

ว. ๑๓๐๐๙

๗๔๖๑๗

ร. ๓

การวิเคราะห์นวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ

ปริญญาโท

ของ

ศิริบูรณ์ เกกิงสุข

๑๐ พ.ค. ๒๕๔๖

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย

กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควร
รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร สุขเกษม)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ สุนันทา ไสรจจ์)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร.อัมพร สุขเกษม)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ สุนันทา ไสรจจ์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมเกียรติ กุฑวิฑูล)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อาจารย์ สุวดี ภูประดิษฐ์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์)

วันที่ 29 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2543

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยอย่างสมบูรณ์ เพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาเป็นอย่างสูง จากรองศาสตราจารย์อัมพร สุขเกษม ประธานกรรมการ และรองศาสตราจารย์สุนันทา ไสริจจ์ กรรมการที่ปรึกษา ท่านทั้งสองได้กรุณาให้แนวคิด คำแนะนำอันมีค่า ตลอดจนสละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดียิ่งตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในน้ำใจและความกรุณาของท่านเป็นอย่างสูง และขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์สมเกียรติ คูทวีกุล และอาจารย์สุวดี ภูประติษฐ์ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ทำหน้าที่เป็นกรรมการสอบปากเปล่า อีกทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์โชติ ศรีสุวรรณ ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลและข้อคิดบางประการ และขอขอบคุณ คุณวันวิณี อติเรกลาภสกุล ที่ช่วยจัดพิมพ์ ตลอดทั้งปัยมิตรและครอบครัวทุกคนที่ให้กำลังใจ และช่วยเหลือผู้วิจัยในด้านต่าง ๆ ระหว่างการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จเรียบร้อยไปด้วยดี

อนึ่งคุณประโยชน์ที่พึงจะมีได้จากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบไว้บูชาครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ได้ช่วยวางรากฐานการศึกษาให้แก่ผู้วิจัยเป็นลำดับสืบมา

ศิริบูรณ์ เกกิงสุข

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ.....	1
	ภูมิหลัง.....	1
	ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	3
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	3
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	3
	คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	4
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
	ก. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์การวิเคราะห์วรรณกรรม.....	5
	ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า.....	8
2	วิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ.....	11
	แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว.....	11
	1. ลักษณะของครอบครัว.....	12
	1.1 ครอบครัวชนบท.....	13
	1.2 ครอบครัวเมือง.....	15
	2. หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว.....	17
	2.1 หน้าที่ของพ่อ.....	18
	2.2 หน้าที่ของแม่.....	23
	2.3 หน้าที่ของลูก.....	27
	2.4 หน้าที่ของญาติ.....	31
	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา.....	33
	1. แนวคิดเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษา.....	34
	1.1 การศึกษาภาคบังคับ.....	35
	1.2 การบวชเรียน.....	37
	1.3 การศึกษาผู้ใหญ่.....	39
	1.4 การศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิด.....	40
	2. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางการศึกษา.....	42
	2.1 โรงเรียน.....	42
	2.2 ครู.....	43

2.3 นักเรียน.....	46
2.4 หลักสูตร.....	50
แนวคิดเกี่ยวกับสังคม.....	52
1. วิถีชีวิต.....	53
1.1 ด้านการตั้งถิ่นฐาน.....	53
1.2 ด้านสภาพความเป็นอยู่.....	56
1.3 ด้านอาชีพ.....	59
1.3.1 อาชีพเกษตรกรรม.....	59
1.3.2 อาชีพอื่น ๆ.....	64
2. ค่านิยม.....	67
2.1 ความกตัญญูทดแทน.....	67
2.2 ความเมตตากรุณา.....	69
2.3 ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่.....	70
2.4 ความซื่อสัตย์สุจริต.....	73
2.5 ความขยันหมั่นเพียร.....	74
2.6 การพึ่งตนเอง.....	76
3. ขนบธรรมเนียมประเพณี.....	77
3.1 ประเพณีส่วนบุคคล.....	78
3.1.1 การบวช.....	78
3.1.2 การแต่งงาน.....	81
3.1.3 การตาย.....	83
3.2 ประเพณีส่วนรวม.....	84
3.2.1 การทำบุญตักบาตร.....	85
3.2.2 การไปวัดทำบุญ.....	86
3.2.3 การทำบุญสงกรานต์.....	87
3.2.4 การเทศน์มหาชาติ.....	89
แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ.....	90
1. การผลิตและการบริโภค.....	91
1.1 การปลูกข้าว.....	92
1.2 การปลูกผัก.....	94
1.3 การปลูกอ้อย.....	95
1.4 การเลี้ยงสัตว์.....	96
1.5 การหาแหล่งอาหารจากธรรมชาติ.....	100
1.6 การหาแหล่งน้ำตามธรรมชาติ.....	101
1.7 การทำนาเกลือ.....	101
1.8 การเผ่าถ่าน.....	102

1.9 การเลี้ยงไหมทอผ้า.....	102
2. การจำหน่ายจ่ายแจกหรือการแบ่งปันกัน.....	102
2.1 การค้าขายผลผลิตการเกษตร.....	103
2.1.1 การขายผลผลิตจากนา.....	103
2.1.2 การขายผลผลิตจากไร่.....	104
2.1.3 การขายผลผลิตจากสัตว์เลี้ยง.....	105
2.1.4 การขายผลผลิตจากธรรมชาติหรือของป่า.....	106
2.2 การสหกรณ์.....	108
3. การใช้เวลาว่าง.....	109
4. การอพยพเข้ามาหางานทำของชาวนบต.....	113
4.1 การขายแรงงานในเมืองหลวง.....	113
4.2 การขายแรงงานในต่างประเทศ.....	115
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม.....	116
1. ความเชื่อในศาสนาแบบชาวบ้าน.....	117
1.1 การทำบุญ.....	117
1.2 การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว.....	119
2. ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ.....	122
แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม.....	125
1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการทดแทนหรือรักษาให้คงอยู่ได้.....	126
2. การใช้ธรรมชาติรักษาคุณค่าแห่งธรรมชาติ.....	131
3. การอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ.....	134
3.1 ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม.....	134
3.2 ธรรมชาติให้ความรู้สึกซาบซึ้งประทับใจ.....	135
3. วิเคราะห์กลวิธีการแต่งนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ.....	140
การสร้างโครงเรื่อง.....	141
1. การเปิดเรื่อง.....	149
1.1 การเปิดเรื่องโดยการบรรยาย.....	150
1.1.1 การบรรยายฉาก.....	150
1.1.2 การบรรยายพฤติกรรมของตัวละคร.....	152
1.2 การเปิดเรื่องโดยการพรรณนา.....	154
1.2.1 การพรรณนาตัวละคร.....	154
1.2.2 การพรรณนาเหตุการณ์.....	156
2. การดำเนินเรื่อง.....	158
2.1 กลวิธีในการสร้างความขัดแย้ง.....	158

2.1.1 ความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่ทำดีกับบุคคลที่ทำชั่ว.....	158
2.1.2 ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในครอบครัว.....	160
2.1.3 ความขัดแย้งระหว่างหนุ่มสาวเรื่องความรัก.....	162
2.2 กลวิธีในการดำเนินเรื่อง.....	163
2.2.1 การเล่าเรื่องตามลำดับปฏิทิน.....	163
2.2.2 การดำเนินเรื่องย้อนต้น.....	164
2.2.3 การเล่าเรื่องต่างสถานที่สลับกันไปมา.....	167
3. การปิดเรื่อง.....	167
3.1 การปิดเรื่องแบบโศกนาฏกรรม.....	168
3.2 การปิดเรื่องแบบสุขนาฏกรรม.....	168
3.3 การปิดเรื่องแบบสมจริงในชีวิตหรือให้แนวคิด อย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้อ่าน.....	169
การสร้างตัวละคร.....	171
1. การสร้างตัวละครแบบสมจริง.....	173
1.1 กลุ่มตัวละครเยาวชน.....	173
1.2 กลุ่มตัวละครผู้ใหญ่.....	178
2. การสร้างตัวละครแบบอุดมคติ.....	188
2.1 กลุ่มตัวละครเยาวชน.....	188
2.2 กลุ่มตัวละครผู้ใหญ่.....	194
3. การสร้างตัวละครแบบเหนือจริง.....	206
4. การสร้างตัวละครแบบฉบับ.....	209
การสร้างฉาก.....	212
1. การสร้างฉากและบรรยากาศที่ตัวละครคุ้นเคย.....	213
2. การสร้างฉากและบรรยากาศที่สอดคล้องกลมกลืนกับเรื่อง.....	218
2.1 การใช้สถานที่ที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่องและภูมิหลัง ของเหตุการณ์.....	218
2.2 การสร้างบรรยากาศ เวลา สภาพแวดล้อมให้สอดคล้อง กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง.....	221
3. การสร้างฉากและบรรยากาศที่ช่วยเสริมสร้างความรู้ และประสบการณ์.....	224
การใช้ภาษา.....	228
1. การใช้คำ.....	229
1.1 การใช้ภาษาปาก.....	230
1.1.1 ภาษาปากที่ใช้สนทนา.....	230

1.1.2 ภาษาปากที่ใช้เรียกบุคคล,สิ่งของทั่วไป.....	232
1.1.3 ภาษาปากที่เป็นคำเฉพาะ.....	234
1.2 การใช้คำหยาบ.....	235
1.2.1 คำหยาบที่เป็นคำวิเศษณ์,คำคำ.....	236
1.2.2 คำหยาบที่เป็นคำสรรพนาม,คำเรียกบุคคล.....	236
4. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	256
ความมุ่งหมาย ความสำคัญ และวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	256
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า.....	256
อภิปรายผล.....	259
ข้อเสนอแนะ.....	260
บรรณานุกรม.....	261
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	266

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์กันมาก จะเห็นว่าวรรณกรรมเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของนักเขียนที่ได้บันทึกเหตุการณ์ และภาพสะท้อนของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย ผูกเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจ ดังที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2520 : 91) ทรงกล่าวถึงวรรณกรรมว่า “วรรณกรรมเป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ การปกครอง แนวความคิด และค่านิยมในสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพการณ์ สิ่งแวดล้อมของแต่ละสังคม”

นวนิยายเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ก็ย่อมมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อมนุษย์และสังคมด้วยเช่นกัน ดังที่ ตรีศิลป์ บุญขจร (2523 : 6-10) กล่าวว่า “วรรณกรรมหรือนักเขียนที่มีอิทธิพลต่อสังคม คือ ความสามารถสร้างสรรค์วรรณกรรมให้มีชีวิตใหม่ น่าติดตามผู้อ่าน นักเขียนจึงมีบทบาทในฐานะเป็นผู้นำแนวคิดของสังคมและผู้ชี้นำทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง”

ในวงวรรณกรรมไทยนักเขียนนวนิยายได้พยายามสร้างสรรค์งานเขียนของตนอย่างเต็มความสามารถ มีแนวคิดแปลกใหม่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะแนวคิดในทางสร้างสรรค์ ดังที่ จุฑาภรณ์ วงศ์คำดี (2536 : 2) กล่าวไว้ว่า “บุคคลมีความคิดสร้างสรรค์สูงก็สามารถที่ผลิตงานเขียนที่แปลกใหม่ มีความหมายต่อตนเองและสังคม” และจากหนังสือของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2523 : 1-2) ยังกล่าวว่า “ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์นั้น จะเป็นบุคคลที่มีความคิดอิสระอยู่เสมอ ไม่ตัดสินใจง่าย มีความเชื่อมั่นในตนเองและมองโลกในแง่ดี นอกจากนั้นยังมีผลให้สังคมไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าตลอดเวลา”

ปัจจุบันงานเขียนนวนิยายเกิดขึ้นมากมาย นักเขียนจะมองโลกในแง่บวกต่าง ๆ ที่กว้างขึ้น จะมองเห็นปัญหาจากครอบครัวออกไปสู่ปัญหาสังคม นอกจากจะเสนอปัญหาที่แตกต่างกันไปจากเดิมแล้ว กลวิธีการนำเสนอ โครงเรื่อง แนวคิด ตัวละคร บทสนทนา ฉาก และการใช้ภาษา ยังทำให้งานเขียนของนักเขียนคนนั้นแปลกแตกต่างกันไป ตามความถนัดของแต่ละคน

โชติ ศรีสุวรรณ เป็นนักเขียนที่มีแนวคิดในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ เน้นคุณค่าทางด้านคุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมและอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและสังคม เป็นนักเขียนวรรณกรรมเยาวชนที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในปัจจุบัน งานเขียนของโชติ ศรีสุวรรณ มีหลายประเภททั้งนวนิยาย เรื่องสั้น บทกวี นิทานและบทกวีนิพนธ์ โดยใช้นามปากกาว่า “ชุดิวรรณ” “แววรรณ” “จันทวรรณ” “บาคน ท้าว” “สุวรรณ” “ไต้เคือนดิน” และใช้ว่า “โชติ ศรีสุวรรณ” ซึ่งเป็นชื่อและสกุลจริง ในการเขียนปัจจุบันจะใช้นามปากกาว่า “โชติ ศรีสุวรรณ” เกือบทั้งหมด ผลงานเขียนมีทั้งเรื่องสั้นและเรื่องยาว แต่วรรณกรรมเยาวชนเป็นสิ่งที่เขากินดีและชื่นชอบเป็นพิเศษ จึงได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี

โชติ ศรีสุวรรณ เป็นชาวอีสานโดยกำเนิด เรื่องที่เขียนจึงเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตในภาคอีสาน ที่ตนเองได้ประสบอยู่ และถ้าจะกล่าวถึงการเขียนเรื่องจากประสบการณ์แล้วก็นับว่า โชติ ศรีสุวรรณ ได้ประสบความสำเร็จจากผู้หนึ่ง

ดังปรากฏในงานเขียนเรื่องใหม่น้อย ซึ่งเป็นผลงานเขียนที่มีคุณค่ามากเรื่องหนึ่ง ที่ทางสำนักพิมพ์หมึกจีน (2533 : คำนำ) ได้กล่าวว่า

...อาจารย์โชติ ศรีสุวรรณ เป็นครูในโรงเรียนชนบทภาคอีสาน เป็นผู้รักเด็ก รักงานเขียน ต้องการนำชีวิตความเป็นอยู่ของเด็ก ๆ ที่มีสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน ชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ทำให้จิตใจและความรู้สึกนึกคิดของพวกเขาแตกต่างกันไปด้วย

...ใหม่น้อย เป็นเรื่องราวของชีวิตในชนบท กล่าวถึงความไร้เดียงสาของเด็กบ้านนอกกับความบริสุทธิ์ของบรรยากาศท้องไร่ท้องนา เหมาะที่จะนำไปใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาเรียนได้เป็นอย่างดี...

สำนักพิมพ์บางหลวง กล่าวไว้ในหนังสือบริการประทับใจ (2538 : คำนำ) ไว้ว่า "โชติ ศรีสุวรรณ เป็นนักเขียนรุ่นใหม่ที่มีฝีมือ หนังสือหลายเล่มของเขาได้รับรางวัลในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ และล่าสุดได้รับรางวัลนักเขียนหนังสือเรื่องเด็กดีเด่น"

จากบทสัมภาษณ์ของพัชรภรณ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ในหนังสือ WRITER (2537 : 102-103) กล่าวว่า

...โชติ ศรีสุวรรณ นักเขียนวรรณกรรมเยาวชน มีผลงานได้รับรางวัลมากมาย ได้แก่ "ความภูมิใจของลอย" รางวัลชมเชยคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติปี 32 "ใหม่น้อย" รางวัลดีเด่นจากคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการประพฤติมิชอบในวงราชการปี 33 "ป่าไผ่ชายทุ่ง" รางวัลชมเชยคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติปี 36 "ตะกร้าสานของพ่อ" รางวัลรองชนะเลิศชมรมหนังสือเด็กและเยาวชนปี 37 และล่าสุด "ดอกไม้บานที่เชิงภู" ได้รับรางวัลดีเด่นหนังสือแห่งชาติปี 37 ประเภทเยาวชน

และจากบทสัมภาษณ์ของภาณุศักดิ์ สุพร ในนิตยสารสตรีสาร (2534 : 34-36) ได้กล่าวว่า "โชติ ศรีสุวรรณ ให้สัมภาษณ์ว่า ผมพยายามเขียนโดยยึดหลักสร้างสรรค์ แม้ผมจะเขียนเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ของคนหนุ่มสาว ผมก็ไม่นิยมเขียนเชิงลามก มันเป็นอันตรายและไม่ดีมากมาย เลย สำหรับเด็กเล็กที่บังเอิญมาอ่านเข้า"

นวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ ส่วนมากจะสะท้อนภาพชีวิตของคนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกี่ยวกับความยากจนและความด้อยโอกาสในด้านต่าง ๆ ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดผ่านนวนิยายแต่ละเรื่องไว้อย่างน่าสนใจ เช่น นวนิยายเรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจ การศึกษาและสังคม โดยกล่าวถึงเด็กชนบทที่ยากจน ไม่มีโอกาสทางการศึกษา มักจะถูกปล่อยให้มาทำงานในเมืองหลวง และถูกกดขี่แรงงานโดยไม่เป็นธรรม ดังที่ คำนำในหนังสือเรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย (2537 : คำนำ) กล่าวไว้ว่า "ภาพชีวิตการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด...การตัดสินใจเข้ามาเผชิญชีวิตในเมืองหลวงด้วยความคิดบริสุทธิ์ เพื่อหวังให้ความเป็นอยู่ของตนดีขึ้น โดยไม่คิดถึงความเอารัดเอาเปรียบของเพื่อนมนุษย์ที่ซ่อนเร้นอยู่ในสังคมเมืองที่เจริญ จะมีเด็กอีกสักกี่คนที่ต้องตกเป็นเหยื่อของพวกเขาเหลือบสังคมเช่นนี้"

ในเรื่องน้ำหาบเดียว ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคนมีอิทธิพลไม่เห็นใจใคร ถึงจะอยู่ในภาวะอดอยากก็ไม่เผื่อแผ่ แม้น้ำเพียงหาบเดียว

และจากเรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกที่ดี มีความรักและหวงแหนธรรมชาติ ถือเป็นหน้าที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกฝังให้แก่

เยาวชนของชาติ นอกจากนี้ยังมีนวนิยายเรื่องอื่น ๆ อีก เช่น ความภูมิใจของลอย ป้าไหวชายทุ่ง โรงเรียนริมทุ่งกว้าง หิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก ไหมน้อยและตะวันทรงกลด เป็นต้น

ส่วนในด้านกลวิธีการแต่ง โชติ ศรีสุวรรณ มีกลวิธีในการสร้างฉาก การสร้างตัวละคร และการใช้ภาษาได้อย่างน่าสนใจ ฉากของเรื่องนั้นผู้เขียนจะใช้สภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แตกต่างไปจากชนบทในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิต ความเชื่อและค่านิยมของคนท้องถิ่น เช่น ในเรื่องน้ำหีบเดียว กล่าวถึงความกตัญญู แม้วายเมื่อแก่ใช้งานไม่ได้แล้วก็ไม่นิยมเอาไปฆ่า จะปล่อยให้ตายเอง และมีการขอสมานาโทษด้วย เป็นต้น การสร้างตัวละคร ตัวละครส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนชายหญิงในชนบท ที่ซื่อสัตย์ มีน้ำใจและขยันหมั่นเพียร เช่น อินตาในเรื่องป้าไหวชายทุ่ง เป็นเด็กชายที่เข้มแข็ง กล้าหาญและซื่อสัตย์ ไหมน้อยในเรื่องไหมน้อย เป็นเด็กหญิงที่ขยันหมั่นเพียร กตัญญู หรือเรื่องวานรน้อยคะนองไพร ปาลปิโยเป็นวานรที่มีนิสัยอ่อนโยน โอบอ้อมอารี กตัญญูและเป็นผู้นำที่ดี ผู้เขียนได้สร้างตัวละครเหล่านี้ได้อย่างสมจริง

ด้านการใช้ภาษา ผู้เขียนใช้ภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย ชวนติดตาม เหมาะสมกับระดับผู้อ่านที่เป็นเยาวชน ดังที่ เรืองศักดิ์ กำธร กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องเจ้านิล (2537 : คำนำ) ว่า “แทบทุกเรื่องของโชติ ศรีสุวรรณ จะเป็นเรื่องที่อ่านง่าย สำนวนไพเราะ และให้ข้อคิดฝากไว้กับผู้อ่าน”

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ในด้านแนวคิดและองค์ประกอบของกลวิธีการแต่งอย่างละเอียด เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมที่สะท้อนภาพสังคม

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ
2. เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการแต่งนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ทำให้ทราบถึงแนวคิดและกลวิธีการแต่งนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ อันจะเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาวรรณกรรมที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน คือ เรื่องที่มีบรรยากาศในท้องถิ่นชนบทต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การวิเคราะห์นวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ จะวิเคราะห์นวนิยายทั้งหมด 24 เรื่อง จากปีที่พิมพ์ดังต่อไปนี้

1. เรื่องรอรักหวนคืน (2532)
2. เรื่องเล่ห์กามเทพ (2532)
3. เรื่องน้ำหีบเดียว (2533)
4. เรื่องไหมน้อย (2533)
5. เรื่องถนนสายเบี่ยง (2535)
6. เรื่องป้าไหวชายทุ่ง (2535)
7. เรื่องวัยรุ่นรุ่นรัก (2535)

8. เรื่องจะเอ่รัก (2536)
9. เรื่องเณรน้อย (2536)
10. เรื่องคอกไม้บ้านที่เชิงภู (2536)
11. เรื่องตะวันทรงกลด (2536)
12. เรื่องแผนรักแผนลวง (2536)
13. เรื่องยอศรีผู้กอง (2536)
14. เรื่องรักเพียงฝัน (2536)
15. เรื่องหนุ่มมะคี่สาวมะคั่น (2536)
16. เรื่องตะกร้าสานของพ่อ (2537)
17. เรื่องทุ่งลมหวล (2537)
18. เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย (2537)
19. เรื่องหิ้งห้อยน้อยเพื่อนรัก (2537)
20. เรื่องความภูมิใจของลอย (2538)
21. เรื่องถล่มจักรวาล (2538)
22. เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง (2538)
23. เรื่องวานรน้อยคะนองไพร (2538)
24. เรื่องพระจันทร์ทรงกลด (2541)

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

แนวคิด หมายถึง ความคิดเห็นของผู้เขียนที่มีต่อสิ่งต่างๆ โดยสะท้อนผ่านองค์ประกอบของนวนิยาย

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร โดยดำเนินการตามลำดับดังนี้

1. ศึกษาชีวประวัติที่เกี่ยวข้อง และผลงานของ โชติ ศรีสุวรรณ จากเอกสารต่าง ๆ และจากการสัมภาษณ์
2. ศึกษาคำราและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์นวนิยาย
3. วิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ ในด้าน
 - แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว
 - แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา
 - แนวคิดเกี่ยวกับสังคม
 - แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ
 - แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม
 - แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
4. วิเคราะห์กลวิธีการแต่งนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ ในด้าน
 - การสร้างโครงเรื่อง

- การสร้างตัวละคร
- การสร้างฉาก
- การใช้ภาษา

5. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- ก. เอกสารที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์การวิเคราะห์วรรณกรรม
- ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

ก. เอกสารที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์การวิเคราะห์วรรณกรรม การวิเคราะห์นวนิยาย มีท่านผู้รู้ได้ตั้งหลักเกณฑ์ไว้ต่าง ๆ ดังนี้

มล.บุญเหลือ เทพยสุพรรณ (2539 : 140-141) กล่าวถึงวิธีการพิจารณาวรรณกรรมประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นเพื่อการวิเคราะห์ว่าควรพิจารณาในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. แนวคิด
2. โครงเรื่อง
3. เนื้อเรื่อง
4. ตัวละครในเรื่อง อุปนิสัย ลักษณะนิสัย
5. ทรรศนะหรือปรัชญาชีวิตของผู้แต่ง ซึ่งจะเรียกว่าความคิดเห็นของผู้แต่งก็ได้ในแง่การเมือง สังคม จิตวิทยาและด้านอื่น ๆ ของชีวิต

กุหลาบ มลลิกะมาส (2522 : 35-39) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการวิเคราะห์ วรรณคดีว่า คือการแยกวรรณคดีที่เป็นรูปสำเร็จอยู่แล้วนั้นออกเป็นส่วนย่อยต่าง ๆ อย่างมีหลักเกณฑ์ และการวิเคราะห์ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. การแบ่งส่วนย่อยต่าง ๆ ที่ประกอบกันเข้าเป็นรูปวรรณคดีฉบับนั้น ๆ เช่น โครงเรื่อง สารัตถะของเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก กลวิธีการแต่ง และสไตลในการแต่ง เป็นต้น
2. การอธิบายลักษณะของส่วนย่อยต่าง ๆ ส่วนใดมีความเด่นหรือด้อย ซึ่งจะส่งผลให้วรรณคดีเรื่องนั้น มีความดีหรือด้อยเพราะส่วนใด
3. พิจารณาให้เห็นจุดประสงค์สำคัญ หลักการหรือกลวิธี หรือวิธีการสำคัญที่ผู้แต่งนำมาใช้
4. พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ในวรรณคดีเรื่องนั้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความกลมกลืน ความแตกต่างหรือความขัดแย้งระหว่างส่วนเหล่านั้น

ปราวณี เจริญทอง (2526 : 78-79) ได้เสนอแนวทางการวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็ก โดยพิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้

1. ฉาก จะบอกให้รู้ว่าเรื่องเกิดที่ไหน เมื่อใด ฉากของเรื่องต้องชัดเจน น่าเชื่อถือ ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์และชีวประวัติ ฉากของเรื่องต้องตรงกับความเป็นจริง
2. การดำเนินเรื่อง ต้องสอดคล้องกับเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ในเนื้อเรื่องเป็นอย่างดี
3. ตัวละคร ตัวละครในเรื่องมีใครบ้าง และแสดงบทบาทอย่างไร การเสนอตัวละครในเรื่องเสนอโดยวิธีใด

4. คำโครงเรื่อง คำโครงเรื่องควรเต็มไปด้วยกิริยาอาการ เป็นเรื่องที่ตัวละครเอกประสบปัญหา ต้องใช้ความพยายามในการแก้ปัญหา เด็ก ๆ มักชอบเรื่องที่ตัวละครเอกของเรื่องสามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ในตอนจบ

5. แนวคิดของเรื่อง เรื่องสำหรับเด็กแนวคิดของเรื่องไม่ควรเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งหรือซับซ้อน ควรเป็นเรื่องง่าย ๆ ในชีวิตประจำวันตามประสบการณ์ของเด็ก

6. แนวการเขียน หมายถึง เรื่องนั้น ๆ เขียนทำนองใด แสดงความรู้สึกรู้สึกหรือความคิดเห็นโดยวิธีใด ยากหรือง่ายแก่การทำความเข้าใจของเด็ก การเขียนใช้ถ้อยคำสำนวนและคำศัพท์ต่าง ๆ เหมาะสมกับวัยและประสบการณ์ของเด็กเพียงใด

องค์ประกอบต่าง ๆ ในการพิจารณาวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี มีหลายประเภทซึ่งจะได้ศึกษาในด้านแนวคิดและกลวิธีการแต่ง

แนวคิด ท่านผู้รู้ได้กล่าวถึงความหมายของแนวคิดและหลักเกณฑ์การวิเคราะห์แนวคิดไว้เป็นแนวทาง ดังนี้

มล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2521 : 10) กล่าวถึงทัศนะหรือปรัชญาของผู้ประพันธ์ว่า... "สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่แลเห็นง่ายนัก ยิ่งถ้าหากผู้ประพันธ์ไม่ค่อยมีความคิดเห็นของตนที่ แน่วแน่ มีแต่พรว้า ๆ หรือมีไปตามความนึกคิดของผู้อื่น ยิ่งทำให้แลเห็นทัศนะในนวนิยายของนักประพันธ์นั้นยากขึ้นไปอีก บางคราวนักประพันธ์บางคนมีทัศนะที่น่าสนใจ อาจแสดงความคิดเห็นขัดแย้งกันไปในตัว แต่นักอ่านย่อมพยายามจับความคิดเห็นของนักประพันธ์ให้ได้ การอ่านจึงจะออกรส"...

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2520 : 105) กล่าวว่า นักเขียนย่อมมองดูโลกและชีวิตมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ กัน และต่างก็มีแนวคิดของตนที่มีอยู่ต่อโลก ต่อสังคม และต่อมนุษย์ได้แตกต่างกัน แนวคิดหรือปรัชญาของนักเขียนจึงมีหลายแนว แต่ต่างก็พยายามถ่ายทอดความคิดหรือปรัชญาต่าง ๆ นั้นในวรรณคดีที่ตนแต่งขึ้นเสมอ

เฮมาเลียน และคาร์ล (Hamalian and Karl. 1975 : 323-325) กล่าวถึงหลักเกณฑ์การพิจารณาแนวคิดว่า

...ในการพิจารณาแนวคิด อาจพิจารณาในปัญหาที่ว่าแนวคิดสำคัญของผู้ประพันธ์ ชัดเจนแจ่มแจ้งหรือไม่ เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับสังคม ศีลธรรม ตัวบุคคล การเมือง ใช้แนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือรวมหลายประการเข้าด้วยกัน และผู้ประพันธ์มีวิธีเสนอแนวคิดใช้สัญลักษณ์ บุคลาธิษฐาน ประชดประชันหรือยั่วล้อ และแนวคิดนั้นมีคุณค่าสำคัญเพียงใดต่อผู้อ่าน หรือมีความหมายเฉพาะตัวผู้แต่งเท่านั้น และการสร้างโครงเรื่อง ตัวละคร บรรยายฉาก ฉาก และกลวิธีเป็นผลสนับสนุนแนวคิดได้ดีเพียงใด...

วรัช ปุณโณทก (2527 : 109) กล่าวถึง หลักเกณฑ์การวิเคราะห์แนวคิด พิจารณาจากที่ผู้เขียนเป็นผู้เสนอทัศนะผ่านตัวละคร หรือผ่านเรื่องราวมาสู่ผู้อ่าน แต่มีปัญหาวว่าแนวคิดเหล่านั้น ผู้อ่านเข้าใจหรือรับรู้เพียงใด ถ้าผู้อ่านยอมรับแนวคิดนั้น ๆ ก็แสดงว่าเป็นแนวคิดร่วมกันระหว่างผู้อ่านกับผู้เขียน ฉะนั้นในการพิจารณาในด้านแนวคิดนี้ นักวิจารณ์นวนิยายจำเป็นจะต้องตระหนักให้แน่ชัดว่าเป็นแนวคิดร่วมของสังคมอีกด้วย ไม่เพียงแต่เห็นว่าเป็นแนวคิดที่แปลกใหม่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

จากการศึกษาความหมายและหลักเกณฑ์การวิเคราะห์แนวคิดของท่านผู้รู้ที่กล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่า แนวคิด หมายถึง ความคิดหรือทัศนะของผู้ประพันธ์ที่มีต่อชีวิตมนุษย์และสังคม ซึ่งแสดงไว้ในนวนิยายด้วยกลวิธีทางวรรณศิลป์ ที่ผู้อ่านจะต้องตีความจากทั้งเรื่อง

กลวิธีการแต่ง ท่านผู้รู้ได้อธิบายไว้ดังนี้

มล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2522 : 116) กล่าวว่า กลวิธีในการแต่งเรื่อง คือ การทำอะไร จึงจะให้เรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง (Plot) ที่ผูกไว้ ทั้งในแง่ทัศนะ ความคิดเห็นและอารมณ์รู้สึก

กุหลาบ มลลิกะมาส (2524 : 29) ได้อธิบายว่า เทคนิค คือวิธีการหรือกลวิธี ซึ่งผู้แต่งนำมาใช้ในการถ่ายทอดความนึกคิด หรือความสะเทือนใจ เป็นการแสดงชั้นเชิงให้เห็นว่าผู้แต่งมีฝีมือขนาดใด

สายทิพย์ นุกุลกิจ (2525 : 120) กล่าวถึง กลวิธีที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการแต่งหนังสือว่า ได้แก่วิธีการต่าง ๆ ที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการถ่ายทอดอารมณ์สะเทือนใจ ความนึกคิด หรือจินตนาการตามไปด้วย

วิมลศิริ ร่วมสุข (2522) อธิบายว่า กลวิธี คือกลวิธีการประพันธ์ที่นักเขียนพยายามสร้างขึ้น เพื่อให้งานเขียนของตนมีลักษณะเด่น แปลกและมีคุณค่า ได้แก่

1. กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง
2. กลวิธีการเปิดเรื่อง
3. กลวิธีการดำเนินเรื่อง
4. กลวิธีการเล่าเรื่อง
5. กลวิธีการสร้างตัวละคร
6. กลวิธีการจบเรื่อง

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2531 : 59) กล่าวถึง ส่วนประกอบของนวนิยายว่าประกอบด้วย

1. โครงเรื่อง
2. ตัวละคร
3. บทสนทนา
4. โลกทัศน์

กุหลาบ มลลิกะมาส (2522 : 116-122) กล่าวถึงกลวิธีการแต่งที่นิยมใช้กันทั่วไป ดังนี้

1. กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง ผู้แต่งอาจเลือกโดยวิธีต่อไปนี้

- 1.1 ผู้แต่งเป็นผู้เล่าเอง
- 1.2 ตัวละครในเรื่องเป็นผู้เล่าเรื่องของตนเอง
- 1.3 ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่า
- 1.4 ผู้แต่งเลือกผู้เล่าเรื่องหลายแบบประสมกัน

2. กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง รวมถึงฉาก ผู้แต่งอาจใช้ได้หลายวิธี

- 2.1 เล่าเรื่องตามปฏิทิน

- 2.2 เล่าเรื่องย้อนต้น (Flash back) เรื่องอาจเกิดขึ้นในตอนใดของเรื่องก็ได้ แต่มีวิธีการเล่า

เรื่องย้อนต้น สลับไปมากับเรื่องในปัจจุบัน

- 2.3 เล่าเหตุการณ์เกิดต่างสถานที่ สลับกันไปมา

- 2.4 การผูกเรื่องให้น่าสนใจ ด้วยการสร้างความใคร่รู้เรื่องต่อไป

- 2.5 การสร้างความขัดแย้งในการดำเนินเรื่อง

- 2.6 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโครงเรื่องใหญ่กับโครงเรื่องย่อย

- 2.7 การใช้เหตุบังเอิญหรือเหตุประจวบ

- 2.8 การสื่อความคิดตามโลกทัศน์ของผู้แต่งอย่างแจ่มแจ้ง มีสารัตถะของเรื่องที่ชัดเจน
- 2.9 การคลี่คลายสารัตถะของเรื่องไปตามลำดับขั้นตอนต่าง ๆ อย่างมี ประสิทธิภาพ

จนจบเรื่อง

- 2.10 การใช้สัญลักษณ์ และบุคลาธิษฐาน
- 2.11 การจบอย่างประทับใจ

3. กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละครในเรื่อง

- 3.1 ให้ความสำคัญแก่ตัวละคร ถือว่าตัวละครเป็นจุดศูนย์กลางของเรื่อง
- 3.2 เน้นเนื้อเรื่อง ตัวละครมีบทบาทไปตามเนื้อเรื่อง
- 3.3 ใช้กลวิธีกระแสดิจประหวัด เป็นการใช้ความคิดของตัวละครเป็นเนื้อเรื่อง
- 3.4 การสร้างตัวละครให้สมจริง โดยใช้แนวจิตวิทยาและความเป็นจริงในชีวิต
- 3.5 การสร้างตัวละครแบบเหนือจริง มีลักษณะเกินจากปกติมนุษย์
- 3.6 การบรรยายตัวละครแบบร่างภาพ (Sketch) บรรยายลักษณะและเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวละครอย่างละเอียดหลายแง่มุม แต่ไม่มีการดำเนินเรื่องแต่อย่างใดในตอนนั้น
- 3.7 การบรรยายแบบแนะ เป็นวิธีการตรงกันข้ามกับแบบร่างภาพ การบรรยายแบบแนนี้ผู้อ่านจะเข้าใจและรู้จักตัวละครได้เอง

วิภา กงกะนันท์ (2521 : 75) กล่าวถึงการศึกษากลวิธีการแต่งนั้นว่า พิจารณาได้จากเรื่องต่าง

๑ ดังนี้

1. วัตถุดิบ (Material)
2. แนวเรื่อง (Theme)
3. การสร้างตัวละคร (Characterization)
4. พล็อต (Plot)
5. การสร้างฉาก (Setting)
6. วิธีเสนอผลงาน (Presentation)
7. กรรมวิธีเบ็ดเตล็ด

จึงสรุปได้ว่า กลวิธีการแต่ง ก็คือ วิธีการที่นักเขียนแต่ละคนนำมาใช้ในการสร้างงานประพันธ์ของตนให้มีคุณค่าและน่าสนใจมากกว่าการบอกเล่าตามธรรมดา เช่น กลวิธีเกี่ยวกับการเล่าเรื่อง การดำเนินเรื่อง การสร้างฉาก การสร้างตัวละคร และสร้างบทสนทนา

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า การวิเคราะห์นวนิยายในด้านแนวคิด และกลวิธีการแต่งนั้น มีผู้ศึกษาไว้หลายท่าน ผู้วิจัยได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังต่อไปนี้

สุนทร มีพร้อม (2522) วิเคราะห์หนังสือสำหรับเด็กขณะการประกวด ในด้านองค์ประกอบ ได้ข้อสรุปว่า หนังสือสำหรับเด็กบับชนะการประกวดประเภทบันเทิงคดีนั้น โครงเรื่องส่วนใหญ่จะสอนให้เด็กเชื่อฟังคำสั่งสอน มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ครู อาจารย์ ให้มีความสามัคคี ความซื่อตรง ความกล้าหาญ ความอดทน ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีการเสนอเรื่องที่ให้ความรู้และขณะเดียวกันก็ให้ความเพลิดเพลินไปด้วย การลำดับเรื่องเป็นไปตามลำดับไม่สับสน สำนวนภาษาเป็นการอธิบายและบรรยายเป็นส่วนใหญ่ มีภาพประกอบที่ช่วยเข้าใจให้ติดตาม

ชุดิมา นาคเสวี (2524) ได้ศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของ ว.ณ.ประมวญมารค ในด้านความรักและครอบครัว สรุปได้ว่า เป็นเรื่องที่แสดงแนวคิดของชนชั้นกลางและชนชั้นสูงในด้านเกี่ยวกับความรัก การเลือกคู่ และการครองเรือน แก่นเรื่องให้ข้อคิดเกี่ยวกับ การดำเนินชีวิตครอบครัว การเลือกคู่ชีวิต

และความรัก ตัวละครมีลักษณะสมจริง บทสนทนาเหมาะสม การสร้างฉากให้รายละเอียดชัดเจน ส่วนกลวิธี การแต่งใช้การเล่าเรื่องแบบผู้แต่งเป็นผู้เล่า การเล่าเรื่องแบบประสม และการเล่าเรื่องแบบกระเสจิด ประหวัด การใช้คำและสำนวนโวหารส่วนใหญ่มีลักษณะเรียบง่าย

ชิดหทัย นุตสถาปนา (2525) ได้ศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของ สด ภูมิมะโรหิต ในแนวเพื่อชีวิต ของคนที่เสียเปรียบทางสังคม และสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของชาวชนบท ได้พบว่า แนวคิดทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ เป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่ออุดมการณ์และเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อประโยชน์ ของประชาชน แก่นเรื่องเสนอภาพความเป็นจริงในสังคม ในด้านตัวละครสามารถสร้างได้อย่างสมจริง กลวิธี การแต่งใช้สร้างความขัดแย้งเป็นการจูงใจผู้อ่าน มีการสร้างฉากการบรรยายภาพและเหตุการณ์ทำได้อย่าง ชัดเจน

ปริญญญา ฤทธิ์เจริญ (2527) ได้ศึกษาวิเคราะห์นวนิยายและเรื่องสั้นของนิมิต ภูมิถาวร ระหว่าง พ.ศ. 2511-2524 ในด้านโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร ฉาก กลวิธีการประพันธ์ การใช้ภาษา ความสัมพันธ์ ของงานเขียนกับชีวิตประวัติ ตลอดจนประเมินคุณค่าของงานเขียนในด้านเนื้อหา แนวคิด และในด้านการ ประพันธ์ ได้พบว่า งานเขียนของ นิมิต ภูมิถาวร ได้สะท้อนชีวิตและปัญหาสังคมในชนบท โดยเฉพาะระบบ การศึกษา ระบบราชการ การประกอบอาชีพที่แตกต่างจากคนในเมือง และเสนอแนวทางการพัฒนาสังคม ชนบทของไทย โดยใช้ประสบการณ์ของการเป็นครูในชนบทมาสร้างวรรณกรรม ในด้านกลวิธีการแต่ง ใช้ การเปิดเรื่องด้วยการบรรยายฉากแล้วจึงเสนอตัวละครเอก การเล่าเรื่อง ใช้ผู้แต่งเป็นผู้เล่าเรื่องเป็นส่วนใหญ่ การปิดเรื่องนั้นทั้งแบบทิ้งท้ายให้คิดและแบบอธิบายอย่างแจ่มแจ้ง การตั้งชื่อเรื่องมักจะใช้คำที่เกี่ยวกับการ ศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ ส่วนในด้านศิลปการใช้ภาษา สามารถใช้ภาษาที่มีความสอดคล้องกับเนื้อ เรื่องแนวชีวิตชนบท และยังมีการสอดแทรกอารมณ์ขันไว้ด้วย

ปิยลักษณ์ เสียงก้อง (2528) ได้ศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของ ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์ ในด้านเนื้อหา รูปแบบ แนวคิด ตัวละครและกลวิธีการแต่ง ได้พบว่าแนวคิดมี 5 ประเภท คือแนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิด เกี่ยวกับครอบครัว แนวคิดเกี่ยวกับการมองชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับความรัก และแนวคิดเกี่ยวกับการแต่งงาน สะท้อนภาพสังคมไทยทั้งในชนบทและในเมืองหลวง ตัวละครส่วนใหญ่มีชีวิตเหมือนมนุษย์จริง ๆ กลวิธีการ ประพันธ์ใช้การเล่าเรื่อง โดยผู้แต่งเป็นผู้เล่าแบบรู้แจ้ง กับตัวละครสำคัญเป็นผู้เล่า ทั้งสองแบบสลับกัน

สัมพันธ์ รุ่งระวี (2528) ได้ศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของทมยันตี ในด้านกลวิธีการแต่งและทัศนะ ได้ข้อสรุปว่า ทมยันตีมีความประณีตในการเลือกสรรถ้อยคำ การเล่าเรื่องใช้ผู้แต่งเป็นผู้เล่าเรื่อง การดำเนิน เรื่องเหมาะสมกับเนื้อเรื่องและลักษณะนิสัยของตัวละคร ส่วนทัศนะมีในด้านความกตัญญู จริยธรรมและ สุนทรียภาพ ความเชื่อทางศาสนาว่ามนุษย์เกิดจากกรรม นอกจากนี้ยังมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ โชคลาง ต่าง ๆ ว่าเป็นสิ่งช่วยให้ความหวังแก่ผู้สิ้นหวังให้มีโอกาสต่อสู้ชีวิตต่อไป

ขวัญเนตร ครุทานุช (2534) ได้ศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของ สีฟ้า ในด้านแนวคิดและกลวิธีเสนอ แนวคิด สรุปได้ว่า แนวคิดใหญ่ที่ปรากฏมีอยู่ 4 ลักษณะ คือ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการ เมือง แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว และแนวคิดเกี่ยวกับความรัก มีการเสนอแนวคิดโดยใช้แก่นเรื่อง ใช้การเล่า เรื่อง ใช้ตัวละคร ใช้บทสนทนาและใช้ฉาก สีฟ้าได้นำสภาพความเป็นจริงในสังคม ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่ เกิดขึ้นในปัจจุบันมาเขียนถ่ายทอดความทุกข์ยาก ความไม่เป็นธรรมพยายามให้มีการแก้ปัญหาเหล่านั้นใน ระยะเริ่มแรก สีฟ้าจะนำเสนอเรื่องราวและสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว ตัวละครฝ่ายหญิงจะมีลักษณะเรียบร้อยและ อ่อนแอ แต่ในระยะหลังจะสร้างตัวละครทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ให้มีลักษณะเข้มแข็งและต่อสู้ชีวิต ด้าน ฉากส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในเมืองไทย โดยเฉพาะเมืองหลวง นวนิยายส่วนใหญ่ของสีฟ้ามักจะจบลงด้วยความ สมหวังหรือคลี่คลายเหตุการณ์ไปในทางที่ดี

ศาสนา ไชยรัตน์ (2534) ได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของ สุรัชย์ จันทิมาธร ในด้านแนวคิด กลวิธีการแต่ง และท่วงทำนองการแต่ง พบว่า มุ่งเสนอปัญหาในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การศึกษา ความเชื่อ วัฒนธรรม และศาสนา กลวิธีการแต่งมีลักษณะเฉพาะตน โครงเรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร ดำเนินเรื่องใช้ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม เป็นสำคัญ ใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์เป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงและผู้ประพันธ์เป็นผู้สังเกตมากกว่าลักษณะอื่น ตัวละครเป็นชนชั้นกลางและชนชั้นล่างของสังคม ฉากและบรรยากาศส่วนใหญ่เป็นสภาพสังคมเมืองหลวง ในด้านท่วงทำนองแต่ง ได้ใช้คำซ้ำ คำภาษาถิ่น คำภาษาต่างประเทศ และใช้สำนวนโวหารแบบเรียบง่าย สอดคล้องกับตัวละคร และเนื้อเรื่องยังก่อให้เกิดภาพพจน์และอารมณ์สะท้อนใจ

จันทนา อินทร์รัตน์ (2536) ได้ศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของ มาลา คำจันทร์ ในด้านองค์ประกอบ และกลวิธีการแต่ง สรุปได้ว่า จะเขียนนวนิยายที่สะท้อนภาพชีวิตของคนชนบทในภาคเหนือ ในด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม จัดเป็นนวนิยายที่แสดงสีสันและกลืนอายุของท้องถิ่น ไม่ให้ความสำคัญแก่โครงเรื่องมากนัก เน้นฉากและตัวละคร โดยเฉพาะฉากและบรรยากาศที่สะท้อนชีวิตของคนชนบทภาคเหนือ ที่มีฐานะยากจนแต่ไม่ย่อท้อต่อชีวิต มีความสุขตามอัตภาพ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ นวนิยายของ ไชติ ศรีสุวรรณ ต่อไป

บทที่ 2

✓วิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ

✓แนวคิด

แนวคิด หมายถึง ความคิดเห็นหรือทัศนะของผู้เขียนที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยสะท้อนผ่านนวนิยายที่สร้างขึ้น องค์ประกอบต่าง ๆ เช่น โครงเรื่อง การดำเนินเรื่อง ตัวละคร ฉาก และบรรยากาศ ต่างก็ถูกสร้างขึ้นเพื่อเสนอแนวคิดที่นักเขียนต้องการทั้งสิ้น

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร (2514 : 5) กล่าวว่า แนวคิดที่ปรากฏในนวนิยายจะสะท้อนให้เห็นทัศนะของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องราว สิ่งต่าง ๆ ตลอดจนความเป็นไปต่าง ๆ ในโลกมนุษย์ ดังนั้น การศึกษาแนวคิดของนักเขียนจึงทำให้เข้าใจทัศนะในการมองชีวิตและโลกของเขา

สิทธา พินิจกุล (2520 : 21-22) กล่าวถึงแนวคิดไว้ว่า "ความคิดเห็นของผู้แต่งเป็นความคิดเห็นในแนวใด สอดแทรกอยู่ในตัวละครตอนไหนบ้าง สาเหตุของความคิดเห็นเกิดจากอะไร มีพัฒนาการอย่างไร"

ธวัช ปุณโณทก (2527 : 105-110) ได้อธิบายว่า แนวคิดของเรื่อง คือส่วนที่เป็นความ นึกคิด ความคิดเห็นที่ผู้เขียนสอดแทรกลงไปในวรรณกรรม แนวคิดของเรื่องเป็นตัวสำคัญในการกำหนดวรรณกรรมเพื่อชีวิต หรือวรรณกรรมประชาชน พร้อมทั้งให้โลกทัศน์ทางสังคมและการเมืองอันกว้างแก่ผู้อ่าน

จากคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้นจึงสรุปได้ว่า แนวคิด คือ ความคิดเห็นหรือ โลกทัศน์ของผู้เขียนที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ อาทิ ครอบครัว สังคม วัฒนธรรม โดยสะท้อนผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ของนวนิยายที่สร้างขึ้น

การศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ในครั้งนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว

ครอบครัวไทยแต่เดิมมาเป็นครอบครัวขยาย สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ญาติพี่น้องอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันลักษณะของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น และสมาชิกในครอบครัวต่างทำหน้าที่ตามบทบาทของตน

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (2537 : 20) ให้ความหมายของครอบครัวไว้ว่า "กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายและทางสายโลหิต และบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็นช้อยกเว้นบางประการจากที่กล่าวมา"

อาณนัฏ อภาภิรม (2529 : 24) กล่าวว่า ครอบครัวไทยโบราณ ผู้ชายเป็นใหญ่ ในครอบครัว (Patriarchal family) คือ ฝ่ายชายหรือสามีเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ และรับผิดชอบการทำมาหากิน ตลอดจนการปกป้องดูแลครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันที่ถือว่ามีความสำคัญยิ่งในสังคม หากครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยย่อยดี ย่อมทำให้สังคมที่เป็นหน่วยใหญ่ขึ้นดีตามไปด้วย นักสังคมวิทยายอมรับว่าบิดามารดา คือ แก่นของสถาบันครอบครัว บุตรธิดาจะมีแนวโน้มไปในทางที่ดีหรือเลวก็มักขึ้นอยู่กับอิทธิพลของบิดามารดาอยู่มาก

โสภา ขนิณัน และคณะ (2534 : 40) กล่าวว่า “พ่อแม่มีบทบาทสำคัญในการสร้างบุคลิกภาพของลูก หญิงชายที่มีความมั่นใจในตนเอง มีอารมณ์มั่นคง รู้จักคิดอย่างสร้างสรรค์ มีวิสัย สามารถที่จะจัดการกับตนเองและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เป็นผลของการเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่มีประสิทธิภาพสูง ถึงแม้พ่อแม่ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวจะต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน และใช้เวลาอยู่นอกบ้านมากกว่าแม่ ซึ่งในขณะนั้นส่วนใหญ่ก็ต้องออกนอกบ้านไปประกอบอาชีพเพื่อหาเงินช่วยเหลือครอบครัวเหมือนกัน ทั้งพ่อและแม่ต่างก็มีบทบาทที่จะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของลูก”

โสภา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2536 : 62) กล่าวไว้ว่า “พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัวมาก มีการสอนว่าเรื่องการเป็นสามีภรรยา การสืบพันธุ์ การมีลูกเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่สิ่งที่เป็นเรื่องพิเศษก็คือ สถาบันครอบครัวของมนุษย์ต้องมีธรรมะเข้าประกอบ หมายความว่า สมาชิกของสถาบันครอบครัวต้องรู้จักปฏิบัติหน้าที่เกื้อกูลต่อกัน เช่น สอนให้บิดามารดาเลี้ยงดูอบรมลูก และสอนให้ลูกกตัญญูรู้คุณและตอบแทนคุณพ่อแม่ เมื่อเป็นเช่นนี้ ครอบครัวจะดำรงอยู่ได้ด้วยพลังธรรม”

จากคำอธิบายของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมดที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่งในสังคม ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายหรือทางสายโลหิต มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจ ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ต้องพึ่งพากันในทางเศรษฐกิจและสังคม มีบทบาทในการสร้างประสิทธิภาพที่ดีให้แก่สมาชิก รู้จักปฏิบัติหน้าที่เกื้อกูลกัน อีกทั้งมีการถ่ายทอดคตินิยมทางวัฒนธรรมที่ดีงามให้แก่กันด้วย

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวไว้ในนวนิยาย 16 เรื่อง คือเรื่องความภูมิใจของลอย โหม่น้อย น้ำหีบเดียว ตะกร้าสานของพ่อ รอยย่ำบนพื้นทราย ตะวันทรงกลด วานรน้อยคะนองไพร รอรักหวานคืน วยุ่นุ่นรัก แผนรักแผนหลง หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน หิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก ดอกไม้บานที่เชิงภู ป่าไผ่ชายทุ่ง พระจันทร์ทรงกลด และทุ่งลมพาล

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ ดังนี้

1. ลักษณะของครอบครัว
2. หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ลักษณะของครอบครัว

ครอบครัวไทยไม่ว่าจะเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย ต่างก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ดังที่ ยนต์ ชุ่มจิต (2528 : 64) กล่าวว่า ลักษณะของครอบครัวในสังคมไทยจะพบมากคือ ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย สำหรับครอบครัวขยายจะพบมากในสังคมชนบท ส่วนครอบครัวเดี่ยวจะพบมากในสังคมเมือง... และลักษณะของครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่จะประกอบด้วยพ่อ แม่ ปู่ ย่า (หรือ ตายาย) รวมทั้งพี่น้องฝ่ายสามีหรือภรรยา

สุพัตรา สุภาพ (2534 : 66) กล่าวว่า ครอบครัวเดี่ยว เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยสามี ภรรยาและลูก มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดที่สุด ซึ่งจะพบเห็นทั่วไปและมีแนวโน้มจะมีครอบครัวแบบนี้มากขึ้น เนื่องจากเศรษฐกิจและสภาพสังคมปัจจุบัน ครอบครัวเดี่ยวมีความเป็นอิสระ แต่ก็ห่างเหินจากญาติพี่น้อง

ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ กล่าวถึงลักษณะของครอบครัวไทยในชนบทและในเมือง ดังนี้

1.1 ครอบครัวชนบท

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวถึง ครอบครัวลุงเซิดอยู่ในชนบทเป็นลักษณะของครอบครัวขยายที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูกและหลาน ลูกชายลุงเซิดแต่งงานแยกครอบครัวไปหมดแล้ว แต่ก็ยังอาศัยอยู่ในบริเวณบ้านใกล้เคียงกัน ครอบครัวลุงเซิดมีสมาชิกอยู่ด้วยกันหลายคน ทั้งลูกและหลานต่างรักใคร่สนิทสนมกันเป็นอย่างดี

ตั้งข้อความว่า

ลุงกับป้าได้ขอให้หมโนมาอยู่ด้วย และให้ช่วยลุงเลี้ยงช้างด้วย

ลุงกับป้ามีลูกสามคน ลูกสองคนโตเป็นชายแต่งงานแยกครอบครัวหมดแล้ว แต่ก็อาศัยอยู่ในบริเวณบ้านเดียวกัน ที่เหลืออยู่กับพ่อแม่คือเกสรลูกสาวคนเล็ก มโนรักและสนิทสนมกับเกสรเป็นอย่างดี ลุงเซิดเป็นผู้มีอันจะกินคนหนึ่งในหมู่บ้านห้วยไผ่ แกมีเรือนไม้แฝดใต้ถุนสูงหลังใหญ่ ปลูกอยู่กลางสวนค่อนข้างกว้าง

(พระจันทร์ทรงกลด : 10)

ครอบครัวของมิตรอาศัยอยู่ในชนบทต่างจังหวัด เป็นครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วยพ่อแม่และลูกชายหญิงอีก 3 คน ภายในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันดี พ่อแม่ลูกอยู่พร้อมหน้า เมื่อมีปัญหาสามารถพูดคุยกันได้อย่างใกล้ชิด

ตั้งข้อความว่า

ที่บ้านของมิตร หลังจากกินข้าวเย็นกันแล้ว ลุงคำมายเรียกลูกทั้งสามคนให้นั่งใกล้ ๆ ขณะนั้นลุงคำมายนั่งอยู่หน้าระเบียงเรือน แกนั่งรับลมเย็นที่โชยเอื่อย ๆ เข้ามาตลอดเวลา ลุงคำมายกับป้ามีมโนล มีลูกชายสองคน คนแรกชื่อโทน บวชเรียนได้หนึ่งพรรษา คนทั่วไปจึงเรียกว่าทิดโทน ทิดโทนมีน้องสาววัยเดียวกันกับเกสรลูกสาวลุงเซิด ชื่ออังกาบ มิตรเป็นลูกชายคนสุดท้อง

“ตอนบ่าย หลังจากมิตรเขาออกไปเลี้ยง มีพ่อค้าในเมืองมาเห็นความน่ารักแสนรู้ของเจ้ามะเดื่อแล้วดีใจ จึงให้กำนันมาติดต่อขอซื้อจากพ่อ...” ลุงคำมายเล่าให้ลูกชายคนเล็กฟัง

“เราคงต้องขายมัน เพราะช่วงนี้พ่อกับแม่จะต้องเอาเงินไปไถ่ถอนที่นาคืน” ลุงคำมายพูดเสียงขรึม

(พระจันทร์ทรงกลด : 48)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า ครอบครัวของโชนอยู่ต่างจังหวัด ในอำเภอหางไทร ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก เป็นลักษณะของครอบครัวเดี่ยวที่มีความอบอุ่นและรักใคร่ผูกพันกันมาก
 ดังข้อความว่า

โชนเป็นคนขี้อาย พ่อและแม่ของเขายู่ต่างอำเภอ เขาสอบบรรจุได้ทางอีสานแม่บอกให้สละสิทธิ์เสีย เพราะเป็นห่วงเป็นใยลูกชายคนเดียว

“ไม่เป็นครู ไร่นาเราก็มีทำ ไม่อดตายหกรอกลูก” พ่อฉันไม่สู้จะวิตกเรื่องของเขานัก เพราะพ่อมีเลือนคนักเลงเต็มตัว จะอยู่ได้ก็อยู่ไป

“อยู่จนได้ปักหลักที่นี่ อ้อมหลานไปฝากพ่อสักคนสองคนนะไอ้หนู” พ่อพูด แม่เลยได้ค้อนพ่อเสียวใหญ่

(ตะวันทรงกลด : 4)

ลักษณะของครอบครัวเดี่ยวมีแนวโน้มที่จะมากขึ้น เพราะสภาพสังคมปัจจุบันที่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่า ครอบครัวของลอยเป็นครอบครัวเดี่ยวอีกครอบครัวหนึ่งที่สมาชิกทั้ง 4 คน พ่อแม่ลูก ต่างชวนช่วยกันทำมาหากินอย่างเต็มที่
 ดังข้อความว่า

ลอยเด็กชายวัย 13 ปี ช่วยพ่อแม่เลี้ยงเป็ด ซึ่งเป็นเป็ดกำลังไข่อยู่ 200 ตัวเขาต้องเปิดไปเลี้ยงที่หนองน้ำ ซึ่งห่างจากหมู่บ้านออกไปไกลโซ่เดียว

ลอยอยู่กับพ่อแม่และพี่สาวอีกคน พี่จำปีของลอยอายุ 15 ปี ทุกเช้าพี่จำปีจะตื่นแต่เช้ามืด เพื่อเอาไข่เป็ดและผักไปขายที่ตลาด

(ความภูมิใจของลอย : 9-10)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวถึง ครอบครัวของต้นที่ประกอบด้วยพ่อ แม่และลูกชายหญิง 3 คน เป็นครอบครัวเดี่ยวที่อพยพมาจากหมู่บ้านอื่น เพื่อเข้ามาหาแหล่งทำมาหากิน
 ดังข้อความว่า

ครอบครัวของต้นกับปรางค์พร้อมด้วยลูก 3 คน เป็นครอบครัวที่อพยพมาอยู่ใหม่ จึงยังไม่มีไร่นาทำกินเช่นพวกชาวบ้านดั้งเดิม นอกจากสวนอันเป็นที่ปลูกบ้านแล้วทั้งคู่ก็ไม่มีผืนดินแห่งใดเป็นกรรมสิทธิ์เลย

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 21)

เรื่องน้ำหาบเดียว กล่าวถึง ครอบครัวของกาสิเป็นลักษณะของครอบครัวขยาย ที่มีความสัมพันธ์กัน ไม่ห่างเหิน ทั้งยังคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แม้จะแต่งงานแยก ครอบครัวออกไปแล้ว

ตั้งข้อความว่า

เย็นนั้น...แม่ทำห่อหมกเขียดที่กาสิจับได้วันทีไปเลี้ยงวัวกับคำพัน แม่ใช้กาสิเอา
ห่อหมกไปส่งย่ำที่บ้านป้าสาลี ซึ่งอยู่อีกคุ้มหนึ่ง

(น้ำหาบเดียว : 34)

เรื่องไหมน้อย กล่าวถึง ครอบครัวไหมน้อยเป็นครอบครัวชนบท ที่เป็นครอบครัวขยาย
ลูกชายคนโตแต่งงานแยกครอบครัวไปแล้วอาศัยอยู่ในเมือง แต่ยังคงติดต่อดสัมพันธ์กันอยู่ มีความห่วงใย
คอยช่วยเหลือเป็นธุระให้อยู่เสมอ

ตั้งข้อความว่า

ตอนเย็นพ่อกับแม่กลับมาจากนา ไหมน้อยเล่าเรื่องที่พี่คำตันเอาม้ามาฝากเลี้ยงให้
พ่อแม่ฟัง พ่อพอรู้เรื่องก็ปลื้มตัวลงเรือนไปจัดแจงหาที่ผูกม้าไว้ยามค่ำคืน ส่วนแม่ซักไซ้หลายเรื่อง
“แกก็เขาเป็นเจ้าน้อย แกก็เลยปนไปใหญ่ เจ้านายใช้ใครจะไปขัดละ” พ่อส่งเสียง
มาจากข้างล่าง

“อาสาเขาแล้ว ไม่น่าจะมาสรางความเดือดร้อนให้คนอื่นลำบากด้วย บอกจริง ๆ
ฉันไม่ชอบสัตว์หน้าขนชนิดนี้เลย” แม่บ่นต่อ

“กลางวันฉันจะเอามันไปลำนที่ลานวัด แม่ว่าดีไหม” ไหมน้อยถาม

“เออ ดีเหมือนกัน ญาติทางหลังศาลาถึงออกงามดี หลวงพ่อคงไม่ว่าอะไรกลางวัน
ไหมน้อยก็ไปตักน้ำในสระให้มันกิน พรุ่งนี้เช้าแม่จะบอกหลวงพ่อให้...ว่าแต่ไหมน้อยเอาปลาย่าง
ให้พี่เขาสักเก้าตัวสิบตัวหรือเปล่า” ตอนนี้อยู่คนเดียวเสียงค่อยลง แต่พ่อก็ได้ยินจนได้

“เออ ปนเสียงกระบุงโกย ลงท้ายก็เป็นห่วงลูกชายลูกสะใภ้ กลัวเขาจะอด” พ่อพูด
สัพยอกแม่จบลงก็ส่งเสียงหัวเราะ

“แกอย่ามาหัวเราะเลย ฉันกลัวมันจะพาลูกออกตายต่างหาก” แม่พูดน้ำขุ่น ๆ

“เขามีเงินเดือนกิน ทำไมจะพาลูกออกตายล่ะแก” พ่อย้อนถามอย่างนึกสนุกเพราะ
ได้ยั่วเย้าแม่ ไหมน้อยหัวเราะ พี่พูดซอซนก็ส่งเสียงหัวเราะมาจากในครัว

(ไหมน้อย : 103-105)

1.2 ครอบครัวเมือง

เรื่องหนูมะเดื่อสาวมะดัน กล่าวถึง ครอบครัวในเมืองที่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีด้วยกัน
สามคนพ่อแม่ลูก มีความรักและดูแลเอาใจใส่กันเป็นอย่างดี

ตั้งข้อความว่า

...เสียงนาฬิกาเรือนใหญ่ที่ห้องรับแขกตี 11 ครั้ง ของเวลาห้าทุ่มตรง น่องบี หรือ
ปิยวรรณลูกสาวคนเดียวของคุณพ่อคุณแม่ยังนั่งอยู่ที่โต๊ะเขียนหนังสือ

คุณแม่ทรุดกายลงนั่งหลังจากวางจานผลไม้แช่เย็นลงตรงหน้าธิดาสาวคนเดียวหยิบ
ผลไม้ที่ปอกแล้วยื่นให้ธิดาสาว ซึ่งเจ้าตัวรับมาเคี้ยวบิ ๆ ท่านปอกผลไม้ใส่จานไว้จนเต็ม

(หนูมะเดื่อสาวมะดัน : 56,59)

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก กล่าวว่ ครอบครัวของแวม เป็นครอบครัวเดี่ยวอาศัยอยู่ในเมือง มีพ่อแม่และลูกสองคน ทุกคนต่างรักใคร่ผูกพันในครอบครัวมาก เนื่องจากครอบครัวแยกมาทำงานอยู่ต่างจังหวัด จึงห่างเหินจากญาติพี่น้องอื่น ๆ

ดังข้อความว่า

บ้านยัยแวมอยู่ห่างย่านชุมชนออกมาไม่มากนัก อยู่ในเขตเทศบาลเมือง คุณพ่อของเธอทำงานเป็นผู้จัดการธนาคารพาณิชย์ ซึ่งมีสาขาอยู่จังหวัดนี้

...ปีนี้แวมจะจบมัธยมปลายไปสอบเรียนต่อที่อื่น ทั้งบ้านคงจะเจี๊ยบเหงาไปอีกนาน ดูแต่ตาตันเถอะ หลังจากเรียนจบมัธยมปลายที่นี้แล้วไปเรียนต่อมหาวิทยาลัยที่จังหวัดอื่น นาน ๆ จึงจะได้กลับบ้านสักครั้งหนึ่ง

“แม่มีขนมที่แวมชอบอยู่ในตู้เย็นนะ” มารดาบอกก่อนจะลุกขึ้นเพื่อไปเตรียมอาหารในครัว

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 20-21)

เรื่องแผนรักแผนหลง กล่าวว่ ครอบครัวของณิน เป็นครอบครัวที่อยู่ในเมือง เป็นลักษณะของครอบครัวเดี่ยว มีแม่และลูกชาย พ่อได้เสียชีวิตไปแล้ว แม่และลูกชายจึงรักใคร่ผูกพันกันมาก และต่างทนุถนอมน้ำใจซึ่งกันและกัน

ดังข้อความว่า

ณินกลับถึงบ้านเป็นเวลาเกือบสองทุ่ม เมื่อเดินเข้าบ้านเธอพยายามคลี่คลายอารมณ์ให้แลดูแจ่มใสสำหรับมารดาทันที เพราะทั้งครอบครัวก็มีเพียงเธอและมารดาสองคนเท่านั้น

บิดาของณินทำงานรัฐวิสาหกิจระดับหัวหน้า เสียชีวิตเพราะอุบัติเหตุทางรถยนต์ คราวออกไปตรวจงานต่างจังหวัด ซึ่งตอนนั้นณินกำลังเรียนมัธยมต้น ส่วนมารดาเป็นข้าราชการบำนาญ เกษียณอายุราชการเมื่อสองปีที่แล้ว

(แผนรักแผนหลง : 43)

เรื่องรักเพียงฝัน กล่าวถึง ครอบครัวนายธนิต นักธุรกิจใหญ่ที่อยู่ในย่าน ชุมชนเมืองที่เจริญ เป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยพ่อ ลูกชายและลูกสะใภ้ ไม่มีแม่ แต่ก็มีความรักอบอุ่น มีความเอื้ออาทรเป็นห่วงเป็นใยกัน แม้ลูกจะมีครอบครัวมีการงานเป็นหลักฐานมั่นคงแล้วก็ตาม

ดังข้อความว่า

...ประมุขแห่งบ้าน “คำนึ่ง” วัยเจ็ดสิบกว่าปี สดหนังสือพิมพ์ที่กำลังอ่านอยู่ ท่านเปิดยิ้มอย่างอารมณ์ดี เมื่อเห็นชายหนุ่มผู้เป็นทายาทยืนอยู่เบื้องหน้า

“ไม่ออกไปไหนหรือลูก” ท่านถามเมื่อชนันท์นั่งลงบนโซฟาเคียงข้าง

“ไม่ละครับ วันนี้อยู่กับคุณพ่อสักวัน” พูดยอย่างเอาใจท่าน

ท่านหัวเราะเบาๆ ก่อนจะพูดกับลูกชายโทนว่า “พูดความจริงหรือเปล่าลูกที่ว่าอยาก

คุยกับพ่อ" ท่านยังมีความรู้สึกว่าคุณชายคนเดียวเหมือนเด็ก ๆ ทั้งที่อายุเข้าหลักสี่แล้ว
 "นั่นที่แต่งงานก็ปีแล้ว" "อ้าว...นี่ กุลติไปไหนละลูก" ท่านถามถึงสะใภ้ ซึ่งหลังจาก
 รับประทานอาหารเที่ยงร่วมกันแล้ว หล่อนก็หายเงิบไป
 "พ่อนะ อาจจะตายวันตายพรุ่ง...อยากเห็นหลานได้ชื่นใจก่อนตาย"
 (รักเพียงฝัน : 25,28)

เรื่องยอตรักผู้กอง กล่าวถึง ครอบครัวของจริญญา เป็นครอบครัวเดียวที่มีสมาชิกทั้งหมด 5 คน ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ซึ่งแม่นั้นมีฐานะเป็นเพียงแม่เลี้ยงและมีลูกสาวติดมาด้วย แต่ถึงกระนั้นความผูกพันในครอบครัวก็ยังอบอุ่นดี แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงจะห่างเหินกันไปบ้างก็ตาม

ดังข้อความว่า

จริญญาบอกให้โอ เรียกพ่อมากินข้าวเช้า...
 "พ่ออยู่ไหน พี่ญา" เด็กชายถาม
 "พรวันดินตันไม่อยู่หน้าบ้าน" หล่อนบอก ขณะสำเลียงอาหารชุดสุดท้ายวางบนโต๊ะ
 สามพ่อลูกนั่งรับประทานอาหารเช้าด้วยกัน
 นางพริ้มมารดาเลี้ยงยังไม่ตื่น ส่วนนิตยาลูกติดแม่เลี้ยงก็ยังไม่กลับเมื่อคืนนี้ หล่อน
 คงจะค้างบ้านเพื่อน

(ยอตรักผู้กอง : 15)

จากการวิเคราะห์ลักษณะของครอบครัวในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ด้านครอบครัวในชนบทและครอบครัวในเมือง สรุปได้ว่า ผู้เขียนได้สะท้อนภาพลักษณะของครอบครัวในชนบทกับครอบครัวในเมืองว่าเป็นครอบครัวเดี่ยวเกือบหมด ทั้งนี้เพราะสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันทำให้ครอบครัวอยู่ในภาวะลำบาก แต่ละครอบครัวจึงมีลูกค่อนข้างน้อย ภายในครอบครัวมีความผูกพันใกล้ชิดรักใคร่เกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่น แม้ว่าลูกจะแต่งงานมีครอบครัวไปแล้วก็ยังคงห่วงใยเป็นธุระให้อยู่เสมอ และผู้เขียนยังเสนอแนวคิดที่ว่า ถึงแม้จะเป็นครอบครัวเดี่ยวก็มีความอบอุ่นใกล้ชิดไม่ห่างเหินจากญาติพี่น้อง

2. หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ในครอบครัวเป็นสิ่งที่สมาชิกทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติให้เหมาะสมกับฐานะและหน้าที่ของตน ดังที่ ยนต์ ชุ่มจิต (2528 : 55) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับ บทบาทว่า หมายถึงภาระที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของบุคคล ส่วนหน้าที่ หมายถึง กิจที่ต้องกระทำ บทบาทกับหน้าที่มักจะใช้ควบคู่กันไป เช่น เป็นพ่อแม่ นอกจากจะมีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูลูก ๆ ให้เจริญเติบโตแข็งแรงแล้วต้องมีบทบาทหรือภาระอื่น ๆ อีก เช่น การอบรมสั่งสอน ป้องกันภัยอันตราย ดูแลทุกข์สุขของลูก ๆ เป็นต้น

ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ กล่าวถึงบทบาทของสมาชิกในครอบครัว ที่เป็นบทบาทพ่อแม่ ลูก และญาติ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 หน้าทีของพ่อ

จากการสัมมนาทางวิชาการของกองวิชาการ กรมประชาสัมพันธ์ ได้สรุปไว้ว่า “แนวคิดในการพัฒนาครอบครัวนั้นไม่ควรเน้นบทบาทที่แม่ฝ่ายเดียว ควรเน้นบทบาทไปที่พ่อให้มากขึ้น และให้ความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของพ่อแม่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรทั้งสองเพศโดยยึดหลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม และการเคารพซึ่งกันและกัน”

สายสุรี จุติกุล (2538 : 41-42) กล่าวว่า “บทบาทของหญิงชายที่เป็นพ่อแม่ ในสังคมต้องเปลี่ยนไปครอบครัวที่มีคุณภาพ อย่าเลี้ยงลูกหญิงชายให้มียศทางเพศ คือเลี้ยงลูกให้ผู้หญิงทำงานบ้านมาก โดยที่เด็กผู้ชายไม่เข้ามาช่วย ในยุคโลกาภิวัตน์ต้องให้หญิงชายทำงานด้วยกันได้ เพราะไม่มีอาชีพไหนที่จะมีข้อห้าม หรือแบ่งระหว่างหญิงชายอย่างชัดเจน ต้องเปลี่ยนแนวความคิดเรื่องอคติให้หมดไป รวมทั้งการเหยียดเพศซึ่งทั่วโลกก็เสมอภาคกันหมดแล้ว”

ในสภาพสังคมปัจจุบันชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะต้องช่วยกันประกอบอาชีพ พ่อในฐานะเป็นผู้นำครอบครัวมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว อบรมสั่งสอน และเลี้ยงดูลูกจนเติบโต ให้การศึกษาเล่าเรียนจนลูกพึ่งตัวเองได้ ตลอดจนให้ความคุ้มครองป้องกันภัย ที่จะเกิดขึ้นแก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวอยู่ได้อย่างเป็นสุขตามอัธยาศัย

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของพ่อในด้านต่าง ๆ ไว้ในนวนิยายของเขาหลายประการ เช่น ความเป็นผู้นำครอบครัว ความขยันอดทนในการทำงาน ความมีอุดมการณ์ในอาชีพ ความรู้ผิดชอบชั่วดี การให้ความสำคัญของการศึกษาแก่บุตรธิดา ตลอดจนไม่หมกมุ่นในอบายมุข เป็นต้น ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่า พ่อของลอยเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี แม้จะเป็นเพียงชาวนาที่ไม่มีการศึกษา แต่เขาก็ใช้ความสังเกตและประสบการณ์พัฒนาการทำนาและปลูกพืชผักหมุนเวียนตลอดปี ทำให้ครอบครัวพอกินพอใช้ ดังที่ผู้เขียนบรรยายว่า

พ่อเป็นชาวนาที่ขยันขันแข็ง ไม่เคยปล่อยเวลาในแต่ละช่วงฤดูให้ผ่านไปโดยไร้ประโยชน์ เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จพ่อจะพาพี่จำปีพี่สาวคนโตเตรียมร่อนปลูกแตงกวาถั่วฝักยาวและผักต่าง ๆ

หลักเกณฑ์ที่พ่อจัดเจนด้วยภาคปฏิบัติ ความรู้ของพ่อได้จากการทำการสังเกตจดจำ เกิดความเคยชิน ชีวิตพ่อไม่เคยเจออะไรวิเศษหรือมหัศจรรย์มาก่อน ทุกสิ่งทุกอย่างพ่อเรียนรู้จากความจริง เอาหลังตากฟ้า หน้าผาหินมาปีแล้วปีเล่า เอาแรงกาย ความขยันหมั่นเพียรเป็นเดิมพันหาเลี้ยงครอบครัว ผลผลิตที่ทำได้แต่ละปีเป็นประกาศนียบัตรรับรองความขยันหมั่นเพียรนั้น...

สมาชิกในครอบครัวทุกคนภูมิใจในตัวพ่อ พ่อเป็นสามีที่ดี เป็นพ่อที่สมบูรณ์แบบพ่อใช้เหตุผลในการอบรมสั่งสอนลูก ให้รู้ผิดรู้ถูก สิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร ไม่ใช้การลงโทษเยี่ยงนิต ดังที่ผู้เขียนบรรยายความรู้สึกของลอยที่มีต่อพ่อว่า

ลอยภูมิใจในเรื่องร่างและความแข็งแรงของพ่อ แม่โชติเหลือเกินที่ได้คนอย่างพ่อมาเป็นผู้นำชีวิต ไม่เพียงแต่แม่เท่านั้นที่โชติ ลอยกับพี่จำปีก็โชติเหมือนกันที่มีพ่อแสนดีอย่างนี้ ลอยไม่เคยถูกพ่อตี แต่เมื่อผิดพ่อจะเตือน บอกกล่าวด้วยเหตุผล ให้รู้ผิดรู้ถูก สิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร (ความภูมิใจของลอย : 22-23)

เมื่อคราวที่ลอยมัวเล่นเพลิน ทำให้หมากัดเปิดได้รับบาดเจ็บ พ่อพูดสอนลอยด้วยเสียงเบา ๆ ธรรมดา แต่ก็ทำให้ลอยกลัวและสำนึกผิดได้

ตั้งข้อความว่า

พ่อยังไม่พูดว่าอะไร แต่ยื่นมือมาจับเอาเปิดจากลอย ยกปีกของมันขึ้นดู
 “ผลใต้ปีกเหวอะหะเลย คงเลี้ยงไม่รอด” พ่อพูดเหมือนรำพึง
 “เป็นความผิดของฉันทเอง ฉันทมัวแต่เล่นกับเพื่อน ๆ ลอยสารภาพเสียงสั่นเครือ
 “การเล่นมันเป็นอย่างนี้แหละ ทำให้ลืมหน้าที่ คนเราลืมหน้าที่ผลเสียหายก็เกิดขึ้น
 อย่างที่เห็นนี้ จำไว้จะเล่นให้เราว่างหรือเสร็จจากหน้าที่เสียก่อน”
 พ่อพูดขณะที่ตามองดูลูกชาย แวดตาที่พ่อทอดมองมาและน้ำเสียงหนักแน่นทำให้
 ลอยรู้สึกสำนึก พ่อมีเหตุผลพูดกับลูกอย่างนี้เสมอ ไม่เคยใช้อารมณ์ให้ลูกเสียใจจนขวัญกระเจิง
 (ความภูมิใจของลอย : 29)

พ่อสอนให้ลอยเป็นคนขยัน ไม่เกียจงาน แม้งานครัวจะเป็นงานของผู้หญิง แต่ผู้ชายก็ควรจะทำ
 ได้ เมื่อถึงคราวจำเป็นจะได้ใช้ช่วยตัวเอง ลอยจึงเรียนรู้วิธีทำกับข้าวกับแม่และพี่จำปี

ตั้งข้อความว่า

ลอยเรียนรู้วิธีทำกับข้าวจากแม่และพี่จำปี เพราะเขาชอบอาสาเป็นลูกมือในครัว
 พ่อเคยพูดว่า งานครัวแม้จะเป็นงานของผู้หญิง แต่ผู้ชายก็ควรรู้ไว้ด้วย จะได้ช่วยตัวเองได้เมื่อถึง
 คราวจำเป็น พ่อสอนอย่าเป็นคนเกียจงาน และย้ำนักย้ำหนาเกี่ยวกับคำว่า “ขยันมีกินขี้เกียจอดตาย”
 เลือกเอาจะเอาอะไร พ่อทั้งคำพูดนี้ให้ลอยได้คิดเสมอ

(ความภูมิใจของลอย : 38)

เรื่องไหมน้อย กล่าวว่า พ่อของไหมน้อยเป็นผู้นำครอบครัวที่ดี แม้เขาเป็นชาวนายาก
 จน ไม่มีความรู้ แต่เขาก็เห็นความสำคัญของการศึกษา อยากให้ลูกทุกคนได้เรียนหนังสือสูง ๆ เขาส่งลูก
 ชายคนโตเรียนครูซึ่งเสียค่าใช้จ่ายมาก ลูกคนอื่น ๆ จึงไม่ได้เรียน เขาทำงานหนักมาก ทั้งงานในไร่ งาน
 รับจ้าง และยังต้องขายควายอีกสี่ตัว ลูกชายคนโตจึงเรียนสำเร็จได้สอบบรรจุเป็นครู

ตั้งข้อความว่า

พ่อเคยบ่นเสียดยถึงการเรียนของลูกทุกคน เพราะทุกคนเรียนเก่ง ความหวังของ
 พ่อเน้นตั้งใจให้ลูกทุกคนได้เรียนสูง ๆ ระหว่างที่ส่งพี่คำตันเรียนครู พ่อทำงานหนักมาก ไม่ว่างงาน
 ในไร่ นาหรืองานรับจ้างหลังจากฤดูทำนา เพื่อสะสมเงินส่งให้พี่คำตัน แม้กระนั้นก็ยังไม่เพียงพอ
 กับค่าใช้จ่ายส่วนตัว และค่าเล่าเรียน พ่อต้องขายควายในคอกอีกสี่ตัว พี่คำตันจึงเรียนจบและสอบ
 บรรจุครูได้

พ่อดูแลลูกทุกคนให้เป็นฝั่งเป็นฝา เมื่อลูกจะแต่งงาน พ่อก็ยังเอาธุระจัดงานให้ แม้ว่าจะต้องกู้
 เงินก้อนใหญ่มาใช้จ่ายก็ตาม

ตั้งข้อความว่า

...เงินเดือนไม่ทันตกเบิกพี่คำตันก็แต่งงานเสียแล้ว พ่อต้องไปกู้เงินมาให้พี่คำตันแต่งงาน จนทุกวันนี้ยังใช้หนี้เขาไม่หมดเลย

(ใหม่น้อย : 10)

พ่อสอนธรรมะเรื่องบาปบุญคุณโทษ เพื่อให้ลูกใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ
ตั้งข้อความว่า

“พ่อว่าบุญบาปนี้มีจริงมัย” ทนงถามพลางประสานตาพ่อรอคำตอบ

“มีสิลูก บาปบุญก็อยู่ที่การทำดีทำชั่วของคนเราแหละ” ผู้ใหญ่บ้านตอบลูกชายและพูดต่อไปอีกว่า

“บุญก็คือกรรมที่เราทำแล้วสบายใจ เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นไม่หาอะไรว่าใครจะรู้ว่าเราทำไม่ดี ไม่ต้องกลัวว่าคนอื่นจะรู้ว่าเราได้ทำอะไรลงไปส่วนบาปก็ตรงกันข้าม คือทำแล้วเดือดร้อนตนเองและผู้อื่น ทำแล้วหาอะไรเกรงว่าผู้อื่นจะรู้แล้วก็เกิดไม่สบายใจ”

(ใหม่น้อย : 141-142)

เรื่องตะกร้าสานของพ่อ พ่อในเรื่องนี้เป็นคนรักอาชีพ ภูมิใจในอาชีพที่บรรพบุรุษสั่งสอนมา พ่อสานตะกร้าด้วยไม้ไผ่ให้ลูกสาวใส่ของไปโรงเรียน โดยสานตะกร้าจากต้นไผ่กอสุดท้ายที่ปู่ปลูกไว้ เพื่อเตือนใจให้ระลึกถึงปู่และย่าที่มีอาชีพสานตะกร้าเลี้ยงพ่อจนเติบโตใหญ่มีครอบครัว และมีความสุขมาจนทุกวันนี้

ตั้งข้อความว่า

เหตุที่พ่อต้องมานั่งจักตอกสานตะกร้าเป็นเพราะเคยบอกพ่อว่า อยากได้ตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ สำหรับใส่สิ่งของหัวไปโรงเรียน แม่บอกเคยว่า ซื้อตะกร้าพลาสติกที่มีวางขายดาษดื่นในท้องตลาดล้วนสวย ๆ มีหลากหลายสีให้เลือก แต่พ่อไม่คิดอย่างแม่จึงรับปากกับเคยอย่างแข็งขันว่าจะสานตะกร้าจากไม้ที่เหลือกอสุดท้ายที่ปู่ปลูกไว้ เพื่อเตือนความทรงจำให้ตัวเองว่าพ่อยังระลึกถึงปู่และย่าที่เลี้ยงพ่อด้วยการสานกระบุง ตะกร้าขาย จนเติบโตใหญ่มีความรู้เลี้ยงตัวเองและครอบครัวมีความสุขจนกระทั่งบัดนี้

(ตะกร้าสานของพ่อ : 2)

เรื่องวานรน้อยคะนองไพร แสดงบทบาทของพ่อในการทำงานหาเลี้ยงครอบครัวที่ไม่ใช่เฉพาะคนเท่านั้น แต่เป็นสัตว์เช่นนกเงือกก็หาหน้าที่พ่อหาอาหารมาเลี้ยงแม่

ตั้งข้อความว่า

ปาลปิโยฉวยได้เถาว์ลัยไว้ในมือแล้ว จึงโยนตัวไปตามความยาวของ เถาเครือ...ปีโป่ตามติด ๆ ขณะมีเสียงพิบัพจากปีกนกเงือกตัวใหญ่ที่เพ่งป้อนอาหารแม่นกและลูกนกในโพรงไม้ที่ทำรังอยู่

“งานหนักน้อยนะพ่อนกเงือก” ปีโป้ทักอย่างคุ้นเคย
 “ก็เป็นหน้าที่ของพ่อนกเงือกที่จะดูแลแม่และลูกนกกให้มีความสุข” พ่อนกเงือกผู้มีภาระ
 เลี้ยงดูครอบครัวส่งเสียงตอบอย่างภาคภูมิใจ มันกางปีกกว้างใหญ่บินตามมาติด ๆ
 (วานรน้อยคะนองไพร : 33)

ปาดิพ่อของปาลปิโยและนิลกาพ ได้อบรมสั่งสอนให้ลูกเป็นผู้นำ โดยชี้แจงให้เหตุผลว่า การเป็น
 ผู้นำต้องรู้จักโอนอ่อน เสียสละ อดทน หนักแน่น ตลอดทั้งมีคุณธรรม
 ดังข้อความว่า

“การเป็นผู้นำจะต้องรู้จักโอนอ่อนผ่อนตามบางโอกาส เสียสละ อดทน หนักแน่น
 มีคุณธรรม...” ปาดิวานรเฒ่าอบรมสั่งสอนผู้เป็นลูกชายทั้งสอง
 (วานรน้อยคะนองไพร : 10)

ส่วนพ่อที่ปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับบทบาทและหน้าที่ ประพฤติตนเสื่อมเสียทำให้ครอบครัว
 เดือนร้อนก็มีเช่นกัน

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก พ่อในเรื่องนี้เป็นพ่อที่ติดการพนัน เล่นจนหมดทรัพย์สินเงินทอง บ้าน
 ที่ดินที่สวนถูกยึด พ่อเสียใจเลยกินเหล้าจนตาย ทำให้แม่อับอายญาติพี่น้องจนต้องนำลูกหนีไปอยู่ที่อื่น
 ดังข้อความว่า

“เอ็งจำไว้นะไอ้เชิดเรื่องการพนันชั้นต่อมันมีแต่ทางให้ล่มจมฉิบหาย พ่อมีงตมใจ
 ตายก็เพราะฝืนการพนันสิ่ง ไร่นาบ้านช่องที่เคยมีฉิบหายหมด...”

แล้วแม่ก็บรรยายความไม่ดีของพ่อให้นัยเชิดฟังเป็นคั่งเป็นแคว พ่อเอาที่นาที่สวน
 ไปจำนองเล่นการพนัน ครั้งสุดท้ายเอาบ้านทั้งหลัง เมื่อทุกอย่างหลุดมือพ่อไม่มี ปัญญาจะไถ่ถอน
 คืนมา ก็ตรอมใจหันมาพึ่งเหล้าจนกลายเป็นโรคตับแข็งตาย...

หลังพ่อตายแม่อับอายญาติพี่น้อง ไม่หวังพึ่งใครให้เขาหยามหยัน หอบลูกชายคน
 เดียว คือตัวเขาไปตายคาบหน้า

“ถ้าพ่อเอ็งไม่ผละเลย แม่ไม่ลำบากอย่างนี้ดอก”

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 52-53)

เรื่องตะวันทรงกลด พ่อในเรื่องนี้ทำให้ครอบครัวลำบากเดือดร้อน พ่อเคยติดการพนัน
 จนสูญเสียไร่นาหมด เหลือเพียงบ้านที่ไม่ถูกยึด พ่อต้องรับจ้างเลี้ยงวัวกว่าร้อยตัวเพื่อชดใช้เป็นค่าดอกเบี้ย
 ดังข้อความว่า

กิดพุ่มรู้สึกโกรธเกลียดการกระทำที่ผ่านมาของตนเอง เขาพาครอบครัวอับปางลง
 ครั้งนี้ เพราะการกระทำของเขาเองแท้ ๆ เขาปล่อยตัวเองจมลงอยู่กับการพนัน จนไร่นาหลุดลอย
 และนี่บ้านอันเป็นมรดกตกทอดที่พ่อแม่ให้ไว้ก่อนตาย ได้เป็นที่อาศัยคุ้มแดดร้อนลมหนาวจน
 มีลูกเต้าสองสามคน กำลังจะหลุดจากมืออีก ที่บ้านไม่ถูกยึดในทันทีนั้น ก็เพราะเขาเอาแรงกายเข้า

ไปรับจ้างเลี้ยงวัวร้อยกว่าตัว ให้นางวิไลเป็นคำตัดดอก (เบี้ย) เป็นเดือน ๆ ลูกเมียเขาจึงมีที่อยู่ ไม่เดือดร้อน

(ตะวันทรงกลด : 43)

เรื่องรอยย่นบนพื้นทราย พ่อในเรื่องนี้ไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวเช่นกัน พ่อดื่มเหล้า ติดการพนัน ชำร่วยยังขโมยเงินที่ลูกส่งมาช่วยเหลือครอบครัวไปใช้ จึงทำให้มีเรื่องทะเลาะตอบโต้กับแม่เป็นประจำ ทำให้ลูกทุกข์ใจและเห็นตัวอย่างที่ไม่ดี

ดังข้อความว่า

“ตายละ เงินที่แก้วส่งมาเพิ่งไปรับจากไปรษณีย์พ้นห้า พ่อแกล้งขโมยไปเล่นการพนันเสียแล้ว” นางมากแผดเสียง “เดี๋ยวได้เห็นดิกัน”

จอมกับกิมมองตามหลังแม่ด้วยจิตใจไม่ต่างกัน.... พ่อกับแม่ต้องมีเรื่องดิกันแน่ ๆ จอมเข้านอนด้วยความรู้สึกไม่สบายใจ เด็กชายไม่ทันจะหลับ เสียงพ่อกับแม่ทะเลาะ

“แม่...อย่าตีพ่อ” จอมหงนจ้องหน้าแม่ด้วยแวตาวีงวอน รำผอมผิวดำด้าของ นายววยถูกจอมพยายามกั้นเอาไว้

“มึงออกไปไอ้จอม กูจะฟาดหัวเอาเลือดชั่วมันออกมาให้หมาแตก ไอ้คนสันคิดไม่ต้องเอามันไว้” นางมากแผดเสียง มือเงื้อมไม้คานแต่ไม่กล้าเพราะจอมกั้นพ่อไว้ด้วยร่างของเขา...จอมกึ่งลากกึ่งพุงร่างพ่อเข้าไปในห้อง แล้วปิดประตูเจียน ปล่อยให้นางมากผู้เป็นแม่ร้องคำอยู่นอกห้อง นายววยคงหลับไปนานแล้วเพราะฤทธิ์เหล้า ไม่ยอมรับรู้กับเสียงแข่งคำของแม่...

(รอยย่นบนพื้นทราย : 36-38)

เรื่องตะวันทรงกลด เป็นพ่อที่ไม่ดี พ่อของสุทนติดการพนันมาก เล่นจนหมดตัว ที่นา ก็ถูกยึด พ่อกับแม่ทะเลาะกันและแยกทางกัน สุทนจึงต้องอยู่กับยาย ส่วนแม่ไปรับจ้างทำงานที่กรุงเทพฯ นาน ๆ จึงส่งเงินมาให้สักครั้ง

ดังข้อความว่า

...พ่อของสุทนติดการพนันเล่นจนไม่มีเงินจะเล่น มีเท่าไรก็เสียหมด หวังจะเล่นถอนทุนให้ได้เลยเอานาจำนองกำนันเค็ด ระหว่างที่ยังไม่เอาเงินไปถ่านาคินต้องเสียดอกเบี้ยแพงลิบ นานวันเข้าทั้งต้นทั้งดอกรวมกันทวีคูณเข้าทุกเดือน ในที่สุดก็โดนยึดนา พ่อกับแม่ทะเลาะกันแยกทางกันเงิน สุทนอยู่กับยายแก่ ๆ ขณะที่แม่ออกจากบ้านไปรับจ้างในกรุงเทพฯ นาน ๆ จะส่งเงินมาให้สักครั้งหนึ่ง

(ตะวันทรงกลด : 43)

จากการศึกษาหน้าที่ของพ่อที่มีต่อครอบครัวในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของพ่อที่มีต่อครอบครัวว่า พ่อที่ทำหน้าที่ของตนได้ดีไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ จะเป็นผู้นำครอบครัวที่ขยันขันแข็งทำมาหากิน อุดหนุน เสียสละ ไม่เกี่ยงงาน พ่อทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูลูกด้วยความเอาใจใส่ ให้อุปนิสัยตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม สั่งสอนลูกจากประสบการณ์ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก ทำให้ลูกได้ภาคภูมิใจ พ่อส่งเสริมลูกให้ได้รับการศึกษาเท่าที่จะสามารถจะส่งเสียได้ เมื่อลูกจะมีครอบครัว

ครัวพ่อก็ยังกั๊กนี้ยืมสินมาจัดงานให้ลูก หวังเห็นความสุขของลูกในอนาคตและยังปลูกฝังให้ลูกรู้คุณค่าของอาชีพหัตถกรรมพื้นบ้าน แม่พ่อจะเป็นเพียงเกษตรกรที่มีฐานะค่อนข้างยากจน แต่ก็สามารถเลี้ยงดูให้ครอบครัวมีความสุขได้ ส่วนพ่อที่ไม่มีความรับผิดชอบ จะประพฤติดนไม่ดี กินเหล้าเมายา ดิดการพนัน จนหมดทรัพย์สินไร้เงา ทะเลาะตบตีกับแม่และต้องหย่าร้างกัน ทำให้ครอบครัวเดือดร้อน และเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแก่ลูก

2.2 หน้าที่ของแม่

ผู้หญิงไทยสมัยก่อนจะทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี ดูแลปรนนิบัติสามี ลูกและคนในครอบครัวให้มีความสุข ดูแลบ้านเรือนให้สะอาดน่าอยู่อาศัย

อานนท์ อาภาภิรม (2529 : 24) กล่าวว่า “วิถีชีวิตของครอบครัวไทย มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตอย่างแนบแน่น...โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เป็นแม่ จะมีความสัมพันธ์กับลูกมากกว่าบุคคลอื่น ทั้งนี้เพราะแม่ส่วนใหญ่ในสมัยก่อนทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน จึงมีเวลาอยู่กับบ้านและอบรมดูแลลูกได้อย่างใกล้ชิด”

ในสังคมชนบทสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องช่วยกันทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ แม่นั้นนอกจากจะทำหน้าที่ตามสถานภาพของตนให้ดีที่สุดแล้ว ยังต้องประกอบอาชีพช่วยเหลือครอบครัว ต้องขยันอดทน ประหยัดอดออม ในขณะเดียวกันแม่ก็ต้องอบรมสั่งสอนลูก ให้การศึกษา ให้ลูกได้รู้จักการพึ่งตนเอง เพื่อลูกจะได้เป็นคนดีของสังคมต่อไป

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของแม่ไว้ในนวนิยาย ดังต่อไปนี้

เรื่องความภูมิใจของลอย แม่ในเรื่องนี้เป็นแม่ที่รู้จักฝึกให้ลูกเป็นคนขยันอดทน โดยแม่ให้ลูกสาวเอาไข่เปิดและผักไปขายที่ตลาดทุกเช้า แม่เองก็หาบไปส่งด้วยถ้าลูกหาบไม่ไหว แม่ชอบให้ลูกค้าขายจะได้คิดเงินเก่ง มีไหวพริบและยังรู้จักการทำงานด้วยตนเอง

ดังข้อความว่า

ทุกเช้าพี่จำปีจะตื่นแต่เช้ามืด เพื่อเอาไข่เปิดและผักไปขายที่ตลาด ถ้าวันไหนมีไข่และผักมากเกินกำลังที่พี่จำปีจะหาบไหว แม่ก็จะช่วยหาบไปส่งจนถึงตลาด แม่ชอบให้พี่ขายของ แม่ชมว่าพี่จำปีคิดเงินและทอนเงินเก่ง มีไหวพริบทันพวกแม่ค้าที่มาจับซื้อไข่และผักไปขายต่อกินกำไรอีกทอดหนึ่ง

(ความภูมิใจของลอย : 10)

แม่สอนให้ลอยหารายได้พิเศษเป็นรายได้เสริม เพื่อช่วยเหลือครอบครัว โดยการเก็บขนเปิดขนไก่อ่อน ๆ เอาไว้ขาย ซึ่งก็ได้ราคาดี เป็นการประหยัดและรู้จักอดออมด้วย

ดังข้อความว่า

ตอนแรกนั้นลอยก็ไม่ได้สนใจขนเปิดนุ่ม ๆ เหล่านั้นหรอกถ้าแม่ไม่บอกไว้ในวันหนึ่ง “ลอยเก็บขนเปิดอ่อน ๆ ที่มันหลุดไว้ซื้อลูก” แม่บอก

“เก็บไว้ทำไมละแม่” ลอยถาม

“ขายได้ก็โลกรั่มละหลายบาทนะลอย”

ลอยทำหน้าฉงนยังสงสัยว่าขนเปิดนุ่ม ๆ ที่ร่วงออกมาครั้งละสองสามอันนั้นจะมี

ราคาต่างว่ะอะไร

“เขารับซื้อเอาไปทำแปรงขัดฝุ่นผงตามตู้เสื้อผ้าในบ้าน”

“ชนไก่ก็ทำแปรงขัดฝุ่นได้ดีเหมือนกันบางที่เขายอมสัสนสวดยาม นำซื้อใช้”

(ความภูมิใจของลอย : 16-17)

เรื่องไหมน้อย แม่ในเรื่องนี้เป็นแม่ที่ยืนหยัดเข้มแข็ง จะฝึกให้ลูกรู้จักหารายได้ในทางที่พอทำได้ เมื่อแม่เก็บข้าวโพดมาจากนา ก็จะไม่ลอกเปลือกออก ทำเป็นมัด แล้วให้ลูกสาวนำไปขายที่ตลาด เป็นการสอนให้ลูกรู้จักพึ่งตนเอง

ตั้งข้อความว่า

ขณะที่ไหมน้อยช่วยแม่อยู่กับการช่วยแม่ ป้อมก็กำลังเพลินอยู่กับการแกะข้าวโพดอย่างตอนเย็นแม่เก็บข้าวโพดมาจากนาจนเต็มหาบ ล้วนฝักโต ๆ พอกินข้าวเย็นแล้ว แม่ให้พี่พุดซ้อนยกข้าวโพดมาวางไว้กลางนอกชาน แม่ลอกเปลือกออก เหลือเปลือกติดไว้พอหุ้มฝักแล้วทำเป็นมัดมัดละห้าฝัก แม่ทำให้พี่พุดซ้อนเอาไปขายตลาดตอนเช้า

(ไหมน้อย : 20)

ส่วนบทบาทของแม่ในสังคมเมืองก็เช่นเดียวกัน แม่มีบทบาทอย่างมากในการอบรมเลี้ยงดูลูก การใช้จ่ายในครอบครัว การดูแลบ้านเรือน ตลอดจนส่งเสริมให้การศึกษาแก่ลูก เช่น

เรื่องแผนรักแผนหลง แม่ในเรื่องนี้เป็นแม่บ้านที่คอยดูแลอบรมสั่งสอนลูก เพื่อให้ลูกสาวเป็นกุลสตรีที่ดีงาม เมื่อแม่เห็นลูกสาวคบเพื่อนชายและกลับบ้านผิดเวลา ก็ตักเตือนด้วยวิธีการอันละมุนละไม

ตั้งข้อความว่า

“หนูนี่แม่สังเกตว่าเพียงจะออกเที่ยวบ่อยนะ กลับจากมหาวิทยาลัยก็ผิดเวลาทุกวัน... แม่อยากขอร้อง ต่อไปกลับจากมหาวิทยาลัยขอให้กลับบ้านตรงเวลาเหมือนที่ผ่าน ๆ มาไปไหนยามค่ำคืนระหว่างผู้ชายผู้หญิงสองต่อสองมันอันตรายกับตัวเรานะลูก...” มารดาบอกเสียงเจือความรักและเป็นห่วง

(แผนรักแผนหลง : 58)

เรื่องรอรักหวานคืน แม่ในเรื่องนี้เป็นคนขยันหมั่นเพียรชวนขายหารายได้พิเศษช่วยเหลือครอบครัวตลอดมา แม่ในปัจจุบันสามีจะเป็นนายพันแล้วก็ตาม แม่ไม่เคยทำตัวเป็นคุณนายอย่างคนอื่น ๆ จึงเป็นที่เคารพรักของลูก และถือว่าเป็นความโชคดีของครอบครัวอย่างมาก

ตั้งข้อความว่า

ณิษามองคุณแม่ด้วยความรักและเคารพ พยายามคิดว่าในชาตินี้ให้สอนโชคดียิ่งนักที่มีคุณแม่ที่ยืนหยัดเข้มแข็งตั้งแต่รู้ความจนกระทั่งเติบโตมาจนถึงทุกวันนี้ ณิษาไม่เคยเห็นแม่จะนั่ง ๆ นอน ๆ คอยแบมือรับเงินเดือนคุณพ่อโดยฝ่ายเดียว คุณแม่ชวนขายหารายได้พิเศษช่วยเหลือครอบครัวมาเช่นนั้นจนคิดเป็นนิสัยเลิกไม่ได้ แม้ตำแหน่งหน้าที่ของคุณพ่อจะสูงขึ้น คุณนายระดับนายร้อยนายพันบ้านพักใกล้เคียง ส่วนมากจะอยู่อย่างสบาย แม้แต่คุณแม่อีก ๆ ที่เล็กอยู่ และงานบ้านทุกอย่างก็เป็นหน้า

ที่ของคนรับใช้ พวกคุณนายเหล่านี้มีเวลาเข้าร้านเสริมสวย แต่งหน้าทาปากไว้คอยต้อนรับสามี กลับจากทำงานตอนเย็นหรือมิฉะนั้นแล้วก็จับกลุ่มตั้งวงไฟ หรือตั้งสโมสรชมรมแม่บ้านวินิจัย เรื่องของผู้อื่นหรือจะเรียกว่าสโมสรนันทนาการก็ย่อมได้

(รอรักหวานคืน : 7)

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก แม่ในเรื่องนี้เป็นแม่ที่ส่งเสริมลูกเรื่องการศึกษา คอยดูแลเอาใจใส่ให้ลูกได้พักผ่อน กิน นอน เล่น เรียนเป็นเวลา เมื่อลูกต้องเรียนหนัก อ่านหนังสือดึก ๆ ก็เกรงว่าลูกจะเคร่งเครียดเกินไป จึงไปเช่าวีดีทัศน์ และหนังการ์ตูนที่สนุกมาให้ลูกดู

ดังข้อความว่า

แกมแก้วอ่านหนังสือดึก ๆ คุณแม่เคยห้ามปรามว่าอย่าอยู่ดึกนัก เดี่ยวพาลจะไม่สบาย ทำให้ป่วยตอนช่วงสอบจะแย่ไปใหญ่ ด้วยความเป็นห่วงอยากให้ลูกสาวคนเดียวยังมีเวลาพักผ่อนบ้าง คุณแม่เลยไปเช่าวีดีโอหนังการ์ตูนของวอลท์ดิสนีย์มาให้แกมแก้วเปิดดูยามสมองเครียด ๆ เพราะคุณแม่รู้ว่าลูกสาวชอบหนังการ์ตูนตลก ๆ

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 7)

ครอบครัวใดที่ขาดพ่อ ครอบครัวนั้นก็เปรียบเสมือนเรือที่ไม่มีหางเสือ ย่อมจะล่องลอยไปอย่างไม่มีทิศทาง ผู้เป็นแม่จึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำชีวิตของทุกคนในครอบครัว แม่ต้องทำงานหนักขึ้น คือต้องเป็นทั้งพ่อและแม่ในเวลาเดียวกัน แม่ต้องรับภาระการเลี้ยงดูลูก ต้องทำงานหาเงิน ได้รับความลำบากเหนื่อยยากมาก แต่ถึงกระนั้นครอบครัวก็ยังมีฐานะยากจนไม่หัดเทียมคนอื่น ๆ ซึ่งหน้าที่ของแม่ที่แสดงบทบาทผู้นำครอบครัว ดังเห็นได้จากเรื่องต่อไปนี้

เรื่องรอยยับบนพื้นทราย แม่ในเรื่องนี้เป็นแม่หม้ายลูกติด สามีตาย ต้องเป็นหลักสำคัญของครอบครัว ต้องทำงานหนักทั้งทำไร่และไถนา เพื่อให้ได้มีกินมีใช้ไปแต่ละวัน

ดังข้อความว่า

เนื่องจากขาดพ่อ ทำให้ครอบครัวของโหนดัดขัดสนกว่าเพื่อนคนอื่น ๆ นางหวิน ผู้เป็นแม่ก็ทำไร่ทำนาเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน แต่ทว่าการทำงานเพียงคนเดียว ทั้งไถคราด หว่าน ดำ ทำให้นางหวินพอได้ข้าวกินในปีหนึ่ง ๆ หากช่วงปีใดฝนฟ้าตกน้อยขาดแคลนน้ำท่า การทำนาก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร

(รอยยับบนพื้นทราย : 25)

เรื่องความภูมิใจของลอย แม่ในเรื่องนี้เป็นแม่ของอุดมที่ต้องสร้างฐานะให้ทัดเทียมกับครอบครัวอื่น เมื่อสามีตายฐานะครอบครัวยากจนมาก นางต้องทำงานทุกอย่าง ทั้งถอนหญ้า ดำนา เกี่ยวข้าว ตลอดจนรับจ้างทำงานต่าง ๆ แต่ครอบครัวก็ยังยากจน เทียบกับครอบครัวเพื่อนของลูกไม่ได้

ดังข้อความว่า

อุดมเป็นเพื่อนเรียนจบ ป.6 รุ่นเดียวกับลอย เขากำพร้าพ่ออยู่กับแม่สองคนฐานะ

ทางบ้านของอุคมยากจนกว่าลอยมาก เพราะแม่ของอุคมไม่มีไรนาทำกินเหมือนคนอื่น ๆ อุคมกับแม่ต้องหารับจ้างเป็นรายได้เลี้ยงชีวิตตลอดมา

งานรับจ้างของบัวผันแม่ของอุคมก็ทำงานในท้องนาเป็นส่วนใหญ่ ถ้าฤดูปักดำก็จะรับจ้างถอนกล้า ดำนา ถ้าหน้าเก็บเกี่ยวก็รับจ้างเกี่ยวข้าวไปตามเรื่องส่วนอุคมนั้นรับจ้างเลี้ยงควายฝูงใหญ่ให้ผู้ใหญ่บ้าน นับตั้งแต่ออกจากโรงเรียนมา

(ความภูมิใจของลอย : 15)

เรื่องไหมน้อย แม่ในเรื่องนี้เป็นแม่หม้าย สามีตายด้วยอุบัติเหตุ นางพยายามช่วยตนเองและเลี้ยงลูกอย่างไม่ย่อท้อ นางมาเอาข้าวโพดที่แม่ของไหมน้อยมัดเอาไว้ไปขายเป็นกำไรเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อเลี้ยงลูกชายหญิงอีกสองคน

ตั้งข้อความว่า

“ขายได้เงินโน้นแหละ จึงจะเอาเงินมาให้ป้า”

“เออ เอาไปเถอะ ขายได้แล้วค่อยมาคิดกัน” แม่บอกยิ้ม ๆ หน้าบัวผันหามกระบุงข้าวโพดลงจากบ้านไป

“สงสารมัน หมาของขายเลี้ยงลูกไปวัน ๆ ถ้าไอ้ทิดมันไม่ตาย มันคงไม่ลำบากอย่างนี้” แม่พูดอย่างนึกเวทนา หลังจากหน้าบัวผันลงจากบ้านไปแล้ว

หน้าพัน ผัวหน้าบัวผัน มีอาชีพขับรถบรรทุกปอล่งส่งกรุงเทพฯ เป็นประจำ จะเพราะขับรถโดยประมาทหรือหลับในก็ไม่รู้ รถที่หน้าพันขับประสานงากับรถบรรทุก รถตกถนน พังยับเยิน หน้าพันถูกรถอัดเสียชีวิต ปล่อยเมียและลูกหญิงชายผจญโลกอยู่อย่างเดียวดาย

(ไหมน้อย : 21)

เรื่องหิ้งห้อยน้อยเพื่อนรัก เป็นแม่ที่สู้ชีวิตตามลำพังกับลูกชาย พ่อของบัวหลวงตายนานแล้ว แต่แม่ก็พยายามเก็บผักนึ่ง เก็บดอกบัวโนบึงไปขายเพื่อเป็นรายได้เลี้ยงชีวิตอย่างเรียบง่ายสองคน

แม่ลูก

ตั้งข้อความว่า

หญิงหม้ายกับลูกชายเล็ก ๆ ปลูกบ้านอยู่ริมชายบึงใหญ่ นางฐานะยากจนเกี่ยวเก็บผักนึ่ง ดอกบัวโนบึงไปขายพอมีรายได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้อง สองแม่ลูกมีความสุขตามอัตภาพ ลูกชายของหญิงหม้ายเพิ่งจะมีอายุได้ 10 ปีทุกเช้าเมื่อแม่เอาผักนึ่งกับดอกบัวไปขายในเมือง ผู้เป็นลูกชายจะพายเรือลำเล็ก ๆ อันเป็นสมบัติชิ้นเดียวที่ทำให้ทั้งสองมีรายได้ไม่ลำบากนัก มันเป็นเรื่องอื้อฉาวก่อนช่วงเก่ามาก มีรอยผูกเรือนหลายแห่ง แต่ได้รับการซ่อมโดยใช้ไม้จุกรูรั่วจนใช้การได้ดี เด็กชายพายเรือเก่งมาก เพราะเขาช่วยแม่เก็บผักขาย ตั้งแต่อายุ 5-6 ปี

(หิ้งห้อยน้อยเพื่อนรัก : 2)

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก แม่ในเรื่องนี้เป็นแม่หม้ายสามีตายเช่นเดียวกัน ต้องอดทนต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยความเหนียวแน่น ต้องตื่นไปตลาดตั้งแต่ตีสี่ เพื่อเตรียมทอดก๋วยเตี๋ยว ขายในตอนเช้าทุกวัน นางทำงานหนักจนบางครั้งหงุดหงิดอารมณ์ไม่ดีถึงกับบ่นว่าพ่อของเชิดที่ตายไปแล้ว

ดังข้อความว่า

...นัยเชิดหนุ่มน้อยน้องแซ่พารดสามล้อคู่ชีพเอาแม่มาส่งที่ตรงขายก๋วยเตี๋ยวหน้าตลาดสดเทศบาลตั้งแต่ตีสี่ แม่จะชนล้มภาระมาแต่เช้ามีดเช่นนี้ทุกวัน เพื่อเตรียมทอดก๋วยเตี๋ยวให้ทันขายตลาดยามเช้า

หากวันใดเหน็ดเหนื่อยมาก ๆ นางจะนั่งบ่นให้เขาฟังเป็นกระบุงโกยในจำนวนคำบ่นให้ผีพ่อนั้น บางครั้งมันพรวดพราด นัยเชิดก็รำคาญเหมือนกัน

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 52-53)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู เป็นแม่หม้ายสามีทิ้ง เป็นผู้รับภาระเลี้ยงดูลูกสองคนและแม่ที่แก่แล้ว นางต้องแบกภาระอันหนักแต่เพียงลำพัง ตั้งแต่สามีหายสาบสูญไป ครอบครัวของนางลำบากมาก นางเหนียวแน่น ท้อแท้ แต่ก็พยายามช่วยตัวเองโดยไม่คิดมีสามีใหม่

ดังข้อความว่า

“ไม่ให้เก็บขายฉันจะมีข้าวที่ไหนหุงให้ลูกกิน พ่อก็ไม่มีความเสีย”

นางหวังเสียงเครือ นางสะอื้นน้ำตารินไหลออกมาจากเบ้าตา เขมีน้องอีกคนเป็นหญิงกำลังเรียนอยู่ชั้น ป.2 ฐานะของแม่เขายากจน อาชีพเก็บของป่าเลี้ยงชีพไปวัน ๆ ตอนน้องสาวของเขาอายุได้ขวบกว่า ๆ พ่อก็ผละเหินจากแม่ไปรับจ้าง แล้วหายสาบสูญไปไม่ได้ข่าวคราวอีกเลย นางหวังนอกจากจะรับผิดชอบลูกสองคน นางยังมีแม่แก่ ๆ อายุเจ็ดสิบกว่าอีกคนที่ต้องรับผิดชอบ

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 162)

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของแม่ในนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ สรุปได้ว่าแม่เป็นหลักสำคัญที่สุดของครอบครัว ทำหน้าที่ดูแลลูก สามี และคนในครอบครัวให้มีความสุข คอยอบรมสั่งสอนลูกให้ประพฤติดี แนววิธีหารายได้ให้แก่ลูกเพื่อลูกจะได้รู้คุณค่าของเงินและการเก็บออม แม่เองก็หารายได้เสริมมาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง ส่งเสริมให้ลูกได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ ถ้าครอบครัวใดขาดพ่อ แม่จะทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวอย่างเข้มแข็งอดทน พยายามทำงานหนักเพิ่มขึ้นเพื่อแบกรับภาระให้ได้ จนครอบครัวสามารถดำรงอยู่อย่างมีความสุขได้

2.3 หน้าที่ของลูก

ในครอบครัวไทย เมื่อชายหญิงใช้ชีวิตร่วมกัน เป็นสามีภรรยา ก็ย่อมปรารถนาจะมีบุตรธิดาไว้เป็นสายใยในครอบครัว จะได้เอาใจดูแลเมื่อเจ็บป่วยหรือแก่ชรา

อานนท์ อาภาภิรม (2517 : 11-12) กล่าวว่า “จุดประสงค์สำคัญอย่างหนึ่งของชายหญิงที่ใช้ชีวิตร่วมกัน คือมีบุตรไว้ช่วยดูแลและให้ความช่วยเหลือแก่บิดามารดาเมื่อเจ็บป่วยและยามแก่ชรา อันเป็นค่านิยมของสังคมไทยนอกเหนือจากหลักธรรมชาติที่จะต้องมีการ ทดแทนหรือสืบเชื้อสายให้มียุคต่อไป”

ในฐานะชาวพุทธ แนวคิดแบบพุทธศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูกเป็นอย่างมาก ได้กำหนดว่าควรสอนให้เด็กรู้บุญคุณของพ่อแม่ก่อนอื่นใด ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “พระคุณของพ่อแม่ลึกซึ้งกว่ามหาสมุทร สูงสุดกว่าท้องฟ้า”

นิยม บุญมี (2534 : 31) กล่าวว่า ถ้าลูกคนใดปฏิบัติได้ด้วยใจรับผิดชอบของตนเอง สังคมย่อมยกย่องว่าเป็นผู้มี “ความกตัญญูทศเวทิตา” คือรู้จักตอบแทนบิดามารดาผู้มีพระคุณ สังคมยกย่องนับถือคนที่มีความกตัญญูมาแต่โบราณกาล

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของลูกในฐานะสมาชิกของครอบครัว เช่น ความกตัญญูรู้คุณ เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ รู้จักการถนอมน้ำใจ ขยัน ประหยัด และกล้ารับผิดชอบ ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

เรื่องหิ้งห้อยน้อยเพื่อนรัก กล่าวถึงลูกว่า ลูกในเรื่องนี้เป็นเด็กชายที่มีความกตัญญูช่วยเหลือทำงานทุกอย่างเต็มกำลังความสามารถ เช่น ทำงานบ้าน รดน้ำผักที่ปลูกไว้ริมบึง ตลอดจนเก็บผักบัวเพื่อให้แม่เอาไปขายที่ตลาดตอนเช้า

ดังข้อความว่า

หลังจากกินข้าวเข้ากันเรียบร้อยแล้ว แม่ก็หอบผักไปขายในเมือง บัวหลวงอยู่เฝ้าบ้านเช่นทุกวัน.... บัวหลวงทำงานบ้านช่วยแม่ได้ทุกอย่าง เขาเอางัดผักน้ำไปรดผักที่ปลูกไว้ริมบึง ตอนสาย ๆ ตะวันฉายแสงเจิดจ้า บัวหลวงเตรียมตัวเอาเรือสูบลึงใหญ่อีกครั้งหนึ่งคราวนี้บัวหลวงตั้งใจจะพายเรือไปเที่ยวเก็บผักบัวไว้คอยแม่ แม่จะเอาผักบัวไปขายรุ่งเช้าวันพรุ่งนี้

(หิ้งห้อยน้อยเพื่อนรัก : 2)

เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย ลูกในเรื่องนี้เป็นเด็กที่กตัญญูรู้คุณแม่และยาย เขาเอาเงินให้แม่พยายไปหาหมอ และยังบอกอีกว่าถ้าทำงานได้เงินแล้วจะส่งมาให้อีก

ดังข้อความว่า

“ยายให้แม่พาไปหาหมอนะ ตอนนี้แม่มีเงินพอจะให้ค่าหมอแล้ว” โทนบอก
ผู้เป็นยายยิ้ม มองดูหลานชายคนเดียวด้วยความรักเอ็นดู ก่อนจะพูดผ่านเสียงแหบพร่าออกมาว่า “เออ...ยายจะไปอยู่”

“ผมทำงานได้เงินจะส่งมาให้ยายอีก” โทนพูดขณะมีรูขุมขนกระป๋อง

(รอยย่ำบนพื้นทราย : 47)

เรื่องไหมน้อย กล่าวว่า ลูกต้องแสดงความกตัญญูทศเวทิตต่อพ่อแม่ ต้องอุปการะเลี้ยงดูท่าน เมื่อท่านอยู่ในวัยชรา

ดังข้อความว่า

“ไหมน้อยมีความสุขที่สุดที่ได้เห็นพ่อแม่ยิ้มรับเงินค่าน้ำพักน้ำแรงของลูก ๆ ความหวังของพ่อแม่ตอนแก่เฒ่า หมดริ้วแรงลงไปก็เพียงเท่านี้ คือความห่วงหาและเอื้ออาทรจากน้ำใจของลูก ๆ”

(ไหมน้อย : 156)

เรื่องความภูมิใจของลอย อุดมเป็นลูกที่มีความกตัญญูทวดเขาที่ เขาคอยดูแลพยาบาลเมื่อยามเจ็บป่วย เขาทำอาหารอร่อย ๆ ให้แม่ และตั้งใจที่แม่กินอาหารได้มาก อุดมไปรับจ้างเลี้ยงควายเพื่อนำเงินไปซื้อข้าวซื้อยาให้แม่

ดังข้อความว่า

อุดมตั้งใจที่เห็นแม่กินข้าวได้หมดจาน แม้จะเป็นข้าวเพียงทัพพีก็ยังนับว่ามากกว่าทุกวัน แม่ของเขา กินได้ เมื่อวานเขาปิ้งกั๊กสุกเหลืองหอมกรุ่นไปฝาก ทำให้แม่มีกับข้าวกินแทนข้าวคลุกเกลือกหรือพริกป่น ตามที่จริงนั้นอุดมอยากอยู่ดูแลแม่ในตอนกลางวันแต่เขาก็ทำเช่นนั้นไม่ได้ ควายผู้ใหญ่บ้านที่เขารับผิดชอบทุกวันนี้ ทำให้เขาและแม่มีข้าวหุงและมีเงินและมีเงินพอเจียดไปซื้อยาให้แม่กินแก้ไข้

(ความภูมิใจของลอย : 68)

เรื่องน้ำหีบเดียว คำพันกับกาสิเป็นลูกที่ดี มีความขยันขันแข็ง นอกจากจะช่วยแม่ทำงานบ้านทุกอย่างแล้ว ยังไปสอยไผ่ดแดงเอามาให้แม่ทำอาหาร ถ้าได้ไผ่ดแดงมาก กินไม่หมด เขาก็จะเอาไปขายเป็นการหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวอีกทางหนึ่ง

ดังข้อความว่า

“เอาคุ้งน้ำมากาสี” คำพันร้องบอกกาสิพลางใช้มือปัดตัวมดแดงออกจากแขนแล้วค่อย ๆ เอาไผ่สอยลงวางตะกร้ากับพื้น เขาต้องระมัดระวังไม่ให้หกล้มเพราะมีไผ่ดแดงจำนวนมากอยู่ในนั้น เด็กหนุ่มตั้งใจที่วันนี้จะได้ไผ่ดแดงมากมาย ถ้าได้มาก ๆ กินไม่หมดแม่จะแบ่งไปขายก็ขายดี

(น้ำหีบเดียว : 31)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด มโนเป็นลูกที่ดี มีความเคารพเชื่อฟังแม่ เมื่อแม่อยากให้ไปอยู่ช่วยงานลุงผู้มีบุญคุณต่อครอบครัว เขาก็เต็มใจทำตามแม่

ดังข้อความว่า

“โอ๊ย...เรื่องนั้นฉันไม่ว่าหรอกลุง ขอแต่ลุงมันช่วยลุงได้” นางวันดีบอกอย่างเป็นกันเอง เพราะนางสำนึกบุญคุณที่ลุงเซิดเคยช่วยเหลือครอบครัวนางกับแม่หลายครั้ง

มโนถูกแม่เรียกให้มานั่งตรงหน้าลุงเซิด ที่จริงมโนนั่งฟังอยู่ที่ปลายชานบ้านก็พอจับใจความที่ผู้ใหญ่คุยกัน เมื่อผู้เป็นแม่ถามถึงความตั้งใจ มโนบอกว่า

“ก็แล้วแต่แม่กับยาย จะให้ไปก็ได้” มโนบอกอย่างตัดสินใจไว้ก่อนแล้ว

“ดีแล้ว ไปช่วยลุงเถอะ ทางนี้ไม่ต้องห่วงแม่หรอก ควายสองตัวแม่เลี้ยงเองก็ได้” นางวันดีบอกลูกชายเสียงต่ำ

(พระจันทร์ทรงกลด : 4)

เรื่องแผนรักแผนหลง ลูกในเรื่องนี้เป็นลูกที่รักและรู้จักการถนอมน้ำใจแม่ เขาเรียนมหาวิทยาลัย ต้องกลับบ้านค่ำเพราะทำกิจกรรม เขาสงสารแม่ที่ต้องคอยรับประทานอาหาร จึงพยายามกลับมารับประทานอาหารพร้อมกับแม่ และเล่าเรื่องสนุก ๆ ให้แม่ฟังเสมอ

ตั้งข้อความว่า

“ทำไมกลับบ้านค่ำนักลูก” มารดาถาม

“ฉันขอโทษครับแม่ เลิกเรียนแล้วเสียเวลาให้คำปรึกษาเรื่องเขียนให้รุ่นน้องหลังจากนั้นเพื่อนก็ชวนแหวะหาข่าวกิน” ฉันบอกมารดาแต่ไม่ละเอียดนัก

“นี่แม่ต้องทานข้าวคนเดียวอีกแล้วละสิ” มารดาทำหน้าที่ผัดหวัง ฉันหัวเราะอย่างปลอบใจผู้เป็นมารดา ก่อนจะบอกว่า...

“ไม่หอรอกครับแม่ ฉันยังขี้กท้องไว้ทานกับแม่อีก คงอีกสองจานมั้ง”

สองแม่ลูกหัวเราะพร้อมกัน ฉันมักจะมามีเรื่องชวนขันมาพูดคุยกับมารดาทุกเย็น เขารู้สึกสงสารท่านที่ต้องอยู่เงียบ ๆ ตามลำพังทั้งวัน

(แผนรักแผนหลง : 43-44)

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง อินตาเป็นลูกที่ดี รู้จักประหยัด คิดประสีประสีของเอาไวใช้เอง โดยทำพัดจากใบตาลให้แม่ไว้ใช้พัดเตาไฟในครัว

ตั้งข้อความว่า

“อินต้าย้อนกลับเข้าไปในครัว เห็นแม่กำลังก่อไฟนั่งข้าวกลืนควั่นกระเจียวพุ่งไปทั่วครัว แม่กำลังใช้พัดใบตาลพัดลมให้ติดฟืนลูกวาน ควั่นโขมงเมื่อครู่ก่อนจางหายไปนที่สุด

อินตาดัดเอาใบตาลจากต้นเล็ก ๆ มาทำพัด เหลือก้านใบพอดีกับมือจับส่วนบนใบตาล ใช้มีดตัดออกให้เหลือเป็นรูปพัด แล้วจึงเอาตากแดดให้แห้งก็จะได้พัดใบตาลไว้ใช้ในครัว

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 56)

เรื่องตะวันทรงกลด มิตรเป็นลูกที่ใจร้อน เอาแต่ใจตนเอง เขาทำให้พ่อเสียใจจนล้มป่วย เพราะเขาไม่ต้องการให้พ่อขายลูกช้างที่เขารัก แต่ภายหลังมิตรสำนึกผิด เขาไปเฝ้าพยาบาลพ่อ และบอกให้พ่อขายลูกช้างเอาเงินไปใช้หนี้ไถ่ที่นาที่บ้านกลับคืน

ตั้งข้อความว่า

มิตรขอแม่เพื่ออยู่ดูแลพ่อ หลังจากตนทำให้พ่อเสียใจ จนเจ็บป่วยด้วยโรคหัวใจ “พ่อเรามีคนเดียวหาที่ไหนไม่ได้ ลูกช้างเรายังมีแม่ช้างพัง มันคงลูกให้ใหม่ได้” วันที่เห็นพ่อล้มป่วย เพราะได้รับความกระทบกระเทือนทางใจ บวกกับคำพูดของมโน ทำให้มิตรเผลอเข้าอดพอร้องให้ด้วยความสำนึกและเสียใจ มิตรไม่เคยเห็นพ่อป่วยหนักเช่นนี้มาก่อนเลย

“พ่อครับ ... พ่ออย่าเป็นอะไรนะ พ่อขายเจ้ามะเดื่อได้เลย พ่อกับแม่จะได้หมคนนี้ไถ่มาเรคืน”

(ตะวันทรงกลด : 59)

จากการศึกษาหน้าที่ของลูกในนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ สรุปได้ว่าผู้เขียนได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของลูกว่าควรมีความประพฤติดี กตัญญูทดแทนบุญคุณ เมื่อท่านเจ็บป่วยก็ดูแลรักษาพยาบาล จัดเตรียมอาหารและยา คอยระมัดระวังถนอมน้ำใจ เคารพเชื่อฟัง ช่วยทำงานทุกอย่างจนเต็มกำลังความสามารถ ในบางโอกาสก็ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้เอง เพื่อช่วยประหยัดรายจ่าย ลูกบางคนช่วยเหลือของ ไปขายเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว

2.4 หน้าที่ของญาติ

ครอบครัวของไทย นอกจากจะประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก แล้วยังมีปู่ ย่า ตา ยาย และญาติพี่น้องอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย ซึ่งอาจจะอยู่ร่วมชายคาเดียวกันหรืออยู่ไกลเคียงกันก็ได้

นางเยาว์ แข่งเพ็ญแข (2536 : 63-65) กล่าวว่า ครอบครัวในความหมายเชิงรูปธรรมจะหมายถึง พ่อแม่และลูก เป็นประการแรก และรวมไปถึงปู่ ย่า ตา ยาย พี่น้องและญาติด้วย” และยังคงกล่าวอีกว่า “ครอบครัวในชนบทเป็นครอบครัวขยาย คือมีสมาชิก 3 ช่วงอายุ อาศัยอยู่ด้วยกัน ชีวิตครอบครัวมีความอบอุ่นมั่นคงเนื่องจากมีผู้ใหญ่ คือ ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติช่วยเหลือเอื้อเฟื้อขจัดปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวใหม่ได้”

จากการศึกษาหน้าที่ของญาติที่มีต่อครอบครัวในนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ ผู้วิจัยพบว่า ญาติมีย่า ตา ยาย ลุงและป้า ต่างก็มีหน้าที่ในการช่วยเหลือดูแลอบรมลูกหลาน ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบของศีลธรรมจรรยาที่ดีงาม ส่งเสริมการศึกษา และให้การช่วยเหลือจนเจือเรื่องการเงินในบางครั้ง ดังรายละเอียดการวิเคราะห์ต่อไปนี้

เรื่องตะวันทรงกลด ตาและยายในเรื่องนี้ได้เลี้ยงดูหลานกำพร้ามาตั้งแต่เด็ก จนกระทั่งโตเป็นสาว เมื่อปีที่แล้วยายได้ตายจากไป หลานสาวเลยต้องอยู่ในความดูแลของตาต่อมา

ดังข้อความว่า

ลำยองกำพร้าทั้งพ่อแม่ ชีวิตหล่อนเติบโตมาเพราะการเลี้ยงดูของตากับยายเมื่อปีที่แล้วยายมาจากหล่อนไปอย่างไม่มีวันกลับ ชีวิตอันแร้นแค้นของหล่อนจึงอยู่กับตา ...

(ตะวันทรงกลด : 46)

เรื่องน้ำหีบเดียว ย่าในเรื่องนี้เป็นผู้อบรมสั่งสอนให้หลานประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ย่าใกล้ชิดผูกพันกับกาสิมาตั้งแต่กาสิยังเด็ก ๆ ย่าสอนให้กาสิรู้จักทำบุญ ทำกุศล ย่าชอบเล่านิทานพื้นบ้านสนุก ๆ ให้กาสิฟังก่อนนอน ย่าเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของครอบครัวที่ลูกหลานจะรำลึกถึงพระคุณอยู่ตลอดไป

ดังข้อความว่า

“ย่าเคยบอกว่าทำบุญด้วยน้ำ จะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข” กาสิเฝ้าน้ำขึ้นพูดกับบัวผัน เด็กหญิงนิกถึงย่าที่เพิ่งเสียไปด้วยโรคชราเมื่อสองปีที่แล้ว กาสิเคยอยู่กับย่ามาแต่เด็ก ๆ ย่าชอบเล่านิทานพื้นบ้านสนุก ๆ ให้ฟังก่อนนอนบางเรื่องก็ชวนหัวเราะจนน้ำตาเล็ด กาสิอุทิศบุญกุศลถึงย่าทุกครั้งเวลาหีบน้ำใส่โอ่งไว้ให้หลวงพ่อกับพระเณรในวัดตรง ความซุ่มเย็นของสายน้ำที่กาสิตักถวายหลวงพ่อกับพระเณรให้ความชุ่มเย็นถึงย่าผู้จากไปด้วย

(น้ำหีบเดียว : 13)

เรื่องรอยยับบนพื้นทราย ญาติในเรื่องนี้เป็นยาย ที่มีความรักความห่วงใยหลานมาก ยายแนะนำให้หลานตั้งใจทำงาน พร้อมทั้งอวยพรให้หลานมีความสุขความเจริญ เป็นที่รักของนายจ้าง และ ยายได้อำนาจเงินที่เก็บสะสมไว้ให้หลานทั้งหมด เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายก่อนที่จะได้ทำงาน

ดังข้อความว่า

ยายยื่นมือเดียว ๆ มาโอบกอดหลานชาย พลังอวยพร

“ขอให้ไปดีมีสุขนะลูก ไปทำงานก็ตั้งใจทำให้เจ้านายเขารักเอ็นดู” ผู้เป็นยายบอก ปณเสียงสะอื้นหญิงชราภายหลังมือปายน้ำตาที่ไหลออกมา โทนเป็นหลานชายคนเดียวที่แกเลี้ยงมา กับมือ การจากไปของหลานชายครั้งนี้ ไม่รู้ว่าจะมีโอกาสเห็นหน้ากันหรือไม่ยายล้วงมือเข้าไปใต้ บริเวณที่นอนหยิบห่อผ้าเก่า ๆ ติดมือมาคล้อยออก โทนเห็นเงินจำนวนหนึ่งซึ่งมีทั้งใบสิบยี่สิบถูกพับ ไว้เรียบร้อย มือเดียวยายยื่นมาตรงหน้าหลานชายพลาบว่า...

“เงินที่ยายเก็บสะสมไว้นานแล้ว ยายจะให้โตนไปไว้ใช้ตอนยังไม่ได้ทำงาน”

(รอยยับบนพื้นทราย : 49-50)

เมื่อโตนยังเป็นเด็ก ยายก็ช่วยเหลือดูอุ้มชูอย่างเต็มใจ ทำหน้าที่แทนแม่ของโตนที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน

ดังข้อความว่า

ยายเป็นคนเลี้ยงโตนมาตั้งแต่เขาแบเบาะ ขณะที่แม่ออกไปทำงานโตนจะอยู่กับยาย ยิ่งช่วงที่หมดหนานา แม่จะเข้าไปหางานทำในเมือง โตนจะอยู่กับยายทั้งกลางวันกลางคืนเมื่อโตน ยังไม่หย่านม แม่จะซื้อนมผงไว้ให้ยายชงเลี้ยงโตน

(รอยยับบนพื้นทราย : 26)

เรื่องทุ่งลมหวล ยายในเรื่องนี้เป็นผู้อุปการะเลี้ยงดูหลานชายกำพร้า ยายส่งเสริมให้ หลานชายได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ โดยส่งหลานไปเรียนในเมือง ถึงแม้ตนเองจะต้องอยู่ตามลำพังก็ตาม

ดังข้อความว่า

“ไม่เป็นไรหรอก ยายอยู่คนเดียวได้” ผู้เป็นยายพูดน้ำเสียงปกติ ยายพริ้งรวบหลาน กำพร้าเข้ามาโอบกอดลูบหลังไล่ด้วยความปรานี ยายพริ้งนั้นเชื่อว่าจะไม่อ้าลัยในตัวหลานความที่ ไม่อยากให้หลานเป็นกำพร้า ทำให้แกหักห้ามความรู้สึกนั้นไว้

“ยายอยู่ได้ ไม่ต้องเป็นห่วงยายหรอก หากคิดถึงยายเมื่อโรงเรียนปิดก็လာหลวงพ่ มาเยี่ยมยายก็ได้” ยายพูดและพยายามยิ้ม

(ทุ่งลมหวล : 2)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด ลุงและป้าในเรื่องนี้ เป็นผู้เลี้ยงดูอุปการะมโนหลานชายเป็น อย่างดี ได้แบ่งปันรายได้จากการที่มโนนำช้างไปรับจ้าง ให้มโนอย่างเป็นธรรม แต่มโนสำนึกในน้ำใจที่ดีงาม ของลุงและป้า จึงไม่อาจรับเงินนี้ได้

ตั้งข้อความว่า

“เอาไปเก็บไว้ สักวันหนึ่งอาจจะได้ใช้ นี่ลุงยังแบ่งส่วนที่จ้างช่างให้ด้วย มันควรเป็นของมโนด้วย” ลุงเชิดบอก มโนอึ้งอยู่ครู่หนึ่ง จึงบอกกับลุงว่า

“ผมรับแต่ส่วนแบ่งการแสดงเจ้มาเดื่อเท่านั้น ส่วนนั้นลุงเก็บไว้ทั้งหมดเถอะครับ เอะครับ ผมอยู่กับลุงกับป้าก็สิ้นเปลืองมากอยู่แล้ว” มโนบอกอย่างสำนึกในบุญคุณที่ลุงกับป้าให้ความอุปการะ

(พระจันทร์ทรงกลด : 48)

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของญาติในครอบครัวชนบทเท่านั้น สรุปได้ว่า ครอบครัวไทยในชนบทมีญาติผู้ใหญ่คือ ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า มีส่วนสำคัญในครอบครัว เพราะจะมีบทบาท ในการอุปการะเลี้ยงดูหลาน ๆ ช่วยอบรมสั่งสอนให้ เป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีศีลธรรม และนำให้รู้จักวิธีทำมาหากิน ถ้าเป็นหลานกำพร้าที่ขาดพ่อ หรือขาดทั้งพ่อทั้งแม่ ญาติผู้ใหญ่ที่เป็นปู่ ย่า ตา ยาย จะช่วยเลี้ยงดูอุปการะ ส่งเสริมให้มีการศึกษาเล่าเรียนในระดับสูงเท่าที่สามารถจะช่วยเหลือได้

จากการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของครอบครัว กับหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว โดยในด้านลักษณะของครอบครัวในปัจจุบันนี้มักเป็นครอบครัวเดี่ยวทั้งนี้เพราะสภาพเศรษฐกิจและสังคมมีสมาชิกในครอบครัวน้อย มีความผูกพันใกล้ชิดกัน ส่วนในด้านหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว เริ่มตั้งแต่ พ่อ แม่ ลูก ตลอดจนทั้งญาติผู้ใหญ่ ต่างทำหน้าที่ของตนได้ดี มีความรับผิดชอบ ขยันอดทน รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีคุณธรรมและศีลธรรมอันดีงาม ครอบครัวก็จะดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข ภายในครอบครัวถือว่าแม่มีความสำคัญที่สุด ถ้าครอบครัวขาดพ่อ แม่ก็จะไม่ยอมแต่งงานใหม่เพราะกลัวว่าลูกจะไม่มีความสุข และผู้เขียนยังเสนอแนวคิดอีกว่า แม้ครอบครัวจะยากจน แต่ถ้ามีผู้นำครอบครัวที่ดี ครอบครัวก็จะอบอุ่นได้

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศชาติการพัฒนานั้นไม่ว่าจะเป็นในด้านครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมก็ตาม จำเป็นจะต้องอาศัยกำลังคนเป็นปัจจัยสำคัญ และกำลังคนจะมีประสิทธิภาพเพียงใด ก็ย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา

แนวคิดในการจัดการศึกษาของไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน มีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

ก๊อ สวัสดิพิธานิชย์ และคณะ (2537 : 38) มีแนวคิดว่า การจัดการศึกษาจะต้องเสริมสร้างบุคคลให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และสามารถดำรงตนอยู่ได้ตามเอกัตภาพการศึกษาจะต้องสอดคล้องกับท้องถิ่น และการประกอบอาชีพในท้องถิ่น

สิปปนนท์ เกตุทัต (2527 : 38) กล่าวถึงอนาคตของการศึกษาไทยว่า จะต้องเน้นเรื่องอาชีพมากขึ้น แนวทางการศึกษาจะไม่ใช้การเรียนหนังสือ แต่เป็นการเรียนรู้ไปตลอดชีวิตและต้องเรียนในโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยบังคับให้เรียน 6 ปี แล้วให้การศึกษาอกระบบเพิ่มเติมตามสภาพเศรษฐกิจของผู้ปกครอง

วิจิตร ศรีสะอ้าน (2527 : 38) กล่าวว่า การจัดการศึกษาควรยึดแนวการจัดระบบคู่ขนานในทุกๆระดับ โดยหันมาเน้นเรื่องการศึกษาในระบบโรงเรียนทุกระดับให้มากขึ้น เพราะเหตุว่าการศึกษาระบบโรงเรียนเป็นรูปแบบที่จัดได้เฉพาะคนส่วนน้อย คนส่วนใหญ่ไม่ได้รับโอกาสแรกเพราะต้องไปประกอบอาชีพหรือเหตุผลต่างๆ เช่น ยากจน อยู่ในท้องถิ่นห่างไกล ก็ควรให้เขาได้รับโอกาสที่สองของการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

สุพัตรา สุภาพ (2533 : 89) กล่าวว่า การศึกษาในปัจจุบันเป็นการเตรียมคนเพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดีมีประสิทธิภาพ โรงเรียนในปัจจุบันจึงทำหน้าที่แทนครอบครัว ซึ่งก็เป็นไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

สรุปว่าแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ก็คือการจัดระบบการศึกษาของรัฐให้ราษฎร เพื่อเสริมสร้างให้คนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีอาชีพและดำรงตนอยู่ได้ตามเอกัตภาพ การจัดการศึกษาภาคบังคับ รัฐจัดให้เรียน 6 ปีในระบบ และมีการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับคนส่วนใหญ่ที่ขาดโอกาสแรกเพราะต้องไปประกอบอาชีพอีกด้วย

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาอย่างเด่นชัดในนวนิยาย จำนวน 14 เรื่องคือ เรื่อง ไหมน้อย น้ำหาวเดียว ป้าไผ่ขายทุ้ง รอยย่ำบนพื้นทราย ความภูมิใจของลอย โรงเรียนริมทุ่งกว้าง พระจันทร์ทรงกลด ทุ่งลมหวล หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน ดอกไม้บานที่เชิงภู ตะวันทรงกลด ้วยรุ่น วุ่นรัก จ๊ะเอ๋รัก และถนนสายเบี่ยง โดยได้สะท้อนแนวคิดในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษาของคนในสังคม

- 1.1 การศึกษาภาคบังคับ
- 1.2 การบวชเรียน
- 1.3 การศึกษาผู้ใหญ่
- 1.4 การศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิด

2. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางการศึกษา

- 2.1 โรงเรียน
- 2.2 ครู
- 2.3 นักเรียน
- 2.4 หลักสูตร

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษา

การจัดการศึกษาของรัฐให้แก่คนในสังคมไทย ยังมีความไม่เสมอภาคอยู่มากทั้งที่รัฐพยายามขยายการศึกษาไปอย่างกว้างขวางในทุกๆระดับ และสนับสนุนให้มีความเสมอภาคทางการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525-2529 : 22) กล่าวไว้ว่า “รัฐจัดและส่งเสริมให้มีความเสมอภาคทางการศึกษา โดยมุ่งกระจายสถานศึกษาทางด้านวิชาชีพให้เพียงพอกับความต้องการกำลังคนของประเทศ และการเสริมสร้างวิชาการอาชีพในสถานศึกษาต่าง ๆ พร้อมทั้งสนับสนุนให้ชาวชนบทและกลุ่มชนที่มีโอกาสน้อยได้รับบริการทางการศึกษาในอัตราส่วนที่มากขึ้นเป็นพิเศษ” แม้รัฐจะมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนอยู่แล้วก็ตาม แต่ก็ยังประสบกับความยากลำบากในการแก้ปัญหาทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาของคนในชนบทที่ห่างไกล

โชติ ศรีสุวรรณ ได้สะท้อนปัญหาการศึกษาของคนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อให้เห็นแนวคิดของเขาไว้ในนวนิยายดังต่อไปนี้

1.1 การศึกษาภาคบังคับ

ปัจจุบันรัฐกำหนดการศึกษาภาคบังคับให้เรียน 6 ปี คือ ป.1 - ป.6 แต่เด็กชนบทส่วนใหญ่เมื่อจบชั้นประถมปีที่ 6 แล้วไม่ได้ศึกษาต่อเพราะต้องออกมาช่วยครอบครัวประกอบอาชีพยังถ้าเป็นครอบครัวที่ขาดหัวหน้าครอบครัว ก็จะมีปัญหาความอดอยากยากจนมากขึ้น อย่างไรก็ตามพวกเขาก็ยังมีความตั้งใจที่จะศึกษาต่อในวันข้างหน้าหากมีโอกาส นับเป็นความสำเร็จทางการศึกษาในระบบระดับหนึ่ง ที่รัฐเปิดโอกาสให้แก่ทุกคน

เรื่องรอยยับบนพื้นทราย กล่าวว่า โทนเรียนจบชั้น ป.6 ก็ต้องออกจาก โรงเรียนมาช่วยเลี้ยงควาย โทนเรียนเก่ง เขาอยากจะเรียนต่อแต่เพราะพ่อตาย ครอบครัวโทนจึงยากจนลงมาก แม่ของโทนต้องไปรับจ้างเพื่อหาเงินมาเลี้ยงดูโทนและยายที่กำลังป่วย จึงไม่สามารถให้โทนเรียนได้

ดังข้อความว่า

โทนเรียนเก่ง เขาสอบได้เป็นที่หนึ่งมาทุกชั้นเรียน เมื่อรู้ว่าโทนจะไม่ได้เรียนต่อครูประจำชั้นและครูใหญ่ได้มาขอร้องถึงบ้าน

“หวินให้โทนเรียนต่อมัธยมเถอะนะ มันขาดเหลืออะไรทางโรงเรียนจะหาทางช่วยฉันเสียดยเด็กเรียนดีอย่างโทน”

แต่นางหวินแม่ของโทน ก็อ้างได้แต่เพียงว่า “หนูไม่มีเงินส่งลูกหรือคะคุณครูใหญ่ ลำพังจะกินไปวัน ๆ หนูกับลูกก็ลำบากมากแล้ว” นางหวินบอกครูใหญ่อย่างคนคุ้นเคยเพราะเคยเป็นลูกศิษย์ของครูใหญ่มาก่อน

(รอยยับบนพื้นทราย : 29)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า มโนเรียนจบชั้น ป.6 มานานแล้ว แต่ไม่ได้เรียนต่อชั้นมัธยมทั้งที่เขาอยากเรียนมาก แต่ต้องช่วยแม่ทำนาทำไร่เพราะเขาขาดพ่อ ครอบครัวจึงยากจนขัดสนมาก ลุงเชิดที่อยู่อีกหมู่บ้านหนึ่งจึงมาขอให้มโนไปช่วยเลี้ยงช้าง

ดังข้อความว่า

ยายเล่าให้ลุงเชิดฟังว่า “มโนออกโรงเรียนสามสี่ปีแล้ว นี่ก็อายุสิบห้าแล้ว”

“จบ ป.6 ทำไมไม่เรียนต่อชั้นมัธยม” ลุงเชิดถามยาย

“ก็เงินทองนั้นแหละ มันขัดสนจนไม่พอจะส่งเรียน โรงเรียนมัธยมก็อยู่ไกลเจ้าตัวก็อยากเรียน แต่แม่กับยายบอกว่าอย่าเรียนเลย ช่วยแม่ทำไร่ทำนา ทำให้แม่มันเบาแรงเยอะทีเดียว”

ยายตอบ

(พระจันทร์ทรงกลด : 3)

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก กล่าวว่า บุญเชิดไม่ได้เรียนต่อหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับมาแล้ว เพราะพ่อเขาตาย แม่มีฐานะไม่ดี เขาต้องขี่สามล้อหาเลี้ยงครอบครัว

ตั้งข้อความว่า

“เชิด” หรือไอ้เชิดของเพื่อน ๆ เป็นหนุ่มสามล้ออยู่กับแม่ชื่อป้าชื่น ป้าชื่นแกขายกล้วยแขกอยู่ริมถนนหน้าตลาดสดเทศบาล เนื่องจากแม่ฐานะไม่ดี ไอ้เชิดจึงไม่ได้เรียนต่อมัธยม ยึดอาชีพเป็นสารพัดปั้นสามล้อเลี้ยงแม่”

(วัยรุ่นนุ่่นรัก : 33)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวถึง ลอย อุดม และคำ เป็นเพื่อนกันอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน เมื่อทั้ง 3 คนออกจากโรงเรียนแล้วก็ไม่ได้เรียนต่อ ต้องช่วยครอบครัวประกอบอาชีพด้วยกันทุกคน โดยลอยเลี้ยงเปิด อุดมรับจ้างเลี้ยงควายให้ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนคำและซุกก็เลี้ยงควายของบ้านตนเอง

ตั้งข้อความว่า

ลอย เด็กชายวัย 13 ปี หลังจากเรียนจบ ป.6 จากโรงเรียนในหมู่บ้านแล้วก็ไม่ได้เรียนต่อในโรงเรียนมัธยมเช่นเพื่อน ๆ ที่มีฐานะดี ภารกิจประจำวันที่ลอยช่วยแบ่งเบาพ่อแม่ได้ก็คือเลี้ยงเปิด พ่อเลี้ยงเปิดที่กำลังไข้อยู่ 200 ตัว

กล่าวถึงอุดมไว้ว่า

อุดมเป็นเพื่อนเรียนจบ ป.6 รุ่นเดียวกับลอย เขากำพร้าพ่ออยู่กับแม่สองคนฐานะทางบ้านของอุดมยากจนกว่าลอยมาก เพราะแม่ของอุดมไม่มีไร่นาทำกิน เหมือนคนอื่น ๆ อุดมกับแม่ต้องหารับจ้างเป็นรายได้เลี้ยงชีวิตตลอดมา

และกล่าวถึงคำไว้ว่า

คำเป็นเด็กรุ่นพี่ลอย จบ ป.6 มาสองปีแล้ว รูปร่างผอมสูง ผิวดำสมชื่อ

(ความภูมิใจของลอย : 9,15,25)

เรื่องป้าไหวชายทุ่ง กล่าวว่า อินตาเรียนจบ ป.4 (การศึกษาภาคบังคับสมัยนั้นถึงชั้นป.4) ออกมาช่วยพ่อแม่เลี้ยงควาย สภาพครอบครัวยากจนเขาจึงไม่ได้เรียนต่อ อินตามีเพื่อนอยู่ในวัยเดียวกัน คือ เมฆ หวอย จ้อย และแล ซึ่งต่างก็ไม่ได้เรียนต่อเหมือนกัน ทุกคนต่างช่วยพ่อแม่เลี้ยงควาย

ตั้งข้อความว่า

อินตา เด็กชายวัย 12 ปี เรียน จบชั้น ป.4 (การศึกษาสมัยนั้น) ก็ออกมาเลี้ยงควายให้พ่อแม่ สภาพความเป็นอยู่และฐานะของครอบครัวทำให้เขาไม่ได้เรียนต่อระดับสูงขึ้นไป อินตาช่วยพ่อแม่ทำงานทุกอย่างเท่าที่เด็กวัยเขาจะทำได้ แต่งานประจำที่อินตาต้องทำทุกวัน คือเลี้ยงควาย...

อินตา มีเพื่อนร่วมเลี้ยงควายที่อยู่ในวัยเดียวกันหลายคนมีเมฆ หวอย จ้อย และแล ตอนสายวันนี้ก็เช่นทุกวัน เมื่อทุกคนต้อนควายพันหมู่บ้านออกมาแล้วก็ปล่อยให้พวกมันทะเลี่ยมหญ้าไปเรื่อย ๆ เด็ก ๆ ทุกคนไม่ต้องพะวงกับพวกมันมากมายนัก เพราะยังเป็นช่วงท้องนาโล่งลั่วไม่มีข้าวกล้าของใครให้ระแคะระวัง เนื่องจาก ยังไม่ถึงฤดูปักดำนั่นเอง...

(ป้าไหวชายทุ่ง : 10-11)

จากการวิเคราะห์ข้างต้นสรุปได้ว่า การศึกษาของเด็กชนบทอีสานเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้วก็นับว่าประสบความสำเร็จในชีวิตระดับหนึ่ง ส่วนมากแล้วก็ไม่ได้เรียนต่อเพราะฐานะยากจน จะออกมาประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษ

1.2 การบวชเรียน

การบวชเรียน เป็นการศึกษานอกระบบของคนไทยในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้เพราะคนชนบทของไทยที่ยากจน เมื่อเข้าโรงเรียนตามเกณฑ์จนจบชั้นประถม ปีที่ 6 แล้ว เด็กผู้ชายที่ผู้ปกครองอยากให้เรียนต่อสูง ๆ ขึ้นไปจะนิยมให้ไปบวชเรียน โดยบวชเป็นสามเณรก่อน ต่อมาจึงบวชพระเมื่ออายุครบ 20 ปี ขณะที่บวชอยู่ก็ได้ศึกษาเล่าเรียนไปด้วย หรือไม่ก็ไปอาศัยพักที่วัดเพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนก็มี

เรื่องไหมน้อย กล่าวว่า คำปล้องเป็นลูกชานายากจน ได้อาศัยการศึกษาเล่าเรียนจากวัด โดยพ่อแม่อนุญาตให้บวชเป็นสามเณรเมื่ออายุ 14 ปี หลังจากจบชั้น ป.6 มาแล้วสองปี

ตั้งข้อความว่า

พ่อกับแม่ปรึกษากัน แล้วก็หันไปกราบนมัสการท่านเจ้าอาวาสว่า
 “ถ้าหลวงพ่อดีเห็นว่าดีและจะเป็นประโยชน์ในภายภาคหน้า พ่อแม่ก็ยินดี”
 (ไหมน้อย : 131)

และต่อมาหลวงพ่ोज้าอาวาสได้นำคำปล้องไปฝากเรียนต่อที่วัดในกรุงเทพฯ
 ตั้งข้อความว่า

วันหนึ่งเณรคำปล้องบอกกับทนายว่า “หลวงพ่อดีจะพาไปกรุงเทพฯ ๔ เห็นว่าที่กรุงเทพฯ ๔ มีสำนักเรียนทั้งฝ่ายโลกฝ่ายธรรม เลยจะไปฝากวัดที่คุ้นเคยกัน”
 (ไหมน้อย : 142)

การบวชเรียนเป็นเนื่อนานบุญช่วยให้ได้รับการศึกษามีความรู้ ดังเช่นมหาสุภัทร คนในหมู่บ้านเป็นตัวอย่าง คำปล้องจึงเลือกที่จะปฏิบัติตาม

ตั้งข้อความว่า

ทางเลือกที่คำปล้องต้องการ ก็เป็นทางส่งเนื่อนานบุญบวชศึกษาหาความรู้อย่างมหาสุภัทรคนในหมู่บ้าน บวชเรียนตั้งแต่เด็ก ๆ จนได้เป็นมหาเปรียญ 6 ประโยค ลึกซึ้งลาเพศออกมา ยังได้เป็นครูสอนนักเรียน

(ไหมน้อย : 129)

เรื่องเณรน้อย กล่าวว่า เณรคานกับเณรชัย บวชอยู่ที่วัดในหมู่บ้าน อายุ 15 ปี รุ่นราวคราวเดียวกัน มีหลวงตาบัวคอยดูแลให้การศึกษาเล่าเรียนที่วัด เรียนพระธรรมวินัย หนังสือเจ็ดตำนาน ท่องบทนวกวาท และอื่น ๆ เมื่อตอนเปิดเทอมทุกปีจะมีนักเรียนมาอาศัยพักที่วัดปีละหลาย ๆ คนซึ่งก็เป็นนักเรียนวัยรุ่นเรียนในชั้นมัธยมทั้งสิ้น

ตั้งข้อความว่า

ฉันเปิดหนังสือเจ็ดตำนานขึ้นเตรียมจะท่อง เย็นนี้หลวงตาจะให้ท่องให้ฟังหลังจากทำวัตรแล้ว

คืนหนึ่ง... เกือบสามทุ่มแล้วละ ฉันนอนท่องนวโกวาทอยู่ เพราะอีกไม่กี่วันจะเข้าพรรษา ระหว่างพรรษาคงต้องเรียนหนังสือ...

(ณเรณ้อย : 36)

เนื่องจากวัดอยู่ใกล้โรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ พอโรงเรียนเปิดเทอม จะมีนักเรียนมาขออาศัยพักที่วัดด้วยปีละเจ็ดแปดคนหรือจะมากกว่านี้ไม่เก็นสิบคน เด็กนักเรียนมัธยมเหล่านี้ส่วนมากอยู่ในวัยรุ่น กำลังเรียนมอห้า มอหก (สมัยนั้น)

(ณเรณ้อย : 36)

เรื่องทุ่งลมหลวง กล่าวว่า ยายพริ้งนำหลานชายชื่อวิทยา ไปฝากหลวงพ่อบุญเจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพฯ ให้เรียนหนังสือ เพื่อวิทยาจะได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้น หลวงพ่อรับปากว่าจะดูแลอย่างดี เพราะเห็นว่าวิทยาอยากเรียน

ตั้งข้อความว่า

“อฉัน ก็หวังพึ่งหลวงพ่อนั้นแหละช่วยดูแลเวลาห่างเหินห่างตา ก่อนตายพ่อแม่ของมันก็บอกแล้วบอกอีกให้ส่งเจ้าวิทยาเรียนสูงๆ เมื่อมาถึงหลวงพ่อก็อฉันก็สบายใจ ขอฝากฝังให้ท่านดูแลเหมือนลูกเหมือนหลานคนหนึ่ง”

“ไม่เป็นไรหรอกโยม คนเขายากเล่าอยากเรียนอยู่แล้วไม่ต้องบอกกล่าวให้มาก ความไปหรือ อตมาจะดูแลให้ ซื่ออะไรนะ” ตอนท้ายหลวงพ่อก็หันไปถามเด็กน้อย

“ชื่อวิทยาค่ะ” วิทยาพนมมือตอบฉะฉาน

“เออ ๆ ... พุทธเจ้าคล่องแคล่วดี ทำทางเป็นคนฉลาด อยู่กับหลวงพ่อบุญที่วัดนี้แหละวันพรุ่งนี้จะพาไปฝากเรียนหนังสือ โรงเรียนก็อยู่ใกล้ ๆ นี่เอง ครูใหญ่ก็คุ้นเคยกัน”

“เมื่อหลวงพ่อบุญรับปากเช่นนี้ อฉันก็สบายใจ” ยายพริ้งกล่าวพลางก็กราบลา

(ทุ่งลมหลวง : 2)

เรื่องรักเพียงฝัน กล่าวว่า เฝ้ามี่พื้นเพดั้งเดิมเป็นเด็กวัด อาศัยอยู่กับหลวงตาในต่างจังหวัด เพราะเขาเป็นเด็กกำพร้า หลวงตาจึงรักเอ็นดูและส่งเสริมให้เรียนหนังสือตลอดมาเมื่อหลวงตาขาดเงินก็จะได้รับการจุนเจือจากโยมอุปฐากของหลวงตาผู้หนึ่งอยู่เสมอ

ตั้งข้อความว่า

ความเป็นอยู่ดั้งเดิมของเฝ้ามี่เป็นเพียงเด็กวัดต่างจังหวัด อยู่กับหลวงตาแก่ ๆ ท่านอุปถัมภ์ให้เล่าเรียน ถ้าหากหลวงตาขาดเงิน คุณพ่อของเขานั่นก็จะรีบจุนเจือทันที โดยไม่หวังผลตอบแทนเพราะคุณพ่อท่านเป็นโยมอุปฐากมาตลอด จนกระทั่งหลวงตามรณภาพ

(รักเพียงฝัน : 12)

จากการวิเคราะห์ข้างต้น สรุปได้ว่า การบวชเรียนก็เป็นโอกาสทางการศึกษาของคนชนบทอีสานที่ยากจนวิธีหนึ่ง ที่ไม่สามารถจะเรียนในโรงเรียนตามปกติได้ โดยอาศัยวัดเป็นแหล่งให้การศึกษา หรือพักอาศัยวัดเพื่อเรียนรู้ในโรงเรียน

1.3 การศึกษาผู้ใหญ่

การศึกษาผู้ใหญ่ เป็นการศึกษาแบบวิธีหนึ่ง ที่รัฐจัดให้ในระดับมัธยมศึกษาเพื่อให้ความรู้แก่ผู้ที่ไม่อาจเข้าเรียนต่อระดับสูงๆ ในระบบโรงเรียนตามปกติ จะได้ไม่ลืมการอ่าน การเขียน ให้รู้จักวิธีการประกอบอาชีพ ตลอดจนการเป็นพลเมืองดี ดังที่ วิเจนตรา กาบรา (ชาญชัย อาจินสมาจาร. 2520 ; ถอดความมาจากวิเจนตรา กาบรา) ได้ให้ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ว่า “การศึกษาผู้ใหญ่ คือการศึกษาที่ช่วยส่งเสริมกระบวนการพัฒนาทางสมองวัฒนธรรม และวิชาชีพของแต่ละบุคคล ภายหลังการศึกษาระดับปกติจากโรงเรียนทั่วๆ ไปแล้ว”

มีนักเรียนจบชั้นประถมศึกษาในชนบทอีสานเป็นจำนวนมาก ที่ไม่อาจจะเข้าเรียนต่อในชั้นสูง ๆ ขึ้นไปด้วยเหตุผลต่าง ๆ ผู้ที่รักเรียน ใฝ่แสวงหาความรู้ก็ได้อาศัยการศึกษาด้วยตนเองและการศึกษาผู้ใหญ่ ดังนี้

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า มโนจบการศึกษาชั้น ป.6 แต่ไม่ได้เรียนต่อ เมื่อมีเวลาว่างจากงานเขาใฝ่แสวงหาความรู้โดยการอ่านหนังสือ มโนอ่านหนังสือเรียนชั้น ป.7 จบหลายเที่ยวแล้ว เขายากจะมีหนังสือเรื่องใหม่ไว้อ่าน ก็ไม่รู้จักไปหาที่ไหน เพราะหมู่บ้านที่เขาอยู่ไม่มีห้องสมุดประจำหมู่บ้านหรือแหล่งความรู้ใด ๆ

ดังข้อความว่า

ลมเย็นจากยอดไม้โชยมาตลอดเวลา มโนเปิดหนังสือเรียนชั้น ป.7 ที่เขาเคยอ่าน จบหลายเที่ยวแล้วจนแทบจะจำได้ทุกบรรทัด เด็กหนุ่มก้มหน้าก้มตาอ่านด้วยความตั้งใจเขาเคยคิดอยากมีหนังสือเรื่องใหม่ไว้อ่านหาความรู้ แต่ก็ยังไม่มีโอกาสจะหาได้ แม้แต่จะยืมมาอ่านชั่วคราว เพราะหนองไผ่หมู่บ้านที่มโนอยู่กับลุง ก็ไม่มีเด็กรุ่นเขาได้เรียนต่อชั้นมัธยมเลย

(พระจันทร์ทรงกลด : 40)

เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย กล่าวว่า โทนตั้งใจมากที่จะได้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ เพื่อนำเงินมารักษายาย และคิดว่าจะหาโอกาสเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ ตามที่เขาปรารถนาด้วย

ดังข้อความว่า

“ให้ผมไปนะแม่เนะ ผมจะไปหาเงินมารักษายาย ” น้ำเสียงใสบริสุทธิ์จากจิตใจอันแท้จริงทำให้แม่น้ำตาคลอด้วยความดีใจ

“ ถ้ามีโอกาสเรียนต่อผมจะเรียนด้วย ผมเคยได้ยินเขาพูดว่า กรุงเทพฯ มีโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ให้เรียนเยอะแยะ ผมจะเอาเวลาว่างจากงานไปเรียน ” โทนบอกด้วยน้ำเสียงตื่นเต้นการได้เรียนต่อเป็นความปรารถนาของเขามานานแล้ว

(รอยย่ำบนพื้นทราย : 29)

เรื่องไหมน้อย กล่าวว่า ไหมน้อย จบ ป.6 แล้วไม่มีโอกาสเรียนต่อ ต้องออกมาช่วยพ่อแม่ทำงาน ถึงแม้เธอจะเรียนเก่งสอบได้ที่ 1 มาตลอดก็ตาม เมื่อเธอจะไปช่วยพี่ชาย ขายของในเมืองและจะได้เรียนศึกษาผู้ใหญ่ไปด้วย เธอจึงตั้งใจมาก

ดังข้อความว่า

“ ไซ้จะ ฉันจะไปอยู่กับพี่คำตัน พี่เขาจะส่งเรียนศึกษาผู้ใหญ่” ไหมน้อยบอกป้อม
...โรงเรียนที่คำตันเปิดสอนนักศึกษาผู้ใหญ่ด้วย ตอนกลางวันจะได้ช่วยพี่เขาขายอาหารที่โรงเรียน นักเรียนมากเกือบสองพันคน ขายอาหารแทบไม่ทัน นักศึกษาผู้ใหญ่เขาเรียนกันตอนเย็น

“ ฉันดีใจกับเธอด้วย คนเรียนเก่งอย่างเธอ สามปีก็จบมัธยมปลาย เราคงจบพร้อมกันนะ ” ป้อมจับมือกับไหมน้อยเขย่าเบา ๆ

(ไหมน้อย : 153,157)

จึงกล่าวได้ว่า เด็กชาวชนบทอีสานที่ยากจน ถ้าต้องการจะมีความรู้สูง ส่วนหนึ่งจะใช้วิธีศึกษาในระบบการศึกษาผู้ใหญ่ ที่สามารถทำงานไปด้วยและเรียนไปด้วยได้

1.4 การศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิด

มหาวิทยาลัยเปิด คือ ระบบการเรียนการสอนทางไกลแบบเปิด เป็นรูปแบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ที่สนองความต้องการของบุคคลและสังคม โดยไม่คำนึงถึงเพศและวัย ดังที่ ไพบุลย์ ภูริเวทย์ (2529 : 82) ได้สรุปไว้ว่า “ การเรียนการสอนทางไกลในระดับอุดมศึกษาระบบเปิดเป็นนวัตกรรมใหม่ทางการศึกษา ซึ่งให้ความเสมอภาคทางการศึกษา ให้โอกาสทางการศึกษากับคนจำนวนมาก สอนความต้องการของบุคคลที่ต้องการปรับวุฒิ หรือศึกษาเพิ่มเติม เพื่อความก้าวหน้าในอาชีพการงาน”

โอกาสในการศึกษาในระบบการศึกษาปกติมีจำกัด โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาเนื่องจากการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมสัมพันธ์ กับการพัฒนาการศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้รูปแบบการสอนที่สามารถเอื้อให้คนที่ทำงานจำนวนมากมีโอกาสได้ศึกษา ดังนั้น การเรียนทางไกลในชื่อมหาวิทยาลัยเปิด จึงเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพและประหยัด ที่เปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนได้กว้างขวางขึ้น

การเรียนการสอนทางไกลของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นแบบ MIXED MODE ซึ่งมีทั้งนักศึกษาที่มาเรียนประจำ และนักศึกษาที่เรียนด้วยตนเอง มีอาจารย์รับผิดชอบหน้าที่การเรียนการสอนของนักศึกษาทั้งสองประเภท ผู้ที่สอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยปิดไม่ได้ก็มุ่งมาศึกษาที่มหาวิทยาลัยเปิดแห่งนี้มากเช่นกัน เพราะเพียงสมัครคณะที่ต้องการก็เรียนได้แล้ว

โชติ ศรีสุวรรณ ได้สะท้อนภาพการศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิด คือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ไว้ในนวนิยายของเขาดังนี้

เรื่องจะเอ็งรัก กล่าวว่า ตัวถูกเกณฑ์ทหารและได้ไปเป็นพลทหารรับใช้ที่บ้านนายพันคนหนึ่ง ซึ่งขณะนั้นเขากำลังเรียนรัฐศาสตร์ อยู่ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง เขาใช้ความพยายามจนประสบความสำเร็จได้รับปริญญา อรุมาและเพื่อนต่างไม่เชื่อว่าเป็นความจริง

ตั้งข้อความว่า

“เห็นมัยละ เราบอกว่าเขาเป็นบัณฑิตจะรับปริญญาแล้ว” แต่ร้องขึ้นอย่างภาคภูมิใจที่เจ้าหล่อนเผลอถูก

“พวกตัวอย่ามัวเถียงกันอยู่เลย เขาจะได้เป็นแก่นักศึกษาเดินผ่านหยั่งวันที่ เราทำปากยั่วเขานั้น เพราะหน้าที่ของเขาคือไฉนเรารับใช้บ้านผู้คนที่อยู่ใกล้ๆบ้านพักคุณพ่อเรา” อรุมาให้ความกระจ่างแก่เพื่อน ๆ อยากให้ทุกคนเงียบเรื่องนี้เสีย

“ไฉนเรเรียนรามไม่ได้หรือไง” อึ้งร้องขึ้นดัง ๆ

(จะเอ๋รัก : 16)

เรื่องถนนสายเบี่ยง กล่าวว่า ศราเรียนอยู่มหาวิทยาลัยรามคำแหง เขาลงทะเบียนเรียนซ้ำมาหลายครั้งเพราะสอบไม่ผ่าน เนื่องจากขาดเรียนบ่อยเพราะต้องทำงานไปด้วย ประกอบกับเขาไม่มีพื้นฐานในวิชาที่เรียนเพียงพอ เขาจึงต้องขอคำปรึกษาจากกณห์ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำวิชา

ตั้งข้อความว่า

“ผมมีปัญหาวิชาที่อาจารย์สอน ลงทะเบียนสอบมาหลายหนยังไม่ผ่านเลยถ้าไม่จบเทอมนี้เห็นทีจะลำบาก” เขามีแววกังวลเห็นได้ชัด

“วิชานี้เป็นวิชาปีหนึ่ง มีปัญหาหรือ” น้ำเสียงกณห์บอกให้รู้ว่ายั่วเย้า ศรายิ้มในหน้า ก่อนจะพูดว่า

“พื้นฐานผมไม่ดีมาแต่แรก เวลาอ่านก็ไม่ค่อยเข้าใจ ระยะเวลาที่ผ่านมาไม่ได้มาเรียนด้วย เพราะต้องทำงาน”

(ถนนสายเบี่ยง : 5)

เรื่องหนุ่มมะคีสาวมะดัน กล่าวว่า มโนและเพื่อน ๆ ลงจากรถเมล์ที่หน้ามหาวิทยาลัยรามคำแหงแล้ว ก็รีบเข้าฟังบรรยายวิชาที่เรียน แล้วจึงไปคอยเพื่อน ๆ อยู่ที่ตึกคิลาสาน์

ตั้งข้อความว่า

นัยโนแยกตัวกับนัยปอ และย้ายกระแฉตั้งแต่ลงรถเมล์หน้าราม เขาเข้าฟังวิชาที่บรรยายตอนบ่ายสองโมงพอดี พอหมดเวลาบรรยายนัยโนรีบลงจากตึกเรียนตรงแนวมาคอยยัยดา กับพรรคพวกของหล่อนใต้ตึกคิลาสาน์ หรือตึก เอส เอ บี

(หนุ่มมะคีสาวมะดัน : 88)

จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิด เป็นโอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคนที่ไม่หาความรู้ และต้องการจะเพิ่มวิทยฐานะของตนเอง ในขณะเดียวกันก็ทำงานหาเงินส่งเสียตัวเอง ผู้ศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิดบางคนก็ประสบผลสำเร็จจนได้รับปริญญา แต่บางคนต้องลงทะเบียนเรียนซ้ำหลายครั้งเพราะไม่มีเวลาอ่านตำรา และพื้นฐานในวิชาเรียนไม่เพียงพอ โชติ ศรีสุวรรณ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษาว่ารัฐได้ให้โอกาสแก่ประชาชนทุกคนอย่างทั่วถึงที่จะศึกษาตามความสามารถของแต่ละคน

2. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางการศึกษา

แม้รัฐจะพยายามจัดการศึกษาเพื่อให้โอกาสแก่ประชาชนมากขึ้นเป็นลำดับมาตั้งแต่ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงปัจจุบันแล้วก็ตาม แต่ปัญหาในการจัดการศึกษาก็ยังแก้ไขได้ไม่หมด ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของแนวคิดทางการศึกษาของผู้บริหารประเทศ และเรื่องงบประมาณที่ต้องใช้จำนวนมาก

โชติ ศรีสุวรรณ ได้สะท้อนแนวคิดทางการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาด้านสถานศึกษา ครู นักเรียน และหลักสูตร โดยแสดงความเห็นรวม ๆ ว่า โรงเรียนอยู่ในชนบทห่างไกลยังมีสภาพไม่เหมาะสม เป็นเพิงหมาแหงน ฝาขัดแตะ ลมโกรก ฝนสาด และพื้นห้องเป็นพื้นดิน ครูที่สอนไม่เพียงพอ นักเรียนยากจนไม่สามารถเรียนได้ระดับสูง ๆ หลักสูตรยังไม่สามารถสร้างคนให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น หรือส่งเสริมการประกอบอาชีพเท่าที่ควร นักเรียนเมื่อจบชั้นประถมปีที่ 6 แล้วก็ยังประกอบอาชีพตามแบบบรรพบุรุษ ไม่ได้นำความรู้ทางเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพให้มีประสิทธิภาพ ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

2.1 โรงเรียน

โรงเรียนในชนบทที่ห่างไกล จะมีสภาพไม่ต่างจากเล้าไก่ ตั้งอยู่บนเนิน ไม่สามารถกันลมกันฝนได้ บางแห่งทุรกันดารต้องเดินทางด้วยเท้าหลายกิโลเมตรกว่าจะได้ขึ้นรถยนต์ ยิ่งในช่วงฤดูฝนแทบจะติดต่อกันไม่ได้เลย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวว่า สภาพโรงเรียนเล้าไก่ ปลูกสร้างอยู่กลางเนิน ล้อมรอบด้วยทุ่งนา เป็นอาคารฝาขัดแตะ มุงสังกะสี ขนาดสี่ห้องเรียน พื้นห้องเป็นดินเกลียวไ่ว้ เวลาเด็ก ๆ วิ่งจะเกิดฝุ่นฟุ้งตลบ บริเวณพื้นที่โดยรอบเป็นเนินสูงต่ำลดหลั่นกัน เด็ก ๆ ขอบปิ่นปายจนบางครั้งกลิ้งตกได้รับบาดเจ็บ จึงได้ชื่อว่าโรงเรียนโนนซึกลิ้งอีกชื่อหนึ่ง ในฤดูฝนทั้งครูและนักเรียนจะได้รับความลำบาก ทั้งการเดินทางและสภาพโรงเรียนที่ไม่สามารถคุ้มลมคุ้มฝนได้

ดังข้อความว่า

โรงเรียนโนนซึกลิ้ง ที่เรียกเช่นนี้ เพราะสภาพพื้นที่เป็นโนนลดหลั่นกันเหมือน ภูเขาขนาดย่อม ๆ ซึ่งเด็ก ๆ ขอบปิ่นขึ้นไปบนยอดเนินแล้วปล่อยตัววิ่งลงมาอย่างสนุกสนานบางคนพลัดล้มปากจูบดินเลือดกลบปากร้องไห้โฮ

เด็กชั้น ป.2 คุยกันเอ็ดตะโร ครูหนึ่งก็วิ่งไล่จับกันจนฝุ่นในห้องเรียนปลิวตลบ เพราะพื้นห้องเป็นดินที่เกลียวไ่ว้เรียบ ๆ แล้ววางม้านั่งเก้าอี้ ๆ ที่นำมาจากโรงเรียนในกลุ่มให้ชาวบ้านช่วยกันซ่อมแซมก็พอจะให้เด็ก ๆ นั่งเรียนได้พื้นเรียบ ๆ ที่ถูกเด็กเหยียบย่ำไปมาทุกวัน ก็กลายเป็นฝุ่นผงละเอียดปลิวว่อน

ช่วงนี้ยามเช้าฝนมักจะตกปรอย ๆ นักเรียนส่วนมากจะเดินตากฝนมาโรงเรียน น้อยคนนักจะมีร่มกันฝน

... โรงเรียนเล้าไก่อตั้งเด่นอยู่กลางเนินที่มีทุ่งล้อมรอบ ระหว่างทางกว่าจะถึงโรงเรียนมีเด็กหลายคนลื่นล้มตกคันทนา เนื้อตัวเสื้อผ้าเปียกฝนเลอะเทอะ

สายฝนพรำลงมายังไม่มีทีท่าจะหยุดง่าย ๆ ทั้งครู นักเรียน เปียกหนาวสั่นไปตาม ๆ กันสายลมยังกระโชกพัด ทำให้โรงเรียนฝาขัดแตะเย็นเยือกไปทั่ว เด็ก ๆ เสื้อผ้าเปียกปอนปากเขียวคล้ำมือกอดอก สั่นงันงกด้วยความหนาว

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 10-11,12,46,52)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า โรงเรียนบ้านหนองเขียด เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดารของภาคอีสาน การเดินทางจากหมู่บ้านไปอำเภอ ต้องเดินทางด้วยเท้าประมาณสี่ห้ากิโลเมตร จึงจะได้ขึ้นรถยนต์ และถ้าเป็นฤดูฝน สภาพถนนเป็นหลุมเป็นโคลน รถติดหล่ม ต้องช่วยกันเข็น ได้รับความลำบากมาก ในวันแรกที่ครูโชนมารับตำแหน่ง แม่ของเขาถึงกับบอกลูกชายคนเดียวลาออก

ดังข้อความว่า

โชนสอบบรรจุทางอีสาน เมื่อสอบได้แม่บอกลูกเสียสิทธิ์เสีย ยิงวันที่พ่อและแม่มาส่งเขาที่โรงเรียนเพื่อมารับตำแหน่ง แม่ซึ่งเป็นห่วงเป็นใยลูกชายคนเดียวถึงกับเอ่ยปาก

“ ยืนโบลาออกซะลูก มันกันดารเหลือเกิน จะเข้าอำเภอสักครั้งต้องเดินสี่ห้ากิโลเมตร ถึงจะได้ขึ้นรถยนต์ นี่ถ้าหน้าฝนไม่ปิดตายเลยหรือ “ แม่พูดตามสภาพเดินทางวันนั้นแม่จะหมดช่วงฝนแล้ว การเดินทางยังสับกสะบอม บางช่วงรถติดโคลนที่ยังไม่แห้งก็ต้องลงเข็นกันทั้งรถ

(ตะวันทรงกลด : 4)

2.2 ครู

ครูมีน้อยไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน และบางวันครูคนเดียวต้องสอน นักเรียนเกือบทุกชั้น จนไม่มีเวลาตรวจสอบผลงานของนักเรียน นอกจากนี้ครูยังทำหน้าที่อื่น ๆ อีก เช่น ไปเยี่ยมบ้านนักเรียน ดูแลความเจ็บป่วย ช่วยพัฒนาท้องถิ่น ให้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ จัดทำโครงการคืนชีวิตสัตว์ป่า และจัดแสดงละครการกุศลเพื่ออนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวว่า พ่อครูถูกเป็นขวัญใจนักเรียนตั้งแต่ชั้น ป.1-ป.4 เพราะเข้าสอนแทนครูใหญ่ที่ไปราชการที่ สปอ. เกือบทุกวัน

ดังข้อความว่า

พ่อครูถูกขวัญใจของเด็ก ๆ อายุปาเข้าไปห้าสิบกว่าแล้ว เหลืออีกไม่เกิน 3 ปี ก็เกษียณอายุราชการ เหตุที่เรียกว่าพ่อครูถูกเพราะเรียกตามเด็กชั้น ป.1 - ป.4 พ่อครูถูกเป็นขวัญใจเด็ก ๆ ทั้งสี่ห้องก็เพราะพ่อครูถูกต้องเข้าสอนแทนครูใหญ่แทบจะเรียกว่าทุกวันเพราะครูใหญ่มีอันจะต้องไปราชการที่ สปอ. แทบจะทุกวันก็ว่าได้

เพราะนักเรียนสี่ห้อง ขาดอยู่ไม่กี่คนก็ครบร้อย ครูคนเดียวไหนเลยจะตรวจสอบผลงานนักเรียนเสร็จ จะแจกคืนเด็กก็กระไรอยู่ จำต้องกองสมุดไว้

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 11,17)

เมื่อครูไม่พอจึงต้องจัดแบ่งการสอนแต่ละห้องให้ทั่วถึง และต้องอาศัยนักเรียนที่เรียนดีมีความรับผิดชอบมาช่วยดูแลนักเรียนชั้นเล็ก ๆ

ดังข้อความว่า

“ เอาเถื่อน่า ... เธอสองคนยังไ้ก็เรียนเก่งกว่าเพื่อนอยู่แล้ว ฟังครูอธิบายอยู่ในห้อง ป.1 ก็คงเข้าใจ “ พ่อครูถูกบอกก่อนจะเดินออกจากห้องเรียนชั้น ป.1

พ่อครูถูกอธิบายตัวอย่างเลขชั้น ป.3 จนนักเรียนเข้าใจดีแล้วก็ปล่อยให้ทำแบบฝึก-

หัดกันเอง แล้วจึงเดินอ้อมกระดานคำออกมาด้านหลัง ก็เป็นชั้น ป.4 พ่อครูฝึกพยายามสอนดัง ๆ เพื่อให้โจ้และอุตรได้เข้าใจไปด้วย หากไม่ทำอย่างนี้ก็ได้เพราะนักเรียนชั้น ป.1 30 กว่าคนจะก่อปัญหาทะเลาะวิวาทกันเสมอ หากพ่อครูฝึกไม่อยู่คุม

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 27)

วันนี้ครูใหญ่ไปราชการที่อำเภออีก พ่อครูฝึกเกรงจะดูแลเด็ก ๆ ไม่ทั่วถึงจึงเรียกโจ้กับดอนเข้ามาหาพร้อมบอกว่า

“ โจ้กับดอน ช่วยเป็นหูเป็นตาดูแลเด็กเล็ก ๆ อย่าให้ไปเล่นแถวห้วย ถ้าเห็นไปแถวนั้น ต้องห้ามไว้ทันที “ พ่อครูฝึกสั่ง

“ ถ้าเขาไปส่วมละครับ “ โจ้ถาม

“ ก็ต้องปล่อยเขาไป แต่ไม่ให้เดินไปเล่นน้ำ “ พ่อครูฝึกบอก

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 38-40)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า ครูโซนไปเยี่ยมเด็กชายคำตาที่บ้าน เพราะไม่มาเรียนหลายวันแล้ว จึงได้รู้ว่าพ่อของคำตาพาลูกเมียหนีไปจากหมู่บ้าน สาเหตุจากเล่นการพนันจนหมดตัวบ้านเรือนไร่นาถูกยึดหมด โซนรู้สึกสงสารลูกศิษย์ที่ต้องระหกระเหินไปกับครอบครัวไม่ได้เรียนหนังสือดังข้อความว่า

โซนก็ได้รู้ว่า การพาครอบครัวหนีไปของโต พ่อของเด็กชายคำตานั้นเนื่องจากพ่อกับแม่ติดโบก ไฮโลว์ ถึงขั้นเอาไร่นาวัวควายไปจำนองไว้กับกำนัน หลังสุดเอาบ้านหลังนี้ไปจำนองด้วย เงินได้มาเอาไปเล่นการพนันหมด ทุกอย่างหลุดลอยเมื่อไม่มีเงินไปไถ่ถอนกำนันยึดเอาทั้งหมดบ้านก็ไม่มีสิทธิ์จะได้อยู่ ...

โซนรู้สึกสงสารในตัวลูกศิษย์ของเขา สภาพยากไร้และการกระทำตัวซ้ำเติมของพ่อแม่ ทำให้เด็กต้องระหกระเหินไปตามยถากรรม หนังสือก็ได้เรียนอย่างกระต่อนกระแท่นลูกศิษย์หลายคนของเขาต้องออกจากโรงเรียนกลางคันอย่างกรณีเช่นคำตาปิละหลายคน

(ตะวันทรงกลด : 31)

บางครั้งครูต้องดูแลรักษาพยาบาลนักเรียนที่เจ็บป่วย
ดังข้อความว่า

... โซนกำลังแนะนำเด็กหญิงคนหนึ่ง ใส่ปุ๋ยคอกให้ผักที่พรวนดินแล้ว ขณะที่เด็กชายอินตามาบอก

“ปวดท้องมากหรืออินตา” เขาถามเด็กชาย พลังก่ายยาว ๆ ไปยังร่มไม้ริมสระ ซึ่งตอนนี้มีนักเรียนมุงดูอยู่

“มากครับ นอนกลิ้งเลย” อินตาตอบขณะวิ่งเหยาะ ๆ ตามหลัง

ครูโซนบอกให้อินตาริ้วไปเอายาแก้ปวดท้องในห้องพยาบาล สักครูหนึ่งเด็กชายยืนขอद्याให้

“มีแต่ยาธาตุน้ำแดงครับ” เด็กชายรายงาน
 “ดี...” เขากล่าวสั้น ๆ ขณะรับขวดยา พลังรึนยาใส่ถ้วยเล็ก ๆ ซึ่งติดมากับขวด
 หลังจากยาธาตุตกถึงท้อง เสียงท้องลั่นกุกก้อยู่ครู่หนึ่ง เด็กชายสุทนก็ลุกขึ้นนั่งยิ้ม
 ด้วยสีหน้าเหนื่อย ๆ แวดตาที่มองครูด้วยความเคารพและบูชาอย่างสุดซึ้ง

(ตะวันทรงกลด : 12)

ครูบางคนมีความคิดก้าวหน้าจะพัฒนาท้องถิ่น พัฒนาแหล่งน้ำ เช่น ครูโชนได้ปรึกษากับครูใหญ่ถึงเรื่องการพัฒนาหนองเขียด สระน้ำประจำหมู่บ้านให้เป็นแหล่งน้ำ ที่สามารถเก็บน้ำไว้ใช้เพาะปลูกตลอดปี

ดังข้อความว่า

เล็กเรียนวันนั้น... โชนนำเรื่องพัฒนาหนองเขียดสระน้ำโบราณ เข้าไปคุยกับครูใหญ่
 “ครูใหญ่ครับ ผมว่าหนองเขียดที่เราได้อาศัยน้ำรดผัก รดน้ำต้นไม้อยู่ทุกวันนี้ ถ้าเรา
 ช่วยกันพัฒนาขุดลอกทุกปี ผมคิดว่ามันจะกลายเป็นแหล่งน้ำสำหรับไว้ดื่มไว้ใช้ในหน้าแล้งได้ตลอด
 และผลพลอยได้อีกอย่าง คือ ปลูกผัก ถั่ว แดงได้ทั้งปีอีกด้วยเพราะมันเป็นหนองใหญ่

“มันจะไหวหรือ ... ครูโชน” ครูใหญ่วัยใกล้เกษียณกล่าวเนิบ ๆ

“เราไม่มีงบประมาณขุดขุดช่วยลอก” ครูใหญ่กล่าวอย่างไม่กระตือรือร้น

“เราก็กองแรงคนนี่แหละครับ ปีนี้ขุดได้เท่านี้ หน้าแล้งมันแล้งเราก็กินขุดต่อทุกปีอย่าง
 น้อย ๆ หน้าฝนมันก็ยังเก็บน้ำฝนได้มากพอ ไม่ใช่แห้งขอดเร็วอย่างที่เป็นอย่างนี้”

(ตะวันทรงกลด : 12,14)

เรื่องรอยยับบนพื้นทราย กล่าวว่า เมื่อครูใหญ่รู้ว่าเด็ก ๆ จะไปทำงานที่กรุงเทพฯ ก็
 บอกเรื่องโรงงานนรกให้ระมัดระวังตัวอย่าไปเชื่อใครง่าย ๆ เพราะมีข่าวในหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์บ่อย ๆ
 ให้เด็ก ๆ ทุกคนตั้งใจทำงานและส่งเงินให้พ่อแม่บ้าง

ดังข้อความว่า

“ที่จริงนางอึ้งก็เคยมาอยู่ที่หมู่บ้านเราก็จริง แต่ครูไม่ค่อยจะเชื่อในพฤติกรรมของ
 เขาอะ หมู่นี้ข่าวโรงงานนรกก็มีออกทางหนังสือพิมพ์ ทางทีวีบ่อย ๆ ได้ดูบ้างหรือเปล่า” ครูใหญ่จบ
 ลงด้วยคำถาม

“คงไม่เป็นไรมั้งครูใหญ่ อย่างน้อยเขาก็เป็นญาติของลุงจิตร” แม่ของโย่ง พุดขึ้น

“ครูอาจจะคิดอะไรมากไปก็ได้นะหวิน ขอให้ทุกคนโชคดี ตั้งหน้าตั้งตาทำงานได้เงิน
 แล้วก็ส่งมาให้พ่อแม่ อย่าเอาไปเที่ยวซะหมด รีบพากันไปเถอะ ครูผ่านมามาเห็นกำลังเตรียมตัวจะขึ้น
 รถแล้ว” ตอนท้ายครูใหญ่อวยพรเด็ก ๆ อย่างปรารถนาดี

(รอยยับบนพื้นทราย : 53)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า ครูอุทัยได้เริ่มโครงการคืนชีวิตสัตว์ป่า โดยเขาและ
 นักเรียนนำชะนีไปปล่อยให้มันกลับคืนถิ่นไปอยู่กับฝูงของมัน เพื่อให้มีป่า มีสัตว์ป่า และให้ปากกับสัตว์ป่าอยู่
 คู่กันตามเจตนารมย์ที่ตั้งไว้

ตั้งข้อความว่า

...บัดนี้ครูอุทัยได้เริ่มแล้ว โครงการคืนชีวิตแก่พวกสัตว์ต่าง ๆ

ครูอุทัยเดินนำหน้า มีพงศ์กับบุญสินหามกรงชะนีตามหลัง กรงสำหรับชะนีทำขึ้น
หยาบ ๆ ไขไม้ระแนงขนาดสามนิ้วตีเป็นรูปกรงสี่เหลี่ยม มีเชือกร้อยหัวท้ายสำหรับใช้คานสอดกลาง
ให้พงศ์กับบุญสินหามคนละทาง...

“อีกไกลไหมครับ เราจึงจะปล่อยชะนีให้กลับคืนบ้านของมัน” พงศ์ถาม

ครูอุทัยประสานตากับลูกศิษย์ครูหนึ่ง ก่อนจะพูดขึ้นว่า “ปกติชะนีมักชอบอาศัยอยู่
ตามป่าสูงที่รกทึบ ชอบห้อยโหนไปตามกิ่งไม้ ครูอยากปล่อยให้มันได้พบพวกพ้องของมันด้วย

...”ผมอยากให้ป่าภูเขียวมีสัตว์ป่ามาก ๆ ให้พวกมันอยู่อย่างสุขสบายในป่าที่เป็นบ้าน
ในป่าที่เป็นบ้านของมัน คนทำลายป่าก็เท่ากับทำลายบ้านของสัตว์” พงศ์พูด

“ผมอยากให้ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยป่า ให้ทุกคนรักป่ารักสัตว์ป่า” บุญสินเสริมขึ้น

“ครูดีใจที่พวกเธอมีความรู้สึกเช่นนี้” ครูอุทัยมองเด็กทั้งสองอย่างชื่นชม

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 123-124)

ครูส่งเสริมให้นักเรียนจัดการแสดง เพื่อรณรงค์การอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่า โดยร่วมมือกับเจ้า
หน้าที่ป่าไม้ เพื่อให้คนกระเรียนได้กลับคืนมาสู่ถิ่นเดิมที่มันเคยอยู่

ตั้งข้อความว่า

“แสดงได้ดีจริง ๆ มีลูกเล่นตลกไปกฮา ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องเศร้าทำให้ผู้ดูยิ้มทั้งน้ำตา”
หัวหน้าเขตพูดด้วยความชื่นชม

“ขอบคุณครับ พวกเขามีกซ้อมกันเอง ผมเพิ่งแต่เสริมให้นิดหน่อยตอนซ้อม” ครูอุทัย
กล่าวขอบคุณพลางยิ้มรับด้วยใบหน้าขานบิต

“เห็นเด็กมีความสามารถอย่างนี้ทำให้ผมนึกอยากส่งเสริมให้ได้แสดงออกอย่างต่อเนื่อง”
ครูใหญ่ผงกศิริชะรับฟังอย่างตั้งใจหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวพูดต่อไป

“ตอนนี้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากับโรงเรียน มีโครงการเยาวชนรักป่า และรักสัตว์ป่าอยู่
แล้ว ผมว่าเราน่าจะส่งเสริมความสามารถส่วนนี้ของเด็ก ๆ เพื่อรณรงค์การอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่า โดย
เฉพาะพื้นที่แถบนี้เคยเป็นที่อยู่ของนกกระเรียนพันธุ์ไทย...”

“ครับ...เราจะร่วมมือกัน สักวันหนึ่งนกกระเรียนจะต้องบินผ่านท้องทุ่งแถบนี้ โดยไม่มี
ใครเบียดเบียนมัน” ครูใหญ่เสริม ทั้งหมดประสานตากันแน่นิ่ง ดังคำมั่นสัญญาที่พึงจะทำร่วมกันในวัน
ข้างหน้า

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 176-177)

2.3 นักเรียน

นักเรียนส่วนใหญ่มีความประพฤติดี ตั้งใจเรียน มีความรับผิดชอบทั้งต่อครอบครัวและ
ต่อโรงเรียน มีบ้างที่หนีเรียนและทะเลาะวิวาทกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวถึง การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว พงศ์ กลับจากโรงเรียนก็ช่วยแม่ต้มน้ำจนเต็มตุ่มทุกวัน และยังเตือนพรตน้องชายให้รับทำงานที่ตนเองรับผิดชอบ ให้เสร็จก่อนแม่กลับจากทำงาน เพราะหลายครั้งที่พงศ์ต้องทำงานแทน เพื่อจะไม่ให้แม่ต้องร้อนใจ

ดังข้อความว่า

“พรตรดน้ำผักให้เสร็จนะ แม่กลับมาเหนื่อย ๆ อย่าให้แม่ต้องยุ่งอีก” พงศ์บอกขณะ จัดแจงหอบถังต้มน้ำจะก้าวลงจากเรือน ต้มน้ำใส่ตุ่มเป็นงานประจำที่พงศ์จะต้องทำไว้คอยแม่เรื่องหุง ข้าวปลาแม่จะกลับมาทำเองเสมอ หากวันไหนพรตอยู่งาน พงศ์ก็ต้องทำแทน

“เอ็งจะไปไหน” พรตจ้องหน้าพี่ชาย ปลายคิ้วขมวดเข้าหากัน

“หัดเป็นคนรู้จักหน้าที่บ้าง มิใช่คอยเกี่ยงแต่คนอื่น กูจะไปหว่านแหกับสินนัดกันไว้ แล้ว” พงศ์บอกก่อนจะตอบคำถามน้องชาย

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 87)

นักเรียนร่วมมือกันทำกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ โดยช่วยกันเสนอความคิด ทำโครงการเลี้ยง ไก่ เลี้ยงปลา ปลูกมะละกอ ซึ่งแต่ละคนจะเอาจากที่บ้านมาให้

ดังข้อความว่า

ครูอุทัยก้มลงอ่านโครงการที่นักเรียนนำมาเสนอสักครูหนึ่ง จึงเงยหน้าพูดขึ้นว่า

“โครงการที่คณะกรรมการนักเรียนเสนอเพิ่มเติม ก็มีปลูกมะละกอพันธุ์รอบฝั่งสระ เลี้ยงปลานิล ปลาไน และเลี้ยงไก่พื้นเมือง ครูคิดว่าเป็นโครงการที่พวกเราน่าจะทำได้ครูขอสนับสนุน อุปกรณ์ต่าง ๆ พันธุ์ไก่ พันธุ์ปลา พวกเราจะได้อาจากไหน” เรืองนรินทร์ ยกมือถาม

“สำหรับอุปกรณ์ทำเล้าไก่ พ่อหนูจะให้เสา 6 ต้น รวมทั้งพันธุ์ปลากับพันธุ์มะละกอ หญ้ามุงเล้าไก่ที่นาหนูมีป่าหญ้าคา ส่วนพันธุ์ไก่ถ้านักเรียนให้โรงเรียนคนละตัว หนูคิดว่าคงจะได้ไก่ จำนวนมากพอสมควร” คมคายเสนอ

บุญสินเพิ่มเติมว่า “ผมกำลังจะให้ไก่กำลังฟักไข่ทั้งเล้าเลยครับ” มีเสียงหัวเราะในหมู่ นักเรียนดังขึ้น บรรดานักเรียนชั้น ป.6 เกือบทุกคนต่างก็ยินดีจะให้ไก่คนละตัว นอกจากพวกที่บ้าน ไม่ได้เลี้ยงไก่จึงยังเงียบอยู่

“ครูยินดีกับพวกเรา ทุกสิ่งทุกอย่างหากเราไม่ทำ ก็ไม่รู้ว่าจะความสำเร็จเป็นอย่างไร”

ครูอุทัยบอก

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 60)

นักเรียนช่วยกันทำกิจกรรมห้องสมุด

ดังข้อความว่า

คมคายกับพยอมอยู่ในห้องสมุด ทั้งสองเป็นเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ช่วยครูดูแลความ เรียบร้อยในการส่งการยืมหนังสือของนักเรียน ครูจัดเวรบริการไว้วันละ 2 คนหมุนเวียนกัน

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 55)

เรื่องรอยยับบนพื้นทราย กล่าวว่า ใจกับดอน เป็นนักเรียนที่รู้หน้าที่มีความรับผิดชอบ ทั้งงานครอบครัวและงานโรงเรียน โดยที่ใจอยู่วัดก็ช่วยเก็บกวาดกุฏิให้หลวงพ่อดอนก็ช่วยพ่อตอนควาย เมื่ออยู่โรงเรียนต่างก็ทำหน้าที่เวรประจำวัน เวรบริการกลุ่มสี่ เวรขายของสหกรณ์ ซึ่งพวกเขาทั้งคู่คิดว่าตัวเอง มีหน้าที่และมีความรับผิดชอบมากขึ้นกว่าแต่ก่อน

ดังข้อความว่า

...แต่ใจก็ภูมิใจอยู่บ้างเพราะหลวงพ่อดอนชมกับญาติโยมที่มาทำบุญว่า ใจรู้จักเก็บ กวาดกุฏิ เก็บเข้าของเป็นระเบียบ...

“ตอนเราอยู่โรงเรียนแล้วก็ไม่เห็นมีงานทำมากมายอย่างนี้เลยนะ เข้าๆมาถึงโรงเรียน ก็เล่นสนุก พออยู่โรงเรียนตึก มีทั้งเวรประจำวัน เวรบริการกลุ่มสี่ ไหนจะเวรขายของสหกรณ์-โรงเรียน เอ้อ...ไม่ได้เล่นเลยจนเสียงออกดังเข้าเรียน” ดอนบ่น

“ถ้าลองคิดอีกที เราก็ได้อะไรเยอะแยะนะ จากที่เราทำงานทุกวัน เรารู้หน้าที่ว่าอะไร ควรทำอะไรไม่ควรทำ อย่างแต่ก่อนพอกลับถึงวัดก็คิดแต่จะเล่นสนุกอย่างเดียว” ใจว่า

“จะเป็นอย่างนั้น เดี๋ยวนี้ข้าพเจ้าเลิกโรงเรียนเปลี่ยนเสื้อผ้าเสร็จ จะรีบออกไปนาช่วย พ่อตอนควายไปเลี้ยง แล้วไล่เข้าคอกดอนเย็น ไม่จับกลุ่มเล่นกันเหมือนแต่ก่อน” ดอนเห็นด้วย

(รอยยับบนพื้นทราย : 32-33)

นักเรียนหนีเรียนไปจับปลาที่แปลงนาข้าว ทำให้ครูและนักเรียนคนอื่น ๆ ตามหากันวุ่นวาย ไปทั้งโรงเรียน

ดังข้อความว่า

ครูใหญ่พานักเรียนกลุ่มหนึ่งไปทางลำห้วย ต่างช่วยกันสอดส่องมองหาแต่ก็ไม่พบ วิวว ใครต่อใครต่างเกรงเด็กทั้งสองจะตกน้ำ พ่อครูถึงลงทุนถอดรองเท้าถลกขาทางเกวียนลุยลง ไปหาริมฝั่งห้วย บริเวณนั้นรกเรือด้วยเถาผักบุ้ง พ่อครูถึงเหวี่ยงซิมหน้า เท้าเบือนโคลนเดินกลับขึ้น บนตลิ่งด้วยความผิดหวัง...

“บางทีเจ้าสองคนนั้นจะลงไปหาจับปลา” ใจพูดขึ้น

“นั่นสิ...เห็นปลาขาวๆ ไหว ๆ อยู่กลางแปลงนาโน่น” ดอนพูดพร้อมชี้มือ

...ภาพที่ใจกับดอนเห็นขณะนั้น คือเจ้าหูกางหรือเอกชัยกับก้อมกำลังจับปลาหลังจาก หวิดน้ำแห้งแล้วเนื้อตัวทั้งสองติดโคลนมอมแมม เสียงฝีเท้าที่เดินเข้ามาทำให้เจ้าหูกางเงยหน้าขึ้น มองทั้งที่ในมือกำปลาซ่อนตัวเขื่อง เด็กชายทำหน้าที่ตกใจเล็กน้อยเจ้าก้อมพลอยชะงักหันมามองบ้าง

“พี่ใจ...พี่ดอนมาจับปลาด้วยกันสิ” เจ้าหูกางชูปลาในมืออวดพลางยิ้มแห้ง ๆ

“นี่...หูกางรู้มั๊ยครูกำลังหาพวกเธออยู่นะ” ดอนพูดชิงขึ้น

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 67,68,69)

การทะเลาะวิวาทชกต่อยหรือยกพวกตีกัน จะมีในกลุ่มนักเรียนชายที่กำลังเรียนอยู่ในโรงเรียน และที่ออกจากโรงเรียนไปแล้ว เช่น

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า พงศ์เข้าไปห้ามนักเรียนที่ชกต่อยกันอยู่ ซึ่งคนหนึ่ง เป็นพรตน้องชายของเขา เขาพลอยถูกลูกหลงไปด้วย

ตั้งข้อความว่า

“นักเรียนต่อยกัน” นักเรียนที่ยืนอึ้งอยู่ตะโกนขึ้นดัง ๆ พอดีพงศ์ตามหลังมาได้ยินรีบวิ่งเข้ามา

“เฮ้ย ๆ หยุด ๆ “ พงศ์ร้องห้ามพลงวิ่งเข้ามามากันทั้งสองฝ่ายให้แยกกัน แต่เป็นไปด้วยความลำบาก เขาพยายามป้องกันและระวังตัวพรตไว้ เจ้าสองคนยังหมายใจจะรวม พงศ์ผลักเจ้าเขออกไป เจ้ามีก็ถลันเข้ามา พงศ์ก็ออกแรงระวังตัวพรตและผลักคืนเจ้าสองคนนั้นดูซุลมุนวุ่นวาย

“หยุด ญบอหยุดได้ยืนมัย” พงศ์ตะโกน ทั้งสองคนไม่ฟังแถมเจ้าเขยังปล่อยหมัดเข้าลำตัวพงศ์ 2 ทีซ้อน พงศ์รู้สึกจุกและเจ็บพอกัน พอปล่อยมือพรตได้พงศ์ก็สวนหมัดเข้าเต็มเป้า

“มึงจะช่วยน้องมึงหรือ” เจ้าเขคำรามหายใจหอบ เขาไม่ได้เกรงกลัวพงศ์ซึ่งตัวโตกว่า แม้แต่น้อย เรื่องกำลังจะลุกลามใหญ่โตพอดีพวกชาวบ้านมาเห็นจึงช่วยแยกเด็ก ๆ ออกจากกันเรื่องจึงยุติ (ดอกไม้บานที่เชิงภู : 42)

การกลั่นแกล้งกันจนกลายเป็นเรื่องทะเลาะวิวาท บุญสินกับชินนทร์มีเรื่องชกต่อยกันเพราะชินนทร์แกล้งพงศ์จนดักปลาของบุญสินจนเสียหาย

ตั้งข้อความว่า

“กูอยากรู้กันว่าคนชอบแกล้งผู้อื่นอย่างมึงจะแน่สักแค่ไหน”

“แน่ไม่แน่มึงก็เข้ามาสิ” ชินนทร์ยืนจังก้าวกำมือไหว ๆ บุญสินถลันเข้าไปด้วยสีหน้าแดงกล้า หมัดขวาของบุญสินแหวกอากาศไปอย่างไฉฉา ชินนทร์ตั้งท่ารับอยู่แล้วจึงเบนตัวหลบ บุญสินถลันตัวเข้าไปชั่วขณะ แต่ความคล่องตัวทำให้บุญสินทรงตัวได้อย่างรวดเร็วพอชินนทร์เหวี่ยงหมัดเข้ามา บุญสินยกท่อนแขนซ้ายรับพร้อมเลือกหมัดเข้าใบหน้าชินนทร์อย่างจัง แรงหมัดทำให้ชินนทร์เซผละไปสามสี่ก้าว บุญสินก้าวเท้าตาม

“บุญสินหยุดก่อน...พอ...พอ” จำเรียงถลันเข้าไปขวางร่างชินนทร์ไว้

“พอเถอะชินนทร์ อย่าได้มีเรื่องกันเลย” จำเรียงขอร้องในฐานะเป็นเพื่อนร่วมชั้นที่

สนิทสนมกัน

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 63)

เรื่องรอยยับบนพื้นทราย กล่าวว่า เด็กจากสองหมู่บ้านจะมีเรื่องทะเลาะวิวาทชกต่อยกันเป็นประจำ ทั้ง ๆ ที่บ้านหัวฝ่ายกับบ้านโนนแต่ แทบจะเป็นหมู่บ้านเดียวกันเพราะห่างกันไม่เกินกิโลเมตร เพียงมีเส้นทางรถไฟเส้นผ่านและทั้งสองหมู่บ้านก็ทำบุญที่วัดและเรียนร่วมโรงเรียนเดียวกัน ลูกหลานของทั้งสองหมู่บ้านเมื่อออกจากโรงเรียนแล้วก็จะช่วยพ่อแม่เลี้ยงควาย เพียงแต่ควายของฝ่ายใดลูกกล้าเกินเส้นทางรถไฟ ก็จะเป็นสาเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทชกต่อยกันเป็นประจำ

ตั้งข้อความว่า

“โทนเร็วเข้า ไปช่วยไ้บ้าน ไ้ยกด้วย พวกมันถูกไ้จ้อมกับพวกบ้านโนนแต่ไล่กวตข้ามทางรถไฟมาแล้ว” โย้งเด็กชายร่างผอมสูงวัยเดียวกับโทนบอกเร็วปรือ

“พวกไ้จ้อมมันบังอาจข้ามทางรถไฟมาเชียวรี” โทนเสียงเข้มนัยน์ตาวาววาวขึ้น

มาทันที

“ใช่ ไฉจ้อมกับพวกของมันไล่กวตพวกไฉ่ป่านข้ามทางรถไฟมาทางถิ่นเรา” ไยงบอกเสียงรัว เนื่องจากวิ่งมาเหนื่อย

นับเป็นเรื่องแทบจะเรียกว่าปกติ กลุ่มเด็กเลี้ยงควายบ้านโนนแต่กับเด็กเลี้ยงควายบ้านหัวฝาย มักจะมีเรื่องชกต่อยกันแทบทุกวัน การทะเลาะวิวาทบางครั้งแทบจะมองหาสาเหตุไม่เจอ เพียงแต่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดลุกล้ำข้ามเขตทางรถไฟไปทางแดนของอีกฝ่ายหนึ่งเท่านั้น ก็จะเป็นชนวนทะเลาะวิวาทกันได้ทันที หากอีกฝ่ายเข้ามาพบ

หากจะพูดไปแล้ว หัวฝายกับโนนแต่แทบจะเรียกได้ว่าเป็นหมู่บ้านเดียวกันด้วยระยะทางห่างกันไม่เกินกิโลเมตร แต่เมื่อมีเส้นทางรถไฟเส้นผ่าน ทำให้สองหมู่บ้านถูกตัดขาดจากกันถึงอย่างนั้นสองหมู่บ้านก็ยังทำบุญร่วมวัด และเด็ก ๆ ก็เรียนหนังสือร่วมโรงเรียนเดียวกัน

ผู้เฒ่าผู้แก่ในสองหมู่บ้านบอกไม่ได้ว่าทำไมลูกหลานวัยนี้ทั้งสองหมู่บ้านจึงต้องทะเลาะกัน เพราะมันเป็นเช่นนั้นมารุ่นแล้วรุ่นเล่า

(รอยย่นบนพื้นทราย : 7-8)

2.4 หลักสูตร

หลักสูตรเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการศึกษา พรเพ็ญ ปทุมศิริ (2531 : 23-28) กล่าวว่าไว้ในแนวคิดและทฤษฎีการจัดหลักสูตรประถมศึกษาในอนาคตว่า “หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเพียงใด การจัดประสบการณ์ในหลักสูตรก็มีความสำคัญต่อหลักสูตรเพียงนั้น ทำอย่างไรจึงจะจัดประสบการณ์ในหลักสูตรได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป ทั้งนี้เพื่อการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพของประชาชนอย่างแท้จริง”

โชติ ศรีสุวรรณ ได้แสดงแนวคิดไว้ว่า หลักสูตรในชั้นประถมศึกษาจะสอนให้เด็กเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการในแต่ละวัย โดยนักเรียนเด็กเล็กต้องได้เรียนและได้เล่นผสมกัน เด็กจึงจะไม่เบื่อและอยากมาโรงเรียน เมื่อเด็กโตขึ้นก็ให้มีการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อสร้างประสบการณ์อันจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ให้นักเรียนเสนอโครงการที่เป็นประโยชน์ อาทิ โครงการปลูกมะละกอพันธุ์รอบฝั่งสระ โครงการเลี้ยงปลานิล ปลาไน โครงการเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง เป็นต้น นอกจากนั้นการเรียนในกลุ่มวิชา การงานพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) นักเรียนยังสามารถนำความรู้ด้านการเกษตรไปใช้ในชีวิตจริงได้ ดังนี้

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวว่า นักเรียนเด็กเล็กต้องได้เรียนและได้เล่นผสมกัน เพื่อเด็กจะได้ไม่เบื่อและอยากมาโรงเรียน

ตั้งข้อความว่า

...พ่อครูฝึกให้นักเรียน ป.1 ออกมากระโดดคangkกกันหน้าชั้น ซึ่งมีสภาพเป็นพื้นดินผง จึงเกิดฝุ่นปลิวคลุ้ง เสียงครูใหญ่ทั้งโอทั้งจามดังมา ฮัดเซ๊ย...ฮัดเซ๊ย จะเอ๋ยปากขอร้องก็ไม่กล้าบอก เพราะครูน้อยสอนถูกหลักการสอนเด็กเล็ก ชั้น ป.1 จะต้องได้เรียนได้เล่นผสมกลมกลืนกันไป เด็ก ๆ จึงจะไม่รู้สึกเบื่อและก็ขอมาโรงเรียนทุกวัน

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 12)

การสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

เรื่องคอกไม้บ้านที่เชิงภู กล่าวว่า การเรียนวิชา กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) ครูอุชัยเป็นผู้สอน นักเรียนได้เสนอโครงการปลูกมะละกอพันธุ์ดีรอบฝั่งสระ เลี้ยงปลานิล ปลาไน และเลี้ยงไก่พื้นเมือง ครูอุชัยเห็นชอบสนับสนุนว่า เป็นโครงการที่จะเสริมโครงการอาหารกลางวัน

ดังข้อความว่า

“ชั่วโม่งเรียน กพอ. ร่วมกันเราจะเสนอครูอยู่แล้ว เป็นโครงการเสริมที่พวกเราคิดได้ ตอนไปนั่งกินข้าวกลางวันทีนาคมคาย” พงศ์บอก

...พงศ์เดินเข้าไปยืนใกล้ครูด้วยความนอบน้อม เขาโค้งกายแสดงความเคารพก่อนจะถอยออกมายืนรอฟังความเห็นของครู

ครูอุชัยพูดว่า “โครงการที่คณะกรรมการนักเรียนเสนอเพิ่มเติมก็มีปลูกมะละกอพันธุ์ดีรอบฝั่งสระ เลี้ยงปลานิล ปลาไน และเลี้ยงไก่พื้นเมือง ครูคิดว่าเป็นโครงการที่พวกเราน่าจะทำได้ ครูขอสนับสนุนว่าเป็นโครงการที่จะเสริมโครงการอาหารกลางวันได้ดีทีเดียว”

(คอกไม้บ้านที่เชิงภู : 57,59)

การสอนในโรงเรียนมีหลักสูตรเกี่ยวกับการเกษตรในวิชา การงานพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) ที่นักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติที่บ้านได้ด้วย

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า ครูโชนให้นักเรียนปลูกผักทั้งในฤดูกาลและนอกฤดูกาล เพื่อเป็นภาคปฏิบัติของวิชา การงานพื้นฐานอาชีพ การปลูกผักจะเป็นอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน และยังเป็นรายได้ให้กับผู้ปกครองเล็ก ๆ น้อย ๆ ด้วย นอกจากนี้ครูโชนยังมุ่งให้ลูกศิษย์มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพการเกษตร เพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง ไม่ปล่อยให้เป็นไปเองตามธรรมชาติ

ดังข้อความว่า

เขาให้นักเรียนปลูกผักต่าง ๆ ตามฤดูกาล ที่เขาทำเช่นนั้นนั้นทำให้พวกเด็ก ๆ มีผักกิน เพราะบางครั้งเขาก็ให้เด็กปลูกนอกฤดูกาล ยิ่งตอนนีโรงเรียนมีอาหารกลางวันผักในแปลงเกษตร นับว่าเป็นประโยชน์อย่างมาก แต่ถ้าหากมีมากพอเขาจะให้เด็ก ๆ ตัดเอาไปให้ผู้ปกครองขายเป็นรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ ของเด็กและครอบครัว

งานด้านการเกษตรในบทเรียน โชนจะเน้นให้เด็กทุกชั้นได้ปฏิบัติจริง เขามุ่งหวังว่าในภายหน้าเด็ก ๆ เหล่านี้ เมื่อแก่เติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วจะรัก และสนใจการเกษตรอย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงรอน้ำจากฟ้าทำนาอย่างเดียว ถ้าหากปีใดขาดน้ำ พวกเขาจะนั่งรอนอนรอ กังเวลาให้สูญเปล่าอย่างหาประโยชน์มิได้ หรือไม่แล้วก็ปล่อยให้เวลาหมดไปกับบ่อนการพนัน ซึ่งมีอยู่ทั่วไปทุกหมู่บ้านในฤดูแล้งอันว่างเปล่า

(ตะวันทรงกลด ; 11)

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่ โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอไว้ในนวนิยายทั้ง 14 เรื่องนั้น สรุปได้เป็น 2 ประเด็นใหญ่ คือ ด้านโอกาสทางการศึกษากับด้านองค์ประกอบทางการศึกษา โรงเรียน ครู นักเรียน และหลักสูตร ในด้านโอกาสทางการศึกษาของคนในสังคมนั้น ผู้เขียนได้สะท้อนภาพเกี่ยวกับการศึกษาของคนในสังคมชนบทว่า เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้วจะไม่ได้ศึกษาต่อ เพราะความยากจนจึงต้องออกมาประกอบอาชีพ ช่วยผู้ปกครองทำมาหากิน เด็กบางคนก็อาศัยการบวชเรียนช่วยให้มีโอกาสศึกษาต่อใน

ระดับสูงขึ้น บางคนศึกษาในระบบการศึกษาผู้ใหญ่ ส่วนการศึกษาระดับอุดมศึกษาทุกคนมีโอกาสเรียนในมหาวิทยาลัยเปิด คือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งผู้ใฝ่แสวงหาความรู้เพื่อเพิ่มวิทยฐานะพร้อมกับทำงานไปด้วย ก็เลือกศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้

ในด้านปัญหาที่เกี่ยวกับสถานศึกษา ครู นักเรียนและหลักสูตรนั้น ก็สะท้อนภาพว่า โรงเรียนในชนบทภาคอีสานอยู่ห่างไกลชุมชน อาคารเรียนมีสภาพทรุดโทรม พื้นห้องคือพื้นดิน หลังคาสังกะสีและฝาขัดแตะไม่สามารถกันลมกันฝนได้ ครูที่สอนก็ไม่พอกับจำนวนนักเรียน ครูคนเดียวสอนหลายห้อง และต้องทำหน้าที่นอกเหนือจากการสอนอีกหลายอย่าง เช่น ทำอาหารกลางวันบริการนักเรียน ช่วยพัฒนาแหล่งน้ำในท้องถิ่น ดูแลให้ระมัดระวังภัยสังคม เป็นต้น ในด้านนักเรียนส่วนใหญ่มีความประพฤติดี ตั้งใจเรียน ช่วยกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของโรงเรียนและชุมชนเป็นอย่างดี ผู้เขียนเห็นด้วยกับ หลักสูตรที่สอนในโรงเรียนชนบทมีวิชาที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น คือ วิชาการเกษตร นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติปลูกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ช่วยกันพัฒนาแหล่งน้ำ ความรู้เหล่านี้นักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติจริงเพื่อช่วยครอบครัวและสังคมได้

✓ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

มนุษย์จำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นพวก มีความสัมพันธ์กัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต จึงทำให้เกิดเป็นสังคมขึ้น

ประสาธต์ หลักศิลา (2511 : 431) อธิบายว่า สังคม คือ การที่มนุษย์พวกหนึ่ง ๆ ที่มีอะไรส่วนใหญเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน เช่น ทศนคติ คุณธรรม ธรรมเนียมประเพณี ได้มาอยู่รวมกันด้วยความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์และมาอยู่ในเขตเดียวกันอย่างถาวร

ยนต์ ชุมจิต (2528 : 39) กล่าวว่า สังคม คือ กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ ณ ที่ใดที่หนึ่งอย่างเป็นหลักแหล่ง มีสมาชิกทั้งชายและหญิง มีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีหลักปฏิบัติ หรือขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอย่างเดียวกัน และมีผลประโยชน์บางประการร่วมกัน

สุพัทธา สุภาพ (2534 : 32) ได้ให้ความหมายของสังคมว่า สังคมจะต้องมีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของตนเอง คือมีความเป็นอยู่ หรือการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกัน เช่น คนที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยจะพูดกันด้วยภาษาไทย มีขนบธรรมเนียม ค่านิยม การเมือง การปกครอง ศาสนา ฯลฯ คล้ายคลึงกัน

จากคำนิยามดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า สังคม คือ กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นหลักแหล่ง มีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน มีวิถีชีวิต ค่านิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกัน และมีผลประโยชน์บางประการร่วมกัน

ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับสังคม หมายถึง ทศนะที่ผู้เขียนมีต่อแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตหรือวิถีชีวิต ทศนคติ ค่านิยม การเมือง การปกครอง ศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี ของสมาชิกในสังคมใดสังคมหนึ่งที่เป็นอย่างเดียวกันและมีผลประโยชน์บางอย่างร่วมกัน

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับสังคม ในนวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ ในด้านวิถีชีวิต ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

✓ 1. วิถีชีวิต

วิถีชีวิต (Way of Life) เป็นแนวทางความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในประเทศ ดังที่พระยาอนุมานราชธน (วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. 2534 : 3 ; อ้างอิงมาจากพระยาอนุมานราชธน. 2516 : 9) กล่าวว่า “วิถีชีวิต หรือการดำเนินแห่งชีวิตของชุมชนหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งอยู่รวมกันในที่หนึ่งหรือประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ

อาณนที อาภาภิรม (2516 : 53) กล่าวว่า “ในทางสังคมวิทยาถือว่า มนุษย์มีวิถีชีวิตแตกต่างไปจากสัตว์โดยทั่วไป เช่น รู้จักการสร้างบ้านเรือน ประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้และสร้างถนนหนทางนั้นเป็นผลมาจากการถ่ายทอดและการเรียนรู้”

วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์ (2534 : 3-4) กล่าวไว้ว่า “วิถีชีวิต” หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นกำหนดขึ้นเป็นระบบ สัญลักษณ์ และเป็นที่ยอมรับและประพฤติสืบต่อกันมา แสดงออกทั้งในลักษณะของแนวคิดและระเบียบประเพณีอันเป็นทางปฏิบัติ หรืออีกนัยหนึ่ง เป็นค่านิยมซึ่งบุคคลในสังคมยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมของสังคมด้วยนั่นเอง

จึงสรุปได้ว่า วิถีชีวิต หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้นอย่างเป็นระบบเพื่อใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีระเบียบแบบแผนอย่างเดียวกัน ของสมาชิกในสังคมใดสังคมหนึ่งที่จะต้องยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

ในนวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านการตั้งถิ่นฐาน สภาพความเป็นอยู่ และอาชีพ ไว้ดังต่อไปนี้

1.1 ด้านการตั้งถิ่นฐาน

สังคมชนบทเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพื่อความสะดวกในการไปมาหาสู่กัน ดังนั้นจะพบว่าสถานที่ตั้งหมู่บ้าน โรงเรียนและวัดในชนบท มักจะตั้งอยู่เป็นกลุ่มหรือเป็นหมู่ ๆ ห่างกันในระยะทางที่พอเดินทางด้วยเกวียนไปมาหาสู่กันได้ แต่ก็ยังมีบางหมู่บ้านที่อยู่ห่างกันมากต้องเดินทางเป็นวัน ๆ จึงจะถึง ดังต่อไปนี้

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวว่า โรงเรียนตั้งอยู่ใกล้ทุ่งนา ริมถนนใหญ่ มีวัดอยู่ด้านข้าง ระหว่างโรงเรียนและวัดมีสระน้ำขนาดใหญ่ที่มีน้ำใสตลอดปี

ดังข้อความว่า

โรงเรียนของเราอยู่ใกล้ทุ่งนา ริมถนนสายบัวใหญ่ชัยภูมิ ...ถ้ายืนอยู่หน้าโรงเรียน และหันเข้าหาดถนน จะมีวัดอยู่ทางซ้ายมือ ระหว่างโรงเรียนกับวัดมีสระน้ำขนาดใหญ่มีน้ำใสตลอดปี

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 7)

ชาวบ้านช่วยกันสร้างโรงเรียนให้อยู่ในหมู่บ้าน เพื่อไม่ให้ลูกหลานต้องเดินไปเรียน ที่โรงเรียนอีกหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งอยู่ไกลกันมาก โรงเรียนที่สร้างขึ้นนี้เป็นตึกแข็งแรงและอยู่กลาง ทุ่งนา

ดังข้อความว่า

นักเรียนทุกคนภูมิใจในโรงเรียนของพวกเขามาก เพราะเป็นตึกสองชั้น สร้างอยู่กลางทุ่งนาที่เขียวสงบ ก่อนนั้นโรงเรียนนี้ถูกสร้างแบบง่าย ๆ เหมือนเส้าไก่โดยฝีมือพวกชาวบ้านที่เล็งเห็นความลำบากของลูกหลานที่ต้องเดินไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนอีกหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งอยู่ไกลเกือบสามกิโลเมตร

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 9)

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง กล่าวว่า หมู่บ้านโคกมั่งงอยอยู่ห่างจากอำเภอบรรพตพิสัยประมาณสิบลิโลเมตรมีถนนดินเชื่อมต่อกันระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอ ใช้เกวียนเป็นพาหนะเดินทาง และบรรทุกผลิตผลทางการเกษตร

ดังข้อความว่า

โคกมั่งงอย หมู่บ้านชนบทที่อยู่ห่างจากอำเภอบรรพตพิสัยโลเมตร ยังนับได้ว่าเป็นหมู่บ้านกันดาร การพัฒนายังเข้าไม่ถึงถนนดินที่เชื่อมต่อกันระหว่างหมู่บ้านกับตัวอำเภอ ก็มีสภาพเป็นทางเกวียนที่เต็มไปด้วยหลุมบ่อจนเป็นอุปสรรคต่อการสัญจรไปมา เกวียนจึงเป็นพาหนะคู่ทุกข์คู่ยากของชาวบ้านที่ใช้การเดินทาง และบรรทุกผลิตผลเกษตรออกมาขายที่ตลาดในตัวอำเภอ

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 10)

หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านตั้งอยู่ห่างไกลกันมากต้องเดินทางกันเป็นวัน ๆ จึงจะถึงแต่ถึงอย่างนั้นก็ตามหมู่บ้านเหล่านี้ก็ติดต่อช่วยเหลือกันได้

ดังข้อความว่า

... ก่อนเขาจะจู๋เอาเจ้าควายเปลี่ยวไป เขาเล่าให้เด็ก ๆ ฟังว่ามันขันสู้คู่ต่อสู้ไม่ได้เลย ถูกควายตัวนั้นไล่ขวัดวิ่งข้ามทุ่งนาหยาบมาตั้งแต่ปล่อยออกจากคอกตอนเช้า

“กว่าจะถึงบ้านคงหลายทุ่มนะ” อินดาเปรียบกับเพื่อน ๆ เพราะหมู่บ้านที่ชายเจ้าของควายเอ่ยบอกอยู่ต่างตำบล และห่างไกลจากหมู่บ้านพวกเด็ก ๆ มากทีเดียว

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 27)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวถึง สภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าดงผืนใหญ่ระหว่างหมู่บ้านต้องใช้เวลาเดินทางนานหลายชั่วโมงกว่าจะถึง ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นเรื่องปกติ

ดังข้อความว่า

“เลยอีกสองหมู่บ้านก็ถึงหมู่บ้านคงเจ้ พักเหนื่อยสักครู่ก่อนเอะ ลุงเชิดบอกหลังกินข้าวอิ่มแล้ว

พันป้านี้ก็จะถึงบ้านหนองไผ่ ต่อไปจะเป็นป่าไปเรื่อย ๆ เดินทางในป่าไม่ร้อนเท่าไรหรอก กะสักป้ายสองโมงกว่าก็ถึงบ้าน เดินต่อกันเถอะ” ตอนท้ายลุงเชิดชวน

(พระจันทร์ทรงกลด : 6)

แต่บางหมู่บ้านอยู่ไม่ห่างกันนัก จึงมีการใช้วัดและโรงเรียนร่วมกัน

เรื่องรอยยิ้มบนพื้นทราย กล่าวว่า หมู่บ้านหัวฝายกับหมู่บ้านโนนแต่ อยู่ห่างกันไม่เกินสิบลิโลเมตร เพียงมีทางรถไฟแล่นผ่านทำให้หมู่บ้านถูกตัดขาดจากกัน แต่ก็ยังใช้วัดและโรงเรียนเดียวกัน

ดังข้อความว่า

หากจะพูดไปแล้ว หัวฝายกับโนนแต่แทบจะเรียกได้ว่า เป็นหมู่บ้านเดียวกันด้วยระยะทางห่างกันไม่เกินสิบลิโลเมตร แต่เมื่อมีเส้นทางรถไฟแล่นผ่านทำให้สองหมู่บ้านถูกตัดขาดจากกัน ถึงอย่าง

นั้นสองหมู่บ้านก็ยังทำบุญร่วมวัด และเด็ก ๆ ก็เรียนหนังสือร่วมโรงเรียนเดียวกัน

(รอยยับบนพื้นทราย : 8)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า โรงเรียนหมู่บ้านพัฒนา เป็นโรงเรียนที่ใช้ร่วมกันของหมู่บ้านหนองเขียดกับหมู่บ้านโนนตุน เพราะฉะนั้นความเจริญของสองหมู่บ้านจึงควรเหมือน ๆ กัน
ดังข้อความว่า

โรงเรียนหมู่บ้านพัฒนา เป็นโรงเรียนร่วมหมู่บ้านของหล่อนด้วย หนองเขียดกับโนนตุนไม่ควรจะมีอะไรแตกต่างกันมากนัก

(ตะวันทรงกลด : 60)

การที่วัดและโรงเรียนอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน พระภิกษุ ครู และชาวบ้าน จึงได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมด้วยกัน เพราะพระก็เป็นลูกหลานของชาวบ้านและชาวบ้านก็น่าลูกหลานมาบวชเรียนในวัด หรือมาอาศัยวัดเป็นที่พักพิง

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวว่า วัดกับโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เมื่อโรงเรียนต้อนรับครูใหม่ ก็จัดที่วัดใช้ศาลาการเปรียญทำพิธีบายศรีสู่ขวัญครูใหม่ ทั้งนี้เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการทำงาน และวัดยังช่วยจัดสำหรับอาหารกลางวันให้ครูใหม่อีกด้วย

ดังข้อความว่า

“พิธีต้อนรับครูใหม่ได้จัดทำขึ้นที่ศาลาการเปรียญ ... หลวงพ่อจัดให้มีพิธีบายศรีสู่ขวัญผูกข้อมือให้ครูสาวทั้งสอง เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการทำงาน

หลวงพ่อบอกว่า “อาหารกลางวัน จะให้ญาติโยมแต่งสำหรับเพื่อเพิ่มอีกสำหรับพอมัยครูใหญ่” หลวงพ่อหันไปถามครูใหญ่

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 101)

และในเรื่องเดียวกัน กล่าวว่า หลวงพ่อให้ใช้ศาลาวัดเป็นที่เรียน เมื่อสร้างโรงเรียนหลังใหม่เสร็จแล้ว ครูใหญ่และครูทุกคนพานักเรียนมาทำพิธีกราบขอขมาหลวงพ่และพระในวัด หลวงพ่อได้ให้อโวาทแก่นักเรียน พร้อมทั้งให้ข้อคิดในการทำงานแก่ครู

ดังข้อความว่า

เมื่ออาคารเรียนหลังใหม่เสร็จสมบูรณ์แล้ว ครูใหญ่และครูทุกคนได้พานักเรียนทำพิธีกราบขอขมาหลวงพ่และพระในวัด หนึ่งปีการศึกษาที่ได้มาพึ่งใบบุญอาศัยศาลาวัดเรียนอามีสิ่งสว่างเกินทั้งกาย วาจาใจ พิธีขอมาได้จัดทำขึ้น หลังจากไหว้พระสวดมนต์วันศุกร์สุดท้ายสัปดาห์เสร็จสิ้นลงแล้ว

“เออ ... โรงเรียนใหม่ก็เสร็จแล้ว ทาสีสวยงามชะด้วย หลวงพ่อดีใจด้วยที่เด็ก ๆ มีที่เรียน ไม่ตากแดด ตากฝนเหมือนแต่ก่อน เมื่อมีที่เรียนดีแล้ว นักเรียนก็ตั้งใจเรียนโตขึ้นจะได้มีวิชาติดตัว อย่าดี้อ อย่าชน เชื่อฟังครูอาจารย์ ... ”

หลวงพ่อก็ให้อาชาธรรมเป็นการอบรมนักเรียน และท่านยังให้ข้อคิดในการทำงาน
ของครูอีกหลายอย่าง

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 111-113)

เพราะวัดอยู่ใกล้หมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านเกิดปัญหาจึงเข้าหาวัดเพื่อให้อภัยโทษ
เรื่องไหมน้อย กล่าวว่า พระเป็นที่พึ่งของชาวบ้านเมื่อเกิดเจ็บป่วย หลวงพ่อได้ช่วย
เหลือเมื่อยครูใหญ่และลูกสาว ที่มาขอให้ช่วยรักษาโรคที่หมอรักษาไม่หาย ต้องหมดเงินไปมาก
ดังข้อความว่า

“ช่วยโปรดลูกหลานเถอะเจ้าคะ ตั้งแต่เป็นมาวิ่งหาหมอก็หมดเงินเป็นหมื่น” เมีย
ครูใหญ่พนมมือระหว่างอกขณะที่พูด นัยน์ตาเป็นประกายอย่างมีความหวัง
“พู่นี้นอนเย็น ๆ ค่อยออกมาเอา ให้หลวงพ่อรอรวมยาเสียก่อน ด้วยบางอย่าง
ต้องไปหาในป่าแถวป่าช้าบ้านเรา ทำให้สบายหายอยู่หรือ” หลวงพ่อบอกให้กำลังใจกับผู้ป่วย
“พู่นี้นอนได้ยาหลวงพ่อไปแล้วก็ต้มอาบชะ มันจะค่อยยุบหายไปจนไม่มีริ้วรอยนั้นแหละ”
หลวงพ่อบอก

(ไหมน้อย : 152)

จากการวิเคราะห์วิถีชีวิตของคนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านการตั้งถิ่นฐาน พบว่า
ผู้เขียนสะท้อนภาพการตั้งถิ่นฐานของชนบท ที่บ้าน วัด และโรงเรียนอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ทำให้คนในชุม
ชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ได้ไปมาหาสู่กันร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ชุมชน
ของตน บางหมู่บ้านที่อยู่ไกลมากชาวบ้านช่วยกันสร้างโรงเรียนให้อยู่ในหมู่บ้านทำให้โรงเรียนและวัดใกล้ชิด
กันได้สัมพันธ์ช่วยเหลือกันในการทำงาน เพื่อนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น ผู้เขียนเห็นด้วยกับวิถีชีวิต
เช่นนี้จึงสะท้อนผ่านนวนิยายของเขาออกมา

1.2 ด้านสภาพความเป็นอยู่

ชาวชนบทจะดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยธรรม
ชาติในการดำเนินชีวิต การตั้งถิ่นฐานจะต้องเลือกทำเลที่สามารถทำมาหากินได้ เพราะชาวชนบทมีอาชีพ
เกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ปลูกผัก ทำประมง เลี้ยงสัตว์ และหาของป่ามาขาย

เอกวิทย์ ณ ถลาง และโกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (2530 : 19) กล่าวว่า “ชีวิตอยู่ เอ็ดกิน ผสม
กลมกลืนกับธรรมชาติ สภาพความเป็นไปในชนบทไม่ถูกแทรกซ้อนหรือติดต่อกับภายนอกมากนักยัง
ดำเนินตามบรรพบุรุษ พฤติกรรมทางสังคมโดยทั่วไปจึงเป็นไปตามปกติและสามารถคาดการณ์ได้”

ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดด้านสภาพความเป็นอยู่ของชาวชนบทไว้ในนวนิยายของเขา ดังนี้
เรื่องป่าไผ่ของชายทุ่ง ผู้เขียนแสดงทัศนะว่า สภาพชีวิตในชนบท เป็นชีวิตที่เรียบ
ง่าย พึ่งพาธรรมชาติ เด็ก ๆ ต่างสนุกสนานในการช่วยผู้ใหญ่ทำงาน ไม่รู้สึกว่าเป็นการยากลำบาก พวกเขา
เสียสละทำงานเสร็จทำให้พวกเขาไม่ได้สนุกด้วยกัน

ดังข้อความว่า

ปลายเดือนเจ็ดฝนตกหนักติดต่อกันจนน้ำล้นทุ่ง เด็ก ๆ แต่ละคนต่างแยกย้าย

นำควายไปเลี้ยงที่นาของตน เพราะถึงเวลาที่พวกมันจะต้องช่วยงานอีกวาระหนึ่งแล้วอินตา และเพื่อน ๆ ต่างอาลัยอาวรณ์กัน อีกนานกว่าจะสิ้นสุดหน้านาหมดฤดูปักดำ กระทั่งฤดูเก็บเกี่ยวเข้าสู่หน้าแล้งอันยาวนาน จึงจะเป็นเวลาที่เด็ก ๆ ได้ต้อนรับควายมาเลี้ยงร่วมทุ่งกันอีก

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 12)

เด็ก ๆ ในชนบทจะช่วยผู้ใหญ่ทำงานหลายอย่าง การจับนกคุ้มมาเป็นอาหารก็เป็นงานอีกอย่างหนึ่งที่เด็ก ๆ ต่างเต็มใจทำโดยไม่ย่อท้อ

ตั้งข้อความว่า

“พวกเราจะไปไล่นกคุ้มกัน” อินตาบอกเพื่อนทั้งสามพลางชูตาข่ายดักนกกวอด “ดีจริง คอนป่าไผ่โน้นมีนกคุ้มอัดเยอะเลย เมื่อวานเข้าไปไล่ควายเห็นวิ่งตามกันในพุ่มหนามหลายคู่” จ้อยบอก

“ข้าเตรียมลูกหินมาเผื่อพวกเอ็งด้วย พูตจบเมฆก็เปิดยามที่สะพานติดตัวเป็นประจำให้เพื่อน ๆ ดู ก่อนจะจัดการแบ่งกัน ไว้ใช้เป็นลูกหนังสะตึก

พอถึงคอนป่าที่รกรกร้างด้วยไผ่ป่าหนามแหลม พวกเด็ก ๆ ก็แยกย้ายกันเดินด้อมมองหานกคุ้มอัด

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 12)

นอกจากนี้เด็ก ๆ ยังช่วยกันทอดแหจับปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อนำมาเป็นอาหาร

ตั้งข้อความว่า

“ซัวด ... ซ่า ...” ลำเรืออีโป่งเอียงวูบเป็นเสียงดังเกิดขึ้นจากแหกระทบผิวน้ำเมื่อชูทอดแหล่งน้ำ แรงส่งแหให้พุ่งไปข้างหน้า ทำให้เรือเอียงวูบวาบ

เด็ก ๆ ช่วยกันจับปลาในแห คนที่จับได้คือลอย ส่วนอุ้มและดำจับปลาตะเพียนได้ ชูทอดแหอีกหลายครั้งได้ปลาเพิ่มขึ้นอีกหลายตัว

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 74-75)

ในหน้าฝนยามค่ำคืน จะได้ยินเสียงร้องของกบ เขียดระงมไปทั่ว กบเขียดก็เป็นอาหารตามธรรมชาติที่ชาวชนบทต้องการ ดังนั้นจึงมีการออกล่ากบเขียดในยามค่ำคืน ซึ่งเด็ก ๆ จะชำนาญมาก

ตั้งข้อความว่า

เด็กทั้งสองมองตามแสงตะเกียงที่อยู่ในมือ เขียดโม้ยามค่ำคืนมีจุดเด่นอยู่สี่ขาตรงกลาง ส่วนสีตามลำตัวของมันจะกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวได้ดีมาก เขียดบางตัวจะเคยชินกับแสงไฟหรือประกบการทำให้มันรู้ว่าเสียงก๊วสวบสวบมาพร้อมกับแสงสว่างนี้คืออันตรายจะมาถึงตัว ทำให้มันรีบกระโดดหนีไป แต่กระนั้นก็ยังไม่พ้นมือของเด็กทั้งสอง

“ได้มากเท่าไร” ลอยถามพลางชูตะเกียงให้แสงทะแยงผ่านเข้าไปในช่องเขียดไม่จำนวนเป็นร้อยตัวกระโดดวูบวาบอยู่ในช่อง

(ความภูมิใจของลอย : 38-39)

ชาวชนบทมักจะปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคเอง ส่วนน้ำกินน้ำใช้ก็อาศัยจากหนองน้ำใกล้บ้านซึ่งใสสะอาดและมีเพียงพอที่จะใช้ได้ตลอดปี

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า พงศ์ช่วยแม่รดน้ำผักสวนครัวที่ปลูกไว้หลายชนิด มุมสวนหน้าบ้าน บ้านพงค์อยู่ใกล้หนองน้ำซึ่งเป็นสระขนาดใหญ่ น้ำใสสะอาดสามารถดักไปใช้ได้ตลอดปี ตั้งข้อความว่า

หลังเลิกเรียนเย็นวันศุกร์ พงค์กลับถึงบ้านก็รีบทำงานช่วยแม่อย่างที่เคยทุกวัน พงค์โชคดีที่บ้านของเขายู่ใกล้หนองน้ำ เพียงข้ามถนนเดินไปนิดเดียวก็ถึงสระน้ำใหญ่ใสสะอาดดักน้ำใช้ได้ตลอดปี ชาวบ้านที่อยู่ต่อมาทางซ้ายทุ้งจะมดักน้ำที่หนองแห่งนี้ พงค์เสียเวลาดักน้ำอยู่ไม่นานนักก็ได้น้ำเต็มตุ่มทุกตุ่ม

พงค์เพิ่งกลับจากดักน้ำรดผักให้แม่ ตรงมุมสวนหน้าบ้านแม่ขุดแปลงปลูกผักพวกหอม สะระแหน่ ผักบุ้ง ฟริก มะเขือ รวมทั้งตะไคร้ ข่า แม่บอกว่าผักพวกนี้ต้องปลูกไว้กินเอง ไม่จำเป็นต้องซื้อให้สิ้นเปลืองเงิน น้ำรดก็อยู่ใกล้ ๆ ข้ายังปลูกไว้กินได้ตลอดปี

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 32-33)

นอกจากพืชผักสวนครัวที่ปลูกเองแล้ว ชาวชนบทยังหาได้จากธรรมชาติอีกด้วย

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่า สะเดาเป็นอาหารที่หาได้ง่ายในชนบท ซึ่งผู้ใหญ่ที่มีอายุจะชอบในรสขมของมัน

ตั้งข้อความว่า

ตอนนี้สะเดาทุกต้นสลัดใบจนแลเห็นกร่างโกร๋นเหมือนต้นไม้ที่ตายยืน ถ้าหากสังเกตดูตามปลายกิ่งจะเห็นมีช่อดอกย่อน ๆ ผลออกมา เพียงไม่กี่วันก็ยาวพอจะเก็บไปลวกจิ้มน้ำพริกได้ พ่อชอบกินช่อดอกสะเดาลวกน้ำเดือด ๆ กับน้ำพริกลอยเห็นพ่อเคี้ยวหน้าตาเฉยก็อดจะถามไม่ได้ว่า

“พ่อไม่ขมอะไร”

พ่อหัวเราะหึ ๆ ก่อนตอบว่า “พ่อกับขมเหมือนกัน แต่คนแก่ชอบรสขม รสขมเลยเป็นรสอร่อยถูกลิ้น

(ความภูมิใจของลอย : 14)

ในชนบททุกคนในครอบครัวจะต้องช่วยกันทำมาหากิน

เรื่องไหมน้อย กล่าวว่า พ่อของไหมน้อยเป็นเกษตรกร ต้องทำงานทั้งในไร่นา และงานรับจ้างหลังฤดูทำนา แม่เลี้ยงไหม แต่ในฤดูทำนาก็ต้องไปส่งข้าวพ่อและช่วยพ่อทำนาด้วย ส่วนไหมน้อยก็ช่วยแม่เลี้ยงไหมอยู่ที่บ้าน ด้วยความเต็มใจไม่เกียจคร้าน

ตั้งข้อความว่า

“ไหมน้อย มาอุ้มน้องก่อนลูก สายแล้วแม่จะไปส่งข้าวพ่อ” แม่เรียกไหมน้อยและรีบหอบข้าวของออกจากบ้านอย่างรีบเร่ง

พ่อทำงานหนักไม่ว่างงานในไร่นา หรืองานรับจ้างหลังจากฤดูทำนา ... แม่เลี้ยง

ตัวใหม่ติดต่อกันรุ่นแล้วรุ่นเล่า ถึงฤดูทำนาแม่ก็ลงทำนาช่วยพ่อ งานเลี้ยงตัวใหม่รุ่นนั้นจะตกเป็นหน้าที่ของใหม่น้อยโดยปริยาย

(ใหม่น้อย : 8, 10-11)

ผู้เขียนแสดงทัศนะในด้านสภาพความเป็นอยู่ของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปได้ว่าชาวชนบทมีการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย สุขสงบ ผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติและอาศัยพึ่งพาธรรมชาติเป็นแหล่งในการทำมาหากิน ชนบทภาคอีสานมิได้แห้งแล้งหรือทุรกันดารจนเกินไปนัก หากชาวบ้านชั้นชั้นแข็ง รู้จักช่วยกันทำมาหากิน

1.3 ด้านอาชีพ

ชาวชนบทส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษ ซึ่งอาศัยธรรมชาติ และประสบการณ์ที่สั่งสมกันมา เช่น ทำนา ทำไร่ ปลูกผัก ทำประมง เลี้ยงสัตว์ หาสัตว์ป่าและของป่ามาขาย การทำมาหากินของชาวชนบทโดยทั่วไป จึงขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และยังมีอาชีพอื่น ๆ ได้แก่ รับราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

1.3.1 อาชีพเกษตรกรรม

1) การทำนา

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาโดยอาศัยน้ำฝนเป็นสำคัญ เมื่อฝนตกพรวา ๆ จะเพาะกล้าและเตรียมไถที่นาไว้ จนฝนตกหนักน้ำเจ็นองจึงจะได้ปักดำ ดังข้อความว่า

ช่วงฝนพรวาแรง ๆ ดินชุ่มพ่จะไถตะไกว่คอยฝน ต้นกล้าสองสามแปลงที่พ่อดกเอาไว้ก็ยาวพ่อดกนไปปักดำ ไร่นายังขาดน้ำ จนกว่าพุ่นาจะชุ่มโชกเจ็นองนั้นแหละจึงจะได้ถอนไปปักดำ

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 152)

การทำนาต้องอาศัยฝน ถ้าปีใดฝนไม่ตก น้า่น้อย ชาวบ้านก็ต้องอดอยาก ต้องไปกู้เงินมาใช้จ่าย ทำให้เกิดหนี้สิน

เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย กล่าวว่า นางหวินทำนาไม่ได้ผลเพราะขาดฝน ต้องไปกู้เงินมาซื้อข้าวกิน

ดังข้อความว่า

ช่วงทำนาปีที่ผ่านมามาไม่ได้ผล ฝนทิ้งช่วงระหว่างข้าวตั้งท้อง ข้าวปักดำไว้เกือบจะได้ผลอยู่แล้ว เมื่อขาดฝนต่างก็เหี่ยวแห้งออกรวงไม่ได้ ผลก็คือได้ข้าวไม่พอกินนางหวินต้องไปกู้เงินคนอื่นมาซื้อข้าวกิน

(รอยย่ำบนพื้นทราย : 25)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า ในต้นฤดูฝนบางปีฝนไม่ตก หรือฝนตกน้อย การทำนา ได้ผลไม่เต็มที่ พอช่วงออกพรรษาฝนตกมาก น้ำท่วมก็ทำนาไม่ได้ผลอีก ชาวบ้านจึงยังคงยากจนอยู่เช่นเดิม

ดังข้อความว่า

ยังไม่สิ้นเดือนยี่ ชาวบ้านต่างก็เก็บเกี่ยวข้าวปลาซึ่งไม่ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยนัก เนื่องจากตอนต้นฤดูฝน ไม่มีฝนเลย หลังจากตกหนัก ๆ ตอนปลายเดือนหกพอได้กล้าคนละไม่กี่แปลง หลังจากนั้นก็ไม่ตกลงมาอีกเลย ปล่อยให้ท้องทุ่งแห้งจนกล้าที่หว่านไว้เหลืองตาย

จนช่วงพระออกพรรษาจึงมีฝน กล้าเหลืองตายเอามาปักดำ ฝนมาปลายปีกลับท่วมเสียหมด ... ชาวนาในภาคนี้มักจะประสบภาวะเช่นนี้ ไม่แล้งก็ท่วม ไม่ท่วมก็แล้งความเป็นอยู่ของชาวบ้านจึงพบแต่ความยากจนปีแล้วปีเล่า เป็นวงกลมหมุนเวียนไม่รู้จักจบสิ้น ...

(พระจันทร์ทรงกลด : 6)

2) การทำไร่

นอกจากทำนาแล้ว ชาวชนบทก็จะทำไร่ควบคู่กันไป ดังเรื่องต่อไปนี้

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า การทำไร่อ้อย ชาวบ้านบางคนจะทำทั้งนาข้าวและไร่อ้อย โดยจะปลูกข้าวในที่ลุ่ม ทำไร่อ้อยในที่ดอน ถึงแม้ฝนจะน้อยก็ปลูกอ้อยได้เพราะอ้อยไม่ต้องการน้ำมากเหมือนข้าว

ดังข้อความว่า

“โน้นไง นาเรา ทำไร่อ้อยด้วย พ่อจะปลูกอ้อยแถวที่ดอน ส่วนที่ลุ่มก็ปลูกข้าว ตอนนี้อยู่กำลังตัดอ้อยไปขาย พ่อฝนมาอ้อยก็แตกขึ้นใหม่” คมคายเล่าให้เพื่อน ๆ ฟัง

“มีที่ไร่ที่นาอย่างพ่อเธอก็ดีนะ ได้ทำทั้งนาข้าวและไร่อ้อย” พงศพิศพลางคิดอยากให้อ้อมมีไร่นาอย่างพ่อของคมคายบ้าง

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 44)

3) การปลูกผัก

ชาวชนบทต้องปลูกพืชผักสวนครัวไว้ประกอบอาหาร พื้นที่ที่ใช้ปลูกผักใช้ที่ไม่มากนักที่บางแห่ง เช่น โพนปลวก เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์สามารถใช้ปลูกผักได้ ชาวนาชาวไร่จะปลูกผักไว้เพื่อเป็นอาหาร และถ้ามีมากก็นำไปขาย

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า แม่ปลูกผักที่โพนปลวกงอกงามดี

ดังข้อความว่า

... ส่วนแม่ก็ขุดโพนปลวกปลูก พริก ผัก พักทอง อาศัยฝนที่พราลงมาบ่อย ๆ ดินชุ่มทำให้มันออกดอกผลได้เก็บไปกิน

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 152)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่า หลังจากการทำนาแล้ว ชาวบ้านจะใช้ที่นาปลูกผักในบริเวณที่มีตาน้ำใต้ดิน

ตั้งข้อความว่า

เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จพอจะพาพี่จำปี พี่สาวคนโตของลอย เตรียมร่อนปลูกแตงกวา ถั่วฝักยาวและผักต่าง ๆ พอจะขุดร่อนปลูกในบึงนารอบ ๆ สระน้ำ ขุดพลิกหน้าดินขึ้นตากแดดสักวันหรือสองวัน ...

พ่อเคยพูดกับลอยว่า “นาเราโชคดีกว่าคนอื่น ๆ ตรงที่มีตาน้ำใต้ดินไหลซึมออกมา มากพอที่จะปลูกผักขายในหน้าแล้ง ทำให้เรามีรายได้เพิ่มอีกทางหนึ่ง”

(ความภูมิใจของลอย : 22, 32)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า แต่ละครอบครัวจะทุ่มเทแรงกายในการปลูกผักต่าง ๆ ทั้งข้าวโพด พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว ผักกาด ผักชี และแตงโมอย่างเต็มที่ เพื่อแก้ความยากจน

ตั้งข้อความว่า

ทิศพุ่มมอเมียและลูกที่กำลังปลูกผักอย่างขมักเขม้น ผักต่าง ๆ รวมทั้งข้าวโพด พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว ของแต่ละคนเริ่มเขียวงามขึ้นเลยเข้าแล้ว ในแปลงนาเป็นแตงโมพันธุ์ดี ซึ่งนิยมปลูกในหน้าแล้ง จำนวนพื้นที่ปลูกรวมกันทั้งหมู่บ้านเกือบห้าสิบไร่ พื้นที่ใกล้บ่อน้ำเข้ามา เป็นพวกผักอายุสั้น จำพวกผักกาด ผักชี

เสียงพวกหนุ่มสาวหยอกเย้ากระซำแห่กัน ขณะที่มือก็ทำงานไปด้วยทุกคน กำลังมองดูพื้นที่สีเขียว ซึ่งแต่ละครอบครัวทุ่มเทแรงกายเข้าทำ เพื่อช่วยฐานะความเป็นอยู่ให้หายจากความแร้นแค้นยากจนที่มันเกาะแนบแน่นพวกเขามาชั่ววนาตา

(ตะวันทรงกลด : 63-64)

4) การทำประมง

ที่ตั้งถิ่นฐานของชาวชนบทมักอยู่ใกล้แหล่งน้ำ เพื่อสะดวกในการสัญจรและจับสัตว์น้ำมาเป็นอาหาร การประมงของชาวบ้านนั้นใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ทำขึ้นเองง่าย ๆ เช่น แห ลัน เป็นต้น ซึ่งการจับปลาใช้แห ส่วนการจับปลาไหลใช้ลัน สถานที่ไปดักจับได้แก่ห้วย หนอง บึง

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวถึง ชาวบ้านใช้แหจับปลาไปเป็นอาหาร

ตั้งข้อความว่า

... ลุงขมยืนอยู่บนขอนไม้ใหญ่ที่โคนลำผาดไปตามแนวตลิ่งลุงขมมีแหห้อยคอ มือจับอยู่ในท่าเตรียมพร้อมจะทอดลงสู่ผิวน้ำทุกขณะหากมีปลาเคราะห์ร้ายตัวใดขึ้นมาฮุบหายใจในรัศมีที่แหจะขวางแหออกไป

“ลุงไม่ไปสวนผักหรือ” ลอยร้องถาม

“ไป ลุงจะหาปลาไว้แกงสักสัปดาห์ก่อนให้เอี้ยงมันไปรดน้ำพรุนดินแต่เช้าแล้ว”

เสียงลุงขมทอดแหลงน้ำดังซ่า...ลุงขมลอยคอคดล่าหาปลาในแห น้ำตรงนั้นไม่ลึกนักจึงไม่ต้องดำน้ำลงไป

“พบปลาหรือลุง” ลอยถาม

“นี่ไงลอย” ลุงขมชูปลาซ่อนตัวเข็งขึ้นเหนือหน้า ลำตัวสีน้ำขุ่น ๆ ของมันสะท้อนแสงอาทิตย์เห็นเกล็ดเป็นมันวับ

(ความภูมิใจของลอย : 59-61)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า แหเป็นเครื่องมือจับปลาที่ชาวบ้านทำขึ้นเอง พงศ์กับบุญสินใช้แหจับปลาในลำห้วยบริเวณน้ำลึกบ้างตามชายฝั่งบ้าง ได้ปลาช่อน ปลากระดี่และปลาชิวจำนวนมากเพื่อนำไปเป็นอาหาร

ดังข้อความว่า

พงศ์กับบุญสินผลัดกันทอดแหและช่วยกันจับปลาที่ติดแหขนาดพอเหมาะที่พ่อบุญสินสานให้ลูกชาย บุญสินทอดแหจนคล่อง ทุกครั้งที่บุญสินมาทอดแหเขาจะชวนพงศ์มาด้วย บางครั้งทั้งสองจะพากันไปทอดแหที่ลำห้วยน้ำลึกจนท่วมศีรษะ แต่ทั้งสองยังดำน้ำไม่เกรงจึงพากันทอดตามชายฝั่ง ขณะพวกผู้ใหญ่ทอดแหบริเวณน้ำลึกบางทีก็โชคดี ได้ปลาช่อนตัวเท่าลำแขนเพราะปลาถูกรบกวนแถวน้ำลึกจึงหลบมาอาศัยตามชายฝั่ง แต่มีวายจะเคราะห์ร้ายอีก...ทั้งสองตกลงใจทอดแหเอาปลากระดี่ และปลาชิวอ้าวที่หนองนกเขียนซึ่งอยู่ใกล้ ๆ บ้าน แหที่อยู่แล้วจึงติดปลาขนาดเล็กเพียงทอดแหลงไปตึ้งขึ้นมาก็ติดปลาชิวอ้าว และปลากระดี่คราวละหลาย ๆ ตัว

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 93-94)

การใช้ลันดักปลาไหล เป็นวิธีการหาอาหารอีกอย่างหนึ่งตามแหล่งน้ำ

ดังข้อความว่า

พงศ์รอกหอยโข่งลงในบั้งลันไม่ทันนานก็เสร็จ พอตีพรวกช่วยปิดปากลันเสร็จเช่นกัน สองพี่น้องแบกบั้งลันลุยโคลนหาทำเลที่ปัก พอเลือกได้ก็ถูกใจก็ปักไม้ที่ทำเป็นเดือยไว้ที่งาลันลงในโคลนจนติดแน่นดี บั้งลันจะจมอยู่ในน้ำ ตอนกลางคืนปลาไหลจะออกหากินตามพื้นโคลนพวกมันจะได้กลิ่นหอยเน่าที่ส่งกลิ่นออกมาจากบั้งลัน ปลาไหลจะเลื้อยเข้าไปหางลันแล้วมันจะไม่มีโอกาสออกมาได้เลย

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 39)

5) การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเลี้ยงไว้เป็นอาหารในครอบครัว และบางบ้านก็เลี้ยงไว้เป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง

เรื่องไผ่น้อย กล่าวว่า ไผ่น้อยช่วยครอบครัวเลี้ยงหมู เธอขุนอาหารให้หมูกินทุกเช้าเย็น เธอเลี้ยงไก่โดยโปรยข้าวสารให้มันกินที่ลานบ้าน และเลี้ยงเป็ดโดยเอารำผสมข้าวพร้อมทั้งขูดไส้เดือนให้มันกิน

ดังข้อความว่า

หมูในคอกร้องขออาหาร เด็กหญิงรีบจูงมือน้องชายมาที่เล้าหมูได้ทุนยั้งข้าวมัน ยื่นหน้าทำปากบานร้องอู๊ด ๆ ตาจ้องมองไผ่น้อยอย่างมีความหวัง ไผ่น้อยเป็นคนขุนพวกมันทุกเช้าเย็นนับตั้งแต่พ่อซื้อมันมา

“กูก ๆ กูก ๆ ” ไผ่น้อยเรียกไก่พลางโปรยเม็ดข้าวสารไปตามลานบ้านไก่วิ่งพรวดออกมาจากที่ต่าง ๆ แย่งกันจิกกินเมล็ดข้าว

เมื่อวานตอนบ่ายมีคนหาบลูกเปิดมาขาย บอกว่าเป็นเปิดพันธุ์ไข่ไผ่น้อยเอา

เงินที่เก็บออมไว้นานแล้วซื้อไว้สิบตัว ปอยชอบลูกเปิดมาก นั่งเฝ้าส้มซึ่งลูกเปิดพลงมองดูพวกมันเดินเตาะเตาะ บ้างก็ใช้ปากเล็ก ๆ ใช้กินเมล็ดข้าวผสมรำที่ใส่จาน บางตัวก็ลงไปลอยคอกอยู่ในอ่างน้ำเล็ก ๆ

เด็กน้อยฟังนึกขึ้นได้จึงวิ่งไปหยิบเสียมที่ฝังอยู่กับรั้วคอกควายใต้ถุนบ้านรีบเดินไปที่ริมคอกควายตรงชายคา เมื่อวานนี้พี่ใหม่ນ้อยขุดไส้เดือนให้ลูกเปิดกิน
(ใหม่ : 13,14,74)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่า พ่อของลอยเลี้ยงเปิดฝูงใหญ่เป็นอาชีพเสริม เพื่อจะได้ไข่เปิดไปขาย และใช้เป็นอาหารในครอบครัว
ตั้งข้อความว่า

บริเวณรอบหมู่บ้านมีแหล่งน้ำอยู่หลายแห่ง สภาพคล้ายบึงมีกกพงอ้อขึ้นที่บริเวณรอบ ๆ เป็นแอ่งน้ำ มีจอก แหน สาหร่าย เหมาะที่จะให้เปิดลงไปซอนหากุ้งตัวกินเป็นอาหาร เปิดถ้าได้กินอาหารอุดมสมบูรณ์มันจะออกไข่ได้ดี
(ความภูมิใจของลอย : 10)

6) การหาของป่าและสัตว์ป่ามาขาย
เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า ลูกโมกพ่อของพยอม นอกจากจะทำไร่แล้วยังมีอาชีพตีผึ้งเอาน้ำผึ้งไปขาย ลักลอบจับสัตว์ป่า เช่น จูเหลิอม ลูกชะนี ลูกกระรอก ลูกกระแต ลูกนกเงือก ลูกนกแก้ว และลูกนกขุนทอง นำไปขายเป็นรายได้อย่างดี
ตั้งข้อความว่า

“ทางได้ล่าห้วยป่าเคยเดินไปทางตะวันออก ห่างออกไปเกือบกิโลละลงฉันเห็นโพรงนกเงือกบนต้นยางใหญ่ มันคงกำลังมีลูกอ่อนเพราะฉันเห็นตัวผู้คาบเหยื่อไปป้อนลูกกับแม่ในโพรง เออ...ก่อนจะไปที่นั่น ฉันจะพาไปดูรังผึ้งบนต้นยางใหญ่เกือบ 20 รังมั้ง ฉันว่าเที่ยวนี้ลูกเอาน้ำผึ้งลงไปขายซะก่อนดีกว่า ฉันเพิ่งเห็นก่อนวันจะลงไปเยี่ยมบ้านสองวัน”
(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 111)

การลักลอบนำสัตว์ป่ามาขาย ก็นำความร่ำรวยมาให้ชาวบ้านส่วนหนึ่ง ที่โลกเห็นแก่ประโยชน์ตน

...ลูกโมกพ่อของพยอมนอกจากจะทำไร่แล้ว ยังมีอาชีพจับสัตว์ป่า พวกลูกกระรอก กระแต ลูกนกแก้วขาย...แรงค์เล็กมันให้สูงขึ้น สิ่งที่พรตมองเห็นทำให้เด็กชายเบิกตากว้าง “อู๊ย จูเหลิอม” พรตอุทานนัยน์ตาเบิกจ้องในกล่องไม้ขนาดใหญ่สูงระดับคอเขา พอตระแวงที่ตีไว้ห่าง ๆ ทำให้มองเห็นลำตัวที่มันขดคองกันอยู่ไม่ต่ำกว่า 4-5 ตัว แต่ละตัวขด

นั่งรากับร่างที่ไร้ชีวิต ขนาดเท่าลำขาผู้ใหญ่ ลวดลายบนลำตัวทำให้พระครูสึกขนลุกชู

..."ไหนสะลุกชะนี้กับลูกนกแก้ว" พระตถามไปเรื่องอื่น

"นั่นไง อยู่ในกรงข้างบนนั่น" ณรงค์พยักพเยียบอก พระตมองสูงขึ้นจึงได้เห็นกรงไม้ขนาดย่อมกว่ากล่องไม้ซุง ลูกชะนี้ขนสีน้ำตาลนัยน์ตากลมโตของมันกลอกกลิ้งอยู่บนวงหน้าต่างสีดำ แขนยาวแก้ง่ามแวดตาไร้เดียงสา

"มันห้อยโหนแก่ง แต่กรงนี้คับแคบ เลยไม่มีโอกาสจะได้ทำอย่างนั้น" ณรงค์บอก

"น่ารักดีนะ เอ็งไม่คิดอยากจะได้เอาไว้เลี้ยงอะ" พระตถาม

"คิดอยากเลี้ยงเหมือนกัน แต่ก็ไม่มียะไรให้มันกิน สู้ขายเอาเงินไม่ได้หรอก"

ณรงค์บอก

มุมห้องใกล้ประตูเป็นที่ตั้งกรงเหล็กอย่างกรงสำหรับเลี้ยงนกหงส์หยก มีลูกนกแก้วขนสีเขียวยาวจนไม่ต่ำกว่ายี่สิบตัว เกาะคอนเรียงรายกันอยู่ มันอยู่ในอาการเงิบเหงาซึมเซา

"มันแออัดเกินไป อยู่ลำบาก" พระตบอตามความรู้สึก

"เดี๋ยวเขาก็มาเอาแล้ว พ่อไม่เก็บไว้หลายวันหรอก ..คำตัวตั้งหลายร้อยถ้าพูดได้ ยิ่งแพง ตั้งแต่ลูกนกขนยังไม่หุ้มตัวยังขายเป็นร้อย โหนเอ็งบอกว่ามีกระแตขี้เกียจเลี้ยง ทำไมไม่เอามาขายให้พ่อถูละ ได้ตัวละ 20-30 บาทเขียวนะ กระแตเชื่อง ๆ อย่างนั้น"

"แลกนกแก้วได้หรือเปล่า" พระตถามพลางจ้องหน้าเพื่อนร่วมชั้น

"ไม่ได้หรอก กระแตราคาน้อยกว่าลูกนกแก้วนี้จะแลกกันได้ยังไง" ณรงค์หัวเราะ

แต่พรตหน้าเจื่อนลงไปถนัดเสพุดว่า

"พ่อถูกลับจากภูคงมีของมาฝาก"

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 88, 91-92)

1.3.2 อาชีพอื่น ๆ

ในสังคมชนบทตั้งแต่ชุมชนระดับตำบลลงไปจนถึงหมู่บ้าน จะมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ปกครองตำบลและหมู่บ้านนั้น ๆ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน เป็นเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านในทุกเรื่อง จึงมักเป็นคนท้องถิ่นที่ได้รับการคัดเลือกมาโดยชาวบ้าน ดังนั้นลูกบ้านจึงเคารพนับถือและกลัวเกรงกำนันและผู้ใหญ่บ้านมาก ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ได้สะท้อนภาพลักษณะของผู้นำชุมชนระดับนี้ ทั้งด้านดีและไม่ดี ดังต่อไปนี้

กำนัน เป็นอาชีพรับราชการ เป็นผู้นำชุมชนที่มีความสำคัญมาก

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า กำนันของตำบลบ้านหนองกระโดนเป็นคนท้องถิ่นที่มีฐานะดี มีความซื่อสัตย์เป็นที่รักนับถือของคนในตำบล เมื่อจัดงานบวชลูกหลานอย่างใหญ่โต ชาวบ้านจึงมาช่วยกันทั้งหมู่บ้าน

ดังข้อความว่า

ก่อนเที่ยงวันนั้น ทั้งสามนำช้างไปถึงบ้านเจ้าภาพ เจ้าภาพเป็นกำนันประจำตำบล มีฐานะดีและเป็นคนดี ทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ เป็นที่รักนับถือของผู้คนในตำบลนั้น กำนันบวชลูกชายกับหลานชายอีกสองคน การจัดงานบวชของกำนันคราวนี้นับเป็นงานใหญ่ที่ไม่เคยมีใครในตำบลจัดงานบวชขนาดได้เพียงนี้ ...

ช้างที่ถูกว่าจ้างมาร่วมขบวนแห่มาจากหลายหมู่บ้านรวมช้างร่วมยี่สิบเชือก
(พระจันทร์ทรงกลด : 38)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่ กำนันตำบลโนนตุนมีฐานะดีร่ำรวยและมีอิทธิพล มีเมื่อยอยู่เกือบทุกหมู่บ้าน มีกิจการลานมัน เลี้ยงวัวควาย ตั้งบ่อนการพนัน เป็นเจ้ามือหวยเถื่อน ปล่อยเงินกู้ และประพฤติดัวเยี่ยงโจรปล้นวัวควายชาวบ้านส่งชายพ้อค้าคนจีนในเมือง สร้างความเดือดร้อนให้แก่ลูกบ้านมาก

ดังข้อความว่า

กำนันเด็ดมีเมียหลายคน คือมีอยู่แทบทุกหมู่บ้านในตำบลนั้น ... อาศัยเป็นคนมีเงินมีอิทธิพล เขามีกิจการลานมันในตลาดอำเภอ มีวัวควายที่เลี้ยงไว้ตามหมู่บ้านต่าง ๆ จำนวนเป็นร้อย ๆ ตัว รวมทั้งบ่อนการพนันตามหมู่บ้าน ล้วนแต่เป็นแหล่งดูดทรัพย์ให้ความร่ำรวยแก่กำนันผู้นี้ ... เจ้ามือหวยรายใหญ่ทำให้กำนันมีอิทธิพลอยู่ในแผ่นดินแถบนี้ ชาวบ้านต้องเสียทรัพย์สินไร่นา วัวควาย เมื่อสัญญาจำนองหมดไป

กำนันเด็ดสั่งให้คนของเขาที่มีประจำอยู่ทุกหมู่บ้าน รังควาสร้างสร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้านหนักมือขึ้น โดยเฉพาะการขโมยวัวควายยามค่ำคืนส่งออกไปนอกเขต รายได้อันนี้ทำให้ความร่ำรวยมาให้เขาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าแหล่งการพนันในหมู่บ้านเลย

ฉะนั้น กำนันเด็ดจึงเป็นผู้มีคอกปลุสสัตว์ วัว ควาย มีไร่นา และทรัพย์สินอื่น ๆ อยู่ทุกหมู่บ้านในตำบลนี้ และตำบลอื่นอีกไม่รู้เท่าไร

(ตะวันทรงกลด : 6-7, 25, 56)

ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำชุมชนรองจากกำนัน มีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน ทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพ การเพาะปลูก หาแหล่งน้ำ จัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าประจำหมู่บ้านช่วยดูแลความสงบและความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินผู้ใหญ่บ้านที่ดีจะได้รับความรักจากชาวบ้าน และได้รับการเชิดชูเกียรติจากทางราชการ

เรื่องน้ำหาบเดียว กล่าวถึง ผู้ใหญ่คำตา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่หก ปลุกต้นกระถินณรงค์ทำพินแทนการตัดไม้ทำลายป่า ได้นำลูกบ้านชุดบ่อหาน้ำใต้ดิน ผู้ใหญ่มีนิสัยชอบช่วยเหลือจนได้รับคำชมจากนายอำเภอว่าบริหารลูกบ้านให้ร่วมใจกันทำงานได้ดี จนถูกเสนอชื่อเข้ารับรางวัลผู้ใหญ่บ้านแสนทองคำ

ดังข้อความว่า

ยามหน้าแล้งเช่นนี้ พ่อจะเตรียมไม้ที่ตัดไว้ในฤดูฝนมาทำพินก็เป็นพวกกระถินณรงค์ ที่พ่อปลูกไว้เป็นทิวแถวตามคันนา มิได้เที่ยวไปตัดไม้ทำลายป่าที่ไหน มีเจ้าของนาหลายคนเอาอย่างพ่อ

เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนเรื่องน้ำในฤดูแล้งอันยาวนานนี้ พ่อกับชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้ช่วยกันขุดบ่อน้ำป่าสาละฝัสาว บ่อแห่งนี้มีน้ำใต้ดินซึมไหลตลอดเวลายังเปิดหน้าดินได้กว้างลึกเท่าไร น้ำก็ยังทะลักไหลออกมาดีเท่านั้น

นายอำเภอได้กล่าวชมว่า บริหารลูกบ้านได้ดีมาก ไม่เคยพบหมู่บ้านที่มีชาวบ้านช่วยงานโดยรู้งานรู้การต้อนรับอย่างนี้มาก่อนเลย

“ปีหน้าจะเสนอชื่อผู้ใหญ่ค่านา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 เข้ารับรางวัล ผู้ใหญ่บ้านแทบทองคำ ให้ตั้งใจทำงานนะผู้ใหญ่”

(น้ำทับเดียว : 52, 59, 70)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า ผู้ใหญ่หาญแห่งหมู่บ้านหนองเขียด เป็นผู้ใหญ่บ้านมีอุปการะได้รับรางวัลผลงานดีเด่น สามารถแก้ปัญหาโจรขโมยวัวควายโดยการจัดเวรยามเฝ้าหมู่บ้าน ได้นำชาวบ้านขุดหาน้ำใต้ดินแล้วชักชวนชาวบ้านให้มาปลูกผัก และสร้างสหกรณ์ร้านค้าประจำหมู่บ้านขายสินค้าราคาถูก

ตั้งข้อความว่า

ผู้ใหญ่หาญผู้ใหญ่บ้านมีอุปการะ มีผลงานดีเด่นจนได้รับโล่รางวัลประกาศความดีจากทางราชการ คิดถึงชาวควายหายของหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ทุกเมื่อเชิวัน

“ทางแก้ปัญหาป้องกันที่หมู่บ้านเราทำอยู่ คือการเข้าเวรยามประจำหมู่บ้านเป็นสิ่งที่ทำถูกแล้ว อย่าพากันท้อแท้เกรงกลัวอดหลับอดนอน ทนลำบากเอาหน้อยดอนนี้หมู่บ้านของเราเจียบกว่าทุกหมู่บ้าน พวกโจรมันรู้ว่าพวกเราเตรียมป้องกันเช่นนี้ มันก็ระวังเหมือนกัน

“พี่น้องทุกคนครับ ... ที่ผมเรียกประชุมวันนี้ เพื่อจะแจ้งข่าวดีให้ทุกคนทราบวันนี้ตอนกลางวัน ผม ครูโชนและกำลังชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ไปขุดหาน้ำใต้ดินในบ่อนาของผมนะ พวกเราก็ได้พบแหล่งน้ำนั้นมากพอที่จะเชิญชวนทุกคนไปจับจองที่ปลูกผักในฤดูว่างงานนี้”

ผู้ใหญ่หาญ ระดมกำลังชาวบ้านมาปลูกร้านค้าประจำหมู่บ้านขึ้นร้านค้าเล็ก ๆ ภายในบริเวณบ้านผู้ใหญสร้างเสร็จ เจ้าหน้าที่เตรียมซื้อสินค้าที่ทุกคนต้องการมาไว้ บริการแก่สมาชิก สินค้าในร้านรวมหุ้นของชาวบ้าน ขายถูกเพราะรับซื้อโดยตรงจากแหล่งผลิต

(ตะวันทรงกลด : 37, 39, 50)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า ผู้ใหญ่เนินทำผิดกฎหมาย โดยการล่าสัตว์หาของป่ามาขาย มีเรื่องขัดผลประโยชน์กับลุงโมกในการขายของป่าตัดราคา

ตั้งข้อความว่า

ผู้ใหญ่เนินเคยมีเรื่องขัดผลประโยชน์กับลุงโมก เรื่องการขายของป่าตัดราคากันเอง ทั้งสองต่างเป็นนักป็นล่าฝักรวง ล่าลูกนกแก้ว นกขุนทองด้วยกันทั้งคู่ ลุงโมกนักป็นรุ่นพ่อก็ถืออาชีพนี้ตัวเองทำมาหากินมาก่อน ผู้ใหญ่เนินนักป็นรุ่นลูกหลานผู้ที่คิดเสมอว่าฝีมือระดับการป็นป่ายนต์ไม้สูงของตน รวมทั้งการมีอำนาจระดับหมู่บ้านไม่ควรจะมีใครมาทาบรัศมีได้ ลุงโมกเคยถูกผู้ใหญเนินหาเรื่องจะฟ้องร้อง ดีแต่ก้านันจรัสผู้ได้รับผล ประโยชน์จากทั้งสองฝ่าย พุดออมยอมให้ทั้งสองยุติกัน อย่าให้ไต่ยถึงหมู่บ้านเมืองเลยจะลำบากด้วยกันทั้งสองฝ่าย

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 198)

การวิเคราะห์อาชีพของชาวชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปได้ว่า ผู้เขียนกล่าวถึง อาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ ปลูกผัก ทำประมง เลี้ยงสัตว์ หาสัตว์ป่าและของป่ามาขายอาชีพเหล่านี้ อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินผืนป่าและแหล่งน้ำตามธรรมชาติเป็นสำคัญ และชาวชนบทจะทำอาชีพเหล่านี้ควบคู่กันไปตลอดทั้งปี แต่ธรรมชาติก็ยังมีความอุดมสมบูรณ์เพียงพอที่จะเป็นแหล่งทำมาหากินได้ แม้บางครั้งจะประสบภัยธรรมชาติบ้างก็ตาม ส่วนคนชนบทที่มีอาชีพรับราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะเป็นคนท้องถิ่นที่มีฐานะดี และมีอิทธิพลสูง สามารถทำงานดูแลทุกข์สุขของราษฎรได้ ชาวบ้านก็จะรักใคร่ นับถือ ท้องถิ่นก็จะเจริญพัฒนา แต่ถ้าเป็นคนไม่ดีก็ดักขีเอาเปรียบลูกบ้าน ลูกบ้านก็ต้องยอมอยู่ใต้อำนาจ อย่างไม่มีทางสู้

จากการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนชนบท ในด้านการตั้งถิ่นฐาน สภาพความเป็นอยู่และ อาชีพ สรุปได้ดังนี้ ผู้เขียนได้เสนอภาพการตั้งถิ่นฐานว่าอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน บ้าน วัด โรงเรียน ทำให้การไปมาหาสู่สะดวกและสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ง่าย สภาพความเป็นอยู่ของผู้คนอยู่กับธรรมชาติ มีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย และชาวชนบทก็สานทำอาชีพเกษตรกรรมซึ่งผู้เขียนมีแนวคิดที่ว่า จาก ผืนแผ่นดินที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติอยู่มาก ถ้ายันยันแข็งแล้วก็สามารถอยู่ได้อย่างเป็นสุข

2. ค่านิยม

สนธิ สมัการ (2520 : 33) ได้ให้ความหมายว่า “ค่านิยม หมายถึง แนวคิด แนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ที่คนในแต่ละวัฒนธรรมมีความนิยมชมชอบเลือกหรือยึดถือเอามาเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ของตน”

สาโรช บัวศรี (2525 : 8) ได้สรุปความหมายของค่านิยมว่า “หมายถึง สภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อหรือนิยามว่า ความยึดถือหรือยึดมั่น หรือเราควรกระทำหรือปฏิบัติ เพื่อจะบรรลุถึงความมุ่งหมายของสังคม หรือตัวเราเอง”

สรุปได้ว่า ค่านิยม หมายถึงแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคม และเป็นสิ่งที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่นิยมชมชอบให้กระทำหรือปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของสังคม เช่น ความกตัญญูต่เวทิต่ ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และการพึ่งพาตนเอง โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมไว้ในนวนิยายของเขา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ความกตัญญูต่เวทิต่

ความกตัญญูต่เวทิต่ ถือเป็นค่านิยมสำคัญที่ชาวชนบทยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คำนี้มาจากกตัญญู หมายถึง รู้อุปการะที่ท่านทำให้ กับกตเวทิต่ หมายถึง สนองคุณท่าน ซึ่งพระราชนิพนธ์ (2529 : 130) ได้ให้ความหมายว่า “ความรู้สึกลำบากในการอุปการะคุณ หรือบุญคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา การแสดงการตอบแทนบุญคุณต่อคนอื่น หรือสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ” ผู้เขียนได้สร้างตัวละครเยาวชนให้มีความกตัญญูต่เวทิต่ไว้ในนวนิยายของเขา ดังนี้

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก กล่าวถึง ความกตัญญูต่เวทิต่ของเด็กหนุ่มคนหนึ่ง เขาไม่ได้เรียนต่อเพราะครอบครัวยากจน ต้องออกจากโรงเรียนเพื่อมาบ่นสามล้อเลี้ยงแม่ เขายันทำงานมากเงินที่ได้มาทุกบาททุกสตางค์จะให้แม่หมด

ดังข้อความว่า

เนื่องจากแม่มีฐานะไม่ดี ไอ้เซ็ดจึงไม่ได้เรียนต่อมัธยมยึดอาชีพเป็นสารพัดป่นสาม

ล้อเลี้ยงแม่ ไอ้เซ็คเป็นเด็กหนุ่มนิสัยดี แม่เขาจะทำมาหากินด้วยอาชีพที่ต่ำต้อยก็ไม่ทำให้จิตใจเขา
ต่ำไปด้วยเลย เขายืนยันทำมาหากิน เงินทุกบาททุกสตางค์ที่ปั้นสามล้อได้เขาจะมอบให้แม่ทั้งหมด

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 34)

เรื่องหึงห้อยน้อยเพื่อนรัก กล่าวถึง เด็กผู้หญิงคนหนึ่งเธออยากจะเป็นเพื่อนกับ
เด็กขายนิสัยดี ขยันทำมาหากิน และมีความกตัญญูทวดเวทิต่อแม่

ดังข้อความว่า

หึงห้อยน้อยรักบัวหลวงเหมือนเพื่อนที่สนิทสนมกันมานาน บัวหลวงเป็นเด็กดี
มีความขยันขันแข็ง รู้จักช่วยพ่อแม่ทำงาน ความเป็นคนกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ของบัวหลวงทำให้หึง
ห้อยน้อยอยากเป็นเพื่อนด้วย แม่เขาจะไม่มีพ่อเลี้ยงดู บัวหลวงก็ไม่เคยย่อท้อ ช่วยแม่ทำมาหากิน
งานหนักเบาเขาสู้ทุกอย่าง

(หึงห้อยน้อยเพื่อนรัก : 29)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวถึง เด็กชายที่มีจิตใจดีงาม รักแม่ อยากคอยอยู่ดูแล
แม่ที่เจ็บป่วย แต่เขาก็ต้องไปรับจ้างเลี้ยงควาย เพื่อนำเงินมาซื้อข้าวซื้อยาให้แม่

ดังข้อความว่า

... อุดมอยากอยู่ดูแลแม่ในตอนกลางวัน แต่เขาก็ทำเช่นนั้นไม่ได้ ควายผู้ใหญ่
บ้านที่เขารับผิดชอบอยู่ทุกวันนั้นทำให้เขาและแม่มีข้าวหุงและมีเงินพอเจียดไปซื้อยาให้แม่กินแก้ไข้
อุดมนั่งคิดอยู่หลายตลบ เขาควรจะอยู่ดูแลแม่หรือไปเลี้ยงควายดี แต่แม่บอก
ว่า “ไปปล่อยควายเลี้ยงเถอะคม แม่มีอาการดีขึ้นกว่าทุกวัน ไม่ต้องเป็นเป็นห่วงแม่หรอก”

(ความภูมิใจของลอย : 68,70)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวถึง ลูกที่มีความกตัญญูทวดเวทิต่อพ่อแม่ ช่วยทำงาน
เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระในครอบครัว และยังช่วยดูแลตักเตือนน้องให้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่เพื่อช่วย
แม่ให้ไม่ต้องมาเหน็ดเหนื่อยอีก

ดังข้อความว่า

“พรตรดน้ำผักให้เสร็จนะ แม่กลับมาเหนื่อย ๆ อย่าให้แม่ต้องยุ่งอีก” พงศ์บอก
ขณะจัดแจงหาบถังตักน้ำจะก้าวลงเรือน ตักน้ำใส่ตุ่มเป็นงานประจำที่พงศ์จะต้องทำไว้คอยแม่ เรื่อง
หุงข้าวปลาแม่จะกลับมาทำเอง หากวันไหนพรตอยู่งาน พงศ์ก็ต้องทำแทน

“หัดเป็นคนรู้จักหน้าที่บ้าง มิใช่คอยแต่เกี่ยงคนอื่น กูจะไปหว่านแหกับสินนัดกัน
ไว้แล้ว” พงศ์หันมาบอกน้องชาย

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 87)

เรื่องรอยยับบนพื้นทราย กล่าวว่า เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของยายทำให้ลูกสาวและหลานชายต่างตั้งใจจะไปทำงานที่กรุงเทพฯ เพื่อจะได้เงินมารักยายที่กำลังป่วยอยู่

ตั้งข้อความว่า

... “เขาให้เงินเดือนละพันห้าสิบบาทนะ น้าหวินให้โทนไปเถอะ” โย่งเร่งเร้า
นางหวินยังอึ้งอยู่ นางตกใจไม่ได้ ในความรู้สึกของแม่ โทนยังอ่อนวัยไม่เหมาะจะเข้ากรุงเทพฯ ะ ไปทำงาน

“น่าจะลงไปเอง เจ้านายที่หน้าเคยอยู่เป็นแม่บ้านให้เขา ก็บอกไว้ว่าถ้าว่างเมื่อไรให้ไปทำงานกับเขาได้ นี่น้ายังห่วงยายเลยยังไม่ไป” นางหวินตอบ

“ให้ผมไปเถอะนะแม่นะ โย่งกับป่านก็ไป แม่จะได้เงินสามพันไว้รักษายาย”

(รอยยับบนพื้นทราย : 31)

จะเห็นได้ว่าผู้แต่งเน้นแนวคิดเรื่องความกตัญญูทดแทน โดยผ่านตัวละครที่เป็นเยาวชนชายหญิงให้คิดทำในสิ่งที่ตัวเองพอทำได้เพื่อแบ่งเบาภาระพ่อ แม่ และยายที่เลี้ยงดูพวกเขามา

2.2 ความเมตตากรุณา

ความเมตตากรุณา เป็นความประพฤติที่พึงามควรยึดถือปฏิบัติ ดังที่พระราชวรมุนี (2529 : 507) ได้ให้ความหมายว่า เมตตา คือความรัก ความไมตรี ความปรารถนาดี ความอยากให้ผู้อื่นมีความสุข และประสบแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ เมื่อรวมกันมีความหมายว่า ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข ความสงสารคิดช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ผู้เขียนได้เน้นแนวคิดเรื่องความเมตตากรุณาไว้ในนวนิยายของเขา ดังนี้

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวถึง เด็กที่มีความเมตตาต่อสัตว์ อยากช่วยให้มันพ้นทุกข์ จึงไม่ยิงมันเล่นเพื่อความสนุก แต่นำมาเลี้ยงไว้ถึงแม้มันจะนำเกลียดก็ตาม

ตั้งข้อความว่า

“เลี้ยงไว้ทำไม ไม่เห็นน่ารักเลย” ก้อมว่า

“ข้า ... ยิงมันไม่ลงหรอก เห็นตอนที่แม่มันเดินให้ลูกมันหลุด เพื่อมิให้ลูกกินลูกของมันแล้ว ข้าสงสารมัน แม่มันจะตายอยู่แท้ๆ ยังเป็นห่วงลูก” หูกางพูดเสียงเศร้าๆ ก้อมก็พลอยซึมไปด้วย

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 86)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่า เด็กชายคนหนึ่งมีน้ำใจดีงาม เมื่อเขาเห็นหญิงชราอนาถากำลังทำงานจนไม่ได้กินข้าวกลางวัน เขาจึงให้อาหารของเขาแก่หญิงชราและช่วยทำงานด้วย

ตั้งข้อความว่า

“ยายมาชุดตั้งแต่กินข้าวเช้าแล้ว ได้ปู้ยังไม่ถึงร้อยตัวมัดแต่ไปชุดแถวโน้นดินแข็งเหนียวด้วยเลยได้ปู้นิดเดียว” ยายบ๊วบอก

“ยายได้กินข้าวเที่ยงหรือยัง” ลอยถามเพราะรู้สึกสงสารหญิงชรา ดูท่าทางแกล้ง

เหนียว สังเกตจากได้ยินเสียงหายใจของแก่หอบแรง

“ข้าวกับไข่ทอดอยู่ในห่อยายกินซะ ฉันทันกับอุดมจะซดปุ่ต้อ” ลอยบอกแล้วเอา
เสียมกับแกะเดินหารูปขนาดที่ต้องการ

(ความภูมิใจของลอย : 53)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า เด็กชายสามคน ได้มาช่วยเหลือเจ้ามะเดื่อข้าง
น้อยให้รอดพ้นจากการถูกหมาในรุมทำร้าย
ดังข้อความว่า

ฝูงหมาในถูกทั้งสามขับไล่วิ่งหายไปในความมืด ยามใกล้ค่ำ ...

“ถ้าเราคนเดียวมาเจอมันเป็นฝูงอย่างนี้ ก็ลำบากเหมือนกัน เราต้องมีอาวุธ มีปืน
ยิงดี” มิตรบอก ความมืดแผ่คลุมทั่วบริเวณป่า อากาศเย็นลงอย่างรวดเร็วเสียงหริตหริ่งเรไรกรีดเสียง
ร้องดังสะเทือนหู เจ้าพลายน้อยไม่ยอมห่าง มันยืนวิหุยกวงงไล่ดูคนนั้นที่ตนนี้ที่ ส่วนแม่ข้างฝั่งตรง
จำปายังยืนจ้องมองลูกอยู่ในความมืดด้วยความเป็นห่วง

“เอ็งคงตกใจมากใช้มัยมะเดื่อ” มโนพูดพลางลูบหัวมันเบา ๆ

“ตอนเจ้ามะเดื่อกลับไปหาแม่มันเถอะ เราจะได้กลับบ้านเดี่ยวจะมืดไปกว่านี้”

มิตรบอก

“ใช่ ยังไม่มีไฟส่องทาง” เกินเห็นด้วย

(พระจันทร์ทรงกลด : 31-32)

เมื่อเจ้ามะเดื่อตายทุกคนเสียใจมาก เพราะพวกเขารักและเมตตา มัน เหมือนมันเป็นสมาชิกใน
ครอบครัว

ดังข้อความว่า

“น่าสงสารเจ้ามะเดื่อเหลือเกิน มันไม่น่าจะอายุสั้นอย่างนี้” ลุงเชิดเอ่ยขึ้น

“พวกเราในหมู่บ้านเลี้ยงช้างด้วยความรัก เหมือนมันเป็นสมาชิกในครอบครัวเรา
ไม่เคยให้มันทำงานหนักจนเกินไป ถ้าลุงคำมายได้รู้ข่าวนี้คงพากันเสียใจทั้งครอบครัว” ลุงเชิดพูด
เสียงเศร้า

(พระจันทร์ทรงกลด : 81)

ผู้เขียนได้นำค่านิยมเรื่องความเมตตากรุณา เพื่อเป็นการปลูกฝังค่านิยมนี้ให้แก่เยาวชนตั้งแต่
เยาว์วัย เช่น การรักษสัตว์ช่วยให้รอดพ้นจากอันตราย การช่วยเหลือคนชราทำงาน เป็นต้น

2.3 ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หมายถึง การอุทิศหนุน เจริญงาน แสดงน้ำใจดีต่อผู้อื่น ซึ่งคน
ในชนบทจะเน้นค่านิยมในด้านนี้มาก ทุกคนจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดเวลาในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่งการทำเพื่อส่วนรวม ดังที่ผู้เขียนกล่าวไว้ต่อไปนี้

เรื่องน้ำหาบเดียว กล่าวถึง ชาวบ้านช่วยกันขุดหน้าดินในที่นาให้ลึก เพื่อหมู่บ้านจะได้มีน้ำไว้ใช้ตลอดปี

ตั้งข้อความว่า

... “เราบอกให้พ่อพาชาวบ้านมาช่วยกันขุดให้ลึกๆ จะได้มีน้ำดื่ม น้ำใช้ตลอดแล้ง
ถึงจะไกลก็ยังดีกว่าไม่มีที่ไปตก จริงไหมพี่ผอยทอง” คำพันหันไปพูดกับผอยทอง
“นี่ ... ถ้าเราไปบอกพวกชาวบ้าน ใคร ๆ คงแหกกันมาตกที่นี่” บัวผันพูด
(น้ำหาบเดียว : 44)

ในชนบทที่หน้าบ้านมักจะมีโอ่งดินเผาใส่น้ำเย็นๆ ตั้งไว้ให้คนผ่านไปมาได้ดื่มกินตลอดเวลาเป็น
การแสดงความเอื้อเฟื้อต่อแขก

ตั้งข้อความว่า

“ยายฉันก็เคยบอกอย่างนี้เหมือนกัน หน้าบ้านยายจะมีโอ่งดินเผาใส่น้ำเย็นๆ มี
ฝาปิดมิดชิด ตั้งไว้ให้คนเดินผ่านได้แวะกินบ้านยายอยู่ใกล้ตลาดมีคนเดินผ่านไปมาตลอดวัน” บัวผัน
พูดถึงยายของตนบ้าง
(น้ำหาบเดียว : 13)

การมีน้ำใจช่วยเหลืองานของส่วนรวม โดยเฉพาะกิจของวัดเป็นการเสียสละที่ชาว
ชนบททำด้วยความเต็มใจ

ตั้งข้อความว่า

พ่อไปขลุกช่วยงานกำนันที่วัดทั้งวัน ความเป็นคนชอบช่วยเหลือผู้อื่นตามนิสัย
เคยบวชเรียนมานาน พ่อย่อมรู้และเข้าใจขั้นตอนพิธีการทางสงฆ์ได้ดี จนกำนันขุนต้องขอร้องเรียก
ตัวไว้ปรึกษา ทำให้งานดำเนินไปโดยราบรื่น ไม่มีบกพร่องไม่ว่าพิธีสงฆ์หรือการต้อนรับแขกเหรื่อที่
กำนันเชิญมา

(น้ำหาบเดียว : 69)

เรื่องป่าไผ่ขายทุ้ง กล่าวถึง การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีสิ่งของก็แบ่งปันกัน
ตั้งข้อความว่า

เดี่ยวพวกมันคงมาหาพวกเรา ยังไม่สายเท่าไรหรอกเก็บให้ได้เต็มตะกร้าเพื่อ
จะได้เอาไปแจกคนอื่นลวกจิ้มบ้าง อินตาบอก และทั้งจ้อย แล ต่างใช้เสียมขุดก้นดอกกระเจียว
ที่ฝังอยู่ใต้ดิน จนมันหลุดออกมาจากเหง้าแล้วจึงเก็บใส่ตะกร้า

(ป่าไผ่ขายทุ้ง : 60)

การช่วยเหลือเพื่อนบ้าน บางครั้งเป็นการให้ที่นาปลูกผัก และให้พันธุ์ผักที่เพาะไว้ในแปลง
พร้อมทั้งให้คำแนะนำในการปลูก

ดังข้อความว่า

วันต่อมา ... ที่นาของพ่อมีชาวบ้านหลายรายที่ไปขอปลูกผัก แม้จะอยู่ห่างไกล บ่อไปสักหน่อยทุกคนก็ยินดีจะหาน้ำไปรดผัก พ่อฉันเต็มใจที่จะช่วยเหลือเพื่อนบ้านอยู่แล้วจึงได้มอบพันธุ์ผักชนิดต่าง ๆ ที่เพาะไว้ในแปลง พร้อมทั้งให้คำแนะนำด้วยความเต็มใจในฐานะผู้ลงมือทำมาก่อน

(ความภูมิใจของลอย : 98-99)

เรื่องถล่มจักรวาล กล่าวถึง การแจ้งตำรวจช่วยให้เพื่อนบ้านไม่ต้องเสียทรัพย์สิน ทั้งยังเป็นการช่วยเจ้าหน้าที่บ้านเมืองปราบปรามผู้กระทำความผิดอีกทางหนึ่ง

ดังข้อความว่า

... ทางตำรวจได้รับโทรศัพท์จากเด็กชายที่เป็นพลเมืองดีซึ่งมาทราบภายหลังคือ บุตรชายของท่าน ทำให้ตำรวจนำรถสกัดจับโจรและได้ของกลางคืนทั้งหมด" ท่านสารวัตรพูดและยังได้เล่าเรื่องให้พ่อกับแม่ฟังอย่างละเอียด

"ถ้าไม่ได้หนูนั่นกับหนูโบเตย ผมคงจะเสียทรัพย์สินทั้งหมด หนูทั้งสองเป็นเด็กดี ผมขอขอบคุณมาก ๆ ครับ" พ่อของมยุรียกมือไหว้พ่อกับแม่

"เราอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกัน ก็ต้องพึ่งพาอาศัยอย่างนี้แหละ" แม่พูดขึ้น

(ถล่มจักรวาล : 27)

เรื่องป่าไผ่ขายทุง กล่าวว่า พวกเด็ก ๆ ช่วยกันจับควายที่หลุดมาจากต่างหมู่บ้านจึงได้รับเงินตอบแทนจากเจ้าของควาย แต่เพราะเด็ก ๆ มีน้ำใจช่วยเหลือจึงไม่ยอมรับเงินนั้น

ดังข้อความว่า

เด็กทุกคนคอยกวาดตามองอยู่บ่อย ๆ ว่าเมื่อไรจะเห็นเจ้าของควายเปลี่ยนตาม มาสักที

"คงตามหากันวุ่น ราคาควายตัวนี้เป็นหมื่นที่เดียวล่ะ" หวอยคาดคะเนราคาขณะจ้องมองควายเปลี่ยน ซึ่งตอนนี้มันเดินกินหญ้าร่วมกับฝูงควายตัวเมีย

สักครูใหญ่ ๆ ผู้ชาย 5-6 คน ต่างมีมีดพร้า บ้างก็มีปืนแก๊ปยาวสะพายติดหลังเดินใกล้เข้ามา ...

"ไอ้หนู ... พวกเอ็งเลี้ยงควายอยู่แถวนี้เห็นควายโตตัวใหญ่ มีเชือกติดหนีมาทางนี้บ้างหรือเปล่า"

"โน่นครับ ... มันกำลังกินหญ้าอยู่กับควายพวกผม แลกับจ่อยจับมันไว้ตั้งแต่ก่อนเที่ยง" อินตามอก

"ไหน ... คนไหนจับควายไว้" ชายอีกคนถาม "ลุงจะให้รางวัล พวกเอ็งมี 5 คน ไซ้มัย"

"พวกผมไม่รับหรอกครับ ที่จับไว้ก็เกรงมันจะหนีหายไปไกล" แลบอกเสียงหนักแน่น

“เอาซิ ... ลองให้ พวกเอ็งทำความดีก็ควรได้รับของตอบแทน” ชายเจ้าของควาย
ยืนธนบัตรใบแดง ๑ ให้ แม้จะกะยั้นกะยอให้ แต่แลกกับจ่อยก็ไม่รับเงินจำนวนนั้น

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 25-26)

ผู้เขียนได้เน้นค่านิยมเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ว่า มีอยู่ในคนชนบทมาก อาทิ ความสามัคคี
ร่วมใจกันทำงานเพื่อประโยชน์สุขของท้องถิ่น ขุดหาตาน้ำใต้ดิน ช่วยกันปลูกผัก ตลอดจนสวดส่งดูแลโจร
ผู้ร้าย และความมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยไม่คิดเป็นค่าตอบแทน

2.4 ความซื่อสัตย์สุจริต

ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความประพฤติด้วยความซื่อตรง ตั้งใจจริง ไม่คิด
คดทรยศ ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง กระมล ทองธรรมชาติ (2525 : 81) กล่าวว่า “ความซื่อสัตย์สุจริต
เป็นหลักในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของพลเมืองที่มีคุณธรรม และจริยธรรม อันจะทำให้ตัวเอง
และประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้ามั่นคง” ผู้เขียนได้เน้นแนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตในด้านความซื่อ
สัตย์ต่อคู่รักหรือคู่ครอง และความซื่อสัตย์ต่ออาชีพ ดังนี้

1) ความซื่อสัตย์ต่อคู่รักหรือคู่ครอง

เรื่องแผนรักแผนหลง กล่าวถึง ชายหนุ่มที่มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหญิงสาวที่เขา
รัก เขาไม่ยอมเชื่อเรื่องที่ผู้อื่นมายุยงให้ร้าย ทั้งยังย้ำให้สำนึกในความเป็นเพื่อน

ดังข้อความว่า

“ป่านนี้เพียงกับอาหมคงอยู่ในสวนอาหารหรือไม่กี่ศูนย์การคำที่ใดสักแห่งฉนั้นคง
ออกหักชะแล้วละงานนี้” เจนจิราพูดโดยไม่ได้สังเกตสีหน้าของฉนั้น

“ฉนั้นอย่าได้กังวลใจเลย เจน ... เออ ... เจนจะช่วยตามหัวใจให้ฉนั้น” เจนจิรา
หลุดคำพูดออกมาสมกับความตั้งใจ

“เจน ... เราเป็นเพื่อนกันนะ เจนก็รู้ว่าผมกับเพียงรักกัน” ฉนั้นระวังคำพูดเขาไม่
อยากใช้คำปฏิเสธที่กระทบกระเทือนความรู้สึกของหล่อน

(แผนรักแผนหลง : 41)

เรื่องรักเพียงฝัน กล่าวว่า เผ่าเป็นสามีที่ซื่อสัตย์ต่อภรรยามาก ไม่ยอมล่วงเกินหญิง
อื่นอันจะเป็นการทำร้ายจิตใจภรรยาของเขา

ดังข้อความว่า

“เรากับคุณกุลไม่เคยมีอะไรต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นการไปแรมคืนด้วยกันที่อุบลคราว
นั้น จนกระทั่งคืนที่คุณกุลไปค้างที่บ้าน กระทั่งเกิดความเข้าใจผิดกันวันนั้น เราไม่เคยล่วงเกินคุณกุล
เลย และไม่เคยคิดจะทำตามข้อเสนอของเพื่อนหากไม่เชื่อว่าเราพูดจริง หรือไม่ตอนนี้คุณกุลก็นั่งอยู่
ข้างหน้าเราแล้ว ถามคุณกุลดูซิ”

“จริงคะนันท์ เผ่าไม่เคยล่วงเกินคุณกุลเลย เผ่าเขารักระพิมากเกินกว่าที่จะทำร้าย
จิตใจระพิได้” กุลดีพูดเสียงหนักแน่น

(รักเพียงฝัน : 109)

2) ความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ ความซื่อสัตย์ในหน้าที่การงาน ไม่คดโกง
เรื่องดอกไม้มานที่เชิงภู กล่าวว่า ครู เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และพลเมืองดี ร่วมมือ
 กันทำงานด้วยความตั้งใจจริงซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ โดยไม่หวังเกรงใคร
 ดังข้อความว่า

“ผมตั้งใจที่โครงการนกกระเรียนคืนถิ่นได้ผลสะท้อนในทางดี เด็ก ๆ เลิกพกพา
 หนังสือตกกลายเป็นนกอนุรักษ์ตามชมรมต่าง ๆ ผู้ปกครองหลายคนที่หากินกับป่าอย่างลุ่มโมกบอ
 เลิกหลังจากแกได้ดูล่าเพลินที่ลูกสาวแสดงออกทีวี แกบอกว่าชินยัดป่าคงหากินด้วยการล่าสัตว์
 ก็อยเด็ก ๆ มัน ยังมีพรานอีกหลายคนบอกเลิกการล่าสัตว์” ครูอุทัยหยุดหายใจหัวหน้าภูกพจึงพูด
 ขึ้นว่า

“เราต้องร่วมมือกันนะ ถ้าหากเราจะเป็นอะไรไป ลูกหลานที่ยังอยู่เขาก็ยังจะได้รู้
 ว่าพวกเรารู้ไว้เพื่อพวกเขา” หัวหน้าภูกพหันมาทางถิ่น ที่เจียบฟังตลอดเวลา

“ผมยินดีร่วมมือด้วยความเต็มใจ แม้ชีวิตผมจะเป็นอะไรไป” ถิ่นเน้นเสียง

หัวหน้าภูกพยื่นมือให้ถิ่นจับกระชับแน่น สายตามีประสานสื่อถึงความรู้สึกถึง
 ความร่วมเป็นร่วมตายของคนทั้งสาม

(ดอกไม้มานที่เชิงภู : 248-249)

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวถึง ครูคนหนึ่งที่อยู่ทิศเวลาเพื่อทำงานตามวิชาชีพของ
 ตนอย่างเต็มที่ เขาคนเดียวสอนนักเรียน ชั้น ป.1 - ป.4 ในเวลาเดียวกัน
 ดังข้อความว่า

เมื่อมอบงาน ป.1 - ป.2 ทำ พ่อครูก็เดินเข้าชั้น ป.3 อธิบายแบบฝึกหัด
 ภาษาไทย พร้อมมอบงานแล้วเดินเข้า ชั้น ป.4 เป็นวิชา ส.ป.ช. พ่อครูก็ให้ทุกคนอ่านรายงาน
 หน้าชั้นแล้วไต่ย่อใส่สมุด พ่อครูก็ย้อนมานั่งพักเหนื่อยที่โต๊ะทำงานหน้าชั้นป.1 ก่อนจะจรดปลาย
 ปากกาตรวจงานเด็ก ๆ ที่วางกองสุมอยู่บนโต๊ะ

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 21)

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนเน้นแนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับการครอง
 เรือน และการประกอบอาชีพ ในการครองเรือนต้องมีความมั่นคง รู้จักถนอมน้ำใจกัน ส่วนในการประกอบ
 อาชีพต้องมีความตั้งใจจริง อุทิศตนและเสียสละ

2.5 ความขยันหมั่นเพียร

ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง การประพฤติอย่างแข็งขัน เป็นปกติสม่ำเสมอ ไม่
 เกียจคร้าน ไม่ปล่อยปละละเลย พระธรรมโกศาจารย์ (ม.ป.ป. 24) กล่าวว่า ขยัน หมั่น เพียร เป็นคำเดียว
 กัน ซึ่งผู้เขียนได้แสดงค่านิยมความขยันหมั่นเพียรไว้ดังนี้

เรื่องไผ่น้อย กล่าวถึง ความขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากินของหัวหน้าครอบครัว
 คราวทำให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

ดังข้อความว่า

“ตอนนี้ค่อยหายใจหายใจคอดคล้อง ไม่เหมือนตอนแต่งงานใหม่ พี่คำตันก็ขยันเลี้ยงไก่ เหล้าบุหรีก็ไม่แตะต้อง ตอนเย็นสอนพิเศษเด็ก ๆ รายได้ก็เพิ่มขึ้นอีก” พี่สองก็เสริมขึ้นตาเป็นประกายทอดมองพี่คำตันอย่างชื่นชม

(โหมน้อย : 156)

เรื่องยอดรักผู้กอง กล่าวถึง ความขยันอดทนทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน เธอมีอาชีพเป็นครู หลังจากเธอกลับจากโรงเรียนก็เข้าครัวทำอาหารไว้ให้บิดา เสร็จแล้วจึงไปสอนพิเศษกว่าจะกลับถึงบ้านก็มีค่ามากแล้วเช่นนี้เป็นประจำ

ดังข้อความว่า

จริญญา เข้าครัวทำกับข้าว หลังจากกลับจากโรงเรียนเปลี่ยนเสื้อผ้าแล้วไม่ได้พักเหนื่อย หล่อนต้องเข้าครัวทำกับข้าวสำหรับทุกคน นายมนัสรู้สึกเห็นใจลูกสาวมาก ...

พอทำกับข้าวเสร็จ จริญญาจะรีบอาบน้ำเตรียมตัวไปสอนพิเศษหล่อนจะได้เข้าบ้านสองทุ่มกว่าทุกวัน อาหารค่าของหล่อนเกือบสามทุ่มเป็นประจำ

(ยอดรักผู้กอง : 36)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวถึง พ่อบ้านที่ได้รับคำชมเชยว่ามีความขยันหมั่นเพียรในการหารายได้ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ครอบครัวอื่น ๆ

ดังข้อความว่า

ท่านนายอำเภอกล่าวชื่นชมความขยันหมั่นเพียรของพ่อและทุกคน ท่านบอกว่าอยากให้ชาวบ้านทุกคนรอบครัวทำเช่นนี้จะได้มีรายได้เข้าครอบครัว นายอำเภอยังเน้นอีกว่าจะหางบประมาณสักก้อน ทำโครงการน้ำได้ดินมาช่วยในการเกษตรของชาวบ้านในฤดูแล้ง

(ความภูมิใจของลอย : 98)

เด็ก ๆ ชาวชนบทส่วนใหญ่ เป็นเด็กขยันขันแข็ง ช่วยเหลืองานในครอบครัวเมื่อกลับจากเลี้ยงควาย ก็หุงข้าว ตักน้ำ และช่วยดูแลแม่ที่เจ็บป่วย

ดังข้อความว่า

“หลังจากใส่ควายเข้าคอกไม่ทันได้นั่งให้หายเหนื่อย อุ้มก็เข้าครัวตั้งหม้อข้าวไว้แล้วก็ไปตักน้ำใส่โอ่ง กว่าข้าวจะเดือดก็ได้น้ำสองหาบ น้ำก็มัวแต่ป่วยกระเสาะกระแสะ ช่วยงานอะไรอุ้มไม่ได้เลย” ลอยมองตามแววตาที่หม่นหมองเห็นแววห่อหุ้มอยู่ในดวงตานั้น

(ความภูมิใจของลอย : 82)

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนได้เน้นค่านิยมเรื่องความซนหมั่นเพียร ให้กับครอบครัวพ่อแม่บ้านแม่บ้าน และเด็ก ๆ จะช่วยกันทำมาหากินและช่วยงานบ้าน ผู้ที่มีความซนมาก ๆ จะได้รับคำชมเชยยกย่อง เพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ

2.6 การพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเอง คำนี้ วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (2529 : 9) ให้ความหมายว่า “คือความสามารถที่จะสนองความต้องการโดยการกระทำของเราเองได้” และ บุญร่วม ทิพพศรี (ม.ป.ป. : 61) ให้ความหมายว่า “คือการปฏิเสธการยอมพึ่งสิ่งทั้งหลายอื่น ปฏิเสธการอ่อนน้อมสิ่งทั้งหลายอื่น” ค่านิยมในการพึ่งตนเองนี้ ผู้เขียนได้กล่าวไว้ดังนี้

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่า หญิงสาวคนหนึ่งพยายามพึ่งตนเองไม่ยอมไปรบกวนใคร แม้ชาวบ้านอื่น ๆ อยากจะช่วยเหลือก็ตาม

ดังข้อความว่า

คนในหมู่บ้านรักและชอบพอกับแก ชักชวนไปอยู่ด้วย แต่ยายบ๊วยอมรับปากว่าจะไม่ไปอยู่กับใคร แกบอกว่าไม่ยากรบกวนใคร ที่ชาวบ้านช่วยเหลือให้ข้าวกินก็เป็นบุญคุณลั่นเหลือแล้ว แม้จะอายุมากแล้ว ยายบ๊วยก็ยังแข็งแรงช่วยตัวเองได้แกจึงสมัครใจอยู่คนเดียวในกระท่อม นั้น

(ความภูมิใจของลอย : 51)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองเขียด ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน เพราะต่างเข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาตนเอง

ดังข้อความว่า

หมู่บ้านหนองเขียดค่อยพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น พวกชาวบ้านกระตือรือร้นทำงานที่กำลังเริ่มต้น คนไม่คิดจะทำแต่แรกเพราะคิดว่าจะเป็นการชดบ่อ หาบปุ๋ยเอาไปใส่नाให้ผู้ใหญ่ฟรี ๆ ผลประโยชน์ที่ได้มันเพียงนิดเดียว ก็เลิกล้มความคิดนั้น แม้กระทั่งอยู่เวรยามค้ำคินพวกที่ไม่เคยมาร่วมก็พากันมา เพราะต่างก็เข้าใจในเจตนาของครูโซนและผู้ใหญ่บ้านว่าทำเพื่อชาวบ้านจริง ๆ

(ตะวันทรงกลด : 49-50)

เรื่องแผนรักแผนลวง กล่าวถึง การพึ่งตนเองอย่างไม่ย่อท้อของเด็กสาวคนหนึ่ง หาบขมขาย จนสามารถเข้าเรียนมหาวิทยาลัยได้

ดังข้อความว่า

... อินธิดากับน้องชายกำลังหาขมออกเร่ขาย วันนี้เป็นวันหยุดไม่ได้ไปมหาวิทยาลัย อินธิดาช่วยแม่หาขมขายไปตามตรอกซอกซอย

(แผนรักแผนลวง : 471)

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนได้เน้นค่านิยมในเรื่องการพึ่งตนเองว่า ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชนหรือลูกบ้าน ควร พยายามใช้ความสามารถของตนเองให้เต็มที่ก่อนที่จะไปรบกวนขอความช่วยเหลือผู้อื่น

จากการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมของสังคมในชนบท จากนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณสรุปได้ว่า ผู้เขียนเน้นแนวคิดในด้านค่านิยมความกตัญญูกตเวที โดยเน้นให้เยาวชนแบ่งเบาภาระและตอบแทนบุญคุณของบุพการีและญาติผู้ใหญ่ ค่านิยมความเมตตากรุณาที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลกโดยการช่วยเหลือให้เขาพ้นทุกข์ตามกำลังความสามารถที่จะช่วยได้ ค่านิยมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต้องร่วมมือกันทำงานเพื่อส่วนรวม โดยไม่คิดเป็นค่าตอบแทน ต้องแบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภค ต้องช่วยดูแลทรัพย์สินสิ่งของ สอดส่องกำจัดคนชั่วให้หมดไปจากสังคม ค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริตที่คู่รักและคู่ครองพึงมีต่อกัน ตลอดจนความซื่อสัตย์สุจริตในหน้าที่การงานและวิชาชีพของตน ค่านิยมความขยันหมั่นเพียร โดยเน้นการทำงานของสมาชิกในครอบครัว เช่น พ่อบ้าน แม่บ้าน และเด็ก ๆ จะต้องมีความขยันหมั่นเพียร เพื่อสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง กับทั้งยังเป็นตัวอย่างแก่บุคคลอื่น ๆ และสุดท้ายค่านิยมการพึ่งตนเอง ผู้เขียนเน้นให้ทุกเพศทุกวัยคิดหาวิธีช่วยตัวเองให้อยู่ได้ และช่วยสร้างสังคมของตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

3. ขนบธรรมเนียมประเพณี

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (2521 : 2) ให้ความหมายของขนบประเพณีไว้ว่า คือ ประเพณีที่วางเป็นระเบียบพิธีการไว้ชัดเจน หรือโดยรู้กันเองก็ได้ว่าควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร เช่น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ การเกิด การบวชนาค การแต่งงาน การตาย และประเพณีทางศาสนา เป็นต้น

วิเชียร รักการ (2529 : 48) ได้แบ่งประเพณีออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ประเพณีส่วนบุคคล ได้แก่ ประเพณีการแต่งงาน การเกิด การตาย การบวช การขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญอายุ
2. ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ประเพณีทางศาสนาต่าง ๆ เช่น การทำบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา ประเพณีในวันสำคัญ ๆ เช่น ตรุษ สารท ลอยกระทง สงกรานต์ เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมควรประพฤติปฏิบัติร่วมกันในโอกาสนั้น ๆ

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงแบ่งประเพณีไว้ 3 ประเภท คือ

1. ประเพณีส่วนบุคคล หรือมักเรียกว่าประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละคนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เช่น ประเพณีการทำขวัญ 3 วัน โขนจุก บวชนาค แต่งงาน ทำบุญอายุ พิธีศพ ให้วพระ ฯลฯ
2. ประเพณีส่วนชุมชน ได้แก่ ประเพณีที่คนในสังคมทำร่วมกันเป็นส่วนรวมส่วนใหญ่ เป็นประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ และเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น ประเพณีสงกรานต์ ทอดกฐิน เทศน์มหาชาติ ลอยกระทง ฯลฯ

3. ประเพณีส่วนรัฐบาลได้แก่ประเพณีที่รัฐบาลจัดขึ้น รวมทั้งพระราชพิธีต่าง ๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามแบบราชประเพณีโบราณหรือตามที่ทรงมี พระราชประสงค์ให้จัดทำขึ้น

จึงสรุปได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีคือ สิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผนของสังคมที่ได้ประพฤติสืบทอดกันมา แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเพณีส่วนบุคคล อันเกี่ยวข้องกับชีวิต คือ การเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย เป็นต้น และประเพณีส่วนรวม อันเป็นประเพณีที่คนในสังคมทำร่วมกันเกี่ยวข้องกับเทศกาลต่าง ๆ และเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การไปวัดทำบุญ เทศกาลตรุษสงกรานต์ การเทศน์มหาชาติ เป็นต้น

ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชาวชนบทอีสานยึดถือปฏิบัติทั้งที่เป็นประเพณีส่วนบุคคล และประเพณีส่วนรวม ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

3.1 ประเพณีส่วนบุคคล

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตส่วนบุคคลของคนชนบท ได้แก่ ประเพณีที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละคนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เช่น การบวช การแต่งงาน การตาย เป็นต้น

3.1.1 การบวช

การบวชเป็นประเพณีที่มีอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยมานานแล้ว ถือว่าเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เมื่อบวชแล้วจะได้เล่าเรียนธรรมวินัยพุทธทศจะบังเกิดความรู้ มีความประพฤติดี ทั้งกาย วาจา ใจ เรียบร้อย รู้จักบาปบุญคุณโทษ เป็นคนเต็มคน บางครั้งเรียกว่าคนสุกแล้ว การบวชมี 2 ระยะ คือ การบวชเป็นสามเณร และการอุปสมบท

การบวชเป็นสามเณร

ในสมัยก่อนเด็กผู้ชายโดยมากจะต้องบวชเณร เพราะเท่ากับเป็นการเข้าโรงเรียนฝึกให้มีศีลธรรม เพื่อเป็นหลักของชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยมีพระสงฆ์ ให้ความรู้ ในทางวิชาช่าง วิชาแพทย์ และวิชาหนังสือเป็นอย่างดี การบวชเณรจึงมีความสำคัญแก่เด็กในสมัยนั้นมาก

การบวชเณร คือ การบวชของเด็กชายอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไปจนก่อนถึง อายุ 20 ปีที่จะอุปสมบทเป็นพระ พุทธศักราช 2522 : 17) กล่าวว่า “การบวชเณรไม่ใช่งานสำคัญเท่าการบวชพระ โดยมากมักทำกันเงียบ ๆ เฉพาะวงศ์ญาติ ภายหลังเด็กโกนจุกแล้ว ผู้ใหญ่ก็จัดดอกไม้ธูปเทียน ไตรครองเครื่องใช้สอย แล้วแต่งตัว โกนหัว โกนคิ้ว ตัดเล็บให้เรียบร้อยแล้วก็พาเด็กนั้นไปที่วัด จุดธูปเทียนดอกไม้บูชาพระพุทธรูป แล้วนำดอกไม้ธูปเทียนที่ทำเป็นแพแล้วเข้าไปถวายตัวกับอุปัชฌาย์ พระสงฆ์ผู้ใหญ่ซึ่งรับเป็นผู้อุปการะต่อไป เมื่อท่านให้ศีลให้โอวาท ให้ครองผ้าเหลืองแล้วก็เป็นอันว่าเป็นเณร” โชติ ศรีสุวรรณ ได้กล่าวถึงการบวชเป็นสามเณรไว้ในนวนิยายดังนี้

เรื่องเณรน้อย กล่าวว่า การบวชเป็นสามเณร ไม่ได้กำหนดอายุ ถ้าเด็กพอจะรู้ความบ้างก็สามารถบวชได้แล้ว จึงเป็นค่านิยมของเด็กชนบทที่มักจะบวชเณรกันมาก

ดังข้อความว่า

... ธรรมดาโน้นจะบวชพระหรือที่ว่าอุปสมบทนั้น อายุต้องยี่สิบปีบริบูรณ์ขึ้นไป จึงจะบวชพระหรืออุปสมบทได้ ส่วนบวชเณรหรือบรรพชานั้นไม่มีกำหนดอายุ พอรู้ความไล่ไก่ไล่กาได้ก็สามารถบวชได้แล้ว

(เณรน้อย : 1)

สามเณรจะต้องท่องบทสวดมนต์ในหนังสือเจ็ดตำนาน และต้องท่องบทปฏิสังขยาเพื่อให้ศีลให้พรแก่ญาติโยมที่มาทำบุญ

ดังข้อความว่า

หลวงตาบ๊วยบอกว่าถ้าฉันช้าไม่ให้ศีลให้พร ไม่ว่าปฏิสังขยา คายไปจะบาป เกิดเป็นควายบักตุ้ (ควายเขาเก เขาหยิกงอ) โดนชาดใช้แรงงาน เพราะฉันของญาติโยมแล้วไม่ได้ชดใช้เขา

เณรสมก็กลัวตัวเองบาปตายไปเป็นควายอย่างหลวงตาบ๊วยบอก จึงพยายามท่อง

เจ็ดตำนาน ทองผิวดุกไปตามเรื่อง จนได้ยืนถึงหูลงตาบัวเข้า

“ทองเจ็ดตำนานไม่ถูกก็บาปนะเนรมิต อ่านไม่ออกตัวไหนก็ตามจะถามเนรมิต
หรือเนรมิตช่วยก็ได้

(เนรมิต : 22)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า การบวชเนรมิตไม่ยุ่งยาก เพียงแต่มีอาหาร ผักสับ
จิ๋วและโกนศีรษะให้เรียบร้อย ไปหาเจ้าอาวาสวัดก็บวชได้

ตั้งข้อความว่า

กำหนดวันบวชเนรมิตมาถึง แม่และยายของมโนก็มาร่วมงานด้วยความยินดี การ
บวชเป็นเนรมิตไม่ต้องจัดงานให้ยุ่งยาก เพียงข้าวหม้อแกงหม้อ พร้อมด้วยสบงจิ๋ว และโกนศีรษะ
เรียบร้อยแล้ว ก็พากันมาหาเจ้าอาวาสวัด

(พระจันทร์ทรงกลด : 82)

สามเนรมิตสี่สิบข้อ ต้องศึกษาพระธรรมวินัย ไม่ฉันข้าวเย็น ไม่เล่นชุกชอน และต้องทำวัตร
ทุกเช้าเย็น จึงจะได้บุญกุศลอุทิศให้กับช้างที่ตายไป

ตั้งข้อความว่า

“บวชเนรมิตแล้วต้องรักษาสี่สิบข้อให้ดีไม่กินข้าวเย็น ไม่เล่นชุกชอนเหมือนเด็ก ๆ
ตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัย ทำวัตรทุกเช้าเย็น จะได้อุทิศส่วนกุศลไปให้เจ้าช้างน้อย” หลวงพ่อถือ
โอกาสอบรมสั่งสอน หลังจากสามเนรมิตเรียบร้อยแล้ว

(พระจันทร์ทรงกลด : 83)

การอุปสมบท

การอุปสมบท คือ การบวชพระนั่นเอง สังคมไทยนิยมยกย่องว่า ผู้ชายที่บวชเรียบ
ร้อยแล้วเป็นผู้มีความรู้ เป็นผู้มั่งมีปัญญา ดังจะเห็นได้จากคำเรียกขานว่า “กิด” ซึ่งเป็นคำที่กร่อนมาจาก
“บัณฑิต” นั่นเอง ผู้ชายไทยที่นับถือพุทธศาสนาทุกคน จึงควรอุปสมบทเป็นพระ เพื่อจะได้ศึกษาธรรมะ
อย่างถ่องแท้ และนำมาใช้เป็นหลักยึดถือในการดำรงชีวิตต่อไป

เมื่อชายอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ถือว่าเข้าวัยผู้ใหญ่จะต้องมีความรับผิดชอบที่จะ
ครองตนและสร้างหลักฐานต่อไป การจัดงานบวชโดยทั่วไปจะจัดก่อนบวชหนึ่งวัน มีการทำขวัญนาค ใน
วันบวชก็จะมีการแห่ไปวัด พ่อ แม่ ผู้ปกครองก็จะจูงแขนเข้าโบสถ์ เป็นการแสดงความชื่นชมยินดี แล้ว
ทำพิธีบวช นอกจากนี้การบวชพระยังถือว่าการทดแทนบุญคุณพ่อแม่อีกด้วย ผู้เขียนได้กล่าวถึงการ
บวชพระหรืออุปสมบทไว้ดังต่อไปนี้

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวถึง การอุปสมบทลูกชายและหลานชายกำนันบ้าน
หนองกระโดน จัดเป็นงานใหญ่เพราะเจ้าภาพมีฐานะดีมีคนรู้จักมาก ให้ท่านพระครูเจ้าคณะอำเภอบ้าน
หมอนาค มีการทำขวัญนาค การจัดเลี้ยง และมีมหรสพสมโภช เช่น ดนตรี ลำเพลิน ภาพยนตร์ และมีช่าง
มาร่วมขบวนแห่หน้าเกี้ยวสิบเชือก เป็นงานที่จัดอย่างสมเกียรติสมศักดิ์ศรีของผู้นำชุมชน เพื่อให้รู้ทั่วกัน

ตั้งข้อความว่า

... บ้านเจ้าภาพ ซึ่งเป็นบ้านกำนันประจำตำบล มีฐานะดี เป็นที่รักนับถือของผู้คนในตำบลบ้านหนองกระโดน กำนันบวชลูกชายกับหลานชายอีกสองคนการจัดงานครั้งนี้นับเป็นงานใหญ่ไม่เคยมีใครในตำบลจัดได้เพียงนี้ แม้จะเป็นการบวชเพียงไม่กี่วันกำนันก็จัดอย่างสมฐานะ สมศักดิ์ศรี

ตามกำหนดการนั้น หลังเพลจะมีการโกนผมหน้าโดยท่านพระครูเจ้าคณะอำเภอ พระผู้ใหญ่ของคณะสงฆ์ในอำเภอ ... จากนั้นก็จะเป็นการทำขวัญนาคนไปจนเสร็จพิธีเอาตอนเย็นการเลี้ยงร่วมสังสรรค์จะเริ่มจากพิธีทำขวัญนาคนเสร็จไปเรื่อย ๆ เป็นช่วงที่แขกผู้มีเกียรติมาร่วมงานมากที่สุด สนามหน้าบ้านกำนันจัดวางโต๊ะเก้าอี้สำหรับกินเลี้ยงระหว่างงานเลี้ยงดำเนินไป มหรสพต่าง ๆ มีดนตรี ลำเพลิน และภาพยนตร์ก็ทยอยทำการแสดง ...

ช่วงที่ถูกว่าจ้างมาร่วมขบวนแห่นาคมาจากหลายหมู่บ้าน รวมขบวนร่วมยี่สิบ เชือก มโน มิตรและเถิน ก็นำขบวนมาคอยเวลาที่ได้ร่วมขบวนแห่ ...

(พระจันทร์ทรงกลด : 30)

เรื่องเนรน้อย กล่าวหา ผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ในชนบทจะมีคำเรียกนำหน้าชื่อว่า “ทิด” เช่น ทิดเป่า ทิดอ้อม ซึ่งยังคงประพฤติปฏิบัติแบบปุถุชนอยู่

ตั้งข้อความว่า

“พี่ทิดฉันขอนกคุ้มตัวเมียสักตัวน่ะอยากเลี้ยงไว้ให้มันอึดให้ฟัง” (อึดคือการร้องของนกคุ้มตัวเมีย)

ฉันเอ่ยปากขอนกคุ้มตัวเมียกับทิดเป่า เพราะเกิดคิดอยากจะได้เลี้ยงไว้ดูเล่นสักตัวเมื่อทิดเป่าผ่านไปแล้ว ฉันเปิดหนังสือเจ็ดตำนานขึ้นเตรียมจะท่อง เย็นนี้หลวงตาจะให้ท่องให้ฟังหลังจากทำวัตรเสร็จ

ท่องเจ็ดตำนานยังไม่ทันจบวรรค เสียงเนรชัยร้องทักพี่ทิดอ้อมคนในหมู่บ้านทำให้สมาธิฉันวอกแวกของฉันกำลังจะสงบเสียงเพราะเจ็ดตำนานข่ม กลับวอกแวกขึ้นมาอีก

(เนรน้อย : 18)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า โทณบวชเรียนได้หนึ่งพรรษา ชาวบ้านเรียกว่าทิดโทณ เพื่อจะได้แตกต่างกับคนที่ยังไม่ได้บวช

ตั้งข้อความว่า

ลุงคำมายกับป้านิ่มนวลมีลูกชายสองคน คนแรกชื่อโทณ บวชเรียนได้หนึ่งพรรษาคอนทัวไปจึงเรียกว่าทิดโทณ

(พระจันทร์ทรงกลด : 48)

การบวชพระถือว่าเป็นการทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ และตอบแทนค่าน้ำนมด้วย

ดังข้อความว่า

“ข้ากำลังฟังเพลงเจ้านาคลวาช โดขึ้นข้าอยากจะมีงานทำดี ๆ เหมือนลูกหลาน
ท่านนั้น จะได้มีเงินเดือนมาเลี้ยงแม่กับยาย แล้วข้าจะลงงานบวชเพื่อทดแทนบุญคุณและค่าน้ำนม
ของแม่อย่างนี้ ...”

(พระจันทร์ทรงกลด : 39)

จากการวิเคราะห์จะเห็นว่า ผู้เขียนชื่นชมกับการบวชเป็นสามเณร และการอุปสมบทตามธรรมเนียมประเพณีไทย เพราะเป็นการฝึกนิสัยกุลบุตรให้รู้จักครองตนไปในทางที่ถูกต้องดีงามและเป็นการทดแทนบุญคุณบุพการีทั้งยังเป็นการสืบพระศาสนาอีกด้วย การบวชทำให้คนในชุมชนได้ร่วมมือร่วมใจกันในการจัดงานด้วยความยินดี ก่อให้เกิดความเป็นมิตรและสามัคคีกัน พร้อมทั้งเกิดความสงบสุขในสังคม

3.1.2 การแต่งงาน

การแต่งงาน เป็นการตั้งครอบครัวของคนไทยซึ่งเป็นประเพณีมาแต่โบราณ เสฐียรโกเศศ (รัง คิริทัศนกุล. 2516 : 95 ; อ้างอิงมาจาก เสฐียรโกเศศ) กล่าวถึงข้อความตอนหนึ่งในบทสวดขวัญสาว ของชาวภาคอีสานในวันประกอบพิธีแต่งงานว่า เพื่อประกาศความเป็นคู่หมั้น ให้เจ้าโคตรตายารู้เห็นกันทั้งสองฝ่ายก่อน จะได้เป็นสักขีพยานรู้เห็นว่าทั้งสองได้เป็นสามีภริยากันตามประเพณี โดยทั่วไปผู้ชายจะคิดถึงการแต่งงานหลังจากบวชเรียนมาแล้ว หรือถ้าหากว่าผู้ชายยังไม่ได้บวชเรียนตามประเพณี แต่อยากแต่งงาน ถ้าผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเห็นด้วยก็แต่งงานกันได้ตามประเพณี โชติ ศรีสุวรรณ ได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

เรื่องทุ่งลมพล กล่าวว่า ผู้ใหญ่บ้านมาทาบถามสู่ขอหญิงสาวให้ลูกชาย พ่อของหญิงสาวถามว่าบวชเรียนหรือยัง ทั้งนี้เพราะสังคมชนบทนิยมผู้ชายที่บวชเรียนแล้ว

ดังข้อความว่า

“ฉันว่าจะมาทาบถามหนูดอกไม่ไปเป็นทองแผ่นเดียวกัน ครูใหญ่จะว่ายังไง”

“ตอนแรกจะให้แม่ขึ้นมามีด้วย แต่เขาบอกให้เอาเฒ่าแก่ มาสัก 4-5 คน ฉันว่ามันเปลืองเหล้ายาปลาบั้งครูใหญ่เปล่า ๆ” ผู้ใหญ่คร่ำมว่า

“อ้อ เจ้าพจน์เระ บวชเรียนหรือยัง” ครูใหญ่ถาม

“ยัง อยากให้มันเบียดเสียก่อน” ผู้ใหญ่คร่ำมตอบน้ำเสียงแจ่มใส

“ถ้าเด็กมันรักมันชอบกันก็จะเป็นไรไป ถ้าเขาไม่รักไม่ชอบก็อีกเรื่อง เราก็ได้แต่ถือสุภาสิตปลุกเรือนตามใจผู้อยู่ ผู้อยู่ตามใจผู้นอน” ครูใหญ่กล่าวยิ้ม ๆ

(ทุ่งลมพล : 94)

ถ้าฝ่ายชายมีฐานะยากจน แต่ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงอนุญาตก็แต่งงานกันได้ ส่วนพิธีการนั้นก็เพียงให้ญาติผู้ใหญ่รับรู้ว่าเท่านั้น เช่น

เรื่องวัยรุ่นรัก กล่าวว่า ชายหนุ่มมาบอกแม่ว่า ทางพ่อแม่ของฝ่ายหญิงอนุญาตให้แต่งงานได้ เรื่องสินสอดทองหมั้นนั้นแล้วแต่ฝ่ายชายจะจัดหาไป ถ้าไม่มีก็ทำเพียงบอกผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือให้รับรู้ไว้ ซึ่งแม่บอกว่าถ้าลูกรักกันจริงก็ไม่ขัดข้อง จะเอาเงินทองที่เก็บสะสมไว้ใส่ขันหมากก็พอ

ดังข้อความว่า

บุญเชิดรีบนำข้าวมาเล่าให้แม่ฟังว่า ทางพ่อแม่ของบังอรบอกให้ไปสู้ขอ
 “เรื่องสินสอดทองหมั้น พ่อแม่เขาก็บอกว่า แล้วแต่จะจัดหาไป หรือหากจะไม่มี
 จริง ๆ ก็ทำเพียงขึ้นผีให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นญาติรู้กันเท่านั้นก็พอ หรือแม่คิดอย่างไร”
 “แม่นะไม่รังเกียจหรอก แม่แข่งขาบังอรจะไม่สมประกอบ พิกการเท่านั้นไม่เป็น
 อุปสรรคในการทำมาหากินหรอกถ้าเอ็งรักมันแม่ก็ไม่ขัดข้อง เงินทองที่เก็บหอมรอมริบไว้คงจะพอ
 ใส่ขันหมากไป ...”

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 114)

แต่ถ้าเป็นการทำผิดประเพณี เช่น หม่อมสาวหนีตามกันไป ก็ต้องดำเนินการให้ถูกต้องเหมาะสม
เรื่องน้ำหีบเดียว กล่าวว่า หญิงสาวหนีตามหนุ่มบ้านเดียวกัน พ่อแม่โกรธมากจะ
 ตัดขาดไม่ยอมให้ไปเผาผี แต่ผู้ใหญ่บ้านบอกว่าคนบ้านเดียวกัน ควรจัดส่งเฒ่าแก่มาตกลงกันทำพิธีขอขมา
 ให้ถูกต้องตามประเพณี

ดังข้อความว่า

เกิดเรื่องไม่ดีไม่งามขึ้นฝอยทองพี่สาวบัวผันหอบผ้าผ่อนหนีตามหนุ่มบ้านเดียวกัน
 กัน ทั้งสองฉวยโอกาสตอนออกไปตักน้ำบ่อแต่เข้ามิด ...

“ฉันจะตัดแม่ตัดลูกกับมัน ฉันตายก็อย่าให้อีฝอยทองมาเผาผี ฉันเหลือใจ...
 เหลือใจลูก ... เหลือใจหลาย” อาบัวตืออกซกหลมราวกับคนเสียสติ

“ถ้าอยากให้เรื่องเป็นไปทางดี เขาก็จัดการเฒ่าแก่มาพูดมาคุยตกลงกันคน
 บ้านหนึ่งเมืองเดียวกันคงพูดกันรู้เรื่อง” ผู้ใหญ่คำดาออกความเห็น

อีกสองวันต่อมา พ่อแม่ทิดบุญลือพร้อมด้วยเฒ่าแก่ที่เป็นญาติผู้ใหญ่ ได้มา
 พูดคุย ...

“มันได้ผิดกันแล้ว ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร มาทำพิธีขอขมาตกลงแต่งงานให้ถูกต้อง
 ตามประเพณีอย่างนี้ดีแล้ว” พ่อในฐานะญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงพูดกับพ่อฝ่ายชายวันนั้น ซึ่งโดยส่วน
 ตัวก็รู้จักกันดี

“ก็จะแต่งมาให้สมหน้าสมตาพ่อแม่กันแหละ” พ่อแม่ฝ่ายชายยืนยัน

พิธีแต่งงานระหว่างฝอยทองกับทิดบุญลือก็ได้จัดขึ้นในเร็ววันตามความต้องการ
 ของอาปลั่งกับอาบัวเพราะอยากให้แล้ว ๆ ไป หากนานไปก็มีวายเป็นขี้ปากคนอื่น

(น้ำหีบเดียว : 63-64)

จะเห็นว่าผู้เขียนมีแนวคิดเกี่ยวกับการแต่งงานว่า การแต่งงานเป็นการสร้างครอบครัว ซึ่งฝ่าย
 ชายควรผ่านการบวชเรียนมาก่อนเพื่อความเป็นผู้นำครอบครัว การแต่งงานควรทำให้ถูกต้องตามประเพณี
 อาจทำพอเป็นพิธีเพียงให้ญาติผู้ใหญ่รับรู้ก็ได้ แต่ไม่ควรหนีตามกัน เพราะจะทำให้ห้อยอายเสื่อมเสียชื่อเสียง
 วงศ์ตระกูล

3.1.3 การตาย

การตายเป็นการสิ้นสุดของชีวิต คนตายไปแล้วไม่สามารถจะทำอะไรได้จึงตกเป็นภาระของผู้ที่อยู่เบื้องหลังที่จะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับการตายให้เป็นไปตามประเพณี

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายเริ่มตั้งแต่พิธีการทำศพ การทำบุญให้ผู้ตาย และการเผาศพ ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ จะจัดมากน้อยเพียงใดก็แล้วแต่ความเหมาะสม เช่น การตั้งศพบำเพ็ญกุศล การสวดบังสุกุล การเผาศพ และทำพิธีอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ส่วนในชนบทการใช้เมรุเผาศพจะสร้างเมรุชั่วคราว มีจุดพลุ ตะไล ดอกไม้ไฟ และมักมีมหรสพ เช่น ลำเพลิน ภาพยนตร์ ในงานเผาศพจะมีญาติมิตร เพื่อนฝูง และผู้มีเกียรติมาร่วมงานอย่างพร้อมเพรียงเพื่อไว้อาลัยเป็นครั้งสุดท้าย ดังผู้เขียนกล่าวไว้ในเรื่องต่อไปนี้

เรื่องถนนสายเปียง กล่าวถึง การทำศพนักศึกษาคนหนึ่งมีอาจารย์และเพื่อนนักศึกษามาร่วมงานมากมายจนเต็มศาลาที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล เพื่อเป็นเกียรติและไว้อาลัยแก่ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย

ดังข้อความว่า

เสียงพระสวดมาติดกาดังกระหึ่มศาลาที่บำเพ็ญกุศล ทั้งศาลาเต็มไปด้วยบรรดาอาจารย์ เพื่อนนักศึกษาที่มาให้เกียรติและไว้อาลัยแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วครั้งสุดท้าย

สายตารักและอาลัยของผู้เป็นพ่อแม่ เหลือบมองขึ้นไปบนหีบศพลวดลายไทยสีทอง และเลยไปหยุดนิ่งตรงรูปถ่ายซึ่งล้อมกรอบด้วยช่อดอกไม้สดสีม่วง เสียงร่ำไห้เคล้าเสียงพระสวดและเพลงโศกจากวงพิณพาทย์มีอยู่ตลอดเวลา

ระยะศพตั้งบำเพ็ญกุศล ก็นั่งเป็นเจ้าภาพตลอด

พิธีศาสนาได้เสร็จสิ้นแล้วทุกขั้นตอน หีบศพสีทองถูกเคลื่อนสู่เมรุเผาศพ ๑ อีกไม่กี่นาทีข้างหน้า ร่างที่ไว้วิญญาณนั้นคงเหลือเพียงเก้าอี้ให้ไว้ดูต่างหน้า

(ถนนสายเปียง : 112-113)

เรื่องน้ำหาบเดียว กล่าวว่า วัดในหมู่บ้านจัดงานเผาศพแม่กำนัน โดยสร้างเมรุเผาศพชั่วคราวขึ้นและตกแต่งประดับด้วยไฟกะพริบสวยงาม มีการเผาศพจริงในตอนกลางคืน และก็จุดพลุจุดตะไล ดอกไม้ไฟด้วย มีมหรสพ หมอลำเพลิน ภาพยนตร์ฉลองอย่างยิ่งใหญ่และสมเกียรติ

ดังข้อความว่า

วันนี้ ... วัดในหมู่บ้านมีงานเผาศพแม่กำนัน ซึ่งเสียชีวิตด้วยโรคชราเมื่อ 2 ปีที่แล้ว งานนี้มีการตระเตรียมกันมาเป็นอาทิตย์ เพราะเป็นงานใหญ่เจ้าภาพเป็นผู้มั่งคั่งและมีชื่อเสียงในตำบล

“ไ้...พวกเอ็งทำไมเจียนนักละรี้นึงผีนอยากให้ค่าเร็ว ๆ จะได้ดูลำเพลินหนังไทยสนุก ๆ คินนี้ หนึ่งตั้งสี่เรื่องเขียนนะ” คำพันทักทายกาสักกับบัวผ้อย่างนิกสนุก

“เมื่อคีนออกไปดูเมรุเผาศพชั่วคราวที่กำนันเข้ามา ติดตั้งประดับประดาไฟหลากสีกะพริบวูบวาบ งามเหมือนเมืองแมนแดนสวรรค์เชียวะละ ถ้าพวกเอ็งไม่ได้ไปดูก็หน้าเสียดายเหมือนกันนะ” คำพันพูดต่อไปอีกว่า

“เชื่อว่าตอนเผาจริงสีทุม จะมีการจุดพลุ ตะไล ดอกไม้ไฟ เหมือนที่เราเคยเห็น ในทีวีตอนงานเฉลิมฉลองนั่นแหละ” คำพันอธิบายยืดยาว

(น้ำหาบเดียว : 67-68)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวถึง การทำศพของเด็กรักเรียน โดยตั้งศพที่วัดป่าเพญกุล 3 วัน มีครูเป็นผู้จัดการศพให้ ภรรยาของผู้ตายได้กล่าวขอบคุณบรรดาแขกที่มาร่วมงาน ซึ่งมีคณะครู หัวหน้าเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุก ๆ คน ด้วยความซาบซึ้งใจ ที่ทุกคนร่วมใจกันจัดงานจนสำเร็จเรียบร้อย

ดังข้อความว่า

ตลอดเวลา 3 วัน ที่ศพพ่ออุทิศตั้งป่าเพญกุลอยู่ที่วัด ครูอุทัยเป็นหัวเรี่ยวหัวแรง วังเต็นจัดการแทบจะทุกเรื่อง

หลังจากทำบุญตักบาตรอุทิศบุญกุศลให้ผู้ตายเสร็จสิ้นไปแล้ว นางสุกัญญาผู้ตายยกมือไหว้ขอบคุณคณะครู และหัวหน้าภูภพ รวมทั้งเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุกคนที่ได้ออกเงินช่วยงานฌาปนกิจศพจนสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 228)

เรื่องรักเพียงฝัน กล่าวว่า หลังจากศพถูกฌาปนกิจตามประเพณีแล้ว จะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย แล้วญาติพี่น้องก็จะแยกย้ายกันกลับถิ่นฐาน

ดังข้อความว่า

ร่างไร้วิญญาณของระพี ถูกฌาปนกิจไปแล้วตามประเพณีที่วัดใกล้เคียง ๆ บ้านสวนมนต์ทำบุญตักบาตรอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายเรียบร้อยแล้ว บรรดาญาติทางระพีก็พากันกลับถิ่นฐานของตนในตอนสาย ๆ ของวันตักบาตร

(รักเพียงฝัน : 79)

ผู้เขียนได้สะท้อนภาพการตายว่า พิธีการเผาศพถือว่าเป็นการไว้อาลัยแก่ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย จึงมีญาติมิตรเพื่อนฝูง และผู้ที่รู้จักมาร่วมงานกันโดยทั่วหน้า โดยทุกคนจะอยู่ช่วยงานกันอย่างเต็มใจจนกว่าจะฌาปนกิจศพและทำบุญอุทิศส่วนกุศลเสร็จ จึงจะแยกย้ายกันกลับ

3.2 ประเพณีส่วนรวม

พระยาอนุมานราชธน (2532 : 3) กล่าวถึงประเพณีส่วนรวม สรุปได้ว่า “เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ความจำเป็นแห่งชีวิตของสังคมเป็นส่วนรวมถึงแม้บ้านเมืองจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเหตุการณ์แห่งความเจริญ ... แต่จะมีประเพณีหลายอย่าง ยังเป็นของเดิม” ประเพณีส่วนรวม หรือประเพณีทางศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การเลี้ยงพระ เทศกาลตรุษสงกรานต์ การเทศน์มหาชาติ เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้ในสังคมชนบทถือว่ามีความสำคัญที่จะต้องปฏิบัติร่วมกันอย่างเคร่งครัด

ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ได้สะท้อนประเพณีส่วนรวมของชาวชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านการทำบุญตักบาตร การไปวัดทำบุญ สงกรานต์ และการเทศน์มหาชาติ ดังนี้

3.2.1 การทำบุญตักบาตร

การทำบุญตักบาตรในท้องถิ่นชนบท พระยาอนุมานราชธน (2532 : 17) กล่าวว่า ในเวลาเช้าตรู่พระจะออกบิณฑบาตรตามเขตละแวกบ้านเดินเรียงแถว สมภารหรือพระผู้ใหญ่เดินนำหน้า พระลูกวัดเดินตามลำดับพรรษา เดินด้วยอาการสงบเสงี่ยมเป็นระเบียบเรียบร้อยขณะเดินก็แผ่เมตตาจิตไปด้วย ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบทางกายและทางใจ ชาวบ้านจึงศรัทธาเลื่อมใสเรียกการบิณฑบาตรของพระว่าโปรตัสต์ ส่วนคนตักบาตรหรือใส่บาตร ก็มีระเบียบประเพณีเข้าแถวตามลำดับก่อนหลัง ไม่แย่งกันใส่บาตร เพราะทุกคนรู้ว่าถึงจะอยู่ปลายแถวก็มีโอกาสใส่บาตรเสมอ ความรู้สึกเช่นนี้จึงกลายเป็นความเคยชินให้เข้าแถวตามลำดับ เป็นประเพณีที่ต้งามต่อมา ประเพณีการตักบาตรอีกอย่างหนึ่ง เป็นการตักบาตรในวันเทศกาลหรือวันทำบุญพิเศษ จะจัดทำในลานวัด ลานนา หรือลานบ้านก็ได้โดยปลูกเป็นร้านยาวเรียกว่าร้านตักบาตร เวลาเช้างานตักบาตรที่ลานวัดจะแออัดด้วยผู้คนมาทำบุญกันอย่างทั่วถึง ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ขึ้นชื่อว่าการทำบุญทำกุศลแล้วก็มีคนศรัทธาเสมอ

การทำบุญตักบาตร หมายถึง การนำเอาข้าวปลาอาหารใส่ลงบาตรเพื่อถวายพระสงฆ์นั่นเอง หากทำทุก ๆ วันด้วยความตั้งใจจะได้กุศลมาก ผู้เขียนได้กล่าวถึงการทำบุญตักบาตร ไว้ดังนี้

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า เวลาเช้ามืดพระจะออกเดินบิณฑบาตรจะตีโป่งวัดในหมู่บ้านบางวัดใช้การตีโป่งแทนการตีระฆัง เพื่อบอกชาวบ้านให้เตรียมการตักบาตร ซึ่งต้องทำทุกวัน

... ลูกเชิดพามโนออกเดินทางแต่เช้า ก่อนพระที่วัดจะตีโป่งออกบิณฑบาตรด้วย
ข้า พระในวัดบางหมู่บ้านจะตีโป่งแทนตีระฆังบนหอรระฆัง

(พระจันทร์ทรงกลด : 4)

เรื่องน้ำหาบเดียว กล่าวถึง การเตรียมของตักบาตรจะต้องเตรียมเป็นพิเศษถ้าเป็นกล้วยสุกหรือผลไม้ต้องล้างให้สะอาด ผึ่งลมให้เปลือกแห้ง ผลไม้จะดูสดใสน่ารับประทานและจะได้รับผลบุญทำให้ผิวพรรณสดใสงดงาม ถ้าเป็นกับข้าวหรือของหวานควรแบ่งใส่หม้อหรือชามตั้งแต่ปรุงยกลงจากเตายังร้อนอยู่ ทั้งของที่ใช้ในการทำบุญต้องไม่ใช่ของเหลือและต้องตั้งใจทำจึงจะได้บุญกุศล เป็นความเชื่อมั่นที่ลูกหลานได้รับการถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา

ดังข้อความว่า

กาสิเห็นแม่เอากกล้วยสุก หรือผลไม้ทำบุญใส่บาตรหน้าบ้านแม่จะล้างน้ำจนสะอาด แล้วจึงเอาผึ่งลมให้เปลือกแห้ง ผลไม้จะแลดูสดใสสะอาดน่ากิน หากแม่จะใช้กาสิทำให้อีกจะคอยกำชับว่าล้างให้เกลี้ยง ๆ ผลบุญจะทำให้ผิวพรรณสดใส พวกกับข้าวของหวานก็เช่นเดียวกันส่วนที่แม่จะเอาไว้ทำบุญใส่บาตรพระ แม่จะแยกไว้ในหม้อหรือชาม ตั้งแต่เพิ่งปรุงยกลงจากเตายังร้อนกรุ่น

“ของทำบุญต้องไม่ใช่ของเหลือเดน เราตั้งใจทำก็ได้บุญกุศล” แม่บอก

(น้ำหาบเดียว : 11-12)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวถึง หญิงชราแม้จะยากจนแทบไม่มีอะไรกิน แต่ก็ยังทำบุญตักบาตร เพราะเชื่อว่าเป็นการสะสมบุญไว้ ชาติหน้าจะได้สบาย

ดังข้อความว่า

“ยายได้กินข้าวเที่ยงหรือยัง” ลอยถามเพราะรู้สึกสงสารหญิงชรา ดูท่าทางเหน็ดเหนื่อย สังเกตจากไต้ยืนเสียวหายใจของแก้มอบแรง

“ยัง เมื่อเช้านี้เหลือข้าวจากใส่บาตร กินแล้วหมดพอดี ยายเลยไม่ได้ห่อข้าวมาด้วย”

(ความภูมิใจของลอย : 53)

เรื่องณเณรน้อย กล่าวว่า พระภิกษุสามเณรทางภาคอีสาน จะเรียกโยมผู้หญิงว่า “แม่ออก” แม่ออกชอบทำบุญตักบาตรไปวัดมากกว่าพ่อออก โดยจะตักบาตรด้วยข้าวเหนียวเปล่า ๆ หนึ่งบ้านแล้วจึงเอากับข้าวตามไปวัด เรียกว่า การมาจ้งหันที่วัดเพื่อให้ได้ทั้งตักบาตรและไปทำบุญที่วัดพร้อม ๆ กันในแต่ละวัน เมื่อตายจะได้ไปสวรรค์

ดังข้อความว่า

พระณเณรอีสานเรียกโยมผู้หญิงว่า “แม่ออก” ส่วนผู้ชายเรียกว่า “พ่อออก” แต่พ่อออกไม่ค่อยชอบมาทำบุญที่วัด หรือตักบาตรหน้าบ้านเหมือนแม่ออกหรอก ไม่ว่าจะเป็นสมัยใด ๆ ... ถ้าเป็นอย่างนั้นรกรกคงจะเต็มไปด้วยพวก “พ่อออก” เนื่องจากไม่ชอบทำบุญ ส่วนสวรรค์คงจะมีแต่ “แม่ออก” เพราะทำบุญตักบาตรเป็นประจำนั่นเอง

การมาจ้งหันที่วัด แม่ออกจะมาหลังจากตักบาตรด้วยข้าวเหนียวเปล่า ๆ หนึ่งบ้านแล้ว ตามเอากับข้าวมาส่งพระณเณรอีกที่ วังนั้นเถอะ

(ณเณรน้อย : 2)

จะเห็นว่าผู้เขียนมีแนวคิดเกี่ยวกับการทำบุญตักบาตรว่าเป็นความเลื่อมใสศรัทธาว่าพระมาโปรดสัตว์จึงนิยมตักบาตรทำบุญกัน เพื่อให้เกิดบุญกุศล ถึงแม้จะยากจนเพียงใดก็ตาม สิ่งของตักบาตรจะต้องเตรียมเป็นพิเศษต้องเป็นของใหม่ และต้องตั้งใจทำจึงจะได้บุญกุศลมากได้ไปสวรรค์

3.2.2 การไปวัดทำบุญ

ชาวบ้านบางคนนิยมไปทำบุญที่วัด เมื่อวัดมีงานบุญ หรือในเทศกาลต่าง ๆ เพื่อจะได้ถวายอาหารได้หลายอย่าง และได้ฟังพระเทศน์ด้วย เช่น

เรื่องณเณรน้อย กล่าวว่า การมาทำบุญที่วัด ชาวบ้านจะมาไม่เก็นสิบคน ยกเว้นวันพระจะมีมากกว่านี้อาหารที่นำมาทำบุญก็จะเป็นน้ำพริก เช่น พริกแจ่วบอง พริกปลาแห้ง มีผักลวก ผักต้ม หรือผักสด ยอดกระถิน แต่ถ้าจะเป็นแกง ผัดต่าง ๆ และของหวานก็ต้องเป็นงานบุญวัดหรืองานเทศกาลเท่านั้น เพราะถือเป็นงานบุญใหญ่ต้องเตรียมอาหารพิเศษกว่าวันอื่น ๆ

ดังข้อความว่า

ญาติโยมมักจะมาจ้งหันน้อยแต่ละเข้าไม่เก็นสิบคน ถ้าเป็นวันพระวันศีลจะมีญาติโยมมาวัดมากกว่านี้หนอยกับข้าวที่พวกแม่ออกหิ้วใส่กระบุงตะกร้ามาวัดนั้น ส่วนมากจะเป็นพริกแจ่วบอง (พริกตำใส่ปลาร้าสับ) หรือไม่กี่พริกปลาแห้งและจะมีผักลวก ผักต้ม ถ้าจะเป็นผักสดคงไม่แคล้ว ยอดกระถิน ไอ้จะได้ฉันแกง ผัดเนื้อหมู เนื้อวัว เนื้อไก่นั้น ต้องคอยให้วัดมีงานบุญจะเป็นงานเทศกาลหรืองานคนตายนั้นแหละ ณเณรน้อยอย่างฉันจึงจะมีโอกาสได้เห็นแกงเห็ดผัดใน

พาข้าวและโชคดีไปกว่านั้นถ้าหากจะมีของหวานอีกสักอย่าง เณรน้อยอย่างเราฉันเสียฟงปลิ้นไปเลย ...

(เณรน้อย : 2)

เรื่องโหม่นน้อย กล่าวถึง การตื่นแต่เช้าเพื่อเตรียมอาหารไปทำบุญที่วัด แม่ให้ผู้อื่นไปทำบุญแทนก็ยังได้บุญกุศล
ตั้งข้อความว่า

โหม่นน้อยหัวเถาปั้นโตมือนึง อีกมือนึงก็กำดอกไม้และรูปเทียน
ที่พุดซ้อนลูกขึ้นหุงข้าว ทำกับข้าวคาวหวานตั้งแต่ยังไม่สว่าง พอสว่างก็จัดใส่
ปิ่นโตให้โหม่นน้อยไปทำบุญที่วัด

(โหม่นน้อย : 59, 60)

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวถึง การไปวัดทำบุญและกรวดน้ำจะช่วยอุทิศส่วน
กุศลให้สัตว์ที่ถูกฆ่าด้วยความจำเป็น เพื่อจะได้สบายใจว่าได้ไถ่บาปที่กระทำไปแล้ว
ตั้งข้อความว่า

“ไปสู่ที่ขอบ ๆ เถอะเจ้าจู่เห่าเอ๋ย ข้าขอบใจเจ้าที่ไม่เลื้อยออกมาทำอันตรายเด็ก ๆ
พรุ่งนี้วันเสาร์ข้าจะเข้าวัดตักบาตร กรวดน้ำให้เจ้า...” พ่อครูถึกพืมพ่าเบา ๆ

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 21)

เรื่องน้ำหาบเดียว กล่าวว่า เด็ก ๆ จะถูกพ่อแม่ใช้ให้มาวัดเสมอ เป็นการปลูกฝังการ
ทำบุญและจะได้ใกล้ชิดพระ ในชนบทบ้านกับวัดจึงแยกกันไม่ออก
ตั้งข้อความว่า

กาสิกับบัวผันถูกแม่ให้มาจ้งหันตอนเช้าบอย ๆ เวลาแม่ไม่ว่างตอนเย็นเวลาออก
มาตักน้ำ ทั้งสองเคยหาบขึ้นใส่โอ่งให้หลวงพ่อสรงบอย ๆ

(น้ำหาบเดียว : 11)

ผู้เขียนได้สะท้อนภาพการไปทำบุญที่วัดว่า เมื่อชาวบ้านตักบาตรด้วยข้าวแล้ว โดยปกติจะนำ
กับข้าวตามไปถวายพระที่วัด ถ้าเป็นวันเทศกาลหรือวันสำคัญก็มีอาหารพิเศษเพิ่มเติม เมื่อทำบุญแล้วก็
ตรวจน้ำอุทิศส่วนกุศลด้วย เด็ก ๆ จะใกล้ชิดกับวัดจะไปทำบุญหรือไปช่วยงานที่วัดเสมอ

3.2.3 การทำบุญสงกรานต์

สงกรานต์ เป็นประเพณีที่จัดทำขึ้นในเดือนห้า พยัคฆ์ (2535 : 95) กล่าวว่า
“สงกรานต์ แปลว่า เคลื่อนหรือย้าย คืออาทิตย์เคลื่อนหรือย้ายไปสู่ราศีเมษ ซึ่งนับว่าเป็นการขึ้นปีใหม่ของ
พราหมณ์ เราก็ได้ใช้วันนี้เป็นวันขึ้นปีใหม่มาแล้ว เรื่องของสงกรานต์ก็เหมือนการกุศลของไทยอื่น ๆ เพียง
แต่เป็นฤดูร้อน จึงมีพิธีรดน้ำซึ่งกันและกัน ตลอดไปจนกระทั่งรดน้ำผู้ใหญ่ขอศีลขอพรโดยมากตอนเช้าจะไป
ทำบุญตักบาตรกันตามธรรมดาถึง 3 วัน หรือ 5-7 วัน แต่ชาวบ้านจะจัดมีการสรงน้ำพระพุทธรูปและพระ

สงฆ์ มีสบบง จีวรถวาย... การสาดน้ำกันมักจะทำเมื่อเสร็จน้ำพระเสร็จแล้ว และเล่นไปตลอดจนเสร็จการ
สงกรานต์ กลางวันมักจะเล่นกีฬาพื้นเมืองซึ่งเป็นของชาวบ้านเล่นกัน มีช่วงรำบั้ง ฟ้อนรำกันบ้าง แล้วแต่
ใครจะสนุกสนานกันอย่างไร” โซติ ศรีสุวรรณ ได้กล่าวถึงประเพณีสงกรานต์ไว้ดังนี้

เรื่องน้ำหอบเดียว กล่าวว่า ก่อนถึงวันสงกรานต์หนึ่งวัน ชาวบ้านจะเตรียมทำ
ขนมหมกไว้ตักบาตร เด็ก ๆ จะช่วยแม่ทำขนมไม่ออกไปเลี้ยงวัว พ่อในฐานะผู้ใหญ่บ้านจะไปประชุมขอแรง
ชาวบ้านหนุ่มสาวชุดลอกสระวัด และเตรียมจัดงานวันสงกรานต์ มีการสรงน้ำพระพุทธรูป สรงน้ำพระภิกษุ
รดน้ำอวยพรผู้ใหญ่ และมีการแข่งขันการละเล่นพื้นบ้าน พอถึงวันสงกรานต์ทุกคนแต่งตัวสวยงามประกวด
กันเต็มที่ เพราะถือว่าเป็นงานบุญใหญ่วันขึ้นปีใหม่ และเป็นวันเริ่มชีวิตใหม่ด้วย

ดังข้อความว่า

คำพันไม่ได้ปล่อยวัวออกไปเลี้ยงเช่นทุกวัน เขากับน้องสาวอยู่ช่วยแม่ทำขนม
หมกไว้ตักบาตรสงกรานต์พรุ่งนี้เช้า เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน

พอกินข้าวเช้าตอนสาย ๆ อิ่มแล้ว พ่อบอกแม่ว่าจะออกไปวัด จะมีการประชุม
ชาวบ้านและพวกหนุ่มสาว

“สงกรานต์นี้จะมีการร่วมแรงชุดลอกสระวัดด้วย” พ่อบอก

รุ่งขึ้น ...วันสงกรานต์ กาสีตื่นแต่เช้าอาบน้ำแต่งตัวชุดใหม่ดูสดใสกว่าทุกวัน
ก็ใส่ชุดผ้าชิ้นใหม่มัดหมี่ เช่นกัน กาสีนัดเจอกับบัวผันที่วัด คำพันเอาวัวออกล่ำมกินฟาง เช้านี้
เขาบอกอาสาเฝ้าบ้าน บ่าย ๆ ถึงจะออกไปวัด

เสียงใครต่อใครเตรียมตัวออกไปให้ทันทำบุญตักบาตร กาสีสะพายกระติบข้าว
เหนียวหนึ่งยังกรุ่นไอร้อน มือถือตะกร้าใบเล็กใส่รูปเทียนกับมัดดอกไม้มัดหัวปิ่นโตกับข้าวเหนียวหน้า
ไปวัด ส่วนพ่อส่งหน้าไปเตรียมงานก่อนแล้วเพราะบ่ายหลังเพลจะมีพิธีการวันสงกรานต์หลายอย่าง

(น้ำหอบเดียว : 73-74)

... การสรงน้ำพระพุทธรูป สรงน้ำพระคุณเจ้าในวัด แล้วจึงจะถึงพิธีรดน้ำอวยพร
ผู้หลักผู้ใหญ่ ตลอดจนคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน...การประกวดนางสงกรานต์ คนแต่งกายงาม และ
การแข่งขันการละเล่นพื้นบ้านชิงรางวัลโดยคุ้มต่าง ๆ ส่งตัวแทนเข้าประกวด

(น้ำหอบเดียว : 76-77)

เรื่องเนรน้อย กล่าวว่า ก่อนวันสงกรานต์สองวัน หลวงพ่อเจ้าอาวาสให้เนรกวาด
ลานใต้ต้นโพธิ์เพื่อให้ชาวบ้านชนทรายเข้าวัดและก่อเจดีย์ทราย ในตอนเย็นเมื่อพระตักทอง ชาวบ้าน เด็ก
และคนแก่ ได้ถือขันหรือกระลามะพร้าวออกมาชนทรายเข้าวัดกัน เมื่อถึงวันสงกรานต์ในตอนเช้าจะตัก
บาตร ส่วนตอนบ่ายมีพิธีสรงน้ำพระพุทธรูป ทุกคนจะมาร่วมงานกันอย่างเต็มที่

ดังข้อความว่า

ก่อนวันสงกรานต์สองวัน หลวงคาให้พวกเราช่วยกันกวาดลานวัดให้สะอาดเพื่อ
เตรียมลานวัดรอบ ๆ ต้นโพธิ์ให้ญาติโยมชนทรายเข้าวัด ก่อเจดีย์ทราย

เมื่อสิ้นเสียงกลองไม่นาน พวกเด็ก ๆ ก็ออกมาถึงวัดก่อนคนเฒ่าคนแก่เสียอีก
ในมือถือขัน บางคนถือกระลามะพร้าวรอยชุดเนื้อมะพร้าวออกจากกะลาใหม่ ๆ เพราะวันนี้เป็นวัน

ทำขนมหมกพຽ່ງนี้เข้าดักบาตรตกบ้ายเอาพระพุทธรูปลงสงน้ำเป็นวันเริ่มสงกรานต์วันแรก
(ณเณรน้อย : 12)

จะเห็นว่าผู้เขียนมีแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ว่าวันสงกรานต์ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ จึงมีการทำบุญ สงน้ำพระ รดน้ำอวยพรผู้ใหญ่เพื่อความเป็นสิริมงคลของชีวิต มีการละเล่นพื้นบ้าน เพื่อความสนุกสนาน การก่อเจดีย์ทราย ชาวบ้านจะมาร่วมกันขนทรายเข้าวัด และในตรุษสงกรานต์เช่นนี้จะมีการร่วมแรงร่วมใจกันขุดลอกสระ ป้อน้ำเพื่อเป็นสาธารณะประโยชน์ด้วย

3.2.4 การเทศน์มหาชาติ

ประเพณีการเทศน์มหาชาติในภาคอีสานจะจัดขึ้นในราวเดือนมีนาคมถึงเมษายน ของทุกปี สุริยา สมุทสุปดี และคณะ (2534 : 7) กล่าวว่า “ชาวอีสานเรียกบุญผะเหวดว่า “บุญใหญ่” เช่นเดียวกับชาวไทยในภูมิภาคอื่น ๆ ที่เรียกว่า เทศน์มหาชาติ ทั้งชาวอีสานยังถือว่าบุญผะเหวดเป็นบุญประจำปี ในขณะที่บุญประเพณีตามฮีตสิบสองที่ปฏิบัติกันมาทุกเดือน แต่ไม่ได้มีความสำคัญมากเหมือนบุญผะเหวด ไซติ ศรีสุวรรณ ได้กล่าวถึงประเพณีการเทศน์มหาชาติ ไว้ดังนี้

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า วัดในหมู่บ้านจะจัดงานเทศน์มหาชาติในเดือนสาม เป็นงานบุญประจำปีที่ยิ่งใหญ่ บรรดาเด็กเลี้ยงช้างก็อยากจะทำช้างของตัวเองออกแสดงเป็นครั้งแรกเพื่อความเป็นสิริมงคล

ดังข้อความว่า

“งานเทศน์มหาชาติเพ็ญเดือนสามที่วัดบ้านเรา น่าจะได้ออกโชว์เป็นงานแรก”
เถินให้ความเห็น

มิตรพยักหน้าพลางก้มมองพื้นอย่างครุ่นคิด “มันอาจจะไม่ทัน ข้าเกรงว่าเราจะฝีกเจ้ามะเตื่อไม่ได้หลายท่า” มิตรพูด

(พระจันทร์ทรงกลด : 22)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า งานเทศน์มหาชาติ มีคณะลำเพลินมาแสดง เกิดแย่งชิงนางรำและทะเลาะวิวาทกันขึ้น ทำให้ชาวบ้านเสียใจที่เกิดเรื่องไม่เป็นมงคลในงานสำคัญของพวกเขา

ดังข้อความว่า

ผู้ใหญ่หาญตะโกนขึ้นด้วยเสียงอันดัง หลายคนพุ่งตัวเข้ามาประคองโชนทุกคน ทุกคนตกใจเมื่อเห็นเลือดสด ๆ ทะลักออกมาจากร่างของครูหนุ่ม

ทั้งบนเวทีและข้างล่างเกิดโกลาหลพอ ๆ กัน พวกชาวบ้านกลัวโดนลูกหลงต่างหอบลูกจูงหลานรีบรุดเข้าหมู่บ้าน ...

ทุกคนเสียใจที่งานบุญเทศน์มหาชาติต้องมีเรื่องไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นเช่นนี้

(ตะวันทรงกลด : 3)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า ในงานฉลองการเทศน์มหาชาติ มีคณะลำเพลินของนักเรียนมาร่วมแสดง นักเรียนทุกคนต่างตั้งใจฝึกซ้อม เพราะเป็นการแสดงงานแรก ในวันสำคัญเช่นนี้

ตั้งข้อความว่า

"ตั้งใจฝึกซ้อมนะ วันออกพรรษาเทศน์มหาชาติ ครูไปติดต่อหลวงพ่ที่วัดแล้ว
ว่าจะเอาลำเพลินพวกเราไปแสดงเป็นงานแรก หลวงพ่ท่านก็บอกว่าดี จะได้ฉลองงานวันเทศน์
มหาชาติ" ครูอุ้ยบอกเด็ก ๆ

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 200)

จากการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับสังคม สรุปได้ว่า ผู้เขียนเสนอแนวคิดไม่เด่นชัดนักส่วนใหญ่
จะเป็นภาพสะท้อนทางสังคมของชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านวิถีชีวิต ด้านค่านิยม และด้านชนบ
ธรรมเนียมประเพณี ในด้านวิถีชีวิตนั้นผู้เขียนมีทัศนะว่า คนชนบทจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน
ทั้งบ้าน วัดและโรงเรียน เพื่อความสะดวกในการติดต่อกัน และทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน สภาพความ
เป็นอยู่ของคนชนบทจะเรียบง่าย ผูกพันกับธรรมชาติ และพึ่งพาผืนดินผืนป่าและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ
เป็นแหล่งในการทำมาหากิน อาชีพของชาวชนบทคือเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ ปลูกผัก ทำประมง
หาของป่า ส่วนอาชีพรับราชการอื่น ๆ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนจะเป็นคนท้องถิ่นที่มีอิทธิ
พลมากและได้รับเลือกจากลูกบ้านขึ้นมาเพื่อให้เป็นผู้นำ

ในด้านค่านิยม คนชนบทมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดทางจริย
ธรรมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความกตัญญูต่องูตต่อบุพการี ความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์
ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ความซื่อสัตย์ในการครองเรือน ความขยันหมั่นเพียร และการพึ่งตนเอง คน
ชนบทเป็นคนมีน้ำใจ พวกเขาพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกันทำประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่น เพื่อพัฒนาสภาพ
ชีวิตความเป็นอยู่ของชนบทให้ดีขึ้น

ในด้านชนบธรรมเนียมประเพณี แบ่งออกเป็นประเพณีส่วนบุคคล และประเพณีส่วนรวม
ประเพณีส่วนบุคคลจะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เช่น ประเพณีการบวช
การแต่งงาน และการตาย ชาวชนบทให้ความสำคัญกับประเพณีการบวชถือว่า ผู้บวชจะเป็นผู้มีความรู้ มี
คุณธรรม เป็นคนโดยสมบูรณ์พร้อมที่จะแต่งงานเป็นผู้นำครอบครัวที่ดี ผู้ชายที่บวชเรียนแล้ว จึงเป็นที่พอ
ใจของฝ่ายหญิงมากกว่าคนที่ยังไม่ได้บวชเรียน การแต่งงานนั้นควรทำตามประเพณีให้ถูกต้อง ถ้าไม่มีเงิน
ทองก็จัดพิธีเพียงบอกญาติผู้ใหญ่ให้รับรู้ไว้ก็ได้ หากหนี้ตามกันไปจะต้องทำพิธีขอขมาพ่อแม่ฝ่ายหญิงใน
ภายหลัง ประเพณีการตายนั้นถือว่าทุกคนที่เกี่ยวข้องกับผู้ตายจะต้องมาร่วมงานอย่างพร้อมเพรียง เพื่อ
เป็นการไว้อาลัยเป็นครั้งสุดท้าย ส่วนประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ประเพณีการทำบุญตักบาตร การไปวัดทำบุญ
ประเพณีสงกรานต์ และการเทศน์มหาชาติ เป็นสิ่งที่คนชนบทยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เพราะมี
ความเชื่อว่าจะได้รับบุญกุศลและเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว การทำความดีในชาตินี้จะเป็น
อานิสงส์ส่งผลให้ลูกละหลานในชาติหน้า และชาวชนบททุกคนถือเป็นหน้าที่สำคัญที่จะต้องเข้าร่วมกิจกรรม
ทางวัฒนธรรมของชุมชน

เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ ผู้เขียนมีแนวคิดที่ชาวชนบทจะรักษาไว้ค่อนข้างคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงไป

✓ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ

ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความหมายของ "เศรษฐกิจ" ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 761) ให้ความหมายของเศรษฐกิจไว้ว่า “เป็นงานเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน”

ศรีปริญา รวมโกมุท (2508 : 178) ได้อธิบายความหมายของเศรษฐกิจว่า “เป็นเรื่องของความพยายามให้มีของกินของใช้ เพื่อความอยู่ดีกินดี”

สุภัตรา สุภาพ (2519 : 129-130) ได้สรุปไว้ว่า สถาบันทางเศรษฐกิจ เป็นสถาบันที่กล่าวถึงวิถีการอยู่รอดของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก หรือการแลกเปลี่ยนและการบริโภค

ดังนั้น ความหมายของเศรษฐกิจ จึงหมายถึง งานเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก การแลกเปลี่ยนและการบริโภคของคนในชุมชน โดยใช้ปัจจัยที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้เป็นประโยชน์มากที่สุด เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรและการเกษตรของไทยก็อาศัยดินและน้ำฝนตามธรรมชาติ ซึ่งมีความไม่แน่นอน บางปีก็แล้งบางปีก็น้ำท่วม วิธีเพาะปลูกก็ยังใช้วิธีดั้งเดิม จึงทำให้ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ เกษตรกรยากจน คุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ และมีหนี้สินมากมาย เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจแก่สังคมไทยอย่างต่อเนื่อง

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจไว้ในนวนิยาย จำนวน 11 เรื่องคือ เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู รอยยับบนพื้นทราย โรงเรียนริมทุ่งกว้าง ป่าไผ่ชายทุ่ง ตะวันทรงกลด ไหมน้อย ความภูมิใจของลอย น้ำหนาวเดียว หิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก ถนนสายเปี้ยว และรักเพียงฝัน ผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ดังนี้

1. การผลิตและการบริโภค
2. การจำหน่าย หรือการแบ่งปันกัน
 - 2.1 การค้าขายผลผลิตการเกษตร
 - 2.2 การสหกรณ์
3. การใช้เวลาว่าง
4. การอพยพเข้ามาหางานทำของชาวชนบท
 - 4.1 การขายแรงงานในเมืองหลวง
 - 4.2 การขายแรงงานในต่างประเทศ

ดังรายละเอียดการวิเคราะห์ต่อไปนี้

1. การผลิตและการบริโภค

ในสังคมชนบทของไทย มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง คือผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เอง โดยอาศัยธรรมชาติ มีความผูกพันช่วยเหลือกันและกันในการผลิตและการบริโภค

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2527 : 9) กล่าวว่า “ความสัมพันธ์ทางการผลิต มีลักษณะคล้ายชุมชน สังคมนิยมบุพกาล เป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีสมาชิกเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่ชุมชนมีเทคโนโลยีการผลิตต่ำ หาสารอาหารจากธรรมชาติโดยตรง เช่น หาดักปลา ทำน่าน้ำฝน ทอผ้าและหาของป่า ด้วยแรงงาน ต้องพึ่งความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เพราะเครื่องมือในการผลิตเป็นแบบโบราณ ผลิตได้เพียงเพื่อยังชีพ แทบไม่เหลือส่วนเกินและหากฝนแล้งและน้ำท่วมก็ไม่พอกิน”

วันเนา บุตรสุข (2527 : 4) กล่าวว่า “ชาวชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยทำการผลิตเพียงเพื่อเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือนเท่านั้น เมื่อมีผลผลิตเหลือจากการบริโภค และเก็บไว้ทำพันธุ์แล้วจึงออกขาย ถ้าปีใดราคาผลผลิตผลตกต่ำก็จะทำให้ชาวชนบทมีรายได้ลดลง นอกจากราคาจะไม่แน่นอนแล้วเกษตรกรยังต้องเสียเวลาคอยฤดูกาลผลิตอีกด้วย”

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการผลิตและการบริโภคไว้ในนวนิยาย ดังนี้

1.1 การปลูกข้าว ชาวชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่จะปลูกข้าวเพียงเพื่อใช้บริโภคเอง โดยใช้แรงงานในครอบครัว ไม่ได้ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังตัวอย่าง

เรื่องดอกไม้นานที่เชิงภู กล่าวว่า สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะต้องช่วยกันทำนา ในช่วงที่ฝนพรำจะเตรียมไถที่นาไว้ เมื่อฝนตกจนทุ่งนาเจิ่งนองจึงจะถอนกล้าไปปักดำ เด็กๆ มีหน้าที่ช่วยเลี้ยงควาย

ดังข้อความว่า

ในวันหยุดโรงเรียน จำเรียงช่วยพ่อแม่ด้วยการต้อนควายสามตัวมาเลี้ยงที่นา ช่วงนี้พ่อกับแม่ก็จะมาที่นาทุกวัน ช่วงฝนพรำแรง ๆ ดินชุ่ม พ่อจะไถควายฝนต้นกล้าสองสามแปลงที่พ่อตกเอาไว้ก็ยาวพอดอนไปปักดำ ไร่นายังขาดน้ำจนกว่าทุ่งนาจะชุ่มโชกเจิ่งนองน้ำนั้นแหละจะได้ถอนไปปักดำ

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 152)

เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย กล่าวว่า การทำนาเมื่อขาดฝนการปลูกข้าวก็ไม่ได้ผล จึงต้องมีหนี้สิน

ดังข้อความว่า

ช่วงทำนาปีที่ผ่านมามีฝนไม่ได้ผล ฝนทิ้งช่วงระหว่างข้าวตั้งท้อง ข้าวปักดำไว้เกือบจะได้ผลอยู่แล้ว เมื่อขาดฝนต่างก็เหี่ยวแห้งออกรวงไม่ได้ ผลก็คือได้ข้าวไม่พอกินนางหวินต้องไปกู้เงินคนอื่นมาซื้อข้าวกิน

(รอยย่ำบนพื้นทราย : 25)

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวว่า ในแต่ละปีชาวบ้านพยายามปลูกข้าว ถ้าปีใดฝนแล้งปลูกข้าวในที่นาดอนไม่ได้ ก็จะมาขอใช้พื้นที่ของโรงเรียนบริเวณที่เคยเป็นแอ่งที่ลุ่ม น้ำไหลมารวมกันปลูกข้าวเบาทำนาคำ เป็นการแก้ปัญหาโดยใช้ภูมิปัญญา

ดังข้อความว่า

ก่อนนั้นสนามหญ้าหน้าอาคารเรียนเคยเป็นแอ่งที่ลุ่ม ยามฝนตกน้ำจะไหลจากเนินดินลงมารวมกันมากพอที่พวกชาวบ้านจะมาขอไถเป็นที่ปลูกข้าวจนเต็มแปลง

ข้าวเบาที่เจ้าของนาปักดำไว้ใกล้แนวรั้วโรงเรียน ออกรวงแก่เหลืองใกล้จะเก็บเกี่ยว

ได้แล้ว ลมเย็นพัดผ่านทำให้รู้ว่าฤดูหนาวเริ่มเฉียดใกล้เข้ามาแล้ว

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 22,71)

นอกจากนี้ชาวบ้านยังต้องหาวิธีเก็บกักน้ำไว้ใช้ในถิ่นนาของตนเอง

เรื่องไผ่น้อย กล่าวถึง การไถนา สร้างคันนาเสริมดินเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้นานๆ เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านอีกอย่างหนึ่ง
ดังข้อความว่า

ไม่ว่าจะเป็นหน้าแล้งหลังฝนนา พี่คำปล้องมีงานต้องทำตลอดปีคือ เลี้ยงควายที่เหลื่ออยู่สามตัว พอถึงหน้านา พี่คำปล้องยังช่วยพ่อไถนา บั่นคันนา เสริมดินเพื่อเก็บกักน้ำให้อยู่ได้นาน ๆ
(ไผ่น้อย : 10)

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง กล่าวถึง เด็ก ๆ จะช่วยเลี้ยงควายเพื่อไถนา
ดังข้อความว่า

พ่อดีควายไว้ช่วยทำนาเพียงตัวเดียว แต่มันก็เป็นควายตัวผู้ที่แข็งแรงมากอินตามีเพื่อนร่วมเลี้ยงควายที่อยู่ในวัยเดียวกันหลายคน มีเมฆ หวอย จ้อย และแล ตอนสายวันนี้ก็เช่นทุกวัน เมื่อทุกคนต้อนควายพันหมู่บ้านออกมาแล้ว ก็ปล่อยให้พวกมันทะเล็มกินหญ้าไปเรื่อย ๆ
(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 11)

บางครั้งครอบครัวจะฝึกวัวให้ช่วยไถนา ซึ่งก็ทำงานได้ดีไม่แพ้ควาย

เรื่องน้ำหีบเดียว กล่าวว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้วัวเทียมเกวียนบรรทุกสิ่งของมากกว่าใช้ไถนาเพราะวัวไม่ชอบน้ำ แต่ถ้านำวัวมาฝึกหัดให้ไถนาตั้งแต่แรกแล้วมันก็สามารถจะลุยโคลนไถนาได้เหมือนควายนั่นเอง

ดังข้อความว่า

...ปกติแล้ววัว เป็นสัตว์ไม่ชอบลงน้ำ แต่วัวของพ่อแปลกเดินลุยน้ำกินหญ้าตามแปลงนาได้เหมือนควาย ขณะที่วัวชาวบ้านจะไม่ชอบเดินลุยน้ำเลยหากไม่จำเป็นบางคนถึงกับลงทุนยืมดู หากเดินผ่านมาเห็นพ่อกำลังใช้วัวไถนาอยู่ ชาวบ้านส่วนมากจะเห็นเป็นเรื่องลำบาก หากจะฝึกให้วัวไถนาแทนควาย แต่พ่อบอกเหตุผลว่า มันอยู่ที่การฝึกพวกมันแต่แรกนั้นแหละ วัวหรือควายมันเกิดมาเพื่อช่วยกำลังงานชาวไร่ชาวนาอยู่แล้ว มันพร้อมจะทำงานให้ทุกอย่าง เพียงแต่เจ้าของฝึกมันตอนแรกให้ชินกับงานเท่านั้นเอง

(น้ำหีบเดียว : 17)

จะเห็นว่าผู้เขียนได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการผลิตว่า การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านสามารถช่วยแก้ปัญหาการปลูกข้าวของชาวนา ถ้าปีใดไม่มีน้ำปลูกข้าวในฤดูฝนไม่ได้ ชาวนาก็จะไปอาศัยบริเวณโรงเรียน อันเป็นที่ลุ่มปลูกข้าว ชาวนาจะสร้างคันดินเก็บกักน้ำไว้ในถิ่นนาของตนเอง บางครอบครัวจะใช้วัวบรรทุกสิ่งของและไถนาไปด้วย

1.2 การปลูกผัก การปลูกผักเพื่อบริโภคและเป็นรายได้ก็อย่างหนึ่งของชาวบ้าน จะทำหลังจากการทำนา ดังตัวอย่าง

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่า เมื่อปลูกข้าวเสร็จ จะใช้พื้นที่นาปลูกผักในที่มีตาน้ำใต้ดิน ซึ่งถือว่าเป็นความโชคดีของเจ้าของที่นา

ดังข้อความว่า

พ่อเคยพูดกับลอยว่า “นาเราโชคดีกว่าคนอื่น ๆ ตรงที่มีตาน้ำใต้ดินชาวไทลื้อออกมาปลูกผักขายในหน้าแล้ง ทำให้เรามีรายได้เพิ่มอีกทางหนึ่ง”

(ความภูมิใจของลอย : 32)

การเตรียมดินปลูกแตงกวา ถั่วฝักยาวและผักต่าง ๆ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ในดินชาวบ้านยังคงใช้วิธีการดั้งเดิมอยู่

ดังข้อความว่า

เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จพ่อจะพาพี่จำปี พี่สาวคนโตของลอยเตรียมร่อนปลูกแตงกวา ถั่วฝักยาวและผักต่าง ๆ พ่อจะขุดร่อนปลูกในบึงนารอบ ๆ สระน้ำ ขุดพลิกหน้าดินขึ้นตากแดดสักวันหรือสองวัน พ่อกับพี่จำปีจะเอาปุ๋ยคอกซึ่งเป็นมูลวัว ควายและเปิด เทไปตามร่อนดินให้หนาพอสมควร ... แล้วพ่อเอาไฟเผา ทั้งฟางและปุ๋ยถูกไฟไหม้เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ในดิน

(ความภูมิใจของลอย : 22-23)

การมีน้ำใจช่วยเหลือเห็นอกเห็นใจ ถ้าพื้นที่นาไม่มีตาน้ำใต้ดินก็จะให้มาปลูกผักในที่นาของตนเองและให้พันธุ์ผักสำหรับปลูกด้วย

ดังข้อความว่า

พ่อไม่เคยหวงเมื่อมีเพื่อนบ้านมาขอปลูกผักในแปลงนารอบ ๆ บ่อด้วย ดังนั้นในปีนี้ พ่อของชู และพ่อของคำจึงมาปลูกผักกับพ่อตั้งแต่เกี่ยวข้าวเสร็จ ทำให้พ่อของพ่อชุดได้ลึกกว่าทุกปี เพราะทุกคนที่มาอาศัยปลูกผักขายก็เต็มใจช่วยชุดเพื่อจะให้ตาน้ำไหลได้สะดวก จนเพียงพอสำหรับพืชผักทุกคน

“คมบอกแม่มาปลูกผักกับลุงสิ ถ้าจะมาไม่ต้องไปซื้อพันธุ์หรอก ในแปลงเพาะของลุงมีมากมาย บอกให้แม่มาเอาไปปลูก”

(ความภูมิใจของลอย : 32,34)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า ในแต่ละครอบครัวจะช่วยกันอย่างเต็มที่ในการทำสวนครัว ทั้งข้าวโพด พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว ผักกาด ผักชี และแตงโม เพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัวโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

ดังข้อความว่า

...เมียและลูกที่กำลังปลูกผักอย่างขมักเขม้น ผักต่าง ๆ รวมทั้งข้าวโพดพริก มะเขือ

ถั่วฝักยาว ของแต่ละคนเริ่มเขียวงามขึ้นเลยเช่าแล้ว ในแปลงนาเป็นแดงโมพันธุ์ดี ซึ่งนิยมปลูกในหน้าแล้ง จำนวนพื้นที่ปลูกรวมกันทั้งหมู่บ้านเกือบห้าสิบไร่ พื้นที่ไถลบน้ำเข้ามาเป็นฝักอายุสั้น จำพวกฝักกาด ฝักซี่

เสียงพวกหนุ่มสาวหยอกเย้ากระแซะหยักกัน ขณะที่มือก็ทำงานไปด้วย ทุกคนกำลังมองดูพื้นที่สีเขียว ซึ่งแต่ละครอบครัวทุ่มเทแรงกายเข้าทำ เพื่อช่วยฐานะความเป็นอยู่ให้หายจากความแร้นแค้นยากจน ที่มันเกาะแนบแน่นพวกเขามาช้านานดา

(ตะวันทรงกลด : 63-64)

จากการวิเคราะห์ข้างต้นผู้เขียนแสดงทัศนะว่า ชาวชนบทเป็นคนขยันขันแข็งช่วยกันหารายได้ โดยการปลูกพืชผักสวนครัวเอาไว้บริโภคเองและจำหน่าย รู้จักใช้ที่ดินหรือที่นาให้ได้ประโยชน์สูงสุด ทุกคนช่วยกันทำงานและเต็มใจช่วยเหลือกัน จึงได้ผลผลิตเพียงพอ

1.3 การปลูกอ้อย เป็นอาชีพเสริมที่ทำควบคู่กับการปลูกข้าว เฉพาะในครอบครัวที่มีกำลังในการผลิตเท่านั้น

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวถึง การปลูกอ้อยในที่ดอนใช้น้ำน้อย ดังที่พ่อของคมคายทำทั้งนาข้าวและไร่อ้อยโดยจะปลูกอ้อยในที่ดอน และปลูกข้าวในที่ลุ่ม เพราะการปลูกอ้อยไม่ต้องใช้น้ำมากเหมือนข้าว

ดังข้อความว่า

“โน้นไง นาเรา ทำไร่อ้อยด้วย พ่อจะปลูกอ้อยแถวที่ดอน ส่วนที่ลุ่มก็ปลูกข้าวตอนนีพอกำลังตัดอ้อยไปขาย พอฝนมาอ้อยก็แตกขึ้นใหม่” คมคายเล่าให้ทุกคนฟัง

“มีที่ไร่ที่นาอย่างพ่อเธอก็ดีนะ ได้ทำทั้งนาข้าวและไร่อ้อย” พงศ์พุดพลาถคิดอยากให้

ให้พ่อก็มีไร่นาอย่างพ่อของคมคายบ้าง

จำเรียงเคยคิดอยากให้พ่อปลูกอ้อยเหมือนพ่อของคมคายบ้าง ฝนตกชุ่มดินก็ปลูกอ้อยได้ เพราะอ้อยไม่ต้องอาศัยน้ำขังล้นเหมือนต้นข้าว แต่พ่อก็ไม่มีที่สำหรับทำไร่ จึงได้แต่นอน้ำฝนทำนาอย่างนี้ทุกปี

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 44,151)

1.4 การเลี้ยงสัตว์ เป็นการผลิตขนาดเล็กเพื่อการบริโภคและการจำหน่ายบ้าง

เรื่องไผ่น้อย กล่าวว่า ไผ่น้อยขุนอาหารให้หมูทุกเช้าเย็น โปรยข้าวสารให้ไก่กินที่ลานบ้าน เอาข้าวสารผสมรำ และขุคไส้เดือนให้ลูกเป็ดกิน

ดังข้อความว่า

หมูในคอกร้องขออาหาร เด็กหญิงรีบจูงมือน้องชายมาที่เล้าหมูได้ถุ่นยั้งข้าว มั่นยืนหน้าท่าปากบานร้องอืด ๆ ตาจ้องมองไผ่น้อยอย่างมีความหวัง ไผ่น้อยเป็นคนขุนพวกมันทุกเช้าเย็นนับตั้งแต่พ่อซื้อมันมา

“กูก ๆ กูก ๆ ” ไผ่น้อยเรียกไก่พลางโปรยเมล็ดข้าวสารไปตามลานบ้านไก่อ้วงพุดออกมาจากที่ต่าง ๆ แย่งกันจิกกินเมล็ดข้าว

เมื่อวานตอนบ่าย มีคนหาบลูกเปิดมาขาย บอกว่าเป็นเปิดพันธุ์ไข่ ไหมน้อยเอาเงินที่เก็บออมไว้นานแล้วซื้อไว้สิบตัว

บ๊วยชอบลูกเปิดมาก นั่งเฝ้าส้มขังลูกเปิดพลางมองดูพวกมันเดินเตาะแตะบ้างก็ใช้ปากเล็ก ๆ ใช้กินเมล็ดข้าวผสมรำที่ใส่จาน บางตัวก็ลงไปลอยคอกอยู่ในอ่างน้ำเล็ก ๆ บ๊วยชอบเสียงร้องก๊ว ๆ ของมัน

เด็กน้อยเพิ่งนึกขึ้นได้จึงวิ่งไปหยิบเสียมที่พึ่งอยู่กับรั้วคอกควายใต้ถุนบ้านรีบเดินไปทิ่มคอกควายตรงชายคา เมื่อวานนี้พี่ไหมน้อยซุกใส่เดือนให้ลูกเปิดกิน

(ไหมน้อย : 13,14,74)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่่า พ่อของลอยเลี้ยงเปิดฝูงใหญ่ เพื่อจะได้นำไข่เปิดไปขาย และเป็นอาหารในครอบครัว วิธีการเลี้ยงเปิดของพ่อก็ใช้แหล่งน้ำตามธรรมชาติ

ดังข้อความว่า

บริเวณรอบหมู่บ้าน มีแหล่งน้ำอยู่หลายแห่ง สภาพคล้ายบึงมีกกอ้อขึ้นที่บริเวณรอบ ๆ เป็นแอ่งน้ำ มีจอก แหน สาหร่าย เหมาะที่จะให้เปิดลงไปซ่อนไขหากุ้งชิวกินอาหาร เปิดถ้าได้กินอาหารอุดมสมบูรณ์มันจะออกไข่ดี

...ระยะเปิดกำลังไข่ พ่อจะให้ปล่อยเลี้ยงตามแหล่งน้ำเพียงครึ่งวันเท่านั้นหลังจากเลยเที่ยงวันแล้ว พ่อให้ลอยต้อนเข้าคอก ซึ่งพ่อทำไว้ใต้ถุนกระท่อมให้พวกมันกินข้าวเปลือก หากเปิดตัวใดท้องแก่จัด ๆ ก็จะได้หมอบไข่ในช่วงนี้...

(ความภูมิใจของลอย : 10,35)

จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ ขาวชนบทจะทำการแทบทุกครัวเรือนเพราะจะได้ไข่ได้ ถูบ้าน หรือได้ถูงยังข้าวเป็นคอกหมู คอกเป็ด ส่วนไก่จะเลี้ยงบริเวณลานบ้าน สำหรับอาหารสัตว์นั้นก็มีทั้งที่ต้องทำให้เองและอาศัยจากแหล่งอาหารธรรมชาติ

1.5 การหาแหล่งอาหารจากธรรมชาติ เช่น ปู ปลา กบ เขียด กิ้งก่า หนู พังพอน ไข่มดแดง แมงจิ้งจก เห็ด ดอกกระเจียว เป็นต้น ชาวชนบทได้จากธรรมชาตินอกเหนือจากการปลูกข้าว ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหาร

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวถึง การจับปู ทอดแหหาปลา หากบ จับเขียด จับกิ้งก่า เพื่อนำมาทำเป็นอาหาร หากมีมากก็แบ่งปันกันไป

ดังข้อความว่า

วันนี้ลอยเตรียมเสียมกับข้องมาด้วย ตั้งใจจะซุกปูไปให้แม่ทำกับข้าวตอนเย็น

บริเวณที่ลอยซุกปูอยู่นั้นเป็นดินทราย แม้จะขุดน้ำไปนานแล้วดินยังชุ่มซุกง่าย ซุกไม่กี่ครั้งก็ถึงตัวปู ลอยชำนาญซุกปู ถ้าเป็นปูตัวผู้ รูจะออกแบบ และมีขุยดินยาวเป็นทาง มีรอยขาเด่นชัด ส่วนตัวเมียรูจะกลมเรียบไม่มีขุยดิน

(ความภูมิใจของลอย : 48-49)

“ลอยเคยมปลานในหม้อ” ลุงชมถาม
 “ลองดูซิลอย” ลุงชมพูดเมื่อลอยว่ายน้ำเข้ามาใกล้
 “น้ำไม่ลึกเกินไป คำน้าลงไปแล้วค่อยใช้มือคลำหาปลา หากเจอพยายามจับตัวมัน
 ให้ได้ ถ้าเห็นว่าจะทนต่อไปไม่ไหว รีบกดตัวปลาให้ติดโคลนแล้วรีบขึ้นมาหายใจให้เต็มปอด
 แล้วดำลงใหม่พยายามปลดปลาให้หลุดทางตีนแห พอเข้าใจมั๊ย”

ลุงชมดูการดำน้ำของ เห็นฟองอากาศเดือดปุด ๆ ขึ้นมาครู่หนึ่งก็ค่อยหมดไป
 แก่นึกชมลอยอยู่ในใจที่เห็นลอยดำน้ำเป็น

(ความภูมิใจของลอย : 63)

“ลอย...ลอยเว้ยคุณนี่ซิพวกเราได้อะไรมาอดเอ็งมากมายเลย” คำส่งเสียงมาแต่ไกล
 ลอยหันไปมองสิ่งที่เห็นเต็มมือคือกิ่งก่าตัวขนาดต่าง ๆ กันห้อยเป็นพวง ทุกตัวล้วนตายด้วยหนัง
 สดที่คล้องอยู่ที่คอ

“พวกเอ็งยิ่งมาอะไรมากมาย” ลอยถาม

“ก็เอามาปิ้งซิถามได้” คำบอก

ลอยช่วยเก็บกิ่งไม้แห้งมาทำพินและก่อไฟใต้ต้นมะม่วงป่า... อุดมกลกหนึ่งกิ่งก่า
 แล้วคลุกเกลือที่เตรียมมาจากบ้านใส่ปิ้งไฟคุแฉง สักครู่หนึ่งกลิ่นหอมฉุย

(ความภูมิใจของลอย : 65-66)

ลอยนึกถึงวันต้นฤดูที่ผ่านมา เขา ชู อุดม และคำ เอาแหไปหว่านกับ พวกเด็ก ๆ
 รู้จักวิธีหากบเวลาฝนตกใหม่ ๆ กบจะออกจากรูอาศัยในหน้าแล้งไปหมอบซ่อนตัวตามป่าหญ้า
 และไม้พุ่มใบหนาขยน้ำ

ลอย อุดม และคำไล่กบให้กระโดดลงน้ำ ชูจะทอดแหตามลงไปเพียงค่อย ๆ กู้แห
 ก็จะติดกบขึ้นมา

คำคินยามหน้าแล้งเช่นนี้ พวกเขียดเล็ก ๆ ที่เรียกว่า “เขียดโม้” จะอาศัยอยู่ในรอย
 แดกแยกของดินตอนกลางวัน ตอนกลางคืนพวกมันจะออกหากินตามริมหนองน้ำที่แห้งขอด เขียด
 เมื่อถูกแสงไฟส่องตามันจะหมอบนิ่ง ทำให้เด็ก ๆ จับใส่ข้องได้สะดวกขึ้น

(ความภูมิใจของลอย : 62-63,37)

เรื่องน้ำหาบเดียว กล่าวถึง การนำเขียดโม้ เขียดขาค่า ไข่มดแดง และหนู จากแหล่ง
 อาหารธรรมชาติมาใช้บริโภค

ตั้งข้อความว่า

กาลีกับบัวผันสะพานช่องแบกเสียม เดินผ่าเปลวแดดออกไปที่บ่อกลางนา...ที่กลาง
 บ่อมีน้ำสีโคลนขุ่นคลั้ก มีรอยเท้าของนกกินปลาเหยียบย่ำเป็นเทือกรอบบ่อดินแยกแตกเป็นร่องลึก
 เขียดโม้ เขียดขาค่าจะแทรกตัวอยู่ในร่องที่ดินแยกตัวยามคำคิน พวกมันจะกระโดดออกมาหากิน
 รอบบ่อที่มีน้ำขังอยู่

“เขียดเยอะแยะเลยกาลี” บัวผันร้องบอก หลังจากก้มหน้าแนบมองกับรอยดินแยก
 กาลีทำเช่นนั้นบ้าง

กาฬิทำเช่นนั้นบ้าง

“เห็น ๆ เราได้เขียนไปให้แม่แกลง ๆ อย่าทำแรงนะบัวผันเดี๋ยวมันกระโดดออกหมด ใส่ตะครุบมันไม่ทันแน่ ๆ” กาฬิบอกให้บัวผันระวัง

(น้ำหยาบเดียว : 28)

“พรงนี้ไปเลี้ยงวัวจะเอาไม้ไปสอยไข่มดแดงด้วย ต้นไม้แถวนาเรามีรังมดแดงรังใหญ่ น่าจะมีไข่แล้ว”

“ให้ฉันไปด้วยนะพี่คำพัน ฉันจะช่วยหิ้วคูกังน้ำให้” กาฬิขันอาสา

...คำพันค่อย ๆ เอาไม้สอยลงวางตะกร้ากับพื้น เขาต้องระมัดระวังไม่ให้หกสั้ม เพราะมีไข่มดแดงจำนวนมากอยู่ในนั้น เด็กหนุ่มจิตใจที่วันนี้จะได้ไข่มดแดงมากมาย ถ้าได้มาก ๆ กินไม่หมด แม่จะแบ่งไปขายก็ขายดี

ไข่มดแดงทำอาหารกินได้หลายอย่าง เช่น ยำไข่มดแดง ทอดใส่ไข่ แกลงใส่ผักหวาน

(น้ำหยาบเดียว : 18,21)

คำพันเอาหญ้าแห้งใส่ไฟอีก เขาใช้หมวกพัดให้กลุ่มคว้นโหมเข้าไปในโพรงหญ้า หนูท้องขาวตัวเชื่องทนอีกอดไม่ไหว มันหายใจไม่ออกจึงพุ่งพรวดออกมาทางด้านที่เด็กหญิงทั้งสองจับตารออยู่ บัวผันตาไวและมือไวกว่ากาฬิมาก ไม้ในมือหวดลงบนร่างหนูท้องขาวทันทีที่มันโผล่พ้นปากโพรงออกมา แรงไม้ที่กระทบทำให้มันงอของชิงชักดิ๊ก ๆ อยู่ครู่หนึ่งก็เงยบไป

ฝีมือแม่นมากเลยบัวผัน ถ้ากาฬิคงปล่อยให้มันวิ่งเตลิดไปแล้ว”

เด็กทั้งสามกลับไปกระท่อม เตรียมบั้งกับข้าวกลางวัน คำพันถลกขนหนูท้องขาวผ่าท้องล้างใส่ไม้บั้ง ไฟคุ่อแดงระอุร้อนจนไม่ยากเข้าใกล้ บัวผันจัดการบั้งเขี่ยคสองไม้...

(น้ำหยาบเดียว : 30)

เรื่องคอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวถึง การใช้ลันดักปลาไหล เก็บเห็ดละโรงัก นำไปทำเป็นอาหาร

ดังข้อความว่า

พงศ์กรอกหอยโข่งลงในบั้งลันไม่ทันนานก็เสร็จ พอดีพรตก็ช่วยปิดปากลันเสร็จเช่นกัน

สองพี่น้องแบกบั้งลันลุยโคลนหาทำเลที่ดัก พอเลือกได้ที่ถูกใจก็ปักไม้ที่ทำเป็นเดือยไว้ที่ง่าลัน ลงในโคลนจนติดแน่นดี บั้งลันจะจมอยู่ในน้ำ ตอนกลางคืนปลาไหลจะออกมาหากินตามพื้นโคลน พวกมันจะได้กลิ่นหอยเน่าที่ส่งกลิ่นออกมาจากบั้งลัน ปลาไหลจะเลื้อยเข้าไปทางง่าลันแล้วมันจะไม่มีโอกาสออกมาได้เลย เช่นเดียวกับฝูงปลาหลงเข้าไซ นั้นเอง

(คอกไม้บานที่เชิงภู : 39)

“เก็บเห็ดไปแกลงเป็นกับข้าวกลางวันนะพ่อ” มนต์เอยกับเป็นผู้เป็นพ่อ เขากับพรรคพวกอีก 2 คน มีเฮียมกับจิตต่างพากันก้มลงเก็บเห็ดละโรงัก ดอกสีขาวครีมที่ขึ้นเป็นกระจุกอยู่ใต้ต้นกระบกใหญ่ บ้างตมยังเป็นก้อนกลมมองดูคล้ายไข่เป็ดที่โผล่พ้นดินขึ้นมาพวกเขาเรียกมันว่า ไข่เห็ด

ละไวก บางดอกก็บานเต็มที่กำลังถูกพวกหอยเวียน และกิ่งก็เอะกินกันดอกจนเอียงกระเท่เร่ลงมากองอยู่กับพื้นชุ่มฝน

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 112)

แม่บ่มจึงมาขณะโพลกวริกแกงเห็ดเป็นกับข้าวกลางวัน ตอนตามควายขึ้นไปเลี้ยงบนภู จำเรียงได้เห็ดมาเต็มตะกร้า พอตอนควายลงมาหาพ่อแม่ที่กระท่อมกลางนาจำเรียงกับแม่ช่วยกันล้างเห็ดใส่หม้อแกง

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 152)

เรื่องป่าไผ่ขายทุ่ง กล่าวถึง การหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ เช่น แมงจิ้งจก พังพอน ดอกกระเจียว งาม และไข่มุกจาง เป็นต้น
ตั้งข้อความว่า

“เฮ้ย...พรงนี้เข้าไม้ชี้เกียจแล้วโว้ย ข้าจะขุดแมงจิ้งจกแล้วให้อีแต่มันช่วยกัดพังพอนให้เข้าไปแกงด้วย”

ดีละ...แมงจิ้งจกที่พวกเราขุดได้พอเป็นกับข้าวกลางวันอยู่แล้ว เหย็นนี้เราก็จะได้กินห่อหมกพังพอน” อินตาบอก ขณะก้มลงเป่าไฟควันลอยขึ้นโขมง...

(ป่าไผ่ขายทุ่ง : 49,53)

“เดี๋ยวพวกมันคงมาหาพวกเรา ยังไม่สายเท่าไรหรอก เก็บให้ได้เต็มตะกร้าเพื่อจะเอาไปแจกคนอื่นลาวจิมบ้าง” อินตาบอก

อินตา จ้อย และแล ใช้เสียมขุดก้นดอกที่ฝังอยู่ใต้ดิน จนมันหลุดออกจากเหง้าแล้วจึงเก็บใส่ตะกร้า

แม่เคยบอกอินตาว่าเวลาขุดดอกกระเจียว อย่าขุดแรงจนหัวมันขาดเพราะจะทำให้หัวมันเน่าตาย อินตาจึงต้องระวังมือ

(ป่าไผ่ขายทุ่ง : 60-61)

“กรอกหนูไต้งปลวก ก็ปิ้งนี้แหละกินกับข้าวกลางวัน” อินตาบอกกับเพื่อน ๆ ขณะที่กำลังช่วยกันถลกหนังงูปลวก เนื้อขาวจืด

เมฆก่อไฟกองโตคุถ่านแดงเตรียมรออยู่แล้ว

(ป่าไผ่ขายทุ่ง : 37)

กองไฟถูกก่อขึ้นคุแดง ไข่มุกจางจำนวนมากถูกห่อใส่ใบไม้ห่มไฟพอสุกก็ส่งกลิ่นหอมฉุย ทุกคนเปิดห่อข้าวเหนียวมวงกินข้าวมีอกกลางวันได้ร่มไม้ใหญ่กลางป่าไข่มุกจางหมกไฟทำให้กินข้าวกลางวันมีอออย่างเอร็ดอร่อย จนลืมนึกถึงความคร่ำครวญของจางจุ่น

(ป่าไผ่ขายทุ่ง : 83)

จากการวิเคราะห์จะเห็นว่า ผู้เขียนแสดงทัศนะเกี่ยวกับดินแดนภาคอีสานว่า ผืนแผ่นดินมีความอุดมสมบูรณ์ ถ้ารู้จักใช้สติปัญญา ก็สามารถใช้ประโยชน์ในการผลิตได้ตลอดเวลา

1.6 การหาแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น ขุดหาน้ำใต้ดิน ขุดสระ เป็นต้น เพื่อใช้บริโภคและเพาะปลูก

เรื่องน้ำหาบเดียว กล่าวถึง การขุดเอาน้ำใต้ดินมาไว้กินไว้ใช้ ในฤดูแล้งที่ขาดแคลน
ดังข้อความว่า

หลุมทรายกลางบ่อรอยเด็กเลี้ยงควายขุดหาน้ำกิน มีน้ำค่อยซึมมาขังเป็นแอ่งเล็ก ๆ หากใช้ขันตักใส่ कुछ คงได้พอเต็มหาบ

“ทำไงดี เราไม่ได้เอาจอบมาขุด ถ้าได้เปิดหน้าดินจนถึงรูน้ำใต้ดิน น้ำจะไหลซึมแรงกว่านี้” คำพันทันอย่างเสียดายที่ตนน่าจะจอบหรือเสียมติดมือมาด้วย

“เราช่วยกันเอามือคุ้ยทรายแล้วกัน น้ำจะได้ซึมเร็วกว่านี้” ฝอยทองออกความเห็นทุกคนเห็นดีด้วย

“เห็นจะบอกให้พ่อพาชาวบ้านมาช่วยกันขุดให้ลึกๆ จะได้มีน้ำดื่มน้ำใช้ตลอดแล้ง...” คำพันทันไปพูดกับฝอยทอง

(น้ำหาบเดียว : 42,44)

ชาวชนบทมีความสามัคคีในการทำงานเพื่อส่วนรวม เช่น การร่วมแรงร่วมใจกันขุดสระ เพื่อให้มีน้ำใช้ในฤดูแล้ง

ดังข้อความว่า

พ่อบอกแม้ว่าจะไปวัด มีการประชุมชาวบ้านและพวกหนุ่มสาว

“สงกรานต์นี้จะมีการร่วมแรงขุดลอกสระวัดด้วย” พ่อบอก

“ขุดก็ดีเหมือนกัน มันตื่นเงินเก็บน้ำไม่พอพันแล้งสักปี” แม่ว่า

“เห็นกำนันบอกว่า จะไปติดต่อรถขุดมาช่วยขุดด้วย” พ่อบอกแม่

(น้ำหาบเดียว : 74)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวถึง ชาวบ้านที่ไม่มีระบบชลประทานในที่ดินของตนเองต้องไปร่วมแรงกันขุดหาตาน้ำใต้ดิน เพื่อนำน้ำมาใช้ในการเพาะปลูก

ดังข้อความว่า

ทุกคนออกไปรวมกันที่บ่อกลางนา และช่วยกันขุดเปิดหน้าดินในบ่อ พวกที่ขุดคุ้ยไต่บุงก็เต็มแล้ว หลีกทางให้พวกชนเอาดินไปทิ้งทำเป็นคุรอบปากบ่อ แต่ละคนช่วยกันอย่างขยันขันแข็ง แม้อากาศวันนั้นจะร้อนจนมองเห็นประกายแดดเด่นระริกระริอยู่ข้างหน้าทุกคนต่างมุ่งหวังที่จะเห็นน้ำใต้ดินไหลรินออกมา ให้ชุ่มกายชุ่มใจ

“พี่น้องทุกคนครับ...ที่ผมเรียกประชุมวันนี้เพื่อจะแจ้งข่าวดีให้ทุกคนทราบวันนี้ตอนกลางวัน มีผม ครูโชน และกำลังชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ไปขุดหาตาน้ำใต้ดินในบ่อนาของผม และพวก

เราก็ได้พบแหล่งน้ำนั้นมากพอที่จะเชิญชวนทุกคนไปจับจองที่ปลูกผักในฤดูว่างปีนี้”

(ตะวันทรงกลด : 39)

ผู้เขียนสะท้อนภาพเกี่ยวกับการหาแหล่งน้ำตามธรรมชาติว่า ชาวชนบทจะมีความสามารถในการขุดหาตาน้ำใต้ดิน เพื่อนำน้ำมาใช้ในการดำรงชีวิต แม้แต่เด็ก ๆ ที่ช่วยเลี้ยงควายก็ยังชำนาญในการหาตาน้ำใต้ดินมาก

1.7 การทำนาเกลือ ในฤดูแล้งบางครอบครัวจะทำนาเกลือ เพื่อเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง กล่าวถึง การต้มเกลือสินเธาว์ชาย ในทุ่งนาดินเค็มที่ปลูกข้าวไม่ได้ผล

ดังข้อความว่า

ช่วงหน้าแล้งพ่อของเด็กชายทั้งสองหารายได้ด้วยการต้มเกลือสินเธาว์ชายทำเลที่ทำเกลืออยู่ห่างจากหมู่บ้านออกมาไกลโขทีเดียว ดินแถบนี้อยู่ห่างจากป่าโคก เป็นทุ่งนาดินเค็มปลูกข้าวไม่ได้ผล ตามพื้นดินมองเห็นสำเกลือขาวโพลนดังถูกโรยด้วยแป้งฝุ่น

การต้มเกลือสินเธาว์นั้น ตอนแรกพ่อของอินตาจะใช้ไม้กวาดเอาดินที่มีสำเกลือมากกองรวมกันไว้ จากนั้นก็ขุดหลุมลึกประมาณหนึ่งเมตร กว้างพอที่จะเอาดักน้ำในหลุมได้สะดวก เหนือหลุมนี้ห่างกันราวสอง ฟองจะขุดหลุมขึ้น ๆ คล้ายกระทะเชื่อมต่อหลุมแรกด้วยปล้องไม้ไผ่รูกลวง หลังจากนั้นพ่อจะเอาดินเหนียวฉาบพื้นผิวหลุมทั้งสองให้เรียบจนน้ำไม่สามารถซึมได้ พ่อมัดฟางข้าวเป็นฟ่อนขนาดลำขากันตรงปากรูไม้ไผ่ชนดินที่มีสำเกลือให้เต็มหลุมกระทะ แล้วดักน้ำในทะเลให้ท่วมดิน น้ำจะค่อยซึมผ่านเอาความเค็มของเกลือผ่านท่อไม้ไผ่ซึ่งมีมัดฟางกรองน้ำอยู่แล้ว น้ำที่ค่อยไหลลงในหลุมลึกจึงเป็นน้ำใสและเค็มจัดพร้อมที่จะดักไปต้มในภาชนะที่ทำด้วยสังกะสีทั้งแผ่น ยกขอบทุกด้านให้สูงสัก 5-6 เซนติเมตร ทำเตาหลุมบรรจุฟืนไฟไปเผาไฟในกระทะจนเดือดพล่าน พอน้ำระเหยหมดจะเหลือเพียงเม็ดเกลือสีขาวบริสุทธิ์อยู่เต็มกระทะ

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 42)

1.8 การเผาถ่าน เป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ดีอีกอย่างหนึ่ง นอกจากการทำไร่

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวถึง การเผาถ่าน ได้จากไม้ธรรมชาติโดยใช้ข้างลากไม้เอามาจากป่านามาเผา

ดังข้อความว่า

ลุงประสิทธิ์ไม่มีอาชีพทำไร่อย่างเดียว แยกยังมีอาชีพเผาถ่านขายอีกด้วยที่แกอยากได้ข้างไว้ ก็เพื่อให้ช่วยลากไม้ที่เลื่อยตัดเป็นท่อน ๆ เตรียมไว้สำหรับเผานั้นเอง...ลุงประสิทธิ์มีเตาเผาอยู่สามเตา เตาเผาถ่านชนิดนี้เรียกว่า เตาอบ เตาอบมีรูปทรงคล้ายจอมปลวก ด้านหน้าสำหรับเรียงท่อนไม้เข้าเตาจนเต็มแล้วจึงจุดไฟให้ติดจนควันขึ้นกรุ่น ๆ เมื่อไฟติดดีแล้วจะเอาดินปิดปากเตาปล่อยช่องลมรอบ ๆ เตาเผา เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ตลอดเวลา เตาอบเตาหนึ่งให้ถ่านประมาณ 35-40 กระสอบ

(พระจันทร์ทรงกลด : 66)

1.9 การเลี้ยงไหม ทอผ้า เป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ทำในครัวเรือนเท่านั้น

เรื่องไหมน้อย กล่าวถึง การเลี้ยงไหม ขายเส้นไหม และการทอผ้าขึ้น ผ้าโสร่งไหม ดังข้อความว่า

...ตัวไหมซึ่งชาวอีสานเรียกว่า ตัวม่อน

แม่เลี้ยงตัวไหมติดต่อกันรุ่นแล้วรุ่นเล่า แม่มีรายได้จากการขายเส้นไหมบางทีกก็ทอผ้าขึ้น ผ้าโสร่งไหม

...แม่เลี้ยงตัวไหมเกือบสามสิบกระดั่ง พ่อต้องผลงานอื่นมาช่วยสานกระดั่งให้แม่ไว้ใส่ตัวไหม และทำหังไม้ไผ่สำหรับวางกระดั่งสิบกว่าอันวางเป็นชั้น ๆ เรียงรายจากชั้นต่ำสุดขึ้นไปจนถึงชั้นสุดท้าย

หังใส่กระดั่งเลี้ยงตัวไหมของพ่อทำด้วยไม้หน้าสามเป็นเสาหลักสี่ต้นวางขนานห่างกันประมาณเมตรครึ่ง ความกว้างสามสิบเซนติเมตร เจาะรูสอดไม้ไผ่ที่เหลาจนเกลี้ยงกลม วางพาดทั้งสองด้าน ขาหังต้องหล่อน้ำไว้ตลอดเวลาเหมือนหล่อน้ำชาตักกับข้าวเพื่อป้องกันไม่ให้มดขึ้นไปกินตัวไหม

ปีนั้นแม่เลี้ยงไหมได้งาม ไม่มีโรคเบียดเบียน ตัวไหมสุกปลั่งตัวเหลืองเป็นสีทองทำรังไหมหุ้มตัวหนาแน่น แม่ต้องไหว้วานป้าบวสี ป้าจ้อย มาช่วยสาวไหมเป็นสามหม้อจึงเสร็จในสองอาทิตย์ แม่ได้เส้นไหมหลายกิโลกรัมล้วนเส้นงาม ๆ ทั้งนั้น

(ไหมน้อย : 11-12)

พี่พุดซ้อนนอนดีกว่าทุกคนเพราะระยะนี้มีครูหนุ่มที่เพิ่งย้ายมาสอนที่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน ชื่อครูสมชายมาติดพัน ทุกคืนเวลานั่งคุยกัน พี่พุดซ้อนจะหางานมาทำด้วย คือนั่งปั่นและแกะชีไหมเส้นไหมไปด้วย พี่พุดซ้อนเตรียมเส้นไหมไว้ทอผ้าโสร่งเช่นทุกปีที่ทำนาเสร็จ

(ไหมน้อย : 114)

การผลิตและการบริโภคในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่า เกษตรกรชาวชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำการผลิตโดยการอาศัยธรรมชาติโดยตรง การทำนาทั้งนาหว่านและนาดำต้องอาศัยน้ำฝน หรือน้ำที่เก็บกักไว้โดยใช้แรงงานทุกคนในครอบครัว ได้ผลผลิตน้อยเพียงพอกินเท่านั้น ชาวชนบทมีความขยันขันแข็งไม่ปล่อยให้นาให้ว่างเปล่า จะปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภค และแบ่งปันกัน ถ้าปลูกได้มากก็จะนำไปจำหน่าย แทบทุกครัวเรือนจะเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ บางครอบครัวทำนาเกลือ ทำไร่อ้อย เผาถ่านหรือเลี้ยงไหมไว้เป็นอาชีพเสริม ผืนดินและผืนน้ำในชนบทยังมีความอุดมสมบูรณ์จึงเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่สำคัญของชาวชนบท สามารถเลือกบริโภคได้อย่างเพียงพอและปลอดภัยจากสารพิษ

2. การจำหน่ายจ่ายแจก หรือการแบ่งปันกัน

โครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยมีรากฐานอยู่ที่ผลผลิตทางการเกษตร แต่เกษตรกรจำนวนมากไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และเครื่องมือเครื่องใช้ก็ไม่เพียงพอ ผลการผลิตจึงต่ำ ทำให้การตลาดหรือการแลกเปลี่ยนยังไม่รุ่งเรืองเท่าที่ควร

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (ม.ป.ป. : 9) กล่าวว่า “เนื่องจากแต่ละบุคคลและแต่ละครอบครัวในชนบทต่างก็มีพลังจำกัด จึงไม่อาจที่จะพึ่งตนเองในแต่ละบุคคล ในแต่ละครอบครัวได้เสมอไป ดังนั้นจึงต้องการการรวมตัวเป็นกลุ่มก่อนในการผลิตและในการตลาดเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าและบริการจากภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ”

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจำหน่ายจ่ายแจก หรือการแบ่งปันกันในนวนิยายของเขา ดังนี้

2.1 การค้าขายผลผลิตการเกษตร เกษตรกรจะจำหน่ายผลผลิตจากนา ไร่ สัตว์เลี้ยง ตลอดจนหาของจากป่ามาขาย

2.1.1 การขายผลผลิตจากนา เช่น ข้าวโพด แดงโม ถั่วฝักยาว แดงกวาและผักต่าง ๆ มีผลผลิตดี เป็นรายได้เสริมของเกษตรกรที่ทำกันแทบทุกครัวเรือน ดังตัวอย่าง

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่า ผลผลิตที่ตลาดต้องการ พวกแม่ค้าจะมารับซื้อจนถึงที่เลยที่เดียว ทำให้ได้ราคาดีเพราะสามารถกำหนดราคาเองได้

ดังข้อความว่า

แดงโม ข้าวโพดฝักโต ๆ ขายได้ราคาดีพวกแม่ค้ามาติดต่อซื้อถึงที่รวมทั้งผักต่าง ๆ พี่จำปีไม่จำเป็นต้องหาไปขายที่ตลาดแล้ว เพราะพวกแม่ค้าในตลาดเอารถมาซื้อจนถึงที่ lush กับลุงตันใจที่ปลูกอะไรก็ขายได้ บอกว่าปีหน้าเกี่ยวข้าวเสร็จจะลงมือปลูกแต่ต้นฤดู โดยเฉพาะถั่วฝักยาว ข้าวโพด แดงโม จะปลูกให้มาก

(ความภูมิใจของลอย : 99)

ในฤดูแล้ง ชาวบ้านที่นา มีตาน้ำใต้ดินก็สามารถปลูกผักขาย เป็นรายได้ ให้แก่ครอบครัวเป็นอย่างดี

ดังข้อความว่า

พ่อพูดกับลอยว่า

“นาเราโชคดีกว่าคนอื่น ๆ ตรงที่มีตาน้ำใต้ดินไหลซึมออกมามากพอที่จะปลูกผักขายในหน้าแล้ง ทำให้เรามีรายได้เพิ่มอีกทางหนึ่ง

อุดม ชู คำ ย้อนกลับมาที่ปอน้ำนาพ่อของลอย เข้าไปช่วยพ่อรดน้ำผักและแดงกวา ซึ่งตอนนี้กำลังขึ้นร้านเขียวข่ม

(ความภูมิใจของลอย : 32,35)

...ถ้าหากขุดลอกได้น้ำคงเต็มเปี่ยมตลอดปี บริเวณที่ว่างเปล่าหรือบึงนารอบ ๆ หนอง สามารถขุดพรวนปลูกผักเพื่อส่งขายตลาด

(ตะวันทรงกลด : 14)

เรื่องไผ่น้อย กล่าวถึง ชาวบ้านขายข้าวเพื่อเอาเงินไปใช้หนี้ ถ้าฝนแล้งทำนาไม่ได้ผลดอกเบี๋ยก็จะเพิ่มพูนขึ้น

ตั้งข้อความว่า

“หมันก็เหลืออยู่ห้าพัน ปีนี้ถ้าฝนฟ้าอำนวยคงจะได้ขายข้าว ตัดต้นตัดดอกให้
เหลือน้อยลงไปอีก” พ่อพูดเหมือนปลอบใจตนเองไปด้วย

(ใหม่น้อย : 33)

“สามปีเข้านี้ ชาวไร่ชาวนาแถวบ้านเราไม่ได้ทำนากันเลย ความแห้งแล้งอดข้าว
อดน้ำอดอยากทุกอย่าง ปีนี้เราคงเจียบเหงาอีก

(ตะวันทรงกลด : 19)

จะเห็นได้ว่าผลผลิตจากนา เช่น พืชผักต่าง ๆ เป็นที่ต้องการของตลาดจะได้ราคาดีเพราะ
เกษตรกรสามารถกำหนดราคาเองได้ และผู้ซื้อจะมารับซื้อถึงที่ แต่ถ้าเป็นผลผลิตข้าวบางปีจะมีผลผลิตน้อย
จึงทำรายได้น้อยเพราะต้องพึ่งพาน้ำฝนจากธรรมชาติ

2.1.2 การขายผลผลิตจากไร่อ้อย มั่นสำปะหลัง ข้าวโพดและขนุน มีผลผลิตน้อย จึง
ทำรายได้ให้ครอบครัวไม่มากนัก บางครอบครัวจึงปลูกเพื่อเป็นอาชีพเสริมเท่านั้น ดังตัวอย่าง

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวถึง การตัดอ้อยไปขายว่า อ้อยถูกตัดกองอยู่ข้าง
ถนนเตรียมใส่รถไปขายเอง โรงงานไม่ได้มารับซื้อถึงที่

ตั้งข้อความว่า

ตอนนี้พ่อกำลังตัดอ้อยไปขาย

“อ้อยทำน้ำตาลทราย คุณี พ่อเคยมีคนงานมาช่วยตัดอ้อยตั้งหลายคน กอง
อ้อยพะเนินอยู่ข้างถนนนั่นคงเตรียมไว้รอรถ” บุญสินชีมีบอก

....แม่เคยไปเก็บลำอ้อยกองไว้เป็นจุด ๆ เตรียมไว้ใส่รถ...

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 44-45)

เรื่องน้ำหาบเดียว กล่าวว่า ชาวชนบทปลูกมันสำปะหลังเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง
ตั้งข้อความว่า

“บัวผันจะไปขายมันกับพ่อแม่” กาสีบอก

“มัน” ที่กาสิพูดถึง “มันสำปะหลัง” นั่นเอง

(น้ำหาบเดียว : 19)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวถึง การขายมันสำปะหลังให้กับโรงงานที่ผูกขาดราคา
ชาวบ้านต้องจำยอม

ตั้งข้อความว่า

ชาวบ้านหนองเขียด โนนตุ่น และชาวบ้านใกล้เคียงในตำบลนี้เกือบทั้งหมด
เป็นลูกหนี้ของกำนันเต็ด จึงไม่มีใครกล้าคัดค้านหรือโต้แย้งกำนันผู้นี้ จึงเป็นโอกาสให้เขาสร้าง

อิทธิพลขึ้นทุกวัน

เขามีกิจการลานมันในตลาดอำเภอโดยให้พี่ลูกสาวเป็นผู้ดูแลกิจการโรงงาน
อัดมันเม็ด และลานมันสำปะหลังตามใจชอบ

(ตะวันทรงกลด : 2,4)

เรื่องใหม่น้อย กล่าวว่า การนำข้าวโพดมาทำเป็นมัด และนำขนุนสุกไปขายที่
ตลาดในตอนเช้า เป็นการจำหน่ายหลังจากเหลือจากการบริโภคแล้ว
ดังข้อความว่า

ตอนเย็นแม่เก็บข้าวโพดมาจากนาจนเต็มหาบ ล้วนฝักโต ๆ พอกินข้าวเย็น
แล้ว แม่ให้พี่พุฒซ้อนยกข้าวโพดมาวางไว้กลางนอกชาน แม่ลอกเปลือกนอกออกเหลือเปลือกติด
ไว้พอหุ้มฝัก แล้วทำเป็นมัด มัดละห้าฝัก แม่ให้พี่พุฒซ้อนเอาไปขายตลาดตอนเช้า ขณะที่นั่งมัด
ข้าวโพดอยู่นั้น บัวผันเดินเข้ามาถามแม่ว่า

“ป้ามีอะไรฝากฉันไปขายไหม พรุ่งนี้ฉันจะไปขายขนุนสุก ของมันน้อย
อยากได้ของเพิ่มพอให้เต็มหาบ”

“ก็มีข้าวโพดกำลังมัดอยู่ที่นี่แหละ ว่าจะให้พุฒซ้อนเอาไปขาย ถ้าน้าบัวผันจะรับ
ไปขายเลยก็ยิ่งดี ฉันเอามัดละสี่บาท น้าเอาไปขายห้าบาทแล้วกัน หรือจะไปทำเป็นสี่ฝักห้าก็ได้นะ
ข้าวโพดหวานฝักใหญ่ ๆ ทั้งนั้น”

(ใหม่น้อย : 20)

จะเห็นได้ว่าเรื่องการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตจากไร่ ชาวชนบททำเพียงเป็นอาชีพเสริมใน
บางครอบครัวเท่านั้น การจำหน่ายอ้อย มันสำปะหลัง ต้องนำผลผลิตไปขายเองที่โรงงานและถูกกดราคา
จากเจ้าของโรงงาน ส่วนข้าวโพด ขนุน ซึ่งปลูกไว้ไม่มากนักเกษตรกรจะนำไปขายเองที่ตลาด

2.1.3 การขายผลผลิตจากสัตว์เลี้ยง

เรื่องใหม่น้อย กล่าวถึง คนขายจะหาบลูกหมูมาขายถึงบ้าน มีการต่อรองราคาซื้อ
ขายกันจนเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย และในบางครั้งยังช่วยซ่อมแซมคอกหมูที่ชำรุดให้แก่ผู้ซื้อด้วย
ดังข้อความว่า

สามวันถัดมา แม่กำลังจะลงเรือนไปนามีเสียงคนมาร้องเรียกอยู่หน้าประตูบ้าน
“ซื้อหมูน้อยป”

คนขายลูกหมูแฉะเข้ามาวางหาบลบนลานบ้าน ไหมน้อยมองเข้าไปใน
“ตะแหลว” เห็นลูกหมูตัวเล็กขลุกอยู่ในนั้นข้างละสามตัว มันส่งเสียงร้องตลอดเวลา

“ผมว่าคู่นี้แหละสวย” คนขายพูดถึงลูกหมูของเขา

แม่ต่อรองราคาอยู่สักครู่หนึ่งเห็นว่าคนขายไม่ลดให้อีก แม่หันมาสำรวจลูกหมู
ทั้งสองอย่างพิถีพิถัน เห็นว่าขนาดมันใหญ่กว่าเจ้าต๋องและเจ้าคำต่อนซื้อครั้งแรกด้วยราคาเท่ากัน
เปรียบเทียบกันแล้ว คู่นี้ยังได้ราคาดีไม่แพงเกินไป แม่ก็บอกตกลง

คนขายเอาลูกหมูออกจากขังที่ละตัวและช่วยอุ้มไปไว้ในคอก แม่บอกว่าคอก
มันชำรุดหลายแห่ง เกรงมันจะเล็ดลอดออกจากคอกได้ คนขายผู้มีน้ำใจบอกว่าจะช่วยซ่อมคอกให้

แม่จึงบอกให้ไหมน้อยไปเอาค้อนและตะปูบนเรือนมาให้...เสียงตีตะปูดังโป๊ก ๆ อยู่ครู่หนึ่งคอกหมูที่ขำรุดก็อยู่ในสภาพดีพอจะขังหมูตัวเล็ก ๆ ได้

(ไหมน้อย : 51-52)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวถึง การนำไข่เปิดและผักไปขายที่ตลาดในตอนเช้า
ตั้งข้อความว่า

ทุกเช้าพี่จำปีจะตื่นแต่เช้ามืด เพื่อเอาไข่เปิดและผักไปขายที่ตลาด ถ้าวันไหนมีไข่และผักมากเกินไปพี่จำปีจะหาบไปไหว แม่ก็จะช่วยหาบไปส่งจนถึงตลาด

(ความภูมิใจของลอย : 10)

ขายขนเปิด ขนไก่ ก็ได้เงินน่าพอใจเช่นกัน
ตั้งข้อความว่า

เปิดบางตัวของลอยขึ้นมาขึ้นฝั่งแคดริมดลิ่ง พวกมันใช้ขนปีกหางอยู่ไปมาจนขนอ่อน ๆ ร่วงออกมา ขนเปิดที่ร่วง ลอยจะไม่ทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ เขาจะเก็บสะสมไว้ทุกวัน จนมากพอฝากพี่จำปีไปขาย เป็นรายได้ของลอยที่พ่อแม่ยกให้

“เขารับซื้อเอาไปทำแปรงขัดฝุ่นผงตามตู้เสื้อผ้าในบ้าน”

“ถ้าวันไหนไก่ก็ขายได้เหมือนกันใช่ไหมแม่” ลอยถามสวนขึ้น

“ขนไก่ก็ทำแปรงขัดฝุ่นได้ดีเหมือนกัน บางทีเขาย้อมสีเส้นสวยงามนำชื่อใช้”

ลอยเก็บเงินขายขนเปิดไว้ในกระบอกไม้ไผ่...เขาภูมิใจกับเงินจำนวนนี้มาก

(ความภูมิใจของลอย : 16,17)

จะเห็นได้ว่าคนชนบทจะเลี้ยงสัตว์เลี้ยง เช่น หมู เป็ด ไก่ ไว้ในครัวเรือนเพื่อบริโภคและถ้าเลี้ยงมากก็จะนำไปจำหน่ายด้วย การขายผลผลิตนั้นส่วนใหญ่จะนำสินค้าไปเร่ขายถึงบ้าน หรือนำไปขายที่ตลาด

2.1.4 การขายผลผลิตจากธรรมชาติ หรือของป่า เช่น ปู ไข่มดแดง เห็ด หน่อไม้ และรังผึ้ง เป็นการค้าขายย่อย ๆ ตามฤดูกาล

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวถึง ความเหนื่อยยากในการขุดปูส่งขายให้แม่ค้า
ล้มตำในตลาด

ตั้งข้อความว่า

“นั่นใคร กำลังขุดปูอยู่เหนือเรา” ลอยทักขึ้น เมื่อมองเห็นร่างของหญิงชราคนหนึ่งก้มเงยอยู่ห่างออกไปสามมิงนา

“อ้อ...ยายบัว แกคงขุดปูไปขาย” ลอยบอก

“ยายขุดส่งใคร ราคาอย่างไร” ลอยถามติด ๆ กัน

“ 5 บาท ยายขุดส่งพวกแม่ค้าขายล้มตำในตลาด กว่าจะได้เงินสัก 10 บาท เหนื่อยจนยกเสียมแทบไม่ขึ้น” พูดแล้วยายบัวยกหลังมือปาดเหงื่อตรงหน้าผากก่อนที่จะไหลเข้าตา

(ความภูมิใจของลอย : 51,52-53)

เรื่องน้ำหีบเดียว กล่าวว่า ไข่มดแดงหาได้ยากแต่จะขายได้ดี เพราะคนนิยมบริโภคกันมาก

ดังข้อความว่า

...คำพันค่อย ๆ เอาไม้สอยลงวางตะกร้ากับพื้น เขาต้องระมัดระวังไม่ให้หกล้ม เพราะมีไข่มดแดงจำนวนมากอยู่ในนั้น เด็กหนุ่มดีใจที่วันนี้จะได้ไข่มดแดงมากมาย ถ้าได้มาก ๆ กินไม่หมดแม่จะแบ่งไปขายก็ขายดี

(น้ำหีบเดียว : 21)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า การขายเห็ด หน่อไม้ เป็นของป่าที่ทางราชการห้าม อนุญาตให้เก็บมาบริโภคได้เท่านั้น

ดังข้อความว่า

...กินข้าวแล้วแม่จะพาไปเก็บเห็ด เพื่อได้มากจะเอาไปขายด้วย แม่หันมาบอกกับจำเรียง

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 153)

นำหวังว่าจะไปหาหน่อไม้บนภูไปขายหน้าไม่รู้หรือทางการห้ามแล้วนี้ทั้งเห็ดในป่าก็ไม่ให้เก็บไปขายเหมือนกัน ถ้าจะเก็บไปต้มแกงก็ไม่ห้าม เพราะเก็บกินมันไม่หมดไปเหมือนเอาไปขาย

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 162)

การขายน้ำผึ้งจะได้ราคาดี เพราะเป็นที่ต้องการของตลาด จึงมีคนมารับซื้อถึงบ้าน

ดังข้อความว่า

ลุงโมกค่อยทยอยตัดรังผึ้งผูกเชือกหย่อนลงมาให้คนข้างล่างรับแล้วรู้สึกกระหยิ่มใจกับจำนวนรังผึ้งที่ได้รังผึ้งเต่งอวบเป็นสีน้ำตาลเกือบเข้ม ย่อมหมายถึงจำนวนเงินที่จะได้รับน้ำผึ้งบริสุทธิ์บรรจขวดกลมใหญ่ราคาก็เป็นร้อย ลุงโมกไม่จำเป็นต้องไปเที่ยวขายให้เหนื่อยแรง พอถึงบ้านก็จะมีคนมาคอยรับซื้อไปแล้ว การซื้อขายน้ำผึ้งจึงเป็นสิ่งที่ไม่ยากเย็น เพราะน้ำผึ้งมีประโยชน์ต่อร่างกาย ใช้ประกอบตัวยาลาหลายชนิด

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 11)

ผู้นำทางกับผู้ตีผึ้งจะแบ่งปันรายได้กันอย่างยุติธรรม ถือว่าเป็นความพอใจทั้งสองฝ่าย

ดังข้อความว่า

...“เป็นใจลุง พอใจมั๊ย มันคงจะทำเงินให้ลุงมีใช้น้อยยังงั้นอย่าลืมนแบ่งแล้วกัน” ถันพูด

“ส่วนแบ่งที่เอ็งจะได้ ลุงจะให้กับเมียเอ็งนะ ลุงโมกหันมามองกับถัน เพราะต่าง
ถือปฏิบัติมานานแล้ว ของป่าที่ทำเงินให้มาก ลุงโมกจะให้ส่วนแบ่งจำนวนหนึ่ง ถือว่าถ้อยที่ถ้อย
อาศัยกัน ถันถือว่าเป็นผลพลอยได้จากการตระเวนไปทั่วถิ่นดง

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 116)

เรื่องหึงห้อยน้อยเพื่อนรัก กล่าวถึง การนำดอกบัว ผักบุ้งและผักอื่น ๆ ที่อยู่ในบึง
ไปขายตลาดในตอนเช้า ซึ่งก็เป็นรายได้เลี้ยงครอบครัวตามสมควรแก่สภาพ
ดังข้อความว่า

ทุกเช้าเมื่อแม่เอาดอกบัว ผักบุ้งไปขายในเมือง ลูกชายจะพายเรือ...ช่วยแม่
เก็บผักขาย ...หน้าฝนน้ำในบึงล้นปริ่ม ผักบุ้งก็ทอดยอควมอ้อม ตามเครือเถามีดอกสีม่วงแกมชมพู
บานเรือไปตามผิวน้ำ ผักกระเฉดน้ำใบเป็นฝอยมีดอกสีเหลืองเล็ก ๆ ผักอื่น ๆ ในบึงถูกฝนก็อวบน้ำ
งามเช่นกัน เด็กชายเก็บไม่นานก็เต็มท้องเรือ

(หึงห้อยน้อยเพื่อนรัก : 1)

ผู้เขียนแสดงแนวคิดที่ว่า ผืนป่าของไทยยังอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งผลิตอาหารให้ชาวชนบทได้นำ
ไปบริโภค หรือแบ่งปัน บางอย่างอาจหมดไปได้จึงหันไปจำหน่าย เช่น หน่อไม้ เห็ด เป็นต้น

จากการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการจำหน่ายจ่ายแจก หรือการแบ่งปันผลผลิตทางการเกษตร
ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียนได้สะท้อนภาพ ผลผลิตจากนา จากสัตว์เลี้ยง และจาก
ธรรมชาติหรือของป่า สามารถจำหน่ายได้ราคาดีเพราะเป็นที่ต้องการของตลาด และชาวชนบทผลิตได้มาก
ประกอบทั้งธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์จึงเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้ชาวชนบท แต่พืชเศรษฐกิจบางอย่าง เช่น
มันสำปะหลัง และอ้อยนั้น ชาวชนบทปลูกเป็นบางครั้งรอบครัวเท่านั้น เพราะถูกกดราคาจากโรงงาน และต้อง
ขนผลผลิตไปให้โรงงานเอง

2.2 การสหกรณ์

สภาวະสมดุลยทางเศรษฐกิจ จะต้องอาศัยระบบการผลิตและการตลาดที่เหมาะสมจึงจะ
ประสบความสำเร็จ ทั้งต้องการการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนในการผลิตและการจำหน่าย เพื่อการแลกเปลี่ยนกับ
สินค้าและบริการจากภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ (2529 : 4) กล่าวว่า ระบบสหกรณ์ วัตถุประสงค์หลักของ
สหกรณ์ควรเป็นการร่วมการผลิต และการจำหน่ายโดยให้ชาวชนบทเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

เทอดศักดิ์ ศรีสุพล (2532 : 9) ให้ความหมายของสหกรณ์ว่า หมายถึง การร่วมกัน
ทำงานของประชาชนในสังคมหนึ่ง ๆ ด้วยความสมัครใจ โดยถือหลักความเสมอภาค เพื่อกำจัดการแสวงหา
ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของคนกลางในด้านต่าง ๆ และยกระดับความเป็นอยู่ของคนและสังคมให้ดีขึ้น

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดการสหกรณ์ไว้ในนวนิยายของเขา ดังนี้

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า การสหกรณ์ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ดังที่ร้าน
สหกรณ์ประจำหมู่บ้านหนองเหียด ที่ชาวบ้านรวมทุนซื้อหุ้น ตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน รับซื้อสินค้าจาก
แหล่งผลิต แล้วจำหน่ายในราคาถูก ทำบัญชีรายรับรายจ่ายในแต่ละวัน ในแต่ละเดือนจะมีการประชุมชี้แจง
การซื้อขาย ทุน ทำไรให้สมาชิกทราบ ตอนสิ้นปีมีเฉลี่ยเงินคืนและมีเงินปันผล

ดังข้อความว่า

ร้านค้าประจำหมู่บ้าน ซึ่งตอนนี้ครูโซนได้ชักชวนชาวบ้านเข้าหุ้นเป็นร้านค้ารวมแบบ การค้าสหกรณ์ ผู้ใหญ่หาญระดมกำลังชาวบ้านมาปลุกร้านค้าประจำหมู่บ้านขึ้น

ครูโซนจัดทำบัญชีเงินหุ้นทั้งหมด รวมทั้งรายรับรายจ่ายจากการขายของซื้อของ ในแต่ละวัน ลงเป็นหลักฐานประจำวัน มีเจ้าหน้าที่คอยตรวจสอบความถูกต้องทุกเดือน เมื่อตั้ง คณะกรรมการดำเนินงานเรียบร้อย ร้านค้าเล็ก ๆ ภายในบริเวณบ้านผู้ใหญ่บ้านก็สร้างเสร็จ เจ้าหน้าที่ซื้อของเข้าร้านเตรียมซื้อสินค้าที่ทุกคนต้องการมาไว้บริการแก่สมาชิก

สินค้าในร้านค้ารวมหุ้นของชาวบ้าน ขายถูกกว่าร้านของนางวิไล พวกชาวบ้าน ได้ของในราคาท้องตลาด บางอย่างถูกกว่าบาทหรือมากกว่าก็มีเพราะรับซื้อโดยตรงจากแหล่งผลิต

ครูโซนให้ความเข้าใจกับชาวบ้านเรื่องการทำงานทุกขั้นตอน แม้แต่แรกจะมีเสียง แย้งว่าจะทุนหายกำไรขาด หรือคณะกรรมการเอาเงินไปใช้โดยที่สมาชิกไม่รู้เห็นด้วย ครูโซนก็ให้ ความกระจ่างแก่ผู้สงสัย

เงินทุกบาททุกสตางค์ที่เอาไปลงทุน และเงินที่ขายได้แต่ละวัน จะมีบัญชีแสดงหลัก ฐาน ถ้าสมาชิกคนใด ลาออกจะถอนคืนหุ้นให้ ค่าขายตลอดปีแล้วคณะกรรมการที่เราช่วยกันเลือก นั้น จะช่วยคิดเงินเฉลี่ยคืนและเงินปันผลให้อีก การรวมหุ้นค้าขายอย่างนี้ไม่ขาดทุนแน่ ๆ เราจะได้ ซื้อของถูกลงและยังได้รับเงินปันผลตอนสิ้นปี

ชาวบ้านบางคนก็เข้าใจดี บางคนไม่เข้าใจ แต่ก็ยินยอมออกเงินลงทุนสนับสนุนเต็มที่ เพราะครูโซน ผู้ใหญ่หาญให้ความมั่นใจว่าจะไม่สูญหายไปไหน

แต่เมื่อทุกขั้นตอนได้วางเข้รูปของมันแล้ว ทุกคนจึงเข้าใจระบบการรวมหุ้นค้าขาย แบบสหกรณ์นั้นมีผลดีต่อการซื้อข้าวของเพื่อการบริโภค เจ้าหน้าที่ซื้อสินค้าเข้าร้าน เจ้าหน้าที่ขาย ต่างทำงานของตนอย่างซื่อสัตย์สุจริต พวกกรรมการตรวจบัญชีคือพวกจะต้องทำให้สมาชิกทุกคน เข้าใจการซื้อขายแต่ละเดือน ทุน กำไรเท่าไร สิ้นเดือนมีการประชุมชี้แจง

ร้านค้าของพวกชาวบ้านหนองเขียดเจริญรุ่งเรืองไปอย่างรวดเร็ว

(ตะวันทรงกลด : 50)

การสหกรณ์จากนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียนเห็นด้วยกับการที่ชาวบ้านร่วมมือกันทำร้านค้าสหกรณ์ประจำหมู่บ้านขึ้น เป็นกิจกรรมของหมู่บ้านที่ชาวบ้านก็ได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง ทั้งในด้านการผลิตและการจำหน่ายก็มีความยุติธรรมไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง จึงทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

3. การใช้เวลาว่าง

ชาวชนบทมีเวลาว่างมาก โดยเฉพาะหลังฤดูทำนา ประกอบทั้งบางปีผลิตผลทางการเกษตรได้น้อย เกษตรกรจึงพยายามหารายได้เพิ่มด้วยวิธีการต่าง ๆ หลายคนใช้เวลาว่างให้หมดไปกับอบายมุขเพื่อหวังรวยทางลัด แต่ในที่สุดก็มีแต่หนี้สินเพิ่มขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2527 : 7) กล่าวไว้ว่า “ความสิ้นหวังในชีวิต ปัญหาเศรษฐกิจได้ผลักดันให้เข้าสู่อบายมุข และแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิตอย่างชั่วคราว ซึ่งเป็นอันตรายแก่ชีวิตในระยะยาว การขาดสมดุลย์ทางเศรษฐกิจอย่างถาวรและในเชิงโครงสร้างดังกล่าวนี้ นอก

จากจะทำให้ชนบทไม่หลุดพ้นจากความยากจน การว่างงานหรือการมีงานทำไม่เต็มที่ ตลอดจนการพอกพูนของภาวะหนี้สินแล้ว ยังทำให้เกิดความท้อถอย หมดพลังที่ก้าวหน้าและพร้อมที่จะรับอามิสสินจ้างแม้เพียงเป็นเงินเล็กน้อย แลกเปลี่ยนกับการปฏิบัติใด ๆ ซึ่งขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง”

สมชาย พุ่มสะอาด (2532 : 77) กล่าวว่า “ในขณะที่ผลผลิตมิได้เพิ่มขึ้นหรือเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย ทำให้ฐานะของประชากรในชนบทเลวลง การทำมาหากินฝืดเคืองทั้งนี้ในเนื้อที่ทำมาหากินเท่าเดิม วิธีการประกอบเกษตรกรรมก็ยังคงเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ผลผลิตก็ยังคงที่ ถ้ามีภัยธรรมชาติธรรมชาติไม่อำนวย ไร่นาเสียหาย สภาพที่เลี้ยงตัวเองไม่ค่อยจะไหวอยู่แล้วนั้นก็ยิ่งเลวลง เกิดเป็นหนี้สินในที่สุดที่ทำมาหากินก็อาจไม่มีเหลืออยู่”

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวความคิดการใช้เวลาว่างไว้ในนวนิยายของเขา ดังนี้

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า ในหน้าแล้งที่ว่างเว้นจากการทำการเกษตร ชาวบ้านจะหันไปมั่วสุมกับอบายมุข โดยหวังว่าจะได้เงินไว้ใช้จ่าย แต่ส่วนใหญ่กลับยากจนหนักเข้าไปอีก

ดังข้อความว่า

หน้าแล้ง คนบ้านเราพวกที่ไม่หนีไปทำงานที่อื่น ก็มั่วสุมกันเล่นการพนัน ซึ่งมีบ่อนอยู่ทุกหมู่บ้าน

(ตะวันทรงกลด : 14)

ชาวบ้านส่วนใหญ่หลงใหลการพนันและกินเหล้าเมายา จนไม่สามารถทำงานได้

ดังข้อความว่า

ร้านขายของร้านนี้เป็นของเมียน้อยกำนันอีกคนหนึ่ง ตรงแคร่ไม้หน้าร้านใต้ต้นขนุน มีชาวบ้านสี่ห้าคนกำลังร่วมวงซดเหล้ากันอยู่ ด้านหลังร้านล้อมรอบเป็นไม้ทึบต่อไปจนถึงโรงเรือนขนาดใหญ่ สถานที่นี้คือสถานที่เล่นการพนันประจำหมู่บ้านหมดงานในหน้านาพวกชาวบ้านจะมานั่งมั่วสุมทั้งการพนันและเหล้ายา

โนนตุนเป็นหมู่บ้านที่ยากจนข้นแค้นกว่าหนองเขียดมากมาย ชาวบ้านถูกมอมเมาอยู่กับสิ่งเลวร้ายอบายมุขและน้ำเมา

(ตะวันทรงกลด : 31-32)

เมื่อเสียการพนันมีหนี้สินเพิ่มพูนขึ้น ทำให้พร้อมจะรับอามิสสินจ้างหรือทำผิดกฎหมาย

ดังที่ทิดพุ่มยอมทำผิดกฎหมายเพื่อหักล้างหนี้ของตน

ดังข้อความว่า

“...ตอนนี้พุ่มมีเงินค้างอยู่หลังจากเอาบ้านที่นำมาจำนองไว้เป็นเงิน...” กำนันบอกจำนวนมากกว่าที่เขาถูกไปจริง ๆ สามเท่าตัว

“พุ่มอาจจะสงสัยว่าทำไมมันมากกว่าจำนวนที่ถูกไป ที่เป็นเช่นนี้เพราะพุ่มไม่เคยตัดดอกเลย ดอกจึงทบต้นเข้าทุกเดือน ตอนนี้ตามสัญญาใกล้สิ้นแล้ว ฉันจึงมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่พุ่มเอามาจำนอง”

“แต่ฉันมีสิ่งจะให้พุ่มทำ เพื่อหักล้างหนี้ครั้งนี้ เป็นงานไม่ยากเย็นอะไร ถ้าพุ่มทำงานนี้

สำเร็จทั้งสามครั้ง จะคืนสัญญาทั้งหมดให้ทันที โดยไม่เสียแม้แต่สตางค์แดงเดียว

...

ทิศพุ่มทำงานอย่างรีบเร่ง เขาไม่ได้วิ่งไปที่จุดไฟฟ้าล้งใหม่เหมือนคนอื่น ๆ ลู่ทางทุกอย่างเขาได้แอบมาสืบหาจุดแล้วตั้งแต่ก่อนจะค่ำ เขาถือนกหวีดทั้งสิบตัวห่างจากหมู่บ้านออกมาไกลโซซิทเดียวกำลังจะเข้าสู่เขตป่าโคก คนของกำนันเจ็ดเริ่มปรากฏตัวให้เห็น โดยส่งสัญญาณไฟแว่นเพียงจุดหนึ่งห้อยในความมืดข้างหน้า

(คะแนนทรงกลด : 63,67)

ชาวชนบทบางคนหวังรวยทางลัด โดยยืมเงินหรือขโมยเงินมาเล่นการพนัน
ตั้งข้อความว่า

“แม่วิไล ให้ยืมเงินสักร้อยเถอะ จะเอาไปต่อทุนเดียวจะเอามาคืนให้” เข่ากิ่นชี้มา
เดินตัวสั่นงอกแงงสายตัวไปมาอยู่ตรงหน้า

“ไม่มี ... เข้าใจจริงเผ่ากินหน่ไก่ก็ไม่เคยใช้ ยังจะมีหน้ามายืมอีก งานตายหญาซุด
ดิน ฉันไม่มีจะเอาเกมมาดหักค่าหน่ไปเถอะ ฉันไม่มีให้หรอก” อารมณางวิไลบดหนักเข้าไปอีก

“ร้อยเตียนน่าแม่วิไล” เฒ่ากิ่นวิงวอน

“เอ๊ะ...พูดไม่รู้เรื่องเลยเหมือนกัน” นางวิไลวาด พลังมองออกไปนอกบ้านเห็นซีมารุ่นลูกหลานของเผ่ากิ่นหน้าจ่อย ๆ แสดงว่าผิดหวังไปด้วย

“เข้าไปในบ่อนะพ่อเฒ่า เพื่อไปเจอหมูพวกพ่อได้หยิบยืม” ชี้เมา์นลุกเฒ่ากิ่นพูด
เหมื่อนจะปลอบใจ

(คะแนนทรงกลด : 41)

เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย กล่าวว่ พ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวติดการพนัน จึงขโมยเงินค่าใช้จ่ายในบ้านไปเล่นการพนันเพื่อหวังรวยทางลัด จนครอบครัวต้องเดือดร้อน

ตั้งข้อความว่

“พ่อมาครูหนึ่ง เข้าไปในห้องแล้วก็ลงเรือนไป” กิ่งตอบ

“ตายละ เงินที่แก้วส่งมาเพิ่งไปรับจากไปรษณีย์พ้นห้า พ่อแกลงขโมยไปเล่นการพนันเสียแล้ว” นางมากแผลเสียง “เดียวได้เห็นดิกัน”

(รอยย่นบนพื้นทราย : 36)

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก กล่าวว่ ผู้ที่ติดการพนันมาก พยายามเล่นเพื่อถอนทุนคืนจนกระทั่งหมดตัว บ้านเรือนไร่นาถูกยึดหมด ตัวเองก็ตรอมใจ เลยกินเหล้าจนตาย ปัญหาจึงมาตกแก่ครอบครัวอีก

ดังข้อความว่

“เอ็งจำไว้นะไอ้จิด เรื่องการพนันชั้นต่อมันมีแต่ทางให้ล้มจมฉิบหาย พ่อเมืองตรอมใจตายก็เพราะฝักการพนันชิง ไร่นาบ้านช่องที่เคยมีฉิบหายหมด”

แล้วแม่ก็บรรยายความไม่ดีของพ่อให้นัยเชิดฟังเป็นคั่งเป็นแคว พ่อเอาที่นาที่สวน

ไปจำนอง เล่นการพนันครั้งสุดท้ายเอาบ้านทิ้งหลัง เมื่อทุกอย่างหลุดมือพอไม่มีปัญญาจะไถ่ถอนคืน ก็ตรอมใจหันมาพึ่งเหล้าจนกลายเป็นโรคตับแข็งตาย...

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 53)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า รายการมวยทางโทรทัศน์ ก็เป็นการพนันอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านมั่วเมา ตั้งข้อความว่า

...การพนันในระดับชาวบ้านอีกอย่างคือ มวยทางทีวี เสาร์-อาทิตย์ พวกชาวบ้านแทบจะไม่ต้องทำอะไรเลย การพนันมันเปรียบเหมือนผีสิง แม้จะไม่มีเงินในกระเป๋าเลยมันก็บันดาลให้หามา กู๊ยม จำนองจำนำทรัพย์สินที่มีอยู่ แม้แต่กระทั่งทำในทางผิดกฎหมายบ้านเมืองเพียงเพื่อให้มีเงินเล่นการพนัน

(ตะวันทรงกลด : 12)

เรื่องคอกไม้บ้านที่เชิงภู กล่าวว่า ด้วยความยากจนจึงทำงานผิดกฎหมาย เพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายในครอบครัว แต่ชีวิตก็ต้องอยู่อย่างซอสนั่น ตั้งข้อความว่า

...จะให้มันเป็นหัวหน้าดูแลงานเลี้ยงไม้แทน ถิ่นจะได้มีเวลาหาเนื้อป่าส่งเงินเท่ากับมีรายได้สองทาง เงินเดือนหัวหน้าคนงานกับรายได้หาของป่าส่งสวนอาหารของจีนอันหลังนี้หากถิ่นหาได้สม่ำเสมอ รายได้จะเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว

"โรงงานทำวงกบประตูอำพรางไว้ตีมีถิ่น" กำนันจรัลตามคล้ายอยากจะให้มันใจกว่าเดิม

"ผมว่าอำพรางได้ตีมากทีเดียวครับ สองวันที่แล้วตอนสัก 5 โมงเช้า มี ฮ. สงสัยจะเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้บินผ่านในระดับสูงกว่ายอดไม้นิดเดียว บินผ่านไปอย่างไม่สงสัย

"ฮิม ตีมาก" กำนันจรัลฟังหนักแก้อื้อใบหนาระบายยิ้มพอใจ...ตอนนี้เรามีสวนอาหารอยู่แล้ว สวนอาหารในเมืองก็ไปได้ตีมาก เรามีอาหารป่าแปลก ๆ ใหม่ ๆ เข้าตลอดเวลา ขอบใจถิ่นมาก ถ้าไม่มีถิ่นช่วยสวนอาหารคงไม่โตเร็วอย่างนี้ นี่เป็นรางวัลการทำงานของถิ่นนะ 5,000 บาท รับไว้" กำนันเย็นของชนบัตราตรงหน้า

(คอกไม้บ้านที่เชิงภู : 24,106,107)

จากการศึกษาแนวคิดการใช้เวลาว่างในนวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ พบว่า ในฤดูแล้งว่างจากการทำนา ชาวบ้านใช้เวลาว่างไปในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น เล่นการพนันทุกประเภท ตีมสุรา มั่วสุมอบายมุข เพื่อแก้ปัญหาความยากจน แต่ส่วนใหญ่กลับมีหนี้สินพอกพูนเพิ่มขึ้น บางคนต้องทำงานผิดกฎหมายเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ บางคนนำที่ดินไร่บ้านเรือนไปจำนองเพื่อเล่นการพนัน แต่ภายหลังก็ถูกยึดจนหมด ทำให้ครอบครัวได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน

4. การอพยพเข้ามาหางานทำของชาวชนบท

เมื่อราคาผลผลิตตกต่ำไม่แน่นอนเพราะสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการผลิต การสูญเสียที่ดินทำกิน และอื่น ๆ ทำให้ชาวชนบทไม่อาจดำรงตนอยู่ในภาคเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป การอพยพย้ายถิ่นไปหางานทำในท้องถิ่นอื่นจึงมีเพิ่มขึ้น

เทียนฉาย กีระนันท์ (2519 : 95) กล่าวว่า “ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉลี่ยแล้วประมาณร้อยละ 40 ของเวลาทำงานมิได้ใช้ให้เป็นประโยชน์เลย โดยเฉพาะในหน้าแล้ง มิได้ใช้เวลาทำงานมากกว่าครึ่งหนึ่งให้เป็นประโยชน์ ผลผลิตของแรงงานและที่ดิน ตลอดจนรายได้ของชนบทเหล่านั้นโดยทั่วไปจึงอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ผลเสียหายจากการทำงานต่ำระดับนับว่ามีมาก การไม่นำเอาทรัพยากรกำลังคนของประเทศไปใช้ให้เป็นประโยชน์เต็มที่ นับว่าเป็นการสูญเสียเปล่าในด้านการพัฒนาประเทศ”

สมชาย พุ่มสะอาด (2532 : 77) กล่าวว่า “รัฐบาลได้พยายามที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้ดีขึ้น โดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจขึ้น แต่จากผลการพัฒนาดังกล่าวกลับก่อให้เกิดผลร้ายเพราะได้ก่อให้เกิดความรุ่งเรืองในนครหลวงเร็วกว่าในชนบท ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มความแตกต่างในการครองชีพในเมืองกับชนบทให้มากขึ้นอีก เป็นผลให้ประชาชนในชนบทนิยมอพยพเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองมากมายจนไม่มีงานให้ทำ เพราะผู้อพยพเข้ามาส่วนใหญ่ก็เป็นแรงงานที่ไร้ฝีมือ ทำให้ประชาชนผู้สิ้นหวังจากชนบทเหล่านั้นมาไร้งานในกรุงเทพฯ ซึ่งผิดหวังและอาจตกเป็นเหยื่อของผู้อื่นได้ง่าย”

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2529 : 7) กล่าวว่า “ชีวิตเศรษฐกิจและสังคมในชนบทกลับเสื่อมโทรมลงด้วยความยากจน การว่างงาน การมีหนี้สิน และการขาดศักดิ์ศรีของความเป็นกระฎุมพีหลังของประเทศ และความหวังที่จะบรรลุถึงสถานะความสมดุลทางเศรษฐกิจในระดับที่สูงขึ้น ก็เป็นอนาคตที่โกลาหลสุดสลายตา ภายใต้สภาพที่เกือบจะสิ้นหวังส่วนหนึ่งของชาวชนบทก็ได้ละทิ้งไร่นาเข้ามาเสี่ยงโชคในกรุงเทพฯ แม้กระทั่งออกไปเสี่ยงโชคนอกประเทศ หลายคนสมหวัง บางคนก็สิ้นหวัง”

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอพยพหางานทำของชาวชนบทไว้ในนวนิยายของเขา ดังนี้

4.1 การขายแรงงานในเมืองหลวง

ในแต่ละปีจะมีประชาชนทั้งเด็กและวัยรุ่นจำนวนมาก อพยพจากชนบทที่มีรายได้ต่ำเข้าไปหางานทำในกรุงเทพมหานคร บางครั้งก็สมหวังแต่บางครั้งก็สิ้นหวังได้รับการกดขี่เอารัดเอาเปรียบดังตัวอย่าง

เรื่องถนนสายเบี่ยง กล่าวว่า เอกพงษ์และศรา เข้ามาทำงานและเรียนด้วยในกรุงเทพฯ เขาทำงานเป็นผู้ขายขายบริการ ซึ่งเมื่อแรกเขาไม่สบายใจนัก แต่ด้วยมีรายได้ดีเขาจึงตัดสินใจทำ เพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุด สังคมช่วยอะไรเขาไม่ได้ถ้าเขาจะเรียนไม่จบหรืออดตาย

ดังข้อความว่า

เอกพงษ์ เด็กหนุ่มผู้ผกผันชีวิตตัวเอง เพราะคลื่นเศรษฐกิจยุคปัจจุบัน เขาเข้าทำงานเพื่อบริการหัวใจสีม่วงภายใต้ศราหลายเดือน ตามคำชักชวนของศรานั่นเอง

“เงินดี งานสบายนะ หุ่นดี ๆ อย่างเอก” “ออฟ” คินละสองสามรายสบายแล้ว หรือจะเดินอโกโก้ยังมีรายได้จากบาร์ที่ทำด้วย”

เอกพงษ์ถอนใจอีกครั้งหนึ่ง ถ้าเขาจะมัวมานั่งแค่สังคมอยู่เช่นนี้มีทางเดียวคือเรียน

ไม่จบหรืออาจอดตาย สังคมช่วยอะไรเขาได้...

(ถนนสายเบี่ยง : 40-42)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า หมู่สาวชาวบ้านหนองเขียด ได้เข้ามาเสี่ยงโชคในเมืองหลวง เพื่อนำเงินไปจุนเจือครอบครัว พวกเขาจะต้องเผชิญชะตากรรมเช่นไร
ตั้งข้อความว่า

"ลืมเล่าให้ครูฟัง...ตำรวจ อนันต์ สัจจัน บัวลี และอีกหลายคน ผมจำแต่คนคณะของเราแะมาบอกผมว่า จะพากันไปกรุงเทพฯ ทำงานทำ เขาทั้งสี่คนไปลาครูหรือเปล่า" ตอนท้ายผู้ใหญ่วินิจฉัย

...เขารู้สึกสะท้านสะเทือนขึ้นในอารมณ์ หมู่บ้านประสบความแห้งแล้งผู้คนวัยทำงานต่างจากบ้านเกิดเมืองนอน เพื่อหารายได้พอประทังชีวิตให้อยู่ได้

โชนคิดไกลออกไปจนนึกภาพได้ในความรู้สึก พวกหนุ่มสาวชาวอีสานหอบหิ้วกระเป๋า ถือถุงผ้าตามสถานีรถไฟ ท่ารถยนต์ ชีวิตพวกเขาไม่ผิดกับมดตัวน้อย ๆ พลัดตกสู่ห้วงน้ำกว้างใหญ่ วัยเยาว์ขวบขวาคว่าหาที่ยึดเกาะตัวเอง ให้ชีวิตรอดในสภาวะแวดล้อมใหม่ ๆ อันแตกต่างจากบ้านไร่บ้านนา จะผลักดันชีวิตพวกเขาให้เป็นไปเช่นไร

(ตะวันทรงกลด : 20)

เรื่องรอยยับบนพื้นทราย กล่าวว่า เด็ก ๆ หมู่บ้านโนนแด่และบ้านหัวฝายถูกหลอกลวงให้ไปทำงานโรงงานในกรุงเทพฯ ได้รับการกดขี่ทารุณอย่างโหดเหี้ยม และถูกบังคับกักขังให้ทำงานหนักโดยไม่มีวันหยุดแม้จะเจ็บป่วยก็ตาม

ตั้งข้อความว่า

"แม่บอกว่าไม่ใช่ญาติ แต่ก็เหมือนญาติ น่าสงสารอยู่กับพ่อแม่มานานแล้ว" โจอ๊กบอกเพื่อน ๆ "เขามาหาคนไปทำงานกรุงเทพฯ" โจอ๊กพูดต่อ

"เสร็จจากนี้แล้ว จะไปบ้านหัวฝายที่นั่นก็ได้เด็กหลายคน รวมแล้วก็สิบคนพอดี" โจอ๊กเดินมาส่งจอม

"เอ็งโชคดีแล้วนะจอมที่ผัวน่าสงสารรับไว้ เขาให้เบิกล่วงหน้าตั้งสามพัน" โจอ๊กบอก

(รอยยับบนพื้นทราย : 41,43)

ความจำยอมที่ไม่สามารถจะเรียกร้องความยุติธรรมจากใครได้

โทนกับเพื่อนที่มาด้วยกัน ต่างเรียนรู้การทำกรวยกระต่ายได้อย่างรวดเร็วแต่ละวันจะตื่นขึ้นมาทำงานตั้งแต่ตีห้า จนกระทั่งสามทุ่มของทุกวัน หากช่วงไหนงานเสียแรงอาจจะถึงห้าหกทุ่ม ทุกคนจะนั่งทำงานอยู่กับที่แทบจะไม่ไต่ลุกเดินไปไหน หากจะได้ลุกเดินบ้างก็ตอนเข้าห้องน้ำหรือไม่กี่พักกินข้าว ซึ่งเสียกำหนดเวลาให้กินอย่างรีบเร่งไม่ถึงสิบนาที ข้าวแต่ละมื้อจะได้กินหนึ่งจาน กับข้าวก็ผัดผักบุ้งหรือผัดกาดขาวที่หาขึ้นหามู่แทบไม่เจอ กับข้าวแต่ละวันก็ซ้ำซากน่าเบื่อแทบกลืนไม่ลง

การทำงานแทบจะไม่มีเวลาได้พักผ่อน การเป็นอยู่ก็สกปรก ทำให้หลาย ๆ คนมี

ร่างกายซูบผอม แวตาเซื่องซึมเหม่อลอย ตามผิวหนังก็เต็มไปด้วยกลากเกลื้อนเป็นต่างดวง... งานที่เด็ก ๆ ทำไม่มีวันเสาร์อาทิตย์ ไม่มีวันหยุด แม้ร่างกายจะป่วยไข้แทบลุกนั่งไม่ไหวก็ต้องลุกขึ้นมาทำงานซ้ำมิด วันนี้ก็เหมือนกับทุกวัน..

สมปองเป็นคนจังหวัดนครสวรรค์ มาอยู่ที่นี้เกือบสองปีแล้ว สมปองบอกเล่าให้โทน ฟังว่าเขาถูกบริษัทจัดหางานหลอกเอามาขายให้โรงงานทำกรวยกระดาษแห่งนี้ ไม่เคยได้รับค่าจ้าง แม้แต่บาทเดียว และไม่มีทางจะส่งข่าวให้ทางบ้านรู้เลย

“ใช่...พวกเอ็งก็ถูกหลอกมาขายเหมือนกับพวกเรา” เด็กคนหนึ่งที่นั่งใกล้ ๆ กับ สมปองพูดขึ้น

(รอยย่นบนพื้นทราย : 41,43,85)

สื่อมวลชนเผยแพร่ข่าวว่า เจ้าหน้าที่บ้านเมืองได้เข้าไปช่วยเหลือเด็ก ๆ ที่ถูกทารุณกรรมในโรงงาน

ดังข้อความว่า

หนังสือพิมพ์รายวันหลายฉบับได้ลงข่าวเกี่ยวกับเด็ก ๆ ในโรงงานนรกและการจับกุมเหยื่อและเจ้เจ้าของโรงงาน โทน จอม และเพื่อน ๆ ได้รับการรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล จอมคนเดียวที่ได้รับบาดเจ็บมากกว่าเพื่อนที่มาด้วยกัน ส่วนสมปองกับพรรคพวกอีกนานวันกว่าจะแข็งแรงเดินได้

(รอยย่นบนพื้นทราย : 131)

จะเห็นได้ว่าเมืองานภาคเกษตรมีผลผลิตไม่ดี ชาวบ้านยากจน ผู้คนวัยทำงานจึงอพยพเข้ามาทำงานทำในเมือง เพื่อหารายได้ไปจุนเจือครอบครัว บางคนก็สมหวังแต่บางคนก็ผิดหวัง ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบโดยเฉพาะเด็ก ๆ ที่ถูกหลอกไปทำงานในโรงงาน พวกเขาต้องเผชิญกับชะตากรรมต่าง ๆ ที่สาหัส และทุกข์ทรมาน แต่ทุกคนก็ยอมเสี่ยงเพื่อรายได้เพียงน้อยนิด

4.2 การขายแรงงานในต่างประเทศ

ตลาดแรงงานต่างประเทศทั้งในแถบเอเชียและตะวันออก มีแรงงานจากประเทศไทย เข้าไปทำงานเป็นจำนวนมาก แรงงานเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นคนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังตัวอย่าง

เรื่องรักเพียงฝัน กล่าวไว้ว่า เจ้าของบ้านที่เฝ้าไปพักในระหว่างทางที่กลับจากจังหวัดอุบลราชธานี ไปทำงานที่ซาอุดีอาระเบียสองปีแล้ว ได้ปลุกบ้านสองชั้นทันสมัย ซึ่งมีให้เห็นอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านที่มีคนไปทำงานต่างประเทศ แต่ก็ไม่มีน้อยที่ถูกหลอกหลวง เสียทรัพย์สินเงินทอง

ดังข้อความว่า

สองผัวเมีย จัดให้แขกค้างคืนที่บ้านอีกหลังหนึ่ง ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กันนั่นเอง

“เป็นบ้านพี่ชาย เขาไปทำงานซาอุดี สองปีแล้ว พี่สะใภ้พาลูกกลับไปเยี่ยมปู่ย่าที่อยู่อีกอำเภอหนึ่ง ให้ทองดูแลบ้านไว้ให้

บ้านหลังนั้น...เป็นบ้านสองชั้นสร้างเสร็จใหม่ ๆ แต่จุดตะเกียงโตะตั้งไว้บนโต๊ะตัวหนึ่ง ซึ่งวางอยู่ชิดฝาข้าง ๆ ประตูเข้า ไฟจากตะเกียงสว่างนวลกระจายไปทั่วห้อง เป็นห้องรับแขก

เพราะมีโซฟาว่างไว้อย่างเป็นระเบียบ รายได้จากการไปทำงานต่างประเทศ และก็มียู๋ไม่น้อยที่ถูก
หลอกหลวง เสียไร้เสียนา

(รักเพียงฝัน : 55)

จะเห็นได้ว่าตลาดแรงงานในต่างประเทศ ส่วนหนึ่งเป็นแรงงานของชาวชนบทภาคตะวันออก
เฉียงเหนือของไทย ทั้งนี้เพราะพวกเขาหวังรายได้ก้อนใหญ่เพื่อนำมาสร้างฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

จากการวิเคราะห์ข้างต้น โซติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดพร้อมกับสะท้อนภาพการอพยพหา
งานทำของชาวชนบทไว้ในนวนิยายของเขา สรุปได้ว่า เมืองภาคเกษตรมีผลผลิตน้อย ชาวบ้านยากจน
รายได้ไม่เพียงพอ ดังนั้นเมื่อว่างจากฤดูทำนาแล้ว คนวัยทำงานทั้งคนหนุ่มสาวและเด็กต่างดิ้นรนเข้าไปหา
งานทำในเมือง เช่น ไปทำงานรับจ้างต่าง ๆ หรือบางคนถูกหลอกให้ทำงานที่สังคมดูหมิ่นเหยียดหยาม เช่น
เด็กชายขายบริการทางเพศ บางคนก็เดินทางไปขายแรงงานยังต่างประเทศได้เงินก้อนใหญ่กลับมาสร้าง
ฐานะและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่บางคนก็ไม่ได้ทำงาน ถูกหลอกเสียทรัพย์สินไร้เงินทำให้สิ้นเนื้อประดาตัว
ซึ่งโซติ ศรีสุวรรณ ไม่เห็นด้วยกับการที่ชาวชนบทจะอพยพเข้าไปหางานทำในเมือง หรือการไปทำงานต่าง
ประเทศ ถึงแม้จะเป็นผลดีบ้างก็เพียงส่วนน้อย แต่ส่วนมากจะมีผลเสียและผิดหวังแทบทั้งสิ้น ผู้เขียนเห็นว่า
ควรพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งยังมีผืนดินและผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์อันเป็นแหล่งผลิตอาหารจากธรรมชาติ
ที่เพียงพอ ถ้าหากชาวชนบทรู้จักการจัดการที่ดี หรือได้รับการช่วยเหลือแนะนำจากรัฐ ชนบททุกแห่งก็
สามารถจะอยู่ดีกินดีได้โดยไม่ต้องอพยพไปหางานทำที่อื่น

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีความหมายกว้างขวางมาก ดังที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายได้อธิบายไว้ดังนี้

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2532 : 14) ทรงให้ความหมายว่า วัฒน
ธรรม คือ แนวประเพณีที่สืบทอดกันมาในกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในสถานที่ละแวกเดียวกัน วัฒนธรรมจะเป็น
ลักษณะใดย่อมขึ้นอยู่กับความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมของบุคคลในสังคม

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2531 : 32) ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือ
ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูป
เป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น

บรูม และ เซลสนิค (สุพัตรา สุภาพ, 2534 : 34 ; อ้างอิงมาจาก Broom and Zelznick 1969 :
53-55) อธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ประเพณี และความชำนาญ
ชำนาญที่คนเราได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม

ระบับ วัฒนะสิงห์ (2520 : 33) กล่าวว่า “วัฒนธรรมในแง่ของคติการดำรงชีวิตนั้นเป็นผลสืบ
เนื่องมาจากที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่ เป็นเหล่า มีข้อตกลงร่วมกันที่จะรักษาสันติสุขในหมู่คณะ
นั้น ๆ ซึ่งหมายความว่ามีความเชื่ออย่างเดียวกัน มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน และหลักปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กัน สิ่งเหล่านี้มีวิวัฒนาการมาจนเป็นหลักแห่งศีลธรรม จริยธรรมและมนุษยธรรม อันทำให้คนสามารถอยู่
ร่วมกันโดยสันติสุข”

จากความหมายทั้งหมดที่กล่าวมา สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง แนวปฏิบัติของกลุ่มชนในสังคมใดสังคมหนึ่งที่ลงรูปเป็นแบบเดียวกัน ในด้านความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ภาษา ประเพณี ตลอดจนแนวความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและการกระทำต่าง ๆ ที่ยึดถือสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมในด้านความเชื่อนั้น อมรา พงศาพิชญ์ (2533 : 262) กล่าวว่า “ในเรื่องของความเชื่อ โดยทั่วไปอาจแยกออกเป็น 2 แบบ คือ ความเชื่อในศาสนาตามลักษณะพระคัมภีร์ (Doctrinal religion) คือความเชื่อถือตามคำสั่งสอนของพระศาสนา จะเชื่อตามกฎเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ และความเชื่อในศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular religion) คือความเชื่อที่ผสมผสานความเชื่อในคัมภีร์กับความเชื่ออย่างอื่น จนชาวบ้านแยกกันไม่ได้ว่าส่วนไหนมาจากคัมภีร์แท้ๆ ความเชื่อแบบนี้จะมีลักษณะที่ผิดเพี้ยนไปจากต้นตำรับเดิม แต่ยังมีเค้าของเดิม”

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมเรื่องความเชื่อไว้ในนวนิยาย 10 เรื่องคือ เรื่องน้ำหีบเดียว เณรน้อย โรงเรียนริมทุ่งกว้าง ไหมน้อย ดอกไม้บานที่เชิงภู ความภูมิใจของลอย ป่าไหว ขายทุ่ง พระจันทร์ทรงกลด ยอดรักผู้กอง และวานรน้อยคะนองไพร ดังนี้

1. ความเชื่อในศาสนาแบบชาวบ้าน
2. ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความเชื่อในศาสนาแบบชาวบ้าน

ในทางพุทธศาสนามีความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมว่า ถ้าทำกรรมอย่างใดไว้ก็จะได้รับผลอย่างนั้น หรือการทำดียอมได้ดี การทำชั่วยอมได้ชั่ว จึงเป็นหลักธรรมที่ชาวบ้าน ทุกคนยึดถือปฏิบัติ และเพราะชาวบ้านเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั่นเอง เขาจึงทำบุญและพยายามประกอบกรรมดีอย่างอื่น ๆ อีก

สุพัตรา สุภาพ (2528 : 23-24) กล่าวว่า “ศาสนาพุทธมีอิทธิพลเหนือคนไทย ความคิดเรื่องบุญและบาปมีอยู่ในจิตใจของคนไทย คำสองคำนี้เป็นคำที่พูดกันจนติดริมฝีปากและคนไทยก็นิยมที่จะทำบุญทุกครั้งที่มีโอกาส พุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย จึงมีอิทธิพลในการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับการทำบุญกุศล คนไทยเชื่อว่าการทำบุญนั้นเป็นกรรมดี ที่หากสร้างสมไว้จะส่งผลถึงอนาคตทั้งชาตินี้และชาติหน้า”

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อในศาสนาแบบชาวบ้านในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนเสนอแนวคิดในด้านการทำบุญ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การทำบุญ

ชาวบ้านมีความเชื่อว่าบุญบาปเป็นของมีจริง ถ้าทำบุญทำแล้วจะสบายใจไม่เดือดร้อนทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น

เรื่องน้ำหีบเดียว กล่าวว่า การทำบุญทำแล้วสบายใจ ของทำบุญต้องไม่ใช่ของเหลือ ถ้าตั้งใจทำก็จะได้บุญกุศล บุญในความคิดของชาวบ้านก็คือสิ่งที่ทำแล้วสบายใจ ไม่เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ดังที่แม่ธิบายเรื่องบุญให้กาสีฟัง

ดังข้อความว่า

“ของทำบุญต้องไม่ใช่ของเหลือเดน เราตั้งใจทำก็ได้บุญกุศล” แม่บอก

“บุญเป็นอย่างไรนะแม่” กาสีสงสัยที่ได้ยินแม่อ้างคำว่า “บุญ” บ่อย ๆ
 “บุญก็คือสิ่งที่เราทำลงไปแล้วอ้อมเอิบในใจ ทำให้เราสบายใจ ไม่เดือดร้อนตัวเอง
 และผู้อื่น” แม่อธิบายสั้น ๆ แต่กาสีก็เข้าใจ

(น้ำทาบเดียว : 12)

เรื่องเนรน้อย กล่าวว่า บางคนเชื่อว่าการทำบุญในวันพระจะได้กุศลแรงดั่งนั้นญาติโยม
 จึงชอบทำบุญวันพระ แต่บางคนมีความเห็นแตกต่างจากคนอื่นว่า ถ้าทำบุญในวันที่ไม่ใช่จะมีอะไรฉันจะได้
 กุศลมากกว่า

ดังข้อความว่า

“ทำไม...ญาติโยมจึงชอบทำบุญแต่วันพระ” ฉันทเคยถามหลวงพ่อกับด้วยความสงสัย
 “พวกญาติโยมมีความเชื่อว่า ทำบุญวันพระได้กุศลแรง อุทิศส่วนกุศลถึงผู้ล่วงลับ
 ไปแล้ว” นั่นเป็นความเชื่อความศรัทธาที่ฝังจิตใจถ่ายทอดกันมามากกว่า ฉันคิดว่าทำบุญวันไหนคง
 ได้กุศลเหมือนกัน ยิ่งทำวันอด ๆ ไม่ค่อยมีอะไรฉันน่าจะได้กุศลแรงเพราะทำให้พระเณรไม่อด

(เนรน้อย : 6)

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวว่า การทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อทะนุบำรุงวัดเช่นการถวาย
 หนุ่ การกวาดลานวัด ถ้าทำด้วยความเต็มใจก็จะได้นุญเช่นกัน

ดังข้อความว่า

“อย่าบ่นกันเลยนะ ทำแล้วบ่นพ่อครูบอกว่าไม่ได้บุญ การถวายหนุ่ การกวาดลาน
 วัด ได้นุญ พ่อครูก็บอกพวกเอ็งจำไม่ได้หรือ เรามาใช้วัดเป็นที่เรียน อาศัยห้องน้ำห้องส้วมวัดก็ต้อง
 ช่วยกันรักษา” ใจบอกเพื่อน ๆ

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 108)

เรื่องไหมน้อย กล่าวว่า บุญบาปมีจริง ทนงถามพ่อเรื่องบุญบาป ได้รับคำตอบจากพ่อ
 ผู้ใหญ่บ้านว่า บุญคือสิ่งที่ทำแล้วสบายใจ มีประโยชน์ ส่วนบาปทำแล้วจะเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทำ
 ให้ไม่สบายใจ

ดังข้อความว่า

“พ่อว่าบุญบาปนี้มีจริงมัย” ทนงถามพ่อ
 “มีสิลูก บาปบุญก็อยู่ที่การทำดีทำชั่วของคนเราแหละ” ผู้ใหญ่บ้านตอบอย่างไม่ต้อง
 เสียเวลาคิด และพูดต่อไปว่า

“บุญก็คือกรรมที่เราทำแล้วสบายใจ เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ไม่หวาด
 ระแวงว่าใครจะรู้ว่าเราทำไม่ดี ไม่ต้องกลัวคนอื่นจะรู้ว่าเราได้ทำอะไรลงไป ส่วนบาปก็ตรงกันข้าม
 คือทำแล้วเดือดร้อนตนเองและผู้อื่น ทำแล้วหวาดระแวงว่าผู้อื่นจะรู้แล้วก็เกิดไม่สบายใจ”

(ไหมน้อย : 141-142)

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อของการทำบุญไว้ว่า การทำบุญจะต้องตั้งใจทำ ไม่ใช่ของเหลือทำบุญ เมื่อทำแล้วไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นการทำบุญจะทำวันไหนก็ได้บุญกุศลเหมือนกัน วิธีทำบุญมีหลายอย่าง นอกจากการถวายอาหารและข้าวของแล้ว การทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม เช่น การถวายหญ้า การกวาดลานวัด การซ่อมแซมวัด ก็ได้ทำบุญเช่นกัน

1.2 การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

การทำดีทำได้ยาก แต่ทำแล้วสบายใจมีความสุข ผลของการทำความดีทำความชั่วนั้น จะเห็นผลเร็วและเห็นผลในชาตินี้ คนทำดีจะได้รับการยกย่องชมเชย ส่วนคนทำชั่วจะได้รับความทุกข์ทรมานทั้งกายและใจตายไปจะตกนรก คนที่คิดโกงจะทำการค้าขายไม่เจริญ และเมื่อทำการมั่วก็จะต้องชดใช้ เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า การทำดีทำได้ยากกว่าการทำชั่ว แต่การทำดี ทำแล้วสบายใจ มีความสุข เป็นคำสอนของครูอุทัยใช้สอนนักเรียน

ตั้งข้อความว่า

“เป็นนักรักนี้ยากจริง ๆ แะ” เลิศแก่งบ่น

“ครูว่า การทำความดียากกว่าการทำความชั่ว เห็นจะจริงนะ” ณรงค์เสริม

“ใช่...ทำความดียาก แต่ผลทำให้เรามีความสุขและสบายใจ” พรตว่า

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 245)

เรื่องยอดรักผู้กอง กล่าวว่า ผลของการทำดีทำชั่วนั้นเห็นผลทันตาในชาตินี้ ดังที่จริญญาได้เห็นนางพริ้งแม่เลี้ยงต้องติดคุกเพราะฆ่าสามีใหม่

ตั้งข้อความว่า

“มันหลอกลวงน้ำ เอาเงินไปเล่นการพนันจนหมด แถมบังคับให้หาให้มันอีกหาไม่ได้ มันบดขยี้ทารุณ น้ำทนไม่ได้เลยฆ่ามันเสีย คนอย่างมันไม่ควรอยู่ให้หนักแผ่นดิน... น้ำชั่ว น้ำรู้ตัว ชั่วอย่างที่หนูไม่น่าให้อภัย ถ้าหนูไม่ทำตัวอย่างเหลวแหลก พ่อแม่ของหนูคงไม่อายุสั้น เมื่อรู้ว่าตัวชั่วทุกอย่างมันก็สลายกันไปเสียแล้ว น้ำเสียใจจริง ๆ อยากรู้ น้ำก็ขอชดใช้กรรมชั่วของตัวเองหนูอภัยให้น้ำด้วย” นางรำพันด้วยน้ำตานองหน้า

ความรู้สึกของจริญญา เมื่อเค้าวางความยุ่งยากต่าง ๆ ค่อยสลายไปเพราะความสำนึก สามารถแยกแยะความดีความชั่วออกจากกันได้ กับการกระทำนั้นผลรับนั้นมันสนองแตกต่างกัน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เห็นผลทันตา

(ยอดรักผู้กอง : 100,102-103)

เรื่องใหม่น้อย กล่าวถึง คนทำชั่วจะต้องได้รับความทุกข์ทรมานจากผลกรรมที่ตนทำไว้ ดังเช่น อาจองเกิดความทุกข์ใจ นอนไม่หลับจนซบพอม หรือป้อมเกิดป่วยเป็นโรคผื่นคันเต็มตัว ซึ่งหลวงพ่อก็ได้บอกว่าเป็นโรคกรรมที่เกิดจากการกระทำของตนเอง

ตั้งข้อความว่า

“เรารู้ว่านายมีอะไรในใจ มันเป็นเรื่องที่นายลืมไม่ลงเสียด้วย เพราะมันเป็นบาปเกาะติดหัวใจนายตลอดเวลา” ทนงพูดเทียบเข้ามา

“เราเป็นคนทำเอง เราเป็นคนฉีดยาไปหมอนในสวนไผ่น้อย” อาจองพูดเรื่อย ๆ
 “นอกจากเราแล้วก็มีป้ามาทับเพ็ญศิริ” อาจองตัดสินใจบอกความจริง
 จริงอย่างพอว่า อาจองตั้งแต่ทำลงไป เขานอนไม่หลับเดือดเนื้อร้อนใจจนซุบผอม
 ชะงักการซ่อมบอด ส่วนป้อมลูกสาวครูใหญ่ก็เกิดโรคผดผื่นขึ้นเต็มตัว ทนงเห็นด้วยตามที่พอว่า
 (ไผ่น้อย : 142,145)

โรคผดผื่นขึ้นเต็มตัวนี้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นโรคอันเกิดจากกรรม ดังที่หลวงพ่อบุญกับโยมเมียครู
 ใหญ่ว่าที่ลูกสาวป่วยเป็นโรคผดผื่นอยู่นี้เพราะทำกรรม วิธีแก้ไขก็คือพยายามทำใจให้สงบ สบาย ไม่โกรธ
 เกลียด ให้รักษาทางใจก่อนแล้วจึงเอาสมุนไพรไปต้มผสมน้ำอาบก็จะหายไปเอง
 ดังข้อความว่า

“โรคอันเกิดจากกรรมนะโยมที่ทำให้เป็นอยู่นี้ ถ้าอยากหายเจ้าตัวก็ต้องทำใจให้สงบ
 ไม่มีโกรธไม่มีเกลียดทำใจให้สบาย ๆ แก่ทางใจของตนก่อน ส่วนผดผื่นตามร่างกาย หลวงพ่อบุญ
 ยาสมุนไพรอยู่ชานหนึ่ง เอาไปต้มผสมน้ำอาบเข้าเย็นสักสองอาทิตย์มันก็จะยุบ รอยซำเป็นดวง
 ตามร่างกายก็จะค่อยหายไปเช่นกัน”
 (ไผ่น้อย : 152)

เมื่อผู้ใดทำดีและผู้อื่นรู้เข้า ผู้ทำความดีนั้นก็จะได้รับกรรมดีตอบแทน ดังที่ไผ่น้อยได้รับคำ
 ชมเชยจากครูใหญ่ เมื่อไม่เอาผิดกับผู้ที่ทำให้ตัวไหมของเธอตายหมด
 ดังข้อความว่า

“เออ ไผ่น้อยเอ๊ย พ่อครูนั่งฟังมาตลอดก็ฟังรู้และเข้าใจเรื่องราวทั้งหมดนี้ละพอจะ
 สรุปได้ว่า ความผิดทั้งหมดมันเริ่มขึ้นที่ป้อมลูกสาวพ่อครูแท้ ๆ พ่อครูขอโทษแทนป้อมด้วยถ้ามัน
 กลับมาจากกรุงเทพวันไหน พ่อครูจะให้ป้อมไปขอโทษหนูถึงบ้านเลย หนูเป็นคนดีของพ่อแม่ ของ
 สังคมจริง ๆ “ ครูใหญ่กล่าวชมเชยไผ่น้อย พลังมองเห็นเธออย่างชื่นชม
 (ไผ่น้อย : 148)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวถึง คนทำชั่วตายไปจะตกนรก ดังเช่น พวกแม่ค้าใน
 ตลาดโก้งเอาเปรียบคนแก่ที่เอาข้าวหลามไปขาย คนพวกนี้จะทำการค้าขายไม่เจริญ ขายไปจะต้องตกนรก
 ดังข้อความว่า

“พวกบาปกินหัว ไม่รู้จักสงสารคนเฒ่าคนแก่” แม่ร้องขึ้นดัง ๆ เมื่อพี่จำปีเล่าจบลง
 “เมื่อเช้านี้ก็มีอีกนะแม่ ป้าคนหนึ่งแกเอาข้าวหลามข้าวเหนียวใหม่ไปขายพวงหาบ
 เท่านั้นแหละโดนรุม ข้าวหลามสามสิบกว่ากระบอกละได้เงินยี่สิบกว่าบาทเอง”
 คำยืนยันของพี่จำปีจะทำให้แม่เป็นเดือดเป็นแค้นแทนป้าคนนั้น
 “พวกตกนรกพวกนี้ตายไปไม่ได้พบพระพบเจ้าหรอก โกงเขาค้าเขาขายอย่างนี้ไม่มี
 ทางเจริญหรอก” แม่ว่าเสียงขุ่น ๆ

(ความภูมิใจของลอย : 10)

เรื่องตะวันทรงกลด กล่าวว่า ผู้ใดกระทำความชั่วไว้มาก ผู้นั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทุกข์ใจไม่สิ้นสุด ดังเช่นก้านันเต็ดได้ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน เมื่อรู้ว่าความชั่วของตนเองกำลังจะถูกเปิดเผยก็เกิดความทุกข์ใจอย่างแสนสาหัส ซึ่งก็สาสมแล้วกับความชั่วที่ก้านันกระทำไว้

ตั้งข้อความว่า

ก้านันเต็ดจึงสั่งให้คนของเขาซึ่งมีประจำอยู่ทุกหมู่บ้าน รั้งความสร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้านหนักมือเข้า โดยเฉพาะการขโมยวัวควายยามค่ำคืนส่งออกไปนอกเขตรายได้อันนี้สร้างความรำรวยมาให้เขาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าแหล่งการพนันในหมู่บ้านเลย

(ตะวันทรงกลด : 75)

...ไอ้แทนรายงานว่า “เราไล่ตามไปในเขตของมันโดยระเบิดทั้งลูก เเคราะห์ดีไม่ถูกพีไกรขั้บรตหนีออกมาได้ ถ้าโดนเสร็จมันแน่ ๆ

...ไม่มีครั้งใดที่เจ้าพ่อบ้านทุ่งจะร้อนใจเหมือนครั้งนี้ แม้แต่ปรางค์ซึ่งพินขึ้นกลางดึกนั้น ยังกระเซอะกระเซิงไปเจอกับพวกอยู่เวรยามหนองเขียด จับตัวไปให้ผู้ใหญ่หาญทุกคนล้วนเป็นหอกแหลมพร้อมจะทิ่มแทงเขาได้ทุกเมื่อ หลักฐานความชั่วต่าง ๆ ที่เขาทำไว้กับผู้คนในละแวกตำบลนี้ กำลังจะถูกเปิดเผยไม่ผิดกับน้ำซึ่งกำลังจะลดให้ตอโผล่ขึ้นมาให้ประจักษ์แก่ผู้คนทั่วไป

(ตะวันทรงกลด : 76,77)

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง กล่าวถึง การละกระทำบาปหรือละการทำความชั่ว โดยไม่พรากลูกนกจากอกแม่ของมัน ผู้ทำก็ได้รับความสบายใจ

ตั้งข้อความว่า

“เอาไปเลี้ยง นกเอี้ยงโม่ง พุดได้” เมฆตะโกนบอก

“เอาไปเลี้ยงไหม...อินดา” เมฆถามเป็นเชิงขอความเห็น

“แม่มันร้องใหญ่ สงสารมันนะ” อินดารู้สึกลั้งเล เขาเคยถูกแม่ห้ามบ่อย ๆ

“พวกเราน่าจะไปอยู่ริมทุ่งด้านโน้นกันดีกว่า “ดูซิมันกลัวเราใหญ่” เมฆบอก

นอกจากนั้นทุกคนยังตกลงกันว่าจะไม่พรากลูกนกเอี้ยงจากอกแม่ของมันอินดาพุดให้ข้อคิดกับเพื่อน ๆ ว่า

“ข้าดีใจที่พวกเอ็งไม่คิดอยากเอาลูกนกเอี้ยงไปเลี้ยง พ่อแม่เคยบอกข้าว่าการพรากลูกนกจากอกพ่อแม่ของมันเป็นบาป เราปล่อยให้พ่อแม่มันเลี้ยงลูกของมันเองเถอะ”

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 45)

เรื่องน้ำหีบเดียว กล่าวถึง การชดใช้กรรมเก่าของกาสิ กรรมเก่า หมายถึง ผลของการกระทำในอดีต ที่ทำให้ต้องทำงานมากกว่าปกติ ดังที่กาสิต้องรดน้ำแปลงผักให้ก้านัน อย่างมากมายเพื่อแลกกับน้ำเพียงหีบเดียว ถือว่าเป็นการชดใช้กรรมเก่า

ตั้งข้อความว่า

พ่อเคยบอกว่าไม่ให้ฝึ้งใจกับสิ่งไม่สบายใจ น้ำหีบเดียวต้องรดผักให้ก้านันยี่สิบสาม

สิบแปดนั้น ก็ถือว่าชดใช้กรรมเก่าของเราไปแล้วกัน

(น้ำหาบเดียว : 68)

จากการวิเคราะห์ความเชื่อในพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ผู้เขียนได้แสดงแนวความคิดไว้อย่างชัดเจนว่า การทำบุญเป็นสิ่งที่ดีควรจะทำแม้ว่าจะทำได้ยาก แต่เมื่อทำบุญแล้วจิตใจจะผ่องใส สบายใจมีความสุข ได้รับการชื่นชมยกย่อง การทำบุญนั้นทำวันไหนก็ได้บุญทั้งนั้น การทำบุญดีกว่าควรทำทุกวัน ไม่ทำเฉพาะวันพระเท่านั้น ควรกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น การทำนุบำรุงวัด การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น ส่วนการทำบาปจะทำให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนใจทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น และเมื่อตายไปต้องตกนรก การทำบาปมีหลายแบบ เช่น การเอาเปรียบผู้อื่น การทำร้ายหรือการทำให้ผู้อื่นเกิดการพลัดพราก เป็นต้น จึงไม่ควรทำบาป ควรมุ่งทำแต่ความดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งการทำความดีหรือการทำความชั่วก็ตาม จะปรากฏผลในเวลาไม่ช้า ใครทำความดีผลดีก็จะตอบแทน แต่ถ้าใครทำความชั่วแล้วสำนึกผิดได้ ย่อมได้รับการอภัย แต่ถ้าไม่สำนึกผิดยังทำต่อไป สักวันหนึ่งเมื่อความจริงปรากฏก็จักถูกสังคมประณามและลงโทษ

2. ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ

ความเชื่อที่สืบทอดจากคนรุ่นก่อนมาจนถึงปัจจุบัน บางอย่างไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ มักจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ บางอย่างมนุษย์หาคำตอบเกี่ยวกับกำเนิดของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติไม่ได้

โชติ ศรีสวรรณ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ที่อธิบายเหตุผลไม่ได้ แต่คนรุ่นหลังยังปฏิบัติและความเชื่อที่คนรุ่นหลังเพียงแต่รับรู้ไว้แต่ไม่ได้ปฏิบัติตาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ความเชื่อที่ยังปฏิบัติอยู่ เพื่อสร้างความมั่นใจ เช่น การเอาน้ำซึ่งรุ่งกินน้ำนั้นจะกุด การเช่นเจ้าที่ก่อนตีผึ้ง ผีแม่หม้ายทำให้ผู้ชายไหลตาย และพิธีบอกกล่าวแม่พระธรณีเจ้าที่เมื่อต้องขायลูกช้าง เป็นต้น

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า เอาน้ำซึ่งรุ่งกินน้ำนั้นจะกุด ต้องแก้เคล็ดด้วยการเอาน้ำจุ่มกันแล้วจุ่มปลวก เป็นความเชื่อที่จะไม่มีเหตุผล แต่คนโบราณก็เชื่อกันมา ดังนั้นเมื่อมีโน้ตให้พ่อกับแม่ดูรุ่งกินน้ำที่สวยงาม แม่รีบสั่งให้แม่เอามือจุ่มกันแล้วชี้ไปที่จอมปลวกเพื่อป้องกันไม่ให้มันกุด

ดังข้อความว่า

“พ่อแม่ดูรุ่งกินน้ำสวยจัง” มโนจำได้ว่า ตอนนั้นเขาเรียน ป.6 วันหยุดโรงเรียน มโนชอบตามพ่อแม่ไปนาด้วยทุกครั้ง

“อย่าไปชี้ลูก ประเดี๋ยวนี้กุด” แม่ทักท้วงขึ้นทันที ก่อนจะบอกเสียงเข้ม ๆ ต่อมาว่า “รีบเอามือจุ่มกันชี้ไปนาลูกนั้นซะ” โพนที่แม่บอกให้ชี้คือจอมปลวกขนาดใหญ่ มโนกลัวสายตาคู ๆ ที่แม่หันมาบอก แล้วก็กลัวนิ้วกุดด้วย จึงรีบจุ่มน้ำชี้เข้าที่กันตัวเอง แล้วชี้มือไปยังจอมปลวกอย่างรวดเร็ว พ่อเดินตามหลังส่งเสียงหัวเราะหึ ๆ

(พระจันทร์ทรงกลด : 13)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวถึง การทำพิธีเช่นเจ้าที่นางไม้ก่อนการตีผึ้งที่อยู่บนต้นไม้ นั้น เพื่อเป็นการขออนุญาตเจ้าของรังผึ้งแล้วจะทำให้การตีผึ้งสำเร็จ ไม่เกิดอันตรายแก่ผู้ตี ดังนั้นลูกมโน

จึงบอกให้มนต์ลูกชายไปหาดอกไม้สีขาวหนึ่งคู่มาทำพิธี พร้อมทั้งจุดธูปเทียนอย่างละหนึ่งดอก ท่องคาถาเสร็จแล้วนำไปปักไว้ที่โคนต้นไม้ ก่อนทำงานทุกครั้งด้วยความเชื่อมั่น

ดังข้อความว่า

“มนต์เก็บดอกไม้ขาวให้พ่อสักคู่ซิ” โมกบอกลูกชาย

มนต์มองเห็นดอกไม้ป่าชนิดหนึ่ง มีดอกสีขาวขึ้นอยู่ไม่ไกลนัก เขาเดินเข้าไปเด็ดมา

สองช่อ พलगส่งให้พ่อ

ลูกโมกล้วงเอาข้าวของในย่าม ถือเป็นของที่เตรียมไว้เช่นเจ้าที่นางไม้ตามความเชื่อ ถือ จุดเทียนธูปอย่างละหนึ่งดอก ขณะที่ควันธูปลอยอ้อยอิ่งส่งกลิ่นหอมจาง ๆ ปกคลุมทั่วบริเวณ ลูกโมกหลับตาพนมมือพิมพ์าคูหนึ่งจึงลืมตาขึ้น แกว่งดอกไม้ธูปเทียนไว้ที่โคนต้นไม้ใหญ่ มองซ้ายมองขวาก่อนจะไล่สายตาขึ้นไปตามลำต้นขนาดใหญ่ขนาดหลายคนโอบแผ่กิ่งก้านสาขาคำฟ้าสูง จนคอตั้งป่า นัยน์ตาของลูกโมกมองรังผึ้งหลวงอย่างผู้มีประสบการณ์

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 114)

ความเชื่อเรื่องผีแม่หม้ายทำให้ผู้ชายไหลตาย เป็นความเชื่อที่ยังคงมีอยู่ในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม่บอกว่าชาวบ้านเอาต้นนุ่นขนาดเท่าท่อนซุง ทาสีแดงห้อยไว้หน้าบ้านทุกบ้าน พ่อเองยังทำกับเขาด้วย แต่อ้างว่ากลัวจะไหลตายแล้วแม่จะเป็นหม้าย

ดังข้อความว่า

“ที่ผีแม่หม้ายทำให้ผู้ชายไหลตาย ชาวบ้านเชื่อกันไหมละ ฉันเห็นแต่บ้านไหนเอาต้นนุ่นเท่าท่อนซุง ทำหัวแดงโรห้อยเต็มหน้าบ้านทุกหลังคาเรือน แกไม่เชื่อดันทำห้อยทำไม” แม่อ้างเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ มาว่ากับพ่อ พ่อกับจำเรียงหัวเราะงอหงาย

“ฉันกลัวแกล้งจะเป็นหม้ายถ้าฉันไหลตาย ก็เลยทำให้แกล้งสบายใจไปอย่างนั้นแหละ”

พ่อแกล้งออกตัว

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 154)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวถึง ความเชื่อเกี่ยวกับการทำพิธีบอกกล่าวแม่พระธรณีเจ้าที่ เพื่อให้รู้ว่าจะขายลูกช้างน้อยแล้ว เป็นการแสดงถึงความรักที่มีต่อช้างเหมือนเป็นสมาชิกในครอบครัว และให้แม่พังคองจำปาแม่ของเจ้ามะเคือได้รู้ด้วยว่าต้องสูญเสียลูก อย่าได้โกรธ จงทำใจให้สงบ และอวยพรให้เจ้ามะเคือมีความสุข

ดังข้อความว่า

ลูกคำมายถือธูปเทียนที่จุดแล้วเดินเข้าไปหาแม่ช้างพัง แกร่งลงปักธูปเทียนกับพื้น.... หลับตาพนมมือทำปากขมุขมิบ มิตรรู้ว่าพ่อทำพิธีบอกแม่ธรณีเจ้าที่เจ้าทางในการจากพรากไปของผู้ร่วมครอบครัว แม้มันจะเป็นเพียงสัตว์เลี้ยง แต่ทุกคนในครอบครัวให้ความรักใคร่เหมือนเป็นสมาชิกในครอบครัวคนหนึ่ง ลูกคำมายพิมพ์าคอบอกแม่พังคองจำปาที่มันจะต้องสูญเสียลูกน้อยไป

“คองจำปาเอ๋ย อย่าว่าพ่อใจร้ายผลักใส่ลูกของเจ้าเลยนะ ความจนมันบังคับพ่อต้องทำอย่างนี้ พ่อต้องขายเจ้าพลายน้อย เพื่อความอยู่รอดของครอบครัวพ่อขอโทษ อย่าได้โกรธเคืองพ่อเลย พ่ออยากให้ลืมเขาซะชั่วขณะและทำใจให้สงบเหมือนพ่อพยายามทำอยู่นี้ธรรมชาติของ

มนุษย์และสัตว์ก็เป็นอย่างนี้ มีพรากมีจากของรักของหวง ขอให้เจ้าอวยพรให้เจ้ามะเดื่อมีความสุขเถอะนะ” พิมพ์จบลงคำมายเอนำมนต์ที่แกเสกลูบหัวแม่ข้างพังสามครั้ง

(พระจันทร์ทรงกลด : 60)

เรื่องน้ำหาบเดียว กล่าวว่า วันเพ็ญเดือนสามใส่ปุ๋ยในนา ชาวบ้านในชนบททุกครัวเรือนเมื่อถึงวันเพ็ญเดือนสามหลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว จะต้องหาบปุ๋ยขี้วัวหรือขี้ควายไปใส่ในนาของตน เพื่อความเป็นสิริมงคล

ตั้งข้อความว่า

...วันเพ็ญเดือนสามหลังเก็บเกี่ยวเป็นวันที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนหาบปุ๋ยขี้วัวขี้ควายไปใส่ในนาของตน หากบ้านใดลืมหรือละเว้นจะถือว่าลืมหากสิ่งที่เป็นสิริมงคลให้กับพื้นนาของตนเลยทีเดียว

(น้ำหาบเดียว : 33)

การขอขมาควาย เมื่อต้องการจะขายเป็นการทดแทนบุญคุณ

ตั้งข้อความว่า

“ควายเป็นสัตว์มีบุญคุณ พวกเอ็งอย่าลบหลู่ดูหมิ่นมัน จะขายต้องแต่งขันดอกไม้ขอขมาลาโทษ” ย่าบอกป้ากับลุงก่อนจะขายลูกหลานอีไหยก

(น้ำหาบเดียว : 38)

เมื่อควายตายต้องขอขมาเป็นครั้งสุดท้ายเพื่อระลึกถึงบุญคุณและบังสุกุลให้ก่อนนำควายลงฝัง

ตั้งข้อความว่า

“กาสิ...บอกให้ผู้ใหญ่พ่อเอ็งหาดอกไม้มาขอขมาอีไหยกนะลูก ขอโทษขอโพยเป็นครั้งสุดท้ายที่มันเคยให้เราใช้แรงงาน มีข้าวปลากิน มันคงไปก่อนอย่าแน่นอนอย่าบอกกาสิ และแล้วอีไหยกก็จากยาไปจริง ๆ กาสิเห็นน้ำตาอย่าซึมไหลจากเป่าตาที่ลึกละยาให้ลูกหลานทุกคนเก็บดอกไม้ขอขมาร่างไว้วิญญาณของอีไหยก ยาให้พ่อนิมนต์พระมาสวดบังสุกุลให้มัน ก่อนจะนำร่างผอมแห้งมีเพียงหนังหุ้มกระดูกของอีไหยกลงหลุมฝัง

(น้ำหาบเดียว : 39)

2.2 ความเชื่อที่รับรู้ไว้แต่ไม่ต้องปฏิบัติ เช่น โองนักร้องเพลง เขาควายขันเหมือนไก่ และแม่แล้งหอบฝนหนีไป

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่าความเชื่อเรื่องโองนักร้องเพลง เขาควายขันเหมือนไก่ โดยที่ชาวบ้านเชื่อกันว่าถ้าปีไหนฝนแล้งมาก จะมีเสียงเล่าลือว่าโองนักร้องเพลงและเขาควายขันเหมือนไก่ซึ่งไม่น่าเชื่อและไม่มีเหตุผล

ตั้งข้อความว่า

“แกไม่ได้ยินเขาล่าลือไรเงปีไหนแล้ง ๆ เขาลือกันให้แซ่ดโองนักร้องเพลงเขาควาย

ชั้นเหมือนไก่ ล้วนแต่พวกแม่แล้งทั้งนั้น” แม่เถียงราวกับว่าเรื่องที่ได้อินมาเป็นความจริงทั้งหมด
 “ข้าวลือที่แก้วมันเชื่อได้ที่ไหน” พ่อมีสีหน้าระบายยิ้มตลอดเวลา
 (ดอกไม้บานที่เชิงภู : 153)

แม่แล้งทำให้ฝนไม่ตก ดังที่แม่บอกจำเรียงว่า มีแม่แล้งอยู่ในหมู่บ้าน เพราะแม่แล้งเป่าลมหอบ
 หนีไปหมด ซึ่งจำเรียงสงสัยว่าไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น
 ดังข้อความว่า

ว่ามันมีแม่แล้งอยู่ในหมู่บ้าน พอฝนจะตกก็ก็มีลมพัดหอบหนีไปหมด” จำเรียงรู้สึก
 งุนงงกับ “แม่แล้ง” ของแม่ เลยถามขึ้นว่า
 แม่แล้งอะไรแม่ มันเป็นตัวอย่างไร” จำเรียงจ้องแม่รอคำตอบ
 “แม่แล้งก็คือตัวทำให้ฝนไม่ตก พอจะครีမ်ฟ้าครีမ်ฝน มันก็จะเป่าเมฆให้ลอยหนีไป”
 แม่ว่า

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 153)

โชติ ศรีสุวรรณ แสดงแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติไว้ในนวนิยายของเขา สรุปได้ว่า
 คนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีความเชื่อตามบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา และยึดถือปฏิบัติกัน
 ต่อไป เพื่อความสบายใจและสร้างความมั่นใจให้แก่ตนเองในการทำงาน เช่น การทำพิธีเซ่นเจ้าที่เจ้าทาง
 ก่อนการตีดั้งผึ่ง การแก้เคล็ดเรื่องผีแม่หม้ายที่ทำให้ ผู้ชายไหลตาย หรือการทำพิธีบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง
 ก่อนขายลูกช้าง เป็นต้น ส่วนความเชื่อเรื่องอื่น ๆ เช่น ปีใดแล้งจัดโอ่งน้ำจะร้องเพลง เขาควายชั้นเหมือนไก่
 แม่แล้งเป่าลมหอบฝนไปไม่ให้ตก และการขี้รงกินน้ำแล้วนิ้วจะกุดนั้น ในปัจจุบันสามารถรู้สาเหตุแห่งปรากฏ
 การณ์ธรรมชาตินั้น ๆ ชาวชนบทจึงเพียงรับรู้ไว้เท่านั้นว่าเคยมีความเชื่อเช่นนั้นมาก่อน

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์และประเทศชาติ ประเทศไทย
 ไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นอยู่ช้ำอู่น้ำ เพราะเรามีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ทั้ง
 ป่าไม้ หุ่นหญ้า สัตว์ป่า แร่ธาตุ และสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจทางธรรมชาติที่สวยงาม แต่นับวัน
 ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้จะถูกทำลายลงไปเรื่อย ๆ เราจึงควรช่วยกันอนุรักษ์สิ่งที่เหลืออยู่ให้เป็น
 ประโยชน์แก่มวลมนุษย์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

นิวัติ เรืองพานิช (2533 : 46) กล่าวว่า “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักใช้
 ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ยาวนานที่สุดและโดยทั่วถึงกัน
 ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงห้ามใช้หรือเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่จะต้องนำมาใช้ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ
 (Time and space)”

ศิริ ศิริพันธ์แก้ว (ม.ป.ป. : 12) กล่าวว่า “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การใช้
 ทรัพยากรธรรมชาติตามความต้องการอย่างเหมาะสมประหยัดและคุ้มค่าเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์
 จำนวนมากที่สุดเป็นเวลาต่อเนื่องกันไปนานที่สุด”

และยังกล่าวไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน (ม.ป.ป. : 4) ว่า ทรัพยากรที่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ จำแนกเป็น 3 ชนิดย่อยดังนี้

1. ทรัพยากรที่มีอยู่เป็นจำนวนมากหรือมีวัฏจักรหมุนเวียน มนุษย์มักมีความรู้สึกรู้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มีใช้ได้ไม่มีวันหมดสิ้น เช่น น้ำ อากาศ แสงอาทิตย์ และพลังงาน จากลม เป็นต้น
2. ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดเปลืองแต่สามารถสร้างขึ้นมาทดแทนได้ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า เป็นต้น
3. ทรัพยากรที่มีการเปลี่ยนแปลงเพราะการใช้ แต่สามารถรักษาไว้หรือปรับปรุงได้ เช่น หุ่นยนต์และภูมิทัศน์ เป็นต้น

ทรัพยากรธรรมชาติชนิดที่มีความสำคัญ และจำเป็นต้องอนุรักษ์โดยเร่งด่วน คือ ดิน น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ สัตว์ป่า สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและมนุษย์

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ไว้ในนวนิยาย จำนวน 11 เรื่อง คือเรื่องพระจันทร์ทรงกลด ความภูมิใจของลอย น้ำหาบเดียว ป่าไผ่ชายทุ่ง วานรน้อย คะนองไพร ไหมน้อย ดอกไม้บานที่เชิงภู โรงเรียนริมทุ่งกว้าง วัยรุ่นวุ่นรัก ตะกร้าสานของพ่อ และถล่มจักรวาล

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการทดแทนหรือรักษาให้คงอยู่ได้
2. การใช้ธรรมชาติรักษาดุลย์แห่งธรรมชาติ
3. การอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ
 - 3.1 ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม
 - 3.2 ธรรมชาติให้ความรู้สึกรับรู้ซึ่งประทับใจ

ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการทดแทนหรือรักษาให้คงอยู่ได้

ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถใช้ทดแทนกันได้ กำลังเป็นที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง เพราะทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าและหายากหลายชนิด กำลังจะหมดไปในไม่ช้า ดังที่ศิริ ศิริพันธ์แก้ว (ม.ป.ป. : 1-2) กล่าวว่า “ทรัพยากรธรรมชาติบางชนิดมีอย่างจำกัด เมื่อถูกนำมาใช้อย่างรวดเร็วก็จะหมดไปในไม่ช้า ทรัพยากรธรรมชาติบางชนิดถ้านำมาใช้โดยไม่ระมัดระวัง จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น ๆ เสื่อมโทรมได้ เพราะทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน” ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างที่ใช้จนหมดสิ้น หรือใช้จนหมดสภาพแล้วแต่ยังไม่สูญพันธุ์ไป ก็สามารถรักษาให้คงไว้หรือปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่าและมนุษย์

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นทดแทนในนวนิยายของเขา โดยกล่าวไว้ในคำนำเรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู (2536 : คำนำ) ว่า “เขาวาดหวังจะเป็นเสมือนตัวแทนให้เกิดความสำนึกและห่วงแหนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่และช่วยกันต่อเติมเพิ่มส่วนที่ขาดหายไปให้เกิดขึ้นด้วยมือของเขา เพื่อความน่าอยู่บนผืนโลก ด้วยจิตสำนึกถึงบุญคุณอันถึงมาของธรรมชาติ”

และในคำนำเรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง (2535 : คำนำ) กล่าวว่า “เมื่อครั้งอดีตเมื่อผืนน่ายังอุดมสมบูรณ์ป่ายังเป็นป่าที่เขียวขจีด้วยแมกไม้ ควายยังเป็นเพื่อนคู่ขา ข้าพเจ้าฝันถึงสิ่งเหล่านี้และฝันต่อไปว่า ขอให้ผืนนาป่าเขียวและควายสัตว์เลี้ยงเพื่อนยาก จงอยู่คู่แอกไถคู่ผืนนาทุกฤดูกาลแทนการเห็นรถไถ

รถแทรกเตอร์ และรถสิบล้อขนควายเพื่อนชีวิตของชาวนา แล่นหายไปบนถนนสายยาวเหยียด วันแล้ววันเล่า ข้าพเจ้าขอวิงวอนเช่นนี้จริง ๆ”

ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการทดแทนหรือรักษาไว้ให้คงอยู่ว่า เด็กและเยาวชนของชาติจะเป็นกำลังสำคัญในการรักษาและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า เยาวชนพึงมีส่วนช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังที่ หัวหน้าเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว จังหวัดชัยภูมิ ได้กล่าวกับนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองนกเขียนว่า ให้ช่วยกันรักษาและขยายพันธุ์นกกระเรียนที่ได้มาใหม่ หลังจากที่มีนกอพยพหนีไปจากประเทศไทยร่วม 30 ปีมาแล้ว

ตั้งข้อความว่า

“หัวหน้าขอให้พวกเธอทุกคนเติบโตเป็นกำลังของชาติบ้านเมือง คือคนรุ่นใหม่ที่จะเติบโตเพื่อหวงแหนสิ่งเหล่านี้ไว้ พวกเธอเปรียบเสมือนดอกไม้ที่กำลังจะเบ่งบาน เพื่อหน้าที่อนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่าที่มีค่ายิ่งของเรา บัดนี้นกกระเรียนที่เคยสูญพันธุ์จากแผ่นดินนี้ร่วม 30 ปีได้กลับมาแล้ว พวกเราสัญญาว่าเราจะอนุรักษ์พวกมันเพื่อให้ได้ขยายพันธุ์กลับคืนมาบินประดับท้องฟ้าทุ่งนาและแหล่งธรรมชาติได้อิสระเสรีโดยไม่มีใครคิดทำอันตรายมันอีก”

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 264-265)

การให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่เยาวชน ก็จะทำให้เขาเกิดความรักและสงสารสัตว์ป่า เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดังที่ครูอุทัยพูดกับพงศ์และบุญสินลูกศิษย์ เรื่องลูกชะนีที่แม่ชะนีถูกทำร้าย

ตั้งข้อความว่า

“ลูกชะนีที่เกิดใหม่จะเกาะติดกับหน้าอกของแม่ ลูกชะนีกินนมจากอกแม่เหมือนคน หากแม่ชะนีถูกทำร้าย ลูกของมันก็จะพลอยตายไปด้วย” เด็กทั้งสองฟังเพลินอย่างตั้งใจ

“เคยมีพวกนายพรานยิงชะนีบนยอดไม้ มันขาดใจตายหล่นลงมา มือของมันยังโอบลูกแนบอกแน่น” ครูอุทัยเล่าต่อ

“นำสงสารนะคริบลุงครู ผมอยากให้ป่าภูเขียรมีสัตว์ป่ามาก ๆ ให้พวกมันอยู่อย่างสุขสบายในป่าที่เป็นบ้านของมัน คนทำลายป่าก็เท่ากับทำลายบ้านของสัตว์” พงศ์พูด

“ผมอยากให้ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยป่า ให้ทุกคนรักป่า รักสัตว์ป่า” บุญสินพูดเสริมขึ้น

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 124)

การปล่อยชะนีกลับคืนป่า ดังที่ครูอุทัยได้เล่าความหลังว่า เมื่อครั้งยังหนุ่มวัยคะนอง ได้นำเพื่อนเข้าป่าล่าสัตว์ มีพ่อซึ่งเป็นนายพรานใหญ่ไปด้วยทุกครั้ง ตอนนั้นเขาสำนึกผิดต้องการไถ่บาปจึงนำชะนีกลับมาปล่อยที่ป่า เพื่อให้คืนสู่บ้านเกิดของมัน

ตั้งข้อความว่า

...”ช่วงนั้นครูเป็นหนุ่มวัยรุ่นวัยคะนอง คิดแต่ความสนุกสนานไปตามเรื่องชวนเพื่อน

ฝูงเอาเป็นผาหน้าไม้ขึ้นมาสกัดตัว พ่อของครูเป็นพรานใหญ่ในหมู่บ้าน เมื่อเห็นเพื่อนฝูงครูมาเที่ยว ก็ยินดีพาขึ้นมาสกัดตัวทุกครั้ง” ครูอุทัยเล่าถึงความหลังให้ลูกศิษย์ฟัง

...“ครูคิดได้ว่าสิ่งที่ครูกับเพื่อนทำคราวโน้นมันผิด ทุกวันครูคิดแต่สิ่งที่จะทำให้ตนเองไต่บาป อย่างที่พาพวกเรานาชะนีกลับคืนบ้านเกิดของมัน”

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 126)

เจ้าหน้าที่บ้านเมือง พยายามปราบปรามผู้ตัดไม้ทำลายป่า และผู้ฝ่าฝืนพระราชบัญญัติสงวน และคุ้มครองสัตว์ป่าอยู่เสมอ แต่ก็ยังมีผู้ลักลอบกระทำผิดอยู่เรื่อย ๆ บางครั้งก็เป็นคนของทางการ เช่น กำนัน ในเรื่องนี้

ดังข้อความว่า

“นี่เจ้าหน้าที่ตำรวจ กำนันอย่าขัดขืน ยอมให้จับเสียดี ๆ” เจ้าหน้าที่ตำรวจคนหนึ่ง ประกาศขึ้น ขณะใช้ปืนจี้ตัวกำนันจรัลลงจากรถ

“จับผมในข้อหาอะไร” กำนันจรัลถามระคนอารมณ์โกรธที่พลุ่งพล่าน

“จับในข้อหาฆ่าสัตว์ป่าไว้ในครอบครอง และตัดไม้ทำลายป่า มีโรงงานไม้แปรรูป อย่าง ผิดกฎหมาย” เจ้าหน้าที่ตำรวจคนหนึ่งชี้แจง

“กำนันไม่ต้องปฏิเสธหรอก คอกำแพงที่หลังบ้านกำนันนั่น ชังสัตว์ป่าไว้มากมาย...”

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 252)

การช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นหน้าที่ของพลเมืองทุกคน การส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้เรื่องสัตว์ป่า การจัดตั้งชมรมหรือสมาคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สัตว์ ก็เป็นวิธีการรักษาชีวิตสัตว์ป่าวิธีหนึ่ง ดังเรื่องกล่าวว่า ณรงค์ พรต มีและเช เป็นผู้นำตำรวจมาตรวจค้นบ้านกำนันจรัลและพวกเขาทั้งหมด ก็เป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์สัตว์ป่ารุ่นเยาว์ ได้รณรงค์ให้ช่วยกันรักสัตว์ป่า

ดังข้อความว่า

...ณรงค์ พรต มี เช และพรรคพวกออกมาปรากฏตัวให้กำนันจรัลเห็น มีและเช ถือป้ายมีข้อความว่า

“สัตว์ป่า ... ก็รักชีวิตเหมือนท่าน โปรดอย่าล่าเพื่อเป็นอาหาร”

“สัตว์ป่า ... เป็นทรัพยากรธรรมชาติของบ้านเมือง โปรดช่วยกันอนุรักษ์”

พรรคก้าวออกมายืนตรงหน้ากำนันจรัล “ท่านกำนันครับ...พวกเรานักอนุรักษ์รุ่นเยาว์ ลูกหลานบ้านหนองนกเขียน พวกเราไม่ต้องการให้ใครมาทำลายสัตว์ป่าบนผืนดินแห่งนี้” พรรคพูดอย่างฉะฉาน แล้วถอนหลังกลับเข้าที่ ณรงค์ก้าวออกมาแทน

“ผมชื่อเด็กชายณรงค์ ทำหน้าที่เลขาฯ ชมรมนักอนุรักษ์สัตว์ป่ารุ่นเยาว์ ผมเป็นคน ชักบอกให้ตำรวจรู้ว่าบริเวณบ้านท่านกำนันมีคอกสำหรับขังสัตว์ป่า...”

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 253)

การช่วยกันรักษาดินไม้ไผ่ไม่ตัดโค่นทิ้ง ก็เป็นการรักษาธรรมชาติ ที่ช่วยให้ธรรมชาติยังคงสภาพเดิม มีป่า มีต้นไม้เขียวชอุ่มชุ่มชื้น และให้ความอุดมสมบูรณ์แก่พื้นดิน

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง กล่าวว่า เสื้อผ้าของเด็ก ๆ ถูกลมบ้าหมูพัดขึ้นไปติดบนกิ่งพืมาน ซึ่งสูงและมีหนามตามลำต้นและกิ่งก้าน หวอยได้ใช้ไม้ต่อกันยาว ๆ สอยเสื้อลงมาได้ แต่ผ้าขาวม้าของอินตาเออลงมาไม่ได้ อินตาไม่ยอมตัดโคนต้นพืมานตามคำบอกของเมฆ เขาต้องการต้นไม้ที่เขียวชอุ่ม

ดังข้อความว่า

“ตายละ ผ้าขาวม้าติดอยู่บนยอดพืมาน” อินตาร้องบอกเพื่อน ๆ ทำเสียงตกใจผ้าขาวม้าผ้าลายสวยนี้ แม่ของเขาเพิ่งทอเสร็จแล้วตัดจากหูกมาใหม่ ๆ

“เราจะขึ้นไปเก็บได้อย่างไร ต้นมันสูงลิ่ว หนามก็เยอะ” หวอยพูดเป็นเชิงปรึกษา กับเพื่อน ๆ

“ข้าว่าหาไม้ยาว ๆ มาสอยดีกว่า” จ้อยเสนอแนะ

ไม้สอยก็ปลายอ่อนโค้ง กว่าจะสอยเอาเสื้อของหวอยลงมาก็เล่นเอาเหวี่ยงแตกซิก ๆ แต่ก็ไม่สามารถจะเกี่ยวเกาะผ้าขาวม้าของอินตาที่ถูกลมพัดปลิวไสวอยู่บนยอดไม้ลงมาได้

“มีทางเดียว...หากจะเอาผ้าขาวม้าคืน” เมฆเอ่ยขึ้นทำให้ทุกคนสงสัยพร้อมถามว่า ทำอย่างไร

“เอาขวานมาโค่นให้ลำต้นมันล้ม” เมฆบอกง่าย ๆ

“ทำอย่างนั้นมันง่ายหรือ แต่ตอนนี้ที่ไหน ๆ เขาก็อยากให้มีต้นไม้เขียวชอุ่มกันทั้งนั้น แม้จะเสียดายผ้าขาวม้าก็ไม่อยากโค่นต้นไม้ เพราะความชนของเรา” อินตาบอกเสียงเรียบ

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 30-31)

การตัดไม้เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ป่าไม้หมดไป จึงควรปลูกต้นไม้ทดแทน เช่น ต้นกระถินณรงค์ ซึ่งปลูกง่าย โตเร็ว ใช้ทำฝืนหรือเผาถ่าน ก็จะเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ได้วิธีหนึ่ง

เรื่องน้ำหีบเดียว กล่าวว่า พ่อกับคำพันเตรียมเกวียนไปบรรทุกพืนที่นา ที่พ่อปลูกต้นกระถินณรงค์ไว้เป็นแถวตามคันนา เพื่อเอามาทำพืนและเผาถ่าน โดยไม่ได้ไปเที่ยวตัดไม้ทำลายป่าที่ไหน ซึ่งช่วยไม่ให้ฝนแล้งด้วย

ดังข้อความว่า

พ่อกับคำพันช่วยกันเอาวัวเทียมเกวียนเตรียมไปบรรทุกพืนที่นา ยามหน้าแล้งเช่นนี้ พ่อจะเตรียมพืนไว้ใช้ในฤดูฝน กิ่งไม้แห้งสนิทเหมาะจะเป็นเชื้อไฟ ไม้ที่ตัดมาไว้ทำพืนก็เป็นพวกกิ่งกระถินณรงค์ที่พ่อปลูกไว้เป็นทิวแถวตามคันนา มิได้เที่ยวไปตัดไม้ทำลายป่าที่ไหนเลย มีเจ้าของนาแถว ๆ นั้นหลายคนเออย่างพ่อ ปลูกกระถินณรงค์ไว้ทำพืนบ้างเผาถ่านขายเป็นรายได้ก็มี

“สมัยนี้เราต้องสงวนป่ารักษาต้นไม้ ที่มันร้อนแล้งจัดอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะขาดป่านั่นแหละ เราปลูกต้นไม้ทำพืนเผาถ่านไว้ตามไร่นาคนละสิบยี่สิบต้น ตัดเอากิ่งทำพืนเผาถ่านพอใช้ถมเถไป” พ่อบอกคำพัน

(น้ำหีบเดียว : 52)

การไม่ใช้วัสดุที่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่รักษาธรรมชาติ

เรื่องตะกร้าสานของพ่อ กล่าวถึง เด็กหญิงเตย ใช้ตะกร้าสานของแทนการใส่ด้วยถุงพลาสติก ซึ่งก็ช่วยให้ประหยัดไม่ต้องซื้อถุงมาใส่ของ และยังเป็นการลดขยะที่มีอยู่มากมายได้อีก

ดังข้อความว่า

เช้าตรู่วันต่อมา เคยใช้ตะกร้าใบโปรดไปซื้อกับข้าวที่ตลาดสดให้แม่ บ้านของเคยอยู่ไม่ไกลจากตลาดสดนัก เคยถีบจักรยานไม่ถึงสิบนาทีก็ถึงแล้ว เคยซื้อข้าวของที่ต้องการใส่ตะกร้าทรงตักน้ำ โดยที่ไม่ต้องให้แม่ค้าใส่ถุงพลาสติกหิ้วเหมือนคนอื่น ๆ พวกแม่ค้าต่างก็พอใจ

“ถ้าทุกคนที่มาซื้อกับข้าวหิ้วตะกร้าเหมือนหนูเคยนี้ก็ดีนะ จะได้ไม่สิ้นเปลืองหาถุงมาใส่ของ” แม่ค้าคนหนึ่งที่อยู่จึกกับเคยติเอ่ยขึ้น

“นั่นสิ ถุงก็อปแก็บจะได้ไม่เป็นขยะเต็มบ้านเต็มเมืองอย่างทุกวันนี้” แม่ค้าอีกคนหนึ่งเสริมขึ้น

(ตะกร้าสานของพ่อ : 2)

การปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนรักป่า และเห็นคุณค่าของป่า

เรื่องวานรน้อยคะนองไพร กล่าวว่า บรรดาวานรต่างเรียงร่าสนุกสนานอยู่บนคาบไม้ บางตัวก็ส่งเสียงร้องเพลงที่มีเนื้อความกล่าวถึง ป่าสีเขียวที่กว้างใหญ่ ให้ความสุขเหมือนดังแดนสวรรค์

ดังข้อความว่า

เขียวป่าไพรกว้าง
แดนดงคือถิ่นเรา
ป่าไม้ดังแดนสวรรค์
ซบเลี้ยงชีวิตเรา
ป่าให้น้ำสายธาร
ไม่ให้กันดารแห้งเหือด
เรา...รักบ้านคือป่า
เรารักป่า...คือบ้านของเรา

(วานรน้อยคะนองไพร : 30-31)

การใช้ปุ๋ยหมักและยาฆ่าแมลงที่ทำจากพืช ก็เป็นการช่วยรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้

เรื่องถล่มจักรวาล กล่าวว่า ลุงชดคนทำสวนของบ้านใบเคย ได้ทำปุ๋ยหมักและยาฆ่าแมลงจากใบสะเดาใช้เอง ทำให้ผัก ดอกกุหลาบ และกล้วยน้ำว้าว่างอกงามได้ผลผลิตดี จนสามารถส่งไปขายที่ตลาด เป็นรายได้อีกด้วย

ดังข้อความว่า

“ลุงชดปลูกผัก ปลูกกุหลาบ โดยใช้ปุ๋ยหมักที่ลุงทำเอง ยาฆ่าแมลงก็ทำจากใบสะเดา ผัก ดอกกุหลาบ กล้วยน้ำว้าได้เก็บขายส่งตลาด ทั้ง ๆ ที่ตอนแรกพ่อกับแม่เพียงต้องการปลูกไว้กินเอง นับว่าลุงชดรู้จักคิดหาหาความรู้มาแก้ไขให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อสิ่งแวดล้อมด้วย” ใบเคยพูดพึมพำแล้วยิ้มให้น้องสาวอย่างพอใจ

(ถล่มจักรวาล : 23)

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการทดแทนหรือรักษาให้คงอยู่ได้ สรุปได้ว่า สังคมมีส่วนช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก ถ้าทุกฝ่ายจะร่วมมือกันโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนเป็นกำลังสำคัญยิ่งในการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ควรปลูกจิตสำนึกให้เขารักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น อาจจะจัดตั้งเป็นชมรมหรือสมาคมอนุรักษ์ขึ้น เพื่อช่วยกันสอดส่องดูแลผู้ทำลายป่าไม้และจับสัตว์ป่ามาขาย ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างได้สูญพันธุ์ไปจากประเทศไทย เช่น นกกระเรียน เมื่อมีโอกาสได้กลับคืนมาก็ควรช่วยกันรักษาและขยายพันธุ์ให้มากขึ้น ผู้เขียนเน้นให้ทุกคนรักป่า สัตว์ป่า อย่าตัดไม้ทำลายป่า ให้ถือว่าป่าเป็นเสมือนบ้านของสัตว์ป่า ถ้าไม่มีป่าก็ไม่มีสัตว์ป่าด้วยเช่นกัน สัตว์ป่าทุกชนิดมีค่าอย่าไปทำลายชีวิตมัน เช่น ชะนี ถ้าแม่มันตายลูกมันก็จะตายตามไปด้วย ทรัพยากรบางชนิดจะหมดสิ้นไป ควรหาสิ่งอื่นมาทดแทน เช่น ควรปลูกกระถินณรงค์ทำฟืนหรือเผาถ่าน ไม่ควรตัดต้นไม้ใหญ่ ทำปุ๋ยหมักหรือยาฆ่าแมลงขึ้นใช้เอง เป็นต้น และควรช่วยกันลดมลพิษต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม

2. การใช้ธรรมชาติรักษาคุณค่าแห่งธรรมชาติ

สภาพธรรมชาติทุกอย่างที่เกิดขึ้นมาในโลก กว่าที่จะเป็นอย่างที่เห็นอยู่นี้ได้ ต้องใช้เวลาปรับตัว หรือวิวัฒนาการมาเป็นเวลานานนับล้าน ๆ ปี ดังที่ สุภาพ บุญไชย (ม.ป.ป. : 4) กล่าวว่า “กระบวนการธรรมชาติมีทั้งการสร้างและการทำลายไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้สิ่งแวดล้อมดำรงอยู่ได้อย่างเหมาะสม หากธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่งมีมากผิดปกติหรือลดน้อยลงอย่างผิดปกติ ย่อมทำให้เกิดการเสียคุณค่าแห่งธรรมชาติ และจะมีผลเสียหายหรือกระทบกระเทือนต่อทรัพยากรอย่างอื่น

และในหนังสือเล่มเดียวกัน (ม.ป.ป. : 6) ยังกล่าวว่า “สัตว์ป่าและป่าไม้จะถูกทำลายปีละมาก ๆ จากสัตว์ต่างชนิดกัน เช่น แมลง ถ้ามีมากก็จะทำลายต้นไม้ได้...ฉะนั้นสัตว์หรือแมลงถ้าไม่สมดุลกันก็ทำลายซึ่งกันและกันได้...ทรัพยากรที่มีชีวิตถ้ามีมากเกินไปก็จะทำลายกันเอง เพื่อความอยู่รอดของตัวที่แข็งแรงกว่าและมีการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข”

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ธรรมชาติรักษาคุณค่าแห่งธรรมชาติไว้ในนวนิยายดังต่อไปนี้

เรื่องถล่มจักรวาล กล่าวถึง การรักษาความสมดุลของแมลง แมลงเต่าทองกินเพลี้ยอ่อนที่เป็นศัตรูของต้นไม้ เด็กชายได้เลี้ยงแมลงเต่าทองเอาไว้ช่วยกำจัดตัวเพลี้ยอ่อนที่ทำลายต้นกุหลาบ และผักสวนครัว ช่วยให้พ่อไม่ต้องฉีดยาฆ่าแมลง

ดังข้อความว่า

“แมลงเต่าทองนี้ มองดูก็สวยดีหรอก แต่ไม่เห็นจะมีประโยชน์อะไรเลย” ใบเตยตำหนิ สัตว์เลี้ยงของพี่ชาย

“ไม่มีประโยชน์ยังงั้นใบเตยฟังนะ แมลงเต่าทองนี้สีสวยมันช่วยกินตัวเพลี้ยอ่อนที่เป็นศัตรูของต้นพืช เพราะพวกเพลี้ยอ่อนจะดูดน้ำเลี้ยงจากต้นพืชเป็นอาหาร อย่างต้นกุหลาบและผักในสวนครัวของพ่อ เวลาตัวเพลี้ยลงพืชจะปล่อยแมลงเต่าทองให้กินตัวเพลี้ยเหล่านั้น แมลงเต่าทองที่พี่เลี้ยงช่วยให้พ่อไม่ต้องฉีดยาฆ่าแมลง ซึ่งเป็นพิษเป็นภัยกับเราแมลงเต่าทองของพี่นี่จะช่วยให้ชาวนาชาวสวนไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลง เราจะมีผัก และผลไม้ปลอดสารพิษ สภาพสิ่งแวดล้อมก็จะดีขึ้น...”

(ถล่มจักรวาล : 5)

ธรรมชาติได้สร้างความสมดุลย์ โดยให้แมลงกำจัดกันเอง

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวถึง ประโยชน์ของแมลงปอ พ่อครูฝึกสอนนักเรียนว่า แมลงปอมีประโยชน์นอกจากจะสวยงามทำให้เพลิดเพลินใจแล้ว ยังช่วยกำจัดยุงที่รบกวนคนและวัวควาย ลูกแมลงปอช่วยกำจัดศัตรูของต้นข้าวด้วย

ตั้งข้อความว่า

“แมลงปอก็ทำให้โลกของเราสวยดีนะคะพ่อครู” จำปาชวนพ่อครูฝึกคุย แหวตา สดใสของเด็กหญิงจ้องจ้องอยู่กับแมลงปอตัวหนึ่ง กำลังเกาะดอกหญ้าอยู่ริมตลิ่ง “จำปาดูตัว นั้นสิ เกาะอยู่บนกลีบดอกบัวเหมือนดอกบัวเลย” ลำตวนพูด

“แมลงปอมีประโยชน์กับพวกเรามั้ยคะพ่อครู” ลำตวนถาม

“มีสิ...ที่เห็น ๆ อยู่ขณะนี้มันทำให้พวกเธอเพลิดเพลินใจนั้นก็ประโยชน์สำหรับ พวกเรา แมลงปอยังช่วยกำจัดยุงที่รบกวนคน และวัวควายที่เราเลี้ยงไว้ลูกแมลงปอที่เจริญวัย อยู่ในน้ำช่วยกำจัดศัตรูต้นข้าว” พ่อครูฝึกถือโอกาสอธิบายให้ความรู้เด็ก ๆ ไปด้วย

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 73)

การรักษาคุลย์แห่งธรรมชาติอีกวิธีหนึ่งก็คือ เพื่อให้สัตว์ที่มีพิษบางชนิดมีมากเกินไปจึงต้อง กำจัดกันเอง

เรื่องไผ่น้อย กล่าวว่า ไผ่น้อยเห็นฟังพอนสู้กับงูเห่า แล้วงูเห่าก็หนีไป ในความคิด ของไผ่น้อย งูเห่ามีพิษร้ายแรงน่าจะชนะฟังพอน แต่พ่อได้อธิบายให้ไผ่น้อยฟังว่า ในตัวฟังพอนมีอำนาจ ต้านทานพิษงูเห่า ดังนั้นงูเห่ามีสรรพคุณป้องกันพิษสัตว์ได้

ตั้งข้อความว่า

“บางทีงูเห่าอาจจะถูกฟังพอนกัดตายอยู่แถวนั้น” พ่อพูด

“งูเห่ามันสู้ฟังพอนไม่ได้หรือพ่อ” ไผ่น้อยถาม

“ส่วนมากสู้ไม่ได้” พ่อตอบ

“แปลกจริงพิษงูเห่าน่าจะเป็นอันตรายกับฟังพอน” ไผ่น้อยพูดอย่างคลงแคลงใจ

“ในตัวฟังพอนมีอำนาจต้านทานพิษงูได้... คำปล้องเคยได้ยินว่างูเห่ากัดฟังพอนหรือ เปล่า” พ่อหันมาถามคำปล้อง

“เคยได้ยินพ่อ แต่ไม่เคยเห็นต้นมันเลย”

“ว่างูเห่ากัดฟังพอนเป็นพวกไม้พุ่มผสม สามารถเลื้อยยึดเกาะกับต้นไม้อื่นได้ ใบเรียวยาว ปลายแหลม มีสรรพคุณป้องกันพิษงูและพิษสัตว์อื่น ๆ ได้” พ่ออธิบาย

(ไผ่น้อย : 27)

ตามกฎหมายธรรมชาติสัตว์ที่แข็งแรงกว่าย่อมกำจัดสัตว์ที่อ่อนแอกว่า เพื่อนำมาเป็นอาหารเป็นการ รักษาคุลย์ไม่ให้สัตว์บางชนิดมีมากเกินไป

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวว่า งูเขียวกินค่างคาว ก้อมร้องบอกหูกาง หรือเอกชัย เพื่อคู่หู ให้ดูงูเขียวทางมะพร้าวกำลังฉกกัดค่างคาวกินเป็นอาหาร

ดังข้อความว่า

“เฮ้ย...หูทางคุณนั้น ภูเขียทางมะพร้าวกำลังจุ่มจับค้างคาวกิน” ก้อมร้องบอกหูทางเสียงตื้นเต้น ภูเขียทางมะพร้าวขนาดตัวหัวแม่มือผู้ใหญ่ตัวหนึ่ง เลื้อยจนกักค้างคาวเคราะห์ร้ายตัวหนึ่งไว้ได้ เพราะมันปล่อยให้ลูกคุณนมแล้วมอยหลับไป

“เจ้าลูกสินแม่มันลงท้องไปแล้วละ คุณมันไม่กระตุกกระตักเลย” ก้อมบอก
(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 84)

เรื่องวณรน้อยคะนองไพร กล่าวว่า ภูเลื่อมกินกระต่าย
ดังข้อความว่า

ภูเลื่อมตัวหนึ่งเห็นกระต่ายสีน้ำตาลสองสามตัว กำลังซุกคู้ยดินกินรากไม้อยู่อย่างเพลิดเพลิน พวกมันไม่ได้เฉลียวใจถึงอันตรายแม้แต่น้อยคิดว่าสัตว์เลื้อยคลาน ลำตัวยาวเคลื่อนไหวตัวโกล้เข้าไปอย่างได้จังหวะแล้วร่างนั้นก็ทิ้งตัวลง กระต่ายสองตัวรอดพ้นความตายโผนทะยานจากที่นั่น ขณะที่ตัวเคราะห์ร้ายถูกรัดร่างจนกระดูกลั่นเปราะ ๆ แล้วทั้งร่างก็ถูกขยอกหายเข้าไปในโพรงปาก

(วณรน้อยคะนองไพร : 78)

การปล่อยสัตว์คืนสู่ธรรมชาติก็เป็นการอนุรักษ์อีกวิธีหนึ่ง

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวว่า ภูเลื่อมชอบเข้ามาขโมยกินสัตว์เลี้ยงของชาวบ้าน แต่ชาวบ้านก็ไม่ฆ่า เพียงแต่จับโดยใช้เชือกกล้วยมัด เพื่อให้จูงอ่อนแรงไม่ทำอันตรายต่อมนุษย์แล้วจึงนำไปรวมไว้ที่วัด ให้กลับไปอยู่ป่าต่อไป

ดังข้อความว่า

“เปิดหายทีละสองสามตัว มันต้องเจ้านี้แน่ ๆ เลย” พ่อพูดกับลอย

“หัวมันอยู่ทางไหน เอาเชือกกล้วยทำบ่วงผูกกับปลายไม้ คล้องคอมันเลย”

ลุงต้นกับพ่อของลอยทำบ่วงเชือกกล้วยเสร็จพอดี พองูเงยส่วนหัวขึ้นก็คล้องบ่วงสวมเข้าคอมันพอดี ลุงต้นออกแรงดึงเบา ๆ ภูเลื่อมขนาดใหญ่ก็เคลื่อนตัวติดบ่วงไปอย่างง่ายดาย ภูเลื่อมยักษ์ไม่ได้ขัดขืนเหมือนกับมันสิ้นเรี่ยวแรงจะต้านขึ้น

“เชือกปลวกกล้วยมันอาภรรพ์ที่ทำให้ภูเลื่อมสิ้นฤทธิ์อ่อนแรงจนไม่มีกำลังจะดิ้นขัดขืนได้ ถ้าเราใช้เชือกอย่างอื่นไม่สามารถนำตัวมันไปได้ง่าย ๆ อย่างนี้หรอก” พวกเด็ก ๆ รับฟังอย่างงงววย

“เอาไปถวายหลวงพ่ที่วัด ตัวที่อยู่วัดจะได้มีเพื่อน” พ่อบอก

(ความภูมิใจของลอย : 76-78)

เรื่องดอกไม้นานที่เชิงภูมิ กล่าวว่า ชะนีเป็นสัตว์ป่าก็ควรจะอาศัยอยู่ในป่าตามธรรมชาติของมัน ไม่ควรนำมาเลี้ยงเพราะจะเป็นอันตราย
ดังข้อความว่า

...ถันซื้อลูกชะนีมาในราคาถูกให้พรตเลี้ยง คนงานยิงแม่ชะนีตาย ชะนีของพรตโตวันโตคืน มันกินอาหารจุ พรตล่ำมโซ่ไว้กับราวระเบียงบ้าน ทำให้มันห้อยโหนโยนตัวไม่ก่นัดบาง ครั้งจะหงุดหงิดกับการนั่งเจ้าอยู่ก็บ่น มันกระซอกโซ่พลางส่งเสียงร้องดังลั่น แม่ห้ามพลอยไม่ให้เข้าใกล้เกรงมันจะทำร้ายเอา

“เออ แม่ กรูบอกจะให้เอาชะนีไปปล่อยชะ ตัวเท่านี้มันยังดู ถ้าโตกว่านี้คงเข้าใกล้ไม่ได้แน่ กรูว่ามันหงุดหงิดที่ถูกผูกขังอย่างนี้” พรตพูด

“นั่นสิ แม่ก็อยากไปปล่อย พ่อพวกเอ็งไม่เฝ้าจะจับมันมาทรมานเลย” แม่ว่าเป็นเชิงปน

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 118,121)

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการรักษาคูลยธรรมชาติให้คงอยู่อย่างเหมาะสมไว้ในนวนิยายของเขา สรุปได้ว่า ธรรมชาติจะสร้างความสมดุลในตัวของมันเองอยู่แล้ว จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะช่วยกันรักษาคูลยธรรมชาติไว้ เช่น แมลงจะกำจัดแมลงด้วยกัน สัตว์ที่แข็งแรงกว่าจะกำจัดสัตว์ที่อ่อนแอกว่าเพื่อเป็นอาหาร สัตว์บางชนิดแม้จะเป็นอันตรายต่อมนุษย์ เช่น งูเห่า ชะนี แต่มนุษย์ก็ควรอนุรักษ์โดยหาวิธีการที่เหมาะสมจับตัวมันไว้แล้วปล่อยคืนสู่ธรรมชาติไป

3. การอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม ช่วยทำให้จิตใจเบิกบานแจ่มใส ผ่อนคลายความตึงเครียด และยังทำให้สุขภาพแข็งแรงอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

นิวัติ เรืองพานิช (2533 : 47) กล่าวว่า “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากจะเพื่อการอยู่ดีกินดีของมวลมนุษย์แล้ว ยังจำเป็นต้องอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อความสมบูรณ์และเป็นผลดีทางจิตใจด้วย เช่น การอนุรักษ์สภาพธรรมชาติ การอนุรักษ์สัตว์ป่าเพื่อความสวยงามและสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเป็นเกมกีฬา เป็นต้น”

ศิริ ศิริพันธ์แก้ว (ม.ป.ป. : 11) กล่าวว่า “สิ่งที่ธรรมชาติได้สร้างสรรค์ไว้ ภูเขา น้ำตก ดงอาทิตย์กำลังจะดับขบฟ้า เป็นต้น บางสิ่งทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจ เช่น ภาพพ้อและแม่น้ำกุดแลบือนอาหารให้ลูกอ่อน ภูมิทัศน์หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ บางสิ่งก็ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกงุนงงสับสนแห่งหวาดกลัว หรือตื่นเต้น”

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งออกเป็นด้านภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม และด้านธรรมชาติให้ความรู้สึกที่ซาบซึ้งประทับใจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวว่า ธรรมชาติให้ความสุขอันล้ำลึก ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ

ตั้งข้อความว่า

ชีวิตความเป็นอยู่ท่ามกลางอ้อมอกอันอบอุ่นของกลิ่นอายดินและท้องทุ่งอันงดงามที่ได้ชื่อว่าธรรมชาติที่แท้จริงนั้น นับเป็นสิ่งที่มิเช่นนั้นอย่างล้าลึก ยากแก่การพรรณนาออกมาเป็นคำพูดได้...หากแต่เราก็สามารถสัมผัสได้ด้วยความรู้สึกไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือจิตใจ

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 1)

ผู้เขียนพรรณนาความงดงามของธรรมชาติว่า รวากับถูกตกแต่งไว้

ตั้งข้อความว่า

เพราะโน่นดินที่ทอดยาวราวกับถูกตกแต่งไว้ในสวนญี่ปุ่นนั้น จะมีหญ้าปกคลุมเขียวขจี ดอกหญ้าชูช่อโอชะเนน ไหวพริ้วยามลมพัด พุ่มมะลิปานานดอกขาวพราวสลับกับต้นดอก รักสีม่วง ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บนโน่นเนินนั้นก็ร่มรื่น ต้นพะยอมใหญ่จะบานส่งกลิ่นหอม ล้วนเกิดเองตามธรรมชาติ

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 64)

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง กล่าวว่า ธรรมชาติที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้านโคกมั่งงอย ช่วยให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

ตั้งข้อความว่า

ชาวบ้านโคกมั่งงอยมีอาชีพทำไร่นาเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในแถบตำบลนี้ จากสภาพพื้นที่รอบหมู่บ้านเป็นทุ่งกว้าง เลยต่อจากนั้นก็ป่าโคกที่ยังมีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เห็ด ผักหวาน ดอกกระเจียว ต้นกระบอกป่า ก็ยังมีอุดมให้เก็บไปต้มแกงเป็นอาหาร สัตว์ป่าพวกแะ กิ้งก่า กระแต พังพอน หนูพุก หนูท้องขาวและนกต่าง ๆ ยังมีมากมายให้เด็ก ๆ เลี้ยงควายไล่ล่าไปเป็นอาหารในแต่ละวัน

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 10)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า การเดินป่าไม่ร้อนเหมือนเดินในทุ่ง ผู้เดินป่าจะได้กลิ่นหอมของดอกไม้ป่า ได้ฟังเสียงนกร้อง และจักจั่นประสานเสียงทำให้เพลิดเพลินท่ามกลางธรรมชาติอันงดงามและรื่นรมย์

ตั้งข้อความว่า

เดินผ่านป่าไม่ร้อนจัดเหมือนเดินในทุ่งอย่างลุ่มชืดบอบหอมกลิ่นดอกไม้ป่าแว่วเสียงนกโพระดกร้อง โสภ ปีก โสภ ปีก อยู่บนยอดไม้ทำให้เพลินใจ ไม่รู้เหนื่อย ป่ายามได้รับฝนแรกจะได้ยินจักจั่นร้องประสานเสียงกันอยู่บนคบไม้ พอฝูงนี้เจียบเสียงจักจั่นฝูงที่อยู่ต้นไม้ถัดไปจะร้องรับกันเป็นทอด ๆ รวากับนกร้องประสานเสียงบนเวที

(พระจันทร์ทรงกลด : 7)

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก กล่าวถึง ธรรมชาติอันน่ารักนรมย์ของบึง น้ำในบึงใสสะอาด ผุดปลาแหวกว่ายท่ามกลางกลุ่มสาหร่าย ใกล้ศาลาทรงไทย
ตั้งข้อความว่า

กลิ่นไอของบึงน้ำใสละเล้าละอองเกสรบัวหลวงโชยมาตามสายลม น้ำในบึง
ใสสะอาดจนมองเห็นฝูงปลาว่ายแหวกอยู่ท่ามกลางกลุ่มสาหร่าย แถวศาลาทรงไทยขนาดใหญ่
(วัยรุ่นวุ่นรัก : 102)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู กล่าวว่า ป่าเบญจพรรณในเดือนหก ต้นไม้จะผลิใบออก
ดอกสวยงาม แผลงบางชนิดจะส่งเสียงร้อง ยังเป็นธรรมชาติที่คงความสมบูรณ์ของป่าอยู่ ถ้ามนุษย์จะไม่ไป
ทำลายมัน

ตั้งข้อความว่า

ความเป็นป่าโคกเบญจพรรณจึงทำให้ต้นไม้พวกจิก เต็ง รัง พลวง ประดู่ ผลัด
ใบในช่วงแล้ง พออย่างเข้าเดือนหกต้นไม้ก็ลั่นคอกคอกฝน บ้างออกดอกสีสวยงามตาพวกแมงอี จักจั่น
จะส่งเสียงร้องบนคาคบ ทำให้ฟังเพลินยามเช้าตรู่ ปายคล้อยและยามเย็นปายังเป็นป่าธรรมชาติจะ
ปรับสภาพให้ตัวของมันเองอย่างสมบูรณ์หากมนุษย์ไม่ทำลาย
(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 58)

และพรรณนาความงามและความมีชีวิตชีวาของธรรมชาติไว้

ตั้งข้อความว่า

ถันเดินนำหน้าคนทั้งหมดลัดเลาะสู่แนวป่าที่รกรกร้างเบื้องหน้า ป่าบางตอนเต็ม
ไปด้วยกอไผ่ลำโต ขึ้นเบียดลำกันเป็นกอ ๆ ยามลมโชยพัดเสียงลำไผ่เสียดสีกันดังเอี้ยด ๆ อ้อด ๆ
ผสมเสียงนกเล็ก ๆ ร้องเพลง นับเป็นเพลงไพรที่ฟังแล้วเกิดความเพลิดเพลินใจไม่มีสรรพสำเนียง
และความงดงามใดจะเทียมเทียบธรรมชาติได้อีกแล้ว

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 111-112)

3.2 ธรรมชาติให้ความรู้สึกซาบซึ้งประทับใจ

เรื่องวานรน้อยคะนองไพร กล่าวถึง การดำรงชีวิตของสัตว์ในป่าที่อาศัยความอุดม
สมบูรณ์ของธรรมชาติ เป็นทั้งที่อาศัยและแหล่งอาหาร ไม่มีมนุษย์รบกวน พวกมันจึงอยู่กันเป็นครอบครัว
อย่างมีความสุข

ตั้งข้อความว่า

เสียงพิบัพจากปากนกเงือกตัวใหญ่ ที่เพ่งป้อนอาหารแม่นกและลูกในโพรงไม้
ที่กำลังอยู่

“งานหนักหน่อยนะพ่อนกเงือก” ปีโป้ทักอย่างคุ้นเคย

“ก็เป็นหน้าที่ของพ่อนกที่จะดูแลแม่นกและลูกนกให้มีความสุข” พ่อนกเงือกผู้

มีการเลี้ยงดูครอบครัวส่งเสียตอบอย่างภาคภูมิใจ

(วานรน้อยคะนองไพร : 33)

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง กล่าวถึง สายสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างแม่ลูก ที่นำความสุขใจ มาสู่ผู้พบเห็น ดังเช่นนกคุ้ม ที่ว่านกคุ้มอึดเป็นนกที่คู้ยเขี้ยวอาหารกินเหมือนไก่ แต่ไม่ชอบบินหรือเกาะกิ่งไม้ เวลาที่มีศัตรูหรือสิ่งที่ผิดปกติจะหมอบเจี๊ยะ ลำตัวลายพริ้วสีดำน้ำตาลจะกลมกลืนไปกับธรรมชาติ อินตา จ้อย แล และหอยย จับแม่นกคุ้มได้จะนำไปเป็นกับข้าว แต่พอเห็นลูกนกคุ้ม 3-4 ตัว วิ่งตามกันอย่างไร้เดียงสาหาแม่ของมัน พวกเขารู้สึกซาบซึ้งใจเกินกว่าจะฆ่ามันได้ จึงปล่อยให้มันไปเลี้ยงลูก ๆ ของมัน

ดังข้อความว่า

นกคุ้มอึดเป็นนกที่คู้ยเขี้ยวอาหารกินเหมือนไก่ มันจะกินมด ปลวกและแมลงตัวเล็ก ๆ ตามพื้นดิน มันเป็นนกที่ไม่ชอบบินและไม่ชอบเกาะกิ่งไม้ หากมีศัตรูหรือสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นรอบ ๆ ที่อยู่ นกคุ้มจะหมอบเจี๊ยะ ลำตัวลายพริ้วสีดำน้ำตาลทำให้มันกลมกลืนกับสภาพรอบตัว แต่ถ้าเป็นการจวนตัวเข้าจริง ๆ มันก็บินเหมือนกัน

“อึด...อึด...อึด ๆ” เสียงนกคุ้มอึดตัวเมียครางดังมาจากพุ่มไม้อีกฟากหนึ่ง ความเจี๊ยะของตงตองทำให้เสียงมันน่าฟัง

“อินตา เสียงนกคุ้มร้องอยู่ทางโน้น” หอยยชี้อบอ

“ข้าเห็นมันแล้ว พวกเอ็งขยับวงล้อมเข้ามา” เมฆคนร่างใหญ่ผิวคล้ำกว่าทุกคน ร้องบอกพอได้ยิน น้ำเสียงบ่งบอกถึงความยินดีปรีดา

“มันหมอบอีกแล้ว” แลร้องบอก “อยู่ทางเอ็งนั่นแหละจ้อย เอาไม้เหยยสิถึงไม้มัน หนาอิงไม้ได้ผลหรือ” แลบอกจ้อย

นกคุ้มทนการรุกรานของเด็ก ๆ ไม่ไหว จึงวิ่งออกไปตามช่องที่มีตาข่ายกางดักหน้าอยู่ นกคุ้มขนลายดั้นสุดแรงเกิดเพื่อหนีสิ่งที่พันร่างของมัน...

อินตาวิ่งมาถึงก่อนใคร เด็กชายทะยานเข้าตะครุบ

“ได้แล้ว...กับข้าวเที่ยงของเรา” อินตาชูตัวนกคุ้มที่สั่นเทาในมือให้เพื่อน ๆ ดูด้วยความดีใจ ทุกคนกรูกันเข้ามาด้วยความตื่นเต้นระคนดีใจ

“เฮ้ย...มันมีลูกน้อย นั่นมันกำลังวิ่งมาทางนี้แล้ว” จ้อยมองเห็นก่อนใครจึงตะโกนบอกเพื่อน ๆ ลูกนกคุ้ม 3-4 ตัว วิ่งตามกันเป็นหางอย่างไร้เดียงสาหาแม่ที่อินตากับเพื่อน ๆ ยืนอยู่

“มันคงตามหาแม่มันมั้ง” หอยยพูด

“ปล่อยให้มันได้เลี้ยงลูกของมันจนใหญ่ดีกว่านะ” อินตาเปรย

“ดีเหมือนกัน ปล่อยมันเถอะ” เมฆตัดสินใจก่อนจะพูดต่อว่า “ตัวอื่นยังมีให้เราดักเอา”

“ไปซะ...ไปเลี้ยงลูกของเจ้า...” อินตาพูดก่อนจะปล่อยแม่นกคุ้มจากมือไป

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 13-16)

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง กล่าวว่า ความรักของแม่ยิ่งใหญ่เสมอไม่ว่าคนหรือสัตว์ แม้ตัวจะตายแต่ลูกต้องปลอดภัยเสมอ ดังที่คางคาวแม่ลูกอ่อนถูกงูเขียวทางมะพร้าวฉกกัดและรัดร่างเอาไว้

มันพยายามดิ้นรนจนสุดความสามารถ เพื่อให้ลูกน้อยที่อยู่แนบอกหลุดพ้นจากการเป็นอาหารของงู แม้มันจะตายแต่ลูกควรจะได้ปลอดภัย ก้อมกับหูกางรู้สึกสงสารและประทับใจ

ตั้งข้อความว่า

คางคาวแม่อ่อนดั้นสุดกำลัง มันพยายามออกแรงดิ้นจนอ่อนแรง คมเขี้ยววูที่ฝังเนื้อของมันจมลึกเข้าไปทุกที ความเจ็บปวดแผ่ซ่านเข้าสู่ร่าง จนแม่อ่อนคาวรู้ชะตากรรมตัวเอง แต่ลูกน้อยที่แนบอยู่ก้มอก แม่อ่อนคาวต้องคิดหาหนทางปลอดภัยให้กับลูกน้อยของมันแม้ตัวมันจะตายลูกควรปลอดภัย แม่อ่อนคาวพยายามใช้ปีกผลักดันลูกของมันให้หลุดจากอกให้ได้ ลูกคางคาวก็ช่างไม่ประสีประสาเอาเสียเลย ภาพการดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอดของคางคาว ทำให้เด็กทั้งสองยืนมองแทบตาไม่กระพริบ รู้สึกสงสารมันขึ้นมาจับใจ

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 84)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด กล่าวว่า การแสดงความรักความผูกพันของช้างพ่อลูกย่อมทำให้ผู้พบเห็นเกิดความซาบซึ้งประทับใจ ดังที่ เจ้ามะเดื่อช้างน้อยวิ่งเข้าไปหาพลายทองคำพ่อของมัน แสดงกิริยาอาการเอาสี่ข้างอุโถที่ขาพ่อพลายทองคำ ชูวงสั้น ๆ ขึ้นไปพันกับวงที่พลายทองคำตัวรับราวกับมือของพ่อที่รวมน้อย ๆ ของลูกไว้ เมื่อลูกไผ่เข้าไปหา มันมองดูภาพนั้นด้วยความรู้สึกซาบซึ้งและคิดถึงพ่อ

ตั้งข้อความว่า

มันยืนมองเจ้ามะเดื่อวิ่งเข้ามาหาเจ้าพลายทองคำอย่างพอใจ เจ้ามะเดื่อเป็นลูกช้างวัยขวบเศษเท่านั้นเอง มันมีหัวเล็กมกลม ขนยาว วงสั้น ๆ ของมันชูสอลนัยน์ตากลมใส มีแววซุกซ่อนอย่างเห็นได้ชัด เจ้ามะเดื่อเอาสี่ข้างอุโถอยู่กับลำขาพ่อพลายของมัน ก่อนจะชูวงสั้น ๆ ของมันขึ้นไปพันกับวงเจ้าทองคำ ที่ตัวรับราวกับมือของพ่อที่รวมน้อย ๆ ของลูกที่ไผ่เข้าอ้อมกอด การกระทำของช้างทำให้มันนึกถึงความคิดถึงพ่อที่จากไปอย่างไม่มีวันกลับ

(พระจันทร์ทรงกลด : 19)

เรื่องความภูมิใจของลอย กล่าวถึง สัญชาตญาณแห่งความรักของลูกเหี่ยวมันบินไปไกลมาก เพื่อหาอาหารมาให้ลูกน้อยของมันที่อยู่ในรัง สัตว์ก็เหมือนคนลอยคิดเปรียบเทียบกับตนเองที่พ่อแม่รักฟูมฟักทะนุถนอมให้ความอบอุ่นจนเขาเติบโตใหญ่

ตั้งข้อความว่า

อึ้งเลียบเหี่ยวสีน้ำตาล มีปลาดาวเชื่อง...มันบินหายไปทางต้นยางนาต้นใหญ่ซึ่งอยู่ไกลลิบโน้น เพื่อเอาอาหารนั้นไปเลี้ยงลูกอ่อนอยู่ในรัง...

สัญชาตญาณความรักลูกมีอยู่ในสรรพสัตว์ทุกชนิด เมื่อลูกน้อยยังช่วยตัวเองไม่ได้ พ่อแม่จะถนอมฟูมฟัก เลี้ยงดูให้อาหาร ความอบอุ่น ความรู้ที่พ่อแม่จะถ่ายทอดให้ได้แก่เหี่ยวตัวนั้นลอยคิดว่ามันคงมีภาระเลี้ยงดูลูกเล็ก ๆ ให้เติบโต เมื่อพอจะสอนบินได้ พ่อแม่ของมันก็จะสอนบินให้มัน เลี้ยงลูกเหมือนพ่อแม่เลี้ยงลอย

(ความภูมิใจของลอย : 22)

โชติ ศรีสุวรรณ ได้เสนอแนวคิดการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจในด้านภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม และธรรมชาติที่ให้ความซาบซึ้งประทับใจ สรุปได้ว่า ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังสวยงามน่ารื่นรมย์และอุดมสมบูรณ์ มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่อยู่ของพืชพรรณไม้ และสัตว์ป่านานาชนิด ไม่ว่าจะเป็นสภาพทุ่งกว้าง เนินดิน ผืนป่าเบญจพรรณ บึงกว้าง ล้วนแต่ส่งกลิ่นไอของธรรมชาติที่หอมกรุ่น สดชื่น ให้ความสุขอันล้ำลึกทั้งร่างกายและจิตใจ เหล่าสัตว์ป่าได้ดำรงชีวิตอย่างปกติสุข มีที่อยู่และแหล่งอาหารอันบริบูรณ์ ปราศจาก การรบกวนไล่ล่าจากมนุษย์ ภูมิทัศน์อันน่าซาบซึ้งประทับใจเหล่านี้ยังมีให้เห็นอยู่ในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ห่างไกล

จากแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่า ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการทดแทนหรือรักษาให้คงอยู่ได้ พบว่า สังคมมีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทุกฝ่ายควรร่วมมือกันปลูกจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนรักและหวงแหนธรรมชาติจัดตั้งชมรมหรือสมาคมเพื่อช่วยสอดส่องดูแลผู้ตัดไม้ทำลายป่าและจับสัตว์ป่า ให้ถือว่าป่าเป็นเสมือนบ้านของสัตว์ป่า ถ้าไม่มีป่าก็ไม่มีสัตว์ป่าทรัพยากรธรรมชาติที่สูญพันธุ์ไปจากประเทศไทย เช่น นกกระเรียน เมื่อมีโอกาสได้คืนมาก็ต้องช่วยกันรักษาและขยายพันธุ์ ทรัพยากรบางชนิดจะหมดสิ้นไป ควรหาสิ่งอื่นมาทดแทน เช่น ปลูกต้นไม้โตเร็วเพื่อใช้ทำฟืนหรือเผาถ่าน แทนการตัดต้นไม้ใหญ่ เป็นต้น

ด้านการใช้ธรรมชาติรักษาคุณค่าแห่งธรรมชาติ พบว่า ธรรมชาติจะสร้างความสมดุลย์ในตัวของมันเองอยู่แล้ว มีการกำจัดกันเอง เช่น แมลงกำจัดแมลงด้วยกัน มนุษย์ควรรักษาความสมดุลย์นั้นไว้ แม้สัตว์บางชนิดจะเป็นอันตรายต่อมนุษย์ เช่น งูเห่า ชะนี เป็นต้น ควรจะอนุรักษ์ไว้โดยนำไปปล่อยให้มันอยู่ตามธรรมชาติที่เหมาะสม

และด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ในด้านภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม และธรรมชาติที่ให้ความซาบซึ้งประทับใจ ธรรมชาติในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังคงความงดงามและมีความอุดมสมบูรณ์ของทุ่งหญ้า เนินดิน ผืนป่าเบญจพรรณ และบึงกว้าง ล้วนมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ อีกทั้งให้เกิดความซาบซึ้งประทับใจในผืนแผ่นดิน ช่วยกันหวงแหนแผ่นดินนี้ไว้เพื่อให้เป็นทรัพยากรของโลกต่อไป

✓ บทที่ 3

✓ การวิเคราะห์กลวิธีการแต่งนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ

✓ กลวิธีการแต่งวรรณกรรมมีผู้ทรงคุณวุฒิอธิบายไว้ดังนี้

กุหลาบ มลลิกะมาส (2522 : 29) กล่าวว่า กลวิธีการแต่ง “หมายถึง วิธีการหรือกลวิธีที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการถ่ายทอดความนึกคิด หรือความสะเทือนใจ เป็นการแสดงชั้นเชิงให้เห็นว่าผู้แต่งมีฝีมือขนาดใด”

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2525 : 120) กล่าวว่า “กลวิธีที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการแต่งหนังสือ ได้แก่ วิธีการต่าง ๆ ที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการถ่ายทอดอารมณ์สะเทือนใจ ความนึกคิด หรือจินตนาการ”

ชลธิรา กลัดอยู่ (2517 : 211-212) อธิบายความหมายของกลวิธีการแต่งไว้ว่าเป็นแนวการเขียนอย่างหนึ่งที่ผู้แต่งจงใจใช้ เพื่อเสนองานเขียนของตนให้ปรากฏออกมาเป็นรูปแบบหรือลักษณะต่าง ๆ การกำหนดโครงสร้างของเรื่องด้วยการวางเค้าโครงเรื่อง การลำดับเรื่องราว วิธีการดำเนินเรื่องจากเริ่มต้นไปสู่จุดจบ การกำหนดลักษณะตัวละคร และการปล่อยตัวละคร การสร้างฉาก หรือการกำหนดเวลา สถานที่ บรรยากาศ วิธีการเสนอแนวคิดหรือการวางจุดมุ่งหมายต่าง ๆ

สรุปได้ว่า กลวิธีการแต่งวรรณกรรม หมายถึง วิธีการที่นักเขียนนำมาใช้ในการถ่ายทอดความนึกคิด อารมณ์สะเทือนใจ และประสบการณ์โดยการกำหนดโครงเรื่อง การสร้างตัวละคร การสร้างฉาก การใช้ภาษา ตลอดจนการนำเสนอแนวคิด เพื่อให้งานเขียนของตนเด่นและมีคุณค่าน่าสนใจ

การศึกษากลวิธีการแต่งนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ในนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การสร้างโครงเรื่อง การสร้างตัวละคร การสร้างฉาก และการใช้ภาษา ดังต่อไปนี้

✓ การสร้างโครงเรื่อง

โครงเรื่องเป็นส่วนประกอบสำคัญของนวนิยาย โดยทั่วไปเมื่อตัวละครประสบปัญหา ก็จะแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งสร้างความขัดแย้งขึ้น เหตุการณ์ความขัดแย้งจะรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงจุดสุดยอด และในที่สุดเรื่องก็จะคลี่คลายลง

อุดม หนูทอง (2522 : 111) ได้กล่าวถึงโครงเรื่องว่า คือเหตุการณ์ทั้งหลายที่ผู้ประพันธ์กำหนดขึ้นเพื่อให้เรื่องดำเนินไปตั้งแต่ต้นจนจบ โดยทั่วไปแล้วโครงเรื่องจะเกิดขึ้นจากองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ ความต้องการของตัวละครอย่างหนึ่ง และอุปสรรคที่ขัดขวางไม่ให้ตัวละครบรรลุความต้องการนั้นอีกอย่างหนึ่ง องค์ประกอบสองอย่างนี้จะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ตัวละครจึงจะหาทางต่อสู้ดิ้นรน จึงเกิดเป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ขั้วซ้อนต่อเนื่องกันเป็นเรื่องยืดยาว ในตอนปลายของเรื่องปมเรื่องซึ่งขั้วซ้อน ก็ค่อยคลี่คลายสู่จุดจบ

กุหลาบ มลลิกะมาส (2522 : 79-80) กล่าวถึงการวิเคราะห์โครงเรื่องว่าทำได้ ดังนี้

1. การอธิบายถึงสถานการณ์ในตอนเปิดเรื่อง
2. ปัญหาเริ่มปรากฏ
3. การขยายตัวคลี่คลายของปัญหานั้น หรือการพัฒนาเรื่อง
4. การที่ปัญหาได้รับการแก้ไข และเป็นระยะที่เรื่องเปลี่ยนแปลงไปในทางใดทางหนึ่ง

5. การคลี่คลายเข้าสู่จุดจบ ช่วงเวลาของการแก้ปัญหา

6. จุดจบของปัญหา

สรุปได้ว่า โครงเรื่อง คือเหตุการณ์ที่ทำให้เรื่องดำเนินไปได้ตั้งแต่ต้นจนจบ เริ่มจากการอธิบายสถานการณ์ในตอนเริ่มเรื่อง แล้วจึงมีการผูกปมเกิดเป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ซับซ้อนทั้งการขัดแย้ง อุปสรรค และการต่อสู้ต่าง ๆ ต่อเนื่องกันเป็นเรื่องยืดยาว จนในที่สุดปมปัญหาต่าง ๆ ก็ค่อยคลี่คลายจนนำไปสู่จุดจบของเรื่องแบบใดแบบหนึ่ง

การศึกษาโครงเรื่อง จะต้องพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่อง ดังที่ ประทีป เหมือนนิล (2522 : 15-23) ได้แบ่งโครงเรื่องออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

1. การเปิดเรื่อง คือ จุดเริ่มต้นของเรื่องซึ่งถือว่าเป็นตอนสำคัญที่จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องราวต่อไป เพราะถ้านักเขียนเปิดเรื่องไม่ดี ไม่สะกดใจผู้อ่าน ผู้อ่านอาจไม่สนใจอ่านเรื่องนี้ต่อไป ฉะนั้นการเปิดเรื่องจึงมีความสำคัญมาก ในวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี โดยทั่วไปนิยมเปิดเรื่องหลายวิธี เช่น

1.1 เปิดเรื่องโดยการบรรยาย เป็นการเริ่มต้นเล่าเรื่องอย่างเรียบ ๆ แล้วค่อยทวีความเข้มข้นของเรื่องขึ้นเป็นลำดับ อาจเป็นการบรรยายฉาก บรรยายตัวละคร หรืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

1.2 เปิดเรื่องโดยการพรรณนา คล้ายวิธีการบรรยาย แต่เน้นที่จะสร้างภาพเพื่อปูพื้นอารมณ์ให้ ผู้อ่านเกิดความรู้สึกนึกคิดเคลิบเคลิ้มคล้อยตามเป็นพิเศษ

1.3 เปิดเรื่องโดยใช้นาฏการหรือการกระทำของตัวละคร ที่ก่อให้เกิดความสนใจโดยเร็ว การเปิดเรื่องวิธีนี้ สามารถทำให้ผู้อ่านกระหายที่จะติดตามเรื่องราวต่อไปได้มากเป็นพิเศษ

1.4 เปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนา การเปิดเรื่องแบบนี้สามารถเรียกร้องความสนใจของผู้อ่านได้ดีวิธีหนึ่ง ถ้าถ้อยคำที่นำมาเริ่มต้นนั้นเร้าใจหรือกระตือรือร้นผู้อ่านทันทีแต่ก็ต้องพยายามเชื่อมโยงบทสนทนานั้นให้เกี่ยวกับเรื่องต่อไปอย่างแนบเนียนด้วย

1.5 เปิดเรื่องโดยใช้สุภาษิต บทกวี บทเพลง หรือข้อความที่คมคายชวนคิด ชวนให้ฉงนสนเท่ห์ น่าติดตาม

2. การดำเนินเรื่อง นอกจากโครงเรื่องจะประกอบด้วย การเปิดเรื่องในตอนต้นแล้วการดำเนินเรื่อง ซึ่งเป็นตอนกลางของเรื่อง ก็นับว่ามีความสำคัญอยู่มากเช่นเดียวกัน เพราะผู้แต่งจะต้องดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องอย่างจดจ่ออยู่เสมอ ดังนั้นจึงต้องสร้างความขัดแย้ง (Conflict) ที่เร้าใจแล้วคลี่คลายความขัดแย้งเหล่านั้นอย่างแนบเนียนไปจนถึงเป้าหมายสุดยอดในตอนปิดเรื่อง ทั้งนี้ต้องอาศัย กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง และกลวิธีการเล่าเรื่องที่เหมาะสมประกอบ ซึ่งอาจแยกรายละเอียดเพิ่มเติมได้ดังนี้

2.1. ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง สิ่งที่จะก่อให้เกิดการต่อสู้ ซึ่งอาจเป็นการต่อสู้ภายในหรือภายนอกใจก็ได้ นับเป็นจุดสำคัญในการแต่งบันเทิงคดี เพราะความขัดแย้งที่ทำให้สองฝ่ายพยายามที่จะเอาชนะซึ่งกันและกัน จะทำให้เรื่องราวดำเนินไปอย่างน่าสนใจ และชวนติดตามเพื่อทราบผลในตอนจบ โดยอาจแบ่งความขัดแย้งออกได้ดังนี้

2.1.1 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (Man against man) คือความขัดแย้งระหว่างตัวละครด้วยกันเอง อาจเป็นการต่อสู้ระหว่างมนุษย์ตั้งแต่สองคนขึ้นไป เช่น สามก๊กกับภรรยา พ่อแม่กับลูก พี่กับน้อง เพื่อนกับเพื่อน ฯลฯ ตลอดไปจนถึงการบัพผจญศึกที่เป็นการต่อสู้ของชนหมู่มาก ซึ่งสามารถนำมาแต่งเป็นเรื่องราวได้มากมายไม่รู้จักสิ้น

2.1.2 ความขัดแย้งกับตัวเอง (Man against himself) คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายใน

จิตใจของตัวละครเองอันก่อให้เกิดความทุกข์หรือความสับสนวุ่นวายในใจ ส่วนมากมักเป็นการต่อสู้ระหว่างความปรารถนาจะกระทำการอย่างหนึ่ง กับความรู้สึกผิดชอบว่าการกระทำนั้น ไม่ถูกต้องเหมาะสม

2.1.3 ความขัดแย้งที่เกิดจากสาเหตุภายนอก (Man against Outside Force) คือ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพลังภายนอกที่อยู่ล้อมรอบตัว เช่น การต่อสู้กับภัยธรรมชาติ สังคม สัตว์ รวมไปถึงความขัดแย้งกับพระเจ้า ศาสนา หรือชะตากรรมของตนเอง

2.1.4 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากความเห็นไม่ตรงกัน (Idea against Idea) คือ ความขัดแย้งระหว่างความคิดสองแบบที่แตกต่างกันโดยมีกลุ่มตัวแทนของความคิดแต่ละฝ่าย

2.2 กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง นักประพันธ์อาจกระทำได้หลายวิธีคือเล่าเรื่องตามลำดับปฎิบัติ คือ การเล่าเรื่องไปตามลำดับเวลา ก่อนหลังของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการเริ่มเรื่องจากจุดเริ่มต้นก่อน แล้วจึงดำเนินเรื่องไปตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหลัง

2.2.2 เล่าเรื่องย้อนต้น (Flash back) คือ การดำเนินเรื่องที่เล่าย้อนกลับกันไปมาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ดังนั้นเรื่องจึงอาจเริ่มต้นที่ตอนใดตอนหนึ่งก็ได้

2.2.3 เล่าเหตุการณ์ที่เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา การดำเนินเรื่องแบบนี้แม้จะเล่าเหตุการณ์ที่เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา แต่เรื่องราวมักต่อเนื่องกันไปโดยตลอด

2.3 กลวิธีในการเล่าเรื่องหรือเทคนิคเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง (Point of View) หมายความว่า ใน การเขียนเรื่องสั้นหรือนวนิยายใด ๆ ก็ตาม ผู้ประพันธ์เป็นผู้เล่าเรื่องขึ้นเอง หรือกำหนดให้ตัวละครตัวใด ในเรื่องเป็นผู้เล่า ผู้ประพันธ์หรือตัวละครที่เล่าเรื่องนั้นมีฐานะอะไรในเรื่อง กลวิธีในการเล่าเรื่องจึงอาจแบ่งได้หลายวิธีดังนี้

2.3.1 ใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครในเรื่องเป็นผู้เล่า (The first person narrator as a main character) คือ ให้ตัวละครสำคัญเล่าเรื่องของตนเอง โดยใช้สรรพนาม “ผม” “ฉัน” “ดิฉัน” หรือ “เรา” กลวิธีในการเล่าเรื่องแบบนี้มีอยู่มากในการแต่งเรื่องสั้น

2.3.2 ใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครรองในเรื่องเป็นผู้เล่า (The first person narrator as a minor character) คล้ายวิธีแรกแต่ใช้ตัวละครรอง ซึ่งมักจะเป็นผู้ใกล้ชิดกับตัวละครสำคัญเป็นผู้เล่า

2.2.3 ผู้ประพันธ์ในฐานะเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงทุกอย่างเป็นผู้เล่า (The omniscient author) ผู้ประพันธ์ทำตัวเสมือนผู้ล่วงรู้หมดทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับตัวละคร ทั้งที่เป็นเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร

2.3.4 ผู้ประพันธ์ในฐานะเป็นผู้สังเกตการณ์เป็นผู้เล่า (The author as an observer) คล้ายวิธีที่สาม ต่างกันที่ผู้ประพันธ์ไม่อาจทราบความรู้สึกนึกคิดของตัวละครได้เลย มีหน้าที่แต่เพียงรายงานเฉพาะสิ่งที่ตนได้เห็น ได้ฟัง ได้สังเกตการณ์หรือการกระทำของตัวละครเท่านั้น

2.3.5 ใช้บุรุษที่หนึ่งเป็นผู้เล่าด้วยวิธีกระแสจิตประหวัด (Stream of consciousness) หรือ การให้บุรุษที่หนึ่งเล่าเรื่องของตนเอง แต่ปรากฏในรูปกระแสความคิดประหวัดถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ

3. การปิดเรื่อง คือ จุดจบของเรื่องซึ่งนับได้ว่าเป็นช่วงที่มีความสำคัญมาก เพราะจะเป็นตอนที่ประเมินผลให้รู้ว่า ผู้อ่านมีความประทับใจต่อวรรณกรรมเรื่องนั้นมากน้อยเพียงใด

โดยทั่วไปมีวิธีการปิดเรื่องที่นิยมกันอยู่หลายวิธี ดังนี้

3.1 ปิดเรื่องแบบหักมุม หรือพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน (Surprise ending) หรือ (Twist ending) คือการปิดเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความแปลกประหลาดใจ หรือฉงนสนเท่ห์

3.2 ปิดเรื่องแบบโศกนาฏกรรม (Tragic ending) คือการจบเรื่องด้วยความตายความผิดหวัง

ความสูญเสีย หรือความล้มเหลวในชีวิต การปิดเรื่องแบบนี้มักเรียกร้องความเห็นใจ ความซาบซึ้งสะเทือนใจจากผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

3.3 ปิดเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (Happy ending) คือ การจบเรื่องด้วยความสุขหรือความสำเร็จของตัวละคร

3.4 ปิดเรื่องแบบสมจริงในชีวิต (Realistic ending) หรือให้แนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้อ่าน คือการจบเรื่องแบบทิ้งปัญหาไว้ให้ผู้อ่านคิดหาคำตอบเอง เพราะในชีวิตจริงมีปัญหาหลายอย่างที่ไม่สามารถแก้ปัญหา หรือหาคำตอบให้แก่ปัญหานั้นได้

สรุป โครงเรื่อง คือ เหตุการณ์หรือพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องที่ผู้ประพันธ์นำมาผูกต่อสัมพันธ์กันเข้าและมีเอกภาพก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนประกอบของโครงเรื่อง คือการเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่อง

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่า โครงเรื่องสามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. โครงเรื่องที่กล่าวถึงตัวละครวัยเด็กที่มีอายุระหว่าง 10-15 ปี เป็นเด็กชนบทชายหญิงกำลังเรียนชั้นประถมศึกษา และจบการศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ได้เรียนต่อเพราะความยากจน เด็กเหล่านี้เป็นเด็กที่รู้หน้าที่มีความรับผิดชอบ รู้จักช่วยเหลือครอบครัวและชุมชน ขยันอดทน มีจิตใจงามกล้าคิดกล้าตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ตลอดจนมีความกตัญญูกตเวที โครงเรื่องประเภทนี้ มี 11 เรื่อง คือ ดอกไม้บานที่เชิงภู ป่าไผ่ ชายทุ่ง โรงเรียนริมทุ่งกว้าง ไหมน้อย หิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก ความภูมิใจของลอย วานรน้อยคะนองไพร ถล่มจักรวาล ตะกร้าสานของพ่อ พระจันทร์ทรงกลด และเนรน้อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู เป็นเรื่องของเด็กชายที่กำลังเรียนอยู่ชั้น ป.6 คนหนึ่ง เขาเรียนเก่งได้เป็นประธานนักเรียน พ่อของเขาเป็นลูกน้องกำนันที่ลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ป่ามาขาย เขาไม่สบายใจเลยที่พ่อทำงานผิดกฎหมายเช่นนั้น เขาได้แสดงละครส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าจนเป็นที่ชื่นชมของทุกคน แต่พ่อของเขากลับห้ามไม่ให้แสดงอีก ต่อมาแม่ของเขาป่วยหนักต้องเข้าโรงพยาบาลตัวเขาได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวของครูอย่างเต็มที่ต่อมาเกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นเมื่อพ่อได้รับคำสั่งจากกำนันให้มาฆ่าครู และพ่อเกือบจะทำงานสำเร็จอยู่แล้ว ถ้าไม่บังเอิญมาเห็นความดีงามของครู และได้รู้ความจริงเสียก่อน พ่อจึงเลิกล้มความคิด กลับใจไปร่วมมือกับทางราชการจับกำนันมาลงโทษ เด็กชายมีความสุขมากที่เหตุการณ์คลี่คลายไปในทางที่ดี

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง เป็นเรื่องของเด็กชายลูกชาวนาคนหนึ่ง เรียนจบชั้น ป.4 แล้วไม่ได้เรียนต่อ ครอบครัวยากจนเขาช่วยพ่อแม่ทำงานทุกอย่างที่ทำได้ โดยเฉพาะงานเลี้ยงควาย เขาและเพื่อน ๆ วัยเดียวกันจะนำควายมาเลี้ยงในทุ่งรวมกันเสมอ และจะนำข้าวหอมมากินอย่างสนุกสนาน และช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ถ้ามีใครเดือดร้อน วันหนึ่งเขาและเพื่อน ๆ ไปเจอ งู จึงช่วยกันฆ่า แต่คู่ของงูยังวนเวียนคอยทำร้ายผู้คนอยู่ ในที่สุดพวกเขาและผู้ใหญ่บ้านได้ช่วยกันฆ่างูที่เหลืออยู่ และทำลายรังของมันจนหมด จนกระทั่งถึงฤดูฝนพวกเขาต่างแยกย้ายไปช่วยทำงานในนาของตน และต่างก็อาศัยอาวรณ์กันเพราะอีกนานกว่าจะถึงหน้าแล้งที่ทุกคนจะได้นำควายมาเลี้ยงร่วมทุ่งกันอีก

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง เป็นเรื่องของเด็กชายกำพร้าคนหนึ่ง อาศัยอยู่ที่วัดในชนบท เขาเป็นเด็กขยัน ตั้งใจเรียนและชอบช่วยเหลือ เด็กชายมีเพื่อนเรียนที่สนิทสนมกันมาก ทั้งสองจะช่วยงานครู และทำหน้าที่นำสำรับอาหารของวัดมาใส่ครู ซึ่งก็ไม่มีกับข้าวนอกจากน้ำพริกกับผัก เขาจึงไปขโมยปลาของวัดมาทำอาหารให้ครู ครูจะลงโทษที่เด็กชายกระทำเช่นนั้น แต่เมื่อเห็นความหวังดีของศิษย์จึงไม่

สามารถลงโทษได้ เมื่อวันงานเกษียณของครู เด็กชายเป็นตัวแทนนักเรียนแสดงมุทิตาจิต และทั้งครูและนักเรียนต่างก็ร้องไห้ด้วยความอาลัยรักกัน

เรื่องไหมน้อย เป็นเรื่องของเด็กหญิงที่เรียนจบชั้น ป.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อฐานะครอบครัวยากจน เธอต้องช่วยทำงานบ้านแทบทั้งวัน เธอเคยมีเรื่องกับเพื่อนหญิงที่เรียนอยู่ด้วยกัน สาเหตุเพราะเธอเรียนเก่งกว่า แม้เวลาจะผ่านมานานแต่เพื่อนคนนี้ก็ยังไม่ยอมหายเหตุนักว่ากลัวเสียชื่อเสียงเธออยู่เสมอ ครั้งหนึ่งหมู่บ้านเธอหลุดจากคอกวังเข้าไปในบ้านเพื่อนคนนั้น ก็ถูกหมากัดจนบาดเจ็บและขายไม่ได้ราคา แม้เมื่อเธอเลี้ยงไหมเพื่อส่งประกวดก็ถูกยาฆ่าแมลงจนตัวไหมตายหมดเธอพยายามต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ด้วยจิตใจที่เข้มแข็ง และในที่สุดผู้กระทำผิดก็ได้รับผลที่กระทำไว้เกิดเจ็บป่วยเป็นโรคที่รักษาไม่หาย ต้องสูญเสียเงินทองไปมากมาย ได้สำนึกผิดมาขอโทษ เธอจึงให้อภัยและยอมรับเป็นเพื่อนกันต่อไป

เรื่องหิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก เป็นเรื่องของเด็กชายกำพร้าพ่ออาศัยอยู่กับแม่ที่ยากจนเขาช่วยแม่ปลูกผักพอมีรายได้เลี้ยงครอบครัวไม่มากนัก เด็กชายได้ช่วยเหลือหิ่งห้อยน้อยที่พูดได้ตัวหนึ่ง ให้รอดพ้นจากการจมน้ำ ทั้งสองจึงเป็นเพื่อนกันและมาอยู่ด้วยกันที่บ้าน หิ่งห้อยน้อยได้รอดพ้นจากอันตรายหลายครั้ง จึงได้มอบของวิเศษให้แก่เด็กชาย ทำให้เด็กชายสามารถแปลงตัวได้ เมื่อเวลาที่แม่ของเด็กชายไม่อยู่ทั้งสองจะออกไปเที่ยวผจญภัยต่าง ๆ จนจนจะครบเจ็ดวันหิ่งห้อยน้อยต้องกลับบ้านเมือง มิฉะนั้นจะกลับไม่ได้ เด็กชายไม่ยอมให้กลับจึงไม่ยอมคืนของวิเศษให้ เธอได้แต่สิ้นหวังเพราะไม่สามารถติดต่อกับพ่อแม่ได้ เด็กชายเห็นพ่อแม่ของหิ่งห้อยน้อยติดตามหาแล้ว เกิดความสงสารจึงคืนของวิเศษให้ ก่อนที่หิ่งห้อยน้อยจะกลับบ้านเมืองได้มอบทองคำให้เด็กชาย ทำให้ครอบครัวของเด็กชายมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นไม่ลำบาก อีกต่อไป

เรื่องความภูมิใจของลอย เป็นเรื่องของเด็กชายลูกชวานาคคนหนึ่ง ครอบครัวยากจนเรียนจบชั้น ป.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อ เขาช่วยพ่อแม่เลี้ยงเป็ดเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว พ่อของเขาเลี้ยงดูอบรมลูกโดยใช้เหตุผลเสมอ สอนให้เขามีเมตตารู้จักการช่วยเหลือผู้อื่น เขาเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตจากพ่อแม่และเพื่อนบ้านโดยการลงมือปฏิบัติ เช่น การปลูกผัก การหาปลา วันหนึ่งเพื่อนของเขาถูกโจรจับตัวไป เขาตามไปช่วยเพื่อนออกมาได้ ผู้ใหญ่บ้านและเจ้าหน้าที่บ้านเมืองยกย่องว่าเขาเป็นพลเมืองดี มีความกล้าหาญและเขาก็ได้รับรางวัลแห่งความกล้าหาญนั้นด้วย

เรื่องวานรน้อยคะนองไพร เป็นเรื่องของลิงหนุ่มนิสัยดี รักพวกพ้อง เป็นผู้นำลิงที่เสียสละ อดทนและมีคุณธรรม ทำให้ลิงฝูงใหญ่เกือบห้าสิบตัวมีความสุข ลิงหนุ่มมีพี่ชายที่มีนิสัยแตกต่างกัน ลิงพี่ชายอิจฉาที่พ่อและพรรคพวกรักลิงหนุ่ม คอยหาเรื่องกลั่นแกล้งและยุยงให้เสียหยาตลอคเวลาเมื่อลิงพี่ชายกับบริวารหายไป ลิงหนุ่มและพ่อเกิดความเป็นห่วง เพราะเป็นช่วงที่งูเห่าจะลอกคราบซึ่งต้องการอาหารมากและลิงก็เป็นอาหารโปรดของงูเห่าด้วย ลิงหนุ่มจึงออกติดตามไปช่วยเหลือลิงพี่และพรรคพวก โดยมีช้างป่าที่ลิงหนุ่มเคยช่วยให้รอดพ้นอันตราย จากทรายดูดไปช่วยถล่มถ้ำที่อาศัยของงูเห่า ช่วยเหลือบรรดาลิงที่ถูกงูเห่าจับไว้ออกมาได้อย่างปลอดภัย แต่ตัวลิงหนุ่มกลับได้รับบาดเจ็บ ลิงพี่จึงสำนึกผิดกลับมาตัวได้

เรื่องถล่มจักรวาล เป็นเรื่องของเด็กหญิงคนหนึ่งเธอเรียนอยู่ชั้นประถมต้น เธอชอบอ่านนิทานมาก เธออ่านเรื่องถล่มจักรวาลแล้วคิดว่ามันอาจเป็นจริงได้จึงพยายามนำวิธีการมาใช้อยู่เสมอ วันหนึ่งมีผู้ชายแปลกหน้ามาที่บ้านบอกเธอว่าพ่อให้เอาเครื่องคอมพิวเตอร์ไปซ่อม เธอสงสัยว่าจะเป็นคนร้าย จึงไม่ยอมให้เข้าบ้าน ผู้ชายเหล่านั้นจึงเข้าบ้านหลังโกสกันและยกเอาเครื่องไฟฟ้าไปหลายชนิด เด็กหญิงได้จดทะเบียนรถและโทรศัพท์แจ้งตำรวจ จึงสามารถจับคนร้ายได้ เด็กหญิงได้รับคำชมเชยว่ามีความคิด มีเหตุผล และปฏิบัติได้ถูกต้อง

เรื่องตะกร้าสานของพ่อ เป็นเรื่องของเด็กหญิงคนหนึ่ง กำลังเรียนอยู่ชั้นประถมโรงเรียนในชนบท เธอให้พ่อสานตะกร้าไม้ไผ่ให้ แต่แม่ไม่เห็นด้วยให้ไปซื้อตะกร้าพลาสติกสวย ๆ แทน พ่อพยายามสานตะกร้าจนสำเร็จ ซึ่งก็ได้ตะกร้ารูปทรงเหมือนถังน้ำ แต่เด็กหญิงพอใจมากใช้เป็นตะกร้าสารพัดประโยชน์ แม้ว่าจะถูกล้อเลียนว่าตะกร้าของเธอรูปทรงประหลาด แต่เธอก็ยังส่งตะกร้าเข้าประกวดในงานโรงเรียนที่มีตะกร้าส่งประกวดมากมาย ในที่สุดผลการตัดสินออกมาว่าตะกร้าของเด็กหญิงได้รับรางวัลชนะเลิศ เพราะใช้ประโยชน์ได้มากและมีราคาถูก

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด เป็นเรื่องของเด็กชายกำพร้าพ่อคนหนึ่ง อาศัยอยู่กับแม่และยาย ครอบครัวมีฐานะยากจน เรียนจบชั้น ป.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อ ได้ช่วยแม่เลี้ยงควาย มีลุงมาขอให้ไปช่วยเลี้ยงช้างในอีกหมู่บ้านหนึ่ง เด็กชายได้รู้จักกับเพื่อนเด็กเลี้ยงช้างอีกสองคน ทั้งสามได้ร่วมมือกันฝึกลูกช้างจนสามารถนำออกแสดงได้ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ต่อมามีนายทุนจากกรุงเทพฯ มาเห็นลูกช้างแล้วชอบใจอยากได้ไปแสดง เด็ก ๆ ไม่ยอมขายก็ถูกนายทุนบังคับจะยึดที่นาที่บ้าน เด็กชายจำเป็นต้องขายลูกช้างเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ แม้เขาจะรักและเสียสละลูกช้างมากก็ตาม เมื่อขายลูกช้างไปได้ไม่นานก็มีข่าวลงหนังสือพิมพ์ว่าลูกช้างได้รับอุบัติเหตุถูกรถชนตาย ทำให้พวกเด็ก ๆ เสียใจมาก ต่างชวนกันบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ลูกช้าง พ่อแม่ของพวกเขาก็พลอยยินดีด้วย

เรื่องเณรน้อย เป็นเรื่องของเณรที่มีอายุน้อย อยู่วัดในชนบททุรกันดาร กับหลวงตาแก่ ๆ และเพื่อนเณรที่อายุรุ่นราวคราวเดียวกันเป็นคู่หูกัน เณรน้อยมีนิสัยอ่อนโยน ซื่อและขี้เกรงใจเมื่อถูกชักจูงจากเพื่อนเณรที่ซุกซน ช่างคิดทำสิ่งผิด ๆ อยู่เสมอ จึงทำให้ถูกหลวงตาดักเตือนอยู่เสมอ จนกระทั่งมีเด็กชายที่โตแล้วหลายคนมาอาศัยวัดเรียนหนังสือ แล้วมีเรื่องทะเลาะวิวาทกันเพื่อนเณรไปเข้ากับฝ่ายหนึ่ง ส่วน เณรน้อยไม่ได้อยู่กับฝ่ายใดต้องคอยหลบเลี่ยง จนครั้งหนึ่งได้รับอันตรายทำให้หลาย ๆ คนเกิดความสงสารและสำนึกได้ จึงกลับมาเป็นมิตรกันในที่สุด

จากการวิเคราะห์โครงเรื่อง ทั้ง 11 เรื่องดังกล่าว สรุปได้ว่าเป็นโครงเรื่อง ที่มุ่งแสดงวิถีชีวิตของเด็กชนบทชายหญิง อายุระหว่าง 11-15 ปี ที่มีการศึกษาระดับ ป.4-ป.6 พวกเขาอยู่ในครอบครัวชาวไร่ชาวนาที่ยากจน แต่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัว มีความอบอุ่นถึงแม้บางคนจะเป็นเด็กกำพร้าก็ตาม เด็กแต่ละคนจะแสดงพฤติกรรมที่ดี ขยันอดทน มีจิตใจดีงาม รู้จักช่วยเหลือครอบครัว เพื่อนบ้านและชุมชน รักท้องถิ่นและภูมิใจในอาชีพของบรรพบุรุษ ดังเช่นพงศิในเรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู เป็นเด็กที่เข้มแข็งอดทน รักและห่วงหาอาลัยชาติ และยังมีอินตา จากเรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง ไหมน้อยจากเรื่องไหมน้อย บัวหลวงจากเรื่องหิ่งห้อยน้อยเพื่อนรักต่างก็ทำหน้าที่ลูกที่ดีรับผิดชอบงานทุกอย่าง ช่วยหารายได้ให้ครอบครัว หรือ ใบเตยจากเรื่องตะกร้าสานของพ่อ ก็เป็นเด็กรู้จักคิดใช้ตะกร้าอเนกประสงค์ แม้แต่เณรจากเรื่องเณรน้อยก็ยังรู้จักคิดแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทได้

2. โครงเรื่องที่กล่าวถึงตัวละครวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 16-24 ปี กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษา และจบมหาวิทยาลัยมาแล้ว ในช่วงวัยรุ่นนี้ผู้เขียนได้แสดงพฤติกรรมของหนุ่มสาวที่แสวงหาความรักและคู่ครอง ซึ่งเป็นความรักแบบพองแ่งแหม่งอนและลงเอยด้วยความสมหวัง มี 7 เรื่องคือ วัยรุ่นวันรัก หนุ่มมะดีสีวมะตัน แพนรักแพนลวง เล่ห์กามเทพ จ๊ะเอ๋รัก รอรักหวานคืน และยอดรักผู้กอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องวัยรุ่นวันรัก เป็นเรื่องของเด็กหนุ่มที่กำลังเรียนอยู่ชั้น ม.6 โรงเรียนในต่างจังหวัดฐานะครอบครัวดี เรียนเก่ง เขาชอบพอกับเด็กสาวที่เรียนเก่งและมีฐานะทัดเทียมกัน แต่มีเด็กสาวอีกคนหนึ่งเรียนชั้นต่ำกว่ามาติดพันพยายามติดตามใกล้ชิด เมื่อมีการแสดงละครการกุศลก็ขอแสดงคู่กับเด็กหนุ่ม ทำให้เด็กหนุ่มไม่สบายใจเพราะเด็กสาวที่เขารักพยายามหลบหน้าตลอดเวลา ความบาดหมางมีมากขึ้นเมื่อ

เด็กสาวรุ่นน้องแกล้งขบรดนียวจนเด็กสาวและเพื่อน ๆ ได้รับบาดเจ็บ จากวันนั้นผ่านไปเด็กสาวรุ่นน้องประสบอุบัติเหตุได้รับบาดเจ็บสาหัส เด็กสาวและเพื่อน ๆ จึงหายโกรธ และแล้วเด็กหนุ่มกับเด็กสาวก็เข้าใจกันเหมือนเดิม

เรื่องหนุ่มมะดี๊สาวมะดัน เป็นเรื่องของชายหนุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยคนหนึ่ง เกิดไปพอใจนักศึกษามหาวิทยาลัยเดียวกันพยายามทำตัวเข้าไปสนิทสนมด้วย แต่หญิงสาวมีคนรักเป็นนักเรียนนายร้อยอยู่แล้วจึงไม่สนใจ และทุกสุดสัปดาห์หนุ่มนักเรียนนายร้อยจะมารับหญิงสาวเสมอ แต่ชายหนุ่มไม่ละความพยายามได้ใช้น้องสาวเพื่อนมาติดสินทกับหนุ่มนักเรียนนายร้อยและแยกหนุ่มนักเรียนนายร้อยออกไปได้ ทำให้หญิงสาวโกรธเกิดการต่อว่ากันขึ้น จึงเป็นโอกาสให้ชายหนุ่มได้เข้าไปติดสินทเพื่อช่วยรักษาแผลใจ และในที่สุดหญิงสาวก็ใจอ่อนยอมรับรักชายหนุ่ม

เรื่องแผนรักแผนลวง เป็นเรื่องของชายหนุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย มีเพื่อนสาวที่เรียนอยู่ด้วยกันมาหลงรักพยายามวางแผนเพื่อให้ชายหนุ่มติดใจกับคนรัก โดยชักนำญาติของตนเองให้มาเกี่ยวข้องและคอยยุแหย่ให้ทั้งสองคนเข้าใจผิดกันมากขึ้น แต่ไม่ได้ผลเพราะชายหนุ่มเป็นคนหนักแน่นและเชื่อมั่นในความรัก จึงทำให้เพื่อนสาวโกรธมากถึงกับเอาตัวเองเข้าแลกเพื่อให้เพื่อนชายอีกคนหนึ่งไปทำร้ายหญิงสาวคนรักของชายหนุ่ม แต่ก็ไม่ได้ผลอีกเพราะเพื่อนชายคนนั้นไม่ยอมทำ ทั้งยังช่วยให้ชายหนุ่มกับคนรักเข้าใจกันเหมือนเดิมอีกด้วย

เรื่องเล่ห์กามเทพ เป็นเรื่องของหญิงสาวนักศึกษามหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในเมืองหลวง แม่เสียชีวิตเธอจึงได้รับความรักและเอาใจจากพ่อและป้ามาก วันหนึ่งพ่อได้นำชายหนุ่มลูกชายเพื่อน ที่อยู่ต่างจังหวัดมาอยู่ด้วยเพื่อเรียนหนังสือ เธอไม่พอใจพ่อที่ให้ลูกเพื่อนมาคอยดูแล จึงประท้วงด้วยการไปคบเพื่อนชายที่ทำนิตยสาร เมื่อพ่อเห็นรูปเธอในนิตยสารจึงโกรธมากจึงดูว่าทำให้เธอน้อยใจหนีออกจากบ้านไปกับเพื่อนชายคนนั้น และถูกหลอกไปขึ้นใจ พ่อติชายหนุ่มลูกชายเพื่อนพ่อตามไปช่วยไว้ทัน เธอจึงสำนึกตัวได้และเข้าใจในความหวังดีของทุกคน

เรื่องจะเอ็งรัก เป็นเรื่องของนักศึกษาสาวมหาวิทยาลัยคนหนึ่ง เธอเป็นลูกนายทหารที่มีฐานะดี เธอมีกลุ่มเพื่อนสาวที่เรียนด้วยกัน 3-4 คน วันหนึ่งเธอเห็นชายหนุ่มคนหนึ่งเดินผ่าน เธอจำได้ว่าเป็นทหารรับใช้ที่อยู่ข้างบ้านพักเธอ เธอและเพื่อน ๆ จึงล้อเลียนอย่างสนุกสนาน เมื่อเธอกลับบ้านจึงถูกชายหนุ่มคนนั้นร้องเพลงล้อเลียนเอาน้ำ เธอโกรธมากขว้างสิ่งของไปโดนศีรษะชายหนุ่ม แต่ชายหนุ่มก็ยังมาสารภาพรัก หญิงสาวรู้สึกทั้งประหลาดใจและคาดไม่ถึงในความกล้าบ้าบิ่นเช่นนั้น และในเวลาต่อมาหญิงสาวก็ได้พบกับชายหนุ่มอีกครั้งจึงได้รู้ความจริงว่า ชายหนุ่มเป็นบัณฑิตมหาวิทยาลัยเดียวกับเธอ หญิงสาวจึงยอมรับรักชายหนุ่ม

เรื่องรอรักทวนคืน เป็นเรื่องของลูกสาวนายทหารคนหนึ่ง เรียนสำเร็จแล้วกำลังรองานอยู่ครอบครัวมีฐานะดี เธอได้รักอยู่กับชายหนุ่มคนหนึ่งเป็นนักดนตรี แต่พ่อไม่ชอบว่าชายหนุ่มมีอาชีพไม่มั่นคง จึงนำนายทหารรุ่นน้องให้มารู้จักกับเธอและต้องการให้แต่งงานกัน เธอจำใจไปเที่ยวกับนายทหารคนนั้นหลายครั้ง จนกระทั่งชายหนุ่มคนรักเข้าใจผิดแล้วหนีไป หญิงสาวเสียใจมากเพราะเธอปฏิเสธการแต่งงานกับนายทหารคนนั้นไปแล้ว เมื่อเวลาผ่านไปก็มีข่าวทำให้หญิงสาวต้องเสียใจอีกว่า ชายหนุ่มคนรักได้แต่งงานไปแล้ว หญิงสาวเศร้าเสียใจจนไม่ยอมคบกับใคร จนกระทั่งเวลาผ่านไปอีกหญิงสาวได้พบกับชายหนุ่มอีกครั้ง จึงได้รู้ว่าเขายังรักและต้องการเธออยู่ ขณะนี้เขาเป็นปลัดอำเภอมีอาชีพมั่นคงและได้หย่าขาดจากภรรยาแล้วทั้งสองจึงคืนดีกันและตกลงจะแต่งงานกัน

เรื่องยอตรักผู้กอง เป็นเรื่องของครูสาวคนหนึ่ง ที่อาศัยอยู่กับครอบครัวใหม่ของพ่อเธอ มีคนรักเป็นนายทหารรับราชการอยู่ชายแดน และจะแต่งงานกันหลังจากเสร็จภารกิจสงคราม เธอมีน้องชายและน้องสาวลูกติดแม่เลี้ยง แม่เลี้ยงชอบกินเหล้าและเล่นการพนัน น้องสาวลูกแม่เลี้ยงก็ชอบเที่ยวเตร่ ประพฤติตัวไม่ดีจนตั้งท้อง ต่อมาพ่อเสียชีวิตกระทันหันเธอจัดงานศพพ่อและยังถูกแม่เลี้ยงโกงเงินฉกไปจนหมด ต่อมาไม่นานแม่เลี้ยงก็หนีไปอยู่กับสามีใหม่ทิ้งภาระทั้งหมดไว้ให้เธอ เธอทำงานหนักทั้งสอนที่โรงเรียนและสอนพิเศษตามบ้าน เมื่อคนรักกลับมาเยี่ยมบ้านแล้วไม่ได้พบเธอ แต่ไปพบน้องสาวลูกแม่เลี้ยงเข้า น้องสาวจึงมาอ้างว่าท้องกับคนรักของเธอ เธอพยายามทำใจให้มั่นคง เมื่อเวลาผ่านไปแม่เลี้ยงซึ่งถูกตำรวจจับเพราะฆ่าสามีใหม่ได้ขอร้องให้ลูกสาวกลับตัวเป็นคนดี น้องสาวจึงสารภาพผิด

จากการวิเคราะห์โครงเรื่องทั้ง 7 เรื่องนี้ สรุปได้ว่าเป็นโครงเรื่องที่มุ่งแสดงพฤติกรรมของตัวละครวัยรุ่นหนุ่มสาว ที่มีอายุระหว่าง 16-24 ปี มีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยและทำงานแล้ว พวกเขาอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะดีและมีความอบอุ่นพอควร พวกเขาแสวงหาความรักและคู่ครอง และมีอุปสรรคมากมาย แต่ก็สามารถผ่านพ้นมาได้จนได้แต่งงานกันในที่สุด

3. โครงเรื่องที่แสดงถึงสภาพชีวิตชาวชนบทที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนเมืองและผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น แต่พวกเขาก็ช่วยกันต่อสู้จนผู้กระทำผิดถูกลงโทษในที่สุด มี 4 เรื่อง คือ รอยย่ำบนพื้นทราย น้ำหาบเดียว ตะวันทรงกลด และทุ่งลมหวล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย เป็นเรื่องของเด็กชายกำพร้าพ่อคนหนึ่ง อาศัยอยู่กับแม่และยายในหมู่บ้านชนบท ครอบครัวยากจนต้องช่วยแม่เลี้ยงควายเขามีเพื่อนที่ไม่ได้เรียนหนังสือเหมือนกัน 4-5 คน พรรคพวกของเขามักจะมีเรื่องชกต่อยกับเด็กเลี้ยงควายในอีกหมู่บ้านหนึ่ง เป็นประจำ เมื่อมีคนในหมู่บ้านได้มาชักชวนให้ไปทำงานในกรุงเทพฯ เด็กชายและเพื่อน ๆ ทั้งสองหมู่บ้านต่างไปทำงาน เพราะความหวังว่าจะทำให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่ผลที่พวกเขาทั้งหมดได้รับคือการถูกหลอกไปทำงานหนัก การกินอยู่จำกัด ที่อยู่อาศัยแออัดยัดเยียด และยังถูกทารุณเยียนต้อยอย่างโหดร้าย ได้รับความทุกข์ทรมานแสนสาหัส เมื่อเด็ก ๆ พยายามจะหนีก็จะถูกลงโทษหนักยิ่งขึ้น จนในที่สุดวันหนึ่ง เจ้าของโรงงานต้องรีบไปช่วยลูกสาวที่ถูกลักพาตัวไป จึงลืมนิบัติประตู่โรงงาน ทำให้เด็ก ๆ หนีออกไปได้ และไปแจ้งตำรวจเจ้าของโรงงานจึงถูกจับ บรรดาเด็ก ๆ จึงได้รับอิสรภาพ

เรื่องน้ำหาบเดียว เป็นเรื่องของเด็กหญิงลูกสาวผู้ใหญ่วัยหนึ่ง เธอมีเพื่อนสนิทที่เรียนด้วยกัน และมักจะไปไหนด้วยกันเสมอ เข้าวันหนึ่งเด็กทั้งสองไปตักน้ำที่สระวัด เจ้าอาวาสจึงขอให้ช่วยตักน้ำไว้ให้สงฆ์ด้วย แต่น้ำในสระวัดแห้งขอดจนไม่สามารถจะตักได้ เด็กทั้งสองจึงแอบไปตักน้ำที่บ่อของกำนันที่มีน้ำเต็มบ่อ กำนันมาพบเข้าก็กล่าวหาว่าเป็นขโมยและลงโทษให้ตักน้ำรดต้นไม้ที่มีอยู่จำนวนมาก เด็กทั้งสองตกใจกลัวต่างช่วยกันทำงานตั้งแต่เช้าจนกระทั่งสาย พ่อแม่เป็นห่วงออกติดตาม เมื่อมาพบลูกกำลังตักน้ำรดต้นไม้มากมายเช่นนั้นก็เสียใจ ลงมือช่วยลูกทำงานต่างคนคิดว่าน้ำหาบเดียวช่างมีค่ามากมายเหลือเกิน ทั้งที่บ่อน้ำนี้ชาวบ้านก็มาช่วยกันขุด ต่อมากำนันจัดงานศพแม่อย่างใหญ่โต ผู้ใหญ่บ้านพ่อของเด็กหญิงได้นำชาวบ้านมาช่วยงานอย่างเรียบร้อย จนได้รับคำชมเชยจากนายอำเภอ ทำให้กำนันละอายใจและได้ขอโทษเด็กหญิง

เรื่องตะวันทรงกลด เป็นเรื่องของครูหนุ่มที่ได้รับการบรรจุให้เป็นครู ในชนบททุรกันดารของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขามีความมุ่งมั่นในการทำงาน เขาได้ร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านที่มีอุดมการณ์เหมือนกันทำงานอย่างเต็มที่ แต่ก็มีปัญหาเกี่ยวกับกำนันผู้มีอิทธิพลในตำบลนั้น จนกระทั่งครูหนุ่มถูกยิงบาดเจ็บ แต่เขายังทุ่มเททำงานตามอุดมการณ์ต่อไป เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่นชาวบ้านจะได้พ้นความทุกข์ยาก เขาทำงานจนสำเร็จชาวบ้านเลิกเล่นการพนันหันมาปลูกผัก สร้างสหกรณ์ร้านค้าประจำหมู่บ้าน

จัดเวรยามป้องกันโจรผู้ร้าย หมู่บ้านมีความเจริญขึ้น แต่ก็เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้นอีกเมื่อกำนันโกรธลูกสาวที่มาขอพบครูหนุ่มได้ส่งคนมาเผาหอรั้ว และขโมยควายไป ครูหนุ่มกับผู้ใหญ่บ้านถูกลอบทำร้าย และแล้วความจริงก็ปรากฏเมื่อกำนันหักหลังกับนายทุนจนถูกตำรวจจับ ครูหนุ่มจึงมีความสุขกับลูกสาวกำนัน

เรื่องทุ่งลมหวล เป็นเรื่องของเด็กชายกำพร้าอาศัยอยู่กับยายสองคน ครอบครัวมีฐานะดี ยายมีสมบัติมาก อยากให้หลานชายได้เรียนสูง ๆ จึงส่งให้ไปเรียนที่กรุงเทพฯ เด็กชายได้รับความรักความเมตตาจากหลวงตาเจ้าอาวาสมาก ยายจะส่งเงินไปให้หลานชายอย่างสม่ำเสมอ เวลาผ่านไปหลายปี หลวงตาได้รับจดหมายว่ายายตายแล้ว จนกระทั่งหลานชายเรียนจบและได้ไปเป็นปลัดอยู่ที่อำเภอ นั้น ชายหนุ่มจึงได้รู้ว่าที่ดินตลอดทั้งทรัพย์สินอื่น ๆ ของยายหายไปหมด ตัวชายหนุ่มเองก็ถูกบงการร้าย เขาพยายามต่อสู้อย่างเข้มแข็งแม้หญิงสาวคนรักก็ถูกผู้ใหญ่บ้านล่อลวงไปให้ลูกชาย แต่ลูกชายผู้ใหญ่บ้านเป็นอันธพาลเลยถูกตำรวจจับ ความลับจึงเปิดเผย รวมทั้งทรัพย์สินสมบัติของเขาด้วย

จากการวิเคราะห์โครงเรื่องทั้ง 4 เรื่องดังกล่าว สรุปได้ว่า เป็นโครงเรื่องที่มุ่งแสดงวิถีชีวิตของชาวชนบทที่ต้องประสบกับความอดอยากยากแค้น จนต้องดิ้นรนไปหางานทำให้เมืองหลวง จึงถูกหลอกไปขายแรงงานได้รับการกดขี่เอารัดเอาเปรียบ ดังเช่นเรื่องรอยย่นบนพื้นทราย เป็นต้น ส่วนผู้ที่อิทธิพลในท้องถิ่นชนบทนั้นบางครั้งก็เป็นกำนัน หรือเป็นผู้ใหญ่บ้านที่ทำตัวอยู่เหนือกฎหมาย ใช้ตำแหน่งหน้าที่กอบโกยผลประโยชน์ใส่ตน ดังในเรื่องน้ำหอบเดียวที่กำนันใช้แรงงานชาวบ้านขุดบ่อน้ำแต่ไม่ยอมให้ใช้น้ำ หรือกำนันในเรื่องตะวันทรงกลดที่เป็นเจ้าของแหล่งอบายมุขทุกอย่าง หรือแม้แต่ผู้ใหญ่บ้านในเรื่องทุ่งลมหวลก็ฉ้อโกงเอาที่ดินทรัพย์สินของชาวบ้าน เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วชาวบ้านก็มีแต่ความทุกข์ความเดือดร้อนอย่างเดียว ไม่สามารถจะไปฟ้องร้องเอาผิดกับใครได้ แต่ในตอนสุดท้ายของทุกเรื่องนั้น คนทำผิดย่อมได้รับการลงโทษเสมอ

4. โครงเรื่องที่แสดงถึงมนุษย์ที่มีจิตอปกติ ในบางครั้งคนที่มีชีวิตที่สมบูรณ์เพียบพร้อมทุกอย่างอาจมีความผิดปกติทางจิตใจ และพยายามซ่อนเร้นความอปกตินั้นไว้จนกว่าจะถูกเปิดเผย มี 2 เรื่องคือ ถนนสายเปี่ยง และรักเพียงฝัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องถนนสายเปี่ยง เป็นเรื่องของชายหนุ่มคนหนึ่ง หน้าตาดี มีเกียรติในสังคมเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย เขาได้แต่งงานกับหญิงสาวที่เพียบพร้อมทัดเทียมกัน ต่อมาเกิดเหตุการณ์ว่าคนรักเก่าของหญิงสาวโกรธแค้นที่ถูกสลัดรัก ได้ไปสืบเสาะจนรู้ว่าชายหนุ่มมีจิตใจผิดปกติ ชอบเพศเดียวกัน จึงนำเรื่องไปบอกหญิงสาวทำให้เธอโกรธและอับอายมากจะขอหย่า ชายหนุ่มพยายามอ้อนวอนขอความเห็นใจ แต่หญิงสาวไม่ยอมและหนีไปอยู่กับแม่ ชายหนุ่มตามไปขอร้องให้ผู้ใหญ่ช่วยเหลือ แต่หญิงสาวก็ยังไม่ยอม จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้น คนรักเก่าของหญิงสาวจุดธูปจะฆ่าขึ้น บังเอิญลูกศิษย์ชายที่เป็นคู่ขาของชายหนุ่มได้เข้าไปช่วยเหลือและถูกยิงตาย ชายหนุ่มจึงงานศพให้ลูกศิษย์อย่างสมเกียรติ หญิงสาวจึงได้คิดและเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ได้กลับไปอยู่กับชายหนุ่มดังเดิม

เรื่องรักเพียงฝัน เป็นเรื่องราวของหนุ่มต่างจังหวัดคนหนึ่ง เขาเป็นกำพร้ามาอยู่กับหลวงตาในกรุงเทพฯ เขาได้รับการเลี้ยงดูและได้รับการศึกษาจากคหบดีคนหนึ่ง เมื่อเขาเรียนสำเร็จจึงได้เข้าทำงานที่บริษัทคหบดีคนนั้น เขาแต่งงานแล้วแต่ไม่มีลูก ชายหนุ่มสนิทสนมกับลูกชายคหบดีมากจึงได้รับการขอร้องจากลูกชายคหบดีให้ช่วยทำให้ภรรยาของเขามีลูก เพราะลูกชายคหบดีเป็นหมันไม่สามารถมีทายาทสืบตระกูล ชายหนุ่มตัดสินใจไม่ทำเพราะเป็นเรื่องผิดศีลธรรม และเป็นการไม่ซื่อสัตย์ต่อภรรยาด้วย ต่อมาไม่นานภรรยาของเขาก็เสียชีวิต ชายหนุ่มคิดว่าตนเองเป็นต้นเหตุ จึงลาออกจากงานจะไปบวชที่ต่างจังหวัด คหบดีเห็นใจและได้ช่วยจัดงานบวชให้จนสำเร็จ

จากการวิเคราะห์โครงเรื่องทั้ง 2 เรื่องดังกล่าว สรุปได้ว่า เป็นโครงเรื่องที่มุ่งแสดงพฤติกรรมของตัวละครที่มีความรู้ มีฐานะดี มีเกียรติทางสังคม ได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลชั้นสูง แต่เบื้องหลังเป็นคนมีจิตใจผิดปกติ เป็นโครงเรื่องที่ผู้เขียนต้องการแสดงสัจธรรมของชีวิตว่าในโลกนี้ไม่มีอะไรแน่นอน ถ้าผู้ใดไม่มีคุณธรรมจิตใจไม่มั่นคงพอ ก็อาจตกเป็นเหยื่อร่วมกระทำความผิดศีลธรรมจรรยาได้ ดังเช่นอาจารย์กัณฐ์ในเรื่องถนนสายเบี่ยง ที่รักชอบลูกศิษย์ผู้ชายด้วยกัน หรือชนันท์ ในเรื่องรักเพียงฝัน ที่ไขบุญคุณบังคับให้เพื่อนทำให้เมียของตนเองมีลูก ทั้งสองเรื่องนี้เป็นสิ่งผิดทำนองคลองธรรม ซึ่งสังคมไม่ควรยอมรับ

จากการวิเคราะห์โครงเรื่องในนวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียนผูกโครงเรื่อง 4 ประเภท คือ โครงเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเด็กชนบท ช่วงอายุ 10-15 ปี ที่เรียนอยู่ชั้น ป.4-ป.6 พวกเขาอยากจนแต่เป็นเด็กขยันอดทน มีจิตใจดีงาม รู้จักช่วยเหลือครอบครัวเพื่อนบ้านและชุมชน เป็นเด็กที่รักภูมิเืองแห่งท้องถิ่น และอาชีพของบรรพบุรุษ โครงเรื่องประเภทนี้พบมากที่สุด รองลงมาเป็นโครงเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัยรุ่นในช่วงอายุ 16-24 ปี ที่กำลังเรียนมัธยมปลายจนถึงมหาวิทยาลัยและทำงานแล้ว เป็นช่วงวัยรุ่นที่แสวงหาความรักและคู่ครอง ต้องเผชิญอุปสรรคมากมายและสามารถฟันฝ่าจนผ่านพ้นได้แต่งงานกันที่สุดในที่สุด ลำดับถัดมาเป็นโครงเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวชนบทที่อยากจนขั้นขั้น พวกเขาคงต้องดิ้นรนไปทำงานทำในเมือง บางคนถูกหลอกไปขายแรงงาน ถูกกดขี่ทารุณจากนายจ้าง บางคนถูกผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เอาไรต์เอาเปรียบทำให้ได้รับความเดือดร้อน แต่ในที่สุดผู้ทำผิดก็ถูกลงโทษตามกฎหมาย ส่วนโครงเรื่องที่ผู้เขียนใช้น้อยได้แก่โครงเรื่องที่แสดงถึงมนุษย์ที่มีจิตใจผิดปกติ ทั้งที่เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่ร่ารวยและมีเกียรติในสังคม พวกเขาพยายามซ่อนเร้นความผิดปกตินั้นไว้แต่ในที่สุดความลับก็ถูกเปิดเผยอย่างน่าอัศจรรย์พวกเขาต้องหลบหนีสังคม เพราะสังคมไม่อาจยอมรับพฤติกรรมเช่นนั้นได้

การวิเคราะห์โครงเรื่องในนวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ จะเห็นว่า ผู้เขียนใช้เหตุการณ์และพฤติกรรมของตัวละครดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ด้วยการทวีความขัดแย้งหรือปัญหาขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงจุดสุดยอดของเรื่อง ซึ่งปัญหาเหล่านั้นมีผลต่อการกระทำหรือการแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของตัวละคร การที่ตัวละครตัดสินใจแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมานั้นก็เป็นจุดคลี่คลายของเรื่องนั่นเอง ส่วนปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้เขียนสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจนทำให้ไม่มีโอกาสทางการศึกษา ปัญหาวัยรุ่นหนุ่มสาวแสวงหาความรักและคู่ครอง ปัญหาสภาพชีวิตชาวชนบทที่ถูกเอาเปรียบ ตลอดจนปัญหาความผิดปกติในจิตใจของมนุษย์ ทำให้ตัวละครต้องแก้ไขปัญหาและก็สามารถทำได้สำเร็จด้วยดีนั้น ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอาศัยโครงสร้างที่ดำเนินไปตามขั้นตอนของโครงเรื่องทั่วไป คือ ผู้อ่านมองเห็นตอนเปิดเรื่อง ตอนขัดแย้ง ตอนจุดสุดยอด และตอนคลี่คลายอย่างชัดเจน

นอกจากจะศึกษาโครงเรื่องในนวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ ด้วยวิธีดังกล่าวแล้ว ยังสามารถศึกษาจากการเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง การสร้างความขัดแย้ง การเล่าเรื่อง และการปิดเรื่องได้ดังต่อไปนี้

1. การเปิดเรื่อง

การเปิดเรื่อง คือ จุดเริ่มต้นของเรื่องซึ่งถือว่าเป็นตอนสำคัญที่จะดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องราวต่อไป เพราะถ้านักเขียนเปิดเรื่องไม่ดี ไม่สะกดใจผู้อ่าน ผู้อ่านอาจไม่สนใจอ่านเรื่องนั้นต่อไป จากการศึกษากลวิธีการเปิดเรื่องของ โซติ ศรีสุวรรณ พบว่าได้ใช้กลวิธีในการเปิดเรื่องแตกต่างกันไป ดังนี้

1.1 การเปิดเรื่องโดยการบรรยาย เป็นการบรรยายฉาก ตัวละคร หรือเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินเรื่องและกระตุ้นให้ผู้อ่านสนใจติดตามเรื่องต่อไป จากการศึกษพบว่าผู้เขียนเปิดเรื่องโดยการบรรยาย ดังนี้

1.1.1 การบรรยายฉาก การเปิดเรื่องโดยวิธีนี้จะทำให้ผู้อ่านได้เห็นว่าฉากนั้นเป็นอย่างไร เรื่องเกิดขึ้นที่สถานที่ใด เวลาไหน หรือบรรยากาศเป็นอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น บางครั้งผู้เขียนอาจจะบรรยายพฤติกรรมของตัวละครควบคู่ไปด้วย เพื่อก่อให้เกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนแต่ละคนจะพยายามแสดงฝีมือของตนตั้งแต่เริ่มแรกเพื่อเชิญชวนให้ผู้อ่านได้ติดตามต่อไป

จากการศึกษาพฤติกรรมการเปิดเรื่องโดยการบรรยายฉากพบว่ามี 6 เรื่อง คือ ป่าไผ่ ชายทุ่ง น้ำหีบเดียว พระจันทร์ทรงกลด โรงเรียนริมทุ่งกว้าง รักเพียงฝัน และวานรน้อยคะนองไพร ฉากที่บรรยายมักกล่าวถึงสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศของทุ่งนาป่าเขาในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องป่าไผ่ ชายทุ่ง เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายให้เห็นสภาพของฝนเดือนห้าหรือฝนหลวงฤดู ที่ตกลงมาพร้อมกับลมแรง ซึ่งช่วยบรรเทาความร้อนได้บ้าง ต้นไม้ผลิบานดอก ตามที่ลุ่มและปลักควายมีน้ำขังพอให้วัวควายได้ลงกิน มีหญ้าอ่อน ๆ ขึ้นเขียวช่อม วัวควายได้ทะเล็มหลังจากกินหญ้าฟางแห้งมานาน

ดังข้อความว่า

ฝนเดือนห้าหรือที่เรียกว่า ฝนหลวงฤดู ตกลงมา 2 ครั้ง คือก่อนช่วงสงกรานต์ และหลังสงกรานต์ผ่านไปแล้วยังอีกครั้ง แม้ฝนช่วงนี้จะมีลมพัดแรงจนถึงไม้หักต้นไม้ล้มไปบ้างก็เป็นเรื่องธรรมชาติ สิ่งที่ชาวบ้านโคกมั่งงอยพอใจคือความชุ่มชื้น ความร้อนอบอ้าวกับบรรเทาฝนต้นไม้ที่เคยทิ้งใบจนแลดูเหมือนไม้ตายยืนต้นก็แตกต่มใบดอก พื้นดินที่เคยมีวัชรอระแหว่งรับกันเป็นทอด ๆ ก็สมานแนบเป็นเนื้อเดียว ตามที่ลุ่มและปลักควายนอนมีน้ำขังพอให้ควายวัวได้ลงกิน เนื้อผิวดินก็เขียวช่อมไปด้วยหญ้าอ่อน ๆ ให้วัวควายได้ทะเล็มหลังจากทนกินหญ้าฟางแห้งมานานหลายเดือน

(ป่าไผ่ ชายทุ่ง : 9)

เรื่องน้ำหีบเดียว เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายให้เห็นถึงสระวัดที่น้ำแห้งขุดติดกันสระ ตรงแอ่งกลางสระที่เคยลึกกว่าส่วนอื่น ยังพอน้ำขังอยู่แต่ก็ขุ่นมาก ทิวพื้นสระที่แห้งมองเห็นซากสาหร่ายและกอบัวที่จมอยู่ในโคลนเลน มีรอยเท้าหนูพุกและเหล่านกจับปลาต่าง ๆ

ดังข้อความว่า

น้ำสระวัดแห้งขุดจนติดกันสระ ตรงแอ่งกลางสระที่เคยลึกกว่าส่วนอื่นยังพอน้ำขังอยู่ทั่วก็ขุ่นจนมองเห็นเป็นสีขาวคล้ายน้ำมะพร้าว แม้สระจะมองดูค่อนข้างกว้างแต่เนื่องจากฝนที่ตกลงมาช่วงฤดูฝนมีปริมาณน้อยจึงทำให้น้ำไหลเข้าไม่เต็มสระ หลังจากถูกผู้คนในหมู่บ้านดักเข้าเย็น น้ำจะค่อยๆลดลงจนเหลือติดกันสระตรงที่เคยลึกกว่าส่วนอื่นเท่านั้น ทิวพื้นสระที่แห้งจะมองเห็นซากสาหร่าย กอบัวที่เคยชูช่อยามน้ำเปี่ยมสระสงบแนบนิ่งกับพื้นโคลนเลน และตามพื้นเลนจะมีรอยเท้าหนูพุกที่ออกจากป่าข้างวัดลงมากินน้ำและหากุ้งชิวตกคลักกินยามค่ำคืน ตอนกลาง

วันแคร์ร้อนจะมีพวกนกเจ้า นกกระยางย่องจับปลาเล็กปลาน้อย และแมลงน้ำตัวเล็ก ๆ เป็นอาหาร
มิได้ขาด

(น้ำหยาบเดียว : 9-10)

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายให้เห็นถึงสภาพท้องทุ่งใน
ชนบทยามปลายในหน้าแล้ง อากาศร้อนจัด พื้นดินแห้งแตกกระแหง ฝุ่นจับใบไม้ริมทางหนาตะอะจนมองไม่
เห็นใบสีเขียว

ดังข้อความว่า

บ้านทุ่งโพในยามปลายคล้ายก็เหมือนหมู่บ้านทั่วไปในแถบนี้ ร้อนแห้งแล้งพื้นดิน
ตามไร่นาแยกแตกกระแหงประสานกันมองราวกับตาข่าย แม้ในยามตะวันอ่อนลำแสงมากแล้วลมแล้ง
หอบฝุ่นผงเศษหญ้าฟางปลิวว่อน ใบไม้ริมทางเดินที่ทอดเข้าสู่หมู่บ้านมีคาบละอองฝุ่น จับหนา
ตะอะแทบมองไม่เห็นสีเขียวของใบไม้

(พระจันทร์ทรงกลด : 1)

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยาย ให้เห็นถึงทำเลที่ตั้งของ
โรงเรียนและวัดในชนบท

ดังข้อความว่า

โรงเรียนของเราอยู่ใกล้ทุ่งนาริมถนนสายบัวใหญ่ชัยภูมิ เป็นตึกสองชั้นทาสีเขียว
อ่อนตั้งเป็นสง่าอยู่ในเนื้อที่เกือบสิบไร่ ถ้ายืนอยู่หน้าโรงเรียนและหันหน้าเข้าหาถนนจะมีวัดอยู่ทาง
ซ้ายมือ ระหว่างโรงเรียนกับวัด มีสระน้ำขนาดใหญ่ใสตลอดปี

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 7)

เรื่องรักเพียงฝัน เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายให้เห็นถึงสภาพของสวนอาหารแถบ
ชานเมืองแห่งหนึ่ง อยู่ห่างย่านชุมชนเกือบสองกิโลเมตร มีบรรยากาศเงียบสงบเย็นสบาย

ดังข้อความว่า

สวนอาหารแห่งนั้น ห่างจากย่านชุมชนของตัวจังหวัดออกมาเกือบสองกิโลเมตร
บุรุษวัยเดียวกันนั่งจิบเบียร์กันอยู่เงียบ ๆ ข้างหน้าคนทั้งสองมีขวดเบียร์ซึ่งพร่องเลยครึ่งไปแล้วมี
กับแกล้มซึ่งปรุงจากอาหารทะเลสด ๆ สองสามอย่าง เพราะสวนอาหารแห่งนี้อยู่ห่างจากทะเลไม่
เกินกิโลเมตร กลิ่นไอจากทะเลจึงพัดโชยมาตลอดเวลา

(รักเพียงฝัน : 5)

เรื่องวณนัยน้อยคะนองไฟ เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายสภาพป่าที่สมบูรณ์มีแสง
แดดแดดในยามเช้าสดส่องที่ช่วยให้เกิดความสว่างไสวไปทั่วทั้งป่า บรรดาสัตว์ต่างพากันออกหาอาหาร

ตั้งข้อความว่า

แสงแดดยามเช้าสว่างไสวทั่วทั้งราวป่า บรรดาสัตว์ป่าต่างเคลื่อนตัวออกจากที่
อยู่อาศัยเพื่อเสาะหาอาหาร บางตัวก็มีลูกเล็ก ๆ ที่ต้องเลี้ยงคอยอยู่ในรัง พวกออกหากินยามค่ำคืน
ก็หวนกลับที่อยู่หลบซ่อนตัว บรรดาชีวิตสัตว์ในป่าแห่งนี้จะหมุนเวียนเป็นอยู่เช่นนี้วันแล้ววันเล่า
(วานรน้อยคะนองไพร : 9)

1.1.2 การบรรยายพฤติกรรมของตัวละคร เป็นการบรรยายพฤติกรรมของตัวละครเอก
การเปิดเรื่องวิธีนี้ผู้อ่านจะได้รับรู้และเห็นการกระทำได้ทันที ซึ่งก่อให้เกิดความสนใจอยากรู้เหตุการณ์ต่อไป
จากบทเรียนนวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนใช้กลวิธีการเปิดเรื่องโดย
การบรรยายพฤติกรรมของตัวละคร มี 6 เรื่อง คือ เณรน้อย หิงห้อยน้อยเพื่อนรัก หงส์มเหศวร ยอดรัก
ผู้กอง รอรักหวนคืน และรอยยับบนพื้นทราย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องเณรน้อย เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายพฤติกรรมของสามเณรน้อยรูปหนึ่งโดย
ให้เณรเล่าเรื่องของตัวเอง

ตั้งข้อความว่า

สมัยที่ฉันบวชเป็นเณรที่วัดในหมู่บ้านเกิดนั้นฉันเพิ่งจะอายุย่างเข้าสิบห้าเท่านั้น
เอง ทั้งวัดมีพระแก่ ๆ องค์เดียว ท่านชื่อ “หลวงตาบัว” กับเณรอีกสองรูปคือฉันกับเณรอีกองค์
ชื่อเณรสมชัย อายุอาสามพอ ๆ กับฉันนั่นแหละ เณรสมชัยมีหูไม่เหมือนชาวบ้านชาวเมืองเขา
คือ หูข้างซ้ายเล็กกว่าหูข้างขวา เล็กกว่ากันมากเสียด้วยและตรงหูย่อยข้างขวานั้นแหงนอีกด้วย ฉัน
หรือใครต่อใครที่อายุรุ่นราวคราวเดียวกันมักจะเรียกเณรสมชัยว่า “เณรแหงน” หรือ “เณรชัยแหงน”
(เณรน้อย : 2)

เรื่องหิงห้อยน้อยเพื่อนรัก เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายถึงพฤติกรรมของตัวละคร
เอกสองตัว คือแม่และลูกชาย

ตั้งข้อความว่า

หญิงม่ายกับลูกชายเล็ก ๆ ปลูกบ้านอยุธยาริมชายฝั่งใหญ่ นางฐานะยากจนเที่ยว
เก็บผักบุ้งดอกบัวในบึงไปขายพอมีรายได้เลี้ยงปากท้องสองแม่ลูกมีความสุขตามอัธยาศัย ลูกชาย
ของหญิงม่ายเพิ่งจะมีอายุ 10 ปี ทุกเช้าเมื่อแม่เอาผักบุ้งกับดอกบัวไปขายในเมือง ผู้เป็นลูกชาย
จะพายเรือลำเล็ก ๆ อันเป็นสมบัติชิ้นเดียวที่ทำให้ทั้งสองมีรายได้ไม่ลำบากนัก มันเป็นเรื่องอื้อฉาว
ก่อนช่วงเก่ามาก มีรอยผูกเรือนหลายแห่ง แต่ก็ได้รับการซ่อมโดยช่างไม้จตุรัสจันให้การได้ดี
เด็กชายพายเรือเก่งมากเพราะเขาช่วยแม่เก็บผักขายตั้งแต่อายุ 5-6 ปี

(หิงห้อยน้อยเพื่อนรัก : 2)

เรื่องหงส์มเหศวร เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายถึงพฤติกรรมของตัวละครเอกสองตัว
คือ ยายกับหลานชาย

ดังข้อความว่า

มันเป็นเรื่องจริงที่ถูกเล่ากันต่อ ๆ มา ณ หมู่บ้านทุ่งลมหลวงชนบทที่ห่างไกลความเจริญมีสองยายหลานผู้มีฐานะอันจะกิน ผู้เป็นยายชื่อ "ยายพริ้ง" อยู่ในวัย 69 ปี ส่วนหลานชายกำพร้าอยู่ในวัย 12 ปี ชื่อว่า "วิทยา" เมื่อวิทยาเรียนจบชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนในหมู่บ้านแล้ว ยายพริ้งมีความประสงค์จะให้หลานชายได้เล่าเรียนชั้นสูงขึ้นไปอีก วิทยานั้นเขาไม่ขัดข้องเพราะเป็นเด็กเรียนเก่ง ใฝ่ใจต่อการศึกษาเล่าเรียนมาตลอด

(ทุ่งลมหลวง : 2)

เรื่องยอctrักผู้กอง เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายถึงพฤติกรรมของหญิงสาวละครเอกของเรื่องที่กำลังดูโทรทัศน์
ดังข้อความว่า

ขณะนั้น...เป็นเวลาเกือบสองทุ่มแล้ว จริญญาคิดได้ หล่อนควรจะไปข้างล่างเพื่อดูข่าวสองทุ่มเสียก่อน ระยะนี้หล่อนไม่เคยพลาดจากการดูข่าว และอ่านข่าวหนังสือพิมพ์ตอนเช้า ยามบ้านเมืองตกอยู่ในสภาวะอย่างนี้ควรจะฟังข่าวคราวความเคลื่อนไหวทุกด้าน ข่าวจากชายแดนทหารไทย ปะทะทหารพวนผู้ลึกลับโดยแผ่นดินไทยมีอยู่ทุกวันแนละการปะทะกันความสูญเสียย่อมเกิดขึ้นไม่มากก็น้อย

(ยอctrักผู้กอง : 3)

เรื่องรอรักหวานคืน เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายถึงพฤติกรรมของตัวละครสำคัญว่าหญิงสาวคนหนึ่งได้มาหาหญิงสาวอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นเพื่อนสนิทกัน
ดังข้อความว่า

"ป๊...ป๊ ยายป๊ เธอจะขยันไปถึงไหน เรามาหาที่ไรเห็นแต่อ่านหนังสือทุกที" หญิงหรือพลอยลิน ทักทายอย่างสนิทสนม พลาบปล่อยจักรยานลงกับพื้นแล้วเธอก็ไปลงนั่งข้าง ๆ เพื่อนที่ปูเสื่อนั่งอยู่ใต้ต้นหว้าใหญ่

"วันนี้มาถึงนี้มีอะไรหรือหนิง" ป๊หรือณิชาถามเพื่อน

(รอรักหวานคืน : 2)

เรื่องรอยยับบนพื้นทราย เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายพฤติกรรมของเด็กชาย 2 คนที่เป็นเพื่อนกันร้องเรียกกัน ให้ไปช่วยเหลือเพื่อนที่ถูกกรุมทำร้ายจากเด็กอีกหมู่บ้านหนึ่ง เด็กชายคนหนึ่งอายุ 14 ปี มาเลี้ยงควายแล้วเผลอนอนหลับอยู่ในต้นไม้

ดังข้อความว่า

"โตน โตน พวกบ้านโนนแต่ยกขบวนมารุมพวกเรา"

เสียงเรียกอย่างรีบเร่งพร้อมผีเท้าที่ย่ำสวบ ๆ เข้ามา ทำให้โตนเด็กชายวัย 14 ปี ทะลึ่งลุกขึ้นนั่งในทันที เขาเผลอหลับไปหลังจากเอนกายลงนอนโดยมีรากไม้ที่โผล่พ้น

ดินขึ้นมาเป็นหมอนหนุนผ้าขาวม้าผืนกลางใหม่กลางเกาปูลาดแทนเสื่อสาด ร่มเงาไม้กับสายลม
ที่โชยเข้ามาตลอดเวลา ทำให้เด็กชายหลับอย่างง่ายดาย

(รอยย่นบนพื้นทราย : 7-8)

1.2 การเปิดเรื่องโดยการพรรณนา เป็นการพรรณนาฉาก ตัวละคร หรือ เหตุการณ์อย่างใด
อย่างหนึ่งคล้ายกับวิธีการบรรยาย เพียงแต่เน้นที่จะสร้างภาพเพื่อปูอารมณ์ให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกคล้อย
ตามเป็นพิเศษ ผู้เขียนมักจะใช้คำเปรียบเทียบต่าง ๆ เข้าช่วยในการบรรยายเพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่ง
ขึ้น จากการศึกษาพบว่าผู้เขียนเปิดเรื่องโดยการพรรณนา ดังนี้

1.2.1 การพรรณนาตัวละคร การเปิดเรื่องโดยวิธีนี้จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครใน
ด้านต่าง ๆ เช่น ลักษณะท่าทาง ความรู้สึกนึกคิด หรือภูมิหลังของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านรู้จักและสนใจตัว
ละครอยากติดตามเรื่องต่อไปเพื่อรู้เรื่องราวของตัวละครนั้น ตัวละครที่นำมากล่าวถึงนั้นเป็นตัวละครสำคัญ
ในเรื่อง มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องอันจะนำไปสู่เรื่องราวที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ และมักจะ
พรรณนาควบคู่ไปกับการสนทนาหรือพรรณนาความรู้สึกนึกคิดของคู่สนทนา

จากการศึกษากลวิธีการเปิดเรื่องโดยการพรรณนาตัวละคร พบว่ามี 7 เรื่อง คือ รักสายเปื่อย
เล่ห์กามเทพ แผ่นรักแผ่นลวง ถล่มจักรวาล ความภูมิใจของลอย ตะกร้าสานของพ่อ และหนุ่มมะดะ
สี สวมมะดัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องรักสายเปื่อย เปิดเรื่องโดยผู้เขียนบรรยายพฤติกรรมของชายหนุ่มตัวละคร
เอกของเรื่องว่า เขาขับรถออกจากมหาวิทยาลัยด้วยความรู้สึกสบายใจ เขายังไม่กลับบ้านแต่มุ่งหน้าไปสู่
ซานเมือง ท้องถนนในเวลานี้ไม่ค่อยมีรถยนต์มากนัก เขามุ่งหน้าไปยังที่นัดหมายแห่งหนึ่ง

ดังข้อความว่า

พอรถออกพ้นมหาวิทยาลัย กัณฑ์หักพวงมาลัยเลี้ยวขวา ซึ่งเป็นคนละเส้นทาง
จากที่เคยไปกลับ เขามุ่งไปอีกทางหนึ่งซึ่งไม่ใช่ทางกลับบ้าน...

กัณฑ์ไม่มีเวลาอย่างนี้บ่อยนัก เมื่อรถแล่นห่างออกมาสักครู่ใหญ่ เขารู้สึกปลอดภัย
ไปร้งเป็นอิสระขึ้นมาในใจ เหมือนหลุดออกมาจากเครื่องพันธนาการสักอย่างหนึ่งทั้งสภาพในถนน
ในขณะนั้นก็ไม่คลาคล่ำไปด้วยรถยนต์ คงจะเป็นเพราะถนนสายนี้แล่นออกจากเขตเมืองสู่เขต
ชนบทซานเมือง...

(รักสายเปื่อย : 3)

เรื่องเล่ห์กามเทพ เปิดเรื่องโดยผู้เขียนพรรณนาการแสดงออกของตัวละคร คือป้า
กับหลานสาวที่รักและห่วงใยกันมาก

ดังข้อความว่า

“คุณป้าขา...คุณป้า หนูกลับมาแล้ว” ภูริตาร้องเรียกป้ามาแต่ไกล เป็นเช่นนั้นทุก
ครั้งหลังกลับจากมหาวิทยาลัย

“คุณป้าทำอะไรคะ หนูหิวจัง” พร้อมเสียงพูดเจ้าตัวก็มายืนตรงหน้าพอดี

“เดี๋ยวนะลูก ป้าเตรียมไว้แล้ว” ผู้เป็นป้ายิ้มดีใจพลางรีบกุลีกุจอหยิบจับอาหาร

และปากก็ชวนคุยเรื่องต่าง ๆ

(เล่ห์กามเทพ : 3)

เรื่องแผนรักแผนลวง เปิดเรื่องโดยผู้เขียนพรรณนาความรู้สึกของหญิงสาวตัวละครเอกของเรื่องว่า หลังจากที่เธอไปพบหนุ่มคนรักตามนัดหมายแล้ว ก็กลับมานอนร้องไห้เสียใจอย่างมากมาย เพราะความเข้าใจผิดคิดว่าหนุ่มคนรักปันใจไปให้หญิงอื่น

ดังข้อความว่า

พอถึงบ้านเพียงเพ็ญหลบหน้าหลบตามารดาตลาดาเข้าห้องนอน แล้วโถมร่างลงบนที่นอนใบหน้าเนียนงามซุกลงกับหมอนสีขาวสะอาด หลังน้ำตาออกมาเปียกโชกหมอนร่างงามระหงไหวพริ้วตามแรงสะอื้นถี่ตามแรงอารมณ์ขณะนั้น หล่อนไม่เคยเสียน้ำตาให้กับความรักมาก่อนเลย เป็นครั้งแรกที่หล่อนร้องอย่างหน้าใจ ชนิดที่ไม่ต้องอดกลั้นไว้เลย...

ตอนสาย ๆ ฉันทโรสัพพ์มานัดพบกับหล่อนหน้าศูนย์การค้าแห่งหนึ่ง โดยเขาเป็นฝ่ายจะไปรอพบหล่อน ที่นั่นฉันทกับสาวน้อยนางหนึ่งกำลังคุยกันหน้าร้านไม่ได้คอยดูแลคนที่ตั้งใจมายืนรอแม่แต่นิดเดียว

(แผนรักแผนลวง : 4-5)

เรื่องถล่มจักรวาล เปิดเรื่องโดยผู้เขียนพรรณนาความรู้สึกของเด็กหญิงตัวละครเอกในเรื่องว่า เธอรู้สึกตื่นเต้นกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเอง มันคือปีกบางใสที่โผล่ขึ้นจากไหล่สองข้างของเธอ ความนึกคิดนี้เกิดขึ้นหลังจากที่เธออ่านนิทานหรือการ์ตูนอย่างใดอย่างหนึ่ง...เรื่องแม่หนูท้องขาว

ดังข้อความว่า

มันเป็นความตื่นเต้นที่ไบเคยเพิ่งประสบกับตัวเอง เพราะปีกบางใสที่งอกโผล่ออกมาตรงหัวไหล่ทั้งสองข้างของเธอนั้น ไม่ผิดกับปีกนางฟ้าที่เธอเคยอ่านพบในหนังสือนิทานหรือไม่ ก็หนังสือการ์ตูนบางเรื่องที่เคยดูในทีวี ครั้นพอตั้งสติได้ไบเคยพลันคิดถึงคำบอกเล่าของแม่หนูท้องขาว วันนั้นไบเคยค้นหาหนังสือนิทานเล่มที่อ่านค้างยังไม่จบ พอตีเสียงแม่เรียกใช้ ไบเคยรีบลงไปช่วยแม่ทำกับข้าว...

(ถล่มจักรวาล : 1)

เรื่องความภูมิใจของลอย เปิดเรื่องโดยผู้เขียนพรรณาสภาพอากาศที่มีผลต่อเด็กชายที่ชื่อลอย ซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่องว่าเขาไม่ชอบอากาศหนาวเลย

ดังข้อความว่า

ธันวาคมเดือนสุดท้ายของปี ลมหนาวเริ่มพัดมาตั้งแต่มกราคมเข้าปลายเดือน พฤศจิกายน อากาศหนาวเหน็บเข้าทุกวันเช่นนี้ ทำให้ผิวหนังตามร่างกายแข็งชาและริมฝีปากของลอยเป็นรอยร้าวแตกปริจนเลือดไหลซึม ๆ ลอยจึงไม่ชอบอากาศหนาวเย็นเช่นนี้มาแต่ไหนแต่ไรแล้ว

(ความภูมิใจของลอย : 8)

เรื่องตะกร้าสานของพ่อ เปิดเรื่องโดยผู้เขียนพรรณาคำรู้สึกของตัวละครเอก คือ พ่อที่สานตะกร้าไม้ไผ่ด้วยฝีมือตนเอง ด้วยความภาคภูมิใจ
ตั้งข้อความว่า

ตะกร้าไม้ไผ่ของเตยใบนี้สานด้วยฝีมือพ่อ มันมองดูคล้ายดังตักน้ำมันมากกว่าจะเหมือนตะกร้า พ่อผู้สานเองก็บอกว่า มันไม่สวยและไม่เรียบร้อย ถ้าหากจะเทียบกับตะกร้าสานด้วยฝีมือของปู่ แต่พ่อก็ภาคภูมิใจในฝีมือตัวเอง เพราะพ่อเพิ่งริเริ่มทำเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่นั้นขึ้นตัดลำไผ่จากกอที่หนาที่บิเติมไปด้วยหนามแหลม ๆ แล้วจึงนำมาตัดเป็นท่อนขนาดพอเหมาะ พ่อผ่าเป็นชิ้นเล็ก ๆ เพื่อจักเป็นดอกสำหรับไว้สานตะกร้า

(ตะกร้าสานของพ่อ : 1)

เรื่องหนุ่มมะดี๊สาวมะคัน เปิดเรื่องโดยผู้เขียนพรรณาดึงภูมิหลังของหนุ่มสาวตัวละครเอกว่าฝ่ายชายพึงพอใจฝ่ายหญิงอยู่ก่อน โดยที่ฝ่ายหญิงยังไม่รู้ตัว เมื่อมาพบกันฝ่ายชายจึงนึกขออนุญาตหญิงสาวที่ตั้งใจอ่านตำราเรียนอย่างจริงจัง ซึ่งไม่ใช่ความอิจฉาแต่เป็นเพราะเขาสนใจหญิงสาวนั่นเอง
ตั้งข้อความว่า

“บ๊ะ...ยัยนี้ทำเป็นขยันดูตำราแต่ต้นปี นั่งก้มหน้าอ่านเป็นชั่วโมงไม่ยักจะเงยหน้าดูฟ้าดูฝนกับเขาบ้าง เดียวก็สายตาสั้นได้สวมแว่นตั้งแต่ยังสาวหรอก...”

นัยปอกกำลังแอบนินทาสาวน้อยนางหนึ่ง ซึ่งกำลังนั่งอ่านตำราอยู่บนเก้าอี้เลคเชอร์ที่ถูกยกมาตั้งใต้อริไม้ ก็ไม่ใช่วงการอะไรของนัยปอกหรอกนะที่แอบมานั่งค่อนขอดคอยเป็นห่วงเป็นใยเจ้าหล่อนอยู่นั้น และก็มีใช่เรื่องอิจฉาตำราอ่านแต่เป็นเพราะนัยปอกแอบสนใจเจ้าหล่อนขึ้นมาแล้วนั่นเอง....

(หนุ่มมะดี๊สาวมะคัน : 3-4)

1.2.2 การพรรณนาเหตุการณ์ การเปิดเรื่องโดยวิธีนี้จะกล่าวถึงเหตุการณ์ต้นเรื่องที่นำไปสู่เหตุการณ์อื่น ๆ ในเรื่อง หรือเป็นเหตุการณ์ที่ช่วยปูพื้นความเข้าใจของผู้อ่านเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องมากขึ้น หรือเป็นเหตุการณ์ที่ช่วยคลี่คลายเรื่องให้จบลงอย่างสมบูรณ์

จากการศึกษากลวิธีการเปิดเรื่องโดยการพรรณนาเหตุการณ์ พบว่ามี 4 เรื่อง คือ ตะวันทรงกลด ดอกไม้บานที่เชิงภู วยุ่นุ่นรัก และจ๊ะเอ๋รัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องตะวันทรงกลด เปิดเรื่องโดยผู้เขียนพรรณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหน้าเวทีจัดงานวัดมีเสียงปี่ดังขึ้นสองนัดซ้อน ผู้คนแตกตื่นโกลาหล เหตุการณ์เกิดขึ้นชั่วพริบตาเดียว
ตั้งข้อความว่า

“ปั้ง...ปั้ง...” เสียงปี่ระเบิดขึ้นสองนัดซ้อน พอสิ้นเสียงปี่ภายในบริเวณวัดด้านหน้าเวทีหมอลำ ผู้คนโกลาหลแตกตื่นขึ้นทันที มีทั้งเสียงหวีดร้องอย่างตื่นตระหนกและเสียงเด็กร้องไห้อย่างตกใจ เหตุการณ์มันเกิดขึ้นชั่วพริบตาหลังจากที่หมอลำออกมาร้องเพลงและเต้นโชว์ได้ไม่กี่เพลง...

(ตะวันทรงกลด : 1)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู เปิดเรื่องโดยผู้เขียนพรรณนาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในครัวว่า มีเสียงลับเนื้อดังมาพร้อมกับเสียงคำพริก หลังจากนั้นกลิ่นอาหารก็โชยมาตามลม ทำให้เด็กชายที่เดินกลับมาจากโรงเรียนต้องกลืนน้ำลายด้วยความหิว

ตั้งข้อความว่า

“ป๊อก...ป๊อก...ป๊อก” เสียงมีดลับเนื้อบนเขียงดังมาจากในครัว กลิ่นหอมตะไคร้ใบมะกรูดโชยมาตามสายลม พร้อมกันนั้นเสียงครกตำพริกก็ดังถี่ขึ้น สักครู่หนึ่งกลิ่นอาหารพวกลาบเนื้อก็โชยมาเข้าจมูกตั้งแต่พวงศัวยังเดินอยู่บนถนนใกล้บ้าน เด็กชายหลงกลิ่นน้ำลายลงคอขณะเหลือบมองไปทางเรือนครัว เห็นกลุ่มควันไฟปะทุขึ้นเหนือหลังคาเป็นสายก่อนจะถูกลมพัดกระจายหายไปใ้อากาศแมลงกำลังทำกับข้าวพวงศัวยคิด...

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 9)

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก เปิดเรื่องโดยผู้เขียนพรรณนาเหตุการณ์ว่า เสียงกระดิ่งจักรยานดังถี่ขึ้น ทำให้เด็กสาวรำคาญและไม่พอใจ เมื่อรู้ว่าถูกเด็กหนุ่มแกล้งล้อเล่น

ตั้งข้อความว่า

“กริ่งก้อง...กริ่งก้อง ๆ ๆ” เสียงกระดิ่งจักรยานดังรัวขึ้นข้างหลังแบบถี่ขึ้นทำให้สาวน้อยรำคาญและไม่พอใจอย่างยิ่ง รัวแบบนี้หาเรื่องกันนี่หว่าแถมแกล้งคิดในใจอย่างฉุน ๆ เลยไม่อยากจะหันไปมองให้เสียความรู้สึก เสียงรัวดังขึ้นอีกจนแถมแกล้งแสบแกล้งทุ คราวนี้อดไม่ได้จริง ๆ สายตาตุ ๆ เหมือนแม่แตงแตงแตงมอ้ยอันหลังควับ ๆ วาววับเป็นสายฟ้าแลบทีเดียว

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 5)

เรื่องจ๊ะเอ๋รัก เปิดเรื่องโดยผู้เขียนพรรณนาเหตุการณ์ว่า ชายหนุ่มถูกกลุ่มสาว ๆ ล้อเลียนโดยให้จังหวะการเดินของเขาเป็นการสนุกสนาน

ตั้งข้อความว่า

“ปรี๊ด...ปรี๊ด...ปรี๊ดป๊ปรี๊ด ๆ ๆ”

เสียงทำปากเป็นนกหวีดจังหวะเดินแถวดังมาจากขุมได้ร่มกระดิ่งนครค์ข้างตึกคณะมนุษยฯ ตอนแรกเป็นเสียงเดียว แต่พอตีวงเงยหน้าฟุ้งสาตาไปยังต้นเสียงที่นี้เสียงนกหวีดจากฝีปากบาง ๆ ของพวกหล่อนสั้หัดคณก็ดังประสานกันแข่งแซ่ ทั้งขึ้นทั้งลงฟังสับสนกันไปหมดนั้นมันก็มีอิทธิพลต่อการก้าวขาเดินของตีวงไม่น้อยเลย

(จ๊ะเอ๋รัก : 3-4)

จากการศึกษาการเปิดเรื่องในนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียนใช้กลวิธีการเปิดเรื่อง 2 วิธี คือการเปิดเรื่องโดยใช้การบรรยาย และการพรรณนา การบรรยายที่ผู้เขียนใช้มากที่สุดคือการบรรยายลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละครเอกของเรื่อง และการบรรยายฉากสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศของชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนการเปิดเรื่องโดยการพรรณนานั้น มีการพรรณนาการสนทนาและความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร และการพรรณนาเหตุการณ์ที่ตื่นเต้นเร้าใจ ซึ่งทั้งการบรรยาย

นั้น ผู้เขียนจะเล่าเรื่องให้ผู้อ่านเห็นการกระทำที่ค่อย ๆ ทวีความเข้มข้นขึ้นอย่างน่าสนใจ เช่น การบรรยาย และพรรณนาลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของหญิงหม้ายกับลูกชาย ในเรื่องหิ้งห้อยน้อยเพื่อนรัก บรรยาย สะระวัดที่น้ำแห้งขาดจากเรื่องน้ำหาบเดียว บรรยายฝนหลงฤดูจากเรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง พรรณนาความรู้สึก และภูมิหลังของพ่อจากเรื่องตะกร้าสานของพ่อ พรรณนาเหตุการณ์ซุลมุนจากการยิงกันในงานวัดของ เรื่องตะวันทรงกลด เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนสามารถใช้ถ้อยคำที่ทำให้เราใจ กระแทบใจผู้อ่านสนใจอยากติดตาม เรื่องราวต่อไป จึงนับว่าผู้เขียนใช้กลวิธีการเปิดเรื่องได้ดี

2. การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่องให้น่าติดตามนั้น ผู้เขียนสามารถใช้กลวิธีการสร้างความขัดแย้ง กลวิธีการ ดำเนินเรื่องโดยการเล่าเรื่อง และผู้เล่าเรื่องได้ ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

2.1 กลวิธีในการสร้างความขัดแย้ง

ความขัดแย้งหมายถึง สิ่งที่เกิดจากการต่อสู้ซึ่งอาจเป็นการต่อสู้ภายในใจก็ได้ นับ เป็นจุดสำคัญในการแต่งบันเทิงคดี เพราะความขัดแย้งที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายต่างพยายามที่จะเอาชนะซึ่งกัน และกัน จะทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างน่าสนใจชวนติดตามเพื่อทราบผลในตอนจบ

ในการสร้างวรรณกรรม ผู้เขียนมักสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นปมปัญหาหรือ อุปสรรคที่ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างน่าสนใจ ทำให้ผู้อ่านอยากทราบว่าเรื่องจะลงเอยอย่างไรและเมื่อถึงจุด สุดยอได้แล้ว ผู้เขียนก็คลายปมของเรื่องออก

จากการศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนใช้เกณฑ์การสร้าง ความขัดแย้งประเภทเดียว คือ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งเป็นความขัดแย้งกันในเรื่องของ ความคิด การกระทำ ความต้องการ ความตั้งใจ มีทั้งบุคคลในครอบครัวเดียวกัน เช่น สามีกับภรรยา พ่อแม่กับลูก พี่กับน้อง ตัวละครกับญาติพี่น้อง หรือตัวละครกับเพื่อน เด็กกับผู้ใหญ่ ตลอดทั้งกลุ่มบุคคล และกลุ่มบุคคลในสังคม

การสร้างความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ มีทั้งหมด 17 เรื่อง ในจำนวนนี้ได้รวมเรื่องวณรน้อยคนองไพรเข้าไปด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่าถึงแม้ตัวละครจะเป็น ลิง แต่เนื้อเรื่องและการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งสิ้น ผู้วิจัยจึงได้จัดเข้าอยู่ใน ประเภทเดียวกับมนุษย์ จากการศึกษาพบว่า การสร้างความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ผู้เขียนได้แบ่ง ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.1.1 ความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่ทำดีกับบุคคลที่ทำชั่ว ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ มี 8 เรื่อง คือ ไหมน้อย น้ำหาบเดียว พระจันทร์ทรงกลด รอยย่ำบนพื้นทราย ตะวันทรงกลด หุ่นลมหวด ดอกไม้บานที่เชิงภู และรักเพียงฝัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องไหมน้อย เป็นความขัดแย้งระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ที่เด็กคนหนึ่งฐานะยากจน เป็น คนดี เรียนเก่ง จึงเป็นที่รักใคร่ของเพื่อน ๆ ส่วนเด็กอีกคนฐานะร่ำรวย แต่เรียนไม่เก่ง จึงคอยหาเรื่องยุแหย่ กลั่นแกล้งเพื่อนอยู่ตลอดเวลา จนครั้งหลังสุดแอบไปทำลายตัวไหมที่เลี้ยงไว้จำนวนมากตายหมด

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง โดยให้เด็กฐานะร่ำรวยได้รับผลกระทบที่กระทำไว้ เกิดป่วยเป็นโรคที่รักษาไม่หาย ต้องไปพึ่งพระและสำนักได้ถึงบาปบุญคุณโทษ

เรื่องน้ำหีบเดียว เป็นความขัดแย้งระหว่างเด็กหญิงที่มีน้ำใจงามกับผู้ใหญ่ที่เป็นผู้นำหมู่บ้านที่เห็นแก่ตัว ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากเด็กหญิงต้องการน้ำไปให้พระที่วัดได้ตรง เพราะน้ำสระวัดแห้ง และขุนจนตักไปใช้ไม่ได้ จึงไปตักน้ำป่อของผู้นำหมู่บ้าน จนถูกกล่าวหาว่าเป็นขโมยและถูกทำโทษ

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง โดยให้ผู้นำหมู่บ้านต้องจัดงานใหญ่และต้องอาศัยชาวบ้านไปช่วย พ่อของเด็กหญิงได้ขอความร่วมมือชาวบ้านไปช่วยจนงานสำเร็จเรียบร้อยได้รับคำชมเชย ผู้นำหมู่บ้านจึงเกิดความละอายใจมาขอโทษเด็กหญิง

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด เป็นความขัดแย้งระหว่างเด็กชาวบ้านที่มีคุณธรรม กับ ผู้ใหญ่นายทุนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากบรรดาเด็กทั้ง 3 คน ได้ช่วยกันฝึกลูกช้างจนเก่ง สามารถนำออกแสดงเก็บเงินเป็นรายได้ดีมาก นายทุนเจ้าของกิจการใหญ่ในกรุงเทพฯ 4 มาดูการแสดงแล้วพอใจอยากได้ลูกช้างไปแสดงในกิจการของเขา เพื่อให้กิจการของเขาเจริญยิ่งขึ้น บรรดาเด็ก ๆ ไม่ยอมขายให้ แต่นายทุนก็ใช้อำนาจของผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นบังคับจะยึดบ้านและที่ดินของพ่อแม่เด็กเหล่านั้น พ่อของเด็กชายคนหนึ่งเสียใจจนล้มป่วย เด็กชายจำใจต้องขายลูกช้างด้วยความมกตัญญูดวเวิท

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยให้ลูกช้างได้รับอุบัติเหตุถูกรถชนตาย บรรดาเด็ก ๆ ทั้งหมดจึงพร้อมใจกันบวชเณรเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ลูกช้าง

เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย เป็นความขัดแย้งระหว่างเด็กชายสองหมู่บ้านที่มีเรือทะเลาะวิวาทชกต่อยกันเป็นประจำ และบรรดาเด็กชายที่ไม่ทำงานเพื่อหาเงินมาช่วยครอบครัวกับเจ้าของโรงงานที่กดขี่เอารัดเอาเปรียบ

ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากว่า บรรดาเด็กชายทั้งสองหมู่บ้านจะชกต่อยกันเป็นประจำทั้งที่ไม่มีสาเหตุ เพียงเดินผ่านหรือมองเห็นอีกฝ่ายก็จะมีกรทำทหายและต่อสู้กันทุกครั้ง

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งโดยให้ควายที่เด็ก ๆ เลี้ยงนั้นไปทำลายข้าวของชาวบ้านในขณะที่เด็ก ๆ ผู้เป็นเจ้าของมีวแต่ชกต่อยกัน และชาวบ้านให้ชดใช้ค่าเสียหายเป็นเงินจำนวนมาก เด็ก ๆ ทั้งสองฝ่ายจึงต้องตกลงใจไปทำงานโรงงานที่กรุงเทพฯ

และความขัดแย้งระหว่างบรรดาเด็ก ๆ ที่ซื้อตรงต้องการใช้แรงงานแลกกับเงินกับเจ้าของโรงงานที่กดขี่ ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากว่า เด็ก ๆ ถูกนายหน้าซื้อตัวไปในราคาถูก ๆ แล้วนำไปขายให้เจ้าของโรงงานในราคาแพง เจ้าของโรงงานต้องการแรงงานจากเด็กเหล่านี้ตอบแทนให้คุ้มจึงใช้ให้ทำงานหนัก ให้กินอยู่อย่างจำกัด ลงโทษเขียนตืออย่างทารุณถ้าเด็ก ๆ ทำผิดหรือคิดหนี

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งโดยให้ลูกสาวเจ้าของโรงงานถูกลักพาตัวไป เจ้าของโรงงานรีบไปช่วยเหลือลูกจนล้มปิดประตูโรงงาน บรรดาเด็ก ๆ จึงหนีไปได้

เรื่องตะวันทรงกลด เป็นความขัดแย้งระหว่างครูและผู้ใหญ่บ้านผู้มีอุดมการณ์ กับกำนันผู้มีอิทธิพล ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากครูและผู้ใหญ่บ้านร่วมมือกันพัฒนาหมู่บ้าน จนชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ไปขัดขวางการทำทุจริตทุกอย่างของกำนัน ทำให้เกิดการต่อสู้กันขึ้น

ผู้เขียนได้คลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยให้ลูกสาวกำนันไปหลงรักครูพยายามช่วยให้ครูได้พัฒนาหมู่บ้านจนสำเร็จ และเมื่อน้อยกำนันคนหนึ่งก็ไปรักผู้ใหญ่บ้านได้ช่วยเหลืองานของผู้ใหญ่บ้านเช่นกัน ทั้งยังให้กำนันหักหลังหุ้นส่วนจนถูกตำรวจจับ จึงทำให้ทุกคนมีความสุข

เรื่องทุ่งลมหวด เป็นความขัดแย้งระหว่างยายผู้ใจบุญกับผู้ใหญบ้านผู้ละโมภ และความขัดแย้งระหว่างชายหนุ่มผู้เป็นหลานชายยายกับผู้ใหญบ้านคนเดิม

ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากยายมีฐานะร่ำรวยมีที่ดินและทรัพย์สินมากมาย ยายส่งหลานไปเรียนต่อที่กรุงเทพฯ จึงต้องอยู่เพียงลำพังคนเดียว ยายมีที่ดินผืนใหญ่ติดกับที่ดินของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้

ใหญ่บ้านอยากจะได้โดยขอซื้อในราคาถูก ยายไม่ยอมขายให้ก็ถูกข่มขู่ต่าง ๆ จนกระทั่งยายตายโดยไม่ทราบสาเหตุ ผู้ใหญ่บ้านจึงยึดครองที่ดินผืนนั้นโดยอ้างว่าได้ซื้อจากยายไว้แล้ว

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งว่า ยายตายไปเป็นผีเฝ้าทรัพย์ตามไปอาละวาด หลอกหลอนครอบครัวผู้ใหญ่บ้าน ลูกชายผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งเป็นคนพาลชอบเสพยาเสพติดกับลูกเมียชาวบ้านทำให้ผู้ใหญ่บ้านต้องเดือดร้อนใจอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้หลานชายของยายยังขัดแย้งกับผู้ใหญ่บ้านอีก เมื่อเขากลับมาบ้านเกิดได้มีตำแหน่งเป็นปลัดอำเภอ ผู้ใหญ่บ้านได้ชิงสุกหึงสาวที่เป็นคนรักของเขาให้กับลูกชายตัวเอง

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งตอนนี้ว่า พ่อของหญิงสาวปฏิเสธไม่ยกลูกสาวให้และตัวลูกชายผู้ใหญ่บ้านไปก่อเรื่องขึ้นถูกตำรวจจับ ความลับต่าง ๆ จึงถูกเปิดเผย รวมถึงที่ดินและการตายของยายด้วย

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู เป็นความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกชาย และพ่อกับครู โดยความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกชาย เกิดขึ้นจากพ่อมีอาชีพปลูกอบตัดไม้และค้าสัตว์ป่า ส่วนลูกชายเป็นผู้นำนักเรียนอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่า ได้แสดงละครโรงเรียนเพื่อรณรงค์เรื่องนี้ ละครเป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้านและเกิดการตื่นตัวช่วยกันปกป้องป่าและสัตว์ป่า พ่อซึ่งมีอาชีพผิดกฎหมายเป็นลูกน้องกำนันผู้มีอิทธิพลจึงห้ามเด็ดขาดไม่ให้ลูกชายไปแสดงละครอีก และความขัดแย้งระหว่างพ่อกับครูก็เกิดขึ้น เมื่อพ่อเข้าใจว่าครูบังคับให้ลูกชายแสดงละคร และครูเป็นผู้วางแผนทั้งหมดจนกระทั่งให้ชาวบ้านขัดขวางการทำงานของพ่อ พรรคพวกของพ่อหลายคนก็กลับใจเลิกทำอาชีพผิดกฎหมายนี้ พ่อได้รับคำสั่งจากกำนันให้ฆ่าครู

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งทั้งหมด โดยให้แม่ป่วยหนักต้องรีบรักษาค่วน ลูกชายได้ไปขอความช่วยเหลือจากครู ภรรยาของครูได้ช่วยดูแลอย่างดี พ่อได้มารู้ความจริงจึงสำนึกผิดกลับใจมาช่วยทางราชการ ได้นำคนผิดมาลงโทษ

เรื่องรักเพียงฝัน เป็นความขัดแย้งระหว่างชายหนุ่มที่เป็นเพื่อนกัน ความขัดแย้งเกิดขึ้นจาก ชายหนุ่มถูกเพื่อนที่มีบุญคุณขอร้องให้ช่วยทำให้ภรรยาของเขามีลูก เพราะเพื่อนนั้นเป็นหมันและต้องการทายาทสืบตระกูล ชายหนุ่มไม่สามารถทำได้เพราะผิดศีลธรรมและทำลายน้ำใจภรรยาของตนเอง ด้วย ต่อมาภรรยาของชายหนุ่มเสียชีวิต ชายหนุ่มเสียใจมาก

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง โดยให้ชายหนุ่มตัดสินใจบวชตลอดชีวิต ทุกคนก็เลยอนุโมทนาบุญด้วย

การดำเนินเรื่องโดยการสร้างความขัดแย้งระหว่างคนดีกับคนชั่ว ในนวนิยายทั้ง 8 เรื่อง ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าผู้เขียนสร้างความขัดแย้งระหว่างเด็กกับเด็กที่เป็นเพื่อนกันแต่ริษยากัน 1 เรื่อง คือ โหมน้อย ความขัดแย้งระหว่างเด็กยากจนกับผู้ใหญ่ที่ใช้อิทธิพลเอาเปรียบเด็ก 3 เรื่อง คือ น้ำหาบเดียว พระจันทร์ทรงกลด รอยยับบนพื้นทราย และความขัดแย้งระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่มี 4 เรื่อง คือ ตะวันทรงกลด หุ่นลมหวด ดอกไม้บานที่เชิงภู และรักเพียงฝัน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาจากความคิดและอุดมการณ์ที่ต่างกัน ฝ่ายที่มีอิทธิพลกว่าจะได้เปรียบเสมอ แต่ก็ต้องเป็นไปตามกฎแห่งกรรมในตอนจบ

2.1.2. ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในเรื่องครอบครัว ในนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ มี 5 เรื่อง คือ ถนนสายเบี่ยง เส่หังกามเทพ รอรักหวานคืน ยอดรักผู้กอง และวานรน้อยคะนองไพร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องถนนสายเบี่ยง เป็นความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาในเรื่องที่สามีมีจิตใจปกติชอบเพศเดียวกัน ความขัดแย้งได้เกิดขึ้นกับภรรยาเมื่อมาทราบความจริงภายหลัง เธอโกรธและอับอายมาก จึงหนีไปอยู่กับพ่อแม่และต้องการหย่า สามีพยายามอ่อนน้อมขอ คืนดี

ผู้เขียนได้คลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยให้คนรักเก่าของภรรยามาจุดเอาตัวไปเพื่อแก้แค้นที่ถูกสลัดรัก แล้วชายหนุ่มคู่ขาของสามีได้เข้าไปช่วยเหลือจนตัวเองถูกยิงตาย ภรรยาเสียใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ได้ช่วยสามีจัดงานศพให้ชายหนุ่มคนนั้น

เรื่องเล่ห์กามเทพ เป็นความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกสาวในครอบครัวที่แม่ตาย ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากลูกสาวไม่ยอมให้พ่อเอาลูกชายเพื่อนมาเลี้ยง และยังให้มาดูแลเธออีกเธอจึงหนีเที่ยวและไปถ่ายแบบ พ่อพอรู้เรื่องก็โกรธและดูว่า เธอเลยหนีออกจากบ้านไป

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง โดยให้ชายที่เธอคิดว่าเขาหวังที่จะพาไปถ่ายแบบคิดลวนลามเธอ แต่พ่อได้ให้ลูกชายเพื่อนไปช่วยเหลือได้ทันเวลา

เรื่องรอรักหวานคืน เป็นความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกสาว ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากพ่อต้องการให้ลูกสาวแต่งงานกับชายหนุ่มที่พ่อชื่นชอบ แต่ลูกสาวปฏิเสธ คนรักของลูกสาวก็หนีไปลูกสาวเสียใจจึงไม่ยอมคบกับใคร

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง โดยให้เพื่อนของลูกสาวเป็นผู้ไปบอกความจริงกับคนรักนั้น เขาทั้งสองจึงกลับมาคืนดีกันอีกครั้ง

เรื่องยอรักผู้กอง เป็นความขัดแย้งระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงซึ่งอยู่ในครอบครัวใหม่ของพ่อ ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากแม่เลี้ยงประพฤติตัวไม่ดีทำให้พ่อตรอมใจตาย แม่เลี้ยงโกงเงินฉกฉวยไปหมดแล้วหนีไปอยู่กับสามีใหม่ น้องสาวลูกติดแม่เลี้ยงก็อ้างว่าท้องกับคนรักของเธอ

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งโดยให้แม่เลี้ยงถูกตำรวจจับเพราะฆ่าสามีใหม่ เกิดรู้สึกสำนึกผิดได้ฝากฝังให้เธอดูแลน้อง และขอให้ลูกสาวสารภาพผิด ความจริงจึงปรากฏ

เรื่องวานรน้อยคะนองไพร เป็นความขัดแย้งระหว่างพี่ชายกับน้องชายที่เป็นลิงด้วยกัน ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากลิงผู้พี่คิดว่าพ่อ และบริวารลิงอื่น ๆ รักและยกย่องลิงผู้น้องว่ามีความเป็นผู้นำกล้าหาญ เสียสละ มีเมตตา ส่วนลิงผู้พี่มีนิสัยตรงข้ามทุกอย่าง จึงโกรธและนำบริวารหนีไปจนถูกงูเหลือมจับไว้

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งโดยให้ลิงผู้น้องนำบริวารลิงและช้างที่เคยช่วยเหลือกันไปช่วย จนลิงทั้งหมดปลอดภัย แต่ลิงผู้น้องบาดเจ็บ ลิงผู้พี่จึงได้คิดและสำนึกผิด

การสร้างความขัดแย้งระหว่างบุคคลในเรื่องครอบครัวทั้ง 5 เรื่องดังกล่าว สรุปได้ว่าผู้เขียนได้สร้างความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยา 1 เรื่อง คือ ถนนสายเบี่ยง ความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกสาว 2 เรื่อง คือ เล่ห์กามเทพ รอรักหวานคืน ความขัดแย้งระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง 1 เรื่อง คือ ยอรักผู้กอง และความขัดแย้งระหว่างพี่ชายกับน้องชาย 1 เรื่อง คือ วานรน้อยคะนองไพร

ความขัดแย้งในครอบครัวดังกล่าวนี้ เป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์เมื่ออยู่รวมกันและมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ดังที่ เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. (2534 : 30) กล่าวไว้ในทฤษฎีทางจิตวิทยาว่า ความขัดแย้งเป็นขบวนการทางสังคม ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อแต่ละฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้ และมีค่านิยมที่แตกต่างกัน ความแตกต่างนี้มักเกิดจากการรับรู้มากกว่าที่จะเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นจริง ๆ

เกออร์ก ซิมเมล (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ 2534 : 30 ; อ้างอิงมาจาก เกออร์ก ซิมเมล. : 1955)กล่าวว่า ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายนั้น ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ความรู้สึกอาจเป็นความมุ่งร้าย โกรธเกลียด หรืออิจฉา ซึ่งโดยมากเกิดขึ้นเพราะพฤติกรรมหรือคุณลักษณะทางสังคมของแต่ละฝ่ายมีความสำคัญเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง

2.1.3 ความขัดแย้งระหว่างหนุ่มสาวเรื่องความรัก ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณมี 4 เรื่อง คือ วัยรุ่นวุ่นรัก หนุ่มมะดีสีวามะดัน แผนรักแผนลวง และจ๊ะเอ๋รัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก เป็นความขัดแย้งระหว่างเด็กหนุ่มกับเด็กสาวที่เรียนอยู่สถานศึกษาเดียวกัน และทั้งสองเป็นคู่รักกัน ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากมีเด็กสาวรุ่นน้องมาหลงรักเด็กหนุ่มพยายามติดตามและกระแนะกระแหนเสียสติให้เด็กสาวเข้าใจผิด เด็กสาวจึงทะเลาะกับเด็กหนุ่ม

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง โดยให้เด็กสาวรุ่นน้องประสบอุบัติเหตุได้รับบาดเจ็บสาหัส ทุกคนเกิดความสงสารในเคราะห์กรรมนั้นจึงให้อภัย

เรื่องหนุ่มมะดีสีวามะดัน เป็นความขัดแย้งระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาวที่เรียนอยู่แห่งเดียวกันและภายหลังมาเป็นคู่รักกันความขัดแย้งเกิดขึ้นจากหญิงสาวมีคนรักอยู่ก่อนแล้ว แต่ชายหนุ่มสนใจหญิงสาวอยู่ฝ่ายเดียวได้พยายามแทรกตัวเองเข้าไปตีสนิทเพื่อจะแย่งหญิงสาวมาเป็นของตัวเอง

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง โดยให้น้องสาวเพื่อนช่วยทำให้หญิงสาวเข้าใจผิดว่าคนรักบังใจให้หญิงอื่น และให้ชายหนุ่มพยายามตามเอาใจหญิงสาวตลอดเวลา อีกทั้งให้หญิงสาวรู้สึกกลัวจะเสียหน้าที่ถูกคนรักทิ้งไป จึงรับไมตรีจากชายหนุ่มและรักกันในที่สุด

เรื่องแผนรักแผนลวง เป็นความขัดแย้งระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาวที่รักกันและเรียนด้วยกัน ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากเพื่อนหญิงพยายามจะแยกชายหนุ่มกับคนรักจากกันเพราะเธอรักชายหนุ่ม จึงนำญาติของตัวเองเข้ามาเกี่ยวข้องกับและยุแหยให้เข้าใจผิด หญิงสาวคนรักก็หลบหน้าไม่ยอมพบชายหนุ่ม แต่ชายหนุ่มก็ไม่ละความพยายามที่จะอธิบายให้หญิงสาวคนรักเข้าใจ

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้ง โดยให้ชายหนุ่มเป็นคนหนักแน่น มีความมั่นคงในความรัก ตั้งใจทำความดีจนเพื่อนชายอีกคนสงสารได้ช่วยเหลือ และเปิดเผยความจริงทั้งหมด

เรื่องจ๊ะเอ๋รัก เป็นความขัดแย้งระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาวที่เป็นคู่รักกัน ความขัดแย้ง เกิดขึ้นจากชายหนุ่มเป็นพลทหารรับใช้อยู่ใกล้บ้านหญิงสาว เขาแอบไปเรียนในสถาบันเดียวกันกับเธอโดยที่เธอไม่ทราบ เมื่อชายหนุ่มบุกเข้าไปหาหญิงสาวและบอกรักอย่างกล้าหาญ หญิงสาวจึงสงสาร แต่ในเวลาเดียวกันก็มีชายหนุ่มอีกคนหนึ่งที่มีหน้าที่การงานดีมาติดพันหญิงสาว หญิงสาวไม่ทราบว่าตัดสินใจอย่างไร

ผู้เขียนได้คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งทั้งหมด โดยให้หญิงสาวบังเอิญได้รู้ว่า เพื่อนหญิงของเธอแอบชอบชายหนุ่มคนที่สอง หญิงสาวจึงหลีกทางให้ และมาได้ว่า ชายหนุ่มพลทหารนั้นความจริงก็คือบัณฑิตคนหนึ่งนั่นเอง

การสร้างความขัดแย้งระหว่างหนุ่มสาวเรื่องความรัก สรุปได้ว่าทั้ง 4 เรื่อง ผู้เขียนสร้างให้เป็นเรื่องของหนุ่มสาวที่กำลังเรียนอยู่ในสถานศึกษาเหมือนกันทั้งหมดรักกันก็คิดจะแต่งงานกัน แม้มีอุปสรรคทำให้เกิดความเข้าใจผิดกันบ้าง แต่ก็ปรับความเข้าใจกันได้ในที่สุด

จากการสร้างความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนใช้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวละครสองฝ่ายในเรื่องการกระทำ ความคิด ความปรารถนา ความต้องการ และ ความไม่เข้าใจกัน เป็นความขัดแย้งระหว่างคนดีกับคนชั่วที่ผู้เขียนใช้มากที่สุด เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากเด็กกับเด็ก เด็กกับผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่ รองลงมาเป็น การสร้างความขัดแย้งในเรื่องครอบครัว เป็นความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยา พ่อกับลูกสาว แม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง พี่ชายกับน้องชาย ส่วนการสร้างความขัดแย้งที่ผู้เขียนใช้น้อยที่สุดเป็นความขัดแย้งระหว่างหนุ่มสาวในเรื่องความรัก ความขัดแย้งที่ผู้เขียนเสนอผ่านตัวละครทุกเรื่องจะคลี่คลายไปในทางที่ดีอย่างสมเหตุสมผล

นอกจากนวนิยายที่ผู้เขียนสร้างให้มีความขัดแย้งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังพบว่ามี นวนิยายอีกประเภทหนึ่งที่ผู้เขียนสร้างเรื่องโดยไม่มีความขัดแย้งเด่นชัด มีเพียงความขัดแย้งเล็ก ๆ น้อย ๆ แทรกอยู่บ้างในแต่ละเรื่อง มีลักษณะคล้ายความเรียง ซึ่งผู้เขียนคงต้องการเพียงเป็นการเล่าเหตุการณ์ที่ประทับใจ หรือได้พบเห็นมาให้อ่านทราบ และเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นการกระทำดีของตัวละคร จะได้เป็นสิ่งเตือนใจให้ประพฤติปฏิบัติตาม นวนิยายในลักษณะนี้มี 7 เรื่อง คือ ตะกร้าสานของพ่อ ถล่มจักรวาล เณรน้อย หิงห้อยน้อยเพื่อนรัก ปาไหวชายทุ่ง ความภูมิใจของลอย และโรงเรียนริมทุ่งกว้าง

จากการศึกษากลวิธีการสร้างความขัดแย้งในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ทั้ง 24 เรื่อง พบว่า ผู้เขียนใช้การสร้างความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เพียงอย่างเดียว มี 17 เรื่อง นอกจากนี้ยังพบว่าในนวนิยายอีก 7 เรื่อง ผู้เขียนได้เขียนเรื่องที่ไม่มีความขัดแย้งปรากฏเด่นชัด เป็นเพียงการแสดงความรู้สึกรักใคร่ของตัวละครที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ

2.2 กลวิธีในการดำเนินเรื่อง

ในการดำเนินเรื่องเพื่อให้เรื่องน่าสนใจ ผู้เขียนอาจใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องโดยการเล่าเรื่อง หรือผู้เล่าเรื่อง โชติ ศรีสุวรรณ ได้ใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์พร้อมกันดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 การเล่าเรื่องตามลำดับปฏิทิน คือ การเล่าเรื่องไปตามลำดับเวลาก่อนหลังของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่า มีการเล่าเรื่องตามลำดับปฏิทิน 13 เรื่อง คือ พระจันทร์ทรงกลด น้ำหาบเดียว ทุ่งลมหวล รอยย่ำบนพื้นทราย ดอกไม้บานที่เชิงภู ไหมน้อย หิงห้อยน้อยเพื่อนรัก วานรน้อยคะนองไพร หนุมมะดีสาวมะดัน จะเอรัก วยุ่นุ่นรัก รอรักหวานคืน และเล่ห์กามเทพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มจากชายแก่คนหนึ่งเดินทางมารับหลานชายจากอีกหมู่บ้านหนึ่งให้ไปอยู่ช่วยเลี้ยงช้าง ต่อมากล่าวว่าหลานชายมีความสุขในการเลี้ยงช้างช่วยกันฝึกลูกช้างกับเพื่อนจนนำลูกช้างออกแสดงหาเงินได้ ต่อมาเล่าถึงการนำช้างไปรับจ้างทำสิ่งต่าง ๆ จนกระทั่งมีนายทุนจากกรุงเทพฯ มาขอซื้อลูกช้าง ลูกช้างเสียชีวิต และสุดท้ายเด็ก ๆ พวกนั้นบวช

เรื่องน้ำหาบเดียว ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง เริ่มต้นจากว่าเด็กหญิงสองคนไปตักน้ำที่สระวัดน้ำแห่งขอตแห่งหนึ่ง หลวงพ่อที่วัดขอให้ช่วยตักน้ำไว้ให้สงฆ์ด้วย เด็กหญิงทั้งสองไปแอบตักน้ำบ่อของกำนัน ถูกกล่าวหาว่าเป็นขโมยและถูกทำโทษ ต่อมาบ้านกำนันจัดงานใหญ่ พ่อของเด็กทั้งสองตลอดทั้งชาวบ้านไปช่วยงานจนสำเร็จเรียบร้อย กำนันสำนึกตัวละอายใจ

เรื่องทุ่งลมหวล ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มจากว่าในหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งมีเรื่องเล่าของยายหลานคู่หนึ่ง มีฐานะดี ส่งหลานไปเรียนที่กรุงเทพฯ ต่อมายายตายอย่างเป็นปริศนาที่คืนทรัพย์คืนถูกผู้ใหญ่บ้านยึดหมด ยายไปหลอกหลอนทางสมบัติ ครอบครัวผู้ใหญ่บ้านอยู่ไม่เป็นสุข ต่อมาหลานชายกลับมาทำงานที่บ้านเกิด และมีเรื่องกับครอบครัวผู้ใหญ่บ้าน จนกระทั่งผู้ใหญ่บ้านถูกตำรวจจับ หลานชายได้สมบัติคืน

เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่องโดยเริ่มจากบรรดาเด็ก ๆ สองหมู่บ้านยกพวกตีกัน ต่อมาควายไปทำลายแปลงผักของชาวบ้าน จนกระทั่งเด็ก ๆ ต้องเดินทางไปขายแรงงานในกรุงเทพฯ ถูกเจ้าของโรงงานใช้ทำงานหนักและถูกทารุณเยียนตี เหตุการณ์ดำเนินไปจนถึงเด็ก ๆ หนีออกจากโรงงานและเจ้าของโรงงานถูกจับ

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง เริ่มจากว่าครอบครัวของเด็กชายคนหนึ่ง พ่อของเขา กลับจากทำงานในป่า ได้นำสัตว์ป่าที่ลักลอบฆ่าไปส่งกำนัน แต่เด็กชายร่วมมือกับโรงเรียน แสดงละครอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าโดยครูให้การสนับสนุน ต่อมาพ่อได้รับคำสั่งให้มาทำจัดครู แม่ของเด็กชายป่วยหนัก จนกระทั่งพ่อได้เห็นความดีของครูและให้ความร่วมมือกับทางราชการจับกำนันมาลงโทษ สุดท้ายถึงสิ้นปีเด็กชายและเพื่อน ๆ ต่างสำเร็จการศึกษา

เรื่องหิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่องของเด็กชาย เริ่มตั้งแต่เด็กชายได้ช่วยเหลือหิ่งห้อยน้อยและพามาอยู่ด้วยกันที่บ้าน ทั้งสองได้เที่ยวผจญภัยด้วยกัน จนเวลาผ่านไปใกล้จะครบ 7 วันหิ่งห้อยน้อยจะต้องกลับบ้านเมือง เหตุการณ์ดำเนินไปจนกระทั่งเด็กชายทนเห็นความรักใคร่ผูกพันของพ่อแม่มารักไม่ไหวจึงให้หิ่งห้อยน้อยไปกับพ่อแม่ และในที่สุดเด็กชายได้รับทองคำ ครอบครัวของเขาจึงมีความสุขขึ้น

เรื่องวานรน้อยคะนองไพร ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มจากการกล่าวถึงลิงป่าฝูงหนึ่ง ลิงหัวหน้ามีลูกชาย 2 ตัวที่นิสัยแตกต่างกัน ต่อมาลิงผู้น้องได้ช่วยเหลือสัตว์ต่าง ๆ เช่น นกแก้ว ช้าง ป่า ตลอดจนลิงบิรवार ต่อมาลิงผู้พี่และบิรवारถูกงูเห่ามอมจับไว้ จนกระทั่งลิงผู้น้องไปช่วยเหลือกลับมาได้อย่างปลอดภัย

เรื่องหนุ่มมะดีสีวมะตัน ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่องโดยเริ่มจากนักศึกษาหนุ่มแอบฟังใจนักศึกษาสาวในสถาบันเดียวกัน นักศึกษาหนุ่มพยายามติดสินทด้วยวิธีการต่าง ๆ จากนั้นก็เล่าถึงนักศึกษาสาวว่าเธอมีคนรักอยู่แล้วเธอจึงหลีกเลี่ยง จนกระทั่งนักศึกษาหนุ่มวางแผนแยกตัวนักศึกษาสาวได้สำเร็จ และในที่สุดเรื่องก็จบลงด้วยดี

เรื่องจ๊ะเอ๋รัก ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มว่านักศึกษาสาวล้อเลียนชายหนุ่มคนหนึ่ง ด้วยไม่คิดว่าเขาเป็นนักศึกษาสถาบันเดียวกับเธอ ต่อมาเธอกลับบ้านเดิมได้ปะทะคารมกับชายหนุ่มคนนั้น แล้วจู่ ๆ ชายหนุ่มก็มาสารภาพรักกับนักศึกษาสาว และเกิดเหตุการณ์หลาย ๆ อย่างเข้ามาในชีวิตของเธอ จนในที่สุดเธอก็เห็นใจชายหนุ่ม และยินดีที่ชายหนุ่มเป็นบัณฑิตสถาบันเดียวกัน

เรื่องวัยรุ่นรัก ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มว่าเด็กสาวที่จักรยานกลับบ้านพร้อมกับเพื่อน ๆ แล้วถูกเด็กหนุ่มที่เรียนด้วยกันตามแกล้งเพื่อจะได้ใกล้ชิดเธอ ต่อมาเธอได้แสดงละครการกุศลของโรงเรียน หลังจากนั้นเธอก็ถูกเพื่อนหญิงแกล้งจนจักรยานตกถนน และต่อมาอีกไม่นานเพื่อนหญิงคนนั้นก็ได้รับอุบัติเหตุต้องส่งตัวไปรักษาในเมือง ในตอนจบทุกคนก็ให้อภัยกัน

เรื่องรอรักหวานกิน ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มเล่าถึงหญิงสาวช่วยแม่ขายอาหารอย่างขยันขันแข็ง เธอมีคนรักเป็นชายหนุ่มนักดนตรีแต่พ่อไม่ชอบ ต่อมาพ่อชักนำชายหนุ่มที่พ่อชอบมาให้หญิงสาวปฏิเสธ ชายหนุ่มคนรักเข้าใจผิดแล้วหนีไป เหตุการณ์ดำเนินต่อไปว่า หญิงสาวเสียใจจนไม่ยอมคบกับใคร จนในที่สุดเพื่อนสนิทได้ช่วยเหลือให้คนทั้งสองได้เข้าใจกันเหมือนเดิม

เรื่องเล่ห์กามเทพ ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มว่าหญิงสาวได้รับความรักและการตามใจจากพ่อและป้ามาก เมื่อพ่อนำชายหนุ่มลูกชายเพื่อนมาอุปการะ และให้คอยดูแลเธอ เธอโกรธ เหตุการณ์ดำเนินตามลำดับมาจนกระทั่งหญิงสาวหนีออกจากบ้านและได้ถูกเพื่อนชายล่อลวง แต่ในที่สุดชายหนุ่มลูกชายเพื่อนพ่อตามไปช่วยเหลือจนปลอดภัย หญิงสาวจึงสำนึกตัวได้

2.2.2 **การดำเนินเรื่องย้อนต้น** คือ การดำเนินเรื่องที่เล่าย้อนกลับกันไปมาระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับปัจจุบัน ซึ่งอาจเริ่มเรื่องที่ตอนใดตอนหนึ่งก็ได้

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่า การเล่าเรื่องย้อนต้น มี 9 เรื่อง คือ ตะวันทรงกลด ตะกร้าสานของพ่อ ป่าไผ่ชายทุ่ง ถล่มจักรวาล ความภูมิใจของลอย โรงเรียนริมทุ่งกว้าง เณรน้อย รักเพียงฝัน และยอดรักผู้กอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องตะวันทรงกลด ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มจากเกิดการยิงกันที่เวทีการแสดง หมอลำงานวัดแห่งหนึ่ง ครูหนุ่มถูกยิงบาดเจ็บ แล้วย้อนกลับไปเล่าถึงวันแรกที่ครูหนุ่มเดินทางมาบรรจเป็นครูที่ตำบลนี้ มีพิธีต้อนรับ แล้วก็กลับมาเล่าถึงปัจจุบันที่ครูกำลังป่วยอยู่มีสาวชาวบ้านมาเยี่ยมต่อไปก็กล่าวถึงกำหนดผู้มีอิทธิพลกับบรรดาเมียและลูก ๆ แล้วย้อนไปกล่าวถึงผู้ใหญ่บ้านที่ให้ความร่วมมือกับครูหนุ่ม แล้วกลับไปเล่าถึงการทำงานของครูหนุ่มในอดีตเป็นลำดับมาจนถึงความสัมพันธ์กับลูกสาวกำนันแล้วก็กล่าวถึงอาชีพทุจริตต่าง ๆ ของกำนัน และกลับมาปัจจุบันเล่าถึงความร่วมมือของครูหนุ่มกับผู้ใหญ่บ้านในการพัฒนาหมู่บ้านจนเกิดความเจริญขึ้น เหตุการณ์ดำเนินมาเป็นลำดับจนกระทั่งกำนันส่งคนไปลอบทำร้าย และในตอนสุดท้ายกำนันถูกตำรวจจับ

เรื่องตะกร้าสานของพ่อ เป็นการเล่าเรื่องโดยตัวละครเอกในเรื่องชื่อใบเตยเล่าเรื่องของตัวเอง โดยเริ่มจากปัจจุบันที่ใช้ตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ฝีมือของพ่อเป็นตะกร้าสารพัดประโยชน์ แล้วย้อนไปเล่าในอดีตตั้งแต่พ่อเริ่มการสานตะกร้าด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ จนกระทั่งได้ตะกร้ารูปทรงประหลาด แล้วกลับมาเล่าถึงปัจจุบันที่เธอส่งตะกร้าเข้าประกวด จนได้รับรางวัล

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มจากเล่าถึงหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่งที่เด็กชายตัวละครเอกของเรื่องอาศัยอยู่ จากนั้นกล่าวถึงตัวละครเอกและ เพื่อน ๆ ได้นำควายมาเลี้ยงในทุ่งเดียวกัน และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับพวกเขา ผู้เขียนย้อนอดีตโดยให้เพื่อนของตัวละครเอกคนหนึ่งนึกถึงนกเอี้ยงที่เพื่อน ๆ แย่งกันเป็นเจ้าของที่ต้นไม้แห่งหนึ่ง เพื่อนของตัวละครเอกคนนี้ไปขโมยนก และเกิดเหตุการณ์ในปัจจุบันต่อ ๆ มาจนจบลงโดยกล่าวว่าฤดูฝนเด็ก ๆ ต่างแยกย้ายกันนำควายไปเลี้ยงในผืนนาของตนเอง และพวกเขาจะได้พบกันอีกครั้งเมื่อฤดูทำนาสิ้นสุดลง

เรื่องถล่มจักรวาล ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่องของตัวละครเอก โดยเริ่มจากการค้นหาหนังสือที่อ่านค้างไว้เพราะรีบไปช่วยแม่ทำงาน แล้วย้อนไปเล่าอดีตประวัติของครอบครัวของเธอ แล้วมากล่าวถึงนิทานเรื่องแม่หนูทองขาว จากนั้นเธอก็ไปช่วยพี่ชายเมื่อพบเห็นอะไรเธอก็มักจะนึกไปถึงนิทานที่อ่านเสมอ แล้วกลับมากล่าวถึงปัจจุบันว่าเธอได้รู้จักเจ้าชายคือจูเลียตจากคนสวน ต่อมาพี่ชายเธอ ช่วยคนสวนจับเจ้าชาย ย้อนเล่าอดีตว่า เธอทำรายงานเรื่องดาวหางถล่มจักรวาลส่งครู จากนั้นก็เล่าเรื่องลูกชายคนสวน แล้วมากล่าวถึงปัจจุบันเธอช่วยเพื่อนบ้านจับโจรจนได้รับคำชมเชย ทั้งนี้ก็เป็นผลมาจากที่เธอชอบอ่านหนังสือนิทานจึงทำให้เป็นคนช่างคิดช่างสังเกตนั่นเอง

เรื่องความภูมิใจของลอย ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่องของตัวละครเอก โดยเล่าเกี่ยวกับครอบครัวและสิ่งต่าง ๆ ที่ลอยทำ กระทั่งถึงตอนที่เพื่อนของลอยถูกจับตัวไป ผู้เขียนได้ย้อนอดีตโดยกล่าวถึงบ้านหลังหนึ่งที่เขาเคยพบกลางป่า และเขาคิดว่าพวกโจรจะต้องจับเพื่อนของเขาไปไว้ที่บ้านหลังนี้ จากนั้นเล่าถึงเหตุการณ์ปัจจุบันว่าเขาได้ไปที่บ้านหลังนี้และช่วยเพื่อนของเขาออกมาได้ จบลงด้วยลอยได้รับรางวัลการทำความดีจากนายอำเภอ

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มจากปัจจุบันที่กล่าวถึงสภาพของโรงเรียนในชนบทที่สร้างใหม่เป็นตึกสวยงาม อุปกรณ์การเรียนครบครัน แต่นักเรียนยังปรับตัวไม่ได้ถ้ายูจจาจะแล้วไม่ล้า ต่อมากล่าวถึงครูเก่า ๆ ใกล้เกษียณที่เอาใจใส่ตั้งใจสอนนักเรียน นักเรียนหลายคนเป็นเด็กดีช่วยเหลืองานครูได้ แต่มีนักเรียนที่ซุกซนก่อเรื่องให้ครูและนักเรียนอื่น ๆ วุ่นวายกันไปหมด แล้วย้อนกล่าวถึงโรงเรียนในอดีตที่สร้างเป็นเพิง ฝาขัดแตะ พื้นห้องเป็นฝุ่นคลุ้ง เมื่อนักเรียนวิ่งเล่นกัน เรื่องราว

ของครูและนักเรียนดำเนินไปต่างๆ สลับกันไปอดีตแล้วมาปัจจุบัน จนกระทั่งตอนสุดท้ายกล่าวถึงงานมุกตาคิจของครูแก่ ๆ คนนั้น

เรื่องเนรน้อย เป็นการเล่าเรื่องโดยตัวละครเอกในเรื่อง คือเนรน้อยเป็นผู้เล่าเรื่องของตนเอง โดยเริ่มเล่าเรื่องจากปัจจุบันที่เขาโตแล้ว ได้เล่าเรื่องในอดีตตอนเด็กของตนแล้วย้อนกลับมาเล่าเรื่องปัจจุบันและอดีตสลับกันไปเช่นนี้จนจบเรื่อง

เรื่องรักเพียงฝัน ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มจากสวนอาหารแห่งหนึ่งอยู่ชานเมือง ชายหนุ่มตัวละครเอกได้รับคำขอร้องจากเพื่อนที่มีบุญคุณให้ทำในสิ่งที่สร้างความลำบากใจให้แก่เขามาก เขากลุ่มใจจนไม่อยากจะกลับบ้าน แล้วย้อนเล่าเรื่องราวในอดีตเข้ากับภรรยารักกันมาก อยู่กันมาอย่างสงบสุข จนปัจจุบันนี้ภรรยาป่วยเป็นโรคหัวใจ แล้วย้อนไปเล่าเรื่องในบริษัทที่เขาทำงานอยู่กับเพื่อน จนกระทั่งเหตุการณ์วันนี้ที่เพื่อนขอให้เขาทำเรื่องผิดศีลธรรม เหตุการณ์ดำเนินต่อไปว่าภรรยาของเขาเสียชีวิต ด้วยความเสียใจเขาจึงออกบวช

เรื่องยอศรีผู้กอง ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มเรื่องของครูสาวกำลังดูข่าวทางโทรทัศน์ที่มีการสู้รบกันอย่างรุนแรง เธอห่วงใยหนุ่มคนรักที่เป็นทหารประจำอยู่ที่ชายแดน ต่อมาก็ก้าวถึงอดีตของครอบครัวที่ไม่ค่อยปกติสุขนัก จนกระทั่งปัจจุบันพ่อก็เจ็บป่วย แม่เลี้ยงก็กินเหล้าและเล่นการพนัน น้องสาวก็ประพฤติดูไม่ดี แล้วก็เปลี่ยนไปเล่าสถานการณ์ที่ชายแดนเหล่าทหารกำลังช่วยกันรักษาและป้องกันแผ่นดินไทย ต่อมาก็ก้าวปัจจุบันว่าพ่อตรอมใจตาย แม่เลี้ยงได้สามีใหม่จนกระทั่งแม่เลี้ยงถูกตำรวจจับ และในที่สุดเธอก็แต่งงานกับคนรัก

2.2.3 การเล่าเรื่องต่างสถานที่สลับกันไปมา คือ การเล่าเหตุการณ์ที่เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา แต่เรื่องราวมักติดต่อกันไปโดยตลอด

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ พบว่า การเล่าเรื่องต่างสถานที่สลับกันไปมา มี 2 เรื่อง คือ แผนรักแผนลวง และถนนสายเบี่ยง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องแผนรักแผนลวง ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มต้นว่าตัวละครเอกคือหญิงสาวกลับมาบ้านแล้วนอนร้องไห้เสียใจ แล้วสลับกลับไปเล่าว่าในเวลาเดียวกันตัวละครเอกคือชายหนุ่มก็พยายามติดตามหญิงสาว แล้วกลับมาเล่าว่าหญิงสาวโกรธและเสียใจมาก สลับไปถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่เธอรักกับชายหนุ่มใหม่ ๆ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ที่เรียนด้วยกัน ในเวลาเดียวกันก็สลับไปเล่าถึงเพื่อนสาวอีกคนที่พยายามทำลายความรักของหนุ่มสาวทั้งสองนำญาติและเพื่อนชายเข้ามาเกี่ยวข้อง สลับไปเล่าถึงชายหนุ่มที่มั่นคงในความรักถึงแม้จะถูกเพื่อนสาวคอยยุแหย่ แล้วมาเล่าถึงหญิงสาว สลับกันไปมาจนกระทั่งจบเรื่อง

เรื่องถนนสายเบี่ยง ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มต้นกล่าวถึงตัวละครเอก คือ ชายหนุ่มว่าขับรถไปหาความสุขกับคู่ขาที่เป็นเด็กหนุ่ม ในเวลาเดียวกันนั้นก็สลับไปกล่าวถึงครอบครัวชายหนุ่มที่มีภรรยารอคอยอยู่ที่บ้านตลอดทั้งเรื่องราวความสุขเป็นลำดับมาตั้งแต่ต้น ต่อมาก็ก้าวถึงชายคนรักเก่าของภรรยาคิดแค้นแค้นโดยร่วมมือกับเพื่อนครูด้วยกัน แล้วกลับไปเล่าถึงภรรยาชายหนุ่มว่าโกรธมากจะขอย่ำเรื่องราวดำเนินสลับกลับไปกลับมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งว่าภรรยาชายหนุ่มถูกล่วงไปชมขึ้นเป็นเวลาเดียวกับที่เด็กหนุ่มคู่ขาของชายหนุ่มไปพบเข้าและได้ช่วยเหลือจนถูกยิงตาย กล่าวถึงชายหนุ่มว่าท้อแท้คิดจะขอย่ำและตอนสุดท้ายเมื่อเกิดเรื่องขึ้นต่างก็ยอมรับความจริงแล้วให้อภัยกัน

จากการศึกษากลวิธีในการดำเนินเรื่อง พบว่าผู้เขียนนิยมใช้การเล่าเรื่องตามลำดับปฏิทินมากที่สุด รองลงมาได้แก่การเล่าเรื่องย้อนต้นสลับไปมาระหว่างเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบัน ส่วนการเล่าเรื่องต่างสถานที่สลับกันไปมาใช้น้อยที่สุด ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าการเล่าเรื่องตามลำดับปฏิทินนั้น ผู้เขียนสามารถเสนอเรื่องราวได้ตามลำดับเวลา ก่อนหลัง อันทำให้เหตุการณ์ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่

สับสน ทั้งยังช่วยให้ผู้อ่านติดตามเรื่องราวได้อย่างรวดเร็ว และยังสามารถรับสารที่ผู้เขียนต้องการสื่อมายังผู้อ่านได้อย่างถูกต้องยิ่งขึ้น นอกจากนี้การที่ผู้เขียนนิยมการเล่าเรื่องย้อนต้นก็จะช่วยให้เรื่องได้สลับไปมาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน อีกทั้งตัวละครเอกมักจะเป็นผู้เล่าเรื่องทั้งเรื่องของตนเองและเรื่องที่ประสบมาตลอดจนความรู้สึกนึกคิด โดยมีเหตุการณ์หรือสิ่งมากระตุ้นให้ตัวละครเล่าเรื่องนั้น ๆ และจะเป็นเหตุการณ์ที่นำไปสู่การคลี่คลายของเรื่อง อันเป็นวิธีการสร้างความสนใจของผู้อ่านได้ดีวิธีหนึ่ง

ส่วนการเล่าเรื่องนั้นผู้เขียนจะเป็นผู้เล่าเรื่องเองตั้งแต่ต้นจนจบมากที่สุด มีที่ผู้เขียนใช้ให้ตัวละครสำคัญเป็นผู้เล่าเรื่องเพียง 2 เรื่องเท่านั้น คือ ตะกร้าสานของพ่อ และณรน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การที่ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่องเองนั้น ผู้เขียนสามารถล่วงรู้เรื่องราวทั้งหมดของตัวละครทั้งที่เป็นเหตุการณ์พฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิด จึงให้รายละเอียดต่าง ๆ ได้ชัดเจนเหมือนเป็นเรื่องจริง ซึ่งผู้อ่านสามารถรับสารได้ง่ายและตรงตามที่ต้องการ

3. การปิดเรื่อง

การปิดเรื่อง คือ จุดจบของเรื่อง ซึ่งนับว่าเป็นช่วงที่สำคัญมาก เพราะเป็นตอนที่ประหม่นให้รู้ว่าผู้อ่านมีความประทับใจต่อนวนิยายที่อ่านมากน้อยเพียงใด จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ พบว่าผู้เขียนใช้วิธีการปิดเรื่อง 3 วิธี คือ การปิดเรื่องแบบโสกนาฏกรรม การปิดเรื่องแบบสุนาฏกรรม และการปิดเรื่องแบบสมจริงในชีวิต ดังนี้

3.1 การปิดเรื่องแบบโสกนาฏกรรม คือ การจบเรื่องด้วยความตาย ความผิดหวัง หรือความล้มเหลวในชีวิตของตัวละคร

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ พบว่าผู้เขียนปิดเรื่องแบบโสกนาฏกรรมมี 2 เรื่อง คือ หิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก และรักเพียงฝัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องหิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก ปิดเรื่องโดยผู้เขียนได้ให้หิ่งห้อยน้อยกับเด็กชายต้องพراقจากกันชั่วฉับวันคร ผู้เขียนบรรยายตอนจบไว้ว่า

บัวหลวงโบกมือ หิ่งห้อยน้อยโบกมือลา แสงเรืองจากเทพหิ่งห้อยค่อยไถลออกไปจนลับตา บัวหลวงคลายมือที่กำอยู่ “โอ้...ทองคำ” เด็กชายอุทาน เขาอยากปลูกแม่ให้ตื่นขึ้นมาดู แต่ก็ไม่อยากรบกวณแม่ เขาเดินกลับเข้าไปในห้องนอนคืนนั้นบัวหลวงหลับและฝันเห็นหิ่งห้อยน้อยเรืองแสงจนสว่าง...ลาก่อนหิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก ฉันคิดถึงเธอ

(หิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก : 35)

เรื่องรักเพียงฝัน ปิดเรื่องโดยตัวละครเอกสูญเสียภรรยาที่แสนดีเขาคิดว่าตัวเองเป็นต้นเหตุ เลยคิดบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้เธอ โดยมีกบหมีที่อุปถัมภ์เขาร่วมอนุโมทนา ดังข้อความในตอนจบว่า

“เออ...บวชก็ดีเป็นกุศล คิดจะไม่สึกตลอดชีวิตเชียวหรือ”

“ครับท่าน...” ฝ่ายตอบ

“ดี ๆ พ่อขออนุโมทนาด้วย จะเป็นเจ้าภาพให้ ตอนบ่ายนี้ว่างมั๊ยล่ะ”

“ว่างครับท่าน” ฝ่ายตอบ

“ดีแล้ว ช่วยขับรถพาไปซื้อเครื่องอัฐบริวารหน่อย”

กว่าจะซื้อเครื่องบวชครบและได้กลับบ้านจนมืดค่ำ แม้จะเหน็ดเหนื่อยแต่แววตาที่
 อิ่มสุขด้วยแรงอนุโมทนาของชายชรา ทำให้ท่านมีเรี่ยวแรงเกิดขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนเลย
 (รักเพียงฝัน : 111-112)

3.2 การปิดเรื่องแบบสนทนากรรม คือ การจบเรื่องด้วยความสุข ความสำเร็จ
 สมหวังของตัวละคร

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนปิดเรื่องแบบสนทนากรรมมี
 12 เรื่อง คือ ตะวันทรงกลด ไหมน้อย ตะกร้าสานของพ่อ หุ่นลมพลว วานรน้อยคะนองไพร น้ำหยาบ
 เดียว วัยรุ่นรุ่นรัก แพนรักแพนหลง หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน จ๊ะเอ๋รัก ยอกรักผู้กอง และรอรักหวานคืน ดังราย
 ละเอียดต่อไปนี้

เรื่องตะวันทรงกลด ปิดเรื่องโดยผู้เขียนให้ตัวละครเอก และบุคคลอื่น ๆ รวมทั้งหมด
 ลีคู่ต่างมีความสุข ผู้เขียนได้บรรยายไว้ว่า

สี่คู่คู่ขึ้น อันมีครูโชนกับพิกุล ผู้ใหญ่หาญกับปรางค์ ติดตามด้วยครูอุเทนกับบัวคลี
 และมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหนุ่มฮวดกับลำยอง ยืนคุยและหยอกเย้ากันอย่างเป็นสุข
 “คูมีความสุขกันเหลือเกินนะ” ครูมาลีเกียวก้อยสามมีเสียเดินเข้ามาร้องทัก
 ครูโชนหันมายิ้มและหยอกเย้าหล่อนบ้าง ทำให้ทั้งหมดหัวเราะชอบใจ
 (ตะวันทรงกลด : 80)

เรื่องไหมน้อย ปิดเรื่องโดยผู้เขียนให้ตัวละครเอกได้รับการขอโทษจากคนทำผิดและ
 เธอก็จะจากไปเรียนต่อในเมือง ดังข้อความในตอนจบว่า

“นับแต่พรุ่งนี้ไป ฉันจะไม่เห็นเธออีกแล้ว” เพ็ญศิริพูดเสียงเครือไหมน้อยยิ้มทั้งน้ำตา
 ก่อนจะพูดขึ้นว่า
 “ฉันจะกลับมาเยี่ยมบ้าน อย่างน้อยปีละหน เราคงได้พบกัน”
 เมื่อทั้งสองละจากแนวรั้ว เป็นเวลาที่แสงสุดท้ายของอาทิตย์กำลังจะหมดไป
 (ไหมน้อย : 159)

เรื่องตะกร้าสานของพ่อ ปิดเรื่องโดยผู้เขียนให้ตัวละครเอกได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวด
 ตะกร้าประเภทประหยัดและได้ประโยชน์คุ้ม ผู้เขียนได้กล่าวบรรยายในตอนจบว่า

สิ้นเสียงประกาศก็มีเสียงปรบมือแสดงความยินดีดังกึกก้อง ใบเคยยิ้มรับด้วยความ
 ภาคภูมิใจ แม้รางวัลนั้นจะเป็นเพียงอุปกรณ์ทำความสะอาดบ้าน แล้วเธอยังได้รับตำแหน่งเทพีผู้
 พิทักษ์สิ่งแวดล้อมอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย

(ตะกร้าสานของพ่อ : 34)

เรื่องหุ่นลมพลว ปิดเรื่องโดยผู้เขียนให้หลานชายซึ่งเป็นตัวละครเอกได้ทรัพย์สินสมบัติ
 ของยายคืน และได้แต่งงานกับหญิงสาวคนรัก ส่วนผู้ใหญ่บ้านคนชั่วก็ได้รับการลงโทษ

เรื่องดอกไม้นานที่เชิงภู ปิดเรื่องโดยผู้เขียนให้เด็กชายตัวละครเอกสนทนากับเพื่อน ๆ ว่าเรียนจบแล้วจะไปทำอะไรกันบ้าง ทุกคนต่างมีจุดมุ่งหมาย เด็กชายคิดถึงคำพูดสุดท้ายของครูในวันอำลาโรงเรียนว่า

“ไปเถอะ จะไปเรียนต่อที่ไหนก็ได้ เรียนจบแล้วก็กลับมาพัฒนาหมู่บ้านของเรา”
(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 266)

เรื่องรอยย่นบนพื้นทราย ปิดเรื่องโดยผู้เขียนให้บรรดาเด็ก ๆ ได้รับการช่วยเหลือทั้งหมด บางคนอาการหนักต้องรักษาตัวที่โรงพยาบาลเป็นเวลาหลายวัน เมื่อทุกคนหายเป็นปกติต่างแยกย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมพร้อมกับญาติมิตรของตัว สำหรับสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ขอให้เหมือนรอยย่นบนพื้นทรายที่จะลบเลือนไปจากใจของเด็ก ๆ ได้ ดังผู้เขียนได้บรรยายในตอนจบไว้ว่า

เด็ก ๆ ต่างรำลึกกันด้วยน้ำตา รถมอเตอร์ไซด์ออกจากกรุงเทพฯ 4 ปายหน้าสู่เส้นทางบ้านเกิด ทุกคนต่างหันหลังให้ความชื่นชมชื่นจากความเอารัดเอาเปรียบของผู้ที่ฉกฉวยโอกาสอย่างขาดมนุษยธรรม แม้มันจะเป็นบาดแผลทางจิตใจที่สังคมยุคนี้ตราไว้ในความบริสุทธิ์ ของพวกเขาที่ว่าโทษกับเพื่อนจะลืมนั่นเสียให้สนิท บทเรียนชีวิตของโทษกับเพื่อน ๆ มีค่าราคาแพงสำหรับผู้อยู่ในวัยนี้ทุกคน เรื่องของโทษกับเพื่อนคงจะเป็นตัวอย่างให้ตระหนักถึงความเป็นอยู่ของเด็ก ๆ ทั่วไปสำหรับโทษและเพื่อนขอลืมเรื่องราวเหล่านี้ ขอทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเหมือนรอยย่นบนพื้นทราย เพื่อพวกเขาจะได้หันกลับไปสู่บ้านเกิดอันอบอุ่นกายและใจต่อไป

(รอยย่นบนพื้นทราย : 133-134)

เรื่องความภูมิใจของลอย ปิดเรื่องโดยผู้เขียนกล่าวว่าหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวในนา และชาวบ้านปลูกผักในที่นาของตนเพื่อเสริมรายได้ เด็ก ๆ ต่างช่วยพ่อแม่ทำงาน และช่วยเหลือเพื่อนบ้านอื่น ๆ ด้วยความสนุกสนาน

เรื่องถล่มจักรวาล ปิดเรื่องโดยผู้เขียนให้ตัวละครที่เป็นแม่พูดถึงประโยชน์ของหนังสือและให้ข้อคิดว่าคนที่ไม่ชอบอ่านหนังสือจะเชื่อคนง่ายและไม่มีเหตุผล

เรื่องถนนสายเปียง ปิดเรื่องโดยผู้เขียนให้ตัวละครเอกที่เป็นภรรยายอมรับความจริงที่เกิดขึ้นทั้งหมด และกลับไปอยู่กับสามีดั้งเดิม

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง ปิดเรื่องโดยผู้เขียนกล่าวถึงฤดูฝน เด็ก ๆ ที่เคยนำควายมาเลี้ยงร่วมกันในทุ่งนาต่างแยกย้ายกันนำควายไปเลี้ยงในที่นาของตนเพื่อช่วยทำนา และรอคอยเวลาที่จะนำควายมาเลี้ยงร่วมกันอีกครั้งเมื่อถึงหน้าแล้งต่อไป

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง ปิดเรื่องโดยผู้เขียนได้ให้นักเรียนที่เป็นตัวละครเอกได้ เป็นตัวแทนกล่าวแสดงมุทิตาจิตต่อครูที่พวกเขาเคารพรัก และพร้อมกันนั้นทั้งครูและนักเรียน ก็ต่างร้องให้ด้วยความอาลัยรักกัน

เรื่องเขื่อนน้อย ปิดเรื่องโดยผู้เขียนให้ตัวละครเอกและเพื่อนคู่หู รักษาโรคหิดของตัวเอง โดยการลงไปนอนแช่น้ำปลักควาย และก็รักษาได้หายสนิทได้เหมือนกัน

เรื่องเล่าห์กามเทพ ปิดเรื่องโดยผู้เขียนให้ตัวละครเอกคือหญิงสาวได้รับอันตราย เธอกลัวมาก และได้ระลึกถึงพ่อตลอดทั้งความดีของชายหนุ่มลูกชายเพื่อนพ่อ ในที่สุดลูกชายเพื่อนพ่อนั่นก็ได้ช่วยเหลือเธอจนปลอดภัย

จากการศึกษาการปิดเรื่องในนวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ พบว่า ผู้เขียนใช้การปิดเรื่องแบบสุนาฏกรรมมากที่สุด รองลงมาเป็น การปิดเรื่องแบบสมจริงในชีวิต และใช้การปิดเรื่องแบบโศกนาฏกรรมน้อยที่สุด เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้เขียนต้องการเสนอให้เห็นว่า ปัญหาทุกปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมมีการแก้ไขได้ ถ้าใช้สติปัญญาและคุณธรรมเข้าช่วยการทำความดีย่อมได้รับผลดีเสมอ การที่ผู้เขียนจบเรื่องแบบสุนาฏกรรมมาก อาจช่วยสนองความสนใจของผู้อ่านที่เป็นเยาวชนอยู่ในวัยสับสน มีความสุขสนุกสนานจะได้มองโลกในแง่ดี ส่วนการจบแบบสมจริงมากนั้น ก็คงเป็นการเตือนใจเยาวชนว่า ชีวิตจริงไม่ใช่เรื่องเพ้อฝันที่จะจบด้วยความสุขเสมอไป ควรคิดหาคำตอบที่เป็นทางออกของปัญหาให้ดีที่สุด

การสร้างตัวละคร

ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความหมายของตัวละครในวรรณกรรมไว้ดังนี้

ประทีป เหมือนนิล (ม.ป.ป. : 24) กล่าวว่า ตัวละคร คือบุคคลที่ผู้ประพันธ์สมมติขึ้นมาเพื่อให้เกิดการกระทำพฤติกรรมในเรื่อง หรือเป็นผู้ได้รับผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่องอาจเป็นคนหรือตัวละครเทียบเท่าคนก็ได้ นักเขียนบางคนนำสัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ วัตถุ ฯลฯ มาเป็นตัวละครแต่ให้คิดและกระทำอย่างคน

อุดม หนูทอง (2522 : 111-114) กล่าวว่าตัวละครคือผู้ที่รับบทบาทแสดงพฤติกรรม ตามเหตุการณ์ในเรื่อง หรือผู้รับผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่องที่กำหนดได้ ตัวละครอาจเป็นคน สัตว์ หรือสิ่งของก็ได้

พิศมัย ศรีอนุพันธ์ (2526 : 36) กล่าวว่า ตัวละคร หมายถึงผู้ประกอบพฤติกรรมตามเหตุการณ์ในเรื่อง หรือเป็นผู้รับผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่อง ตัวละครที่ดีต้องมีชีวิตจิตใจ แสดงบทบาท พูด คิด และมีปฏิกิริยาเช่นเดียวกับคนจริง ๆ ส่วนลักษณะและอุปนิสัยของตัวละครนั้นผู้เขียนอาจนำมาจากบุคคลจริง ๆ หรือจากจินตนาการ แต่ต้องพรรณนาให้ผู้อ่านมองเห็นรูปร่างลักษณะ และเข้าใจอุปนิสัยของตัวละครที่สร้างขึ้นอย่างชัดเจนและสมจริง

สรุปได้ว่า ตัวละคร คือผู้ที่รับบทบาทแสดงพฤติกรรมตามเหตุการณ์ในเรื่อง หรือเป็นผู้รับผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่อง ตัวละครอาจเป็นคน สัตว์หรือสิ่งของก็ได้ ตัวละครที่ดีต้องมีชีวิตจิตใจ มีการกระทำ พูด คิด เช่นเดียวกับคนจริง ๆ ซึ่งอาจจะนำเอาลักษณะอุปนิสัยมาจากบุคคลจริง ๆ หรือจากจินตนาการก็ได้ และผู้อ่านจะรู้ได้จากบทสนทนา บทพรรณนา หรือบทบรรยายในเรื่อง

นักเขียนสามารถสร้างตัวละครได้หลายลักษณะ อาจมีทั้งตัวละครที่มีลักษณะสมจริงตามธรรมชาติ ตัวละครในอุดมคติ หรือแม้แต่ตัวละครที่มีลักษณะเหนือจริง

ประทีป เหมือนนิล (ม.ป.ป. : 25) กล่าวถึงแนวการสร้างตัวละครไว้ดังนี้

1. สร้างให้สมจริง (Realistic) คือการสร้างตัวละครให้มีลักษณะที่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น มนุษย์ก็ควรจะแสดงธรรมชาติของปฏิกิริยาได้ชัดเจน หรือสัตว์ก็แสดงธรรมชาติของสัตว์

2. สร้างตามอุดมคติ (Idealistic) คือการสร้างตัวละครในลักษณะที่คาดหวังมีอุดมการณ์ ความศรัทธา ความปรารถนา และค่านิยมในเรื่องความดีงาม ความถูกต้องยุติธรรมซึ่งมักจะเกินกว่าธรรมดาทั่วไป จนขาดความสมจริงไปบ้าง

3. สร้างแบบเหนือจริง(Surrealistic) คือการสร้างตัวละครให้มีพฤติกรรมเกินกว่าธรรมชาติวิสัย เช่น มีความเก่งกล้าเหนือมนุษย์

4. สร้างโดยใช้ตัวละครแบบฉบับ (Type) คือการสร้างตัวละครให้มีลักษณะคงที่ไม่ว่าในเวลาใด หรือสถานที่ใด ก็จะมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

ลมูล รัตนากร (2532 : 83-84) ได้เสนอกลวิธีการสร้างตัวละครในนวนิยายสำหรับวัยรุ่นไว้ดังนี้

1. ตัวละครต้องมีชื่อ การใช้ชื่อตัวละครจะทำให้ตัวละครมีชีวิตชีวา การให้ชื่อควรขึ้นอยู่กับฉาก
2. ตัวเอกต้องรุ่มราวกวาวเดียวกับผู้อ่าน นวนิยายสำหรับวัยรุ่นตัวเอกของเรื่องควรเป็นวัยรุ่น หรือมีอายุนั้นอาจมีอายุมากกว่าวัยรุ่นเล็กน้อย

3. ตัวละครต้องสมจริง ตัวละครในเรื่องไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด ควรพูด คิด และแสดงออกปฏิกิริยาให้ สมวัยของตน

4. ตัวละครต้องพัฒนาไปตามธรรมชาติ มีการพัฒนาลักษณะของตัวละครในด้านต่าง ๆ นอก สาเหตุแห่งการพัฒนาลักษณะดังกล่าวอย่างสมเหตุสมผล หากยังไม่เปลี่ยนแปลงก็ประพฤติปฏิบัติอย่าง เสมอต้นเสมอปลาย

5. ตัวละครควรมีลักษณะน่าประทับใจ อาจแสดงโดยคำพูด อากัปกริยา ความรู้สึกนึกคิด และมีบทบาทน่าสนใจ

6. ลักษณะอื่น ๆ ของตัวละคร ต้องมีจำนวนพอเหมาะกับวัยของผู้อ่าน ตัวละครเอกจะประสบ ปัญหาสำคัญ และแก้ไขได้ในตอนจบ

7. การบรรยายตัวละคร ควรใช้หลาย ๆ วิธีเพื่อให้เข้าใจ ช่าง น่าเชื่อถือ อาจใช้วิธีบรรยาย อย่างตรงไปตรงมา ผลสมผสานอยู่ในบทสนทนาให้ตัวละครอื่น ๆ คิดในใจเกี่ยวกับตัวละครที่ผู้เขียนกำลัง ต้องการบรรยายลักษณะ ตัวละครอาจนึกถึงลักษณะของตนเองหรือผู้อ่านทราบได้จากพฤติกรรมในท้อง เรื่องของตัวละครนั้น

สายทิพย์ นุกุลกิจ (2537 : 104-105) กล่าวว่า การกำหนดลักษณะนิสัยของตัวละคร นิยม ทำกันอยู่ 2 วิธี คือ

1. ตัวละครที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน (Flat character) คือตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นตัวแทนความคิด หรือคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เช่น เป็นคนดี ใจดี หรือซื่อสัตย์ เป็นต้น
2. ตัวละครที่มีลักษณะซับซ้อน (Round character) คือตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีลักษณะ หลากหลายคล้ายบุคลิกลักษณะทั่วไป ตัวละครแบบนี้ผู้แต่งมักจะไม่นำเสนอโดยตรงว่ามีลักษณะนิสัยใจคออย่างไร ผู้อ่านจะต้องศึกษาจากส่วนประกอบอื่น ๆ เอง เช่น จากคำพูดการกระทำ การปฏิบัติต่อตัวละครอื่น แล้วนำมาตัดสินว่า ตัวละครนั้นเป็นคนเช่นไร มีนิสัยเปลี่ยนไปอย่างไร และเพราะเหตุใด เป็นต้น ตัวละคร แบบนี้จึงมีลักษณะคล้ายบุคคลในชีวิตจริง และมีส่วนทำให้เรื่องบันเทิงคดีมีลักษณะสมจริงยิ่งขึ้นด้วย

การศึกษากลวิธีการสร้างตัวละคร ในนวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์โดยการ ใช้เกณฑ์ ดังนี้

1. การสร้างตัวละครแบบสมจริง
2. การสร้างตัวละครแบบอุดมคติ
3. การสร้างตัวละครแบบเหนือจริง
4. การสร้างตัวละครแบบฉบับ

ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์เฉพาะตัวละครที่มีบทบาทเด่นในแต่ละเรื่อง โดยแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวละครเยาวชน และกลุ่มตัวละครผู้ใหญ่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การสร้างตัวละครแบบสมจริง คือ การสร้างตัวละครให้มีลักษณะเป็นไปตาม ธรรมชาติเช่นตัวละครที่เป็นมนุษย์ก็จะแสดงธรรมชาติของปฏิกิริยา หรือตัวละครที่เป็นสัตว์ก็จะแสดงธรรมชาติของ สัตว์ และตัวละครในเรื่องไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด ควรพูด คิด และแสดงออกปฏิกิริยาให้สมวัยของตน

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่าการสร้างตัวละครแบบสมจริง มีดังนี้

1.1 กลุ่มตัวละครเยาวชน มี 7 ตัว ได้แก่ บัวหลวง จากเรื่องหิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก กาลิ และ บัวผัน จากเรื่องน้ำหนาวเดียว, จอม จากเรื่องรอยย่นบนพื้นทราย, บุญเชิด จากเรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก, อรุณา จากเรื่องจ๊ะเอ๋รัก, และปองพล จากเรื่องหนุ่มมะเดื่อสาวมะดัน ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

เรื่องหิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก

บัวหลวง เป็นเด็กชนบทวัย 10 ขวบ ที่ยากจน อยู่กับแม่สองคน ไม่ได้เรียนหนังสือ บัวหลวงเป็นคนขยันขันแข็งช่วยแม่ทำงานบ้านทุกอย่าง ปลูกผัก เก็บผักขาย

ดังข้อความว่า

“บัวหลวงทำงานบ้านช่วยแม่ได้ทุกอย่าง เขาเอาถังตักน้ำไปรดผักที่ปลูกไว้ริมบึงตอน สาย ๆ ตะวันฉายแสงเจิดจ้า บัวหลวงเตรียมเอาเรือสูบลึงใหญ่อีกครั้ง คราวนี้บัวหลวงตั้งใจจะพายเรือ ไปเที่ยวเก็บผักบัวไว้คอยแม่ แม่จะได้เอาผักบัวไปขายตลาดรุ่งเช้าวันพรุ่งนี้

(หิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก : 8)

บัวหลวงได้ช่วยเหลือหิ่งห้อยน้อยให้รอดพ้นจากอันตรายหลายครั้ง

ดังข้อความว่า

“ขอบใจ...ขอบใจจะฉันทนาจริง ๆ เกือบทั้งคืนที่ลอยป้อมแปมอยู่ในน้ำนี้ ถ้าเธอไม่ มาเห็นฉันอาจจมน้ำตาย หรือไม่ก็ถูกแม่ปลาท่อนตัวเมื่อที่สูบลึงท้องไปแล้ว หิ่งห้อยน้อย พุดเสียง แจ่มใสขึ้น

เสียงเอะอะทำให้เจ้าตีนกาวหรือเจ้าจิ้งจกริบแผ่นหลบไปอีกทางหนึ่ง หิ่งห้อยน้อยพ้น จากเป็นอาหารของเจ้าตีนกาวอย่างหวุดหวิด

“เกือบได้เรื่องแล้วสิ นี่ก็จะถึงคืนนี้เธอเกือบเป็นอาหารของเจ้าโด่ง เจ้าจิ้งจกสอง ครั้งสองคราฉันว่าเธอชนไม่ใช่เล่นเหมือนกันนะ ตอนท้ายบัวหลวงคำหา

(หิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก : 4, 9)

เนื่องจากบัวหลวงเป็นเด็กที่มีความกตัญญูต่อแม่มากจึงทำให้หิ่งห้อยน้อยรัก และขอเป็นเพื่อน ด้วย เมื่อหิ่งห้อยน้อยจะจากไปยังให้ทองคำแก่บัวหลวง ทำให้เขากับแม่มีความเป็นอยู่ดีขึ้น

ดังข้อความว่า

ดังข้อความว่า

“หนูเป็นเด็กดีมากที่ช่วยเหลือชีวิตลูกของฉันไว้ หนูแบมือมาลิ้นจะให้รางวัลเธอ”
เทพหึ่งห้อยบอก “อย่าเพิ่งเปิดดู จนกว่าพวกเราจะจากไป”
บัวหลวงโบกมือ หึ่งห้อยน้อยโบกมือลา แสงเรืองจากเทพหึ่งห้อยค่อยไกลออกไป
จนลับตา บัวหลวงคลายมือที่กำลังอยู่ “โอ้...ทองคำ” เด็กชายอุทานพลางอยากปลุกแม่ให้ตื่นขึ้นมาดู
(หึ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก : 45)

การที่บัวหลวงมีลักษณะนิสัยที่ดี แม้จะมีอายุยังน้อย ไม่ได้เรียนหนังสือ แต่ก็รู้จักหน้าที่มีความรับผิดชอบ อดทนและกตัญญูกตเวทีนั้น ผู้เขียนต้องการให้เป็นตัวอย่างแก่เยาวชนให้เห็นว่าเด็กที่ประพฤติดีมีคุณธรรม ย่อมได้รับสิ่งตอบแทนที่ดี และมีความสุขได้ บัวหลวงจึงเป็นตัวละครแบบสมจริง

เรื่องน้ำหีบเดียว

กาสิและบัวผัน เป็นตัวละครสำคัญ ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบสมจริง เด็กทั้งสองอายุประมาณ 12 ปี เป็นเพื่อนสนิทกำลังเรียนอยู่ชั้นเดียวกัน และเป็นลูกสาวคนเล็กเหมือนกันด้วยทั้งสองเป็นเด็กขยันขันแข็งช่วยเหลือการงานทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ ทั้งสองจึงคุ้นเคยกับหลวงพ่ोज้าอาวาสวัดมากเพราะแม่ให้น้ำอาหารไปทำบุญและช่วยตักน้ำให้พระใช้สรงบ่อย ๆ

ดังข้อความว่า

“กาสิตักน้ำขึ้นใส่โอ่งให้หลวงพ่อสักคนละ 2 หาบนะ หลวงพ่อไม่มีน้ำสรง”
เด็กทั้งสองมองไปก็เห็นหลวงพ่อยืนหกลีบกว่ายืนเด่นอยู่บนชานวัด น้ำเสียงเรียกใช้ของภิกษุชาวบอกรู้ถึงความคุ้นเคยกับเด็กทั้งสองเป็นอย่างดี กาสิกับบัวผันถูกแม่ให้มาจ้งหันบ่อย ๆ เวลาแม่ไม่ว่าง ตอนเย็นเวลาออกมาตักน้ำทั้งสองเคยหอบขึ้นใส่โอ่งให้หลวงพ่อสรงบ่อย ๆ
(น้ำหีบเดียว : 11)

เมื่อสระวัดน้ำแห้งขอเด็กทั้งสองจึงไปตักน้ำที่บ่อน้ำของกำนัน ถูกกำนันกล่าวหาว่าเป็นขโมยและทำโทษให้ตักน้ำรดต้นไม้จำนวนมากกว่ากำลังของเด็กหญิงเล็ก ๆ สองคนจะทำได้

ดังข้อความว่า

“พวกเอ็งยังกลับบ้านไม่ได้ คนมาขโมยน้ำที่นี้ถูกจับได้จะต้องตักน้ำ รดผักรดต้นไม้เสียก่อน โน่นแปลงผัก” กำนันขุนขึ้นมือบ่งการใช้อย่างผู้มีอำนาจ

“มะพร้าว มะม่วงปลูกใหม่อยู่ปากเรือนรางโน้นก็โปรดด้วย ต้องทำให้เสร็จถึงจะกลับบ้านได้” กำนันขุนเน้นเสียงหนักแน่นคอนท้าย ...หอบแล้วหอบเล่าเด็กทั้งสองตักน้ำขึ้นรดผักแต่เช้าตรู่จนตะวันโผล่ฟ้า ต่างได้รับความเหน็ดเหนื่อยเหงื่อไหลไคลย้อย ท้องร้องจ๊อกแจ็กเพราะต้องการอาหาร

เมื่อทุกคนมาถึง...ภาพที่พ่อแม่เห็นขณะนั้น เด็กหญิงร่างบอบบางทั้งคู่หอบน้ำขึ้นรดแปลงผักยาวเหยียด ผู้เป็นแม่เรียกใส่ลูกน้ำตาร่วงพรู

(น้ำหีบเดียว : 56, 57)

การที่ผู้เขียนให้กาสักกับบัวผันแอบไปดักน้ำปอกำนัน เพราะกลัวหลวงพ่ไม่มีน้ำสง จนนตัวเอง ถูกกล่าวหาว่าเป็นขโมย และถูกลงโทษอย่างหนักนั้น ผู้เขียนคงต้องการให้เห็นว่า ระหว่างเด็กที่มีน้ำใจดีงามกับผู้ใหญ่ที่เป็นถึงผู้นำของชุมชนแต่กลับเห็นแก่ตัว ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อลูกบ้านนั้น เด็กสมควรได้รับการอภัย เพราะทำไปด้วยเจตนาดีไม่ใช่การลักขโมยเอาผลประโยชน์ ผู้เขียนต้องการจงใจให้เยาวชนเห็นว่าการทำดีที่ทำได้โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์นั้นอาจเป็นอันตรายแก่ตนเองได้ ถ้าการกระทำนั้นทำให้ผู้อื่นเสียประโยชน์ ดังนั้นจะต้องระมัดระวังอย่างยิ่งแม้ว่าการกระทำนั้นจะทำด้วยเจตนาดีก็ตาม

เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย

จอม เป็นตัวละครประกอบที่สำคัญของเรื่อง จอมเป็นลูกชายคนเดียวของครอบครัว ที่มีพี่น้องเป็นผู้หญิงทั้งสองคน พ่อจอมกินเหล้า เล่นการพนัน แม่จอม ปากร้าย แต่ขยันทำงาน จอมเรียนจบแล้วไม่ได้เรียนต่อ ช่วยแม่เลี้ยงควาย จอมเป็นคนเจ้าอารมณ์ เอาแต่ใจตนเอง มักจะใช้กำลังตัดสินปัญหา จึงมีเรื่องชกต่อยกับเด็กเลี้ยงควายอีกหมู่บ้านหนึ่งเป็นประจำ

ดังข้อความว่า

ทั้งสามไม่มีใครกล้าขัดใจจอม เพราะจอมเป็นคนเจ้าอารมณ์ ใครๆ ในหมู่บ้านต่างรู้ว่าพ่อของจอมเป็นเซียนการพนัน ชอบเล่นการพนันมากกว่าคิดทำไร่นาเหมือนชาวบ้านคนอื่นมาอยู่กับแม่ของจอมมีลูกสามคนคือจอมกับพี่แก้ว และน้องสาววัย 10 ขวบ

“ไอ้จอมเอ็งเล่นที่ผลอระะ ถ้าแน่จริงมาต่อยกะข้าตัวต่อตัวซิ” โทนตะโกนทำลิ้นเสียงโทนก็มีเสียงหัวเราะเหยียหยันดังมาจากกลุ่มของจอม จอมทำหายกลับมาว่า

“แน่จริงเอ็งก็มานี่สิ ลานข้างทางรถไฟนี่มันกว้างพอที่ข้ากับเอ็งจะต่อยกันได้” จอมตะโกนท้าทาย

(รอยย่ำบนพื้นทราย : 19-10.)

จอมถูกหลอกไปทำงานโรงงานในกรุงเทพฯ เขาถูกทารุณเยียนตีบาดเจ็บสาหัส ได้รับความทุกข์ทรมานร่วมกับเด็ก ๆ ที่เคยทะเลาะวิวาทกัน ทำให้เขารู้สึกสำนึกตัวแล้วกลับตัวเป็นคนดี

ดังข้อความว่า

“จอมเอ็งอยู่ไหน ข้ามาช่วย” โทนส่งเสียงเรียกจอมหลายครั้ง จอมพยายามแปลงเสียงผ่านริมฝีปากแห้งเกรอะกรังด้วยคราบเลือดอย่างลำบาก ใบหน้าของเขาปู่ควมตาปิดสนิทกลางหน้าผากมีรอยแผลแตกยาวจรดคิ้วข้างขวา จอมพยายามผงกหัวเปิดเปลือกตามองหาพอดิ โทนเหลือบเห็นพอดิ

“เออ...เมื่อกลางวันข้าขอใจเอ็งด้วยที่ช่วยผอนเบา ถ้าไม่มันเล่นงานข้าอานแน่” โทนกล่าวขอใจจอม

“มันคดคันจิตใจจริง ๆ จนกูทนไม่ไหวแม้จะเจ็บตัว ขอแบ่งเบาเอ็งบ้าง นี่หากเจ้ไม่ลงมามอบมันว่าไทรทางไกลกูคงจะโค่นอาน” ตอนท้ายจอมพูดให้กลายเป็นเสียงตลก ทั้งสองยิ้มพลางประสานตากัน ความขุ่นเคืองที่เคยมีต่อกันต่างอันตรธานไปสิ้น

(รอยย่ำบนพื้นทราย : 126, 109)

ผู้เขียนสร้างให้จอมเป็นตัวละครแบบสมจริงที่เป็นวัยรุ่น และเป็นลูกคนกลางที่เอาแต่ใจตนเอง

เจ้าอารมณ์ แต่เมื่อทำผิดแล้วก็พยายามแก้ไขปรับปรุงตัวใหม่ ใช้ความผิดพลาดเป็นบทเรียนกลับตัวเป็นคนดีได้

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก

บุญเชิด เป็นตัวละครประกอบ ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครที่มีลักษณะซับซ้อน บุญเชิด อายุเกือบ 18 ปี พ่อตาย อยู่กับแม่ที่มีอาชีพขายกล้วยทอด เขาไม่ได้เรียนต่อเพราะต้องขี่สามล้อหาเงินเลี้ยงแม่ บุญเชิดเป็นคนขยันมีความกตัญญูทวดเวทียี่สามล้อได้เงิน เท่าไรก็ให้แม่หมด

ตั้งข้อความว่า

ไอ้เชิดเป็นหนุ่มสามล้อ อยู่กับแม่ชื่อป้าชื่น ป้าชื่นแกขายกล้วยแขกอยู่ริมถนนหน้าตลาดสดเทศบาล เนื่องจากแม่มีฐานะไม่ดีไอ้เชิดเลยไม่ได้เรียนต่อมัธยมยึดอาชีพเป็นสารภีปั่นสามล้อเลี้ยงแม่ ไอ้เชิดเป็นเด็กหนุ่มนิสัยดี แม้เขาจะทำมาหากินด้วยอาชีพค้าขายไม่ทำให้จิตใจเขาต่ำไปด้วยเลย เขายึดทำมาหากินเงินทุกบาททุกสตางค์ปั่นสามล้อได้เขาจะมอบให้แม่ทั้งหมด

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 33-34)

ครั้งหนึ่งเขาได้ช่วยเหลือหญิงสาวคนหนึ่งให้รอดพ้นจากโจรวิ่งราว และต่อมาเขาก็ได้รักและแต่งงานกับหญิงสาวคนนั้น

ตั้งข้อความว่า

“ช่วยด้วย ๆ ... ไอ้คนนั้นมันกระชากสร้อยฉัน...” นัยเชิดตกตะลึงกับเสียงร้องขอความช่วยเหลือ คนร้ายวิ่งตรงมาทางเขา เจ้าวัยรุ่นคนหนึ่งคิดเครื่องมอเตอร์ไซค์คอยท่าอยู่สมองอันเฉียบไวของนัยเชิดสั่งงานทันที สุดท้ายเจ้าคนนั้นจะคาดคิด นัยเชิดใช้ความเร็วตอนที่มีมันตกตะลึงกระโดดถีบมอเตอร์ไซค์จนเสียหลักล้มลง รถทั้งคันทับร่างเจ้าคนนั้นมันดิ้นอยู่ขลุกขลัก

เจ้าวัยร้ายที่ลงมือกระชากสร้อยเห็นเหตุการณ์เปลี่ยนไปเช่นนั้น มันจึงเลี้ยวขวาช้ามถนน นัยเชิดพุ่งตัวตามมันไปทันกระโดดล็อกคอเจ้าคนด้วยลำแขนอันแข็งแรงของเขา เป็นเวลาเดียวกับตำรวจสองนายวิ่งเข้ามาจับมือไว้หลังสวมกุญแจมือคังฉับ

“อรกำลังจะเก็บข้าวของ มารื้อตัวตอนที่สร้อยถูกกระชาก เลยกดใจร้องขึ้น พอดีพี่ช่วยไว้ทัน”

“พี่ชื่อบุญเชิด เรียกสั้น ๆ ว่าเชิดก็ได้” นัยเชิดประสานตามีแววตื่นเตันอยู่ครู่หนึ่งจึงถามขึ้นอีกว่า “อรมาขายผักทุกวันหรือ” และแล้วนัยเชิดก็เป็นเจ้าประจำรับส่งบังอรทุกวันจนทั้งสองรู้ความรู้สึกภายในใจของกันและกัน

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 55, 56, 57)

ผู้เขียนสร้างให้บุญเชิดเป็นเด็กหนุ่มที่แสนดี ขี่สามล้อเพื่อหาเงินเลี้ยงแม่ แต่กระนั้นครอบครัวของเขาก็มีความสุขกันตามอัตภาพ เหมือนผู้เขียนต้องการจะบอกว่าความสุขไม่ได้ ขึ้นอยู่กับความร่ำรวยเป็นเศรษฐี แต่ขึ้นอยู่กับการพอใจสิ่งที่ตนเป็นอยู่ และการยอมรับสภาพความเป็นจริง บุญเชิดจึงเป็นตัวละครแบบสมจริง

เรื่องจ๊ะเอ๋รัก

อรอุมา เป็นตัวละครสำคัญ เธอเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัย ครอบครัวมีฐานะดี เธอเป็นคนสนุกสนานร่าเริง ไม่คิดอะไรมากมาย เธอและเพื่อน ๆ ได้ล้อเลียนชายหนุ่มคนหนึ่งอย่างสนุกสนาน

ดังข้อความว่า

“ปริ๊ด...ปริ๊ด...ปริ๊ดป๊ปริ๊ด ๆ ๆ” เสียงทำปากเป็นนกหวีด จังหวะเดินแถวดังมาจาก
ขุมใต้ร่มกระถินณรงค์ข้างตึกคณะมนุษยฯ ตอนแรกเป็นเสียงเดี่ยวแต่พอคิดจะเงยหน้ามองไปยังต้น
เสียง ที่นี้เสียงนกหวีดจากฝีปากบาง ๆ ของพวกหล่อนสี่ห้าคนดังประสานกันแข่งแซ่

“เอ้า...เร่งเข้าพวกเรา ก้าวขาไม่ถูกแล้ว” เสียงเจ้าหล่อนผู้เป็นหัวโจกตะโกนบอก
เพื่อนพอสันเสียงลูกคู่ของเจ้าหล่อนก็เร่งเสียงและกระชั้นถี่เข้า

(จ๊ะเอ๋รัก : 3-4)

แต่เมื่อถูกเขาล้อเลียนเอาบ้าง เธอก็โกรธจนเฉียวขว้างปาสิ่งของ

“ไอ้...ลูกสาวพ่อขุนบุญแล้วที่มาเจอ เจอะเธอที่ราม นื่องามเพียบพร้อมทั้งกาย...”

“บ้า...บ้า ๆ คนผีทะเล” อรุมาตะโกนเข้าใส่ “คนบ้า...นี่แน่ะ” กระป๋องเบียร์ปลิว
ข้ามไปหน้าต่าข้างหลังนั้น

“คนทะเล”

“ทะเลรักนะจ๊ะ รักน้องอรคนเดียว” อรุมาปิดหน้าต่าดังปัง ทั้งตัวลงบนที่นอน
เกลือกกลิ้งตัวไปมารู้สึกร้อนหนาวขึ้นมาสลับกับความรู้สึกวามหวามในใจ

“ไอ้เนเรรักน้องอร...ไอ้เนเรรักน้องอร” เสียงดังมาอีกสองครั้งก็เงียบไปพร้อมกับ
อรอุมาก็หลับอย่างผืนดิน

(จ๊ะเอ๋รัก : 66,67)

เมื่อชายหนุ่มอาจหาญเข้ามาบอกรัก เธอเกิดความประหลาดใจและรู้สึกสนใจชายหนุ่มคนนั้นขึ้น
มาทันที

ดังข้อความว่า

“ไอ้เนเรเขาบ้ามูทะลุไปสารภาพรักกับเราหน้าคือ ๆ เลย เรียกว่าไปแบบไม่มีปีไม่
มีขลุ่ยแต่เราชอบนะแต่ เราชอบผู้ชายแบบนี้เป็นตัวของตัวเอง” อรุมาบอกเพื่อนสาว

(จ๊ะเอ๋รัก : 91)

อรอุมาเป็นตัวละครแบบสมจริง ที่ผู้เขียนสร้างให้เป็นหญิงสาววัยรุ่นที่มีอารมณ์แปรปรวน ทำ
อะไรมักขาดเหตุผล รักง่าย โกรธง่าย มีหลากหลายอารมณ์ จึงเป็นตัวอย่างของตัวละครที่เยาวชนควรนำไป
ปรับปรุงแก้ไขต่อไป

เรื่องหนุ่มมะคีสาวมะคิน

ปองพล เป็นตัวละครสำคัญ เป็นหนุ่มนักศึกษากำลังเรียนอยู่มหาวิทยาลัย เขาแอบ

พึงใจหญิงสาวรุ่นน้องที่เรียนสถาบันเดียวกัน จึงได้ใช้ความพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้ได้เธอมา ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าหญิงสาวคนนั้นมีคนรักอยู่แล้ว

ตั้งข้อความว่า

“เฮ้ยปอ...นายจะเอาแน่เระดนตรีไทย” อิศราส่งเสียงมาก่อน

“มือถึงไว้ย” นัยปอตอบ ทั้งสองหัวเราะขึ้นพร้อมกัน

“ข้าว่า...เอ็งมีแผนกับรุ่นน้องคนสวยที่ชื่อบีไข่ม้อยะ” อิศราพูดอย่างรู้เชิง

คนหยิ่งนัยปอชอบแข่งขันมันออกรสออกชาติพิลึก ถ้าทำอะไรจะมีคู่แข่ง...นัยปอ

ดีใจนักที่เป็นไปตามแผนที่วางไว้

(หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน : 20-21)

“เราไปหาอะไรทานกันก่อนนะ” นัยปอแกล้งก้มหน้าซิดเข้าไปบอกข้าง ๆ ไม่ได้คำนึงว่าใบหน้าของเจ้าหล่อนจะออกมาในรูปใด ขอเพียงให้หนุ่มนักเรียนนายร้อยเห็นคำดาเท่านั้นเป็นพอ

“จะไปไหนก็ไปซิ...คนบ้า” น้องบีร้องขึ้นเสียงค่อนข้างแรง

(หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน : 94)

“ใช้แผนแยกนะโน นายเอายายดา เราจะแยกยายบี” นัยปอบอก

(หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน : 72)

ผู้เขียนสร้างปองพลให้เป็นตัวละครแบบสมจริงเป็นตัวแทนของวัยรุ่นที่มีอารมณ์รุนแรงตัดสินใจรวดเร็ว บางครั้งขาดเหตุผล การที่เขาใช้เล่ห์กลจนได้หญิงสาวมาเป็นคนรักสำเร็จสมใจนั้นอาจทำให้คนอื่นเป็นทุกข์และคิดแค้น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วสังคมก็ย่อมไม่สงบสุขอย่างแน่นอน

1.2 กลุ่มตัวละครผู้ใหญ่ มี 10 ตัว ได้แก่ เพียงนภา จากเรื่องถนนสายเปี้ยว, กำนันเต็ด ทิดพุ่ม จากเรื่องตะวันทรงกลด, ผู้ใหญ่เนิน ถัน และนางหรั่ง จากเรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู, กำนันขุน จากเรื่องน้ำหาวเดียว, กำนันตำบลบ้านหนองกระโดน จากเรื่องพระจันทร์ทรงกลด, และผู้ใหญ่คร้ามจากเรื่องทุ่งลมพายุ ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

เรื่องถนนสายเปี้ยว

เพียงนภา เป็นตัวละครเอก เธอเป็นคนสวย มีฐานะดี เป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัย แต่งงานกับอาจารย์มหาวิทยาลัยเดียวกัน เพียงนภาเป็นคนมีความเชื่อมั่นในตนเอง และเด็ดขาด

ตั้งข้อความว่า

“ยายภาก็เหมือนคุณพ่อนั้นแหละ ขบวนการเอาแต่ใจและเด็ดขาด” คุณแม่พูดพลางมองตามลูกสาวคนเล็กที่เดินจากไป

(ถนนสายเปี้ยว : 26)

เธอภาควมใจสามีที่เก่ง โก้หรู มีเกียรติในสังคม

ดังข้อความว่า

“ภาตวันะโชติจิง แต่งงานก็ไม่มีลูกเต้ากวนใจ คุณกัณฑ์ของตัวช่างวิเศษจริง ๆ บุห์ไม่สับสนเหล้ากินพอเป็นพิธี เจ้าชู้ก็ไม่ใช่ทั้งที่หล่อปานพระเอกหนัง” เพียงนภายิ้มรับคำชมของเพื่อน ๆ ซึ่งตัวหล่อนเองไม่ค่อยจะได้พูดถึงกัณฑ์บ่อยนัก หล่อนเกรงคนอื่นจะหาว่าเธอสามิธรรมดำนั่นหล่อนภาคภูมิใจในตัวเขาอยู่แล้ว

(ถนนสายเปียง : 23)

แต่เมื่อเธอได้รู้ความจริงว่าสามิจิตใจไม่ปกติชอบเพศชายด้วยกัน เธอรู้สึกอับอาย และขอหย่าขาดทันที

ดังข้อความว่า

“เลวร้ายหัวใจพิการ สังคมไม่ยอมรับ วิปริตวิถิดาร” เพียงนภาเน้นวลีหลังด้วยเสียงหนักแน่น “พรุ่งนี้เราไปหย่ากัน อยู่ไปก็เป็นการทรมานกันไม่มีสิ้นสุด” หล่อนเน้นถ้อยคำชัดเจนจนกัณฑ์รู้สึกเหมือนโดนตีก้อนหินที่ท้ายทอยอย่างจัง

(ถนนสายเปียง : 76, 77)

ภายหลังเกิดเหตุร้ายแรงเธอถูกทำร้าย เด็กหนุ่มคนรักของสามิไปช่วยเหลือนจนเสียชีวิต เธอจึงคิดว่าเธอควรช่วยให้สามิเป็นคนปกติเหมือนคนทั่วไป ดังที่เธอรำพึงว่า

เธอเข้าใจดีว่า กัณฑ์นั้นมีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อครอบครัวสมบูรณ์ทุกอย่างที่ผูกผันสภาพอารมณ์ไปบ้างในบางครั้งนั้น เป็นเพียงรสนิยมหนึ่งแผ่เร้นอยู่เท่านั้นเองหาได้จริงจังกับสิ่งเหล่านั้นไม่

(ถนนสายเปียง : 101)

เพียงนภาเป็นตัวละครแบบสมจริง ที่ผู้เขียนสร้างขึ้นเพื่อแสดงธรรมชาติของปฏิกิริยาคนหนึ่งซึ่งถึงแม้ว่าจะมีความรู้และฐานะที่ดีเพียงไร แต่ในบางครั้งก็ตัดสินใจผิดพลาดได้เพราะอารมณ์ชั่ววูบแต่เมื่อคิดได้ก็สำนึกตนและทำในสิ่งที่ควรทำ

เรื่องตะวันทรงกลด

กำนันเต็ด เป็นตัวละครแบบสมจริง ที่ผู้เขียนสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของชนชั้นปกครองที่ไม่ดี ใช้อิทธิพลคดโกงเอารัดเอาเปรียบลูกบ้าน เพื่อประโยชน์ส่วนตน

ดังข้อความว่า

การพัฒนาให้หมู่บ้านมีความสุข หมายถึงการยกระดับจิตใจของชาวบ้านให้สูงขึ้น รู้จักทำ รู้จักคิด ซึ่งผิดจากความประสงค์ของเจ้าพ่อบ้านทุ่ง ที่ต้องการเพียงมอมเมาจิตใจชาวบ้านให้ลุ่มหลงอยู่กับอบายมุขอันเป็นเครื่องวัดความฉิบหายของคนในตำบล แต่ความรุ่งโรจน์

ร่ำรวยกอบโกยตกเป็นของเขาและบริวารอีกไม่กี่คน

(ตะวันทรงกลด : 79)

กำนันมีนิสัยเจ้าชู้มาก จึงมีเมียอยู่แทบทุกหมู่บ้าน บรรดาเมียก็ช่วยกันทำธุรกิจส่งผลประโยชน์ที่ได้จากบ่อนการพนัน หวยเถื่อนให้แก่กำนันอย่างเต็มที่

ตั้งข้อความว่า

กำนันเค็ดมีเมียหลายคน คือมีอยู่แทบทุกหมู่บ้านในตำบลนั้น อาศัยความเป็นคนมีเงิน มีอิทธิพล เมียเล็กเมียน้อยของกำนันมักจะเป็นสาวสวยที่สุดในหมู่บ้าน

“ถ้าท่านกำนันสนใจรีบตกลงเลย เพราะเป็นเมียกำนันสบายไปมากกว่าแปดอย่างนางวิไลเมียคนหนึ่งพูด

(ตะวันทรงกลด : 6,10)

การพนันที่นางวิไลรับช่วงมาจากกำนัน คือหวยเถื่อน ถึงแม้กำนันจะไม่ค่อยไปหา นางก็เป็นฝ่ายไปหาเขาที่บ้านโนนตุนเดือนละสองครั้ง เพื่อเอาเงินที่ขายได้ไปเซบก่อนหวยออก นับว่านางทำประโยชน์ให้กำนันอย่างสม่ำเสมอ

เรื่องบ่อนการพนันแต่ละแห่ง หวยเถื่อน ไม่ต้องเป็นกังวล เมียพ่อแต่ละคนเขาทำหน้าที่ของเขาดีอยู่แล้ว พ่อรับรองไม่มีใครกล้าเล่นไม่ซื้อกับพ่อหรือ

(ตะวันทรงกลด : 18, 35)

กำนันเป็นผู้ทำผิดกฎหมายเสียเอง โดยให้สมุนขโมยควายชาวบ้านส่งขายให้นายทุนในกรุงเทพฯ ภายหลังเกิดหักหลังกันกำนันจึงถูกตำรวจจับ

ตั้งข้อความว่า

...ตอนนี้พ่อบอกสายของเราไว้เรียบร้อยแล้ว เพียงแต่ไกรส่งคนของเราออกไปคอยรับเอาจากหมู่บ้าน บอกไธ่แทนมันเอารถมารับให้ทันจังหวะ เมื่อไล่ขึ้นรถแล้วทุกอย่างมันก็มีดมน ทางโน้นคนของเสียถ้าเขาจะคอยรับช่วงอยู่แล้ว

(ตะวันทรงกลด : 35)

“หมู่บ้านนี้รู้สีกำนันจะส่งควายไปให้น้อยกว่าปกติ” เสียถ้าเริ่มเรื่องทันที

“ควายจากหมู่บ้านอื่น ๆ มันร่อยหรอลงทุกวันนะเสีย คนของผมเก็บกวาดส่งไปให้เสียอยู่ทุกวันยังไม่พออีกหรือ” กำนันเค็ดได้ตอบ

(ตะวันทรงกลด : 25)

“ดูเสียจะเล่นลั่นเกินไปแล้ว ส่งทั้งสองอย่างมาให้ผม” พ่อสิ้นเสียงกำนันเค็ดเสียงปืนจากฝั่งห้วยด้านโนนดังขึ้นร่ำปานข้าวตอกแตก กำนันเค็ดกับพรรคพวกรีบหาที่หลบซ่อนกันจ้าละหวั่น

“มันหักหลังเรานี่ พ่อ” ไกรตะโกนบอก

ก้านั้นเด็ดดอกมะลิลงเขาขอบฟ้าเข้าหากันเป็นสันนูน ขณะเล็งปืนใส่เป้าข้างหน้าเสียง
เจ้าหน้าที่พูดผ่านโทรโข่งให้ทั้งสองหยุดยิงกันเดี๋ยวนี้นี้ ตำรวจจากทั้งสองอำเภอล้อมไว้หมดแล้ว
(ตะวันทรงกลด : 79)

ผู้เขียนสร้างให้ก้านั้นเด็ดมะลิลักษณะนิสัยซับซ้อน เป็นตัวละครฝ่ายร้ายที่เป็นผู้นำชุมชนที่ไม่ดี
ทิดพุ่ม เป็นตัวละครประกอบ ที่ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบสมจริง ทิดพุ่มเป็น
ชาวบ้านมีเมียและลูกสองคน ฐานะยากจน เขาเคยประพฤติตัวไม่ดี ติดการพนัน นำบ้านและที่ดินไปจำนอง
กับก้านั้นแล้วไม่มีเงินไปไถ่ จึงถูกก้านั้นบังคับให้เป็นสายขโมยควายชาวบ้านเพื่อยกหนี้สินทั้งหมดให้
ตั้งข้อความว่า

ทิดพุ่มรู้สึกโกรธเกลียดการกระทำที่ผ่านมาของตัวเอง เขาพาครอบครัวอับปาง
ลงครั้งนี้ เพราะการกระทำของเขาเองแท้ ๆ เขาปล่อยตัวเองลุ่มหลงอยู่กับการพนันจนไร้เงา
หลุดลอยและที่บ้านอันเป็นมรดกตกทอดที่พ่อแม่ให้ไว้ก่อนตาย...กำลังจะหลุดมืออีก
...ต้องเป็นคืนวันพรุ่งนี้ อีกสองครั้งฟังให้ดี ฉันจะกำหนดวันให้เลยคนของฉันจะ
คอยรับช่วงจากทิดพุ่มทันทีที่ออกมานอกทุ่ง เพียงแต่เอาออกให้พ้นหมู่บ้านเท่านั้น"
ทิดพุ่มนั่งนิ่งอึ้งกับงานอันหนักอึ้งนี้ เขาจะเสี่ยงได้อย่างไรในเมื่อคำประกาศิตของ
ผู้มีอำนาจ เน้นคำพูดประโยคนี้อย่างชัดถ้อยชัดคำ
“ถ้าพุ่มทำไม่ได้ หรือเอาความลับระหว่างเราไปพูดให้ผู้ใหญ่หาญ หรือครูโชนรู้พุ่ม
และครอบครัวจะไม่มีโอกาสเหยียบแผ่นดินหนองเขียวอีก จำไว้” ก้านั้นเด็ดน้ำเสียงเข้ม
มันเป็นความหนักใจจนทำให้ทิดพุ่มกินไม่ได้นอนไม่หลับ วันนั้นทั้งวันเขาไม่มี
กระจิตกระใจจะทำงานเหมือนคนอื่น ๆ

(ตะวันทรงกลด : 43, 63)

ทิดพุ่มทำงานให้ก้านั้นจนสำเร็จ แต่ตัวเองเกิดความละอายใจ ถึงกับกินยาตาย พอตีมีคนมา
ช่วยเหลือทัน ทิดพุ่มจึงได้เปิดเผยความชั่วร้ายของก้านั้นให้ทุกคนได้รู้
ตั้งข้อความว่า

ภาพที่เห็นในขณะนั้น ทิดพุ่มนอนดินทรนทราย น้ำลายพุ่มปาก นัยน์ตาดำมี
กระดากแผ่นหนึ่งในมือที่กำลังเกร็ง
โชน...ผู้ใหญ่บ้านรู้ความเป็นไปทั้งหมดจากจดหมายในมือทิดพุ่ม เขาเขียนไว้ก่อน
จะกินยา เพื่อเปิดเผยความชั่วร้ายของก้านั้นประจำตำบล และความจำเป็นที่เขาต้องทำเช่นนั้น
แต่ทิดพุ่มก็ไม่ตายสมกับที่ตั้งใจไว้ การนำส่งโรงพยาบาลอย่างรวดเร็วทำให้หมอ
ล้างท้องช่วยเหลือไว้ทัน

(ตะวันทรงกลด : 70)

ผู้เขียนต้องการสร้างให้ ทิดพุ่มเป็นตัวอย่างของคนที่เคยคิดและทำชั่วมาก่อน ต่อมาภายหลัง
รู้สึกตัวได้พยายามแก้ไขก็ยอมได้รับการให้อภัย

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู

ผู้ใหญ่เนิน เป็นตัวละครที่มีหลายลักษณะ ผู้ใหญ่เนินมีฐานะดี มีนิสัยตระหนี่ถี่เหนียว
ลักลอบหาของป่าและทำไม้เถื่อนโดยร่วมมือกับกำนันเคยมีเรื่องขัดผลประโยชน์กับลูกบ้านหลายครั้ง
ดังข้อความว่า

...ผู้ใหญ่เนินเคยมีเรื่องขัดผลประโยชน์กับลุงโมก เรื่องการขายของป่าตัดราคา
กันเอง ทั้งสองต่างเป็นนักปิ่นลำผึ่งรวง ลำลูกนกแก้ว นกขุนทองด้วยกันทั้งคู่ ลุงโมกนักปิ่นรุ่นพ่อ
ก็ถือว่าอาชีพนี้ตนเคยทำมาหากินมาก่อน ผู้ใหญ่เนินนักปิ่นรุ่นลูกหลานผู้ที่คิดเสมอว่า ฝีมือระดับ
การปิ่นป้ายต้นไม้สูงของตน รวมทั้งการมีอำนาจระดับหมู่บ้าน ไม่ควรจะมีใครมาทาบรัศมีได้
ลุงโมก เคยถูกผู้ใหญ่เนินหาเรื่องจะฟ้องร้องตี แต่กำนันจรัสผู้ได้รับผลประโยชน์จากทั้งสองฝ่ายพูด
อมชอม ให้ทั้งสองยุติกันอย่าให้ไต่ถึงหมู่บ้านเมืองเลย จะลำบากด้วยกันทั้งสองฝ่าย
(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 198)

เมื่อลูกชายของผู้ใหญ่เนินทำโครงการอนุรักษ์ป่า และสัตว์ป่าร่วมกับโรงเรียน ผู้ใหญ่เนินจึง
สำนึกได้ เลิกการทำผิดกฎหมายเหล่านั้น
ดังข้อความว่า

เขานี้ผู้ใหญ่เนินลงทุนมาส่งลูกชายถึงโรงเรียน
“ระยะนี้ผมไม่ได้มาเยี่ยมโรงเรียนเลยมีอะไรแปลกหูแปลกตามากมาย” ผู้ใหญ่เนิน
พูดเหมือนรำพึงกับตัวเองหลังจากพูดตัวลงนั่ง พลังมองไปทางสระน้ำที่อยู่แถวอาคาร นักเรียน
บางคนกำลังให้อาหารปลาตามหน้าที่เวรประจำวัน
“เมื่อคืนผมดูสำเพลินนกกระเรียนคืนถิ่นของครูแล้ว ครูฝึกซ้อมเด็ก ๆ ได้ดีเหลือ
เกินตั้งแต่ครูให้ลูกชายผมซ้อมดนตรีมานี้ เขาเปลี่ยนแปลงไปเยอะทีเดียว แต่ก่อนทำอะไรไม่
เป็นระเบียบ ทำตรงไหนทั้งตรงนั้น หนังสือก็ไม่เคยอ่าน เดียวนี้แกเปลี่ยนแปลงในทางดีรู้จัก
ปลูกต้นไม้ รดต้นไม้ หนังสือก็ไม่เคยจับยิงนก แต่ก่อนนกตัวเล็ก ๆ เท้าหัวแม่มือก็ยิงถูก ผมจึง
คิดว่าที่ครูให้เด็กได้เล่นดนตรี ได้ฟ้อนได้รำนี่อาจจะทำให้คนเราเปลี่ยนแปลงนิสัยใจคอได้”
(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 207,208)

“...เพียงครั้งแรกที่เด็กแสดงบนเวที เสียงสะท้อนออกมาก็ดี นี่ผู้ใหญ่เนินกับบริจาค
ร่วมกิจการนี้พันบาท ยังขาดเหลืออะไรก็เบิกไปซื้อมาทำ” ครูใหญ่บอก
(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 209)

ผู้ใหญ่เนินเป็นตัวละครแบบสมจริง ในตอนแรกมีพฤติกรรมไม่ดีทำผิดกฎหมาย แต่ต่อมาเพราะ
ความรักลูก จึงเกิดความละอายใจที่ทำความชั่วขวางงานของลูก จึงกลับตัวเป็นคนดีหันมาสนับสนุนโครงการ
นกกระเรียนคืนถิ่น

ถัน เป็นตัวละครประกอบ ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครที่มีลักษณะนิสัยหลายอย่าง ถันมีอายุเกือบ 30 ปี มีลูกชายหญิงสามคน อาชีพหาของป่าและทำไม้เถื่อน ปกติถันจะอยู่บนภูเขา นาน ๆ จะได้กลับบ้านสักครั้ง ถันทำงานผิดกฎหมาย เป็นลูกน้องกำนันผู้มีอิทธิพล

ดังข้อความว่า

“...ฉันจะให้ถันเป็นหัวหน้าดูแลคนงานเลื่อยไม้ ถันจะได้มีเวลาหาเนื้อป่าส่งฉัน เท่ากับมีรายได้สองทาง เงินเดือนหัวหน้าคนงานกับรายได้หาของป่าส่งสวนอาหารของฉัน อันหลังนี้หากถันหาได้สม่ำเสมอ รายได้จะเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว คือส่งมากได้มาก ส่งน้อยได้น้อยถันเข้าใจมั๊ย” กำนันจรัสจบลงด้วยคำถาม

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 24)

ถันได้รับคำสั่งจากกำนันให้ฆ่าครู เมื่อเขารู้ว่าครูตั้งใจช่วยเหลือครอบครัวของเขาอย่างแท้จริง เขาจึงละอายใจและไม่สามารถทำร้ายครูได้ เขาสารภาพผิดและร่วมมือกับครูเพื่อเอาคนทำผิดมาลงโทษ

ดังข้อความว่า

...ภาพลูกชายคนโตทอดถอนบนม้ายาวศิริระหุณดักครู บนร่างของลูกมีเสื้อกันหนาวของครูคลุมป้องกันลมหนาว ขณะที่ครูมีเพียงเสื้อยืดคอกกลม ฟุ่ฟิงพนักม้ายาว อยู่หน้าห้องผู้ป่วยเข้ามิดวันที่เขารีบชุดไปเยี่ยมเมียที่โรงพยาบาล ช่างเป็นภาพที่ติดหูติดตาเขาอยู่ตลอดเวลา เขาผู้เป็นพ่อแท้ ๆ ยังไม่มีโอกาสใกล้ชิดให้ความอบอุ่นแก่ลูกได้เพียงนั้น

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 239)

ครูครับผมถูกว่าจ้างให้มายิงครู ความดีมีเมตตาที่ครูมีต่อลูกเมียของผม ผมจึงทำไม่ลง ผมกราบขอขมาเพราะคิดล่วงเกินครู ผมเสียใจที่ชีวิตของผมต้องเกลือกกลิ้งหากินอยู่กับคนไม่ดีตลอดมา ขอให้ครูโปรดยกโทษให้ผมด้วย ผมสัญญากับครูว่าแม้ชีวิตจะตายก็ไม่เสียใจที่ได้สารภาพผิดกับครู ผมจะเลิกอาชีพที่ร่วมกับคนผิดนับแต่บัดนี้เป็นต้นไป ครูระวังเนื้อระวังตัวด้วย นะครับกำนันจรัสต้องการชีวิตครูและหัวหน้าภูกพถ้าผมเป็นอะไรไปผมฝากพงศ์ลูกชายด้วยนะครับ

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 241-242)

จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนสร้างถันขึ้นมาให้เป็นตัวละครแบบสมจริงเพื่อถ่ายทอดลักษณะนิสัยของคนประกอบด้วยกิเลส มีความโลภไม่สิ้นสุด แม้เมื่อได้ประจักษ์ถึงคุณความดีของอีกฝ่ายหนึ่ง ถันจึงกลับตัวเป็นคนดี เป็นผู้ร้ายสำนึกบาป ตรงกับพุทธภาษิตว่า ธรรมะย่อมชนะอธรรม

นางหวัง เป็นตัวละครประกอบผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบสมจริง นางหวังถูกสามีทิ้งไป ปล่อยให้นางอยู่กับแม่ที่แก่แล้วและลูกชายหญิงอีกสองคน นางมีฐานะยากจน มีอาชีพหาหน่อไม้และของป่ามาขาย

ดังข้อความว่า

“ไม่ให้เก็บขายฉันจะมีข้าวที่ไหนหุงให้ลูกกิน พ่อก็ไม่มหาเลี้ยง” นางหวังเสียงเครือ นางสะอื้นน้ำตาไหล เขมีน้องอีกคนเป็นหญิงกำลังเรียนอยู่ชั้น ป.2 ฐานะของแม่เขายากจนอาศัย

เก็บของป่าเลี้ยงชีพไปวัน ๆ ตอนน้องสาวของเธออายุได้ขวบกว่า ๆ พ่อก็ผละหนีจากแม่ไปรับจ้าง แล้วหายสาบสูญไป ไม่ได้ข่าวคราวอีกเลย นางหวังนอกจากจะรับผิดชอบลูกสองคนนางยังมีแม่แก่ ๆ อายุเจ็ดสิบกว่าอีกคนที่ต้องรับผิดชอบ..."

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 162)

นางหวังต้องรับภาระหาเลี้ยงครอบครัวอยู่คนเดียว ในแต่ละวันต้องไปหาหน่อไม้และของป่ามาขาย กว่าจะได้เงินมาก็เหน็ดเหนื่อยยากแค้น นางโกรธมากที่ลูกชายจะไปโรงเรียนไม่ยอมช่วยทำงาน นางจึงตีลูกชายไปจนกระทั่งถึงแถวนักเรียนที่ยืนเข้าแถวกันอยู่

ดังข้อความว่า

"มึงจะไปกับแม่ไม่ไปไ้เฮ" นางยื่นคำขาด ไม้ในมือฟาดลงบนร่างเขา 2-3 ที นักเรียนที่ยืนแถวมองดูอยู่เงียบกริบ

"เรื่องอะไรกันน้ำหวัง ค่อยพูดค่อยจากันก็ได้สินะ" ครูใหญ่เดินเข้าไปทัก ไม่รู้ว่าที่เจอสุดแขนชะงักค้าง นางหวังหันมาจ้องหน้าครูใหญ่ ครูหนึ่งก็ปล่อยมือลงแต่น้ำเสียงยังขุ่นเคียว

"จะอะไรชะอีกละ ก็ไอ้ลูกชื่ก็เลยมันเอาแต่จะมาโรงเรียน ไม่มีวันเว้นวันหยุดชว่นไปหาหน่อไม้มันก็ไม่ไป" นางหวังกระแทกเสียง

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 161)

เมื่อนางฟังเหตุผลและคำชี้แจงของครู จึงรู้สึกตัวและอับอายในการกระทำของตนเอง

ดังข้อความว่า

"เด็กอยากมาโรงเรียน ไม่ใช่เด็กชื่ก็เลยจหรือหน้าหวัง อย่าตีแกเลย วันนี้ครูนัดมาปลูกต้นไม้ทุกคนก็ต้องมา ไม่เกินเที่ยงก็เสร็จ" ครูใหญ่พูดอย่างอารมณ์ดี

"ครูใหญ่ให้ฉันกลับบ้านซะเถอะ" นางหวังตัดสินใจบอก กิริยาอาการเมื่อครูอีกทั้งความมอซอของตัวนางเองทำให้วางหน้าไม่ติด

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 163)

นางหวังเป็นตัวละครที่ผู้เขียนสร้างขึ้น ให้เป็นตัวแทนของหญิงชาวบ้านที่ขี้โมโห เจ้าอารมณ์ทั้งนี้เพราะความลำบากยากแค้นในการหาเลี้ยงชีพ นางต้องเป็นหลักของครอบครัวอยู่คนเดียว ซึ่งในสภาพชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทุกคนย่อมเกิดความเครียดเช่นนี้ได้

เรื่องน้ำท่วมเดียว

กำนันขุน เป็นตัวละครประกอบ เป็นผู้มีฐานะดี แต่มีจิตใจคับแคบ ตระหนี่ถี่เหนียว ชอบเอาเปรียบชาวบ้าน ให้ชาวบ้านช่วยขุดสระ แต่ไม่ยอมให้ใช้น้ำด้วย

ดังข้อความว่า

สระน้ำบ้านกำนันขุนน้ำเต็มเปี่ยมตลอดปี สระเหล่านี้กำนันขุนเคยลงแขกชาวบ้านช่วยขุด ช่วยลอกเวลาน้ำแห้งจนสระแต่ละลูกน้ำจะไม่มีวันแห้งจากสระอีกแล้ว ช่วงหน้าฝนหากจะ

มีชาวบ้านแอบไปตักน้ำใช้บ้าง กำนันขุนพบจะถูกมองอย่างไม่ค่อยพอใจ ... กิตติศัพท์คำผู้คน
ของกำนันขุนไม่เลือกหน้า

(น้ำหอบเดียว : 54)

“ขโมยตักน้ำเระะ ปิดป้ายไว้ไม่มีตาอ่านรีใจ” เสียงใหญ่ห้าวดังมาจากฝั่งสระอีกด้าน
“ขโมยน้ำนี้ เดี๋ยวจับส่งตำรวจซะเลย” กำนันขู่ม้ากับ

(น้ำหอบเดียว : 55)

เมื่อผู้ใหญ่บ้านนำชาวบ้านกระทำผิดต่อคนจึงเกิดความละอายใจ
ดังข้อความว่า

พ่อไปขลุ่ยช่วยงานกำนันที่วัดทั้งวัน ส่วนชาวบ้านที่กำนันมองเห็นแค่เพียงส่วน
เกินไม่ได้รับเชิญเลยแต่ ก็พากันมาช่วยงานจนมืดฟ้ามืดดิน แต่ละคนกลับช่วยงานอย่างเต็มที่
เพราะพ่อเป็นแกนนำชาวบ้าน ช่วยจนคนที่กำนันจ้างไว้แทบไม่ได้ทำอะไร

ระหว่างงาน นายอำเภอได้กล่าวชมกำนันว่าบริหารลูกบ้านในตำบลได้ดีมาก...
กำนันรู้ตัวหากจะรับคำชมนี้เองก็ละอายใจ

กำนันกล่าวว่า “ในวาระอันเป็นมงคลขึ้นปีใหม่ของไทยนี้ ผมขอมอบของขวัญ
สำหรับพี่น้องชาวบ้านเราทุกคนโดยผมจะเปิดรั้วให้พี่น้องไปตักน้ำในสระบริเวณบ้านผมได้ทุกเวลา
ทุกเวลา

(น้ำหอบเดียว : 69, 77)

ผู้เขียนสร้างกำนันขุนให้เป็นตัวละครแบบสมจริง ซึ่งแสดงธรรมชาติของปุถุชนทั่วๆ ไปที่มักจะ
เห็นแก่ได้ ได้เปรียบผู้อื่นก็พอใจ แต่ต่อมาได้สำนึกเลิกประพฤติตนเอาเปรียบผู้อื่น เพราะชาวซึ่งที่เขาไม่ถือ
โทษโกรธและยังทำดีต่อคน

เรื่องพระจันทร์ทรงกลด

กำนันตำบลบ้านหนองกระโดน เป็นตัวละครประกอบ ที่มีฐานะดี ทำงานด้วยความ
ซื่อสัตย์ จึงเป็นที่รักนับถือของผู้คนในตำบลนั้น กำนันจัดงานบวชลูกหลานอย่างใหญ่โต มีข้าราชการใน
ท้องถิ่นพ่อค้าคนดี ตลอดจนชาวบ้านมาร่วมงานกันอย่างเต็มที่ ในงานมีการกินเลี้ยงและมีมหรสพสมโภช
ทั้งดนตรี ลำเพลิน ภาพยนตร์ อีกทั้งการแสดงของช้าง และใช้ช้างร่วมขบวนแห่นาคเกือбыสิบเชือก

ดังข้อความว่า

ก่อนเที่ยงวันนั้นทั้งสามนำช้างไปถึงบ้านเจ้าภาพ เจ้าภาพเป็นกำนันประจำตำบล
มีฐานะดีและเป็นคนดีทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ เป็นที่รักนับถือของบุคคลในตำบลนั้น กำนันบวช
ลูกชายและหลานชายอีกสองคน การจัดงานบวชของกำนันคราวนี้นับเป็นงานใหญ่ ที่ไม่เคยมีใคร
ในตำบลจัดงานได้ถึงเพียงนี้ แขนงที่ได้รับเชิญมาร่วมงาน นอกจากชาวบ้านธรรมดาแล้วยังมี
ข้าราชการในอำเภอ นายอำเภอ อีกทั้งพ่อค้าคนดีที่ได้รับเชิญมาร่วมงานครั้งนี้ด้วย ...การนำ
ช้างเข้าร่วมขบวนแห่นาคจะเป็นช่วงบ่ายสี่โมง จากนั้นก็จะเป็นการทำขวัญนาคไปจนเสร็จพิธีเอา
ตอนเย็น การกินเลี้ยงร่วมสังสรรค์จะเริ่มจากพิธีทำขวัญนาคเสร็จไปเรื่อย ๆ และเป็นช่วงแขก

ผู้มีเกียรติมาร่วมงานมากที่สุด โดยรอบสนาม หญ้าหน้าบ้านก้านจัตวางโตะเก้าอี้สำหรับนั่งกิน
เลี้ยง ซึ่งจัดเข้าชุดกันเรียบร้อยระหว่างงานเลี้ยงดำเนินไปมหรสพต่าง ๆ อันมีดนตรี ลำเพลิน
และภาพยนตร์ก็จะทยอยทำ การแสดงเมื่อได้เวลาอันสมควร

ช่างที่ถูกว่าจ้างมาร่วมขบวนแห่มาจากหลายหมู่บ้าน รวมช่างร่วมยี่สิบเชือก

(พระจันทร์ทรงกลด : 38)

ผู้เขียนสร้างตัวละครแบบสมจริง เพราะคนที่มีตำแหน่งเป็นกำนัน เป็นผู้นำสูงสุดในหมู่บ้าน
จะจัดกิจกรรมอะไรไม่ว่าจะเป็นงานส่วนตัวหรือส่วนรวม ก็ได้รับความร่วมมือจากลูกบ้านเสมอ แสดงถึงการ
ยอมรับของชาวชนบทซึ่งยกย่องนับถือกำนันที่เป็นชนชั้นปกครองที่ดี

เรื่องทุ่งลมหวด

ผู้ใหญ่คร้าม เป็นตัวละครแบบสมจริง ผู้ใหญ่คร้าม อายุเกือบ 40 ปี มีฐานะดี มี
ทรัพย์สินที่ดินมากมาย ซึ่งได้มาจากการที่ชาวบ้านนำมาจำนองแล้วตกเป็นของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่คร้ามมีนิสัย
ละโมภ คดโกง และเอาเปรียบชาวบ้าน

ตั้งข้อความว่า

“...เมื่อยายพริ้งตายบ้านและสวนจึงปล่อยเป็นที่รกร้าง ส่วนที่นาผู้ใหญ่คร้ามก็เข้า
ไปใช้กรรมสิทธิ์ในที่นาแปลงนั้นดังเช่นที่นาของตนเอง โดยไม่มีใครกล้าทักท้วงใด ๆ ทั้งสิ้น

“โชคดียิ่งได้นามาโดยไม่ต้องซื้อสักบาท” ผู้ใหญ่คร้ามพูดกับนางขึ้นผู้เป็นเมีย

(ทุ่งลมหวด : 3)

“ตอนที่ฉันกับพ่อเด็กมาทำสัญญาจำนองที่เพียงสามพันเท่านั้น ทำไมลุงผู้ใหญ่จึง
ว่าฉันมีหนี้อยู่ตั้งหมื่นห้า” นางคำย้อยละล้าละลักถาม

“ดอกร้อยละยี่สิบ ไม่เคยตัดดอกมาปีครึ่ง ต้นมันก็สูงขึ้นทุกเดือน ฉันคิดหมื่นห้านี้
คิดในฐานะอย่างกันเองนะ ถ้าจะเอาจริง ๆ ต้องสองหมื่นกว่า”

“ฉันขอความกรุณาสักครั้งเถอะลุงผู้ใหญ่ ถ้าหมดที่นาแล้วฉันจะมีอะไรทำกินเลี้ยง
ลูก ฉันไม่คิดจะคดโกงลุงผู้ใหญ่หรอก ฉันขอเวลาพอให้พ่อเด็กได้ทำงานหาเงินเกี่ยวข้าวเสร็จก็ยัง
พอได้ขายข้าวเพิ่ม เห็นแก่ลูกหลานสักครั้งเถอะ” นางคำย้อยวิงวอนพร้อมทั้งกราบลงตรงหน้า
อย่างขอความเห็นใจ

ผู้ใหญ่คร้ามก้มหน้าก้มตาเก็บเอกสารต่าง ๆ เข้ากระเป๋าไม่เหลียวแลแม้แต่น้อย
เขาคังใจอยากได้ที่นาแปลงนี้มานานแล้ว เพราะมันมีเขตแดนติดที่นาของเขาเมื่อรวมกับแปลงเดิม
กับที่นาที่เขายึดจากยายพริ้งอีกแปลงหนึ่งมันก็กลายเป็นนาทุ่งใหญ่ที่อยู่ติดกันจนแลสุดลูกหูลูกตา
ทั้งนี้ยังไม่นับรวมกับที่นาแปลงอื่น ๆ ที่ผู้ใหญ่คร้ามยึดไว้ที่อื่นอีกหลายแห่ง

(ทุ่งลมหวด : 45)

ผู้ใหญ่คร้ามมีลูกชายประพาศิตัวเป็นอันธพาล ใช้เวทมนต์สร้างความเดือดร้อนให้แก่หญิงสาว
ชาวบ้านทั่วไป

ตั้งข้อความว่า

ปากชาวบ้านต่างรำลือเข้าหูพงษ์ทุกเมื่อเชื่อว่าพจน์เลี้ยงผีพจน์มีน้ำมันโหงพราย
มนต์มหาเสน่ห์ ทำให้ผู้ไหลหลงทอดกายให้เซยชมแม้จะไม่เคยเอ่ยปากบอกรักสักคำ

“เอ็งเห็นตำตาแล้วว่า พี่พจน์มีอะไรน่ากลัวอย่างชาวบ้านเขาโจษขานกัน” พงษ์
พยักหน้าหงิกหงักในความมืด เขารู้สึกไม่สบายใจที่พี่ชายร่วมสายโลหิตจะใช้คาถาอาคมในทาง
ที่เสื่อมเสียเช่นนี้ ...ทำอย่างไรจะไม่ทำให้พี่ชายเกรี้ยวกราด เพราะธาตุแท้อุปนิสัยใจคอของพจน์
นั้นถอดแบบมาจากผู้ใหญ่คร่ำผู้เป็นพ่อไม่ผิดเพี้ยนเลย

(ทุ่งลมพล : 90, 99)

“เอ็งไม่ต้องมาอ่อนน้อมข้า รีบเดินหนีไปให้พ้นที่นาของข้าให้เร็วที่สุด ก่อนที่เอ็ง
จะเจ็บตัวเหมือนสองครั้งที่ผ่านมา และข้าไม่มีวันจะรับลูกในท้องเอ็งเป็นลูกข้าเด็ดขาด” พจน์ยืน
กวานเสียงหนักแน่น

“เอ็งมาให้หมอมอกเซยชมตามอาถรรพ์มนต์แดง ลูกในท้องเอ็งเป็นลูกพ่อหมอม”

“เลว...ระยำไอ้คนใจสัตว์ มีทำได้แม้กระทั่งคนเป็นเมียของเอ็ง” บุญคำชี้หน้า
ตะโกนใส่อย่างเกรี้ยวกราด หล่อนสับเท้าเข้าไปใช้มือตบใบหน้าพจน์สองครั้งดังสนั่น นับเป็นครั้งแรก
ที่หล่อนกล้าทำเช่นนี้กับเขา

(ทุ่งลมพล : 81)

ผู้เขียนสร้างผู้ใหญ่วรรณให้เป็นตัวละครที่เป็นผู้นำชุมชนที่ไม่ดี และแสดงให้เห็นว่า
การกระทำเช่นใดก็ย่อมจะได้ผลเช่นนั้น เมื่อกระทำชั่วผลกรรมก็สนองให้ลูกหลานบริวารใกล้ชิดเห็นผิดเป็น
ชอบ นำความทุกข์ยากเดือดร้อนใจมาให้ไม่สิ้นสุด

จากการวิเคราะห์การสร้างตัวละครในนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ สรุปได้ว่าผู้แต่งสร้างตัว
ละครแบบสมจริง ที่แสดงธรรมชาติของปุถุชนอย่างชัดเจน ทั้งในกลุ่มตัวละครเยาวชน และในกลุ่มตัวละครผู้
ใหญ่ ดังนี้ ตัวละครในกลุ่มเยาวชน มี 7 ตัว ส่วนใหญ่เป็นตัวละครในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มี
ฐานะยากจน เมื่อเรียนจบการศึกษามัธยมศึกษาบังคับแล้วก็ไม่ได้เรียนต่อ มีความประพฤติดี ขยันอดทนช่วยเหลือ
การทำงานในครอบครัว มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ ตลอดจนมีความกตัญญูกตเวที ส่วนตัวละครกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในเมือง
นั้นมีน้อย จะเป็นตัวละครที่มีฐานะดี ได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษา เรียนเก่ง แต่มีปัญหาเรื่องความรัก
และมีอารมณ์รุนแรง ขาดเหตุผล ทำให้ประพฤติสิ่งที่ไม่สมควรไปบ้าง ตัวละครแบบสมจริงในกลุ่มตัวละครผู้
ใหญ่ มี 9 ตัว เป็นตัวละครที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 5 ตัว ซึ่งตัวละคร
เกือบทั้งหมดจะเป็นตัวละครฝ่ายร้าย เป็นผู้นำชุมชนที่ไม่ดี มีฐานะร่ำรวยมาจากการคดโกงเอารัดเอาเปรียบ
ชาวบ้าน มีอิทธิพลทำความเดือดร้อนให้แก่สังคม ตัวละครที่เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ก็เป็นคนมีเกียรติ
มีฐานะดี มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงทำให้ตัดสินใจผิดพลาด และตัวละครที่เป็นชาวบ้านธรรมดาจะมีฐานะ
ยากจน ต้องต่อสู้ดิ้นรนหาเลี้ยงครอบครัว บางครั้งทำผิดกฎหมาย แต่ภายหลังก็สำนึกกลับตัวเป็นคนดีได้

จากทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมของ เดโซ ส่วนานนท์ (ม.ป.ป. : 155-156) กล่าวไว้ว่า “สังคมยอม
รับนับถือบุคคลที่อยู่ในอาชีพสูง ๆ ว่าเป็นคนเก่ง เป็นผู้นำชาติ หรือเป็นมันสมองของสังคม จึงทำให้เด็ก
ต้องการได้รับเกียรตินั้น ๆ ด้วย โดยไม่คำนึงถึงความสามารถและกำลังของตน ไม่ได้คำนึงถึงความสนใจที่
แท้จริง และไม่ได้คำนึงถึงความถนัดตามธรรมชาติของตนด้วย” โชติ ศรีสวรรณ ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดนี้

เขาจึงสร้างตัวละครแบบสมจริงหลายตัวที่มีอาชีพ มีเกียรติ อาทิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาจารย์หรือนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ที่ถือว่าเป็นผู้นำสังคม เป็นคนเก่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความประพฤติที่ไม่ดี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เป็นแบบอย่างแก่สังคมได้ ส่วนตัวละครชาวบ้านธรรมดา ถึงแม้จะมีฐานะยากจน แต่ก็พยายามใช้ความสามารถประกอบสัมมาอาชีพ ยึดมั่นในคุณธรรม จึงมีความสุขตามอัตภาพนั้น สมควรจะได้รับยกย่องนับถือจากสังคมมากกว่า แต่สุดท้ายผู้เขียนก็สะท้อนให้เห็นว่าไม่ว่าตัวละครจะเป็นใคร มีลักษณะนิสัยอย่างไรก็มีความสมจริงอย่างหนึ่งที่เหมือนกัน คือเมื่อทำผิดแล้วไม่สำนึกยอมได้รับการลงโทษเสมอ

2. การสร้างตัวละครแบบอุดมคติ คือการสร้างตัวละคร โดยการคาดหวัง ใช้อุดมการณ์ ความศรัทธา ค่านิยมในเรื่องความดี ความถูกต้อง และความยุติธรรมมาสร้าง ดังนั้น ตัวละครตามอุดมคติจะมีความดีงามเกินกว่าธรรมดาทั่วไป จนขาดความเป็นจริงไปบ้าง แต่ก็มีโอกาสเป็นจริงได้ในบางกรณี

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่าการสร้างตัวละครแบบอุดมคติ มีดังนี้

2.1 กลุ่มตัวละครเยาวชน มี 5 ตัว ได้แก่ ไหมน้อย จากเรื่องไหมน้อย, ลอย จากเรื่องความภูมิใจของลอย, โทน จากเรื่องรอยย่นบนพื้นทราย, อินตา จากเรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง, และเนตรนาค จากเรื่องเนตรน้อย ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

เรื่องไหมน้อย

ไหมน้อย เป็นเด็กหญิงอายุย่างเข้า 13 ปี เรียนจบชั้น ป.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อ รูปร่างหน้าตาดี ไหมน้อยเป็นคนมีความรับผิดชอบสูงเกินวัย เธอไม่เอาแต่เล่นสนุกสนานไปวัน ๆ เหมือนเด็ก ๆ ในวัยเดียวกัน เธอเป็นคนขยันมาก ช่วยผู้ปกครองทำงานบ้านทุกอย่าง เช่น เลี้ยงน้อง เลี้ยงหมู ไล่เลี้ยงไหม ขุดดินค้ายหญ้า ตักน้ำ และหุงข้าวทำกับข้าว

ดังข้อความว่า

เมื่อแม่ลงเรือนออกไปนาแล้ว ไหมน้อยขุนหมูเสร็จ ให้อาหารไก่แล้วก็พาน้องชายขึ้นไปบนเรือน เดินผ่านระเบียบและเข้าไปชะโรงกหน้าพลางเปิดกะละมังที่ครอบรังไหมออกดูไหมที่เลี้ยงไว้ ...ป๊อบบอกว่าหิวข้าว ไหมน้อยจึงชะโรงกหน้าออกไปมองเงาบ้าน เห็นเงาบ้านเคลื่อนไหว จึงรู้ว่าปายแล้ว เธอรีบเปลี่ยนทำงานจนลืมป้อนข้าวกลางวันน้อง

ไหมน้อยพาน้องไปในครัว ป้อนข้าวน้องและตัวเองก็กินไปพร้อม ๆ กัน อิ่มข้าวไม่นานป๊อบก็อ้าปากหาหวอด ๆ ไหมน้อยพาน้องเข้าอุณนมมือไกวอุ้กหล่อมอยู่ไม่นานป๊อบก็หลับ หญ้าในสวนเริ่มขึ้นยาวและรกรุงรัง ไหมน้อยถือเสียมเดินเข้าไปในสวนนั่งลงค้ายหญ้าอาศัยร่มเงาต้นหม่อนช่วยบดบังแดดยามบ่ายให้ไม่ร้อนจัดจนเกินไป ไหมน้อยเก็บ ต้นผักขมอ่อนที่ขึ้นสลบในคองหญ้า ออกกองรวมกันไว้ต่างหาก แล้วพักการค้ายหญ้าเพียงเท่านั้นเธอก็กลับขึ้นเรือนเข้าครัวคิดไฟต้มข้าวหมู

กว่าไหมน้อยจะได้ว่างงานทางนี้ตะวันก็คล้อยต่ำลงมากแล้ว จึงเตรียมตักน้ำใส่ตุ่ม หลังจากนั้นก็หุงหาอาหารซึ่งเป็นงานที่เธอต้องทำอยู่เช่นนี้เป็นประจำทุกวัน

(ไหมน้อย : 54, 56-57)

ไหมน้อยมีความอดสาหะอย่างยิ่ง เธอตั้งใจเลี้ยงไหมเพื่อส่งเข้าประกวด แต่เธอถูกกลั่นแกล้งจน

ตัวโหมตายหมด

ดังข้อความว่า

เข้านี้เป็นเข้าที่น่าตื่นเต้นสำหรับโหมน้อย เธอนับวันคอยมาด้วยใจจดใจจ่อเป็นเวลานานเกือบสองเดือน ตั้งแต่เริ่มประคบประหงมเลี้ยงตัวโหมจากตัวเล็ก ๆ จนกระทั่งถึงวันสุกปลั่ง

“แม่ ทำไมตัวโหมตายหมดอย่างนี้...” โหมน้อยตะโกนบอกแม่ เธอตกใจจนปากคอสั่น เพราะเป็นสิ่งที่คาดไม่ถึง

“นี่แหละมันทำให้ตัวมือนตาย กลืนยาฆ่าแมลงติดอยู่กับใบหม่อนอยู่เลยโหมน้อย ทำใจดี ๆ ไว้ลูก พ่อจะไปแจ้งผู้ใหญ่บ้านให้รู้ว่าเราถูกกลืนแมลง”

“เป็นการวางยาเบื่อฆ่าตัวมือนโดยวิธีฉีดยาใบหม่อนแท้ ๆ ” ผู้ใหญ่บ้านเอ่ยขึ้น หลังจากพิจารณาดู และดมกลิ่นจนแน่ใจ

(โหมน้อย : 116,119)

โหมน้อยอดทนไม่ได้ตอบโต้อะไร กระทั่งคนทำผิดได้รับผลกระทบที่ตนก่อไว้ เกิดผดผื่นคันทั้งตัว รักษาไม่หาย รู้สึกสำนึกผิดแล้วมาขอโทษ

ดังข้อความว่า

เพ็ญศิริกลับจากกรุงเทพฯ แล้ว อาการผดผื่นคันตามผิวหนังของเธอไม่มีที่ท่าจะทุเลาเลย ทั้ง ๆ ที่พี่ชายคนโตก็พาไปให้แพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางโรคผิวหนังตามโรงพยาบาลใหญ่ ๆ ตรวจรักษา

“โหมน้อย ฉันรู้สึกเสียใจเรื่องที่ฉันทำกับเธอ แม้จะเคยมาขอโทษเธอแล้ว แต่วันนี้ฉันก็อยากขอโทษเธออีก....” เพ็ญศิริพูดน้ำตาคลอ

“เธอไม่น่าจะคิดถึงมันอีก เรื่องมันแล้วไปแล้ว ต่อไปเราจะเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน” โหมน้อยพูดน้ำเสียงจริงจัง

(โหมน้อย : 151, 158)

ผู้เขียนสร้างให้โหมน้อยเป็นตัวละครแบบอุดมคติ เธอเป็นเด็กดีเพียบพร้อมทั้ง ร่างกายและจิตใจ เธอเป็นคนขยันหมั่นเพียรช่วยทำงานบ้านทุกอย่าง เธอมีความมุมานะพยายามทำงานให้สำเร็จแม้งานจะยากลำบากเกินกว่า เด็กผู้หญิงตัวเล็ก ๆ จะทำได้ เธอมีความอดทน อดกลั้นไม่ตอบโต้ ผู้ที่คิดร้ายต่อเธอ เธอมีความคิดความอ่าน เป็นผู้ใหญ่แม้จะมีวัยเพียง 13 ปี ทั้งนี้เพราะผู้เขียนต้องการสร้างให้เป็นตัวอย่างแก่เยาวชนในด้านการทำความดี ย่อมได้รับผลดีตอบแทนเสมอ ถึงแม้การทำดีนั้นจะไม่มีใครรู้เห็น แต่ความดีนั้นย่อมไม่สิ้นสูญ

เรื่องความภูมิใจของลอย

ลอย เป็นตัวละครสำคัญ ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบอุดมคติ ลอยเป็นลูกชานา อายุ 13 ปี เรียนจบชั้น ป.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อเพราะครอบครัวยากจน เขาช่วยพ่อแม่เลี้ยงเป็ด

ตั้งข้อความว่า

ลอยเด็กชายวัย 13 หลังจากเรียนจบ ป.6 จากโรงเรียนในหมู่บ้านแล้ว ก็ไม่ได้เรียนต่อโรงเรียนมัธยมเช่นเพื่อน ๆ ที่มีฐานะดี ภารกิจประจำวันที่ลอยพอจะช่วยแบ่งเบาพ่อแม่ได้ก็คือเลี้ยงเป็ด พ่อเลี้ยงเป็ดซึ่งกำลังไข่อายุ 200 ตัว ลอยต้อนเป็ดไปเลี้ยงที่หนองน้ำซึ่งห่างออกไปจากหมู่บ้านไกลโซ

(ความภูมิใจของลอย : 10)

ลอยมีความคิดรู้จักประคองตัวของ รู้จักหารายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ

ตั้งข้อความว่า

นอกจากลอยจะตื่นขึ้นช่วยพี่จำปีเก็บไข่ในเล้าแล้ว ลอยยังมีถุงกรอกรับใบใหญ่เก็บขนเป็ดด้วย... ขนเป็ดที่ร่วง ลอยจะไม่ทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ เขาจะเก็บสะสมไว้ทุกวัน จนมากพอฝากพี่จำปีไปขายเป็นรายได้ที่พ่อแม่ยกให้

ลอยเก็บเงินขายขนเป็ดไว้ในกระบอกไม้ไผ่ พ่อหัวเราะและชมว่า ลอยฉลาดที่รู้จักตัดแปลงของเหลือใช้ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์

ลอยใช้ปล้องไม้ไผ่ทั้งปล้องขุดผิวดินเรียบเกลี้ยงเจาะรูสำหรับหยอดเหรียญแล้ววางรูประบายสีลงไปให้สวยงาม

(ความภูมิใจของลอย : 17)

ลอยมีน้ำใจกล้าหาญ ครั้งหนึ่งเพื่อนของเขาถูกโจรจับไป เขาได้ไปช่วยเหลือเพื่อนให้กลับมาได้อย่างปลอดภัย

ตั้งข้อความว่า

ลอยปลื้มใจจากซูว์ริงมาอีกทิศทางหนึ่ง เขามั่นใจว่าพวกโจรจะต้องไล่ต้อนควายและจับอูมมาทางนี้ เพราะความเป็นห่วงอูมมากทำให้ลอยบอกให้ซูไปแจ้งผู้ใหญ่บ้านคนเดียว เด็กชายวิ่งลัดทุ่งเข้าป่าโคก ความเป็นห่วงเพื่อนทำให้ลอยวิ่งอย่างไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยความสงสัยของลอยในขณะนี้พุ่งตรงไปยังบ้านสองหลังมุงด้วยหญ้าคาซึ่งปลูกสร้างไว้อย่างหยาบๆในกลางป่า

...เขาตั้งใจจะจับไม่อยู่เมื่อเห็นร่างของอูมถูกผูกติดไว้กับต้นไม้ที่อยู่กลางลานกระท่อม ลอยคิดหนักทำอะไร เขาจึงจะเข้าไปช่วยแก้เชือกให้อูมหลุดออกมาได้ เด็กชายตัดสินใจเคลื่อนตัวผ่านมาทางด้านข้าง โดยอาศัยความรกร้างของป่าหญ้าคา ลอยเร็นกายแฝงตัวเข้าไป มีดเหน็บที่ติดตัวเขาอยู่ตลอดเวลาถูกดึงออกมาเตรียมพร้อม

อูมผละอย่างตกใจ แต่ลอยจู้ปากบอกให้เงียบเสียง มีดเหน็บเปลี่ยนคมทำงานได้อย่างรวดเร็วอูมเป็นอิสระ ทั้งสองพากันวิ่งออกจากที่นั่นให้รวดเร็วที่สุด

“ทั้งอาวุธทั้งหมด ตอนนี้เจ้าหน้าที่ได้ล้อมไว้หมดแล้ว” ลั่นเสียงเจ้าหน้าที่ตำรวจภายใต้การนำของผู้ใหญ่บ้านและซูว์ริงมารายล้อมพวกโจรไว้

(ความภูมิใจของลอย : 90, 91)

ผู้เขียนสร้างให้ลอยเป็นเด็กที่มีความดี ชยันต์แข็ง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ และเป็นคนมีใจกล้าหาญกล้าเสี่ยงอันตรายเพียงคนเดียวเข้าไปช่วยเพื่อนที่ถูกโจรจับและช่วย

ออกมาได้อย่างปลอดภัย แม้เขาจะเป็นเด็กอายุเพียง 13 ปี เขาก็ฉลาดเฉลียววางแผนได้ดี ลอยจึงเป็นตัวละครตามอุดมคติที่ผู้เขียนสร้างขึ้นเพื่อต้องการให้เยาวชนได้เห็นแบบอย่างในการกระทำดี มีความกล้าหาญ และเสียสละ

เรื่องรอยย่ำบนพื้นทราย

โทน เป็นตัวละครเอก ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบอุดมคติ เขาอยู่กับแม่และยายที่มีฐานะยากจน ต้องช่วยแม่เลี้ยงควายตั้งแต่เด็ก เมื่อเรียนจบชั้น ป.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อ เขาไปทำงานที่โรงงานในกรุงเทพฯ เพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว ถูกกดขี่ทารุณใช้งานอย่างหนัก และหลายครั้งที่เขาถูกทำร้ายบาดเจ็บสาหัสเพราะเข้าช่วยเพื่อนเด็ก ๆ ด้วยกันที่ถูกทุบตีอย่างโหดร้ายจากเจ้าของโรงงาน จนกระทั่งในที่สุดพวกเขาก็หนีออกมาจากโรงงานได้สำเร็จ

คงข้อความว่า

โรงงานที่โทนทำงานนั้นแต่ละวันจะตื่นขึ้นทำงานตั้งแต่ตีห้า จนกระทั่งสามทุ่มของทุกวันช่วงไหนงานเสียแรงอาจจะถึงห้าหกทุ่ม ทุกคนจะนั่งทำงานอยู่กับที่แทบจะไม่ได้ลุกไปไหน นอกจากเข้าห้องน้ำหรือพักกินข้าว ซึ่งกำหนดเวลาให้กินอย่างรีบเร่งไม่ถึงสิบนาที ข้าวแต่ละมื้อกินได้ไม่เกินหนึ่งจาน การทำงานแทบจะไม่มีเวลาได้พักผ่อน การกินอยู่ก็สกปรกทำให้หลาย ๆ คนมีร่างกายซูบผอม แววตาเชื่องซึมเหม่อลอย ตามผิวหนังก็เต็มไปด้วยกลากเกลื้อนเป็นต่างดวงงานที่เด็ก ๆ ทำไม่มีวันเสาร์อาทิตย์ ไม่มีวันหยุด แม้ร่างกายจะป่วยไข้แทบลุกนั่งไม่ไหวก็ต้องลุกขึ้นมาทำงานเข้ามิด

“พวกเราไม่มีโอกาสเห็นเดือนเห็นตะวันจะต้องนั่งทำงานอยู่เช่นนี้ตลอดเวลา” สมปองบอกลีซิงเข้ม นัยน์ตาอิดโรยของเขาจ้องอยู่ที่มือทากาวบนกรวยกระดาษ มือของสมปองเปื่อยเพราะถูกกาวกัด เขามองว่ามันปวดแสบปวดร้อนเวลาอาบน้ำล้างมือ

(รอยย่ำบนพื้นทราย : 85)

และวันนั้นเองสิ่งที่ทุกคนประจักษ์มันรุนแรงกว่าที่คิดเสียอีก เมื่อเจ้ผู้หญิงเดินลงมาจากชั้นบนสมปองและเพื่อน ๆ นั่งคุยกันทั้งที่มีมือทำงานไปด้วย

“ไอสมปองนี่เอ็งริเป็นหัวหน้าพาพวกนั้นคุยกันอะไร เอ็งคิดจะอุ้งานละสิ พวกมึงก็รู้ว่าไม่มีสิทธิ์คุยกันเวลาทำงาน” เจ้ไม่คำเปล่า สิบห้าเข้าไปคว้าไม้ขาโต๊ะที่วางอยู่ข้างฝา

“กูจะเอาเลือดหัวมึงออกไอสมปอง” หล่อนคำรามนัยน์ตาวาววับ “กูบอกแล้วว่าพวกมึงไม่มีสิทธิ์พูดอะไร หน้าที่พวกมึงคือทำงาน ไม่อุ้งาน” เจ้กระชากผมของสมปองอย่างแรง สมปองหน้าหงายพร้อมกับไม้ขาโต๊ะก็หวดลงเต็มแรงมันถูกปากครึ่งจมูกครึ่งของเขาพอดีเลือดสด ๆ ทะลักออกมาลบบปากจมูก โทนสุดจะนั่งดูอยู่ได้เขาทะยานเข้าถึงตัวสมปอง พยายามใช้ร่างตัวเองปกป้องสมปองไว้

“เจ้อย่ำดีเขาเลยครับ” โทนหงนหน้าส่งเสียงขอร้อง

“อ้อ...ไอเด็กโหมเอ็งอยากเจ็บตัวใช่ไหม” เจ้คำรามนัยน์ตาของหล่อนเป็นประกาย

“ได้เลย...หากเอ็งต้องการ นี่คือการต้อนรับของที่นี่” หล่อนเน้นเสียงยาวพร้อมกับไม้ขาโต๊ะในมือก็กระหน่ำลงบนร่างของโทนและสมปองสลับกัน

“เอ็งใช่ไหมชวนคนอื่นคุย” พุดเท่านั้นเสียงก็รีเข้าไปใส่ทั้งหมด ศอก เข่า ระดมใส่โทน

จนล้มทั้งยืน เขียวกระชากคอเสื้อโทนจนร่างลอยติดมือขึ้นมา

(รอยย่นบนพื้นทราย : 86-87)

...

“แล้วป่านนี้ไอ้หน้าดำมันไม่ปู้ยี่ปู้ยำลูกยับแล้วหรือ” เขียวเร่ เจ็บรถชนลานขึ้นรถแทบ ไม่ทันความรีบร้อนทำให้ทั้งสองเปิดประตูหน้าต่างไว้ โดยไม่ใส่ใจจะปิดล็อกกุญแจเหมือนทุกครั้ง

(รอยย่นบนพื้นทราย : 90)

“เฮ้ย...พวกเราได้ออกมาแล้ว หนีสิประตูเปิดให้เราหนีแล้ว เร็วเข้ารีบไปกันเลย เคี้ยวพวกมันจะกลับมา” โทนร้องบอก “ไม่ต้องห่วงอะไรทั้งนั้น รีบไปแจ้งตำรวจให้เร็วที่สุด”

“นี่...เจ้าหน้าที่ตำรวจ อย่าคิดหนี...ยอมให้จับซะดี ๆ” เสียงประกาศผ่านโทรโข่ง ออกมา ทันใดนั้นตำรวจไม่ต่ำกว่าสิบนายวิ่งกรูเข้ามาในโรงงาน

(รอยย่นบนพื้นทราย : 121)

จะเห็นได้ว่า โทนสามารถต่อสู้กับความป่าเถื่อนของเจ้าของโรงงานจนผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ โทนจึงเป็นตัวละครในอุดมคติที่ผู้เขียนสร้างขึ้น เพื่อให้เป็นตัวอย่างของเยาวชนที่มีความเข้มแข็ง อดทน เสียสละและไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งควรนำไปปฏิบัติตาม

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง

อินตา เป็นตัวละครเอก ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบอุดมคติ เขาเป็นลูกชานา ยากจนเรียนจบชั้น ป.4 แล้วไม่ได้เรียนต่อ เขาเป็นเด็กขยันขันแข็งช่วยทำงานทุกอย่าง โดยเฉพาะการเลี้ยง ควาย ซึ่งเขาจะนำไปเลี้ยงในทุ่งนาเดียวกับเพื่อนในวัยเดียวกัน เขาและเพื่อน ๆ ต่างช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี คดี เมื่อเข้าฤดูฝนพวกเขาต่างแยกย้ายกันนำควายไปทำงานในที่นาของตน และจะกลับมาพบกันอีกครั้งเมื่อ หมดฤดูการทำนาแล้ว

ตั้งข้อความว่า

อินตา เรียนจบชั้น ป.4 (การศึกษามัธยม) ก็ออกมาเลี้ยงควายให้พ่อแม่ สภาพ ความเป็นอยู่ของครอบครัวทำให้เขาไม่ได้เรียนต่อระดับสูงขึ้นไปอินตาช่วยพ่อแม่ทำงานทุกอย่าง ที่เด็กวัยเขาจะทำได้แต่งงานประจำที่อินตาต้องทำทุกวันคือเลี้ยงควายอินตามีเพื่อนร่วมเลี้ยงควาย ที่อยู่ในวัยเดียวกันหลายคน

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 10)

วันนี้เด็ก ๆ ปลอ่ยควายออกไปเลี้ยงเช้ากว่าปกติ ทุกคนสะพายข้องใบเล็ก ๆ และมีเสียมอยู่ในมือต่างพากันเดินลัดทุ่งคูดักหางผู้ควายออกมาไกลโขที่เดียว ตะวันโผล่ฟ้าขึ้น มาเรื่อย ๆ อินตาแยกมาชุดอีกทางหนึ่ง แต่ละคนต่างชำนาญการหาแมงจิ้งจกซึ่งส่วนมากมักชอบ แทรกตัวอยู่ตามโคนต้นเมียดแอ่ และต้นขี้ตุนเล็ก ๆ

ติสสะ...แมงจิ้งจกที่พวกเราชุดได้พอจะเป็นอาหารกลางวัน...” อินตาบอก

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 53)

ปลายเดือนเจ็ดฝนตกหนักติดต่อกันจนน้ำล้นทุ่ง เด็ก ๆ แต่ละคนต่างแยกย้ายนำ

ควายไปเลี้ยงที่นาของตน เพราะถึงเวลาที่พวกมันจะต้องช่วยงานอีกวาระหนึ่งแล้วอินตาและเพื่อน ๆ ต่างอาลัยอาวรณ์กัน อีกนานกว่าจะสิ้นหน้าหมดฤดูปักดำกระทั่งสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวเข้าสู่หน้าแล้ง อันยาวนานจึงจะเป็นช่วงเวลาของเด็ก ๆ ได้ต้อนรับฝูงควายมาเลี้ยงร่วมทุ่งกันอีก

“ปีนี้ข้าจะหัดไถนาแล้วนะ พ่อว่าข้าโคพอยกหางไถไหวแล้ว” อินตาบอกกับเพื่อน ๆ

“ข้าก็เหมือนกัน ปีนี้ข้าก็จะหัดไถนาเหมือนกัน” หวอยพูด

“เอาไผ่คานาเสร็จ น้ำรดทุ่งเราค่อยปักเบ็ดเจอกัน” อินตาว่า

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 84, 85)

อินตาและเพื่อน ๆ เป็นตัวแทนของเด็กชนบทที่ผู้เขียนสร้างขึ้นมา เพื่อให้เยาวชนในปัจจุบันได้รู้จักธรรมชาติและ การดำเนินชีวิตของเด็กท้องนาในอดีต ที่แม้เขาจะเป็นเด็กท้องนาแต่เขาก็ไม่เคยคิดว่าเป็น ปมด้อยที่เป็นเด็กเลี้ยงควาย เขาภูมิใจและรักงานนี้ รักทุ่งนา รักควายและมีความสุขที่ได้อยู่กับตามธรรมชาติเช่นนี้

เรื่องณเณรน้อย

ณเณรคาน เป็นตัวละครเอก ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบอุดมคติ มีนิสัยอ่อนโยน มีเมตตากรุณา ไม่ดื้อรั้น ณเณรคานมีเพื่อนคู่หู อยู่ในวัยเดียวกัน ที่ซุกซนมาก ชอบทำเรื่องผิด ๆ อยู่เสมอ ณเณรคานจึงพลอยถูกหลวงตากดว่าไปด้วย

ดังข้อความว่า

“เฮ้ย...ณเณรคาน ยิ่งโก่งหลวงตาไปปึงเป็นกับข้าวตอนเพลสักตัวเถอะ”

“บ้าซี...” ฉันท้องห้ามพลางปิดมือให้ลูกหนังสือตีกจากเป้า ฉันท้องรู้ว่าฝีมือยิงหนังสือของณเณรชัยแห่งฉมิงก์ “หาเรื่องเดือดร้อน หลวงตากลับมาไม่เห็นโก่งมีหวังโดนไม้เรียว”

เรื่องความซนแล้ว ณเณรสมชัยแห่งนับว่ารู้ตักหน้ากว่าฉันท้องมาก คือเทียบไม่ติดว่าฉันท้องส่วนมากฉันท้องจะเป็นเพียงคล้อยตามหรือไม่อาจจะคอยขัดแย้งณเณรน้อยองค์นี้ ถ้าเห็นสิ่งใดที่ฉันท้องไม่ชอบแต่ถึงคราวจะถูกลงโทษจากหลวงตา ฉันท้องก็ไม่แคล้วจะโดนเหมือนกัน

(ณเณรน้อย : 4, 6)

“ณเณรคาน บ้าเรอะเอาเงินให้ทำไม เราอุตส่าห์ตากกว่าจะแห้งเสียเวลาใส่โก่งใส่สกน ที่นี้เรากดเฉพาะบาตรของเรา” ณเณรชัยต่อว่าฉันท้อง

“หลวงตากจะยอมหรือ”

“ยอมหรือไม่ยอมก็ช่าง หลวงตาชี้เหนียวอย่างนั้น” ณเณรชัยพูดอย่างโกรธ ๆ

“อย่าไปพูดอย่างนั้น” ฉันท้องปราชัย

“กลัวบาปหรือไง” ณเณรชัยค้อนอย่างฉุน ๆ ในความหัวอ่อนของฉันท้อง

(ณเณรน้อย : 21)

เมื่อครั้งที่ลูกศิษย์วัดมีเรื่องทะเลาะกัน ณเณรชัยเพื่อนคู่หูก็เข้าร่วมกับฝ่ายหนึ่งณเณรคานไม่ได้เข้ากับฝ่ายใดได้พยายามห้ามปรามและหลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาทจนตัวเอง ได้รับความเดือดร้อน แต่ก็มีผลให้ทั้งสองฝ่ายรู้สึกสำนึกตัวกลับมาเป็นมิตรกัน

ดังข้อความว่า

เสียงเจียบไปฉันไม่ได้เฉลียวใจว่า พวกพี่แหวงจะขโมยกาถั่วลิสงต้มพวกเนรทอน มา ยังคงนั่งจัดการกับถั่วลิสงจนเพลิน ส่วนพวกพี่แหวง พี่ยุทธร และเนรชัยเสียงตัวลุ่มไม่ออกไปคงเหลือฉันกับพี่เอกสองคน

“มันเอาไปกินที่ไหนนะ ถ้าเห็นจะเอาซากกระเบือประเคนมันให้แตก” ฉันสะดุ้ง เพราะเสียงเนรทอนดังขึ้นใกล้ ๆ นั้นเอง ฉันกับพี่เอกเงยหน้ามองตากันในความมืดท่าทางมันไม่ดีแล้วสิ

“พวกมันอยู่นี่” เนรทอนร้องบอกพรรคพวก ฉันทะยานลุกตัดสินใจไม่ถูกตกใจจนตัวสั่น ไม่รู้จะตัดสินใจวิ่งไปทางไหน ข้างหน้ามองเห็นพุ่มสาบเสือทะมึนขวางทางอยู่มันคงเป็นส่วนกำบังฉันได้เป็นอย่างดี ตัดสินใจหมายกระโดดข้ามพุ่มสาบเสือแล้วจะวิ่งต่อ ฉันหล่นโครมหัวที่มปรักควายนอน น้ำชีควายผ่านลำคอฉันไปหลายอีกเพราะน้ำลึกระดืบเอว พวกเขาคงจะใจอ่อนเมื่อนายไฟปราดไปเห็นภาพอันน่าสยดสยองของฉันเพราะทั้งโคลนทั้งชีควายเต็มใบหน้า

“เนรคานเธอ ช่วยเอาแกไปล้างด้วย” เนรทอนบอกพี่อาจ

ฉันบอกความจริงกับเนรทอนว่า “ผมไม่รู้เรื่อง และผมขอโทษแทนพวกพี่แหวงด้วย” ในพรรษานั้นทั้งสองฝ่ายเข้าใจกันดี มีงานอะไรก็ช่วยกันทำ เป็นครั้งแรกในชีวิตเนรน้อยอย่างฉันที่ภาคภูมิใจ

(เนรน้อย : 57)

การที่ผู้เขียนสร้างให้เนรคานเป็นตัวละครที่มีนิสัยอ่อนโยนนั่น ความจริงน่าจะอ่อนแอมากกว่า เพราะชอบตามใจเพื่อนจนถูกชักนำไปในทางที่ผิด ทำให้ตัวเองต้องเดือดร้อนดังเช่นในตอนแรก แต่ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนแปลงมีความเป็นตัวของตัวเองขึ้น รู้จักแยกแยะความดีกับความชั่วได้ ทำให้เกิดความรู้สึกสุขขึ้น เนรคานจึงเป็นตัวละครแบบอุดมคติที่น่าจะเป็นแบบอย่างแก่เยาวชนว่า ถ้าทำผิดแล้ว รู้จักกลับตัวแก้ไขก็จะกลายเป็นคนดีได้ ดังภาษิตว่า ชั่วเจ็ดทีดีเจ็ดหน นั่นเอง

2.2 กลุ่มตัวละครผู้ใหญ่ มี 11 ตัว ได้แก่ เฝ้า จากเรื่องรักเพียงฝัน, พ่อของใบเตย จากเรื่องตะกั่วสามของพ่อ, พ่อและแม่ของลอย และยายบัว จากเรื่องความภูมิใจของลอย ผู้ใหญ่คำตา จากเรื่องน้ำหาบเดียว, ผู้ใหญ่หาญ ครูโชนจาก เรื่องตะวันทรงกลด, ครูจริญญาจาก เรื่องยอดรักผู้กอง, ครูอุทัย จากเรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู, และครูถึก จากเรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

เรื่องรักเพียงฝัน

เฝ้า เป็นตัวละครเอก ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบอุดมคติ เฝ้าเป็นเด็กกำพร้า จากต่างจังหวัดเข้ามาอยู่กับหลวงลุงในกรุงเทพฯ จนเติบโตได้ทำงานบริษัท เขามีภรรยาเป็นคนชู้โรค เขาถูกเพื่อนสนิทที่มีบุญคุณขอให้ช่วยทำให้ภรรยามีลูก แต่เขาไม่ยอมทำเพราะผิดศีลธรรม และเป็นการไม่ซื่อสัตย์ต่อภรรยาของตน แต่เฝ้าก็ไม่สบายใจมาก เมื่อภรรยาของเขาเสียชีวิต เขาจึงคิดบวช

ดังข้อความว่า

เขาไม่เคยคิดเลยว่าหนันท์จะมีเรื่องหมั้นหมั้นเต็มศีลธรรมมาปรึกษาเช่นนั้น

“นี่หนันท์ฟังนะ เราคิดว่าข้อเสนอแนะบ้าง ๆ ของแกนั้นคงไม่มีเมียคนไหนเขาทำตามได้หรอก โดยเฉพาะกุลดีเป็นกุลสตรีทุกกระเบียดนิ้ว เช่นนั้น เธอว่าไงล่ะ

“กุลดีคิดว่าเราพูดด้วยอารมณ์โศลก เลยพูดเฝ้าเราเล่น ๆ ว่าตัวเองเป็นหมันจะเอา

เมียไปลงสาโทเธอ”

(รักเพียงฝัน : 7)

“...พูดถึงความผิดแล้วไม่ใช่ผิดแต่เพียงคุณกุลคนเดียว ผม ชนันท์ มีส่วนผิดทั้งนั้น นับแต่ผมกลับจากต่างจังหวัดอาการของระพีมีแต่ทรุดลงทุกวัน สภาพจิตใจก็หัวระแวงแถมยังเห็นภาพคำตำราใจเข้าไปอีก มันก็เท่ากับว่าเราทุกคนยื่นความตายให้เธอเร็วขึ้น

“เรากับคุณกุลไม่เคยมีอะไรต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นการไปแรมคืนกันที่อุบลราชธานีจนกระทั่งคืนที่คุณกุลไปค้างที่บ้านเกิดความเข้าใจผิดกันวันนั้น เราไม่เคยล่วงเกินคุณกุลเลยและไม่คิดจะทำตามข้อเสนอของเพื่อนด้วย” เผ่าหันไปสบตากุลดี เพื่อให้เธอช่วยยืนยัน

“จริงหรือนั่น เผ่าไม่เคยล่วงเกินกุลเลย เผ่าเขารักระพีเกินกว่าจะทำร้ายจิตใจระพีได้” กุลดีพูดเสียงหนักแน่น

“เราแน่ใจจะบวชเฝ้ากายเป็นพุทธบูชา วัดป่าอันร่มรื่นวิวคงจะทำให้เราพบแต่ความสงบ...มันเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยส่งบุญอุทิศให้ระพีผู้ล่วงลับไปแล้ว” เผ่าบอกอย่างละเอียด

(รักเพียงฝัน : 85, 109, 110)

ผู้เขียนต้องการให้เห็นว่า การกระทำของเผ่าเป็นการแสดงถึงความเป็นผู้มีคุณธรรมไม่กระทำผิดต่อภรรยาผู้อื่น และชี้ตรงต่อภรรยาของตนเอง แต่การกระทำของเผ่าที่ไม่ได้ตอบแทนบุญคุณของคนที่เคยอุปการะตนนั้นแม้จะได้ชื่อว่าเป็นคนไม่รู้จักบุญคุณคนก็ตาม แต่เขาก็ไม่สามารถทำผิดศีลธรรมได้นั้นเมื่อภรรยาของเขาตาย เขาก็แก้ปัญหาด้วยการบวช ซึ่งเป็นทางออกที่เขาคิดว่าดีที่สุด

เรื่องตะกร้าสานของพ่อ

พ่อของใบเตย เป็นลูกชายคนसानตะกร้าฝีมือเยี่ยมในหมู่บ้าน ดังบรรยายว่า

พ่อบอกว่าในละแวกบ้านของเรา ฝีมือสานกระบุง ตะกร้าแล้วไม่มีใครเทียบฝีมือปู่ได้ ปู่หนึ่งเหลาดอกและสานตะกร้าได้เป็นวัน ๆ ปู่มีอาชีพจักสานกระบุง ตะกร้าขายส่งลูกเรียนจนมีการงานทำมีหน้ามีตาทุกคน

(ตะกร้าสานของพ่อ : 4)

พ่อของใบเตยตั้งใจจะสืบทอดงานฝีมือนี้ มันเป็นงานที่พ่อภาคภูมิใจมาก
ดังข้อความว่า

ตะกร้าไม้ไผ่ของใบเตยใบนี้สานด้วยฝีมือพ่อ มันมองดูคล้ายถึงน้ำมากกว่าจะเหมือนตะกร้า พ่อผู้สานเองก็บอกว่ามันไม่สวยและไม่เรียบร้อย ถ้าหากจะเทียบกับตะกร้าสานด้วยฝีมือของปู่ แต่ดูพ่อภาคภูมิใจในฝีมือตัวเอง

(ตะกร้าสานของพ่อ : 4)

ทั้ง ๆ ที่แม่ของใบเตยบอกให้ไปซื้อตะกร้าพลาสติกสีสนสดสีที่มีให้เลือกซื้อในตลาดจะดีกว่า
ดังข้อความว่า

ก็เกิดขึ้นอย่างที่เราเห็นนี่จำไว้จะเล่นให้เราว่างหรือเสร็จจากหน้าที่เสียก่อน” พ่อพูดขณะที่ตามอง ลูกชายแววตาที่ทอดมองมาและน้ำเสียงหนักแน่นทำให้ลอยรู้สึกสำนึก พ่อมีเหตุผลพูดกับลูก อย่างนี้เสมอ ไม่เคยใช้อารมณ์ให้ลูกเสียใจจนขวัญกระเจิง

(ความภูมิใจของลอย : 29-30)

และพ่อยังมีความเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนบ้านด้วย
ดังข้อความว่า

พ่อไม่เคยหวงเมื่อมีเพื่อนบ้านมาขอปลูกผักในแปลงนารอบ ๆ บ่อด้วยเลย
“ดิฉันจะได้ปลูกด้วยกัน เวลาแดงโม ข้าวโพดออกผล จะได้นอนเฝ้าเป็นเพื่อนกัน
ยามค่ำคืน” พ่อพูดกับทุกคนที่มาขออาศัยที่ปลูกผัก

(ความภูมิใจของลอย : 32, 34)

ส่วนแม่ของลอยก็เป็นคนประหยัด รู้จักช่วยหารายได้จุนเจือครอบครัว
ดังข้อความว่า

“ลอยเก็บขนเป็ดอ่อน ๆ ที่มันหลุดไว้ซื้อลูกชายได้กิโละหลายบาทนะลูก” แม่บอก
“เขารับซื้อเอาไปทำแปรงขัดฝุ่นผงตามตู้เสื้อผ้าในบ้าน” แม่อธิบายต่อให้ลอยฟัง
(ความภูมิใจของลอย : 16,17)

อีกทั้งแม้อย่างเป็นคนยุติธรรมไม่ชอบการเอาเปรียบผู้อื่น
ดังข้อความว่า

แม่ชอบให้พี่จำปีขายของ แม่ชมว่าพี่จำปีคิดเงินและทอนเงินเก่ง มีไหวพริบทัน
พวกแม่ค้าที่มารับซื้อไข่และผักไปขายต่อกินกำไรอีกทอดหนึ่ง
“เมื่อเข้านี้ก็มีอีกนะแม่ ป้าคนหนึ่งแกล้งเอาข้าวหลามข้าวเหนียวใหม่ไปขายพอวาง
หาบเท่านั้นแหละโดนรุม ข้าวหลามสามสิบกว่ากระบอกได้เงินยี่สิบกว่าบาทเอง” คำยืนยันของพี่
จำปีจะทำให้แม่เป็นเดือดเป็นแค้นแทนป้าคนนั้น
“พวกตกรนรกพวกนี้ ตายไปไม่ได้พบพระพบเจ้าหรอก โกงเขาค้าเขาขายอย่างนี้
ไม่มีทางเจริญ” แม่ว่าเสียงขุ่น ๆ

(ความภูมิใจของลอย : 10,11)

จะเห็นได้ว่า ลักษณะนิสัยพ่อและแม่ของลอย เป็นลักษณะของชาวบ้านที่ประกอบสัมมาอาชีพ
ทำหน้าที่เป็นพ่อแม่ที่ดี มีความรับผิดชอบสูง ทำให้ครอบครัวอยู่อย่างมีความสุข จึงเป็นตัวละครตามอุดมคติ
ของคนในสังคมชนบทที่ความเจริญทางเทคโนโลยียังเข้าไปไม่ถึง

ยายบัว เป็นตัวละครประกอบที่อยู่ในวัยชรา แก่อาศัยอยู่คนเดียวในกระท่อมท้ายหมู่บ้าน
บ้าน แก่เคยมีลูกสามคน แต่ทุกคนมีฐานะยากจนจึงไม่มีใครมาเลี้ยงดูแม่

ตั้งข้อความว่า

ยายบัวมีลูก 3 คน เป็นหญิงสองชายหนึ่ง ทุกคนมีครอบครัวแล้วและอยู่จังหวัดไกล ๆ แต่ละคนยากจน ทำให้พวกลูก ๆ ของแกไม่มีเวลาไปมาหาสู่แม่ ...แกอาศัยอยู่ในกระท่อมเล็ก ๆ ทำห่มบ้าน

(ความภูมิใจของลอย : 52)

ยายบัวเป็นคนขยันและมีน้ำใจมาก แกจะช่วยเลี้ยงลูกให้ชาวบ้านเมื่อเวลาพ่อแม่ไปทำนา แกชอบฟังตนเอง ไม่ไปรบกวนใครทั้งที่ชาวบ้านก็อยากให้ไปอยู่ด้วย

ตั้งข้อความว่า

...ยายบัวเป็นคนขยันมีน้ำใจกับคนในหมู่บ้าน อย่างเวลาฤดูทำนاب้านใดลูกอ่อน แกขันอาสาเลี้ยงลูกอ่อนให้พ่อแม่ของเด็กมีเวลาทำงานในนา คนในหมู่บ้านรักและชอบพอกับแก ชักชวนไปอยู่ด้วย ยายบัวยอมรับปากว่าจะไม่ไปอยู่กับใคร แกบอกว่าไม่ยอมรับใครที่ชาวบ้านช่วยเหลือให้ ข้าวกินก็เป็นบุญคุณ ล้นเหลือแล้ว แม้จะอายุมากแล้ว ยายบัวก็แข็งช่วยตัวเองได้

(ความภูมิใจของลอย : 51)

ยายบัวชอบทำบุญตักบาตร แม้ว่าตัวเองจะอดจนไม่มีอะไรจะกินก็ตาม คนในหมู่บ้านรักและสงสารยายบัวด้วยกันทั้งนั้น

ตั้งข้อความว่า

“ยายได้กินข้าวเที่ยงหรือยัง” ลอยถามเพราะรู้สึกสงสารหญิงชรา ดูท่าทางแกเหน็ดเหนื่อยสังเกตได้จากเสียงหายใจของแกหอบแรง

“ยัง เมื่อเช้านี้เหลือจากใส่บาตร กินแล้วหมดพอดี ยายเลยไม่ได้ห่อข้าวมาด้วย” ลอยรีบแกะห่อข้าวที่เขามัดติดเอวมา ยื่นส่งให้หญิงชรา

“ข้าวกับไข่ทอดอยู่ในห่อยายกินซะ ดันกับอุดมจะไปชุบช่วย” ลอยบอกแล้วเอาเสียมของแกเดินหารูปูนาคที่ต้องการ

(ความภูมิใจของลอย : 53)

ผู้เขียนสร้างให้ยายบัวเป็นตัวละครแบบอุดมคติ ที่มีลักษณะนิสัยแตกต่างจากคนชราทั่วไป ยายบัวเป็นคนขยันอดทน และใจบุญชอบฟังตนเองไม่ยอมไปรบกวนใคร แต่ยังเป็นที่พักของลูกหลานได้ ซึ่งตามปกติธรรมดาแล้วคนมีอายุที่อยูคนเดียวจะเป็นโรคหงอยเหงาว่าเหว่ น้อยใจลูกหลานที่ไม่มาดูแล ผู้เขียนต้องการให้ยายบัวเป็นตัวอย่างของหญิงชราผู้เข้มแข็ง มีจิตใจดีงาม ไม่ทำตนเป็นภาระแก่ผู้ใด สมควรที่คนในสังคมจะเอาแบบอย่างเมื่อตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกับแก

เรื่องน้ำหีบเดียว

ผู้ใหญ่มากา เป็นตัวละครที่ผู้เขียนสร้างแบบอุดมคติให้ผู้ใหญ่มากาเป็นผู้มีอุดมการณ์ในการทำงาน เป็นผู้ใหญ่บ้าน ที่ขยันขันแข็ง เป็นผู้เฝ้าชุมชน ที่มีความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ นำชาวบ้าน

ชุดบ่อน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูก ชาวบ้านต่างยกย่องนับถือ และให้ความร่วมมือ ในการทำงานจนสำเร็จ เรียบร้อย

ตั้งข้อความว่า

เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในฤดูแล้งอันยาวนานนี้พ่อกับชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้ ช่วยกันขุดบ่อน้ำป่าสาละผู้เป็นพี่สาว พ่อนับว่าโชคดียิ่งนักเพราะน้ำได้ดินซึมไหลตลอดเวลา ยิ่ง เปิดหน้าดินได้กว้างลึกเท่าไร น้ำก็ยิ่งทะลักไหลออกมาดีเท่านั้น ชาวบ้านต่างพอใจที่มีน้ำป่อใส เย็นไว้ตัดดื่มใช้โดยไม่มีใครห้ามหวง คนทั้งหมู่บ้านต่างร่วมใช้น้ำป่อเดียวกัน

“...ผมมีความยินดีเช่นเดียวกับพี่น้องบ้านเราทุกคนที่พวกท่านมีผู้นำหมู่บ้านที่ เข้มแข็ง มีหัวริเริ่มการพัฒนา ผมขอให้พี่น้องทุกคนปรบมือให้กับผู้ใหญ่คำตา รักทำดี...” ลั่นเสียง กำนันเสียงปรบมือจากชาวบ้านก็ดังกึกก้อง

(น้ำหอบเดียว : 59, 77)

ลูกสาวผู้ใหญ่คำตาเคยไปตักน้ำป่อของกำนันและถูกกำนันทำโทษอย่างหนัก

ตั้งข้อความว่า

“อ้อ...ลูกไอ้คำตา อีวันดี” เสียงคราวออกมาจากลำคอ แวตบ่งบอกให้รู้ถึงความ ตูถูกเหยียดหยาม

“พวกเอ็งยังกลับบ้านไม่ได้ คนมาขโมยน้ำที่นี้ถูกจับได้จะต้องตักน้ำรดผักรด ต้นไม่ให้เสียก่อน โหน่แปลงผัก” กำนันขุนขึ้นมือบงการใช้อย่างผู้มีอำนาจ

“ที่จริงสระน้ำกำนัน ชาวบ้านก็มีส่วนช่วยขุด” พ่อพูดขึ้นอย่างเหลือทน

“กูให้वानพวกมึง ก็ต้องเสียข้าวเสียน้ำ” กำนันอ้างแบบคนไม่มีน้ำใจพ่อไม่รับฟัง รีบตักน้ำรดต้นไม้ช่วยลูก

(น้ำหอบเดียว : 56, 57)

แต่ผู้ใหญ่คำตาก็ยังไปช่วยงานบุญบ้านกำนันอย่างเต็มที่

ตั้งข้อความว่า

พ่อไปขลุกช่วยงานกำนันที่วัดทั้งวัน ความเป็นคนชอบช่วยเหลือผู้อื่นตามนิสัย เคยบวชเรียนมานาน พ่อย่อมรู้และเข้าใจขั้นตอนพิธีการทางสงฆ์ได้ดี จนกำนันขุนต้องขอร้อง เรียกตัวไว้ปรึกษา ทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นไม่มีบกพร่อง...ส่วนชาวบ้านต่างไม่ได้รับเชิญ เลยแต่ก็แห่มาช่วยงานกันอย่างมิดพิ้ามวดิน แต่ละคนช่วยงานกันเต็มที่ เพราะพ่อเป็นแกนนำ ชาวบ้าน

(น้ำหอบเดียว : 69)

ทุกวันนี้บุคคลที่ประกอบความดี โดยไม่หวังไหวต่อสิ่งต่าง ๆ เช่นผู้ใหญ่คำตามีน้อย ผู้ใหญ่คำ ตาจึงเป็นเพียงตัวละครในอุดมคติที่ผู้เขียนสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นตัวอย่าง ให้ผู้นำมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เสียสละ อย่างมุ่งแต่ผลประโยชน์ตนเพียงอย่างเดียว

เรื่องตะวันทรงกลด

ผู้ใหญ่หาญ เป็นตัวละครที่ผู้เขียนสร้างแบบอุดมคติให้เป็นผู้ใหญ่บ้านที่มีอุดมการณ์ในการทำงาน ผู้ใหญ่หาญแห่งหมู่บ้านหนองเขียดเป็นมือปราบที่มีผลงานดีเด่น ได้รับโล่รางวัลประกาศความดีจากทางราชการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชาวบ้าน

ตั้งข้อความเป็นว่า

...ผู้ใหญ่หาญเป็นชายวัยสามสิบกว่าเล็กน้อย เป็นผู้ใหญ่บ้านมือปราบ มีผลงานดีเด่นจนได้รับโล่รางวัลประกาศความดีจากทางราชการ

(ตะวันทรงกลด : 39)

คิดวิธีป้องกันโจรผู้ร้าย จัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าประจำหมู่บ้าน ตลอดทั้งชาวบ้านไม่กินเหล้า เลิกเล่นการพนัน ทำให้หมู่บ้านหนองเขียดมีความเจริญมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ

ตั้งข้อความเป็นว่า

“ทางแก้ปัญหาป้องกันที่หมู่บ้านเราทำอยู่ คือการเข้าเวรยามประจำหมู่บ้านเป็นสิ่งที่ทำถูกแล้ว อย่าพากันท้อแท้เกรงกลัว อดหลับอดนอนทนลำบากเอาหน่อยตอนนี้หมู่บ้านเราเจียบกว่าทุกหมู่บ้าน พวกโจรมันรู้ว่าพวกเราเตรียมตัวป้องกันเช่นนี้ มันก็ระวังเหมือนกัน” ผู้ใหญ่หาญให้ข้อคิดแก่ชาวบ้าน

หมู่บ้านหนองเขียด ค่อยพัฒนาไปในทางดีขึ้น พวกชาวบ้าน กระตือรือร้นทำงานที่กำลังเริ่มต้น ไม่ปล่อยเวลาให้หมดไปกับการกินเหล้า เล่นการพนัน ชาวบ้านที่ไม่เคยมาร่วม ก็พากันมาเพราะต่างเข้าใจในเจตนาอันจริงใจ ของผู้ใหญ่บ้าน และครูโชน ว่าทำเพื่อชาวบ้านจริง ๆ แม้แต่ร้านค้าประจำหมู่บ้านก็เข้าหุ้นเป็นร้านค้ารวมแบบการค้าสหกรณ์ ผู้ใหญ่หาญระดมชาวบ้านให้มาปลูกร้านค้าประจำหมู่บ้าน

(ตะวันทรงกลด : 37, 49)

ผู้ใหญ่หาญถูกปลอญร้าย แต่ด้วยความเป็นคนดีและกล้าหาญจึงสามารถแก้ไขสถานการณ์ที่เลวร้ายได้

ตั้งข้อความเป็นว่า

การพัฒนาชาวบ้านของผู้ใหญ่บ้านและครูโชนไปในทางที่ดีขึ้นในครั้งนี สร้างความซิงซังและเคียงคั่นในใจกำนันจนระอุ

ควายหายทั้งคอก ร้านค้ารวมถูกเผาในคืนเดียวกัน ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่บ้านหนองเขียด สรุปได้ว่าเป็นสถานการณ์ที่สร้างขึ้น

(ตะวันทรงกลด : 56,60)

...ผู้ใหญ่หาญสาครกระสุนเข้าใส่พวกมันก่อนเมื่อเห็นการเคลื่อนไหวผิดสังเกตเกิดขึ้นข้างหน้าในความสลัวของแสงดาวคืนฟ้าพราวนั้น เขาเห็นพวกมันตั้งแต่กระโดดลงจากรถมัน

ตรงกับความเข้าใจของเขาตั้งแต่แรก พวกมันจะต้องอาศัยความมืดเล็ดลอดเข้าสู่หมู่บ้านแล้วแผ่
กายกระทั่งถึงตัวของเขาและครูโซน ตามที่พวกมันปรารถนาจะปลิดชีวิตให้เหลือแต่ชื่อ...

เขาเตรียมพวกลูกบ้านให้ขยายโอบล้อมหมู่บ้านไว้ ตามข้อตกลงที่ชักชวนกันตั้ง
แต่ตอนกลางวันว่า ถ้าพวกมันจะจู่โจมทางคุ้มไหนให้ยิงปืนบอกกันให้รู้ทันที

ปัง...ปัง...ปัง...เสียงปืนดังขึ้นในคืนเงียบและตึกสั่นไหว เร่งรีบประสาทให้พวกเวร
ยามเบนความสนใจ ไปตามทิศทางของเสียง ทุกคนกระชั้นอาวุธในมือต่างวิ่งฝ่าความมืดมาอย่าง
ระมัดระวังตัว เสียงปืนดังขึ้นแสดงว่าพวกมันมาแล้ว

ฝ่ายตรงข้ามจะเข้าใจสถานการณ์ที่ว่าคงไม่มีโอกาสเข้าจู่โจมแน่ และอีกอย่าง
จำนวนชาวบ้านมากกว่า ทำให้มันไม่กล้าเดินหน้ากลับพากันเคลื่อนตัวเข้าหารถที่จอดรออยู่ใน
ความมืด สักครูหนึ่งมีเสียงดังขึ้นว่า

“ออกกรด” เสียงเครื่องยนต์คำรามขึ้น

“น่าเสียดายจิงยังไม่ได้อัดมันสักเปรี้ยงเลย เปิดเสียก่อนแล้ว” เสียงใครคนหนึ่ง
พูดอย่างเสียดาย

(ตะวันทรงกลด : 56, 60, 72)

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนสร้างผู้ใหญ่หาญขึ้นมาเพื่อให้เป็นแบบอย่างของการเป็นผู้นำชุมชนที่ดีมี
ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เอื้อเพื่อเสียสละ เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

ครูโซน เป็นตัวละครสำคัญ ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบอุดมคติ เป็นคนภาคกลาง
แต่มาบรรจุเป็นครูในชนบทภาคอีสานซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ยากจน เขาได้ช่วยให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
ด้วยอุดมการณ์ในการทำงานอย่างแน่วแน่จึงไปขัดผลประโยชน์ของผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ทำให้เขาถูกยิงได้
รับบาดเจ็บสาหัส แต่เขาก็ไม่ย่อท้อยังมุ่งมั่นทำงานตามอุดมคติต่อไป จนได้รับความสำเร็จ

ดังข้อความว่า

โซนเป็นคนอยุธยา เขาสอบบรรจุทางอีสาน เมื่อสอบได้แม่บอกให้ละสิทธิ์เสีย

(ตะวันทรงกลด : 4)

บ้านพักครูตอนนี้เรียบเหมาและว่างเปล่าก่อนหน้าจะถูกยิงเขาพักอยู่ที่นั่นหลังจาก
ออกจากโรงพยาบาล ผู้ใหญ่หาญมาชวนไปพักในหมู่บ้านด้วยโดยให้เหตุผลว่าสถานการณ์ไม่น่า
ไว้วางใจอาจเปลี่ยนแปลงได้

(ตะวันทรงกลด : 14)

...โซนเพิ่งจัดตั้งวงดนตรี พิณ แคน ฟันฟูลปะของชาวอีสาน เขากับผู้ใหญ่หาญ
ทุ่มเททั้งกำลังกายกำลังใจกว้างงานนี้จะพบกับความสำเร็จ ถึงขั้นพาลูกวงออกแสดงตามงานต่าง ๆ
ได้ เกือบสิบงานในปลายปีที่แล้วและต้นปีนี้ทำให้เขาและคณะเกิดความภาคภูมิใจ เมื่อมีผู้ชมกล่าว
ขวัญถึง “วง พิณแคน แคนอีสาน”

(ตะวันทรงกลด : 11, 12)

งานด้านการเกษตรในบทเรียน โชนจะเน้นให้เด็กทุกชั้นเรียนได้ปฏิบัติจริง ๆ เขามุ่งหวังในภายหน้าเด็ก ๆ เหล่านี้เมื่อแก่เติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว คงจะรักและสนใจการเกษตรอย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงรอน้ำจากฟ้าทำนาเพียงอย่างเดียว

หนองเขียวที่เราได้อาศัยน้ำรดผักต้นไม้อยู่ทุกวันนี้ ถ้าเราพัฒนาขุดลอกทุกปีผมคิดว่ามันจะกลายเป็นแหล่งน้ำ สำหรับไว้ดื่มไว้ใช้ในหน้าแล้งได้ตลอด ผลพลอยได้อีกอย่าง ปลุกผัก ถั่ว แดง ได้ทั้งปีอีกด้วยเพราะมันเป็นหนองใหญ่

ชาวบ้านหนองเขียวแตกตื่นมาดูรถขุดลอกหนองเขียว สองฝั่งดูรายล้อมไปด้วยผู้คน เด็กเล็ก ผู้เฒ่าผู้แก่ สีหน้าแววตามองไปที่จุดเดียวกัน คือรถที่กำลังเดินหน้าถอยหลังจะขุดตะกอนขุดคุ้ยดิน แล้วยกดินขึ้นด้วยมือเหล็กขนาดใหญ่ มันทำงานเหมือนมีชีวิตสร้างความตื่นตาตื่นใจแก่ทุกคนหนองเขียวเข้ายุคพัฒนาเพราะมีผู้นำที่ดีเสียสละแรงกายแรงใจเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงช่วยนำชาวบ้าน...

(ตะวันทรงกลด : 11, 14, 80)

ในสังคมปัจจุบันนี้บุคคลอย่างครูโชนมีน้อยมาก คนส่วนใหญ่มักจะทำงานอยู่ในเมืองที่ปลอดภัยได้ค่าตอบแทนสูง ๆ มากกว่าที่จะทำเพราะความศรัทธาในอาชีพ ทั้งลำบากเหนื่อยยากและเสี่ยงชีวิตเช่นนี้ครูโชนจึงเป็นตัวละครที่ผู้เขียนต้องการให้เยาวชนได้รู้ และเห็นถึงความศรัทธาและภาคภูมิใจต่ออาชีพของตน และนำไปเป็นแบบอย่างต่อไป

เรื่องยอครูรักผู้กอง

ครูจริญญา เป็นตัวละครสำคัญที่ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบอุดมคติ ที่ยึดมั่นในอุดมการณ์วิชาชีพครู เป็นครูที่ดีและเสียสละทั้งในหน้าที่การงานและในครอบครัว ครู จริญญาสอนที่โรงเรียนประจำจังหวัด เธออาศัยอยู่กับครอบครัวใหม่ของพ่อ มีคนรักเป็นทหารอยู่ชายแดน เธอเป็นคนขยันอดทน เมื่อกลับจากโรงเรียนก็ทำหน้าที่แม่บ้าน แล้วก็ไปสอนพิเศษ

ตั้งข้อความว่า

เกือบสองโมงเช้า จริญญาออกจากบ้านด้วยมอเตอร์ไซด์ โรงเรียนของหล่อนเป็นโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดขนาดใหญ่ มีชื่อเสียงมาก

หลังจากกลับจากโรงเรียนแล้ว จริญญาเปลี่ยนเสื้อผ้าไม่ได้พักเหนื่อยก็ต้องเข้าครัวทำกับข้าว หล่อนต้องทำกับข้าวสำหรับทุกคน พ่อทำกับข้าวเสร็จ จริญญาจะรีบอาบน้ำเตรียมตัวไปสอนพิเศษ หล่อนจะได้เข้าบ้านสองทุ่มกว่าทุกวัน อาหารค่ำเกือบสามทุ่มเป็นประจำ

(ยอครูรักผู้กอง : 16, 35)

จริญญารักพ่อมาก เธอคอยดูแลเอาใจใส่ จนกระทั่งพ่อตายแม่เลี้ยงโกงเงินฉาปนกิจพ่อไปจนหมด

ตั้งข้อความว่า

ปรุงอาหารเช้าเสร็จแล้ว จริญญาสาเลียงขึ้นโต๊ะอาหาร...เธอบอกให้เอเรียกพ่อมากินอาหารเช้า แล้วสามพ่อลูกก็นั่งรับประทานอาหารเช้าด้วยกัน นางพริ้งมารดาเลี้ยงยังไม่ตื่น

ส่วนนิตยายังไม่กลับ เมื่อคืนนี้หล่อนคงค้างบ้านเพื่อนตามคำบอกของมารดา

หญิงสาวยกมือขึ้นแตะบนโหน้ำของพ่อที่ดูอึดโรย ซึ่งอย่างน้อย ๆ อุณหภูมิในร่างกายผิดปกติทำให้หล่อนทราบอาการได้

“พ่อตัวร้อนนะ” หญิงสาวบอกผู้เป็นพ่อ

(ยอศรีผู้กอง : 13, 15)

เมื่อพ่อตายนางพริ้งชุบเงินฉาบปกิฉพทั้งหมด เงินสองหมื่นที่จริญญาเข้ามาเพิ่มค่าใช้จ่ายนั้น หญิงสาวพอได้ใช้หนี้คือเงินที่ญาติใส่ซองมาช่วย ชาติอยู่สืบพันกว่าบาทหล่อนถอนเงินในธนาคารมาเพิ่มจนพอใช้หนี้...”น้ำไม่เคยรับผิดชอบในชีวิตพ่อเลย พ่อแต่งงานกับน้ำเพราะอยากให้ชีวิตอบอุ่นในนั้นปลาย หวังฝากผีฝากไข้ยามเจ็บไข้ได้ป่วย น้ำสงสารชีวิตพ่อเอาน้ำมาในบ้าน เทากับเอาความตายมาให้ตนเอง พ่อป่วยเป็นโรคหัวใจก็เพราะน้ำนี่แหละ” หล่อนพริ้งพริ้วคำพูดด้วยความอึดอันตันใจ

(ยอศรีผู้กอง : 47)

ทั้งเธอยังถูกน้องสาวลูกของแม่เลี้ยง แอบอ้างว่ามีท้องกับคนรักของเธอ เธอพยายามทำให้สงบมันคง รอคอยเวลาให้คนรักกลับจากชายแดนเสียก่อนจึงจะจัดการเรื่องราวต่อไป

ดังข้อความว่า

“นิตท้องกับเนาว์ ๆ ๆ” หล่อนคร่ำครวญซ้ำซากอย่างแผ่วโผย

“ถ้าจริง...” หล่อนกลืนความรู้สึกหนึ่งที่แล่นมาจุกตรงลำคอ พอดังสติได้หล่อนพูดต่อไปว่า “พี่ขอเวลาสักกระยะหนึ่ง เดือนกันยายนเขาจะหมดหน้าที่ทางชายแดนเดินทางกลับแล้วพี่จะจัดการให้ ... ตอนนี้อย่าไปรบกวนจิตใจเขาเลย ให้เขาทำหน้าที่ด้วยขวัญและกำลังใจที่เข้มแข็งต่อไปก่อน” แม้จะเจ็บปวดครวครวเพียงใด น้ำตาของจริญญา ไม่เคยไหลออกมาแม้แต่หยดเดียว

(ยอศรีผู้กอง : 94)

ต่อมาเมื่อน้องสาวคืนดีกับคนรักจึงได้สารภาพผิดกับเธอ เรื่องจึงยุติได้ด้วยดี

ดังข้อความว่า

พวกเราได้เสียกันโดยผู้ใหญ่ไม่ได้รู้เห็น พอดีนิตท้อง ผมจบเทคนิคใหม่ ๆ งานก็ไม่มีทำ ทำให้ผมกลุ่มใจมากจึงหนีไปไม่บอกให้รู้ พอผมได้งานทำมันคงขึ้น ผมเลยมารับนิตไปอยู่กับผมครับ”

(ยอศรีผู้กอง : 105)

การกระทำนั้นผลรับมันสนองแตกต่างกัน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เห็นผลทันตานิตยาสำนึกได้ในข้อนี้ หล่อนจึงสารภาพความจริงกับจริญญาทุกอย่าง

(ยอศรีผู้กอง : 103)

ผู้เขียนสร้างกฎจริยญาให้เป็นตัวละครแบบอุดมคติมีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหววู่วามต่อสิ่งใดง่าย ๆ เหมาะสมกับอาชีพครูซึ่งจะต้องเป็นที่พึ่งของลูกศิษย์และบุคคลรอบข้าง และด้วยความที่เธอมีจิตใจเยือกเย็นมั่นคง รู้จักอดทนรอเวลาจึงทำให้เหตุการณ์ต่าง ๆ จบลงด้วยดี

เรื่องดอกไม้นานที่เชิงภู

ครูอุทัย เป็นตัวละครสำคัญ ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบอุดมคติ ครูอุทัยเป็นลูกนายพรานใหญ่ สอนที่โรงเรียนในหมู่บ้านหนองนกเขียน มีภรรยาเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุข มีลูกชายหญิงสามคน ครูอุทัยเป็นครูที่มีอุดมการณ์อนุรักษ์ธรรมชาติ เขาสอนให้นักเรียนรักป่า รักสัตว์ป่า เขาร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทำโครงการนกกกระเรียนคืนถิ่นจนได้รับความสำเร็จ ได้รับคำชมเชย

ดังข้อความว่า

...ภรรยาและลูกทั้งสามของเขาหลับแล้ว เพราะยามนั้นเป็นเวลาตีสี่นก่อนคืน ความคิดที่เขาจะไถ่บาปให้พ่อที่เคยเบียดเบียนสัตว์ป่าในพิศณุเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว มิใช่ชีวิตพวกมันคอกหรือที่ทำให้เขาเป็นครูอุทัย ครูผู้มีเกียรติมีผู้นับถือ และมีฐานะพอจะอยู่อย่างเป็นสุขทุกวันนี้

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 189)

“ผมจะพยายามครับ เพื่อนนกกกระเรียนแห่งพิศณุแลนครภูเขียว สมัยผมเป็นเด็ก พ่อเคยยิงมาเป็นอาหารค่ำสำหรับครอบครัว ผมจะแต่งกลอนสำเพื่อไถ่บาปให้ชีวิตพรานของพ่อ และไถ่บาปตัวเองที่เคยกินเนื้อของมันครั้งหนึ่ง...” ครูอุทัยยืนยันกับหัวหน้าเขตภูภพ

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 177)

“ขอแสดงความดีใจกับคณะล่าเหยื่อนกกระเรียนคืนถิ่น ออกรายการทางทีวี เมื่อวันเสาร์ ซึ่งมากจนจบรายการ” เพื่อนร่วมอาชีพคนหนึ่งที่นั่งร่วมโต๊ะเฮ้ยขึ้นพลางชูแก้วหว่า พลอยทำให้คนอื่น ๆ ชูแก้วขึ้นกระแทกก่อนดื่ม

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 237)

แต่ในขณะเดียวกันก็มีเสียงว่าครูอุทัยทำเพื่อตนเอง

ดังข้อความว่า

ลมเย็นพัดผ่านเข้ามา ครูอุทัยลงมายืนอยู่หน้าบ้านพร้อมม้วนกระดาษปึกใหญ่ในมือไม่เพียงแต่ผู้ปกครองนักเรียนบางคนเท่านั้นที่เป็นอุปสรรค แม้แต่ผู้ที่อยู่ในวงการเดียวกันกับครูอุทัยเองก็มีไม่น้อยที่กล่าวหาว่าฝึกฝนนักเรียนไปในทางที่ผิดให้เด็กเดินกินรำกิน เพื่อชื่อเสียงและความสำเร็จของตนเอง ครูอุทัยเคยบอกกับ ครูใหญ่อย่างน้อยเนื้อต่ำใจว่าครูใหญ่อย่างน้อยเนื้อต่ำใจว่าจะเลิกเล่นโครงการนี้เสีย

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 229)

ครูอุทัยถูกปองร้ายหมายเอาชีวิต แต่เพราะอุดมการณ์ที่มั่นคงเขาจึงฟันฝ่าอุปสรรคมาได้

ตั้งข้อความว่า

“ครูครับ ผมถูกว่าจ้างให้มายังครู ความดีมีเมตตาของครูที่มีต่อลูกเมียของผม ผมจึงทำครูไม่ลง ผมกราบขอขมาเพราะคิดล่วงเกินครู ขอให้ครูโปรดยกโทษให้ผมด้วย ครูจะวังเนื้อวังตัวด้วยครับ ท่านันจรัสต้องการชีวิตครูและหัวหน้าภูกพ...” ครูอุทัยยิ่งไปอย่างคาดไม่ถึง เขาไม่เคยคิดมาก่อนว่า สำนวนนกกกระเรียนคืนถิ่น ที่เขาฝึกซ้อมให้เด็ก ๆ ได้แสดงเพื่อรณรงค์ นำนกกกระเรียนกลับคืนสู่พื้นที่ภูเทือกนี้ จะมีผลถึงกับถูกฟ้องร้ายถึงชีวิต

“ขอบใจ ขอบใจกันมาก” ครูอุทัยพูดเหมือนละเมอ และพูดต่อว่า

“ยังไม่สายทั้งผมและกัน เรายังมีโอกาสแต่ระยะนี้เราต้องระวังตัวให้มากยังงี้
เจ้าหน้าที่บ้านเมืองคงช่วยเราได้”

(ดอกลำไยบ้านที่เชิงภู : 241, 242)

จะเห็นได้ว่าครูอุทัยเป็นตัวละครแบบอุดมคติที่ผู้เขียนสร้างให้ตีจนเกินจริงไปบ้าง เพราะเขาไม่ห่วงชีวิตตนเองและลูกเมียเลย อุทิศตัวเพื่องานในหน้าที่อย่างเต็มที่ แต่ผู้เขียนกำหนดให้การกระทำของครูอุทัยมาจากความคิดหวังว่าจะได้บำปออาชีพรูปการเป็นนายพรานให้พ่อส่วนหนึ่ง ซึ่งก็ดูมีเหตุผลที่เหมาะสมสมควรจะยึดถือเป็นแบบอย่างได้

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง

ครูถึก เป็นครูใจดีรักเด็ก อารมณ์เย็น ขี้สงสาร เวลาสอนนักเรียนครูถึกมักจะมีนิทานมาเล่าให้เด็ก ๆ ฟังเสมอ ให้เด็กแสดงประกอบด้วย เด็กจึงไม่เบื่อและรักครูถึกมาก จนเรียกว่าพ่อครูทุกคน ครูถึกตัวอ้วนเหมือนน้องอ่างพองลม แต่กระโดดเดินห้อยแอ้งให้เด็ก ๆ ดูอย่างสนุกสนาน

ตั้งข้อความว่า

พ่อครูถึกกำลังสอนให้นักเรียนชั้น ป.1 ร้องเพลง

เจ้าคางคก ฝนตกออกหากิน

ตามพื้นดิน กระโดดห้อยแอ้ง ๆ มองหาแมงเม่า

พ่อครูถึกไม่เพียงแต่สอนอย่างเดียว ยังพาสังฆารอันอ้วนกลม เหมือนน้องอ่างพองลม

กระโดดห้อยแอ้ง...ห้อยแอ้ง เป็นการสาธิตให้เด็ก ๆ ดูเป็นตัวอย่างด้วย

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 10)

ครูถึกต้องสอนนักเรียนถึงสี่ชั้นเป็นประจำ เพราะครูใหญ่ไปราชการ และโรงเรียนก็มีครูเพียงสองคน

ตั้งข้อความว่า

พ่อครูถึกขวัญใจของเด็ก ๆ อายุปาเข้าไปห้าสิบกว่าปีแล้ว เหลือไม่เกินสามปีก็จะเกษียณอายุราชการ ครูถึกต้องเข้าสอนแทนครูใหญ่แทบจะเรียกว่าทุกวันเพราะครูใหญ่มีอันจะต้องไปราชการที่ สปอ. แทบจะทุกวันก็ว่าได้

เมื่อมอบงาน ป.1-ป.2 ทำพ่อครูถึกก็เดินเข้าชั้น ป.3 อธิบายแบบฝึกหัดภาษาไทย พร้อมมอบงานแล้วเคล็ดเข้าชั้น ป.4 เป็นวิชา ส.ป.ช. พ่อครูถึกให้ทุกคนอ่านรายงานหน้าชั้นแล้ว

ไน้ด้อยลงสมุด พ่อครูถูกย้อมมานั่งพักเหนื่อยที่โต๊ะทำงานหน้าชั้น ป.1

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 11, 21)

ครูถูกเป็นคนใจบุญเมื่อต้องฆ่าปลวก หนู งูเห่า ที่อยู่ในกล่องหนังสือก็ไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้สัตว์เหล่านั้น

ตั้งข้อความว่า

“โยนใส่ไฟเลย เผามันทั้งปลวก งู หนู พร้อมกันเลย” พ่อครูถูกสั่ง กองไฟจากสมุดหนังสือรวมกันเป็นหลายร้อยเล่มถูกไฟเผาลุกโพล่ง พ่อครูถูกบอกให้ทุกคนถอยกลับเข้าชั้นเรียน

“ไปสูที่ขอบ ๆ เกอะเจ้างูเห่า ข้างขอบใจเจ้าที่ไม่เลื้อยออกมาทำอันตรายเด็กฟุ้งนี้ วันเสาร์จะเข้าวัดตัดกามาตรกวาดน้ำให้เจ้า...” พ่อครูถูกพิมพ์เอา ๆ

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 21)

ครูถูกเป็นครูที่ดี มีความซื่อสัตย์ ต่ออาชีพของตน ตั้งใจถ่ายทอด วิชาความรู้และจริยธรรม ให้แก่เด็กโดยไม่รู้สึกเบื่อหน่ายหรือย่อท้อต่ออุปสรรคใด ๆ ครูถูกทำงานด้วยความเต็มใจและสนุกสนานกับการสอน แม้ว่าอายุมากแล้ว โรงเรียนก็อยู่ริมทุ่งเป็นลักษณะคล้ายเล้าไก่ มีครูเพียง 2 คน นักเรียนก็เป็นเด็กยากจน ครูถูกอายุ 57 ปี ชีวิตของครูถูกอุทิศเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาอย่างแท้จริง ครูถูกจึงเหมาะสมที่จะเป็นตัวละครแบบอุดมคติที่ผู้เขียนจงใจสร้างขึ้น

จากการวิเคราะห์การสร้างตัวละครในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียนสร้างตัวละครแบบอุดมคติในกลุ่มตัวละครเยาวชนให้มีค่านิยมในเรื่องความดีงาม ด้านจริยธรรมและคุณธรรม อาทิ มีความขยันขันแข็งในการทำงาน รู้จักหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบสูง ดังเช่นไหมน้อย มีความเข้มแข็งอดทน กล้าหาญและเสียสละ ดังเช่นโทน รู้จักหารายได้คิดประดิษฐ์สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ดังเช่นลอย ขยันอดทน มีชีวิตเรียบง่าย มีความสุขสงบอยู่กับธรรมชาติ ดังเช่นอินตา และมีความอ่อนโยน ใจดี มีเมตตา สามารถแยกแยะความคิดความเข้าใจได้ ดังเช่นณรงคน เป็นต้น ส่วนกลุ่มตัวละครผู้ใหญ่นั้นก็ล้วนมีอุดมการณ์มุ่งมั่นในการทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญ แม้จะต้องแลกด้วยเลือดเนื้อและชีวิต ดังเช่นครูโซน และผู้ใหญ่หาญ ต้องเผชิญกับความคดโกงเอารัดเอาเปรียบของผู้มีอิทธิพล ดังเช่นผู้ใหญ่คำดา มีความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าให้คงอยู่คู่ผืนแผ่นดินไทย ดังเช่นครูอุทัย มีวิญญานความเป็นครู รักเด็ก อุทิศตัวเพื่อหน้าที่อย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย อย่างเช่นครูถูก แม้แต่ครู จริญญาเองก็มีความกตัญญูทศเวทิต่อพ่อแม่ พ่อของโบเตยก็มีความกตัญญูต่ออาชีพของบรรพบุรุษช่วยสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ มีความขยันอดทน นิยมการพึ่งพาตนเอง ไม่เบียดเบียนใคร ดังเช่นพ่อแม่ของลอยและยายบัว ตลอดจนยึดมั่นในศีลธรรมไม่ประพฤติผิดทำนองคลองธรรม ดังเช่นเผ่า เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ตัวละครทั้งกลุ่มตัวละครเยาวชน และกลุ่มตัวละครผู้ใหญ่ต่างก็มีจริยธรรมและคุณธรรม ที่เกินกว่าคนปกติธรรมดา ทั้งนี้เพราะผู้เขียนคงจะคาดหวังว่า จะให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติตามนั่นเอง

3. การสร้างตัวละครแบบเหนือจริง คือ การสร้างตัวละครที่เป็นอมตะและให้มีพฤติกรรมเกินกว่าธรรมชาติวิสัยของมนุษย์ที่จะทำได้ เช่น การสร้างตัวละครให้มีความเก่งกล้ามีอำนาจและความอดทนเหนือมนุษย์ เป็นต้น

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ พบว่ามีการสร้างตัวละครแบบเหนือจริง มีเพียงกลุ่มเดียว คือ กลุ่มตัวละครเยาวชน มี 2 ตัว ได้แก่ ปาลปิโย จากเรื่องวานรน้อยคะนองไพร และหิงห้อยน้อย จากเรื่องหิงห้อยน้อยเพื่อนรัก ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

เรื่องวานรน้อยคะนองไพร

ปาลปิโย เป็นตัวละครสำคัญที่เป็นสัตว์ ผู้เขียนสร้างให้ปาลปิโย เป็นลิงรุ่นเด็ก เป็นลูกลิงของหัวหน้าฝูง ปาลปิโยมีพี่ชายที่มีนิสัยตรงกันข้ามทุกอย่าง ปาลปิโยเป็นลิงที่ฉลาด เขานำบริวารลิงชนหินมาถมทำเขื่อนป้องกันน้ำกัดเซาะโคนต้นไม้ใหญ่ที่พวกเขาอยู่

ดังข้อความว่า

แม้จะมีวัยเพียงเข้าวัยหนุ่มแต่ปาลปิโยก็เป็นผู้มีความสามารถที่จะนำฝูงวานรทำงานวานรทุกตัวต่างก็เชื่อฟังทำตามเพราะปาลปิโยเฉลียวฉลาด รู้จักเจรจาชักจูงให้วานรตัวอื่นๆทำงาน แม้แต่ตัวมันเองก็หาได้นิ่งดูคอยได้ทุ่มแรงกายทำงานร่วมกับฝูงวานรไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยดูเหมือนจะทำมากกว่าวานรตัวอื่น ๆ ด้วยซ้ำ

“แนวตลิ่งใกล้ต้นไม้ก็เป็นจุดที่เราจะขนก้อนหินถมเช่นกัน” ปาลปิโยชี้บอกขณะพากันนั่งพักเหนื่อยหลังจากช่วยกันขนหินวางเรียงถมโคนต้นไม้เสร็จเรียบร้อยแล้ว

(วานรน้อยคะนองไพร : 18, 19)

ปาลปิโยมีน้ำใจช่วยเหลือลูกช้างให้ปลอดภัยจากหลุมทรายดูด

ดังข้อความว่า

“เสียงช้างขอความช่วยเหลือ คงเกิดเรื่องไม่ดีแน่ ๆ” ปาลปิโยบอก ก่อนนำฝูงวานรไปทางเสียงร้องของช้าง

“อย่าลงไปนะแม่ช้าง หากขึ้นลงไปถูกทรายดูดจมแน่ ๆ เลย” ปาลปิโยกับพรรคพวกช่วยกันหาเถาวัลย์

“ลูกช้างใช้วงยึดปวงเถาวัลย์ไว้” ปาลปิโยสั่ง

“แม่ช้างมาช่วยพวกเราดังด้วย ลูกของเจ้าจะจมทรายตายอยู่แล้ว”

วานรน้อยฉันทชอบใจที่เธอกับพวกพ้องช่วยชีวิตลูกฉันไว้ ฉันทจะไม่ลืมบุญคุณที่เธอช่วยครั้งนี้เลย” แม่ช้างกล่าวเสียงเครือ

(วานรน้อยคะนองไพร : 23, 24)

ปาลปิโยช่วยให้ลิงพี่ชาย และพรรคพวกรอดพ้นจากการเป็นอาหารของงูเหลือมทำให้ลิงพี่ชายสำนึกและเปลี่ยนนิสัยดีขึ้น

ดังข้อความว่า

“รีบปล่อยฝูงวานรทั้งหมดเดี๋ยวนี้ ก่อนที่ข้าจะให้โขลงช้างพังทุกฝูงลงมายึดพวกเจ้าให้ตาย” ปาลปิโยย้ำอีก

“เจ้าพี่วานรคำนิลอยู่ในห้องนี้” พญางูเหลือมชะงักหน้าห้องพร้อมกับร้องบอกปาลปิโยรีบผลักประตูเก่าทรุดโทรมให้เปิดออก

นิลกาพและพรรคพวกถูกขังอยู่ในห้องนี้จริง ๆ ทุกตัวมีงูเหลือมบิรารพญางูเหลือมรัดไว้อย่างแน่นหนา

“ปล่อยพวกเขาเดี๋ยวนี้” พญางูเหลือมร้องบอกบิราร นิลกาพกับพวกถูกปล่อยเป็นอิสระเสียงถล่มทลายดังโกล์เข้ามา

(วานรน้อยคะนองไพร : 114, 118)

ฝุ่นผงปลิวคลั่งฟุ้งขึ้นเป็นลำนีลกาพหันไปมองก็ไม่เห็นแม่เงาปาลปิโยวราหนุ่มหน้าเสีย ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ความรักความเป็นห่วงน้อมเกิดขึ้นมาทันใดปาลปิโยถูกซากสลักหักพังทับตายเพราะช่วยพี่ชายแท้ ๆ

“ปาลปิโยน้องอยู่ที่ไหน...น้องอยู่ที่ไหนปาลปิโย” นิลกาพร้องไห้ น้ำตาไหลพราก

(วานรน้อยคะนองไพร : 119)

“พ่อจะดีใจเมื่อเห็นน้องนอนหนุนคอกพี่นิลกาพกลับรัง” ปาลปิโยประสานสายตาสายงาม ยิ้มกับพี่ชาย สองวานรพี่น้องยิ้มให้กัน นิลกาพบอกให้วานรผู้น้องหลับเสีย

(วานรน้อยคะนองไพร : 126)

ผู้เขียนสร้างให้ปาลปิโยเป็นตัวละครแบบเหนือจริง คือ เป็นสิ่งที่มีลักษณะนิสัยเหมือนคนถึงแม้จะยังเป็นเด็กอยู่แต่ก็สามารถเป็นผู้ที่มีความฉลาดหลักแหลม สามารถแก้ปัญหาได้ นอกจากนี้ยังมีความอดทน เอื้อเฟื้อและเสียสละ มีเมตตากรุณา จึงได้รับความร่วมมือในการทำงานและทำงานสำเร็จได้ผลดีสมความมุ่งหมาย

เรื่องหิงห้อยน้อยเพื่อนรัก

หิงห้อยน้อย เป็นตัวละครสำคัญที่เป็นสัตว์ ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบเหนือจริง หิงห้อยน้อยสามารถพูดกับคนและสัตว์อื่น ๆ ได้ เธอมีความรู้สึกนึกคิด มีคุณธรรมเช่นเดียวกับคน ดังข้อความว่า

“เมื่อครูนีทำไมบัวหลวงไม่บอกกับแม่ว่า กำลังคุยอยู่กับฉัน เธอไม่น่าโกหกแม่เลย” ตอนท้ายหิงห้อยน้อยตำหนิเขาหลาย ๆ

“แม่ต้องไม่เชื่อแน่ ๆ ถ้าฉันจะบอกว่ากำลังคุยกับหิงห้อยตัวเล็ก ๆ แม่เห็นฉันพูดคุยเล่นหัวกับเจ้าโง่ทุกวัน แม่คงไม่คิดว่าฉันโกหก” บัวหลวงบอก

แต่บ้านเมืองหิงห้อยของฉัน จะไม่พูดโกหกกับพ่อแม่ กับคนอื่นก็ได้ ฉันไม่ยอมให้เธอโกหกแม่” หิงห้อยน้อยบอก

(หิงห้อยน้อยเพื่อนรัก : 7)

หิงห้อยน้อยหนีมาเที่ยวเมืองมนุษย์ได้ผจญภัยและเสี่ยงตายหลายครั้งแต่ทุกครั้งก็ได้รับการช่วยเหลือจากเด็กชายคนหนึ่ง และเด็กชายคนนั้นก็ยิ่งให้ที่พักพิงแก่เธอด้วย เธอจึงประทับใจในน้ำใจที่ดีงามของเด็กชายและรู้สึกซาบซึ้งมาก เมื่อเธอจะจากไปจึงมอบรางวัลตอบแทนแก่เด็กชาย

ดังข้อความว่า

“แม่จำ...บัวหลวงยืนอยู่บนชานบ้านนั้นใจ ช่วยชีวิตลูกไว้ไม่ให้จมน้ำตาย เขาช่วยชีวิตลูกไว้ตั้งหลายครั้ง ครั้งหนึ่งก็ถูกมดง่ามหามจะเอาไปกินในรูของมัน” หิงห้อยน้อยเล่ารายละเอียดให้พ่อกับแม่ฟัง

“หรือลูก เขาเป็นเด็กดีมาก” เทพหิงห้อยผู้เป็นพ่อพูด

“เขาต้องเป็นเด็กดีสิ เขากับเราจึงมองเห็นกัน” เทพหิงห้อยผู้เป็นแม่พูด

“หนูเป็นเด็กดีมากที่ช่วยชีวิตลูกของฉันไว้ หนูแบบมีมามี ฉันจะให้รางวัลเธอ”

เทพหิงห้อยบอก

...

หิงห้อยน้อยมองดูบัวหลวง “บัวหลวงฉันต้องจากเธอไปแล้ว แม้เราจะไม่ได้พบกัน แต่ความเป็นเพื่อนของเรายังมีอยู่เช่นเดิม”

(หิงห้อยน้อยเพื่อนรัก : 45)

ผู้เขียนสร้างหิงห้อยน้อยให้มีพฤติกรรมการแสดงออก ตลอดทั้งความรู้สึกนึกคิดเช่นเดียวกับคน หิงห้อยน้อยมีความสำนึกและตอบแทนบุญคุณผู้ที่ได้ช่วยเหลือเธอ การกระทำเช่นนี้ผู้เขียนคงต้องการเตือนสติมนุษย์ว่า แม้แต่หิงห้อยซึ่งเป็นเพียงแมลงตัวเล็ก ๆ ยังมีความกตัญญูรู้คุณคน แล้วมนุษย์ที่เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าจะละเลยสิ่งนี้ได้อย่างไร

จากการวิเคราะห์การสร้างตัวละครแบบเหนือจริง ในนวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียนสร้างตัวละครที่เป็นสัตว์และให้มีพฤติกรรมที่เกินกว่าธรรมชาติวิสัยที่ควรจะเป็น คือมีความคิดฉลาดเฉลียวและมีคุณธรรม ได้แก่ลิงปาลปิโยและแมลงหิงห้อยน้อย เป็นตัวละครที่เก่งกล้า มีความอดทนอดกลั้นเอื้อเฟื้อและเสียสละ เป็นผู้นำ ตลอดทั้งมีความกตัญญูทศเวทเป็นเยี่ยม ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้เกินวิสัยสัตว์ที่จะคิดจะทำได้ ผู้เขียนจึงได้สร้างเป็นตัวละครแบบเหนือจริงขึ้นมา เพื่อความบันเทิง และเป็นการเตือนสติคนด้วย

4. การสร้างตัวละครแบบฉบับ คือการสร้างตัวละครให้มีลักษณะคงที่ไม่ว่าเวลาใดหรือสถานที่ใดก็จะมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

จากการศึกษานวนิยายของ โซติ ศรีสุวรรณ พบว่ามีการสร้างตัวละครแบบฉบับเพียงกลุ่มเดียว คือกลุ่มตัวละครผู้ใหญ่ ซึ่งมี 3 ตัว ได้แก่ คุณนายแก่นจันทร์ จากเรื่องรอรักหวนคืน, ลุงเชิด จากเรื่องพระจันทร์ทรงกลด และย่าของกาสิ จากเรื่องน้ำหาบเดียว ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

เรื่องรอรักหวนคืน

คุณนายแก่นจันทร์ เป็นตัวละครประกอบ ผู้เขียนสร้างให้เป็นตัวละครแบบฉบับ เธอเป็นภรรยานายพันทหารบก มีลูกชายหญิงสองคน ถ้าขายอาหารอยู่ในค่ายทหาร เป็นคนขยันไม่ทำตัวเป็นคุณนายอยู่บ้านเฉย ๆ หรือเข้าสมาคมเหมือนคนอื่น ๆ

ดังข้อความว่า

“แม่ไม่เคยนั่ง ๆ นอน ๆ คอยแบมือรับเงินเดือนพ่อฝ่ายเดียว แม่ชวนขายอาหารรายได้พิเศษช่วยครอบครัวมาเช่นนี้จนติดเป็นนิสัยเลิกไม่ได้ แม้ตำแหน่งหน้าที่ของพ่อจะสูงขึ้น ที่คุณนายระดับนายร้อยนายพันตามบ้านพักใกล้เคียง ส่วนมากจะอยู่อย่างสบายแม้แต่ดูแลลูก ๆ ที่เล็กอยู่

โนด้วย” ลุงเชิดรู้สึกภูมิใจในตัวหลานชายอยู่ในใจเงียบ ๆ

(พระจันทร์ทรงกลด : 47, 48)

“ถ้าอยากบวชเรียน ลุงก็ขออนุโมทนาด้วย เจ้าพลายทองคำลุงจะเลี้ยงดูเอง ไม่ต้องเป็นห่วง” ลุงเชิดพูด

(พระจันทร์ทรงกลด : 83)

ผู้เขียนสร้างลุงเชิดให้เป็นตัวละครที่มีลักษณะนิสัยดีอย่างสม่ำเสมอ ตั้งแต่ต้นจนจบไม่เปลี่ยนแปลง ลุงเชิดจึงเป็นตัวละครแบบฉบับ

เรื่องน้ำหีบเดียว

ย่าของกาสิ ผู้เขียนสร้างเป็นตัวละครแบบฉบับ ย่าของกาสิเป็นหญิงชราอายุเกือบ 80 ปี อาศัยอยู่กับลูกสาว ย่าเป็นคนแก่ที่ขยันทำงาน ไม่ชอบอยู่นิ่ง

ดังข้อความว่า

ป้าสำลีทะเลาะกับย่าบ่อย ๆ เรื่องห้ามย่าไม่ให้ทำงาน แต่ย่าไม่ฟังเสียง
“แกแล้วก็นั่งนอนเฉย ๆ สิ เตี่ยจะมาบ่นปวดหลังปวดเอวอีก” ป้าสำลีขึ้นเสียง
“เอ็งจะให้ข้านั่งอยู่เฉยยังงี้ กว่าจะมีดคำก็รำคาญตาย ข้าทำก็ไม่หนักกระบาลใคร
นี่หว่า” ลุงโมกผัวป้าสำลีนั่งหัวเราะลงลูกคอเอ็ก ๆ ที่เห็นแม่ลูกเถียงกัน
“แม่จะทำอะไรก็ช่างแกปะไรนะ งานปวดกวาดใบไม้ ลานบ้าน คนแก่ชอบทำมา
แต่ไหนแต่ไร แกไม่เห็นลานวัดเธอ หลวงพ่อท่านกวาด จนไม่มีเศษใบไม้สักใบ” ลุงโมกหันไปว่า
กะผู้เป็นเมีย

(น้ำหีบเดียว : 34)

ยารักควายซื้ออ้อยมากเพราะเลี้ยงมาตั้งแต่ยายังสาว ใครมาขอซื้อก็ไม่ขาย
ดังข้อความว่า

“เออ...มันแก่ แต่ถึงมันจะแก่ข้าก็ไม่ขาย ข้าไม่ใช่ว่าพวกเอ็งพอจะแสร้งขายมันให้
พวกเอ็งเชือด ควายแก่ก็เหมือนพ่อแม่แก่ ๆ มันให้ข้าให้น้ำกินจนเติบโตใหญ่ ข้าไม่ขายให้พวกเอ็ง
เชือดเนื้อหนังมันหรอก ข้าจะให้ลูกหลานเลี้ยงมันจนแก่ตายไปเอง”

(น้ำหีบเดียว : 39)

เมื่ออ้อยหายตาย ย่าให้ลูกหลานนำสิ่งของมาขอขมา และนิมนต์พระมาสวดบังสุกุลอุทิศส่วนกุศล
ให้ก่อนนำควายลงฝัง

ดังข้อความว่า

“กาสิ...บอกไ้ผู้ใหญ่พอเอ็งหาดอกไม้มาขอขมาอ้อยกนะลูก ขอโทษขอโพยเป็นครั้ง
สุดท้ายที่มันเคยให้เราใช้แรงงาน มีข้าวมีปลากิน มันคงไปก่อนอย่าแน่นอน” ย่าบอกกาสิตอนขึ้นไป
ลากลับบ้าน

และแล้วอิโหยกก็จากยาไปจริง ๆ กาสีเห็นน้ำตาอย่าซึมไหลจากเบ้าตาที่ลึกโหลอย่าให้
ลูกหลานทุกคนเก็บดอกไม้ขอมาร่างไว้วิญญาณของอิโหยก ยาให้พ่อนิมนต์พระมาสวดบังสุกุลให้
มันก่อนจะนำร่างหอมแห้งมีเพียงหนึ่งหุ้มกระดูกของอิโหยกลงหลุมฝัง

(นำหีบเดียว : 39)

การที่ยาของกาสีรักและสำนึกบุญคุณของควายมาก เพราะยาคิดว่าควายนั่นแม้จะเป็นสัตว์ แต่
ก็มีประโยชน์มากกว่าคนบางคน ยาให้ความสำคัญของอิโหยกเท่าเทียมกับคน ดังนั้นเมื่อควายตายคนจึง
ต้องเอาดอกไม้ธูปเทียนมาขอขมา และบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลไปให้ แม้ว่าโดยทั่วไปแล้วจะไม่มีใครคิดและทำ
เช่นยาของกาสี อาจจะเห็นเป็นการกระทำที่นาขบขันก็ได้

จากการวิเคราะห์การสร้างตัวละครแบบฉบับ ในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่าผู้เขียน
สร้างตัวละครที่มีลักษณะนิสัยและแสดงพฤติกรรมลงที่เพียงกลุ่มตัวละครผู้ใหญ่เท่านั้น เป็นเรื่องความขยัน
หมั่นเพียร แม้ว่าจะมีชื่อเสียงเกียรติยศแล้วก็ไม่ลืมตัวยังคงขยันขันแข็งทำมาหากินอยู่อย่างสม่ำเสมอ เช่น
คุณนายแก่นจันทร์ หรือลุงเชิด มีความซื่อสัตย์และยุติธรรมให้กับหลานชายอย่างเสมอต้นเสมอปลาย
ตลอดทั้งยาของกาสีที่ยึดมั่นในคุณธรรมมีความกตัญญูต่อควาย ก็เป็นลักษณะนิสัยที่ดีอย่างหนึ่งที่ผู้เขียนคง
ต้องการให้เป็นอุทาหรณ์ว่า ไม่ควรมองข้ามสิ่งเล็กน้อย เพราะการกระทำบางอย่างแม้จะดูว่าไร้สาระ แต่
ที่ลึก ๆ ลงไปนั้นคือความต้องการให้สำนึกในคุณความดีต่างหาก ถ้าทุกคนล้วนเกิดสำนึกที่ดีอย่างนี้แล้ว
โลกของเราก็จะมีแต่สันติสุข

การวิเคราะห์หลักวิธีการสร้างตัวละครในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า
ผู้เขียนนิยมสร้างตัวละครแบบสมจริงมากที่สุด รองลงมาเป็นการสร้างตัวละครแบบอุดมคติ ตัวละครแบบ
เหนือจริง และตัวละครแบบฉบับตามลำดับ การที่ผู้เขียนสร้างตัวละครแบบสมจริงและแบบอุดมคติมากอาจ
เป็นเพราะต้องการให้นวนิยายได้เสนอแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตลอดทั้งปลูกฝังคุณธรรมความดี
งามทั้งหลายให้แก่เยาวชนได้นำไปประพฤติปฏิบัติตาม ส่วนการสร้างตัวละครแบบเหนือจริงและตัวละคร
แบบฉบับน้อยนั้น ผู้เขียนอาจคิดว่านวนิยายจะได้มีความน่าเชื่อถือ ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝันสำหรับผู้อ่าน

การสร้างฉาก

ฉาก เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของนวนิยายที่บ่งบอกยุคสมัยของเรื่อง ตลอดจนสถานที่
และเวลาที่เหตุการณ์ขึ้นในเรื่อง นอกจากนี้ฉากยังให้รายละเอียดอื่น ๆ อีก เช่น การสร้างอารมณ์ การ
สร้างบรรยากาศของเรื่อง เป็นต้น

อุดม หนูทอง (2522 : 114) กล่าวว่า ฉาก คือสถานที่ บรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมทั้งหลายที่ตัว
ละครใช้แสดงนาฏการ หรือปรากฏอยู่ในสถานการณ์นั้น ฉากมีความสำคัญต่อเรื่องในแง่ที่ทำให้ผู้อ่านมอง
เห็นตัวละครได้ดียิ่งขึ้น เกิดอารมณ์หรือมโนภาพต่อนาฏการ การสร้างฉากให้เกิดผลดังกล่าวจึงต้องอาศัย
เทคนิคหลายอย่าง คือต้องเลือกฉากหรือบรรยากาศให้เข้ากับท้องเรื่อง มีผลต่อการดำเนินเรื่องและการ
บรรยายต้องละเอียดละไม เห็นภาพให้ความรู้สึก

ประทีป เหมือนนิล (ม.ป.ป. : 28) กล่าวว่า ลักษณะของฉากที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

1. สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ช่วยสร้างอารมณ์และบรรยากาศได้ดี
2. มีความสมจริง เพราะความถูกต้องแม่นยำในเรื่องฉากจะช่วยให้เรื่องสมบูรณ์

ยิ่งขึ้น

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2518 : 29-32) กล่าวว่า การสร้างฉากที่ดีจะช่วยให้เข้าใจเรื่องชัดเจนขึ้น ประโยชน์ของฉากมีดังนี้

1. ฉากช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นตัวละคร
2. ฉากเป็นผลต่ออารมณ์
3. ฉากช่วยในการดำเนินเรื่อง
4. ฉากทำให้เรื่องสมจริง

รัทพร ชังธาดา (2531 : 40) กล่าวว่า การสร้างฉากและบรรยากาศที่เหมาะสมในหนังสือเด็กจะต้อง

1. ใช้ฉากและบรรยากาศที่เด็กคุ้นเคย เช่น บ้าน โรงเรียน วัด ฯลฯ
2. ใช้ฉากและบรรยากาศที่สอดคล้องกลมกลืนกับเรื่อง
3. ใช้ฉากและบรรยากาศที่ช่วยเสริมสร้างความรู้ และประสบการณ์ให้กับเด็ก เช่น ป่า ทะเล ฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูใบไม้ร่วง ฯลฯ

4. ฉากและบรรยากาศที่สร้างขึ้นจะต้องให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเวลาในท้องเรื่อง

สรุปได้ว่า ฉาก หมายถึงสถานที่และเวลาที่เหตุการณ์ในเรื่อง ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านทราบว่าเรื่องนั้นเกิดขึ้นที่ไหน เวลาใด นอกจากนี้ฉากยังสร้างอารมณ์ สร้างบรรยากาศของเรื่องให้ดำเนินไปอย่างสมจริง และช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพตัวละครได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ผู้เขียนใช้ฉากสถานที่ในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงสมัย พ.ศ. 2522 - 2535 แนวคิดและตัวละครส่วนใหญ่ในเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในชนบท ดังนั้นฉากจึงเกี่ยวข้องกับสภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน ตลาดทุ่งนาป่าเขาหนองบึง เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงจะวิเคราะห์การสร้างฉากในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ดังนี้

1. การสร้างฉากและบรรยากาศที่ตัวละครคุ้นเคย
2. การสร้างฉากและบรรยากาศที่สอดคล้องกลมกลืนกับเรื่อง
3. การสร้างฉากและบรรยากาศที่ช่วยเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การสร้างฉากและบรรยากาศที่ตัวละครคุ้นเคย หมายถึง ฉากที่ผู้เขียนสร้างขึ้นโดยใช้สถานที่หรือบรรยากาศที่ตัวละคร ซึ่งเป็นเด็กชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สัมผัสเกี่ยวข้องและพบเห็นอยู่เป็นประจำ เช่น บ้าน โรงเรียน วัด ตลาด ทุ่งนา เป็นต้น

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนสร้างฉากและบรรยากาศที่ตัวละครคุ้นเคย มี 10 เรื่องคือ ตะกร้าสานของพ่อ ไหมน้อย เณรน้อย ถล่มจักรวาล น้ำหามเดียว ความภูมิใจของลอย โรงเรียนริมทุ่งกว้าง เล่ห์กามเทพ ตะวันทรงกลด และวานรน้อยคะนองไพร ดังนี้

เรื่องตะกร้าสานของพ่อ ผู้เขียนใช้ฉากที่บ้าน โรงเรียน และวัด โดยเสนอเรื่องราวของเด็กหญิงตัวละครเอกที่กำลังเรียนอยู่ชั้น ป.6 กับพ่อและแม่ พ่อสานตะกร้าไม้ไผ่ให้เด็กหญิงใส่กล่อ่งข้าวไปโรงเรียน ใส่ถุงขะไปทิ้ง และไปซื้อของที่ตลาด

ดังที่ข้อความว่า

ในที่สุดตะกร้าทรง “ถึงดักน้ำ” ก็สำเร็จตามเจตนาของพ่อ เคยใส่กล่อ่งข้าวและใส่ของ

เหลือใช้ไปถึงที่ถึงขยะโรงเรียนทุกวัน

เช้าตรู่วันต่อมา เคยหิ้วตะกร้าใบโปรดไปซื้อกับข้าวที่ตลาดให้แม่ บ้านของเคยอยู่ไม่ไกลจากตลาดนัก เคยถีบจักรยานไปไม่ถึงสิบนาทีก็ถึงแล้ว เคยซื้อข้าวของที่ต้องการใส่ตะกร้าทรงดังคักน้ำโดยไม่ต้องให้แม่ค้าใส่ถุงพลาสติกหิ้วเหมือนคนอื่น ๆ พวกแม่ค้าต่างพอใจ

(ตะกร้าสานของพ่อ : 3,4)

ฉากทั้งหมดในเรื่องจึงเป็นฉากที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของตัวละครทั้งสิ้น

เรื่องไผ่น้อย ผู้เขียนใช้ฉากบ้านหลังหนึ่งในชนบทที่มีบริเวณโดยรอบปลูกต้นไม้หลายชนิดมีคอกสัตว์เลี้ยง หมู เป็ด ไก่ และได้ทุนบ้านยังเลี้ยงไหม ดังที่ข้อความว่า

เนื่องจากสวนของพ่อค่อนข้างกว้าง พอถึงฤดูฝนหญ้าคาและเถาวัลย์จึงขึ้นรกครึ้ม เถาวัลย์บางส่วนขึ้นไปปกคลุมกอไผ่ ป่าริมรั้ว พวกนกเล็ก ๆ ส่งเสียงร้องอยู่ตามต้นฝรั่งและขนุน ห้องนอนของไผ่น้อยอยู่ตรงข้ามกับห้องนอนพี่คำปล้อง ลักษณะเรือนเป็นเรือนแฝด มีระเบียงผ่านกลางต่อกับชานบ้าน ก่อนจะถึงบันไดขึ้นลง

ไผ่น้อยพาน้องเข้าไปในครัว ป้อนข้าวน้องและตัวเองก็กินไปพร้อม ๆ กันอิ่มข้าวไม่นาน ป๊อຍก็อ้าปากหาวหวอด ๆ ไผ่น้อยพาน้องเข้าอุณอนซึ่งผูกไว้ใต้ทุนบ้านห่กส้อมไม่นาน ป๊อຍก็หลับ เธอจึงเลี้ยงไปดูแลไหมที่เลี้ยงไว้

ภารกิจประจำวันหลังอาหารเข้าผ่านไปแล้วก็เหมือนกับทุกวัน เริ่มด้วยขุนหมูให้อาหารไก่ เป็ด เก็บกวาดบ้านให้เรียบร้อยก่อนจะลงไปค้ายหญ้าให้ต้นหม่อน ข้าวโพดพริก มะเขือที่ปลูกไว้ในสวน

(ไผ่น้อย : 23,31,56,63)

ผู้เขียนใช้ฉากบ้านของตัวละครเอกดำเนินเรื่องโดยตลอด และบรรยายภาพบ้านในชนบทอย่างชัดเจนว่า เป็นบ้านไทยเรือนแฝด ปลูกด้วยไม้มีระเบียงต่อเชื่อมกับชานบ้าน ใต้ทุนบ้านสูงใช้เป็นที่ทำงาน และพักผ่อน หรือบางบ้านก็ใช้เลี้ยงสัตว์ด้วย

เรื่องเณรน้อย ผู้เขียนใช้ฉากลานวัด ต้นโพธิ์ สระวัด หนองบึงทุ่งนา และบริเวณโดยรอบกุฏิพระ

ดังข้อความว่า

ลมแล้งพัดมาหวิวหวิวหอบเอาฝุ่นและใบโพธิ์ลานวัดปลิวไปอย่างไร้จุดหมายใบโพธิ์ที่ลานวัดกวาดเท่าไรก็ไม่หมด เพราะช่วงนี้เป็นช่วงที่มันสลัดใบเก่าใบแก่ทิ้ง บริเวณลานวัดมีต้นโพธิ์หลายต้น ยืนเรียงรายกันอยู่ แต่ละต้นคงมีอายุเกือบร้อยปีสังเกตดูที่ลำต้นมีมีขนาดใหญ่นาดหลายคนโอบจึงรอบ กิจวัตรประจำวันอย่างหนึ่งของเณรน้อยอย่างฉั้น คือช่วยกันกวาดใบโพธิ์ ใบมะขามลานวัด

(เณรน้อย : 12)

เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น เณรน้อยแอบไปจับปลา เล่นสาดน้ำกับหญิงสาวชาวบ้าน ช้อมมวย จนกระทั่งตอนสุดท้ายเณรน้อยรักษาหิดด้วยน้ำปลักควาย

ตั้งข้อความว่า

ฉันมีมือลงไปในสระวัด ซึ่งน้ำขุ่นคลั่กไปด้วยปลาหน้าขอด พวกมันตะกุกตะกวยตาม กอบัว จนน้ำกระเพื่อมอยู่ตลอดเวลา เณรน้อยหูแว่วเดินทางถึงกลางหนอง มีกกพงอ้อขึ้นเป็นยอ ๆ สลับกับกอบัวสวย น้ำขุ่นชั้นกลางสระมีความลึกระดับอกเณรชัยเท่านั้นเณรชัยเอามือควานหาปลา ที่มันหลบซ่อนอยู่ตามเหง้าบัว

(เณรน้อย : 16)

เวลาพวกสาว ๆ ตักน้ำขึ้นมานับวัด ฉันกับเณรชัยเตรียมน้ำไว้คอยสาดสาว ๆ พอ สาดน้ำพวกเขาได้แล้ว เราก็หลบเข้าห้อง

“เก่งจริงออกมาซิเณรน้อย” เสียงสาวสีจันเรียกอยู่ตรงหน้าห้อง

ฉันกับเณรชัยอาศัยตัวเล็ก หลบเก่งโดยเฉพาะเณรชัยไวเหมือนปรอท สามารถ หลบหลีกน้ำได้ แต่ปรากฏว่าข้าวของในห้องเปียกหมด

ตอนเย็นหลวงตากลับมาพบแต่กุฎิเปียกทั้งหลัง หลวงตาเรียกมาสั่งว่า

“เณรช่วยกันถูกุฎิให้สะอาด แล้วตักน้ำให้เต็มหมดหกดุ่มมังกร ถ้างานไม่เสร็จคืนนี้ ไม่ต้องนอน

(เณรน้อย : 13-14)

ตอนเย็นก่อนอาบน้ำ พวกหนุ่ม ๆ เหล่านี้ชอบช้อมมวยกัน โดยยึดเอาสนามด้าน หลังกุฎิใกล้ ๆ สระน้ำต่อยกันจนเหงื่อโชกตัว

(เณรน้อย : 32)

แต่ในที่สุดก็ตัดสินใจดึงผ้าเหน็บเตี่ยวออกจากตัวโยนขึ้นบนบก ก่อนจะพาร่างเปล่า เปลือย ซึ่งไม่น่าดูเลยวิ่งลุยโคลน แล้วล้มตัวลงแช่ในปลัก ลอยคอพ่นน้ำเหม็นฟุ้งขึ้นมานิดหน่อย

ฉันเกือบจะตัดสินใจขึ้นก็หลายหน เพราะน้ำสกปรกทำให้หิดเปื่อยเกิดอาการทั้งคัน ทั้งแสบหยุบยับไปหมด แต่พอดทนไปสักหน่อยอาการนั้นก็ค่อยหายไป

(เณรน้อย : 41)

ฉากต่าง ๆ ในเรื่องนี่จึงเป็นฉากที่ตัวละครคุ้นเคย เพราะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของตัวละครตั้งแต่ต้น ผู้เขียนได้สร้างบรรยากาศระหว่างชาวบ้านกับวัด ชาวบ้านกับสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

เรื่องถล่มจักรวาล ผู้เขียนใช้ฉากบ้าน และบริเวณโดยรอบของบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งอยู่
ชานเมือง

ตั้งข้อความว่า

พี่ต้นก้าวยาว ๆ ไปตามเส้นทางเล็ก ๆ ในสวน เสียงกบเขี่ยครีงดังมาจากพงหญ้า

ริมฝั่งสระ ยามพลบค่ำเช่นนี้พวกแมลงกลางคืน ที่ชุกตัวอยู่ระหว่างกอหญ้าจะปล่อยเสียงร้องดังจน
จนรู้สึกสะเทือนในแก้วหู ครั้นแสงไฟฉายส่องไปกระทบพวกมันต่างก็ชะงักเสียงไปชั่วขณะหนึ่งที่มัน
เดินผ่านสวนกุหลาบ เลยไปออกทางแปลงปลูกผักสวนครัว ก่อนจะทะลุปากกล้วยน้ำว้าไปยังเรือนไม้
ใต้ถุนสูงของลุงชด ลมเย็นยามค่ำคินโชนมาพร้อมกลิ่นหอมอ่อน ๆ ของดอกกุหลาบในแปลงผัก

(ถล่มจักรวาล : 14)

เรื่องน้ำหอบเดียว ผู้เขียนใช้ฉากสระวัด บ้าน และบริเวณทุ่งนาโดยรอบหมู่บ้าน สระวัด
น้ำแห้งขอด พระไม่มีน้ำสรง ชาวบ้านแต่ละคนต้องเดินทางไปขุดหาน้ำใต้ดินจากทุ่งนาที่อยู่ห่างออกไป
ตั้งข้อความว่า

น้ำสระวัดแห้งขอดจนติดกันสระ ตรงแอ่งกลางสระที่เคยลึกกว่าส่วนอื่น ยังพอมี
น้ำขังอยู่ ทว่าขุนจอมมองเห็นเป็นสีขาวคล้ายน้ำมะพร้าว แม้สระจะมองดูค่อนข้างกว้าง

“กาสิตักน้ำใส่โอ่งให้หลวงพ่อกันคนละ 2 หาบนะ หลวงพ่อไม่มีน้ำสรง” หลวงพ่อ
วัยหกสิบกว่ายืนเด่นอยู่บนชานวัด น้ำเสียงเรียกใช้บอกให้รู้ถึงความคุ้นเคยเป็นอย่างดี

กาสิกับบัวผันเกือบได้หอบถังเปล่ากลับบ้านหลังจากพากันค่อย ๆ ใช้ถังตักน้ำใส่ถัง
เต็มหอบ และหอบขึ้นไปเทใส่โอ่งให้หลวงพ่อกันคนละสองหอบ

“เราช่วยกันคุ้ยทรายแล้วกัน น้ำจะได้ซึมเร็วกว่านี้” ทุกคนช่วยกันขุดคุ้ยหน้าดิน
ค่อยถูกเปิดกว้างออก ทรายชุ่มน้ำทำให้ขุดง่ายกว่าตอนเปิดหน้าดิน ทุกคนทำงานเงียบเหงาซึม
ไหลเต็มหน้า ตะวันบ่ายคล้อยลงมากแล้ว ท้องทุ่งเงียบมีเพียงเสียงลมแล้งพัดดอกหญ้าแห้งบน
คันนาใหญ่ดังหวีดหวิว พวกเด็กเลี้ยงควายไล่ต้อนควายเข้าสู่หมู่บ้าน น้ำใต้ดินขุดทรายพังลง
เป็นแถบนั้น ทำให้ทุกคนมีกำลังใจขุดคุ้ยทราย เพราะต่างหวังว่าอีกไม่นานคงผ่านถึงตาน้ำ

(น้ำหอบเดียว : 2,41,42,43)

เพราะชาวชนบทยังต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ฉากของเรื่องจึงเป็นฉากท่าเล ที่ตั้งถิ่น
ฐานของชาวชนบท และแสดงความไม่อุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ

เรื่องความภูมิใจของลอย ผู้เขียนใช้ฉากบริเวณหมู่บ้านแห่งหนึ่งในชนบท ที่ชาวบ้านมี
อาชีพทำนา

ตั้งข้อความว่า

ท้องทุ่งที่เคยมองเห็นเป็นสีทองด้วยรวงข้าว กำลังจะถูกเก็บเกี่ยวหอบขึ้นไปตั้งจอม
ข้าวไว้บนลาน แต่ละเจ้าเกี่ยวข้าวเสร็จท้องทุ่งจะเหลือไว้เพียงตอฟาง ทำให้ทุ่งโล่ง

(ความภูมิใจของลอย : 15)

ตัวละครเอกเรียนจบชั้น ป.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อ เขาต้องออกมาช่วยพ่อแม่ทำงาน เลี้ยงเปิด คัง
ที่กล่าวถึงฉากทุ่งนาที่เขาไปเลี้ยงและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเขาไว้ว่า

พวกเปิดจะเดินเป็นแถวไปตลอดทางจนกว่าจะถึงหนองน้ำซึ่ง เป็นแหล่งหาอาหาร

ของพวกมัน เมื่อปล่อยเปิดลงหนองน้ำแล้ว ลอยขึ้นมาพวกมันซ่อนไขกินกุ้งหอยปูปลาอยู่ครู่หนึ่ง
วันนี้ลอยจะเลี้ยงพวกมันอยู่ที่ไหนเต็มวัน เพราะข้าวกลางวันแม่ก็ห่อใส่ปิ่นโตให้หิวมาพร้อมแล้ว
ตะวันในฤดูร้อนข้าวอ่อนแสงลงมากแล้ว ถึงเวลาที่ลอยจะไล่ต้อนเปิดกลับบ้าน
เด็กน้อยใช้ไม้เคาะลงไปบนปีปเก่า ๆ ให้เปิดไต่ขึ้น

ฝูงเปิดของลอยเคยชินกับเสียงเคาะปีป มันจะรู้ด้วยความเคยชินว่าถึงเวลากลับ
บ้าน และพวกมันจะได้กินรำคละกลุ่ปลาข้าวที่แม่เตรียมไว้คอยที่บ้าน

...แต่ภาพหมาดมโซตัวหนึ่งที่ไล่กวตหลังแม่เปิดคอยมาคิด ๆ ทำให้อยริบ
ตะเบ็งเสียงไล่ขู่มัน ก่อนที่พื้นแหลมคมอันกระหายหิวจะฝังลงไปบนร่างแม่เปิดตัวอวบอ้วน

(ความภูมิใจของลอย : 12,17-18)

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง ผู้เขียนใช้ฉากโรงเรียน วัด ทุ่งนา สลับกันตลอด เพราะมีตัว
ละครซึ่งเป็นนักเรียน ครู และพระ อยู่ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ของเรื่องโดยตลอด
ตั้งข้อความว่า

โรงเรียนของเราอยู่ใกล้ทุ่งนา เป็นตึกสองชั้นทาสีเขียวอ่อน ตั้งเป็นสง่าอยู่ในเนื้อที่
เกือบสิบไร่ ถ้ายืนอยู่หน้าโรงเรียนและหันเข้าหาถนน จะมีวัดอยู่ทางซ้ายมือระหว่างโรงเรียนกับ
วัดมีสระน้ำขนาดใหญ่ น้ำใสตลอดปี ปลาในสระก็ชุมชุมเพราะน้ำใสสระไม่เคยแห้ง หลวงพ่อที่วัด
ท่านหวงห้ามไม่ให้ใครมาจับหรือเบียดเบียนมัน หลังเพลหลวงพ่อก็จะให้ใจเอาข้าวใส่กะละมังมา
โปรยให้ปลากินทุกวัน

“กินข้าวกับปลาหรือครู” หลวงพ่อเอ่ยถามก่อน

“ครับ...หลวงพ่ ปังปลามาจากสำรับวัดโนนแหละ” พ่อครูตอบ

“แต่วันนี้หลวงพ่อดันเพลกับน้ำพริกผัก นี่หลวงพ่อดินตามกลิ้งปลาปังมานะเห็นก้อ
กองไฟปังปลาอยู่ฝั่งสระได้ร่มศาลโนน...ครูกำลังกินปลาวัดนะนี่เรียกใจมาถามสิ ถ้าไม่เชื่อหลวงพ่”
หลวงพ่พูดเท่านั้นก็ผละเด็นตามกุสระกลับวัด

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 7,13)

เรื่องตะวันทรงกลด ผู้เขียนใช้ฉากบ้าน โรงเรียน และทุ่งนาในหมู่บ้านชนบทแห่งหนึ่ง
ดำเนินเรื่องราวทั้งหมด
ตั้งข้อความว่า

ลมหนาวพัดอยู่อ้อยอิ่ง...ดอกจานบานมาตั้งแต่เดือนมกราคมย่างเข้ากุมภาพันธ์
เกือบร่วงโรยหมดแล้ว คงมีบางต้นที่บานช้ากว่าต้นอื่น ยังพอมีอวดสีสรรแสดงเพลิงเป็นเสน่ห์
แกห้องทุ่งแห่งบ้านหนองเขียดและโนนตุ่น แต่แค่ฝรั่งดอกสีม่วงโศกหน้าอาคารเรียนกำลังบาน
เต็มต้น...น้ำในห้วยหนองซึ่งพอมิติดในลำห้วยตื้น ๆ ค่อยงวดลงทุกวันเพราะแดดแผดเผาบางส่วน
ที่แห้งแล้ง เริ่มแตก rå เป็นริ้วรอยรับกันเป็นทอด ๆ คูประหนึ่งไม่มีวันที่จะเปียกชุ่มโชกอีกแล้ว
ชาวบ้านปลูกผักโดยใช้น้ำใต้ดิน และการสร้างสหกรณ์ที่แสดงว่าเป็นหมู่บ้านพัฒนา

ตั้งข้อความว่า

ทุกคนออกไปรวมกันที่บ่อกลางนา ช่วยกันขุดเปิดหน้าดินในบ่อ พวกที่ขุดคุ้ยได้ บังก็เต็มแล้วหลีกทางให้พวกชนเอาดินไปทิ้ง ทำเป็นคุรอบปากบ่อ แต่ละคนช่วยกันทำงานอย่าง ยืนชั้นแข็ง

ก่อนเที่ยงวันนั้น ทุกคนก็พบกับความตื่นเต้นและดีใจ สายน้ำสีเหมือนน้ำมะพร้าว อ่อนไหลทะลักออกมา หลังจากทุกคนช่วยกันขุดเอาแผ่นดินดินดานออกมา

“...เรามีแหล่งน้ำใกล้บ้าน ปลูกพืชผักไว้กินไว้ขายคงจะทำให้พวกเรามีรายได้และ ความเป็นอยู่ของเราต้องดีขึ้น” ผู้ใหญ่หาญพูดกับทุกคนด้วยแววตาเป็นประกาย

แม้แต่ร้านค้าประจำหมู่บ้านซึ่งตอนนี้ครูโชนได้ชักชวนชาวบ้านมาเข้าหุ้นเป็นร้านค้า รวมแบบการค้าสหกรณ์

(ตะวันทรงกลด : 11,34,50)

เรื่องวานรน้อยคะนองไพร ฉากของเรื่องเป็นป่า มีต้นไม้ ลำธาร ถ้ำ และสัตว์ต่าง ๆ ที่ ถือว่าเป็นบ้านที่ตัวละครที่เป็นลิงเข้าไปเกี่ยวข้อง จนเกิดเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบ

ตั้งข้อความว่า

ปาลปิโยนำวานรหนุ่มทั้งหลายรุดหน้าไปตามแนวป่า อากาศยามเช้าทำให้มันรู้สึก สดชื่นกระปรี้กระเปร่ายิ่งนัก ดอกไม้ป่าหลากสีขยายกลีบบานรับแสงแดดอ่อน ๆ ยามเช้าหยดน้ำค้าง บนกลีบดอกไม้สะท้อนแสงแวววับ ผึ้งผึ้งและผีเสื้อปีกสวยบินตอมดอกไม้ทั้ง ๆ

หวิว...หวิว ใบไม้สะบัดแกว่งยามลมพัด น้ำในลำธารไหลลัดเลาะโตรกหินและแก่ง ผาทำให้เกิดเสียงดังตลอดเวลา ผึ้งปลาเกล็ดขาวแพรวพราวว่ายเกาะกลุ่มเลียบมาตามสายน้ำที่ เอื่อยไหลนุ่มนวล นกน้อยบนกิ่งไม้ร้องเพลงจู้จี้ดังอยู่ไม่ขาดระยะ

วานรเหล่านี้ล้วนอยู่ในวัยคะนองจึงต่างส่งเสียงร้องก้องดัง ผึ้งไก่ป่าที่พากันหากิน อยู่แถวโน้นต่างแตกตื่นบินหนีไป บ้างก็กลาบินขึ้นเกาะคอนส่งเสียงกระตักลั่นพงไพร

(วานรน้อยคะนองไพร : 12,93,21)

2. การสร้างฉากและบรรยากาศที่สอดคล้องกลมกลืนกับเรื่อง หมายถึง การ สร้างฉากเพื่อให้เกิดความสมจริงในเรื่อง ทั้งในด้านสถานที่ เวลา บรรยากาศ สภาพแวดล้อม ตลอดจน อาชีพ และอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนมีการสร้างฉากที่มีบรรยากาศสอดคล้องกลมกลืนกับเรื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การใช้สถานที่ที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่องและภูมิหลังของเหตุการณ์ มี 6 เรื่อง คือ ยอดรักผู้กอง ดอกไม้บานที่เชิงภู หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน จะเอรัก ป่าไผ่ชายทุ่ง และหิงห้อยน้อยเพื่อนรัก ดังนี้

เรื่องยอดรักผู้กอง ใช้ฉากสนามรบในสภาพภูมิประเทศที่เป็นขุนเขาท่ามกลางอากาศ ยามค่ำในปลายฤดูหนาว เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครกับภูมิหลังของเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นใน

เรื่องว่าจะดำเนินต่อไปอย่างไร การที่ผู้เขียนใช้ฉากยามค่ำท่ามกลางความแห้งแล้งในฤดูหนาว และเบื้องหน้าเป็นขุนเขายาวเหยียด เสมือนจะบอกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวละครจะต้องเป็นอันตรายอย่างใหญ่หลวง

ดังข้อความว่า

ร้อยเอกเนาว์ ธนา มองผ่านบังเกอร์ออกไปทางขุนเขาเบื้องหน้า อากาศยามใกล้ค่ำสีหม่นมัวปกคลุมขุนเขา ซึ่งมองเห็นเป็นแนวยาวเหยียดขนานเป็นกำแพงอยู่เบื้องหน้าต้นไม้ปลายฤดูหนาวสลัดใบทิ้งจนแลดูต้นโก๋น ปล่อยกิ่งก้านโด้ลมแล้งอย่างอ้างว้าง รอบตัวของเขาเป็นแนวกระสอบทรายวางทับถมกันระบอบอกของเขา เป็นแนวกำแพงป้องกันการโจมตีของข้าศึก เบื้องล่างทางขวามือมองเห็นลิบ ๆ โฉน คือแผ่นดินเขมร แม้ขณะนี้จะอยู่ในสภาวะที่เจียบแต่ทว่าความเป็นความตายจะเกิดขึ้นเมื่อใด ก็ได้ในแผ่นดินแห่งนั้น

...อาวุธประจำกายอยู่ในท่าที่จะหยิบฉวยขึ้นใช้ได้ทุกเมื่อทุกคนพร้อมจะสาดกระสุนเข้าใส่ข้าศึกได้ตลอดเวลา ขอเพียงแต่เอื้อมกายให้เห็นมันมีอาจจะต้องแผ่นดินนี้ได้แม้แค่ปลายเล็บ

(ยอศรีผู้กอง : 25-26)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู ฉากของเรื่องเป็นสถานที่จริงในเขตนอุทยานแห่งชาติภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ กล่าวถึงสภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าเบญจพรรณไม้สำคัญ ตลอดทั้งบึงที่เป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และสัตว์ป่าอาศัยอยู่ ซึ่งมีมนุษย์ได้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ทั้งสิ้น แต่ป่าและสัตว์ป่ากำลังถูกทำลาย ผู้เขียนให้ตัวละครเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่มีอุดมการณ์ในการอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าให้คงอยู่คู่ผืนดินไทย ดังที่ผู้เขียนบรรยายสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าไว้ว่า

สภาพป่าบนพิศภูเขียว มีป่าผลัดใบซึ่งเรียกว่าป่าเบญจพรรณเป็นหย่อมเล็ก ๆ ความเนินเขาที่ไม่สูงมากนัก พันธุ์ไม้ที่สำคัญขึ้นอยู่ได้แก่ มะค่าโมง ยาง ตะแบก แดง ประดู่ ชลข บริเวณที่ดินดินหรือดินลูกรังตามเนินเขาจะเป็นป่าเต็ง รัง พะยอม ฯลฯ

ตามไหล่เขาซึ่งมีระดับความสูงตั้งแต่ 700 เมตรขึ้นไป จะมีสนภูเขาคือเป็นพวกสนสองใบและสนสามใบ

นอกจากนี้ยังมีทุ่งหญ้าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติสลับกับป่าโปร่ง และทุ่งหญ้าที่เกิดจากการบุกรุกป่าในอดีต มีแหล่งน้ำในลักษณะบึงธรรมชาติ สลับป่าดงดิบที่หนาที่บึงซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

และวนอุทยานแห่งนี้ยังใช้เป็นที่พักพิงเลี้ยงพันธุ์นกกระเรียนที่สูญพันธุ์ไปแล้วให้คงอยู่อีกด้วย

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 113-114)

เรื่องหนุ่มมะดี๊สาวมะคัน ฉากของเรื่องเป็นสถานที่จริงในมหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้เขียนให้ตัวละครไปเรียนและเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกลมกลืนกับเรื่องราวชีวิตนักศึกษา

ดังข้อความว่า

นัยโนแยกตัวกับนัยปอ และยายกระแตตั้งแต่ลงรถเมล์หน้าราม เขาเข้าฟังวิชาที่บรรยายตอนบ่ายสองโมงพอดี พอหมดเวลาบรรยายนัยโนจึงรีบลงจากตึกเรียนตรงหน้ามคอ

เรื่องรักเพียงฝัน ใช่ว่าสถานที่จริงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยให้ตัวละครเอกเดินทางอยู่บนถนนสายอุบล-ยโสธร ซึ่งเป็นช่วงหน้าแล้งอากาศร้อนจัด จนเกิดลมพายุหมุนทำให้รถเกือบจะประสบอุบัติเหตุ ผู้เขียนสร้างฉากนี้ได้กลมกลืนกับสภาพภูมิอากาศและอารมณ์ของตัวละครที่กำลังวิตกกังวล

ดังข้อความว่า

บนถนนสายอุบล-ยโสธร ถนนทั้งสายเกือบจะเรียกว่าว่างเปล่า นาน ๆ จะมีรถสวนมาสักคันหนึ่ง เป็นช่วงหน้าแล้งจึงมองเห็นผืนนาว่างเปล่าสุดลูกหูลูกตา แม้จะเย็นมากแล้ว อากาศที่พัดผ่านมายังร้อนผ่าว

ขอบฟ้าเบื้องหน้าปรากฏกลุ่มเมฆทะเลมีนขวางอยู่จุจก้าแพง ลมที่พัดรวยรินเมื่อครู่เริ่มแปรปรวนพัดแรง หอบฝุ่น เศษหญ้าฟางใบไม้แห้งปลิวว่อน จนสองข้างทางมืดสลัวลงอย่างรวดเร็ว มันเป็นความแปรปรวนของอากาศคันฤดูฝน ซึ่งทางอีสานมักประสบทุกปี

อากาศรอบตัวมีสีแฉง ลมพัดหมุนและเริ่มรุนแรงกว่าตอนแรก เผารู้สึกว่าการบังคับรถเต็มไปด้วยความยากลำบาก ความแรงของลมที่กระหน่ำมาจากทิศตรงกันข้าม จะทำให้รถเสียหลักพลิกคว่ำลงถนน เขาลดความเร็วของรถลงเกือบร่นก้นแทบเป็นคลื่นไป

“เราเจอพายุเข้าแล้ว” เผาบอกกุลดี หล่อนทำสีหน้าวิตกกังวลอย่างเห็นได้ชัด

“เราจะทำอะไรดีคะ” เสียงหล่อนสั่นเพราะไม่เคยประสบกับธรรมชาติเช่นนี้มาก่อน

(รักเพียงฝัน : 42-43)

เรื่องณเณรน้อย ผู้เขียนใช้ฉากสภาพบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในเวลากลางคืน มีพุ่มสาบเสือและปลักควาย เป็นฉากที่เป็นอันตรายและสกปรก ให้สอดคล้องกลมกลืนกับพฤติกรรมของตัวละครที่กำลังตื่นตระหนก หวาดกลัวและตื่นกลัวเสียงหนีตาย

ดังข้อความว่า

ฉันทกใจจนตัวสั่น ไม่รู้จะตัดสินใจวิ่งไปทางไหน ข้างหน้ามองเห็นพุ่มสาบเสือทะมีนขวางทางอยู่มั่นคง เป็นส่วนก้ำกึ่งฉันได้เป็นอย่างดี ตัดสินใจหมายกระโดดเข้าพุ่มสาบเสือแล้วจะวิ่งต่อ ฉันทล่นโครมหัวทิ่มปลักควายนอน น้าซี ฉี่ควายผ่านลำคอฉันไปหลายอีก เพราะน้ำลึกระดึ่มเอว พวกเขาคงจะใจอ่อนเมื่อฉาไฟปราดไปเห็นภาพอันน่าสงสารของฉันเพราะทั้งโคลนทั้งฉี่ควายเต็มใบหน้า

(ณเณรน้อย : 37)

เรื่องตะวันทรงกลด เป็นฉากอากาศยามบ่าย ในฤดูแล้งที่อากาศร้อนจัด ต้นไม้สลัดใบ ท้องทุ่งนาแห้งแล้งและเจียนเหวา ผู้เขียนสร้างฉากบรรยากาศให้สอดคล้องกลมกลืนไปกับเนื้อเรื่องที่เหมือนกับความรู้สึกของครูหนุ่มตัวละครเอกในเรื่องที่เจียนเหวาและท้อแท้อยู่ในขณะนี้

ดังข้อความว่า

ลมคันฤดูร้อนพัดเข้ามา แม้จะเป็นปายแก่ ๆ อากาศยังรู้สึกร้อนอยู่วูบวาบ ต้นไม้สวนเตรียมสลัดใบเก๋กึ่งเหมือนหมดเยื่อใย เตรียมรอความแห้งแล้งอันยาวนานที่จะมาถึง

โซนพักสายตาด้วยการกวาดมองออกไปทางหน้าต่างห้องเรียนห้องทุ่งอันเจียน

เหงาสุดสายตาลิบลิ้ว ทำให้เขารู้สึกเจ็บเหงาขึ้นมาในใจ เมื่อคิดถึงหนทางที่พวกเขาบ้านซึ่ง
ล้วนแต่มีอาชีพทำนา แต่ไม่ได้ทำนาเต็มเม็ดเต็มหน่วยเช่นนี้ พวกเขาจะดิ้นรนต่อไปเช่นไร

(ตะวันทรงกลด : 30)

เรื่องวัยรุ่นวุ่นรัก ใช้ฉากบรรยากาศสภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าใกล้เชิงเขาในฤดูหนาว
เมื่อสุดถนนลาดยางแล้ว ก็เป็นถนนลูกรังที่พอรถยนต์แล่นผ่าน ก็เกิดฝุ่นสีแดงปลิวคล่องไปเกาะติดตาม
ยอดไม้ใบหญ้า มองดูเป็นสีน้ำตาลเหมือนต้นไม้ตาย ซึ่งตัวละครกำลังซึ่งจักรยานท่องเที่ยวกัน
ดังข้อความว่า

หนุ่มน้อยทั้งสามปั่นจักรยานใกล้ป่าเชิงเขาเข้ามาทุกขณะ พื้นสภาพถนนลาดยาง
เป็นลูกรังธรรมดา นาน ๆ จะมีรถแล่นสวนมาสักคันหนึ่ง ฝุ่นสีแดงปลิวคล่องขึ้นเป็นม่านควัน
อยู่ครู่หนึ่งก็ทั้งตัวลงเกาะตามยอดไม้ใบหญ้าข้างทาง ทำให้ใบไม้แถวนั้นมีสีฝุ่นแทนสีเขียว

สภาพป่าในฤดูหนาว ต้นไม้หลายชนิดผลัดใบทิ้งปล่อยลำต้นเหลือเพียงกิ่งก้าน
เหมือนต้นไม้ตายซาก บางต้นก็เปลี่ยนสีเป็นสีเหลืองแกมน้ำตาล สะบัดใบเล่นลมรอวันที่จะถูกลม
พัดหอบปลิวจากลำต้นไป

“ป่าหน้านี้ไม่สดชื่นเลย” นัยแวมบ่นขึ้นดัง ๆ ขณะกวาดสายตามองไปรอบ ๆ ความ
หนาวเย็นจากสายลมทำให้หนุ่มน้อยยวบยาดูซึมเศร้าขึ้นอีก...

“จริงแะะ สิมอ ๆ ซิดอย่างไรชอบกล” นัยเสกสนับสนุนความรู้สึกนัยแวม

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 41-42)

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง ผู้เขียนใช้ฉากฤดูกาลในการเปิดเรื่องและดำเนินเรื่องต่อไป
โดยกล่าวถึงชนบทที่ถนนหนทางไม่ดี เมื่อฝนตกทางเดินที่เป็นคันนาดินเหนียวจะเปียกสลื่น เดินลำบาก เด็ก
ที่เดินไปโรงเรียนจะตกคันนาเสื้อผ้าเปียกเลอะเทอะ เป็นฉากพรรณนาสภาพท้องถนนที่สกปรกคลั่งคลุ้งกับ
เหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องที่เกิดขึ้นกับตัวละคร ซึ่งต้องใช้เส้นทางสายนี้สัญจรไปมาในชีวิตประจำวัน

ดังข้อความว่า

ช่วงนี้ยามเช้าก่อนเด็กจะออกจากบ้านไปโรงเรียน ฝนมักจะตกปรอย ๆ นักเรียน
ส่วนมากจะเดินตากฝนมาโรงเรียนแต่เช้า หากจะรอให้ฝนหยุดตกคงสาย พอออกมาพ้นหมู่บ้าน
ก็เป็นทุ่งนา มองเห็นต้นข้าวเขียวสุดสายตา โรงเรียนเล่าไ้ตั้งเด่นอยู่กลางเนินที่มีทุ่งล้อมรอบ
ระหว่างทางกว่าจะถึงโรงเรียนมีเด็กหลายคนลื่นล้มตกคันนา เนื้อตัวเสื้อผ้าเปียกฝนเลอะเทอะ
เพราะเส้นทางเดินที่เป็นคันนาดินเหนียว เมื่อถูกฝนปรอย ๆ อย่างนี้ทำให้ลื่นเดินลำบากแต่เด็ก ๆ
ไม่รู้รู้สึกลำบากในเรื่องนี้นัก พอเห็นเพื่อนไ้ตกลงคันนาก็ส่งเสียงเฮฮาหัวเราะเป็นที่ชอบอกชอบใจ

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 46)

เรื่องวานรน้อยคะนองไพร ผู้เขียนใช้ฉากธรรมชาติยามเช้าและฉากกลางคืนข้างแรม
โดยบรรยายว่า ดอกไม้ป่าหลากสีบานรับแสงแดดอ่อน ๆ ในยามเช้า หยดน้ำค้างเกาะอยู่บนกลีบดอกไม้ ฝูง
ผึ้งและผีเสื้อต่างบินตอมหาน้ำหวาน และใช้ฉากกลางคืนเดือนเสี้ยวที่มองเห็นดวงดาวระยิบระยับบนท้องฟ้า
มาเป็นฉากที่สอดคล้องกลมกลืนกับอารมณ์ของตัวละครที่เป็นสุขสดชื่นสบายใจ

กุหลาบมันก็ตรงเข้าไปเล่นงานทันที ใบเคยยืนมองสัตว์เลื้อยพิ้นที่กำลังจับตัวพิชของต้นกุหลาบ

“แมลงเต่าทองจะวางไข่ไว้บนใบไม้ ใบของมันมีสีเหลืองอ่อน ตัวอ่อนมันมีสีดำอมฟ้า มีจุดสีส้ม มันกินเพลี้ยอ่อนจนกว่าวันละประมาณ 50 ตัว ถ้าบริเวณใดมีตัวเพลี้ยอ่อนจะทำให้เราหาตัวอ่อนของแมลงเต่าทองไปเลี้ยงได้ง่าย” พื้นอธิบาย

(กล่มจักรวาล : 9)

เรื่องความภูมิใจของลอย ฉากใหญ่ของเรื่องเป็นทุ่งนาหน้าแล้งที่ชาวบ้านไม่ได้ทำนา แต่ปลูกผักโดยใช้คาน้ำไค้ดิน บริเวณรอบ ๆ ทุ่งนาจะมีหนอง บึง ที่ชาวบ้านอาศัยจับปลาเป็นอาหารและใช้เลี้ยงเป็ด มีงูเหลือมมาแอบกินเป็ดของชาวบ้าน ผู้เขียนได้ให้ความรู้เรื่องกรรมปลาในแห การหาบ การใช้เชือกกล้วยจับงูเหลือม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นประสบการณ์ที่ผู้เขียนนำมาถ่ายทอดให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านทั้งสิ้น ดังตัวอย่าง

ลุงต้นจัดแจงทำบ่วงเปลือกกล้วย ผูกติดกับไม้ไผ่ยาวประมาณสามเมตร...พองูเงยส่วนหัวขึ้นก็คล้องบ่วงสวมเข้าคอมันพอดี ลุงต้นออกแรงดึงเบา ๆ งูเหลือมขนาดใหญ่ก็เคลื่อนตัวติดบ่วงไปอย่างง่ายดาย งูเหลือมยักษ์ไม้ไผ่ได้ขั้ขึ้น เหมือนกับมันสิ้นเรี่ยวแรงจะต้านขึ้น

พ่อของลอยบอกว่า “เชือกเปลือกกล้วยมันมีอาถรรพ์ทำให้งูเหลือมสิ้นฤทธิ์อ่อนแรงจนไม่มีกำลังจะดิ้นขั้ขึ้นได้....

(ความภูมิใจของลอย : 78-79)

เรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู ฉากของเรื่องเป็นหมู่บ้านใกล้เขตนอุทยานแห่งชาติภูเขียวที่ตั้งอยู่ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของป่า มีบึง หนอง ซึ่งมีสัตว์ต่าง ๆ ที่เป็นอาหารของมนุษย์ ผู้เขียนได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการตีผึ้ง การทำลันดักปลาไหล ทำจันดักปลา การทอดแห และการเอียบเกลือ ซึ่งเป็นความรู้ที่ผู้อ่านสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่าง

สองพี่น้องแบกบั้งลันลุยโคลนหาทำเลที่ดัก พอเลือกได้ก็ถูกใจก็ปักไม้ที่ทำเป็นเดือยไว้ที่ง่าลันลงในโคลนจนติดแน่นดี บั้งลันจะจมอยู่ในน้ำ ตอนกลางคืนปลาไหลจะออกหากินตามพื้นโคลน พวกมันจะได้กลิ่นหอยเน่าที่เราหุบเปลือกออกเอาเนื้อหอยเทใส่ไว้ในบั้งลันปลาไหลชอบกินอาหารมีกลิ่นเหม็นเน่าและคาวจัด มันจะเลื้อยเข้าไปทางง่าลัน แล้วมันจะไม่มีโอกาสออกมาได้เลย

... ปลากระตี่เอียบเกลือแม่จับเรียงใส่กระตังไว้ตากแดดพຽนี้ ปลากระตี่แห้งทอดกินกับข้าวเหนียวร้อน ๆ ก็อร่อยไม่น้อย

เอียบเกลือ คือการนำเกลือคลุกปลาแล้วหมักไว้ทำกับข้าววันต่อไป

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 39,97)

เรื่องไหมน้อย ฉากของเรื่องเป็นบ้านหลังหนึ่งในชนบท มีฉากการเลี้ยงไหมในโครงการของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่งตัวละครเอกภูมิใจมาก ผู้เขียนได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการเลี้ยงไหม ประกอบด้วยวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ อย่างละเอียดชัดเจน นอกจากนี้ยังให้ความรู้เรื่องยาสมุนไพร ว่านเสลดพังพอนและตะไคร้ ซึ่งมีประโยชน์และมีคุณค่ายิ่ง ดังตัวอย่าง

...ให้ชาวบ้านเลี้ยงไหมกันมาก ๆ หลังฤดูปักดำแล้ว จะเป็นการเพิ่มรายได้อีกทาง

หนึ่ง สมเด็จพระราชินีท่านทรงสนับสนุนเรื่องนี้ด้วย เพื่อเป็นการสนองโครงการของพระองค์ท่าน
นายอำเภอจึงจัดประกวดการเลี้ยงไหมชิงรางวัล

ไหมน้อยเปิดดูในปี พบว่ามันแตกเป็นตัวไหมเล็ก ๆ สีออกดำและเล็กมากความ
ยาวยังไม่ถึงครึ่งเซนติเมตร มันเริ่มขุดตัวไปมาแสดงว่าต้องการอาหารแล้ว เนื่องจากตัวไหมยัง
อ่อนและมีขนาดเล็กมาก ไหมน้อยต้องใช้มีดคมๆ หั่นใบหม่อนเป็นเส้นฝอยๆ แล้วโปรยจน
เต็มกระด้งตัวไหมจะค่อย ๆ คืบคลานขึ้นมาใช้ปากกัดกินใบหม่อนเหมือนบึ้งหรือหนอนกินใบไม้

ช่วงที่ตัวไหมยังเล็กและอ่อนอยู่อย่างนี้ ศัตรูที่จะต้องระวังคือมดและจิ้งจกจากนั้น
อีกห้าวันตัวไหมก็เข้าสู่ช่วงที่เรียกว่า “นอนหนึ่ง” หรือนอนขึ้นของตัวไหมระยะนอนหนึ่งตัว
ไหมจะไม่กินใบหม่อน

เช้าวันที่ 5 หลังจากตัวไหมนอนหนึ่งมันโตขึ้นประมาณ 3 เท่าตัว ไหมน้อยสังเกต
เห็นว่าผิวหนังของมันกลายเป็นสีเหลืองซีดและเหี่ยวยุบ ประสบการณ์เช่นนี้ทำให้เรารู้ว่าตัวไหม
จะเริ่มนอนสองแล้ว...

(ไหมน้อย : 66,71,73,85)

เรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง จากของเรื่องเป็นหมู่บ้านในชนบทแห่งหนึ่ง ที่ตั้งอยู่ท่ามกลางป่าที่
อุดมสมบูรณ์และทุ่งนา ผู้เขียนได้ให้ความรู้เกี่ยวกับเกล็ดสีนเขาวัว ต้นไม้และสัตว์ต่าง ๆ เช่น กระเจียว นก
คุ้ม หนู แมงจิ้งจก และนอกจากนี้ยังให้ความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ที่ปรากฏในเรื่อง เช่น ชิง ควายโตด หนูคร้ว
และรูแปว ดังตัวอย่าง

การต้มเกล็ดสีนเขาวัวนั้น ตอนแรกพ่อของอินตาจะใช้ไม้กวาดเอาดินที่มีสาเกล็ดมา
กองรวมกันไว้ จากนั้นก็ขุดหลุมลึกประมาณ 1 เมตร กว้างพอที่จะเอาถึงดักน้ำในหลุมได้สะดวก
เหนือหลุมนี้ห่างกันราวสอง ฟุตจะขุดหลุมตื้น ๆ คล้ายกระทะ เชื่อมต่อหลุมแรกด้วยปล่องไม้ไผ่
รูกลวง หลังจากนั้นพ่อจะเอาดินเหนียวฉาบพื้นผิวหลุมทั้งสองให้เรียบจนน้ำไม่สามารถซึมได้พอมัด
ฟางข้าวเป็นฟ่อนขนาดสาขากันตรงปากรูไม้ไผ่ ขนดินที่มีสาเกล็ดให้เต็มหลุมกระทะ แล้วดักน้ำ
เทใส่ให้ท่วมดิน น้ำจะค่อยซึมพาเอาความเค็มของเกล็ดผ่านท่อไม้ไผ่ซึ่งมีมัดฟางกรองน้ำอยู่แล้ว
น้ำที่ค่อยไหลลงในหลุมลึกจึงเป็นน้ำใสและเค็มจัด พร้อมทั้งจะดักไปต้มในภาชนะที่ทำด้วยสังกะสี
ทั้งแผ่นยกขอบทุกด้านให้สูงสัก 5-6 เซนติเมตร ทำเอาหลุมบรรจุไฟให้ไฟเผาหน้าในกระทะจน
เดือดพล่าน พอไฉระเหี่ยวหมดจะเหลือเพียงเม็ดเกล็ดสีขาวบริสุทธิ์อยู่เต็มกระทะ

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 42)

หอยใช้เลี่ยมขุดดินแถวปากรูทำเป็นช่อง เพื่อให้น้ำทะลักเข้ารูได้สะดวก

“คงเป็นหนูคร้วนะ มีรอยดินออกหากินตอนกลางคืนเป็นเทือกเลย” อินตาบอกอย่าง

ยินดี

หนูคร้วที่อินตาพูดถึง หมายถึง พวกหนูทุกที่อยู่รวมกันหลายตัวในรูเดียวกันหนูพวก
นี้จะขุดรูแยกแยกแขนงกันอยู่ใต้ดิน ทั้งที่มีการเข้ารูเดียวกัน พวกหนูทุกตัวเมียจะทำรังออกลูกอยู่
ในโพรงดิน ... ทุกคนต่างช่วยกันดักน้ำกรอกูหนู

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 33)

เรื่องณเณรน้อย ฉากของเรื่องเป็นด้านหนึ่งของวัด มีทุ่งนาเป็นบริเวณกว้าง ในหน้าแล้ง ชาวบ้านจะนำควายมาเลี้ยงรวมกัน จึงมีแอ่งที่เป็นปลักควายนอนอยู่หลายแอ่ง ตัวละครในเรื่องเป็นหิดได้ใช้วิธีการรักษาโดยการลงไปนอนแช่ในน้ำที่มีขี้และเยี่ยวของควายประสมอยู่ ซึ่งก็สามารถรักษาโรคหิดให้หายได้

ดังข้อความว่า

“ณเณรน้อย น้ำเหลืองไม่ดีมีงู เป็นหิดเปื่อยทั้งตัว” พระองค์หนึ่งพูดขึ้นเมื่อเห็นสภาพสังขารของฉันท พระท่านนี้เพิ่งมาจำพรรษาวัดนี้เป็นพรรษาแรก

“จะบอกยารักษานะ ไม่ต้องเสียเงินไปซื้อหยูกยาหรอก นอนแช่ปลักควายนอนขี้ นอนขี้โคลนตมสะกิดค้อยเออน้ำล้างออก ทำครั้งเดียวได้ผล แต่ต้องแก้ผ้าลงแช่นะจึงจะได้ผลเต็มที่”

“นำไปปลักควายสกปรกมีแต่เยี่ยว ขี้ควาย จะหายได้อย่างไรครับ” ณเณรชยถาม

“นั่นแหละยาแก้หิดชั้นดี หนามยอกต้องเอาหนามบ่ง เขาว่าหิดมันเกิดจากความสกปรกก็ต้องเอาความสกปรกแก้กัน” หลวงพี่บอกด้วยสีหน้าปกติ

และมันก็เป็นยารักษาโรคหิดชั้นดีจริง ๆ เพราะฉันทและณเณรวิชาญหายจากหิดเป็นปลิดทิ้ง

(ณเณรน้อย : 39,41)

เรื่องโรงเรียนริมทุ่งกว้าง ฉากของเรื่องเป็นโรงเรียนในชนบทแห่งหนึ่ง ที่ตั้งอยู่ท่ามกลางทุ่งนาที่ออกรวงสีทองเต็มไปหมด และใกล้ ๆ กันนั้นก็มียัดประจำหมู่บ้าน ผู้เขียนได้ให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ เช่น นกกระเจาบ ค้างคาว แมลงปอ ปลาและหอย อีกทั้งยังอธิบายวิธีการและขั้นตอนการเล่นลูกเก็บจากเม็ดมะค่าแต้ และการทำปี่ฟางข้าวอย่างละเอียด ที่ผู้อ่านสามารถนำไปปฏิบัติได้

ดังข้อความว่า

ปี่ฟางข้าวที่คอนพาเพื่อน ๆ ทำเป่า ก็ไม่ใช่ของทำยากเย็นอะไร เพียงแต่ใช้ลำต้นข้าวขนาดนิ้วก้อย เด็ก ๆ เลือกเอาปล้องยาวที่สุด ตันข้าวที่งอกงามดีจะให้ปล้องยาว ด้านที่ใช้เป่าติดข้อไว้เปิดด้านท้ายให้ลมผ่านได้สะดวก ใช้เส้นหญ้าเล็ก ๆ แยกเอาเยื่อในลำปล้องออกให้หมด หากมีเยื่อติดเสี่ยงจะไม่ไพเราะ หรืออาจจะไม่ดังเพราะเยื่ออุดตันทางลม หลังจากนั้นคอนใช้หัวแม่มือกับนิ้วชี้บีบหรือหมุนนิ้วเหมือนขยี้ ทำให้ปล้องด้านที่ติดข้อแตกเป็นช่องเล็ก ๆ กลายเป็นลิ้นปี่ให้ลมผ่านเวลาเป่า เจาะรูบนลำปล้อง 6-8 รู กระจายห่างกันเท่านี้ก็กลายเป็นปี่ฟางข้าวให้เป่าเล่นเพลิน ๆ

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 94)

จากการวิเคราะห์กลวิธีการสร้างฉากในนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียนใช้ฉากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงปี พ.ศ. 2522 – 2535 โดยใช้ฉากและบรรยากาศที่สอดคล้องกลมกลืนกับเรื่องมากที่สุด ซึ่งเป็นฉากสถานที่ สภาพแวดล้อมที่กลมกลืนกับภูมิหลังของตัวละคร เช่น ฉากในเขตนอุทยานแห่งชาติภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ที่สภาพภูมิประเทศเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ มีป่าเบญจพรรณหนองบึงที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ และยังมีเพาะเลี้ยงนกระเรียนที่เคยสูญพันธุ์ไปแล้วให้กลับคืนถิ่นเดิมอีกด้วย ซึ่งทุกฉากจะบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่มีความรักและหวง

แห่น้ำ พยายามทำหน้าที่อนุรักษ์ป่าด้วยความภาคภูมิใจ เป็นต้น รองลงมาเป็นฉากและบรรยากาศที่ตัวละครคุ้นเคย ได้แก่ ฉากบ้าน โรงเรียน วัด ตลาด ฟุ้งๆ ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นฉาก และบรรยากาศในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ผู้เขียนเป็นคนท้องถิ่นนี้ จึงสามารถบรรยายได้อารมณ์ของเรื่องและเกิดภาพขึ้นอย่างแท้จริง ส่วนการสร้างฉากที่ผู้เขียนใช้น้อย คือการสร้างฉากและบรรยากาศที่ช่วยเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์ ผู้เขียนสอดแทรกความรู้และประสบการณ์ของตนเอง เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ และได้ประโยชน์ไปด้วย เช่น สาเหตุการเกิดลมแดงที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ การดำรงชีวิตของแมลงเต่าทอง ของงูเห่ามด ตลอดจนการเลี้ยงไหม การทำเกลือสินเธาว์ และการรักษาโรคหิดด้วยน้ำปลักควาย เป็นต้น ผู้เขียนได้อธิบายและสอดแทรกความรู้เหล่านี้ไว้ในฉากสภาพธรรมชาติแวดล้อมอย่างเหมาะสม ไม่มากหรือน้อยจนเกินไปทำให้เรื่องน่าอ่าน

การใช้ภาษา

การใช้ภาษา เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเขียนนวนิยาย ที่ผู้เขียนจะต้องใช้กลวิธีการใช้ภาษาอย่างแนบคาย เพื่อเสนอแนวคิดตลอดทั้งเรื่องราวทั้งหมดให้แจ่มชัด เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายและชวนติดตามโดยตลอด

กุหลาบ มลลิกะมาส (ม.ป.ป. : 123-131) ได้เสนอแนวทางในการศึกษาการใช้ภาษาไว้ดังนี้

1. การสรรคำใช้ (Diction หรือ Choice of Words)

1.1 คำที่มีความหมายเหมาะสมกับเนื้อเรื่องและสถานภาพของบุคคล

1.2 การเลือกเสียงของคำ ตลอดจนการเล่นคำ

1.3 คำที่มีความหมายเจาะจงเฉพาะที่

1.4 คำภาษาถิ่น อาจนำมาใช้ในกรณีที่ต้องการความสมจริงและใกล้ชิดกับสภาพ

ความเป็นจริงตามสถานการณ์ในเรื่องมากขึ้น

2. ท่วงทำนองที่เกี่ยวข้องกับโวหาร เป็นเรื่องบอกท่วงทำนองการแต่งเฉพาะตัว ผู้แต่งได้เป็นอย่างดี ในการแต่งบทร้อยกรองหรือร้อยแก้วที่เป็นแบบพรรณนาความ

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (2528 : 109-115) ได้กล่าวถึงกลวิธีการใช้ถ้อยคำในการเขียนว่า ควรพิจารณาในด้านต่อไปนี้

1. ประหยัดคำ ใช้คำน้อยแต่กินใจความมาก

2. คำที่ทำให้ผู้อ่านสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า

3. คำที่ทำให้เกิดภาพพจน์ บรรยายได้แจ่มชัด

4. คำที่ทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ และกินใจ

5. คำที่มีอำนาจเร้าใจให้เกิดความซาบซึ้งประทับใจ

6. การเลือกเฟ้นคำได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง

7. การใช้คำง่าย ๆ และเข้าใจได้ชัดเจน

8. การใช้คำพูดให้ถูกลำดับ

9. การใช้คำซ้ำ ทำให้ข้อความสละสลวยเพราะพริ้ง

10. การใช้คำเลียนเสียง ทำให้น่าอ่าน เห็นภาพและได้ยินเสียง เสมือนหนึ่งว่าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง ตามธรรมชาติ

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2525 : 40-58) ยังได้กล่าวถึงกลวิธีการใช้ภาษา ในด้านโวหารภาพพจน์ว่า ควรพิจารณาดังนี้

1. ใช้อุปมาอุปไมย (Simile)
2. ใช้อุปลักษณ์ (Metaphor)
3. ใช้สาธก หรือเท้าความ (Allusion)
4. ใช้สัญลักษณ์ (Symbol)
5. ใช้ข้อพจน์ หรือการกล่าวเกินจริง (Hyperbole)
6. ใช้บุคลาธิษฐาน (Personification)
7. ใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกัน หรือมีความหมายตรงกันข้ามมาเคียงคู่กัน
8. ใช้คำถามยั่วให้ยั้งคิด (Rhetoric Question) คือใช้วิธีถามโดยไม่ต้องการคำตอบ
9. ใช้วิธีกล่าวประชด (Irony)

10. การใช้ถ้อยคำที่มีรสความ (Understatement) ได้แก่ถ้อยคำที่เป็นภาษากวี โดยตรง ซึ่งไม่ใช่ในภาษาสามัญ

จะเห็นได้ว่าการเขียนนวนิยายที่ดีนั้น จำเป็นจะต้องใช้ภาษาและสำนวนโวหารที่ดีเช่นเดียวกัน ซึ่งการเขียนหนังสือจะดีได้นั้นยังต้องใช้คำง่าย ถูกต้องและตรงความหมาย และต้องคำนึงถึงการใช้ภาษาให้ถูกหลัก ถูกธรรมเนียม การสะกดการันต์และการเว้นวรรคตอนให้ถูกต้องด้วย

ในการศึกษาการใช้ภาษาในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ ผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์ดังนี้

1. การใช้คำ
 - 1.1 การใช้คำภาษาปาก
 - 1.2 การใช้คำหยาบ
 - 1.3 การใช้คำภาษาถิ่น
 - 1.4 การใช้คำใหม่
 - 1.5 การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

2. การใช้โวหาร
 - 2.1 การใช้อุปมาอุปไมย
 - 2.2 การใช้อุปลักษณ์
 - 2.3 การใช้บุคลาธิษฐาน

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การใช้คำ

การใช้คำ เป็นกลวิธีการเลือกสรรถ้อยคำในการเขียนนวนิยาย ผู้เขียนแต่ละคนจะต้องเลือกใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับกาลเทศะ บุคคลและเหตุการณ์ในเรื่อง เพื่อให้สื่อความหมายได้ชัดเจน สละสลวย ประทับใจผู้อ่าน

การศึกษานวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การใช้ถ้อยคำ เรื่อง การใช้คำภาษาปาก คำหยาบ คำภาษาถิ่น สร้างคำใหม่ และคำเลียนเสียงธรรมชาติ ดังนี้

1.1 การใช้ภาษาปาก

ภาษาปาก หมายถึง ภาษาพูดธรรมดาสามัญที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน มักใช้กับคนที่มีความคุ้นเคยกันเป็นพิเศษ ใช้กับเพื่อนสนิท หรือใช้กับบุคคลในครอบครัว คำที่ใช้อาจเป็นคำที่คนทั่วไปฟังแล้วไม่สุภาพ อาจเป็นคำคะนองหรือเป็นคำเฉพาะกลุ่มก็ได้ นักเขียนมักจะใช้คำภาษาปากในการสนทนา เช่น การใช้สรรพนามของตัวละคร การพูดคุยของตัวละครที่คุ้นเคยกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อช่วยให้เกิดความสมจริงเหมาะสมกับตัวละคร

ทิพวรรณ หอมพล (2538 : 24) กล่าวว่า ภาษาปากหรือภาษาพูดทั่วไป ส่วนมากใช้ในการพูดมากกว่าการเขียน เช่น ภาษาที่ใช้ในการโฆษณา ภาษาที่ใช้ในการละเล่นบางอย่าง ภาษาที่ใช้ในการสนทนาระหว่างบุคคลที่คุ้นเคยกัน ภาษาที่ใช้เขียนในบทล้อ ภาษาที่แทรกในข้อเขียนนวนิยาย ละครร้องสั้น เพื่อความสมจริง

ในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ มีการใช้ภาษาปากในการสนทนา ภาษาปากที่ใช้เรียกบุคคล, สิ่งของทั่วไป และภาษาปากที่เป็นคำเฉพาะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1.1 ภาษาปากที่ใช้สนทนา เช่น ใช้สนทนาระหว่างบุคคลที่สนิทสนมคุ้นเคยกันหรือบุคคลที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน ดังตัวอย่าง

“หนีเถอะอินตา อย่างคิดสู้กับมันเลย” เมฆร้องเร่

“จั้นเอ็งกะไอ้แลหนีไปก่อนก็แล้วกัน ข้าจะหาทางช่วยคน ๆ นั้นก่อน”

อินตาบอกลอย่างเชื่อมั่นในฝีมือหนึ่งสติของตน

“แล...ข้าเป็นห่วงไอ้อินตา เอ็งไปคนเดียวนะ” พูดเท่านั้นเมฆเร่งฝีเท้ากลับคืนคืนเขารู้สึกละอายแก่ใจที่คิดจะเอาตัวรอดเพียงลำพัง

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 80)

เป็นการใช้ภาษาปากในการสนทนาระหว่างเพื่อนเด็ก ๆ ชาวบ้านด้วยกันที่สนิทสนมกัน ผู้เขียนใช้คำสรรพนาม ไอ้ เอ็ง ข้า นับว่าเป็นคำที่เหมาะสมกับสถานภาพและความเป็นอยู่ของตัวละคร อีกทั้งมีความสมจริง

“นี่ นี่พวกเธอหัวเราะอะไรกัน” บุญสินเขย่าร่างพงศ์ที่หัวเราะงอหาย

พอข้าเลียงหัวเราะลงพงศ์ก็พูดขึ้นว่า

“นายพูดผิด” พงศ์มีว้ายจะหัวเราะ

“ขึ้น ขึ้นนะเธอพูดผิด” บุญสินชี้หน้าอกตัวเองพลางทำหน้าตั้น

“ใช่ นายบอกว่าปลาถิ่นขึ้นไก่อ่ ไก่อ่กินขึ้นปลา” พงศ์พูดให้บุญสินเข้าใจ

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 47)

จากการสนทนาของพงศ์กับบุญสิน ที่เป็นเพื่อนวัยเดียวกัน สนิทคุ้นเคยกัน ใช้คำสรรพนามว่า นาย ชัน และใช้คำเฉพาะกลุ่มว่า ซาเสียง งอหาย ซึ่งนับว่าผู้เขียนนำคำเหล่านี้มาใช้ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสถานภาพของตัวละคร และมีความสมจริงตามเนื้อเรื่อง

“อ้าว...เค้าจะหลับสักนิคสักหน่อย แยกไปกวนใจเค้าทำไมยัยอ้วน” เจ้าหล่อน คนหุ่นเพียวลมรื่องห้ามอย่างเห็นใจเพื่อน

“ไม่ได้...ไม่ได้เอาเปรียบกัน” เจ้าหล่อนชื่อข้างไมยอมลดละ

“ที่หล่อนนั่งสวปามทั้งวันไม่เห็นใครเค้าอิจฉาหายข้าง”เจ้าคนผอมขึ้นเสียง

(หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน : 42)

เป็นการสนทนาของหญิงสาวนักศึกษาที่เป็นเพื่อนกันผู้เขียนใช้คำว่า เค้า แยก หล่อน ยัยอ้วน สวปาม ซึ่งเป็นคำภาษาปากที่ใช้กันในกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมกัน นับว่าเหมาะสมกับตัวละครในเรื่อง

“เดี๋ยวเถอะ แม่ลูกอินยั่วเขาดิ้นัก เปิดเผยความลับว่าตัวเองจะรักอ้ายเชียงต้อ”

เสียงหนุ่ม ๆ โห้ขึ้นอย่างชอบอกชอบใจ เพราะอ้ายเชียงต้อก็กำลังซุกคินอยู่ในกลุ่มนั้นด้วย

“ว้าย...อ๊ิบักดี ใครบอกตัว” สาวลูกอินอายม้วนตัวน ก่าได้ก๊อนดินเล็ก ๆ หว่านใส่เพื่อนสาว

(ตะวันทรงกลด : 45)

จากการสนทนาของบัวคลีและลูกอินหญิงสาวชาวบ้านที่เป็นเพื่อนวัยเดียวกัน คำสรรพนามที่เขาใช้เรียกกัน คือ อี ตัว เขา ซึ่งเป็นภาษาปากที่ใช้เรียกกันระกว้างเพื่อนสนิทคุ้นเคยกัน และมีการใช้คำคะนองว่า อ้ายเชียงต้อ จึงนับว่าผู้เขียนได้ใช้คำได้สอดคล้องกับสถานภาพและความเป็นอยู่ของตัวละคร

“เขาว่าไอ้ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเรามันลูกน้องกำนันนี่หว่า” นี่เป็นเสียงกระซิบอีกเหมือนกัน

“ไม่ต้องเขาว่าดอกไว้อย กูนี่แหละว่า” อีกคนตะโกนขึ้น คนนี้เมาได้ระดับเข้าล็อก

ที่ว่าเห็นข้างตัวเท่าหมูนั่นเอง

“เฮ้ย...มึงอย่าปากโพลงนะไอ้จ้อย บ้านมีรู ประตูมีช่อง ลับประตูมากตามะมึง”

“พวกมึงจะมาพูดกันด้วยเรื่องหนัก ๆ ทำไมวะ เหล้าเข้าปากแล้วความทุกขมัน

ก็โบายบินไปลิ้น เหลือแต่ความสนุก มา...มาเรามาร้องเพลงเต้นกันให้สนุกดีกว่า เรื่องของใครข้างหัวมันอะไร

(ตะวันทรงกลด : 57)

เป็นการสนทนาของผู้ชายชาวบ้านชนบท ตัวละครทั้งหมดจะใช้สรรพนามในการพูด การเรียกคนทั่วไป หรือแทนตัวเองตามที่ชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นใช้ เช่น มัน ไอ้ กู มึง ดอกไว้อย การที่ผู้เขียนให้ตัวละครใช้คำสนทนาเช่นนี้นับว่าสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชนบทที่เป็นอยู่จริง

“จ้ะ...นั่นแหละพ่อครูใหญ่” นางหวินลากเสียงตอบ

“เออ...หวินเอ๊ย” ครูใหญ่ชะงักรู้สึกถึงแล้วว่าควรจะพูดหรือไม่

“พ่อครูใหญ่มีอะไรจะบอกหรือจ๊ะ” นางหวินถาม

(รอยย่นบนพื้นทราย: 52)

จากการสนทนาระหว่างครูใหญ่กับหญิงชาวบ้าน ตัวละครทั้งสองจะใช้คำเรียกชื่อ และคำขานรับที่ชาวบ้านในท้องถิ่นใช้กัน เช่น พ่อครูใหญ่ จ้า จ๊ะ เอ๊ย การที่ตัวละครใช้คำสนทนาเช่นนี้ นับว่าเหมาะสมกับสภาพชีวิตของตัวละครในเรื่อง

“เอ็งช่วยติดต่อบรรดาเพี้ยให้พี่หน้อยได้มีเย็นจิตร ถ้าสำเร็จพี่ให้รางวัลอย่างงาม”

“เออ...พี่พจน์นี่จะบ้าไรเงี๊ย พี่ก็รู้ว่าเราเพี้ยกับพี่พจน์เค้ารักกันนอกอก ทำไมคิดจะไปแย่งกัน สาว ๆ ในหมู่บ้านก็เยอะเยยะ” เย็นจิตรเอ็ดพี่ชายเสียงดัง

(ทุ่งลมพายุ : 63)

เป็นการสนทนาของพี่ชายกับน้องสาว ผู้เขียนให้ตัวละครใช้คำเรียกชื่อว่า เอ็ง อี ซึ่งก็เหมาะสมกับตัวละครในท้องถิ่นชนบท

“ถ้าพ่อเอ็งไม่ผละไป แม้มันจะไม่ลำบากอย่างนี้ดอก”

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 53)

...บ้างยั่วเย้าว่า “ไม่เอาหรือก๊ี้ เดี่ยวบัวคลี่จะมาหยอกเนื้อเอาเด้อ”

(ตะวันทรงกลด : 44)

จากการสนทนาระหว่างบุคคลที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน คือแม่กับลูกชาย และการสนทนาของบุคคลที่เป็นเพื่อนสนิทสนมคุ้นเคยกันเป็นพิเศษ ใช้ ดอก เด้อ เป็นคำลงท้ายซึ่งเรียกว่า สร้อยคำ เป็นคำที่ชาวอีสานใช้สนทนากันในชีวิตประจำวัน

“หยั่งนี่ละ ป้ากะยากาสินะพูดกันดีไม่ได้หรือ” ป้าสาธิตบอก

...ที่เจ้าเล็กมันได้เรียนครูเรียนมาอยู่ทุกวันนี้ก็ขายลูกอีโหยกมิใช่รี อีโหยกมันมีบุญคุณกะพวกเอ็งทั้งบ้าน ยังจะแข่งให้มันตายอีกเรอะ

(น้ำหอบเดียว : 37)

จากการสนทนาของย่ากับป้าที่เป็นแม่ลูกกัน ใช้คำว่า หยั่งนี่, เรอะ ซึ่งเกิดจากการรวบเสียงอย่างนี้ เป็น หยั่งนี่, หรือ รี เป็น เรอะ เป็นการออกเสียงตามความสะดวกและตามทีออกเสียงจริง ผู้เขียนนำคำเหล่านี้มาใช้เพื่อให้เกิดความสมจริงยิ่งขึ้น

1.1.2 ภาษาปากที่ใช้เรียกบุคคล, สิ่งของทั่วไป เช่น พ่อบักห่า พ่อมึง แม่มึง ผัว เมีย ผัวอินาง ไ้อ์ อี อีหล้า หล้า หัว ตีน ตูด กัน ชี และเยี้ยว ดังตัวอย่าง

“พ่อบักห่า เอาแบ่งไปให้คุณผู้ชายทาหน้อยซิ”

(รักเพียงฝัน : 52)

การเรียกสามีของชาวบ้านในชนบท ภรรยาจะใช้คำเรียกสามีว่า “พ่อมักห้า” ซึ่งเป็นคำภาษาปากมีความหมายว่า พ่อของลูกชาย ผู้เขียนนำคำนี้มาใช้เพื่อให้เหมาะสมกับตัวละครเฉพาะกลุ่ม ทำให้เนื้อเรื่องมีความสมจริงยิ่งขึ้น

“เอ็ง จำไว้นะไอ้เชิดเรื่องการพนันชั้นต่อมันมีแต่ทางให้ล้มจมฉิบหาย พ่อมึง ต่อมใจตายก็เพราะฝักการพนันสิง” แม่บรรยายความไม่คิดของพ่อให้เชิดฟัง
(วัยรุ่นวุ่นรัก : 53)

“มึงยอมแม่มึงมั๊ย ไอ้เช” นางหวังผู้เป็นแม่ทั้งโกรธทั้งเหนื่อย
(ดอกไม้บานที่เชิงภู)

การสนทนาระหว่างแม่กับลูกชายซึ่งเป็นชาวบ้าน ผู้เขียนได้ให้ตัวละครใช้คำเรียกชื่อและคำพูดที่ชาวบ้านใช้กัน เช่น มึง เอ็ง ไอ้ พ่อมึง แม่มึง ซึ่งผู้เขียนนำคำเหล่านี้มาใช้เพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง

“ลูกสาวของอิดฉันมันไปหางานทำในเมือง มันเลยได้ผัวฝรั่งทั้งสองคน ผัวอินาง เป็นทหารโอกาส”

“ทหารอากาศโยม ไม่ใช่ โอกาส” เสียงหลวงพ่อบอกเมื่อเห็นโยมพูดไม่ถูก
(เถรน้อย : 8)

จากการสนทนาระหว่างพระกับผู้หญิงชาวบ้าน ผู้เขียนได้ให้ตัวละครใช้คำเรียกบุคคลว่า ผัว ผัวอินาง ให้เหมาะสมกับตัวละครในท้องถิ่นชนบท

“อีหล้าพ่อ อิมรียัง” พ่อหันมาถามพลอยหน้ายิ้ม ๆ พลอยนั่งพับเพียบอยู่ระหว่างพ่อกับแม่

“ไหนลูกสาวหล้าพ่อ มาให้อุ้มหน่อยสิ” พ่อยื่นมือเข้าไปอุ้มเอาลูกสาวเข้ามานั่งในดัก
(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 16, 100)

การเรียกลูกสาวของชาวชนบทภาคอีสาน ผู้เป็นพ่อแม่จะเรียกชื่อลูกสาวคนเล็กว่า อีหล้าหรือ หล้า ผู้เขียนนำคำนี้มาใช้เพื่อให้เหมาะสมกับตัวละครเฉพาะกลุ่ม ทำให้เนื้อเรื่องมีความสมจริง

“...มา...เรามาร้องเพลงเต้นกันให้สนุกดีกว่า เรื่องของใครช่างหัวมันประไร”
(ตะวันทรงกลด : 57)

“ไปเดินถามขโมยมันจะบอกเราะ เอ็งต้องคอยสังเกตดูว่าใครใส่คาคินแล้วรีบมาบอกกูจะลากมันขึ้นบ้านผู้ใหญ่บ้าน คนขี้ขโมยยังงี้ต้องเอาขึ้นบ้านผู้ใหญ่ ขายเอาเงินร้อยเงินพันให้มันเชิด” นางมากบอกกับจอม

(รอยยับบนพื้นทราย : 40)

ด้วยความกลัวสุดชีวิตจนไม่รู้ตัวว่าได้ปล่อยทั้งชีและเยี้ยวเต็มกันเลย....

(ทุ่งลมหวล : 73)

“แม่ไปไหน” เอตะโกนถาม

“ไปเล่นไฟเธอ เดี้ยวเสียหมดตุต” ลูกชายกล่าวต่อเมื่อเห็นแม่ไม่หยุด

(ยอดรักผู้ทอง : 52)

นอกจากการเรียกบุคคลแล้ว การเรียกสิ่งของอื่น ๆ เช่น หัว ดิน กัน ตุต ชี เยี้ยว ก็เป็นคำภาษาปากที่ผู้เขียนนำมาใช้ได้เหมาะสมกับสถานภาพของตัวละครในเรื่อง

1.1.3 ภาษาปากที่เป็นคำเฉพาะ เช่น ยากคนแก่ ยากควายแก่ ยากเลี้ยงหลาน มั่นยาก คำ ถูกโรคกัน เหลือใจ คนบ้านหนึ่งเมืองเดียวกัน หัวศีล และความจำเป็นในรอบวัน ดังตัวอย่าง

“ยากควายแก่ยังไม่พอ ยังยากคนแก่อีกต่างหากรีไปล่าอี่สำลี” ย่าก่อนขอตลกสาว

“ป่าไม่ได้ว่าอย่างนั้นนะย่า ป่าพูดถึงควายอี่ไหยก” กาลิรับบอกแทนป้าสำลี

(น้ำท่วมเตียว : 36)

หลวงตาตามข่าวคราวญาติโยมว่าไปไหนระยะนี้ไม่ค่อยเห็นหน้าเห็นตา เสียงญาติโยมคนหนึ่งบอกว่ายากเลี้ยงหลานเล็ก ๆ ตั้งสองคน

เกรซัยตัดสินใจขอไปด้วยคือ ๆ กองเพราะนั่ง ๆ นอน ๆ อยู่ได้ร่มไม้ริมรั้วตั้งแต่เพลแล้ว มั่นยากคำเลยเกิดความเข่งขึ้นมา

(เกรนน้อย : 7, 18)

คำบางคำมีใช้เฉพาะในท้องถิ่นชนบท เช่น ยากคนแก่ ยากควายแก่ ยากเลี้ยงหลาน ยากคำ ซึ่งเป็นคำภาษาปากที่ใช้พูดกันในชีวิตประจำวัน ยาก มีความหมายว่า ความลำบาก ไม่สะดวก ดังนั้นคนแก่ ควายแก่ หรือเด็ก จึงทำให้เกิดความลำบากในการเลี้ยงดู และไม่สะดวกที่จะทำงานอื่น ๆ ด้วย ส่วน คำว่า ยากคำนั้นมีความหมายว่า คำซ้ำ เวลาไม่ยอมคำเสียที ซึ่งผู้เขียนนำคำเฉพาะเหล่านี้มาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อเรื่องช่วยให้เข้าใจยิ่งขึ้น

...เกรคานเย็นนี้ไปเที่ยวสวนแดงโมโยมพ่อด้วยกันมัย ถ้าจะไปไม่ต้องชวน
เกรแหงไปด้วยหรือกะไม่ค่อยถูกโรคกัน

(เกรนน้อย : 36)

ผู้เขียนนำคำภาษาปากที่เป็นคำเฉพาะ คือคำว่า “ไม่ค่อยถูกโรคกัน” มาใช้ในความหมายว่า ไม่ถูกชะตากัน, ไม่ชอบหน้ากัน นับว่าใช้ได้เหมาะสมกับสถานภาพของตัวละครในท้องถิ่นชนบท

“ฉันจะตัดแม่ตัดลูกกับมัน ฉันตายก็อย่าให้อีฝอยทองมาเผาผี ฉันเหลือใจ...
เหลือใจลูก เหลือใจหลาน” อาบัวคืออกชกลมราวกับคนเสียสติ

...ถ้าอยากให้เรื่องเป็นไปทางดี เขาก็จัดการเผ่าแก่มาพูดมาคุยตกลงกัน คนบ้าน

หนึ่งเมืองเดียวกันคงพูดกันรู้เรื่อง” พูดขึ้นในฐานะคนกลาง

(หน้าหาดเดียว : 63, 64)

คำว่า “เหลือใจ เหลือใจหลาย, คนบ้านหนึ่งเมืองเดียวกัน” เป็นภาษาปากที่เป็นคำเฉพาะที่ชาวชนบทใช้ในชีวิตประจำวัน มีความหมายชัดเจนอยู่ในตัวแล้ว ช่วยให้เกิดความสมจริงในเรื่องยิ่งขึ้น

“เหน็บเดียวชะ” เดี่ยวหัวศีลโผล่” หลวงตาบอกอย่างติดตลก

“เกิดความจำเป็นในรอบวัน เดี่ยวนะ” รู้จักใช้คำพูดฉันทัดอยู่ในใจ ขณะที่เณรสมลุกขึ้นเดินเข้าไปในครัว เณรสมถลกสบงขึ้นถึงเอว ทำเหมือนกลั่นลมหายใจอยู่ครู่หนึ่งก็เดินออกมา

“เณรสมทำอะไร เมื่อครู่นี้” ฉันทาม

“ตด” เณรสมตอบสั้น ๆ หน้าตาเฉยเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น

“ทำไมต้องถลกสบงด้วยล่ะ” ฉันทายังถามอีก

“เณรชัยบอกว่า บวชเป็นเณรถ้าตดใส่สบงจะบาป เวลาตดต้องถลกสบงขึ้น”

(เณรน้อย : 3, 24)

คำว่า “หัวศีล และความจำเป็นในรอบวัน” เป็นคำเฉพาะที่ผู้เขียนนำมาใช้ในความหมายว่าการนุ่งสบงต้องให้รัดกุมมิดชิด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดภาพไม่หน้าดูขึ้น และเรื่องของร่างกายก็เป็นความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายไว้ในเนื้อเรื่อง นับว่าเป็นภาษาปากที่เป็นคำเฉพาะที่ผู้เขียนนำมาใช้ได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของตัวละครมีความสมจริงยิ่งขึ้น

จากการศึกษาการใช้คำภาษาปากในนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียน ใช้คำภาษาปากในการสนทนาของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งที่เป็นคำสรรพนามที่ใช้เรียกทั่วไป เช่น ไอ้ อี ข้า เอ็ง มึง กู มัน แก คำขานรับ จ้า จ๊ะ เอ๊ย สร้อยคำ ดอก เตื่อ คำที่ออกเสียงตามสะดวก หยั้งนี้ เรือะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคำภาษาปากที่ใช้เรียกบุคคล สิ่งของต่าง ๆ เช่น พ่อบักทำ พ่อมึง แม่มึง ผัวอินาง อีหล้า หล้า ชี เยี่ยว และภาษาปากที่เป็นคำเฉพาะ เช่น ยากคนแก่ ยากควายแก่ ถูกโรคกัน เหลือใจ บ้านหนึ่งเมืองเดียวกัน เป็นต้น โดยผู้เขียนนำคำภาษาปากเหล่านี้มาใช้ในการสนทนายระหว่างบุคคลที่สนิทสนมคุ้นเคยกัน เพื่อนเด็ก ๆ ชาวบ้าน พระ ข้าราชการและใช้กับบุคคลในครอบครัวเดียวกัน เช่น สามิภรรยา แม่ลูก ตลอดทั้งญาติพี่น้อง ซึ่งใช้พูดจากันในชีวิตประจำวันทำให้เกิดความสมจริงขึ้น

1.2 การใช้คำหยาบ

เจือ สตะเวทิน (2522 : 210) กล่าวถึงคำหยาบว่า การเขียนด้วยภาษาไม่เรียบร้อยมีข้อยกเว้นอยู่ข้อหนึ่งคือในการเขียนเรื่องสมมุติ ได้แก่ นวนิยาย และเรื่องสั้นนั้นจะใช้ภาษาพูดหยาบคาย คึกคะนองอย่างไรก็ได้ตามอรรถาธิบายของตัวละคร เช่น เป็นโจร เป็นเด็ก เป็นคนพาล ก็ต้องใช้ภาษาที่คนพวกนี้พูด ตัวละครพูดหยาบได้ นักประพันธ์พูดหยาบไม่ได้เพราะจะไม่เป็นสุภาพชน

คำหยาบ หมายถึง คำที่ใช้ดูต่ำกว่ากล่าว เสียดสีประชดประชัน หรือสบถสาบาน โดยทั่วไปแล้วเป็นคำไม่สุภาพ และจะไม่ใช้พูดกันในอารมณืปกติ ผู้เขียนนำคำหยาบมาใช้เพื่อให้เหมาะสมกับอารมณ์ของตัวละคร ที่มีความโกรธแค้น ขุ่นเคืองหรือไม่พอใจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.1 คำหยาบที่เป็นคำวิเศษณ์, คำคำ มักเป็นคำวิเศษณ์ที่ขยายคำนาม หรือคำกริยา ทำให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น รุนแรงขึ้น เช่น แม่่มึง, แม่่มัน, เลว...ระยำ, ใจสัตว์, มันหนักหัวแม่มัน หาพ่อหาแม่มัน, เสือก, ระยำ, กะหรีเมือง, กะหรีทุ่ง, บัดซบ, และนรก ดังตัวอย่าง

“อะไระ...แม่่มึงนี่”

“บนต้นหว้าใหญ่มีผีเหวอ ภูจะฉีได้แม่่มันเสียเลย” พุดจบพจน์ก็จัดแจงปล่อยราวโคลนต้นหว้าใหญ่ทันที

“เลว...ระยำ” บุญคำชี้หน้าตะโกนใส่อย่างเกรี้ยวกราด

“มึงทำได้แม้กระทั่งเมีย...คนใจสัตว์” เสียงคำทอยังดังตลอดเวลา

(ทุ่งลมหวล : 49, 60)

พรตไม่ฟังเสียงใครแล้ว ฟันคำหยาบคายไม่น่าฟัง แถมยังลามปามไปถึงแม่ด้วย

“มันเอาของกูไปปล่อยทำไม มันหนักหัวแม่มันรีง”

“ปลุกต้นไม้ ปลุกต้นไม้ มันจะปลุกหาพ่อหาแม่มันทำไม กูบอกจะพาขึ้นภูหาหน่อ-ไม่มาขายซื้อข้าวให้มันยังเสือกจะไปแต่โรงเรียน” เสียงตะโกนแว๊ด ๆ ดังขึ้น

“ไอ้แมวระยำมึงจะกินกระแดกูรี” พรตส่งเสียงขับไล่

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 128, 159, 32)

“ว้าย...มึง...กะหรีเมือง...มึงชักจะมากไปแล้ว” นางวิไลทะยานจากโซฟาขึ้นจังกางมือกางไม้จะโผนเข้าเค้นคอปรางค์

“ตัวแหละกะหรีทุ่ง น้ำไม่เซาะสักทีโคลนตันอันนอก จนวิ่งโรมาน้ำช่วยเขาให้กระมัง” ปรางค์ตอบกลับ

“ว้าย...อีปรางค์ มึงต่ากู...”

“บัดซบ” ขับรถไล่ๆ มันไปแท้ๆ ปล่อยโอกาสให้มันจับน้องไปได้” กำนันอารมณ์เสีย

(ตะวันทรงกลด : 42, 52, 77)

“ไม่มีทางไอ้หมอนรกก แกไม่มีทางจะทำอะไรเข้าได้ ข้าจะจัดการแกกับผู้ใหญ่ครามันนั้น นั่นมันเป็นวันตายของเอ็งเหมือนกัน” ปิตาจารย์พริ้งว่า

(ทุ่งลมหวล : 59)

1.2.2 คำหยาบที่เป็นคำสรรพนาม, คำเรียกบุคคล มักใช้เมื่อมีอารมณ์โกรธ เช่น อีปากกล้า, อีลูกไม่รักดี, ไอ้บ้าเอ๊ย, ไอ้ลูกไม่มีพ่อ, ไอ้เคนคน, ไอ้เนรคุณ, ไอ้ตัวทำชวย, มึงไอ้, ไอ้คนสิ้นคิด, ไอ้ลูกจัญไร และเด็กแวร ดังตัวอย่าง

“เธอนี่...อย่าทำเป็นแกล้งตื่นหาหนามนะ เดี่ยวจะว่าไม่เตือน” พี่แวมจอตรก
“เดี๋ยวนี้ ออยจะจัดการกับอีปากกล้าคนนี่” ยัยออยส่งเสียง

(วัยรุ่นรุ่นรัก : 79)

“อีลุ๊กไม่รักดี” ญบอกว่าจะพาไปเก็บเห็ดไปขาย เอะอะก็อ้างแต่ครู แต่โรงเรียนปากท้องมึงไม่กินรีง...”

“ไอ้บ้าเอ๊ย...” ณรงค์ร้องเสียงสูง “เขาล้างล้างสมองเอ็งได้ขนาดนี้รึ อย่าทำเป็นหัวอ่อนไปหน่อยเลย”

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 154, 212)

“เฮ้ย...เฮ้ยอีลุ๊กไม่มีพ่อมันเอาจริงไวย” เจ้าคนโตตะโกนบอกเพื่อน

(หิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก : 4)

“หนอย...ไอ้สมปองมึงกล้าเถียงกูอะไอ้เคนคน

(รอยย่นบนพื้นทราย : 86)

“ไอ้เนรคุณ” นางวิไลตำทิดพุ่มแล้วกระแทกสันเท้าเดินไปหลังร้าน

(ตะวันทรงกลด : 43)

“นี่แหละไอ้ตัวทำชั่ว” ปลาไม่คิดเบ็ดเพราะเนรคานนี้เอง” เนรชัยต่อว่า

(เนรน้อย : 37)

“มึงออกไปไอ้จอม” กูจะฟาดหัวเอาเลือดชั่วมันออกมาให้หมาแตก “ไอ้คนสิ้นคิด” ไม่ต้องเอามันไว้” นางมากแผดเสียง มือเงื้อไม้คาน

“มึง...ไอ้ชาติชั่ว...” มึงยุให้ไอ้พวกนั้นหนีไปหมด” เขี่ยตะโกนอย่างบ้าคลั่ง

(รอยย่นบนพื้นทราย : 38, 126)

“อีลุ๊กจัญไร” มึงแข่งแม่หรือ ที่หลังอย่าพูดอย่างนี้อีกนะ” นางชี้หน้าคาคโทษ

(ยอดรักผู้กอง : 52)

“เฮ้ย...เด็กแว้นมันหายไปไหนแล้ว” ลั่นเสียงพวกโจรในกระท่อมก็พริกกันออกมา มองซ้ายขวาเล็กล็ก

(ความภูมิใจของลอย : 90)

1.2.3 คำหยาบที่เป็นคำกริยา มักเป็นคำที่ชาวบ้านใช้พูดจากันเป็นปกติ เช่น แดก ฉิบหาย ถีบ คันปาก หาทอก พหลังผีบ้า ผีทะเล รากแตก และขี้นกหัวเอ็ง ดังตัวอย่าง

“เฮ้า...รับประทานแดกเสียว” นัยแวมว่าตกลง

...คนฉิบหายอยู่กับมันไม่ได้ดอก แค่นี้บ้านช่องไว้ราก็ยังไม่เหลือ

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 24, 45)

“พวกเอ็งมีเรื่องอะไรจึงจะโต้ตอบกัน” พ่อถามขึ้นลอย ๆ ไม่เจาะจงถามใคร

“ไอ้พรตมันถึบแก้อี๋หมลัม” เขบอกถึโอกาสฟ่องไปในตัว
 ตอนท้ายพ่อพูดยิ้ม ๆ เพราะมีเกิถันปากถึความลับของเพื่อนถึหูให้พ่อฟัง
 ...มันไปตกถึต้นถึนั้นแหละ ตกหาถึอะไรไม่รู้...

(คอกไม้บ้านถึเชิงภู : 149, 150, 153)

หลวงตาบัวเคยแอบนินทาถึหลังถึเณรสมกับถึฉันว่า

“คนถึบ้า นี่กินจุ มันมีพลังถึมากินด้วย”

“พลังถึอะไรหลวงตา” ถึถามอย่างสงสัย

“ก็พลังถึบ้านะซิ” หลวงตาบัวตอบ

(เณรน้อย : 26)

“คนถึทะเลอะไรไวเหมือนกะปรอท นี่ฟ็อศหายไปในไหน...”

(หนุ่มมะถึสาวมะถึ : 23)

“โย่ง...ไอ้จอมมันเมารถจะอ้วก เอาถึนี้ให้ไอ้จอมมันน้อย เดียวมันรากแตกใส่
 รถเขา” โทนี่นถึงพลาตติให้โย่งรับส่งให้โจก

...เรื่องถึนี้เองก็หัวเราะ ข้ายังถึคอยากมีเครื่องบินถึลล่าเอาไว้ขี่รถ
หัวเอ็ง เลย” ถึรวานี้มีเสียงหัวเราะขึ้นพร้อมกัน

(รอยยับบนพื้นทราย : 64)

1.2.4 คำหยาบถึเป็นคำสบถ เป็นคำถึใช้เพื่อถึองการอ้างถึสิ่งถึลหือให้ถึงโทษตนเอง เมื่อไม่
 เป็นไปอย่างพุด เช่น ให้ฟ้าถึกลงโทษ, ให้ตายเถอะ และให้ถึคนรกกหมกไหม้ ถึงตัวอย่าง

...เชื่อตาเถอะ ถึถึาถึลสัญญา ให้ฟ้าถึกลงโทษ” พ่อเฒ่าถึนพุดเสียงถึเรื่อ

(ถึวันทรงกลด : 49)

“ให้ตายเถอะ ภูเหลื่อมอะไรถึงแรงจริง ๆ” นายถึเดียวพุดพลาถึงหายใจหอบ

(พระจันทรทรงกลด : 77)

“ถึ้าข้าไม่ทำตามถึพุด ถึอย่าให้ข้าตายถึ ให้ถึคนรกกหมกไหม้ไปเลย...”
 พ่อหมอถึผู้เรื่องเวทย์ตอบอย่างถึื่อมั่น

(ถึงลมพุด : 69)

จากถึการศึกษาถึการใช้คำหยาบในนวนิยายของโชติ ตรีสุวรรณ สรุปลั้ได้ว่า ผู้เขียนใช้คำหยาบ
 ในถึการสนทนาของตัวละครถึได้ตอบกันขณะมีอารมณ์โกรธ โดยใช้คำถึว่า เลียดถึลประชดประชัน และสบถ
 สาบาน ส่วนใหญ่เป็นคำวิเศษณ์ คำสรรพนาม คำเรียกบุคคล เช่น เลวระยา ใจลั้ถึว มันหนักหัวพ่อ
 หัวแม่มัน หาพ่อหาแม่มัน บัถึชบ นรกก อีถึกกไม่รักถึ อีถึกกไม่มีพ่อ ไอ้เนรคุณ ไอ้ชาถึชั่ว เป็นต้น
 และใช้คำหยาบในถึการสนทนาของตัวละครชาวบ้านถึใช้พุดกันเป็นปกติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำกริยา เช่น แดก

ดิบ คันปาก หาทอก พลังผีบ้า รากแตก และซัดหัว ทั้งนี้ก็เพื่อให้เหมาะสมกับอารมณ์และการแสดงบทบาทของตัวละครตามเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องนั่นเอง ซึ่งทำให้ตัวละครสมจริง และเกิดความรู้สึกคล้อยตามตัวละครด้วย

1.3 การใช้คำภาษาถิ่น

คำภาษาถิ่น คือ ภาษาย่อยที่คนในแต่ละท้องถิ่นใช้พูดกัน มีความแตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่นที่เจ้าของตั้งหลักแหล่งอยู่ แต่สามารถติดต่อสื่อความกันรู้เรื่อง ดังที่ ยุกา สงศิริ (2523 : 29) กล่าวว่า “ภาษาถิ่น คือภาษาที่ใช้พูดกันในถิ่นใดถิ่นหนึ่งหรือพูดในหมู่ชนชั้นใดชั้นหนึ่งโดยเฉพาะมีลักษณะบางอย่างแตกต่างจากภาษาที่ใช้กันอยู่เป็นมาตรฐานหรือภาษาที่ใช้กันเป็นทางการ” ผู้เขียนนำคำภาษาถิ่นมาใช้ตามสภาพความเป็นจริง เพื่อสร้างความกลมกลืนให้เหมาะสมกับตัวละคร และสอดคล้องกับบรรยากาศของเรื่อง โดยผู้เขียนจะอธิบายความหมายของคำไว้ด้วย เพื่อให้ผู้อ่านที่ไม่มีความรู้ในภาษาถิ่นจะได้เข้าใจ

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนใช้คำภาษาอีสานเท่านั้นในนวนิยายของเขา เช่น ตีกลลอ ฟ่อออกแม่ออก อิด จากเรื่องเงรน้อย, บั้งนา เขียดโม้ จากเรื่องความภูมิใจของลอย, ควายโตด ยอ ลมหัวกุด รูแปว ไบฮื้อตู จากเรื่องป่าไผ่ชายทุ่ง, อีหล่า จากเรื่องดอกไม้บานที่เชิงภู, ตัวม่อน โพน แคมม่อน ขุน แมงจิ้น จากเรื่องไหมน้อย ดังคำอธิบายพร้อมตัวอย่างของข้อความที่กล่าวถึงในเรื่อง ต่อไปนี้

ตีกลลอ หมายถึง ตีเกราะ

หลวงตาเคยพูดเปรย ๆ จะเรียกผู้ใหญ่ว่าตีกลลอประมาณปลายสระวัดเร็ว ๆ นี้

ฟ่อออก แม่ออก หมายถึง คำที่ใช้เรียกโยมผู้ชาย โยมผู้หญิง

ตั้งแต่ตกแล้งมานี้ พวกฟ่อออก แม่ออกในหมู่บ้านไม่ค่อยจะมีงานทำเป็นชิ้นเป็นอันเลย

อิด หมายถึง เสียงร้องของนกคุ้มตัวเมีย

ฉันขนนกคุ้มตัวเมียสักตัวนะ อยากเลี้ยงไว้ให้มันอิดให้ฟัง

(เงรน้อย : 16, 18)

บั้งนา หมายถึง ที่นาเป็นกระทง โดยมีคันทากันช่วยให้เก็บน้ำไม่ให้ต้นข้าวแห้ง

เด็กทั้งสองเดินลัดบั้งนาไปถึงขณะที่ยายบัวจับปูอยู่

เขียดโม้ หมายถึง เขียดตัวใหญ่ ๆ อาศัยอยู่ในรอยแตกแยกของดิน

เขียดโม้ จำนวนเป็นร้อยกระโดดควบบวนอยู่ในช่องของลอย

(ความภูมิใจของลอย : 30, 37)

ควายโตด หมายถึง ควายตัวผู้ที่ไม่ได้ตอน

“โอ้โฮ...ควายโตดชะด้วย” จ่อยกับแลดูทานขึ้นเกือบพร้อมกัน

ยอ หมายถึง เสียงร้องบอกให้ควายหยุดเดิน

“ยอ ยอ...ข้าพูดกับเอ็งดิ ๆ นะ” แลตะโกนใส่หน้ามันดั่งลั่น และมันก็หยุดจริง ๆ ชะด้วย

ลมหัวกุด หมายถึง ลมบ้าหมู

เศษหญ้าเศษฟางใบไม้แห้งปลิวอ่อนกลายเป็นลมหัวกุดพัดพวยพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้า

รูแปว หมายถึง รูหนิเงินของหนูพุกและแย้ ทำให้หนิยามถูกศัตรูรุกราน

“จ๋อยเอ็งลองหารูแปวของมันสิ” อินตาตะโกนบอกจ๋อย

ไบอี่ตู หมายถึง ไบแมงลัก

“ดีเหมือนกัน ข้าจะเอาเกลือ ไบตอง ไบอี่ตูมาด้วย” เมฆบอก

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 22, 23, 29, 34, 38)

อีหล่า หมายถึง ลูกสาวคนเล็ก

“อีหล่าพ่อ อิมรียัง” พ่อหันมาถามพลอยหน้ายิ้ม ๆ

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 16)

ตัวม่อน หมายถึง ตัวไหม

หน้าแล้งพืชช้อนปลูกผักขายหาเงินช่วยพ่อแม่ ส่วนแม่เลี้ยงตัวไหมซึ่งชาว

อีสานเรียกว่า ตัวม่อน

โพน หมายถึง ดินจอมปลวก ชาวภาคอีสานนิยมปลูกพริก มะเขือ

ข้าวโพด บนจอมปลวกเพราะเจริญงอกงามดี

“จ๊ะ แม่จะเก็บมาฝาก ยังเหลืออีกเยอะเลย พ่อปลูกไว้สีทำโพนงาม ๆ ทั้งนั้น”

แม่บอกแคงม่อน หมายถึง กระดัง

ไหมน้อยยกกระดังลงจากหิ้ง ซึ่งทางอีสานเรียกว่า แคงม่อน

ขุน หมายถึง การให้อาหารสัตว์

ไหมน้อยยกหม้อต้มข้าวหมูลงจากเตา เธอเตรียมไว้น้ำมันตอนเย็น

แมงจัน หมายถึง แมลงชนิดหนึ่ง รับประทานได้

แมงจันที่ค้ำปล้องพุดถึงคือแมลงชนิดหนึ่ง ตัวขนาดปลายนิ้วมือน้ำตาลเข้ม

ชอบออกหากินใบหม่อนตอนกลางคืน นำมาคั่วกินกับข้าวได้

(ไหมน้อย : 11, 21, 54, 75, 96)

จากการศึกษาการใช้ภาษาถิ่นในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ทั้ง 5 เรื่องพบว่าผู้เขียนใช้เฉพาะคำภาษาถิ่นอีสานเท่านั้น เพราะว่าเป็นเรื่องราวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคอีสาน การเรียกชื่อคน วัตถุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ พืช และสัตว์ต่าง ๆ จึงใช้คำที่ชาวบ้านเรียกกัน แต่ผู้เขียนก็ได้อธิบายความหมายของคำภาษาถิ่นอีสานไว้ด้วย เพื่อให้ผู้อ่านที่ไม่ใช่คนท้องถิ่นสามารถเข้าใจได้ตลอดทั้งมองเห็นภาพท้องถิ่นชนบทและบุคลิกภาพของตัวละครที่เป็นชาวชนบทเด่นชัดขึ้น

1.4 การสร้างคำใหม่

คำใหม่ คือ การนำคำที่มีอยู่แล้วมาเรียงต่อกัน ทำให้เกิดคำใหม่ที่มีความหมายแปลกออกไปจากคำเดิม ใช้เป็นคำแสดงอาการที่ช่วยให้มองเห็นภาพพจน์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่ กระจ่าง ปิยะกฤษณะ (ม.ป.ป. : 30) กล่าวว่า “คำไทยมีวิธีสร้างคำใหม่ด้วยการนำคำมาเรียงต่อกันเข้าให้มีความผิดแผกแปลกออกไปจากเดิม แต่การนำคำมาเรียงต่อกันเพื่อสร้างความหมายใหม่ของภาษาไทยมีลักษณะพิเศษออกไป ก็คือ พังแล้วเห็นภาพหรือรู้จักหน้าที่ได้เลย คำต่อแบบนี้หาได้ยากในภาษาอื่น” และยังคงกล่าวอีกว่า “การสร้างคำกริยาเป็นวิธีการสร้างคำใหม่ โดยเติมคำข้างหลังให้เป็นคำแสดงอาการอีกอย่างหนึ่ง”

ในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ มีการสร้างคำใหม่โดยวิธีการสร้างคำกริยา ที่ทำให้ความหมายเด่นชัด สามารถสร้างภาพ สร้างอารมณ์ ให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.4.1 การเติมคำนามลงข้างหลังคำกริยา เช่น ดิ่ง สายตา แฉลบ สายตา เฉลียง สายตา แอบซ่อน ตา ผล สายตา ผลุบ สายตา สะอึก กาย ปล่อย ร่าง ถลัน ร่าง กระซาง ร่าง สับ ร่าง ดิ่ง หน้า ถอน หน้า กระซาง หน้า ชะงัก หน้า ชน ความรู้สึก เคลื่อน ความรู้สึก และปล่อย เสียง ป็น ดังนี้

เสียงลุ่มซมทอดแห ทำให้ลอยดิ่งสายตามาหยุดนิ่งอยู่กับการลอยคอของลุ่มซมนั้น
(ความภูมิใจของลอย : 62)

ดิ่ง สายตา เป็นคำที่เกิดจาก ดิ่ง สายตา สองคำรวมกันเป็นคำกริยา มีความหมายว่า ตั้งใจมองนิ่งอยู่จุดเดียว เป็นการแสดงอาการที่ช่วยเน้นความหมายให้เด่นชัดขึ้น
สาวน้อยยกท่อนแขนปกเหงือ แฉลบสายตามองดูตะวันเห็นว่าปายคล้อยมากแล้ว
(ไผ่น้อย : 87)

แฉลบ สายตา เป็นคำที่เกิดจาก แฉลบ สายตา สองคำรวมกันเป็นคำกริยา มีความหมายว่า เหลือบมองผ่านอย่างรวดเร็ว เพราะแสงตะวันแรงจ้าจะแสบตามาก เป็นคำที่มองเห็นภาพพจน์ได้ชัดเจน

ภูริตาเฉลียงสายตามองหน้าขาว ๆ แวบหนึ่งแล้วรีบเดินหนีไป
(เล่ห์กามเทพ : 49)

“ม้าหินอ่อนก็ยิ่งว่าง คูชิ แทบจะนั่ง ตักฟี่ณิน” อินธิตาแอบซ่อนตามอง
(แผนรักแผนลวง : 69)

ผลสายตามองทะเลสีเขียวเข้ม
(จะเอรัก : 59)

มโนริบผลุบสายตาลงต่ำ เมื่อร่างระหงก้าวขึ้นบันไดไป
(พระจันทร์ทรงกลด : 41)

“งานยังไม่เรียบร้อย จะทวงสัญญาแล้ว” เจนจิราสะอึกกายชะม้อยขึ้นสบตา
(แผนรักแผนลวง : 99)

สะอึก กาย เป็นคำที่เกิดจาก สะอึก กาย สองคำรวมกัน คำสะอึก หมายถึง สายรัด, เหว, เครื่องประดับ น่าจะเพี้ยนมาจาก สะดิง ที่หมายถึง คัดจริด คัดคิน เพราะดูจากบริบทแล้ว น่าจะหมายถึง ทำจริดมารยา สะอึก กาย จึงเป็นคำแสดงอาการที่สามารถสื่อความหมายได้เด่นชัดขึ้น

น้ำเสียงที่เปลี่ยนไปทำให้อินธิตาปล่อยร่างลงที่เดิม พลังจ้องประสานตากับรุ่นพี่

ด้วยอาการงุนงง

(แผนรักแผนลวง : 71)

ไม่พูดเปล่าพรตถันร่างเข้าหาพลาถางง้างหมัดปล่อยเข้าครึ่งปากครึ่งจุมูกเจ้าเขเป็น
คนแรก เจ้าเขไม่ทันระวังตัวล้มกันกระแทก

(คอกไม้บานที่เชิงภู : 251)

ร่างสูงผอมบางกระซากร่างผ่านไปอย่างไม่แยแส

(เล่ห์กามเทพ : 28)

อรอุมาประสานตาคมเข้มที่มีแววตื้นตระหนก แวบหนึ่งก็**สับร่าง**กลับพุ่งตัวเข้า
หามอเตอร์ไซด์ที่จอดอยู่

(จ๊ะเอ๋รัก : 61)

เจตน์**ถอนหน้าขึ้น**จ้องมองวงหน้าสวยงาม แล้วถอนใจด้วยความกังวล

(เล่ห์กามเทพ : 53)

ถอนหน้า เป็นคำที่เกิดจาก **ถอน หน้า** สองคำรวมกันเป็นคำกริยา มีความหมายว่าเงยหน้า
ขึ้น เป็นคำแสดงอาการที่ช่วยเน้นความหมายได้ชัดเจนขึ้น

เข้ายิ้ม ๆ ในหน้าก่อนจะ**ดึงหน้า**กลับไปมองเส้นทาง

(เล่ห์กามเทพ : 30)

ยัยปอย**กระซากร่าง**กลับหันมามองคนทั้งสองด้วยแววตาไม่ยอมใครเหมือนกัน

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 69)

อรอุมายิ้มไม่ตอบแต่ปรายตามองไปทางเพื่อนสาวเจ้าเนื้อ รายนั้นทำปากห่อ
คาหิ**ขะงักหน้า**มากกระซิบเบา ๆ

ชุดิพระดั่งเพราะมัน**ชนกับความรู้สึก**ของเจ้าหล่อน ตั้งแต่แรกพบพลรววันนั้น แต่
เจ้าหล่อนก็พยายาม**เปลี่ยนความรู้สึก**นั้นไว้อย่างมิดเม็ด

(จ๊ะเอ๋รัก : 26, 91)

เสียงข้างร้องดังไกลเข้ามา คงทำให้ฝ่ายโน้นฝันหนีตีฝ่อจนไม่กล้าปล่อยเสียงปืนมั่ง

(คอกไม้บานที่เชิงภู : 41)

1.4.2 การเติมคำกริยาหรือคำวิเศษณ์ลงข้างหลังคำกริยา เช่น มองลุ่มไล่ ชิมหวาน ะริน-
หวาน โหยร้อง แผ่วไผย และทาบทับ ดังนี้

แกมแก้วพังด้วยอาการนิ่งเฉย คำคู่งามมองลุบได้อยู่กับผิวน้ำ แต่ยัยอ้อมนั้นตื่นเต้น
(วัยรุ่นวุ่นรัก : 65)

มองลุบได้ เป็นคำที่เกิดจาก มอง ลุบได้ สองคำรวมกันเป็นคำกริยา มีความหมายว่า มองกลับไปกลับมาเรื่อย ๆ อย่างสบายใจ เป็นการสร้างภาพและสื่อความหมายได้เข้าใจยิ่งขึ้น

“ปอยก้อ...ไปยั่วถูกใจเขาตรงเผง เลยทำให้ซิมหวานไปเลย” แกมแก้วยั่ว
(วัยรุ่นวุ่นรัก : 82)

ซิมหวาน เป็นคำที่เกิดจาก ซิม หวาน สองคำรวมกันเป็นคำกริยา ซิม ใช้ในความหมายว่า น้ำซิม หรือซิม หวาน ใช้ในความหมายว่า ชุ่มชื้น ที่รัก เช่น หวานใจ ซิมหวานจึงน่าจะมีความหมายว่า มีความสุขกับความคิดถึง เป็นคำที่สามารถมองเห็นภาพได้ชัดเจนและสื่อความหมายได้ดี

บ๊ิหันหน้ามามองคนพูดยังไม่ได้ตั้งใจ พอรู้ว่าเป็นใครโบหน้าระรินหวานอยู่เมื่อ
ครูเปลี่ยนเป็นบั้งตึงในทันที
(หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน : 23)

สรรพสัตว์ทั้งหลายต่างโหยร้องรับกันเป็นทอด ๆ พวกมันคงดีใจกับแสงตะวันที่กำลังจะ
ลับขอบฟ้า
(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 133)

เสียงหนุ่มนวลเกล้าลมหายใจอ่อนที่แผ่วโผยเกล้าเคลียบนพวงแก้มตลอดเวลานั้นทำให้
เจนจิราเคลิบเคลิ้ม
(แผนรักแผนลวง : 98)

แทบจะไม่มีป่าส่วนใหญ่ในพิศภูแห่งนี้ที่พ่อของเขาไม่เคยทาบทับรอยเท้าเหยียบย่ำลงไป
(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 126)

จากการศึกษาการสร้างคำใหม่ในนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนสร้างคำใหม่ โดยวิธีการสร้างคำกริยา จากการนำคำนาม คำกริยาหรือคำวิเศษณ์ มาเรียงต่อกับคำกริยาเดิม ทำให้เป็นคำกริยาใหม่ที่มีความหมายเด่นชัดขึ้น มองเห็นภาพชัดเจนขึ้น เช่น แฉลบสายตา เคลื่อนความรู้สึก สะอึกกาย ซิมหวาน เป็นต้น แต่ผู้อ่านสามารถใช้ข้อความในบริบทช่วยให้เข้าใจได้โดยไม่ต้องยากนัก บางคำก็เป็นคำซ้อนเพื่อความหมาย เช่น โหยร้อง ทาบทับ และแผ่วโผย ซึ่งผู้เขียนสามารถใช้สื่อความหมายให้ความรู้สึกและเร้าอารมณ์ผู้อ่านได้

1.5 การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

คำเลียนเสียงธรรมชาติ คือ คำที่ใช้ถ่ายทอดเสียงธรรมชาติ เพื่อช่วยให้เกิดความสมจริง มองเห็นภาพและสื่อความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่ ฝะอบ ไปะกะฤณะ (ม.ป.ป. : 23) กล่าวว่า “ภาษา

ไทยสามารถเลียนเสียงธรรมชาติ และเลียนสำเนียงภาษาได้ทุกภาษา...การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ทำให้เกิดภาพพจน์อย่างดียิ่ง”

โชติ ศรีสุวรรณ ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ที่เป็นการเลียนเสียงสิ่งต่าง ๆ เช่น การเลียนเสียงคน หรือเลียนเสียงกิริยาอาการของคน, การเลียนเสียงสัตว์ หรือเลียนเสียงกิริยาอาการของสัตว์, การเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น ลม ฝน น้ำ ไฟ ฯลฯ และการเลียนเสียงวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งช่วยสร้างความสมจริง ทำให้เกิดภาพพจน์ และสื่อความหมายได้เข้าใจยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.5.1 การเลียนเสียงคน หรือกิริยาอาการของคน เช่น หัวเราะ ตกใจ แปลงใจ เจ็บปวด โกรธ บ่น เรอ หิว และเผ็ด ดังนี้

สองสาวส่งเสียงหัวเราะคิกคักดังมาเป็นระยะเมื่อฟังเรื่องที่เล่า
 ดันฝรั่งถูกเขย่ายอย่างแรง เสียงร้องวิ๊ดว้ายของสองสาวดังขึ้นเกือบพร้อมกัน
 (ไหมน้อย : 82, 83)

“ไอ้โฮ...ควายโตดชะด้วย” จ๋อยกับแลอุทานขึ้นเกือบพร้อมกัน เมื่อควายหนุ่มอ้วนพี
 ตัวดำเป็นมันลึบกำลังจะย่ำเท้าผ่านหน้าพวกเขาไป
 (ป่าไผ่ชายทุ่ง : 22)

“โอ้ย...อ...อย่าทำผม”
 “โทนครางฮือ...ฮือ...เลือดไหลกลบใบหน้า ปานช่วยนวดท้องให้โทนหายจุกแน่น
 เด็กขายน้าตาเล็ดด้วยความสงสารโทน
 (รอยยับบนพื้นทราย : 101)

นัยแวมรู้สึกรำคาญกับการดิ้นรนและเสียงแว๊ด...แว๊ดของเธอ
 (วัยรุ่นวุ่นรัก : 79)

จอมบ่นนั่งง่าที่เปิดประตูก็ไม่ออก
 (รอยยับบนพื้นทราย : 119)

พ่อเรเอ็กอ้ากด้วยความอึด
 บ่ายแล้วท้องร้องเตือนจ็อกแจ็กตั้งแต่เที่ยง
 พลอยทำปากซู้ดซ้าดเพราะความเผ็ดของลาบฝีมือพ่อ
 (ดอกไม้บานที่เชิงภู : 16, 196)

1.5.2 การเลียนเสียงสัตว์ หรือกิริยาอาการของสัตว์ เช่น งู ควาย สุนัข ช้าง หมู ไก่ นก จิ้งหรีด ผี และปลวก ดังนี้

เสียงหวิ้ว หวิ้ว ดังทำลายความเงียบขึ้น สุนัข 3-4 ตัววิ่งพรวดออกจากใต้ถุนอย่าง
 ตกใจ ควายในคอกวิ่งสับสนเสียงเขาปะทะกันดังกึ่งกึ่ง

อสรพิษร้ายโยกหัวของมันเป็นไปมา ลิ่นที่ตัวออกมาอย่างรวดเร็ว ประกอบเสียงดัง
ซัดซัดตลอดเวลานั้น ช่างเขย่าวงันหอยนกก

เจ้าจุกกลับแผ่แม่เบี้ยชูเสียงฟุคฟุ...ฟุคฟุ อย่างดูร้ายพลางเคลื่อนตัวไปมา
(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 72-73, 62-63, 64)

เสียงลูกควายตัวเล็ก ๆ พลัดหลงร้องหาแม่หงวะแง ๆ ฝ่ายตัวแม่คุมเดินกินหญ้า
เพลินต่อเมื่อได้ยินเสียงหงวะแงจึงได้เบ่งหน้าร้องหงวะแง...หงวะแง...รับ

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 72-73, 62-63, 64, 17)

มันจำเสียงพ่อได้ หยดเหงื่อวิ่งกระดิกหางเข้ามาคลอเคลีย ครางร้องว่าดัง ๆ
(ไผ่น้อย : 65)

“โฮ้ง...โฮ้ง...โป่ว...ว ๆ” ใ้ต่างกับอีดแดงเห่าหอนประสานเสียงขึ้นอีก
(ทุ่งลมพายุ : 49)

ฮูมแปร้น...ฮูมแปร้น ๆ ๆ เสียงข้างร้องดังใกล้เข้ามา

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 251)

ลูกหมูทั้งสองก้มหน้าก้มตากินรำผสมข้าวเสียงปากดังจิบจิบพวงหางตัวโตไปมา
“กุก ๆ กุก ๆ” ไผ่น้อยเรียกไก่พลางโปรยเมล็ดข้าวสารตามลานบ้าน...ลูกไก่เล็ก ๆ
วิ่งตามแม่ พวกมันร้องเจี๊ยะ ๆ ดังลั่น

เสียงไก่คิ่นและปีกกระพือดังฟึบฟึบชัดเจนขึ้น เมื่อไผ่น้อยเดินเข้าไปใกล้
(ไผ่น้อย : 53, 14, 23)

แม่ไก่ตัวที่กำลังร้องก้อย ๆ ตามกันตัวผู้อีกไม่กี่วันมันก็จะขึ้นเล้าหารังไข่
เสียงนกปรอหรือกร้อด ๆ ดังมาจากพุ่มไม้นอกแนวรั้ว

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 67, 81)

นกเล็ก ๆ เกาะคอนร้องเพลงจู้จี้ บ้างกระโดดเมียงมองหาตัวหนอนที่ฝังตัวอยู่ใน
กลีบดอกไม้หลากสี แผลงภูผีงบินตอมเกสรดอกไม้อยู่หึ่ง ๆ

ขณะมีเสียงฟึบฟึบจากปีกนกเงือก...มันกางปีกกว้างใหญ่บินตามมามาติด ๆ

(วานรน้อยคะนองไพร : 30, 33)

หวิ...วู้...วู้...วู้...หวิ “โฮ้ย” เจ้าหูทาบร้องลั่นเพราะเห็นอติริษะมีฝูงผึ้งที่แตกออกจาก
รังบินตอมหึ่ง

ยามเช้าเย็น จิ้งหรีดตัวผู้จะขึ้นมาเกาะปากรูส่งเสียงร้องกริด...กริด ๆ ประสานเสียง
กันนำฟัง

“เสียงปลวกสะบัดหัว เอ็งคอยดูนะ ข้าจะเปิดกล่องให้ดู...เสียงซวคซาก็ดังขึ้นอีก
(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 57, 18, 36)

1.5.3 การเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น ลม ฝน น้ำ ไฟ และต้นไม้ ดังนี้

ท้องทุ่งเงียบมีเพียงเสียงลมแล้งพัดหญ้าแห้งบนคันนาใหญ่ดังหวีดหวิว
(น้ำหาบเดียว : 43)

เสียงลมที่พัดหวีดหวาดเข้ามาเพราะความเร็วของรถ
พายุฝนต้นฤดูของภาคนี้รุนแรงขนาดหอบบ้านไปทั้งหลัง ฟ้าแลบแปลบปลาบและ
ลั่นเปรียะเปรียะตลอดเวลา
(รักเพียงฝัน : 43, 44)

เสียงฝนดังเปาะแปะอยู่ไม่นานก็เงียบไป
ต้นไม้กิ่งไม้หักล้มเสียงดังครืนโครมราวกับแผ่นดินจะถล่มทลาย
(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 151, 251)

น้ำล้นปรี่คันนาเสียงไหลซู่ซ่าจ๊อกแจ๊กดังมาตลอดเวลา
(ไหมน้อย : 92)

ต้นข้าวแปลงนาหน้าโรงเรียนกริดไโบเกรียวกราว
(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 48, 63)

1.5.4 การเลียนเสียงวัตถุสิ่งของ เช่น กระดิ่งจักรยาน เบรครถ ไม้พลอง ปี่ฟาง ไขกุญแจ แก้วอิ๋ คณีนวิทย์ และทุบหอยโข่ง ดังนี้

เสียงกระดิ่งจักรยานดังกริ่งก้อง...กริ่งก้อง
เสียงสามล้อแล่นกึก ๆ กัก ๆ เข้ามาเหยียบเบรคดังเอี้ยด ๆ
(วัยรุ่นวุ่นรัก : 5, 34)

เสียงไม้พลองกระหน่ำลงกลางลำตัวดังตุบตุบ ตีต ๆ กันหลายครั้ง
เด็กทุกคนต่างมีปี่ฟางข้าวอยู่ในมือ เป่าดังอื้ออ้อ...อื้ออ้อไปตามเรื่อง
(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 20, 93)

เสียงไขกุญแจกึกกักไต่ขึ้นชัดเจนในความมืด
เสียงแก้วอิ๋ดังอ้อดอ้อดเบา ๆ จากความเก่าโหมม จอมถอนใจเบา ๆ
(รอยยับบนพื้นทราย : 65, 114)

เสียงเครื่องรับวิทยุเล็ก ๆ ที่พกดติดตัวพอดังขึ้นท่ามกลางเสียงคลื่น ปรกวน

กรอกรวด

พรตใช้สันมีดทุบลงบนตัวหอยโข่ง แดกดังฉั่วฉั่วน่าเพลินมือ

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 38, 137)

จากการศึกษาการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติเพื่อเลียนเสียงของคน สัตว์ สิ่งของ ลมฟ้าอากาศ เพื่อช่วยสร้างบรรยากาศของเรื่องให้สมจริงมีชีวิตชีวา และช่วยกระตุ้นความรู้สึกและอารมณ์ร่วมเสมือนอยู่ในเหตุการณ์นั้น ๆ และสร้างภาพพจน์ได้อย่างชัดเจนอีกด้วย จะเห็นได้ว่าผู้เขียนใช้การเลียนเสียงธรรมชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เหมือนชนบททั่วไป เช่น เสียงร้องวัวควาย โยโย ๆ เสียงป่นปิ้งงา ท้องร้องจ๊อกจ๊ก แต่ก็มีการเลียนเสียงสัตว์ที่แปลก เช่น เสียงงู หวีว ๆ ฟู้ดฟู้ ๆ ชืดซัด เป็นต้น โชติ ศรีสุวรรณ มีความสามารถในการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและอารมณ์ร่วมกับตัวละคร มีเสียงเสนาะและช่วยสร้างบรรยากาศตลอดทั้งจินตนาการให้แก่ผู้อ่านได้ นับเป็นการสร้างสุนทรียภาพอย่างหนึ่ง

2. การใช้โวหาร

โวหารเป็นถ้อยคำหรือสำนวนที่ผู้เขียนใช้ในการแต่งหนังสือ เพื่อช่วยถ่ายทอดอารมณ์แสดงความรู้สึกนึกคิด และขยายความให้ชัดเจน ซึ่งผู้เขียนแต่ละคนจะมีวิธีการใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันไป ดังที่ลักษณะ โดวิวัฒน์ และพรทิพย์ ไชยรัตน์ (2537 : 1) ได้สรุปการใช้โวหารไว้ว่า คือการใช้ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง ให้ได้เนื้อความใจความที่ดี ความหมายแจ่มแจ้งชัดเจน ตรงตามที่ต้องการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ประสบการณ์ จินตนาการ หรืออื่นๆ ให้ผู้อื่นทราบ โวหารแบ่งได้เป็น บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร

อุปมาโวหาร หมายถึง การเขียนเปรียบเทียบเพื่อประกอบข้อความ เป็นเครื่องช่วยให้งานเขียนมีรสชาติดึงดูดความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนได้แจ่มชัด และแสดงจินตนาการได้กว้างไกลกว่าถ้อยคำธรรมดา ทำให้ผู้อ่านเข้าใจ หรือมีความรู้สึกถึงสิ่งชัดเจนยิ่งขึ้น อุปมาโวหารประกอบด้วย อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน ภาษาเกินจริง เป็นต้น

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์นวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ในด้านการใช้โวหารแบบอุปมาอุปไมย การใช้โวหารแบบอุปลักษณ์ และการใช้โวหารแบบบุคลาธิษฐาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การใช้อุปมาอุปไมย

อุปมาอุปไมย คือ การนำเอาสิ่งที่มีลักษณะไม่เหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจ หรือรู้จักสิ่งที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน โดยใช้สิ่งที่เคยรู้จักมาแล้วเป็นสื่อเชื่อมโยงความคิด ผู้เขียนจะใช้คำเชื่อมว่า เหมือน คล้าย ดัง ดังกับ ดังว่า ดัง ตุจ รว รวกับ ปาน ฯลฯ ดังเช่น สมบูรณ์ใจแข็งเหมือนเพชร, ผิวขาวราวกับสำลี เป็นต้น

การใช้โวหารแบบอุปมาอุปไมย ในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ มี 2 แบบ คือการใช้อุปมาอุปไมยตามแบบ กับการใช้อุปมาอุปไมยเฉพาะตน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 การใช้อุปมาอุปไมยตามแบบ ซึ่งเหมือนกับการเปรียบเทียบที่ใช้กันทั่ว ๆ ไป ดังนี้

ก. การเปรียบเทียบเกี่ยวกับกิริยาอาการของคน สัตว์ และสิ่งของ ดังตัวอย่าง

พงศ์หมื่นตัวหลบทัน พรตทะยานเข้าหาพี่ชายราวกับแมวดะครบนด้วยอารมณ์
คุดัน

พงศ์กับบุญสินก็ต้องฝึกทำรำนึกเช่นกัน วันแรก ๆ ครูอุ้ยแกล้งว่าทำร้าย
สองเหมือนน้องกระตือปิก เพราะมือไม้ยังแข็ง ๆ ดูไม่เข้าจังหวะเสียงลำเสียงดนตรี
(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 63, 199)

โกอัพแวนพาเด็กทั้งหมดแล่นมาเรื่อย ๆ เร็วบ้างช้าบ้าง บางช่วงก็ค่อยคลานไปราว
กับตัวหนอนกระดืบบนกิ่งไม้

เด็กแต่ละคนอยู่ในวัย 14-17 ปี ทุกคนนั่งก้มหน้าทำงานนิ่งราวกับร่างที่ปราศจาก
ชีวิต พอจะเห็นเคลื่อนไหวบ้างก็คือมือกับปลายนิ้วที่ยับขึ้นลงกับแผ่นกระดาษที่ตัดไว้

“เอ็งเจ็บตรงไหนโจก” เบ้งถามโจกที่ถูกเหยียบเจ็บเหวี่ยงจนร่างปลิวเหมือนเศษใบไม้
ถูกแรงลม

สองพี่น้องผิวขาวสะอาดยามสวมชุดนักเรียนถักเปียผูกโบแดง ช่างทำให้เธอทั้ง
สองดูสวยว่าเริงราวกับผีเสื้อสีสวยขยับปีกบินในสวนดอกไม้

โจกเฝ้าภาวนาขอให้จอมหนึ่ออกไปหาพี่แก้วของเขาให้พบ...โจกเดินไปเดินมา
รอบ ๆ ห้องราวกับหนูพุกติดจั่นที่เขาเคยดักยามหน้าैयाข้าวเมื่ออยู่บ้าน

(รอยยับบนพื้นทราย : 63, 80, 84, 94, 115)

เมื่อคืนคำพันออกไปดูเมรุเผาชั่วคราวที่กำนันเข้ามา ติดตั้งประดับประดาไฟหลาก
สีกะพริบวาวงามเหมือนเมืองแมนแดนสวรรค์เขียวละ

(น้ำทาบเดียว : 68)

เสียงไล่หยอกกันดังเอะอะ...อ้าวนั่นทำอะไรกันอี...คู่กรณีหยุดนิ่งราวกับร่างที่
ถูกสาปให้เป็นหินในทันทีทันใด นัยน์ตาจ๋วมองคู่อริคู่อีก

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 40)

กึ่งกำเคลื่อนตัวช้า ๆ และเงียบกริบ พอได้จังหวะก็ตัวลั่นแผ่ลิบแมลงเคราะห์ร้าย
ถูกกลืนลงกระเพาะอย่างรวดเร็วราวกับสายฟ้าแลบ

ปีโป้เร่งความเร็วในการเดินทางจากกิ่งไม้ละลือลิบต้นนี้สู่ค่าคบต้นถัดไปอย่าง
ชานีชานัญ บางครั้งก็โหนเครือเถาวัลย์ให้พาละลือลอยควมมีปีกเหินบินฉนั้น

(วานรน้อยคะนองไพร : 20, 48)

มันพุ่งตัวลงมาอย่างรวดเร็วเหนือพื้นน้ำ รวดเร็วเหมือนกะพริบตาอึ้งเลื้บคมของ
เหยี่ยวสีน้ำตาลมีปลาตัวเชื่องติดขึ้นไปด้วย มันบินออกจากที่นั่นเหมือนเครื่องบินขับไล่ตอนทะยาน
ขึ้นท้องฟ้า แล้วบินหายไปทางต้นยางใหญ่ไกลลิบโน้น

(ความภูมิใจของลอย : 22)

ตามสุขุมพุ่มไม้ในสวนอาหารต่างตกแต่งด้วยรั้วดวงไฟเล็ก ๆ ต่างสีสรรสะท้อนแสงระยิบระยับคังหึ่งห้อยกำลังบินโฉบเฉี่ยวเหนือพุ่มไม้ นั้น

(รักเพียงฝัน : 85)

ข. การเปรียบเทียบเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก เช่น ตกใจ กลัว โกรธดุร้าย และเจ็บปวด ดังตัวอย่าง

ลมแรงหอบฝุ่นผงปะทะหน้าจันรู้สึกเจ็บแสบ...กาสีกับบัวผันขวัญเสีย ตัวสั่นงันกในความรู้สึกทุกคนเหมือนจะถูกมือยักษ์กระชากให้หลุดลอยแรงลม...

(น้ำหาบเดียว : 47)

ฟ้าแลบแปลบปลาบและสั่นเปรี๊ยะเปรี๊ยะตลอดเวลา...กุดติกระแะร่างเบียดเข้าหาเผ่า ร่างของหล่อนสั่นเทาตังนกน้อยเปี้ยกฝน

(รักเพียงฝัน : 44)

นี่แหละเขาว่าผู้หญิง ที่จะโกรธเหมือนกับไฟไหม้ฟาง ที่นี้กลับมานั่งเป็นห่วง

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 128)

เหยียดกระชากร่างไทจนปลิวติดมือ หมัดลั่น ๆ ปลิวกระแทกเข้าเต็มหน้า ร่างไทนหลุดหลุดจากมือเหยียดลาร้อนราวกับนกถูกยิงปีกหัก ก่อนทรุดฮวบลงกองกับพื้น นัยน์ตาเหยียดงำด้วยความโกรธ เหยียดจ้องราวกับจะเผาร่างไทให้ไหม้เป็นเถ้าถ่าน

สมปองพยายามพยุ่งร่างลุกขึ้นมาอีก รู้สึกว่าศีรษะหนักอึ้งราวกับผูกถ่วงด้วยหินก้อนมหึมา

(รอยยับบนพื้นทราย : 96, 99)

ค. การเปรียบเทียบเกี่ยวกับกลิ่น เช่น หอม เหม็น

ใกล้ ๆ อย่างล้างเท้ามีชุ่มมะลิซ้อนนอกดอกสีขาวสะพรั่งมองไม่เห็นใบ สังกกลิ่นกรุ่นกรายตามลมดุจสุวรรณวรรค์

(ไหมน้อย : 122)

ลมพัดทันหว่าใหญ่สะบัดใบกรูเกรียว ทันใดนั้นพวงมโหรีถอยหลังกรูดกลิ้ง เหม็นเหม็นเหมือนซากศพลอยมาปะทะจมูกของเขาย่างแรงจนแทบจะสำลัก

(ทุ่งลมพายุ : 15)

ง. การเปรียบเทียบเกี่ยวกับเสียง เช่น กรน ร้องไห้ และข้างร้อง

ไม่มีใครอยากอยู่ร่วมห้องกับเพศสมเพราะรำคาญเสียงกรน ตลอดเวลา
ครึก..ก..ก..พี..พี..วิค..ครีค..ค..อ็อก..ก ๑..ปรีค..ค ๑ อ็อก ๑ ตั้งทำนองนี้ลงท้ายเหมือนคนจะ
ขาดใจตาย หรือก็กำลังสำลักน้ำยังไยยังงั้น

(ดนตรี : 25)

“เราไม่อยากได้ยินเรื่องของเขา” เพียงเพื่พุดได้เท่านั้น ปานว่าท่านบนน้ำตา
พั่งครีนอกมามีอีก

(แผนรักแผนหลง : 7)

“ฮูมแปร่ม...เสียงที่ดังขึ้นท่ามกลางการไหวตัวของต้นไม้ราวกับเสียงพายุ
กำลังโหมพัดเข้ามา

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 251)

2.1.2 การใช้อุปมาอุปไมยเฉพาะตน เป็นการเปรียบเทียบที่ผู้เขียนใช้ มีดังนี้

ก. การเปรียบเทียบเกี่ยวกับกิริยาอาการของคน สัตว์ และสิ่งของ ดังตัวอย่าง

นัยปอนั่งกระสับกระส่ายเหมือนไฟลน เมื่อเห็นสองคนคุยกัน...ทนนิ่งต่อไปไม่
ไหวเดินเข้าไปหาคือ ๑ สาวน้อยหุบยิ้มทันท่วงทีเหมือนกะไมยราพหุบใบ ใบหน้าผ่องเปลี่ยนเป็น
ราบเรียบปานน้ำในตุ่ม “นายคนนี่เอง แอบมานั่งจ้องเราทุกวัน” ปีบอกตนเอง
เขากำลังสอดส่ายสายตามองหาสาวน้อยเจ้าของใบหน้าสวยซึ่ง นัยน์ตากลมโต
ได้เรียวคิ้วโค้ง เส้นผมสลวยยาวเคลี่ยามเคลื่อนไหวตัวคั่งมีสปริงช่วยดึง นามน้องปีคนนั้น
เธออยู่ไหนหนอ

กระแตสาวน้อยพุดคล่องปานพระสวดมนต์ ใบหน้าที่สวยซึ่ง รวมทั้งน้ำคำแจ่มใส
ชวนฟัง ทำให้นัยปอฟังเพลิน

(หนุ่มมะคี่สาวมะคี่ : 12, 27, 83)

ใช้ขอบชุดจินเจนเหงื่อเปียกโชก อาการมีนเมาของเปลี่ยนจะถูกปลดปล่อยได้
เหมือนเสื้อที่เจ้าตัวถอดแขวนไว้กับกิ่งไม้

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 77)

ความร้อนทำให้เพศสมยกขาขึ้นตึงอย่างแรง กระทบร่างเพศรัยความแรงทำให้
ร่างนั้นปลิวไปปะทะฝ่าห้องดังครีหนักหน่วงปานม้าถีบ

(ดนตรี : 27)

ข. การเปรียบเทียบเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก เช่น มีความสุข ตีใจ รัก ทุร้าย
และเวทนา ดังตัวอย่าง

เมื่อนึกถึงทายาทที่เขาจะได้ไว้สืบตระกูล ชนันท์รู้สึกใจชื้นขึ้นเหมือนหยาดฝนพรำ
พรมมวลหมู่ดอกไม้ให้ปลั่งบาน

(รักเพียงฝัน : 105)

ฤดูกาลเหมือนผ้าแพรหม่นคลุมบริเวณท้องทุ่งให้เด็ก ๆ เห็นความแตกต่าง
ตามสีสรรที่เปลี่ยนไป

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 81)

“เอาไข่ไก่หลวงคาตัมกินเพลเถอะ” เณรชัยร้องชวนขึ้นด้วยอาการดีใจ
เหมือนคนเพิ่งชดพบพลอยล้ำค่า

(เณรน้อย : 4)

ถ้าเป็นเรื่องงานนายโนไม่เคยอำพราง แต่เรื่องหัวใจนายโนปิดเงียบราวกะห้องพัสดุเก่า ๆ
หัวใจรักของพี่ตัมเบงบานเหมือนกลีบดอกบานชื่นข้างเรือนพัก

(หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน : 33, 48)

แกลังปล่อยลมรดเขา ก้อ...ว่าหละ ยัยแก้วถึงได้ดูปานกินรังต่อลักห้ารัง
นัยเบ้มกะนัยเสมอมองสบตากันยิ้ม ๆ นึกเวทนายัยแวมเห็นท่าหน้าเหมือนคน
อยากปลดปล่อยทุกข์หนัก

(วัยรุ่นวุ่นรัก : 128, 32, 98-99)

ค. การเปรียบเทียบเกี่ยวกับเสียง เช่น ออกคำสั่ง นักเรียนคุยกัน และเสียงของหนัก
คังตัวอย่าง

“เผา...เอาไว้ไม่ได้แล้ว” พ่อครูตึกบอกเสียงดังปานแม่ทัพสั่งกองทหารบุกศัตรู
พวกเด็ก ๆ ในโรงเรียนจะกลัวครูใหญ่มากกว่าพ่อครูตึก วันไหนครูใหญ่มาก
โรงเรียน ห้อง ป.3-ป.4 จะเงียบราวกับอึ้งอย่างหน้าแล้ง

(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 18, 24)

ยายข้างชาดการะวังตัวเซฟขนาดน้อง ๆ มีเสื้อสมุทรห่มลบลูบลงมาจากม้านั่งเสียง
ดังตบตัมราวกะฟักแฟงแดงร้านหล่นจากเถา

(หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน : 65)

จากการศึกษาการใช้โวหารแบบอุปมาอุปไมย สรุปได้ว่า โชติ ศรีสุวรรณ ใช้คำเปรียบเทียบ
ส่วนมากเป็นคำเปรียบเทียบที่รู้จักคุ้นเคยกันดีอยู่แล้ว เช่น นิงราวถูกสาป ปลิวเหมือนใบไม้ถูกแรงลม ลัน
ราวกับนกน้อยเปี่ยกฝน ร้องไห้ปานทำนบน้ำตาพัง เร็วราวกับสายฟ้าแลบ เป็นต้น ส่วนการเปรียบเทียบ
ที่เป็นสำนวนเฉพาะตัวของผู้เขียนก็มีอยู่บ้าง เช่น หุบยืมทันทีเหมือนโมยราฟหุบใบ ร้างนั้นปลิวไปแรงปาน
ม้าถีบ ใบหน้าราบเรียบปานน้ำในตุ่ม ห้องเรียนเงียบราวกับอึ้งอย่างหน้าแล้ง หล่นจากม้านั่งเสียงดังตบตัม

ราวกับพักแห่งแดงหล่นจากเงา คือใจเหมือนขุดพบพลอยล้ำค่า เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของผู้เขียน และคำที่นำมาเปรียบเทียบก็มักจะเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นชนบท

2.2 การใช้อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ คือ การเปรียบเทียบโดยนัย เป็นการเปรียบเทียบที่มีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับการเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย แต่จะใช้คำเชื่อมว่าเป็น เท่า คือ

โชติ ศรีสุวรรณ ใช้โวหารแบบอุปลักษณ์ ดังนี้

2.2.1 การเปรียบเทียบลักษณะคน สัตว์ สิ่งของ โดยใช้คำเปรียบ “เป็น”

ดังตัวอย่าง

ถ้าโคเนนแคนต้อยปาก คงบวมเป่งเป็นปากครุฑ

(ไผ่น้อย : 93)

พอครุใหญ่หัก จอมยีนขึ้นยืมทำหน้าเหรอ ก้มหน้ามองเท้าตัวเอง เขาพูดไม่ออก
ได้แต่ยืนส่ายเป็นปีกเป่าติตลม

(รอยย่นบนพื้นทราย : 21)

“เป็นไฉยอึ้ง หน้าบูดเป็นกะทิค้างคืนเขียว” แต่ว่าเพราะเพื่อนไม่พูดอะไรสักคำ
ถ้าหัวเราะตลอดวันจะไม่อายยีนเป็นร้อยปีพันปี หรือคะ

(จะเอิร์ก : 19, 37)

“แม่สาว ๆ พวกนี้จะมาทำบาปหรือมาทำบุญกันแน่ มายืนหยอกแฉให้ศีลสัน
คลอนเล่น” แม่ใหญ่คนหนึ่งพูดขึ้น

“ไม่ขาดดอกแม่ออก ศีลเนรน้อยเป็นศีลในล่อนทั้งทนต์ทั้งเหนียว” เนรชัยพูดขึ้น

(เนรน้อย : 13)

ท้องทุ่งที่เคยมองเห็นเป็นเพียงสีทองด้วยรวงข้าว

(ความภูมิใจของลอย : 15)

2.2.2 การเปรียบเทียบโดยใช้คำเปรียบ “เท่า” ดังตัวอย่าง

หึ่งห้อยตัวเท่าแม่ไก่อุบิโนไปเกาะบนคีระเจ้าคนโต

(หึ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก : 3)

ลอยรีบตะครุบปลาช่อนตัวเท่าแขนจากลุงชม

(ความภูมิใจของลอย : 61)

หึ่งพอนตัวเท่าขาวิ่งหายเข้าไปในพุ่มไม้บนจอมปลวก

ทั้งสามหัวใจแทบหยุดเต้นเมื่อเห็นตัวขนาดเท่าลำแขนผู้ใหญ่ไล่ตามมาอย่าง
กระชั้นชิด

(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 51, 62)

2.2.3 การเปรียบเทียบโดยใช้คำเปรียบ “คือ” ดังตัวอย่าง

แม่แล้งก็คือตัวทำให้ฝนไม่ตก พอจะครีမ်ฟ้าครีမ်ฝนมันก็เป่าเมฆให้ลอยหนี
หัวหน้าเขตหนุ่มไม่เคยคำนึงถึงความยากลำบากที่เขาต้องก้าวสู่พื้นที่อันตรายจน
เรียกได้ว่าเป็นกิจวัตรประจำวัน ป่าคือบ้านที่แสนจะอบอุ่นของเขา ต้นไม้ทุกต้นและสัตว์ป่าทุกตัว
คือเพื่อนแท้ที่หัวหน้าภูกพพร้อมจะตายแทนพวกมันได้

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 153, 238)

จากการศึกษาการใช้โวหารแบบอุปลักษณ์ พบว่า โชติ ศรีสุวรรณ นิยมเปรียบเทียบโดยใช้คำ
“เป็น” มากที่สุด รองลงมาคือ “เท่า” และ “คือ” คำเปรียบเทียบที่ผู้เขียนใช้ส่วนมากเป็นคำที่คนทั่วไปคุ้นเคย
เช่น อากัปกริยาของคน สัตว์ และ สิ่งของ ที่พบเห็นเป็นประจำในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจคำ
ที่เปรียบเทียบได้ชัดเจนและสื่อความหมายได้ตรงกัน

2.3 การใช้บุคลาธิษฐาน

บุคลาธิษฐาน คือ การใช้ภาษาในลักษณะที่ทำให้ดูเหมือนว่าสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่
คนเป็นคน โดยให้สิ่งเหล่านั้นแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ ราวกับเป็นคน เช่น พุดได้ มีความรู้สึกนึกคิด เป็นต้น
การใช้โวหารแบบบุคลาธิษฐานในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ มีดังนี้

2.3.1 การสมมุติให้สัตว์ในเรื่อง พุด คุย บ่น หรือมีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ เช่น
คิใจ สนใจ อึดอัดใจ หงุดหงิด และเอร็ดอร่อย ดังนี้

“เท่าทั้งสี่ของข้าเหนียวยิ่งกว่ากาวตราอุฐะอีกนะ” เจ้าจิ้งจอกคุยโวให้หึงห้อยน้อย
หึงพร้อมกับแสดงท่าทางประกอบ

(หึงห้อยน้อยเพื่อนรัก : 13)

เสียงหัวเราะของทุกคนทำให้นักกระจบบทั้งฝูงบินขึ้นจากหนอง เสียงปีกกระพือดัง
หวีด ๆ พวกมันส่งเสียงร้องเจี๊วจ้าวเหมือนบันให้เด็ก ๆ

(ดอกไม้นานที่เชิงภู : 245)

เจ้าพลายทองคำหันไปเห็นแม่ดวงจำปากกับนางลำควนแม่ช้างพัง มันเลยแสดง
ความดีใจส่งเสียงร้องลั่นป่า

เจ้าพลายทองคำยังคงสนใจอยู่กับยอดค้อยที่เหลือ มันไ้ช่วงม้วนเข้าปากด้วย
ท่าที่เอร็ดอร่อย

(พระจันทร์ทรงกลด : 19, 17)

โจลาคตัวปลาขึ้นมาบนแนวตลิ่ง มันจึงคืนสายหัวไปมาด้วยท่าทางหงุดหงิด
(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 26)

บรรดาควายแต่ละตัวดูจะรู้สึกอึดอัดใจด้วย ยิ่งเจ้าลอมควายหนุ่มของอินตานั่น
เฝ้าแต่เบิ่งมองออกไปทางตีนโลกที่เห็นอยู่ไกลลิบ บางครั้งมันสลัดกวาดแกว่งเข่าอันโถ้งแหลม
ด้วยท่าทางหงุดหงิด หลายครั้งที่มันทำท่าจะทะยานหนีจากฝูง
(ป่าไผ่ชายทุ่ง : 67)

2.3.2 การสมมุติให้ป่าไม้ ใบไม้ สะเภา โพร้ มะม่วง มะขาม และรวงข้าว ให้แสดง
อากัปกิริยาและความรู้สึกเหมือนคน เช่น อ่อนโยน เกียจคร้าน ร้องเสียงดัง หมดแรงและยั่วเย้า ดังตัว
อย่าง

ความอ่อนโยนของพงไพรทำให้ความรุ่มร้อนด้วยอารมณ์โกรธมลายไปกลายเป็น
ความสงบเย็น

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 131)

ใบไม้เป็นฝุ่นริมทางไหวกึ่งช้า ๆ อย่างคนเกียจคร้านเคลื่อนไหวตัว
สายลมพัดแรงขึ้นจนต้นสะเภาใหญ่ผึ่งบอกริดเสียงระงม
(น้ำหาบเดียว : 68, 45)

โพร้ มะม่วง มะขาม สลัดใบทิ้งเหมือนหมดเรี่ยวแรงจะยึดความเขียวชะอุ่มของใบ
ไว้ได้ ใบแล้วใบเล่าที่ร่วงหล่นปลิวไปตามยถากรรม
(เถรน้อย : 15)

ข้าวเบาแฉวงนอนปรากฏรวงสีทองอย่างยั่วเย้าฝูงนกกระจาบซึ่งโผผินหากิน
(ไหมน้อย : 30)

2.3.3 การสมมุติให้ ลม ไฟ ภูเขา ควัน เปลวไฟ และเส้นลวด สามารถแผดเสียง
คำราม กระแทกกระทั้น หลับ อ้อยอิ่ง ครวญคราง ร่ายรำ และแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เหมือนมนุษย์
ดังตัวอย่าง

ฟ้าแผดเสียงขึ้นแล้วคำรามกระหึ่มก่อนที่ฟ้าจะแลบแปลบปลาบ
(โรงเรียนริมทุ่งกว้าง : 81, 109)

ลมแรงพัดกระแทกกระทั้นฝุ่นแดงเริ่มเจือจางเต็มผืนทุ่ง
(น้ำหาบเดียว : 46)

พลอยชี้มือประกอบพิศภูตน้ำเงินเข้มทอดยาวอยู่เบื้องหน้า มองดูเหมือนกำลัง
หลับอยู่ชั่วนาตา

(ดอกไม้บานที่เชิงภู : 83)

กลุ่มควันเหนือหลังศาลลอยอ้อยอิ่งอยู่กับความสลัวอันบางเบาของวันใหม่
(โหมน้อย : 59)

สายลมพัดพองกพองอ้อยามคำคืน เสียงกรีดใบกรรปกรรียวรับกันเป็นทอด ๆ
(หิ่งห้อยน้อยเพื่อนรัก : 4)

แม่เพียงก่อกไฟในเตาดุ้นพินติดไฟกำลังลุกเป็นเพลิงสีส้มแก่ดัดเปลวไปมาทำท่า
รำยรำวากับนางรำ

(พระจันทร์ทรงกลด : 2)

เมื่อก่อนหินในมือหลุดปลิวไปกระทบเส้นลวด มันสั่นสะเทือนควรวูควางหวิวหวิว
ไปตามเส้นลวด

(รอยย่ำบนพื้นทราย : 20)

จากการศึกษาการใช้โวหารแบบบุคลาธิษฐานในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ พบว่าผู้เขียนใช้
โวหารบุคลาธิษฐานไม่มากนัก โดยใช้ในลักษณะให้สัตว์ ต้นไม้ และธรรมชาติต่าง ๆ แสดงอาการปฏิกิริยา
เหมือนมนุษย์ อาทิ การสมมุติให้สัตว์ พุด คุย ปั่น และให้แสดงพฤติกรรม เช่น ตีใจ อึดอัดใจ
หงุดหงิด เกรี้ยวกราด เป็นต้น การสมมุติให้ป่าไม้ ต้นไม้ต่าง ๆ แสดงความรู้สึกและกิริยาอาการ เช่น
อ่อนโยน เกียจคร้าน ยั่วเย้า หรือให้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น ลม ฟ้า ภูเขา เปลวไฟ เส้นลวด
สามารถแผดเสียง กระแทกกระทั้น ควรวูควาง หลับ ร่ายรำ ได้เหมือนมนุษย์

การใช้โวหาร ในนวนิยายของโชติ ศรีสุวรรณ สรุปได้ว่า ผู้เขียนนิยมใช้โวหารแบบ
อุปมาอุปไมยมากที่สุด โดยใช้ตามแบบที่เหมือนกับการเปรียบเทียบทั่วไปและรู้จักคุ้นเคยกันดี เช่น นิงราว
ถูกสาป เร็วราวสายฟ้าแลบ แต่ก็มีกรเปรียบเทียบด้วยสำนวนเฉพาะตัวของผู้เขียนบ้าง เช่น หุบยืมทัน
ที่เหมือนไมยราพหุบใบ ห้องเรียนเจียนราวกับอึ้งอย่างหน้าแล้ง เป็นต้น การใช้โวหารแบบอุปลักษณ์ ใช้คำ
เปรียบเทียบที่ใช้กันในชีวิตประจำวัน โดยใช้ “เป็น” มากที่สุด รองลงมาก็คือ “เท่า” และ “คือ” ส่วนการใช้
โวหารแบบบุคลาธิษฐาน ผู้เขียนให้สัตว์ ต้นไม้ และธรรมชาติ ให้แสดงอาการปฏิกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ เช่น
พุด คุย อ่อนโยน เกียจคร้าน กระแทกกระทั้น ผู้เขียนใช้โวหารแบบอุปลักษณ์ และบุคลาธิษฐานน้อย

กล่าวได้ว่า โชติ ศรีสุวรรณ ใช้ภาษาได้สละสลวยเหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อเรื่องและบุคลิก
ลักษณะของตัวละคร ใช้คำสั้น ๆ ง่ายกระชับให้ความหมายตรงความต้องการ สามารถใช้สำนวนโวหาร
บรรยายหรือพรรณนา ด้วยประโยคง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน การลำดับความคิดต่อเนื่องกันดี ให้อรรถเจิด
ชัดเจน ตลอดจนทั้งสามารถใช้ภาษาสื่อความรู้สึกนึกคิดไปยังผู้อ่านได้ดีและมีคุณค่าทางวรรณศิลป์

บทที่ 4

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวเคราะห์นอกระบบของ โชติ ศรีสวรรณ สรุปได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดที่ปรากฏในนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ
2. เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการแต่งนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ทำให้ทราบถึงแนวคิด และกลวิธีการแต่งนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ อันจะเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาวรรณกรรมที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน คือเรื่องที่มีบรรยากาศในท้องถิ่นชนบทต่อไป

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวเคราะห์ครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์นวนิยายที่ตีพิมพ์เป็นรูปเล่ม จำนวน 24 เรื่อง ที่ผู้เขียนใช้นามปากกาว่า โชติ ศรีสวรรณ, ชุติวรรณ, แวววรรณ และบาคน ท้าว โดยวิธีการวิจัยเอกสาร และเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

1. แนวคิดที่ปรากฏในนวนิยายของ โชติ ศรีสวรรณ ได้พบแนวคิดสำคัญ 6 ด้าน คือ แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตามลำดับ สรุปได้ดังนี้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว ผู้เขียนได้สะท้อนภาพลักษณะของครอบครัว กับหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวไว้ว่า ครอบครัวของคนไทยส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวทั้งที่อยู่ในชนบทและที่อยู่ในเมือง ครอบครัวหนึ่งมีลูกไม่เกิน 3 คน สมาชิกภายในครอบครัวมีความผูกพันใกล้ชิดกัน บทบาทของพ่อเป็นผู้นำสูงสุดในครอบครัวที่ต้องมีความรับผิดชอบ ชัยนอคทน เพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว และให้การศึกษากับลูกให้มากที่สุด ถ้าครอบครัวใดขาดพ่อ แม่ต้องทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวแทนพ่อ และแม่ก็ไม่คิดแต่งงานใหม่เพื่อเห็นแก่ลูก หน้าที่ของลูกพบว่าส่วนใหญ่เป็นลูกที่ดี มีความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว ส่วนหน้าที่ของญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวชนบท พบว่ามีส่วนสำคัญในการสั่งสอนอบรมเลี้ยงดูและอุปการะลูกหลานเท่าที่จะทำได้

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ด้านโอกาสทางการศึกษาของคนในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้วต้องออกไปประกอบอาชีพเพราะฐานะยากจน ที่จะได้เรียนต่อก็ต้องอาศัยการบวชเรียน หรือการศึกษาผู้ใหญ่ หรือทำงานไปด้วยและเรียนในมหาวิทยาลัยเปิดไปด้วยส่วนในด้านองค์ประกอบทางการศึกษา โรงเรียน ครู นักเรียน และหลักสูตรนั้น พบว่า โรงเรียนในชนบทจะอยู่ไกล อาคารเรียนมีสภาพทรุดโทรมไม่สามารถกันลมกันฝนได้ ครูไม่เพียงพอ ครูคนเดียวต้องสอนหลายชั้นและทำงานทุกอย่าง อีกทั้งยังช่วยกิจกรรมของชุมชนด้วย นักเรียนส่วนใหญ่มีความประพฤติดี ตั้งใจเรียน แต่ฐานะยากจน ส่วนหลักสูตรมีหลักสูตรวิชาการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นที่นักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับสังคม ผู้เขียนเสนอแนวคิดในด้าน วิถีชีวิต ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณี ในด้านวิถีชีวิตนั้นคนในชนบทจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณใกล้แหล่งน้ำ สร้างที่อยู่อาศัย วัด โรงเรียนอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน เพื่อความสะดวกในการติดต่อและทำกิจกรรมร่วมกัน มีสภาพความเป็นอยู่เรียบง่าย มีความผูกพันกับธรรมชาติ อาศัยธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารเพราะคนชนบททำอาชีพการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นที่ได้รับคัดเลือกขึ้นมาเป็นผู้นำชุมชนที่มีอิทธิพลมาก ในด้านค่านิยมคนในชนบทยึดมั่นในจริยธรรม ความกตัญญูทดแทน ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และการพึ่งตนเอง ส่วนในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี คนชนบทให้ความสำคัญกับประเพณีการบวชของชายไทย เพราะถือว่าทำให้เป็นคนสมบูรณ์พร้อมจะมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวได้ ประเพณีแต่งงานก็ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นถ้าทำถูกต้องตามพิธีการไม่ได้ก็ให้มีการบอกผีหรือขอขมาญาติฝ่ายหญิง ประเพณีการตายถือว่าสำคัญที่สุด เมื่อมีการตายทุกคนต้องไปร่วมงานอย่างพร้อมเพรียงกัน ด้านประเพณีส่วนรวม เช่น การทำบุญตักบาตร วันสงกรานต์ การเทศน์มหาชาติ คนชนบทจะยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดด้วยความเชื่อที่ว่า จะเกิดบุญกุศลแก่ตนเองและครอบครัว ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ในด้านการผลิตและการบริโภค พบว่าชาวชนบทอาศัยผืนดินผืนน้ำจากแหล่งธรรมชาติซึ่งยังอุดมสมบูรณ์ทำการเกษตร ผลผลิตที่ได้เพียงพอกินเท่านั้น เมื่อเหลือจึงจำหน่ายหรือแบ่งปันกัน ในด้านการค้าขายผลิตผลการเกษตรจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง จะทำบางครอบครัวเท่านั้นเนื่องจากถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ชาวชนบทจึงหันมาร่วมมือทำการสหกรณ์ประจำหมู่บ้านขึ้น นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชผักสวนครัวและหาของป่ามาขายเป็นรายได้เสริม ซึ่งทำกันแทบทุกครัวเรือน ในด้านการใช้เวลาว่างของชาวชนบทยังไม่ถูกต้องเพราะการเกษตรที่ต้องอาศัยธรรมชาติ ทำให้ฤดูแล้งมีเวลาว่างมากจึงไปมั่วสุมกันกินเหล้า และเล่นการพนัน ทำให้มีหนี้สินพอกพูนขึ้น บางคนถูกเจ้าหนี้ยึดที่ทำกินและบ้านเรือนครอบครัวต้องเดือดร้อน ส่วนการอพยพเข้ามาหางานทำในเมืองหลวง หรือการไปขายแรงงานในต่างประเทศนั้นชาวชนบทต้องยอมเสี่ยงเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวและเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งก็มีทั้งที่สมหวังและผิดหวังถูกหลอกลวงเอาเปรียบจากนายจ้างและบริษัทจัดหางาน

1.5 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ในด้านความเชื่อในศาสนาแบบชาวบ้าน พบว่าชาวบ้านมีความเชื่อว่า การทำบุญนั้นทำยาก แต่ทำแล้วมีความสุข การทำบุญทำได้หลายอย่าง เช่น การตักบาตร การทำบุญบำรุงวัด การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ฯลฯ การทำบาปทำแล้วจะเกิดความทุกข์ตายไปจะตกนรก เช่น การเอาเปรียบผู้อื่น การทำร้ายกัน ฯลฯ คนทำดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน คนทำชั่วถ้าสำนึกผิดกลับตัวได้ก็จะได้รับการอภัย ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาจากรบรรพบุรุษ เช่น การเซ่นเจ้าที่ การแก้เคล็ดผีแม่หม้ายทำให้ผู้ชายไหลตาย ชาวชนบทยังคงปฏิบัติตามบรรพ

บุรุษเพื่อความมั่นใจและสบายใจ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอื่น ๆ อีก เช่น แม่แล้งทำให้ฝนไม่ตก เอานิ้วมือชี้รั้งกินน้ำนั้นจะถูกลง เป็นต้น

1.6 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ผู้เขียนเสนอแนวคิดไว้ว่าการอนุรักษ์ธรรมชาติทรัพยากรธรรมชาติโดยการทดแทนหรือรักษาให้คงอยู่ ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันปลูกจิตสำนึกของคนในชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนในโรงเรียนให้รักและหวงแหนธรรมชาติ ช่วยกันอนุรักษ์พันธุ์ไม้พันธุ์สัตว์ป่าที่สูญพันธุ์ไปแล้ว เช่น งดเว้นการล่าสัตว์ ตัดต้นไม้ ช่วยกันปลูกป่าและคืนสัตว์กลับสู่ป่า ในด้านการรักษาสุลยแห่งธรรมชาติให้คงอยู่อย่างเหมาะสม โดยให้ธรรมชาติกำจัดการตนเอง เช่น แมลงปอกำจัดยุงริ้น ภูเขียวกินค้างคาว พังพอนกำจัดงูเห่า เป็นต้น ในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจนั้น ผู้เขียนแสดงแนวคิดว่า ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังอุดมสมบูรณ์และสวยงาม ให้ความรู้สึกซาบซึ้งประทับใจ เช่น ทุ่งหญ้า เนินดิน ป่าเบญจพรรณ บึงกว้าง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าควรหวงแหนและอนุรักษ์ไว้ให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นที่อยู่แก่สัตว์ พืช ตามธรรมชาติตลอดไป

2. กลวิธีการแตงนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ได้ศึกษา 4 ด้าน คือ การสร้างโครงเรื่อง การสร้างตัวละคร การสร้างฉาก และการใช้ภาษา ซึ่งได้พบดังต่อไปนี้

2.1 การสร้างโครงเรื่อง ผู้เขียนสร้างโครงเรื่อง 4 ประเภท คือ โครงเรื่องที่แสดงถึงวิถีชีวิตของเด็กชนบทยากจน อายุระหว่าง 10 - 15 ปี ที่ประพัตติ มีคุณธรรมพมมากที่สุด รองลงมาเป็นโครงเรื่องของเด็กวัยรุ่น อายุระหว่าง 17 - 24 ปี ที่มีปัญหาด้านความรักและคู่ครอง ถัดมาเป็นโครงเรื่องที่แสดงถึงความเหลื่อมล้ำในชีวิตของชาวชนบท ที่ต้องต่อสู้กับการกดขี่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนและผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น และโครงเรื่องที่แสดงถึงความผิดปกติในจิตใจของมนุษย์พมน้อยที่สุด การเปิดเรื่องผู้เขียนจะใช้การบรรยายลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละครเอกเป็นส่วนใหญ่ มีการเปิดเรื่องด้วยการพรรณนาการสนทนา เพื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร และพรรณนาเหตุการณ์ที่ตื่นเต้นเร้าใจ การดำเนินเรื่องมีการสร้างความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น และเป็นความขัดแย้งระหว่างคนดีกับคนชั่วเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการดำเนินเรื่องโดยการเล่าเรื่องนั้นผู้เขียนจะเป็นผู้เล่าเองเกือบทั้งหมด มีสองเรื่องเท่านั้นที่ให้ตัวละครเอกเป็นผู้เล่า การเล่าเรื่องใช้เล่าเรื่องตามลำดับปฏิทินมากที่สุด รองลงมาคือการเล่าเรื่องย้อนต้น และการเล่าเหตุการณ์ต่างสถานที่สลับไปมาพมน้อยที่สุด ส่วนการปิดเรื่องนั้นใช้ปิดเรื่องแบบสุนทราภรณ์มากที่สุด รองลงมาปิดเรื่องแบบสมจริง และปิดเรื่องแบบโสภณภรณ์น้อยที่สุด

2.2 การสร้างตัวละคร ผู้เขียนสร้างตัวละคร 4 แบบ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย คือตัวละครแบบสมจริง เป็นตัวละครที่แสดงธรรมชาติของพมอย่างชัดเจน เช่น ตัวละครผู้ใหญ่ที่มีอิทธิพลมีความโลภไม่มีที่สิ้นสุด ตัวละครเด็กในชนบทที่มีจิตใจโอบอ้อมอารี ขยันอดทน และกตัญญูรู้คุณตลอดทั้งตัวละครชาวบ้านที่เป็นสุจริตชน มีฐานะยากจน เป็นต้น ตัวละครแบบอุดมคติ ส่วนใหญ่เป็นตัวละครเยาวชนที่มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเลิศ มีความขยันหมั่นเพียร มีเมตตากรุณา กล้าหาญ เสียสละ ส่วนตัวละครผู้ใหญ่ก็มีอุดมการณ์ในการทำงาน ขอบฟังกาตนเอง ตัวละครแบบเหนือจริง เป็นตัวละครสัตว์ที่มีความเฉลียวฉลาดและมีคุณธรรมเกินกว่าธรรมชาติวิสัยของสัตว์ที่ควรจะเป็น และตัวละครแบบฉบับมีเฉพาะตัวละครผู้ใหญ่ที่ขยันขันแข็งทำมาหากิน ซื่อสัตย์ยุติธรรมอย่างสม่ำเสมอ

2.3 การสร้างฉาก พบว่าผู้เขียนใช้ฉากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง พ.ศ. 2522 - 2535 เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะฉากและบรรยากาศของสถานที่ สภาพแวดล้อมที่กลมกลืนกับภูมิหลังของตัวละครพมมากที่สุด เช่น ฉากในสวนอุทยาน มีป่า หนองบึง นกกระเรียน เป็นต้น รองลงมาเป็นฉากที่ตัวละครคุ้นเคย เช่น บ้าน วัด ตลาด ผู้เขียนบรรยายได้อย่างสมจริงเพราะเป็นคนในท้องถิ่น และฉากที่ผู้เขียน

ใช้น้อย คือ ฉากที่ช่วยเสริมความรู้และประสบการณ์ ซึ่งผู้เขียนได้สอดแทรกไว้ในฉากธรรมชาติสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสม เช่น การเกิดลมแดง การดำรงชีวิตของแมลงเต่าทอง การเลี้ยงไหม เป็นต้น

2.4 การใช้ภาษา พบว่าผู้เขียนใช้คำมี 5 ประเภท คือ คำภาษาปาก ใช้ในการสนทนาของตัวละครที่สนิทสนมคุ้นเคยหรืออยู่ในครอบครัวเดียวกัน มีทั้งคำสรรพนาม เช่น ไอ้ เอ็ง มึง กู ฯลฯ คำเรียกบุคคล เช่น พ่อบักห่า ผัวอินาง อีหล่า ฯลฯ คำเฉพาะ เช่น ยากคนแก่ (คนแก่ที่ทำความลำบากให้) ยากค่า (เวลาค่าช้า , ไม่ค่าเสียที) หัวศีล (อวัยวะเพศ) ฯลฯ คำหยาบ ใช้ในการสนทนาโต้ตอบของตัวละครขณะมีอารมณ์โกรธ เช่น มันหนักหัวพ่อแม่มัน อีกระหี่ทุ้ง แมงมึง ฯลฯ และใช้ในการสนทนาของชาวบ้านที่ใช้พูดกันเป็นปกติ เช่น แดก ถีบ หาทอก ฯลฯ คำภาษาถิ่นใช้เฉพาะคำภาษาถิ่นอีสานเท่านั้น เป็นคำเรียกชื่อคนสัตว์ สิ่งของ และอธิบายความหมายของคำภาษาถิ่นนั้นไว้ด้วย เช่น แม่ออก (โยมผู้หญิง) ตัวม้อน (ตัวไหม) บึงนา (ที่นามีก้นกัน) แดงม้อน (กระดัง) ฯลฯ สร้างคำใหม่ขึ้นโดยวิธีการสร้างคำกริยา เช่น แฉลบสายตา สะอึกกาย ชิมหวาน ฯลฯ ใช้คำซ้อนเพื่อความหมาย เช่น โหยร้อง ทาบทับ แผ่วผ่อย ฯลฯ และใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติที่แปลก เช่น เสียงงู หวีว ๆ ซัดซัด ฟุตฟุต ๆ เป็นต้น ส่วนการใช้โวหาร มีการใช้โวหาร 3 แบบ คือ แบบอุปมาอุปไมย แบบอุปลักษณ์ และแบบบุคลาธิษฐาน โดยผู้เขียนจะใช้แบบอุปมาอุปไมยมากที่สุด ซึ่งเป็นคำเปรียบเทียบกับสิ่งที่รู้จักคุ้นเคยกันดี เช่น หยดน้ำราวกับถูกสาปให้เป็นหิน ร่างสิ้นเทาจุดดั่งนกน้อยเปียกฝน ทำรำเหมือนอีแร้งกระพือปีก ฯลฯ และมีคำเปรียบเทียบกับเป็นสำนวนเฉพาะตัวของผู้เขียน เช่น หุบยิ้มเหมือนไมยราบหุบใบ ห้องเรียนเงียบราวกับอึ้งอ่างหน้าแล้ง ใบหน้าราบเรียบปานน้ำในตุ่ม ฯลฯ ผู้เขียนใช้โวหารแบบอุปลักษณ์และโวหารแบบบุคลาธิษฐานน้อย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคำเปรียบเทียบกับสิ่งที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น หน้าบูดเป็นกะทิล้างคิน ปลาซ่อนตัวเท่าแขน ป้าคือบ้านที่แสนจะอบอุ่น นกทั้งฝูงส่งเสียงเจี๊ยวจ๊าวเหมือนบันให้เด็ก ๆ กลุ่มควั่นเหนื่อหลังคาลอยอ้อยอิ่ง พัดกุญทอยยาวมองดูเหมือนกำลังหลับอยู่ชั่ววนาตาปี เป็นต้น

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ จำนวน 24 เรื่อง มีข้อสังเกตที่น่าสนใจ ดังนี้

โชติ ศรีสุวรรณ เขียนนวนิยายแนวสะท้อนบรรยากาศของท้องถิ่น (Local colorism) โดยเฉพาะบรรยากาศท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการที่เป็นคนอีสานโดยกำเนิด เติบโตและผูกพันกับท้องถิ่นนี้มาโดยตลอด จึงทำให้ โชติ ศรีสุวรรณ นำเรื่องราวและประสบการณ์ของตนเองมาใช้ในการเขียนหนังสือ ไม่ว่าจะเป็นในด้านสภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิประเทศและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มาสะท้อนในนวนิยายของเขาให้เห็นภาพอย่างชัดเจน ผู้เขียนมีความคิดว่าคนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มีฐานะยากจน แต่มีความขยันอดทนไม่ย่อท้อต่อชีวิต มีวิถีชีวิตที่ผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ ชาวอีสานเป็นคนรักถิ่นฐาน มีน้ำใจดี ซื่อสัตย์ เชื่อถือบรรพบุรุษ ตลอดทั้งยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี แต่ด้อยโอกาสทางการศึกษา ด้วยความยากจนได้เรียนแค่ระดับประถมศึกษาแล้วออกมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามบรรพบุรุษ เมื่อธรรมชาติแห้งแล้งทำการเกษตรไม่ได้ผล จึงอพยพไปหางานทำในเมืองถูกหลอกลวงเอารัดเอาเปรียบ ในฐานะที่ โชติ ศรีสุวรรณ เป็นครู เขาได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาว่า ทุกคนมีโอกาสทางการศึกษาเสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบท จะโดยการบวชเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ หรือการศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิด ก็ย่อมกระทำได้ดีถ้าตั้งใจจริง เขามีความเห็นว่าเป็นชนบทยังมีแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติอยู่มาก และเพียงพอที่จะนำมา

ใช้ประโยชน์ถ้าคนชนบทจะได้รับการศึกษาสูงขึ้น ผืนแผ่นดินอีสานจะมีความเจริญเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญของประเทศได้ โชติ ศรีสุวรรณ สามารถชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เสนอข้อคิดหลายแง่มุม เพื่อให้ผู้อ่านและผู้ที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต พร้อมทั้งเป็นข้อมูลในการพิจารณาแก้ไขต่อไป

ด้านกลวิธีการแต่งนวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ มีการสร้างโครงเรื่องที่เรียบง่าย เรียงลำดับเหตุการณ์ก่อนหลังได้อย่างเหมาะสม ส่วนมากจะเป็นเรื่องที่สะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีฐานะยากจน ต้องต่อสู้กับปัญหาด้วยความอดทน โครงเรื่องชีวิตรักของนักศึกษาในเมืองหลวง ซึ่งผู้เขียนได้หยิบยกปัญหาในการดำเนินชีวิต ตลอดจนความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน นำมาสร้างเป็นปมปัญหาแล้วให้มีการคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ อย่างสมจริงมีเหตุมีผล สามารถเป็นแบบอย่างแก่เยาวชนที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติ การสร้างตัวละคร เป็นเรื่องราวของตัวละครเยาวชนเป็นส่วนใหญ่ เยาวชนเหล่านี้มีชีวิตที่ตึงเครียดมีความคิดฝันในอนาคตหลากหลาย มีลักษณะนิสัยดี ขยันอดทน กตัญญูรู้คุณ มีน้ำใจ และชอบช่วยเหลือ ตัวละครเอกชายหญิงเป็นแบบอย่างในการต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคจนประสบความสำเร็จ การสร้างฉาก ผู้เขียนใช้ฉากและบรรยากาศชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ช่วง พ.ศ. 2522 – 2535 ตามสภาพที่เป็นจริง พร้อมทั้งสอดแทรกความรู้และประสบการณ์ของตนเองไว้ในฉากอย่างเหมาะสม การใช้ภาษา ผู้เขียนเลือกใช้คำที่มีความหมายชัดเจน มีการเน้นความหมายของคำด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ใช้คำภาษาปาก คำภาษาถิ่น และสร้างคำใหม่ ซึ่งในการใช้คำใหม่นั้นสามารถสร้างอารมณ์ความเข้าใจให้แก่ผู้อ่านได้อย่างดี ตัวอย่างเช่น กระชากหน้า ผั่วโผย ชิมหวาน เป็นต้น ส่วนการใช้โวหาร นิยมใช้อุปมาอุปไมย อุปลักษณ์ และบุคลาธิษฐาน เป็นการเปรียบเทียบกับธรรมชาติสิ่งแวดลอมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ช่วยให้เกิดภาพพจน์ชัดเจน นอกจากการใช้โวหารตามขนบวรรณกรรมแล้ว ผู้เขียนยังมีการใช้โวหารเฉพาะตนที่น่าสนใจอีก เช่น หุบยืมเหมือนไมยราบหุบใบ ใบหน้าราบเรียบปานน้ำในตุ่ม หัวใจปิดเงียบราวกับห้องพัสดุเก่า ๆ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษานวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ผู้วิจัยพบว่ามีสิ่งที่น่าสนใจควรแก่การศึกษาวิจัยต่อไป ดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์งานเขียนประเภทเรื่องสั้นของ โชติ ศรีสุวรรณ ในด้านแนวคิดและกลวิธีการแต่ง
2. การศึกษาวิเคราะห์ศิลปะการใช้ภาษาในงานเขียนประเภทนิทานของ โชติ ศรีสุวรรณ
3. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชีวประวัติ โชติ ศรีสุวรรณ กับผลงานประพันธ์ประเภทต่าง ๆ ของเขา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระมล ทองธรรมชาติ. "คุณธรรมและจริยธรรมของพลเมืองไทย," วารสารไทย 2(5) : 81 ; มกราคม 2525.
- กุหลาบ มลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522.
- ขวัญเนตร ครุฑาณูช. การวิเคราะห์นวนิยายของสีฟ้า. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2534. ถ่ายเอกสาร.
- จันทนา อินทร์ดี. การวิเคราะห์นวนิยายของ มาลา คำจันทร์. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2536. ถ่ายเอกสาร.
- เจือ สตะเวทิน. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุทธินิพนธ์การพิมพ์, 2518.
- _____. ภาษาไทยจากฟ้าเมืองไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บรรณกิจ, 2522.
- จุฑาภรณ์ วงศ์คำดี. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการเขียนร้อยกรองและพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2536. ถ่ายเอกสาร.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. "เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต," สร้างสรรค์. 2527.
- ชลธิรา กลัดอยู่ และคนอื่น ๆ. การใช้ภาษา. โรงพิมพ์เคล็ดไทย, 2517.
- ชิดหทัย นุสตาปนา. วิเคราะห์นวนิยายเอกของ สด คุรุเมโรหิต. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2525. อัดสำเนา.
- ชุดิมา นาดเสวี. วิเคราะห์นวนิยายของ ว.ณ.ประมวญมารค. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. 2524. อัดสำเนา.
- ชุดิวรรณ. จ๊ะเอ๋รัก. กรุงเทพฯ : กล้วยไม้, 2536.
- _____. ถนนสายเปี้ยว. กรุงเทพฯ : ชุดี, 2535.
- _____. แผนรักแผนหลง. กรุงเทพฯ : กล้วยไม้, 2536.
- _____. รอรักหวนคืน. กรุงเทพฯ : นิตยสารแม่บ้านทันสมัย, 2532. อัดสำเนา.
- _____. เล่ห์กามเทพ. กรุงเทพฯ : นิตยสารแม่บ้านทันสมัย, 2532. อัดสำเนา.
- _____. วัยรุ่นวุ่นรัก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ Study, 2535.
- _____. หนุ่มมะดี๊สาวมะดัน. กรุงเทพฯ : กล้วยไม้, 2536.
- โชติ ศรีสุวรรณ. ความภูมิใจของลอย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : คันทัน, 2538.
- _____. เนรน้อย. กรุงเทพฯ : นิตยสารนาคะ, 2536. อัดสำเนา.
- _____. ดอกไม้บานที่เชิงภู. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บางหลวง, 2536.
- _____. ตะกร้าสานของพ่อ. กรุงเทพฯ : ชมรมส่งเสริมหนังสือเด็กและเยาวชน, 2537. อัดสำเนา.
- _____. ตะวันทรงกลด. กรุงเทพฯ : นิตยสารนาคะ, 2536. อัดสำเนา.
- _____. "ถล่มจักรวาล" หนังสืออ่านจริยธรรม "ความไม่รู้" ของกระทรวงศึกษาธิการ. รวมเล่มโดยกรมวิชาการ, 2537.
- _____. น้ำหาบเดียว. กรุงเทพฯ : หมึกจีน, 2533.
- _____. ป่าไผ่ชายทุ่ง. กรุงเทพฯ : ปลาตะเพียน, 2535.
- _____. พระจันทร์ทรงกลด. กรุงเทพฯ : นิตยสารนาคะ, 25431. อัดสำเนา.
- _____. รอยย่ำบนพื้นทราย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2537.
- _____. โรงเรียนริมทุ่งกว้าง. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2538.

- โชติ ศรีสุวรรณ. วานรน้อยคะนองไพร. กรุงเทพฯ : น้าอักษรการพิมพ์, 2538.
- _____. หิ้งห้อยน้อยเพื่อนรัก. กรุงเทพฯ : นิตยสารกุลสตรี, 2537. อัดสำเนา.
- _____. โหม่นน้อย. กรุงเทพฯ : หมึกจีน, 2533.
- เดโช สวานานนท์. จิตวิทยาครูและผู้ปกครอง. ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2503.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. นวนิยายกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สร้างสรรค์, 2523.
- ทิพวรรณ หอมพุด. ภาษาไทย การใช้ภาษาไทยเพื่อการอาชีพ 2. กรุงเทพฯ : วังอักษร, 2538.
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. "พระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี," ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2532.
- เทอดศักดิ์ ศรีสุพล. ระบบเศรษฐกิจไทยและการสหกรณ์. กรุงเทพฯ : ภาคพัฒนาดำรงและเอกสารวิชาการ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู. (ตำราเอกสารวิชาการ ฉบับที่ 23). 2532.
- เทียนฉาย กีระนันท์. เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์และกำลังคน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- ธวัช ปุณโณทก. แนวทางการศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. วรรณคดีเกี่ยวกับชนบทประเพณีไทย. พิษณุโลก : โครงการตำรามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพิษณุโลก : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2512.
- นิยม บุญมี. ครอบครัวสัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2534.
- นิวัติ เรืองพานิช. การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์, 2535.
- บาดาน ท้าว (นามปากกา). ทุ่งลมพายุ. กรุงเทพฯ : นิตยสารกะละ, 2537. อัดสำเนา.
- บุญร่วม ทิพพศรี. พุทธศาสน์. ชลบุรี : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออกคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ม.ป.ป.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ,ม.ล. แนะแนวทางการศึกษาวรรณคดี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์, 2518.
- _____. แนะแนวทางการอ่านนวนิยาย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.
- _____. "หัวใจของวรรณคดีไทย," ในวรรณไวทยาการ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- ปริญญา ฤทธิ์เจริญ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์งานเขียนของ นิมิตร ภูมิถาวร. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527. อัดสำเนา.
- ประทีป เหมือนนิล. วรรณกรรมไทยในปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2533.
- ประสาธน์ หลีกศิลา. ปัญหาสังคม. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2525.
- _____. สังคมวิทยา ฉบับปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2511.
- ปราณี เชียงทอง. วรรณกรรมสำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุวิริยาสาน, 2533.
- ปิยลักษณ์ เสี่ยงทอง. การศึกษาวิเคราะห์นวนิยาย ของ ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์ วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527. อัดสำเนา.
- ผะอบ ไปะกะฤณะ. ภาษาไทยของเรามีเอกลักษณ์ และการใช้ภาษาไทยมาตรฐาน. กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ มหาวิทยาลัยสยาม, ม.ป.ป.
- พยัคฆ์. ประเพณีมงคลไทย. กรุงเทพฯ : อำนวยสาส์น, 2535.
- พระราชวรมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำนานพุทธการพิมพ์, 2529.

- พัชรภรณ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา เป็นผู้สัมภาษณ์, สำนักงานหนังสือ WRITER นิตยสารชีวิตชีวา เป็นผู้สัมภาษณ์ ในฉบับแรก ; กรกฎาคม 2537.
- พูนพิศมัย ดิศกุล, ม.ล. ประเพณีพิธีไทย. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2522.
- ไพบุลย์ ภูริเวทย์. "มหาวิทยาลัยเปิดในอนาคต," วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 20(4) : 82 ; เมษายน 2529.
- ภาณุศักดิ์ สุพร เป็นผู้สัมภาษณ์, นิตยสารสตรีสาร. เป็นผู้สัมภาษณ์ 44(10) : 34-36 ; 26 พฤษภาคม 2534.
- ยงค์ ชุ่มจิต. สังคมวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2528.
- ยุพา สงศิริ. สุ.จิ.ป.ล. กรุงเทพฯ : ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, (เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 223). 2525.
- ระวี วัณณะสิงห์. วัฒนธรรมไทยกับประชาธิปไตย. วัฒนธรรมไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องในงานนิทรรศการวัฒนธรรมไทย ณ วิทยาลัยครูนครราชสีมา 12-19 ส.ค.2520. ตราเลือกการพิมพ์.
- รัตพร ชังธาดา. หนังสือสำหรับเด็ก. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2531.
- เริงศักดิ์ กำธร. เจ้านิล ของโชติ ศรีสุวรรณ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บางหลวง, 2537.
- ลักษณะ ไคววัฒน์ และพรทิพย์ ไชยรัตน์. การใช้ภาษาไทย 2. กรุงเทพฯ : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- วรภรณ์ จิวชัยศักดิ์. สถานภาพการศึกษาเรื่องประเพณีไทย ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษาฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- วันเนาว์ บุลสุข. การพัฒนาเศรษฐกิจกับการกระจายรายได้. รวมบทความวิชาการด้านเศรษฐกิจและสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2517.
- วิเชียร รักการ. วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2529.
- วิภา กงกะนันท์. วรรณคดีศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533.
- วิมลศิริ ร่วมสุข. "แนวการอ่านและการวิจารณ์วรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี," วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางเขน. 4 ; 9-22 มิถุนายน-กันยายน 2522
- แวววรรณ. ยอดรักผู้ก่อ. กรุงเทพฯ : กล้วยไม้, 2536.
- _____. รักเพียงฝัน. กรุงเทพฯ : กล้วยไม้, 2536.
- ศรีปริญา รวมโกมุท. "เศรษฐศาสตร์," ในวารสารสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, เมษายน 2508.
- ศิริ ศิริพันธ์แก้ว. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. ชลบุรี : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน. ม.ป.ป.
- สนิท สมัยการ. ความขัดแย้ง ปัญหาและอนาคตของสังคมไทย รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันคิดพัฒนาบริหารศาสตร์, 2520. โรเนียว
- สมชาย พุ่มสะอาด. "สังคมไทย," วัฒนธรรมไทย. 28(4) : 77 ; เมษายน 2532.
- สัมพันธ์ รุ่งระวี. วิเคราะห์นวนิยายของ ทมยันตี. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2528. อัดสำเนา.
- สายใจไทย, มุลนิธิ. รวมบทพระราชนิพนธ์ ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนราชสุดา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพการพิมพ์, 2510-2520.
- สายทิพย์ นุกุลกิจ. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2525.
- _____. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางเขน. 2534.

สาโรช บัวศรี. "จริยศึกษา," ในเสียง มศ.ว. 1(4) : 8 ; 2525.

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ การวิจัยเพื่อการพึ่งตนเอง : การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. กรุงเทพฯ : กองนโยบายและวางแผนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2529.

ลัทธา พินิจกุล และนิตยา กาญจนวรรณ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2520.

สุนทร มีพร้อม. วิเคราะห์หนังสือสำหรับเด็ก ฉบับคณะกรรมการประกวด. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. 2522. อัดสำเนา.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2528.

_____. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2534.

สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

สุภาพ บุญไชย. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. มหาสารคาม : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ม.ป.ป.

สุริยา สมทุรปดี, พัฒนา กิตติอาษา และนันทิยา พุทธะ. บุณยเวสของอีสาน : การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ม.ป.ป.

เสฐียรโกเศศ. ประเพณีต่าง ๆ บางเรื่อง. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายรัง ตีรทัศน์กุล ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร พิมพ์ครั้งที่ 8. โรงพิมพ์ศาสนา, 2516.

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. ความขัดแย้งการบริหารเพื่อความสำเร็จ. กรุงเทพฯ : ตะเกียบ, 2534.

โสภา เปี่ยมพงศ์สานต์. "แนวคิดและทิศทางของครอบครัวไทย," การประชาสงเคราะห์. 36(2) : 62 ; มีนาคม 2536.

อนุমানราชชน, พระยา. 2431-2512 รวมเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเสฐียรโกเศศ. กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการ จัดพิมพ์เอกสาร เนื่องในวาระครบ 100 ปี พระยาอนุমানราชชน, 2532.

อานนท์ อาภาภิรม. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2516.

_____. ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2529.

อมรา พงศาพิชญ์. "พุทธศาสนาชาวบ้าน," ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.

เอกวิทย์ ณ ถลาง และโกวิท วงศ์สุรวัฒน์. "บทความพิเศษ วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมไทย," วิทยาจารย์. 87(11) : 13-18 ; พฤศจิกายน 2532.

อุดม หนูทอง. พื้นฐานการศึกษาวรรณคดีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2522.

Hamalian, Leo and Frederick R. Karl. The Shape of Fiction, United States of America - Holt, Rindhart and Winston, Inc., 1975.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวศิริบูรณ์	ชื่อสกุล เกกิงสุข
วันเดือนปีเกิด	15 มกราคม 2493
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	674 ถนนเบญจรงค์ ซอย 8 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ 2 ระดับ 7
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนสุนทรวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา 30000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2508	มัธยมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนสุนทรวิทยา
พ.ศ. 2510	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นต้น (ป.กศ.) จากวิทยาลัยครู นครราชสีมา
พ.ศ. 2512	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ. สูง) (วิชาเอกภาษาไทย วิชาโทเกษตร) จากวิทยาลัยครูเชียงใหม่
พ.ศ. 2515	กศ.บ. (วิชาเอกภาษาไทย วิชาโทชีววิทยา) จากวิทยาลัยวิชาการศึกษาศึกษาพิษณุโลก
พ.ศ. 2543	กศ.ม. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร

การวิเคราะห์นวนิยาย ของ โชติ ศรีสุวรรณ

บทคัดย่อ
ของ
ศิริบูรณ์ เกงิงสุข

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย
กุมภาพันธ์ 2543

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์นวนิยายของ โชติ ศรีสุวรรณ ที่แต่งในช่วง พ.ศ. 2522 – 2535 จำนวน 24 เรื่อง ในด้านแนวคิดและกลวิธีการแต่ง โดยใช้วิธีวิจัยเอกสารและเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ด้านแนวคิดผู้เขียนเสนอแนวคิด 6 ประการ คือ แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว พบว่าครอบครัวไทยทั้งครอบครัวชนบทและในเมืองสมาชิกในครอบครัวมีความผูกพันใกล้ชิดกัน พ่อมีบทบาทสำคัญสูงสุดในครอบครัวต้องดูแลรับผิดชอบอย่างเต็มที่ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาพบว่า คนชนบทมีโอกาสด้านการศึกษาน้อยเพราะฐานะยากจน เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้วต้องออกมาช่วยกันทำมาหากิน จึงต้องอาศัยการศึกษานอกระบบ และยังมีปัญหาเกี่ยวกับสถานที่เรียนไม่เหมาะสม ครูไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน ตลอดทั้งหลักสูตรไม่เอื้ออำนวยต่อท้องถิ่นมากนัก แนวคิดเกี่ยวกับสังคมพบว่า วิถีชีวิตของชาวชนบทจะมีความเป็นอยู่เรียบง่ายผูกพันกับธรรมชาติ มีอาชีพเกษตรกรรม ปลูกสร้างบ้าน วัด โรงเรียนอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันเพื่อความสะดวกในการทำกิจกรรมร่วมกัน คนชนบทมีค่านิยมในคุณธรรมความกตัญญูรู้คุณ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซื่อสัตย์สุจริต อีกทั้งยึดมั่นขนบธรรมเนียมประเพณี ทั้งประเพณีส่วนรวมและประเพณีส่วนบุคคลอย่างเคร่งครัด แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจในด้านการผลิต ได้ผลิตสินค้าเพียงพอแก่การบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น การปลูกพืชเศรษฐกิจมีน้อยและถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง การก่อกวนสินค้านี้มาก ในฤดูแล้งเมื่อว่างจากการทำการเกษตร ชาวชนบทส่วนหนึ่งจะเดินทางไปทำงานต่างถิ่นเพื่อนำเงินมาเลี้ยงดูครอบครัวและยกฐานะตนให้ดีขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม มีความเชื่อทางศาสนาแบบชาวบ้านและเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ในด้านการทดแทนหรือรักษาธรรมชาติให้คงอยู่ ประชาชนทุกฝ่ายต้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ งดเว้นการล่าสัตว์ ตัดต้นไม้ ช่วยกันปลูกป่าและคืนสัตว์สู่ป่า ในด้านการรักษาดุลยภาพธรรมชาติ ธรรมชาติมีการกำจัดการตัวเองเพื่อให้คงอยู่อย่างเหมาะสมอยู่แล้ว ในด้านภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ ในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และสวยงาม มีคุณค่าควรแก่การซาบซึ้งประทับใจทั้งยังเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่าโครงเรื่องส่วนใหญ่แสดงถึงวิถีชีวิตของเด็กชนบทที่ยากจน เรียนน้อย แต่มีคุณธรรม รองลงมาเป็นโครงเรื่องเกี่ยวกับวัยรุ่นที่แสวงหาความรักและคู่ครอง ส่วนโครงเรื่องที่แสดงความเหลื่อมล้ำของคนชนบทและคนในเมือง และโครงเรื่องเกี่ยวกับความผิดปกติในจิตใจมนุษย์มีจำนวนน้อย ด้านการสร้างตัวละคร มีการสร้างตัวละครแบบสมจริงกับตัวละครแบบอุดมคติมาก และสร้างตัวละครแบบเหนือจริงกับตัวละครแบบฉบับน้อย ด้านการสร้างฉาก พบว่าใช้ฉากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง พ.ศ. 2522 – 2535 ด้านการใช้ภาษา พบว่าใช้คำภาษาปาก คำหายิบ คำภาษาถิ่น สร้างคำใหม่ และคำเลียนเสียงธรรมชาติ ส่วนการใช้โวหาร มี 3 แบบ คือ แบบอุปมาอุปไมย แบบอุปลักษณ์ และแบบบุคลาธิษฐาน ตามลำดับ

AN ANALYSIS OF CHOTE SRISUWAN'S NOVELS

ABSTRACT

BY

MISS SIRIBOON THAKOENG SUK

Presented in partial fulfillment of the requirements

for the Master of Education degree in Thai

at Srinakharinwirot University

February 2000

The purposes of this research were to analyze writer's ideas and the writing techniques in Chote Srisuwan's twenty-four novels written from 1979-1992. The procedure used was documentary search and the results were presented in analytical description.

The findings were as follows:

A. Writer's ideas

There were six ideas. Firstly, the nuclear family both in the rural the urban area, the family members were very close to each other. The father was a central character and bore full responsibility for the family. Secondly, because of poverty, people in the rural areas had less opportunity to get an education. When compulsory schooling was finished, people had to work and from then on took courses by correspondence or attended adult education classes. There were problems: poor educational facilities, lack of teachers, and inappropriate curricula for the rural person. Thirdly, rural people related simply to the nature. Their work was agricultural. Homes, temples and schools were built close to each other so activities could be done together easily. The rural people were grateful, honest, helpful, and believed both individual and public traditions. Fourthly, it was about agricultural economy because the rural people rarely made a profit and so were constantly in heavy debt. When they were free after planting rice, they went away to work in the areas far from their homes. To make money to support the family and upgrade themselves. Fifthly, rural people believe in supernatural and follow religion. Finally, it was about environmental conservation as rural people realized the need to conserve plants and animals and to avoid hunting and cutting down. The Northeast was unspoiled and beautiful; a valuable and impressive rest area.

B. Writing Technique

Srisuwan's writing technique used five elements to convey his themes: plots, characters, scenes, language, and literary style. The most common plots were rural children how despite a low education they pursued a moral life. Other followed adolescents who themselves sought love and friendship. Infrequently, the plots were about the incongruencies between country and city people or abnormal people. Realistic and idealistic characters were most common, unrealistic and stock characters were uncommon. The events from 1979 to 1992 were historically accurate. The language used was dialect, colloquial, coarse and sometimes new words were coined. The literary styles were simile, metaphor and personification respectively.